274.38
Ar25
v. 28

7445

Tom 28

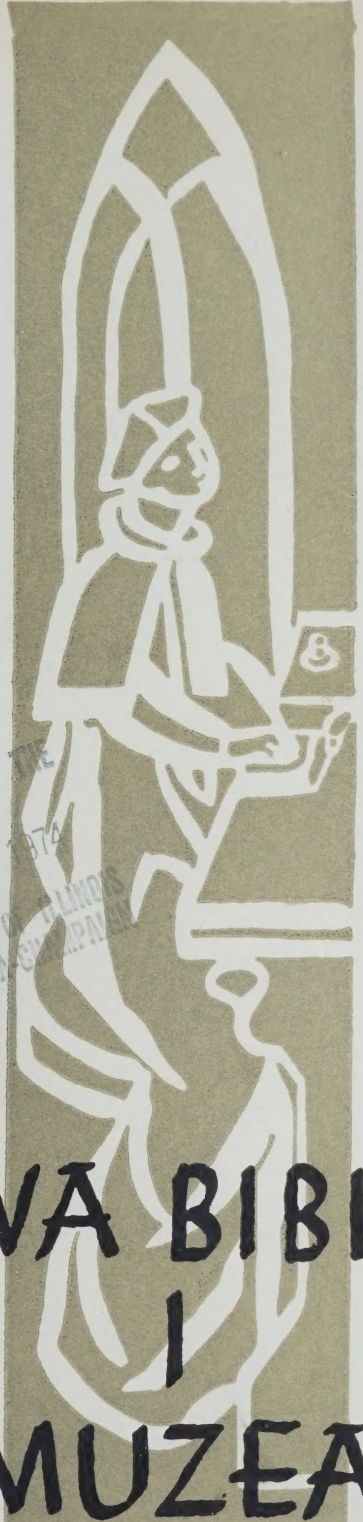

THE LIBRARY OF THE
OCT 08 1974
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ARCHIWA BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

ARCHIVA ◆ BIBLIOTHECAE ET MUSEA ECCLESIASTICA

QUI SUNT COMMENTARII INSTITUTI
ARCHIVORUM, BIBLIOTHECARUM MUSEORUMQUE ECCLESIASTICORUM
CATHOLICAE UNIVERSITATIS LUBLINIENSIS

BIS IN ANNO PRODEUNTES

Volumen XXVIII

ARCHIWA • BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

ORGAN OŚRODKA
ARCHIWÓW, BIBLIOTEK I MUZEÓW KOŚCIELNYCH
PRZY KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM

PÓŁROCZNIK

Tom 28

LUBLIN 1974

Redaktor — ks. Stanisław Librowski

*

Członkowie Redakcji:
ks. Bolesław Kumor, ks. Józef Rybczyk, ks. Władysław Smoleń

*

Administrator i korektor — s. Maria L. Jędrzejczak NM

*

Adresy Redakcji: 20-039 Lublin, ul. Nowotki 7
87-800 Włocławek, ul. Buczka 9

Adres Administracji: 20-023 Lublin, ul. Chopina 27

Konto PKO: Lublin 2-9-6522

Lubelskie Zakłady Graficzne im. PKWN w Lublinie, ul. Unicka 4.
Zam. 2393. 26.XI.73. 1000. E-2.

SPIS RZECZY

Index rerum

ORGANIZACJA I METODOLOGIA NAUK HISTORYCZNYCH

Scientiarum historicarum organizatio et methodologia

Ks. Stanisław Librowski: Aktualny stan udostępniania zasobu przechowywanego w archiwach kościelnych 5
Quo modo archivorum ecclesiasticorom copiae quaerentibus hodie praebeantur ac commodentur?

Ks. Zygmunt Zieliński: Rola historyka w gromadzeniu relacji świadków 21
Quo modo rerum gestarum scriptor e testibus relationes exquirere debeat?

Ks. Anzelm Weiss: Stan badań nad dziejami diecezji lubuskiej . . 29
Quid de historia Dioecesis Lubusensis perscrutatum sit?

INWENTARZE, KATALOGI I REPERTORIA ZBIORÓW

Inventaria, catalogi, repertoriaque collectionum

Ks. Stanisław Librowski: Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Część 1: Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Zeszyt 1: Sygnatury 1—20: Akta z lat 1602—1755 41
Repertorium actorum visitationum canonicarum in antiqua Archidioecesi Gnesniensi peractarum. Pars 1: Acta in Archivo Dioecesano Wladislaviensi asservata, Fasciculus 1: Signaturae 1—20: Acta de annis 1602—1755.

Henryk Damian Wojtyska CP: Katalog rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie 221
Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Sacri Seminarii Lubliniensis.

Bp Wincenty Urban: Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalog jego zbiorów (II) 283
Museum Archidioecesanum Wratislaviense, necnon eiusdem musei collectionum catalogus (II).

Z ŻYCIA ARCHIWÓW, BIBLIOTEK I MUZEÓW

Chronica

Marian Hałasa, s. Elżbieta W. Łukasiewicz OSU: Sprawozdanie z działalności Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL za rok 1972 331
Relatio de rebus gestis Instituti ABMK Catholicae Universitatis Lubliniensis anno 1972 habita.

S. Maria Laurencja Jędrzejczak NM: Sprawozdanie z seminarium archiwistyki kościelnej, poświęconego aktualnym potrzebom archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich w Polsce, przeprowadzonego na KUL w Lublinie w dniach 27—29 VI 1972 333

Quid in seminario scientiae archivisticae provehendae (in Catholica Universitate Lubliniensi 27—29 VI 1972 habito) de necessitatibus archivorum apud ordines et congregationes femininas in Polonia exstantium actum sit?

Ks. Kazimierz Rulka: Wystawa poświęcona Mikołajowi Kopernikowi w Seminarium Duchownym we Włocławku 339

Expositio Nicolao Copernico in Sacro Seminario Wladislaviensi dedicata.

PUBLIKACJA ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH

Fontium historicorum publicatio

Zbiór dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej. Wydał ks. Bolesław Kumor (IV) 343

Collectio documentorum Collegiatae et Capituli Zamosciensis asservatorum. Edidit... (IV).

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

AKTUALNY STAN UDOSTĘPNIANIA ZASOBU PRZECHOWYWANEGO W ARCHIWACH KOŚCIELNYCH

Będzie tu mowa * wyłącznie o archiwach Kościoła Katolickiego, który w dzisiejszym państwie, etnicznie polskim, właściwie sam jeden spośród innych religii i wyznań zachował w większości swoje zbiory archiwalne i nadal je powiększa. Archiwa innych wyznań, o ile nie uległy zniszczeniu i znajdują się na terytorium Polski Ludowej, mieszczą się w dużej mierze w kulturalnych zbiorach państwowych — archiwalnych, bibliotecznych czy nawet muzealnych.

I. ORGANIZACJA I SIEĆ POLSKICH ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

Jak organizacja samego Kościoła, tak też wytwór dokumentowy i aktowy kancelarii urzędów kościelnych dzieli się na diecezjalny i zakonny [1].

Centralnymi zbiorami w pionie diecezjalnym są obecnie archiwa archidiecezjalne w liczbie 7 (Białystok, Gniezno, Kraków, Lubaczów, Poznań, Warszawa, Wrocław) i diecezjalne w sumie 20 (Częstochowa, Drohiczyn, Gdańsk, Gorzów, Katowice, Kielce, Koszalin, Lublin,

* Koreferat wygłoszony na sesji naukowej historyków i archiwistów polskich, zorganizowanej pod hasłem „Archiwa — warsztatem pracy historyka", odbytej w Radomiu w dniach 25—26 listopada 1972 r.

[1] Podobną klasyfikację urzędów kościelnych, ich kancelarii oraz archiwów zastosowałem w artykułach: Źródła do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych (*Arch. Bibl. Muz.* T. 6: 1963 s. 211—225).— Źródła do wewnętrznych dziejów Kościoła w Polsce w rękopiśmiennych zbiorach kościelnych (*Arch. Bibl. Muz.* T. 7: 1963 s. 77—94).— Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce (W: *Encyklopedia katolicka.* T. 1. Lublin 1973 kol. 877—886).— Podejmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych (*Arch. Bibl. Muz.* T. 27: 1973 s. 5—55).

Łomża, Łódź, Olsztyn, Opole, Pelplin, Płock, Przemyśl, Sandomierz, Siedlce, Szczecin, Tarnów, Włocławek). Pośród zbiorów archidiecezjalnych poprawną nazwę „archiwum archidiecezjalnego" posiada gnieźnieński, poznański, warszawski i wrocławski. Ze względów koniunkturalnych „archiwum kurii arcybiskupiej" nazywa się zbiór w Białymstoku i Lubaczowie. Natomiast równorzędny zbiór w Krakowie nosi nieadekwatną nazwę „archiwum kurii metropolitalnej". Większość właściwych zbiorów biskupich nazywa się logicznie „archiwami diecezjalnymi". Ale kilka diecezji młodszych trzyma się niepełnej nazwy „archiwum kurii diecezjalnej" (np. Częstochowa) lub „archiwum kurii biskupiej" (jak Lublin). Siłą rzeczy archiwa diecezji najnowszych — Koszalin—Kołobrzeg i Szczecin—Kamień znajdują się dopiero w stadium formowania. Bezwzględna jednak większość archiwów archidiecezjalnych i diecezjalnych (odtąd dla obydwu grup będę używał jednego terminu „archiwum diecezjalne"), mimo że nie wszystkie posiadają nowoczesną prawną organizację, opartą na opublikowanym statucie i regulaminie [2], rzeczywiście istnieje i działa.

Głównymi z e s p o ł a m i akt w organizowanych współcześnie archiwach ogólnodiecezjalnych są: archiwa wytworzone biskupów (do r. 1918 czyli do wejścia w życie *Kodeksu Prawa Kanonicznego*), wytwór drugiej władzy w diecezji poza biskupią, mianowicie konsystorzy — generalnych (jeden lub dwa na terytorium diecezji) i foralnych czyli okręgowych (nawet po kilka), kurii diecezjalnych albo biskupich i sądów duchownych względnie kościelnych (oba ostatnie urzędy powstały po r. 1918 z podziału generalnego konsystorza stołecznego a ich kancelarie są dzisiaj jedynymi centralnymi po diecezjach) oraz kapituł katedralnych (jedna na terenie diecezji) i kolegiackich (więcej). W miarę komasowania zasobu diecezjalnego w archiwach centralnych znalazły się w nich, w różnych ilościach, także starsze akta zespołów dekanalnych, parafialnych i niekiedy klasztornych.

Istnieją jednak diecezje, w których k a p i t u ł y katedralne nie poddały swego zasobu zarządom centralnych archiwów biskupich, lecz nadal prowadzą własne, jednozespołowe (nie licząc drobnych grup dokumentacji zależnego od nich niższego duchowieństwa tychże świątyń) archiwa przechowujące, np. chełmińska (Pelplin), a zwłaszcza krakowska, której zbiór posiada nadto sporą ilość akt ściśle diecezjalnych, jak wizytacji kościołów i rewizji majątków biskupich. Co więcej, również niektóre kapi-

[2] Pewna ilość archiwów diecezjalnych posiadała swój statut i regulamin jeszcze przed r. 1939, inne zaś otrzymały go później, przystosowując do tego mój Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego (*Arch. Bibl. Muz.* T. 1: 1959/60 z. 2 s. 8—15. Odb. Lublin 1960 ss. 10).— Por. S. L i b r o w s k i: Dotychczasowe osiągnięcia w dziedzinie reformy organizacji archiwów kościelnych w Polsce. *Arch. Bibl. Muz.* T. 3: 1961 z. 1/2 s. 3—24.— [S. L i b r o w s k i] S. Karliński [pseud.]: Osiem prac metodycznych Ośrodka ABMK oraz zastosowanie ich w zbiorach kościelnych. *Arch. Bibl. Muz.* T. 4: 1962 s. 343—351.

tuły kolegiackie, np. w Kruszwicy, Łowiczu posiadają w dalszym ciągu swoje jednozespołowe archiwa. Jednych i drugich jest w kraju zaledwie po kilka.

Dekanaty i parafie — pierwsze liczące się na setki, a drugie na tysiące (o precyzyjnej liczbie w tym względzie nawet się nie marzy) posiadają na miejscu własne, także przeważnie jednozespołowe archiwa, obejmujące przynajmniej materiały nowsze. W miejscowościach dekanalnych obydwa zespoły dość często są ze sobą pomieszane. Tylko wyjątkowo się zdarza, że szczątki akt jakiegoś nieistniejącego konsystorza foralnego (konsystorze te były znoszone, przeważnie z inicjatywy kościelnej, od końca XVIII w. do r. 1918) zostały wchłonięte przez miejscowe archiwum parafialne, np. w Pilźnie (na terenie diec. tarnowskiej), ogólnie natomiast wspomniane zespoły znajdują się już w archiwach diecezjalnych. Podobnie ma się rzecz z aktami nieistniejących kapituł kolegiackich (likwidowanych w okresie porozbiorowym głównie pod naciskiem rządów zaborczych), że, na szczęście, tylko nieliczne uległy wchłonięciu przez archiwa dekanalne i parafialne, jak w Nowym Sączu czy Wojniczu (również w diec. tarnowskiej), po większej zaś części przechowują się w nowych centralnych archiwach biskupich względnie istnieją na prowincji diecezjalnej, ale jako zbiory samoistne.

Warto tu zwrócić uwagę, że centralne archiwa diecezjalne sprzed lat 1918/1939, rozumie się o szczuplejszym zasobie aktowym aniżeli dzisiejsze, nazywały się bądź to konsystorskimi (gdyż były zależne od konsystorzy generalnych, a na ich zasoby składały się przede wszystkim zespoły biskupie i tychże konsystorzy), np. w Gnieźnie, lub kapitulnymi (albowiem podlegały kapitułom katedralnym, przy czym ich zawartość składała się z trzech głównych zespołów: biskupiego, konsystorza gen. i kapituły kat.), jak we Włocławku. Zespoły biskupie, konsystorzy gen., obecnych kurii diec. i sądów kośc. oraz kapituł kat. nazywam w dalszym ciągu archiwami wytworzonymi wyższymi, konsystorzy for. i kapituł kol. — zespołami średniej rangi, wreszcie dekanatów i parafii — archiwami niższymi albo partykularnymi.

Natomiast w pionie zakonnym archiwami średnimi są zbiory opactw, np. Benedyktynów, Cystersów, najstarsze i przeważnie jednozespołowe. Zakony, które przyszły do Polski pod koniec średniowiecza lub w czasach nowożytnych, mające organizację generalną (światową), prowincjalną (zazwyczaj krajową) i partykularną (klasztorną, domową), posiadają również archiwa podobnych kategorii. A zatem generalne archiwum mają Paulini w Częstochowie oraz znaczna ilość zgromadzeń żeńskich, powstałych w XIX i XX stuleciu na ziemiach polskich i posiadających tutaj swoje domy generalne (macierzyste). Ale ogół zakonów męskich i większość żeńskich ma w Polsce jedynie archiwa prowincjal-

ne. Zarówno zbiory generalne jak i prowincjalne nazywam archiwami centralnymi czyli wyższymi. W następstwie tego archiwa poszczególnych placówek zakonnych, i to raczej większych, jednozespołowe, będą tu nosić nazwę niższych, partykularnych.

Co w niniejszym artykule mówi się o zakonach, to samo wypadnie rozumieć o zgromadzeniach zakonnych, tak męskich jak też żeńskich. (Zakony powstawały w Kościele do XVIII w., a zgromadzenia, posiadające reguły luźniejsze, zakładano od XVII stulecia). Dokładna liczba archiwów zakonnych rangi wyższej (generalnych i prowincjalnych) nie jest mi znana. Precyzyjnej statystyki pod tym względem nie posiada sekretariat Ośrodka ABMK przy KUL w Lublinie [3]. W przybliżeniu jednak można przyjąć, że w grupie męskiej jest ich od 30 do 40, a w żeńskiej od 60 do 70. Archiwów klasztornych razem z opackimi może być w kraju kilkaset, atoli chyba nikt ich nie liczył.

Archiwa kościelne nie posiadają, niestety, ogólnokrajowego zarządu centralnego, lecz są podporządkowane lokalnym władzom administracyjnym: znajdujące się w pionie diecezjalnym — biskupom oraz ich kuriom, a w pionie zakonnym — przełożonym generalnym lub prowincjalnym (męskim i żeńskim). Lubelski Ośrodek ABMK, chociaż posiada aspekt ogólnopolski, w stosunku do wymienionych zbiorów pełni jedynie zadania instrukcyjne i metodyczne, bez jakiejkolwiek jurysdykcji [4].

II. ZMIANY SPOWODOWANE W SIECI ARCHIWALNEJ I ZASOBACH UTRUDNIAJĄ UDOSTĘPNIANIE I KORZYSTANIE

Rozbiory Polski zapoczątkowały całą serię zmian organizacyjnych i terytorialnych w naszych diecezjach [5] i zakonach, trwających dotąd, a w następstwie tego również w kościelnej sieci archiwalnej oraz jej zasobach. Dotychczas bowiem instytucje te raczej się pokrywały [6]. Jedne diecezje znoszono, drugie dzielono, a inne erygowano. Na obszarze zaborów rosyjskiego i austriackiego trwało to permanentnie, z tym że w Cesarstwie Rosyjskim da się szczególnie wypunktować lata 1795, 1798

[3] Pewnej informacji w tej materii mogłyby dostarczyć spisy uczestników kursów i seminariów archiwistyki kościelnej, urządzanych przez Ośrodek ABMK. Przy nazwiskach podawano zwykle archiwa zakonne, reprezentowane przez dane osoby. Por. S. Librowski: Pierwszy kurs archiwalny dla pracowników archiwów kościelnych, przeprowadzony w Lublinie w r. 1956. *Archeion*. 27: 1957 s. 325—333.— *Arch. Bibl. Muz.* T. 3: 1961 z. 1/2 s. 103—110; t. 16: 1968 s. 279—282; t. 20: 1970 s. 195—202; t. 28: 1974 s. 333—338.

[4] Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim [...]. *Arch. Bibl. Muz.* T. 1: 1959/60 z. 2 s. 5—7. Odb. Lublin 1960 ss. 4.

[5] B. Kumor: Granice metropolii i diecezji polskich (966—1939). *Arch. Bibl. Muz.* T. 18—24: 1969—1972.

[6] H. E. Wyczawski: Polskie archiwa kościelne. W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. Cz. 2: *Kościół a nauka i sztuka*. Lublin 1969 s. 86—91.

i 1847. Głównymi zaś datami reorganizacji metropolitalnej i diecezjalnej w zaborze pruskim był r. 1821, na terytorium Królestwa Kongresowego 1818, w Polsce odrodzonej lata 1925, 1945, 1972.

W następstwie podziałów diecezji miała np. miejsce w l. 1821—1822 wzajemna ekstradycja akt, głównie ksiąg wizytacyjnych kościołów, pomiędzy archidiecezją gnieźnieńską i diecezją chełmińską (Prusami) z jednej strony a biskupstwem włocławskim, nazywanym wtedy przez władze świeckie kaliskim, i arcybiskupstwem warszawskim (Królestwem Pol.) z drugiej [7]. Co więcej, jeszcze po drugiej wojnie światowej dwie sukcesorki biskupstwa kujawsko-kaliskiego — diecezje częstochowska i łódzka weszły w posiadanie pewnych partii jego zasobu archiwalnego, mianowicie Częstochowa otrzymała z Włocławka w r. 1949 część akt Konsystorza Gen. Kaliskiego, a obydwie w 1950 rozparcelowały między siebie wytwór kancelaryjny Konsystorza For. Piotrkowskiego [8]. O archiwach diecezji rozciągających się na wschód od Zbrucza, tak dawniejszych jak też powstałych na przestrzeni XIX stulecia, z którymi straciliśmy łączność w l. 1918/1921, właściwie niczego nie możemy powiedzieć.

Zespoły akt konsystorzy foralnych i kapituł kolegiackich, na skutek kasaty tychże instytucji w Galicji pod koniec XVIII w., w Prusach na początku XIX stulecia, w Królestwie Kongr. głównie w r. 1819 — dostały się co prawda w większości do ówczesnych archiwów diecezjalnych (konsystorskich lub kapitulnych), atoli pewna ich część wsiąknęła na miejscu w zasoby parafialne względnie zawędrowała do zbiorów świeckich.

Zespoły opactw, prepozytur zakonnych i klasztorów, po masowym znoszeniu tychże zaraz po I rozbiorze Polski w zaborze austriackim, na początku XIX w. pod zaborem pruskim, w r. 1832 na ziemiach zabranych przez Rosję, w l. 1819 i 1864 w Królestwie Pol. — już to pozostały w ręku zakonników, już powędrowały do zbiorów diecezjalnych i państwowych. Spośród archiwów diecezjalnych zdaje się tylko włocławskie wydało wielkie serie akt: Bernardynom w r. 1948, Pijarom w 1949, Misjonarzom św. Wincentego 1950 i Reformatom w 1963 — wszystkim do Krakowa. Ale wystarczy przejrzeć inwentarze i katalogi wielkich zbiorów świeckich, np. Gdańska, Krakowa, Poznania, Wrocławia, aby się przekonać ile w nich znajduje się dokumentacji zakonnej [9].

---

[7] [S. Chodyński]: Szczegół do historii Archiwum Diecezji Włocławskiej. W: *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis*. 24. Wladislaviae 1910 s. 98—124.

[8] S. Librowski: Archiwum Diecezjalne we Włocławku 1945—1958. Włocławek 1958 (Odb. z *Kron. Diec. Włoc.* 1958—1959) s. 20—21.

[9] Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego oraz jego archiwa terenowe. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Oprac. zbior. pod kier. Cz. Skopowskiego. Warszawa 1969.— S. Pańków: Archiwa. Warszawa 1969.— M. Pestkowska, H. Stebelska: Katalog inwentarzy archiwalnych. Warszawa 1971.

Radykalne pogorszenie sytuacji nastąpiło w l. 1939—1945, kiedy to okupujący kraj nasz Niemcy centralne archiwa kościelne wywozili w głąb Rzeszy, a przynajmniej gromadzili je w Poznaniu, partykularne natomiast niejednokrotnie były niszczone. Zbiory ogólne udało się po zakończeniu wojny w większości rewindykować, ale znaczna ilość zespołów małych pozostała w archiwach państwowych. Zwłaszcza od tego czasu obfite serie akt metrykalnych zostały rozbite pomiędzy grupy archiwów: parafialnych, nowych urzędów stanu cywilnego, państwowych i diecezjalnych (najmniej). Szczególnie pod tym względem wzbogaciły się woj. archiwa państwowe w Bydgoszczy, Gdańsku, Łodzi, Poznaniu i Wrocławiu [10]. Spośród archiwów diecezjalnych największe straty poniosło wtedy warszawskie, spalone razem z dawnymi aktami arcybiskupów gnieźnieńskich podczas powstania 1944 roku [11].

Trudno coś powiedzieć o większości archiwów diecezji i zakonów, tak wyższej jak też niższej rangi, które w r. 1939 znajdowały się na wschód od Bugu. Tylko mała ich liczba została po r. 1945 repatriowana.

W przeciwieństwie do wielkich bibliotek świeckich, w których archiwaliów proweniencji kościelnej przechowuje się spora ilość, nasze wyznaniowe księgozbiory posiadają je raczej w małej liczbie. W ciągu wieków starano się na ogół dostrzegać różnicę pomiędzy obu grupami piśmiennictwa. Jednak trzeba zaznaczyć, że chyba tylko we Włocławku dokonano w l. 1946—1950 ścisłego rozgraniczenia archiwaliów od rękopisów (bibliotecznych) [12]. Przechowywanie od kilku lat zasobu aktowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w zbiorach Biblioteki Głównej tejże uczelni jest raczej tymczasowe i zostało spowodowane brakiem pomieszczeń oraz odpowiednich pracowników na wspomnianej wszechnicy [13].

W muzeach kościelnych, zresztą nielicznych po r. 1945, archiwaliów właściwie nie ma.

---

[10] Tamże.— Cz. Hruszkowska: Księgi metrykalne i akta stanu cywilnego w Archiwum Państwowym w Poznaniu. *Archeion.* 54: 1970 s. 59—78.

[11] W. Kwiatkowski: Archiwum prymasów Polski od XV wieku. *Aten. kapł.* R. 39: 1947 t. 46 s. 297—301, 508—510.— W. Kwiatkowski: Archiwum Metropolitalne Warszawskie. *Wiad. archidiec. warsz.* R. 35: 1951 s. 259—266, 315—321.— H. Rybus: Kilka uwag o zniszczonych aktach arcybiskupów gnieźnieńskich [...]. *Arch. Bibl. Muz.* T. 2: 1961 z. 1/2 s. 303 nn.

[12] Biblioteka Kapituły Włocławskiej. Oprac. S. Chodyński. Uzup. rozdziałem o katalogach i wyd. S. Librowski. Włocławek 1949 (Odb. z *Kron. Diec. Włoc.* 1949—1950) s. 9—10, 24—25.— S. Librowski: Archiwum Diecezjalne we Włocławku s. 7—8.

[13] J. Styk: Archiwum Uniwersyteckie KUL. *Arch. Bibl. Muz.* T. 23: 1971 s. 208—212.

III. ZASOBY I ZAWARTOŚĆ TREŚCIOWA ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

Pomijając zasoby aktowe, utracone na rzecz zagranicy i zbiorów państwowych, o czym powiedziano w II rozdziale referatu, z kolei wypadnie oświadczyć, że nie znamy dokładnie nawet tego, co pozostaje aktualnie pod naszym zarządem. Nie tylko bowiem słabo orientujemy się w materiałach znajdujących się w archiwach partykularnych i średniej rangi, ale częściowo również w wyższych, w których nie potrafimy np. dokładnie określić czy to w metrach bieżących, czy w jednostkach dokumentów, poszytów i ksiąg.

Lepiej pod tym względem przedstawiają się zakony i zgromadzenia zakonne, a to dlatego, że posiadają mniejsze zasoby aktowe, zresztą w większości scentralizowane z archiwów partykularnych do nadrzędnych. Może najlepiej zorientowane są w swoich zasobach zakony i zgromadzenia żeńskie, co trzeba przypisać również pilności zakonnic i wystarczającemu przygotowaniu tychże.

Produkcja aktowa od przełomu XVIII/XIX w., a więc z okresu kancelarii spraw i kancelarii nowoczesnej czyli prawie za 200 ostatnich lat, rzadko w którym archiwum diecezjalnym jest uporządkowana. Większy porządek panuje w materiale staropolskim (okres księgi wpisów), z reguły współcześnie oprawianym. Jakimś wyjątkiem jest tu Włocławek, gdzie właśnie nowe akta (1918—1939) kurii diecezjalnej i sądu kościelnego zostały najpierw uporządkowane i oprawione.

Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego z 1960 roku [14] przewiduje, obok stałego przejmowania akt ze składnic urzędów głównych — kurii i sądów co 20—30 lat, średnich — kapituł i seminariów duchownych co 50 lat, także scentralizowanie w archiwach diecezjalnych dokumentacji dekanalnej i parafialnej starszej aniżeli 100 lat. Podobny czasokres odnośnie komasacji zbiorów partykularnych w diecezjalnym zakłada *Projekt statutu i regulaminu archiwum parafialnego* z 1962 roku [15].

Centralizacja zbiorów partykularnych, jakkolwiek zapoczątkowana już w XIX stuleciu, małe dotąd poczyniła postępy. Do r. 1939 miała większe osiągnięcia w diecezjach chełmińskiej (Pelplin) [16] i przemyskiej [17]. Po r. 1945 uzyskano w tym względzie pewne rezultaty

[14] S. Librowski: Projekt statutu i regulaminu archiwum diecezjalnego. Lublin 1960 (Odb. z *Arch. Bibl. Muz.* T. 1: 1959/60 z. 2).

[15] B. Kumor: Projekt statutu i regulaminu archiwum parafialnego w diecezji tarnowskiej. Lublin 1962 (Odb. z *Arch. Bibl. Muz.* T. 4).

[16] Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny. Pelplin 1928 (s. 843—849: IV. Spis archiwaliów).

[17] J. Kwolek: Archiwa diecezji przemyskiej. *Kron. Diec. Przem.* R. 27: 1927 s. 223—276.

także w archidiecezjach gnieźnieńskiej i wrocławskiej oraz w diecezji włocławskiej. Ta ostatnia przeprowadziła nawet w l. 1960—1962 (pod kierunkiem podpisanego autora) pełną rejestrację dokumentów i akt swych archiwów dekanalnych i parafialnych, z czego ogłoszono później obszerne sprawozdanie [18]. (Atoli dokonane przez kleryków-studentów spisy, ze względu na niewystarczające przygotowanie fachowe z ich strony, nie może stanowić należytej podstawy do opracowania właściwego inwentarza wiadomych licznych zespołów). Obecnie diecezja chełmińska rejestruje po raz drugi swoje archiwalia na prowincji parafialnej przy pomocy samych duszpasterzy [19].

Przeciw centralizowaniu akt parafialnych w archiwach diecezjalnych wypowiada się dr Tadeusz Grygier, motywując swoją opinię względami prawnymi (ścisłym związkiem, jaki zachodzi pomiędzy kancelarią parafialną a wytworzoną przez nią dokumentacją) oraz częściowo praktycznymi (łatwiejszy dostęp uzytkowników do archiwów parafialnych) [20]. Z drugiej jednak strony przeciwko jego obronie stoi ogół względów faktycznych, albowiem archiwalia pozostające na parafiach: 1) nie mają wystarczającej opieki fachowej, 2) najwięcej ich zaginęło podczas ostatniej wojny, a także nadal topnieją, m.in. rozdawane prywatnie przez niektórych proboszczów pojedynczym pracownikom nauki oraz instytucjom świeckim, 3) mało są wykorzystywane. Krótko mówiąc, przez to samo, że znajdują się przeważnie na głuchej prowincji, zasadniczo już są stracone dla badań naukowych.

Na marginesie powyższych stwierdzeń i uwag można by dorzucić następującą, że archiwiści kościelni często lepiej znają akta proweniencji diecezjalnej i zakonnej przechowywane w zbiorach świeckich aniżeli we własnych, jako że te pierwsze mogą się wykazać stosunkowo licznymi publikacjami tak odnośnie swego stanu posiadania, jak też uporządkowania (zinwentaryzowania). Zdanie to brzmi nie tylko paradoksalnie, ale również bardzo niepokojąco.

O treści zasobów archiwów kościelnych wypadnie tu powiedzieć tylko w wielkim skróceniu. Ponieważ dokumentacja kancelaryjna związana jest zwykle z profilem działalności danych urzędów, stąd archiwa kościelne odzwierciedlają cele, prace i czyny instytucji kościelnych (diecezjalnych i zakonnych) w ciągu stuleci. Można przeto na podstawie naszych archiwaliów opracować dzieje i organizację poszczególnych diece-

[18] S. Librowski: Rejestracja archiwaliów i starych druków na terenie diecezji włocławskiej w latach 1960—1962. I: Sprawozdanie z rejestracji dokonanej w roku 1960. *Arch. Bibl. Muz.* T. 5: 1962 s. 347—359; II: Sprawozdanie z rejestracji w latach 1961—1962. Tamże. T. 6: 1963 s. 269—278.

[19] Kurenda Kurii Biskupiej Chełmińskiej w Pelplinie [maszynopis]. R. 1971 s. 165.

[20] T. Grygier: Z zagadnień archiwistyki kościelnej na przykładzie archiwum parafialnego. *Arch. Bibl. Muz.* T. 22: 1971 s. 5—14.

zji i zakonów, zarówno pod względem ogólnym jak też szczegółowym, oraz ogłosić wiele publikacji źródłowych. Można z nich również wiele zaczerpnąć do ujęć stosunków czysto świeckich na obszarze naszego kraju. Od czasu rozbiorów Polski, paralelnie do zwężania się działalności zewnętrznej Kościoła, malał także wachlarz treściowy akt instytucji religijnych, spychanych do zakrystii, co szczególnie uwidacznia się aktualnie na zasobie zakonnym, na pierwszym miejscu placówek żeńskich.

IV. UDOSTĘPNIANIE ZASOBU W ARCHIWACH KOŚCIELNYCH. JEGO ŚWIATŁA I CIENIE

1. POMIESZCZENIA ARCHIWALNE

Instytucje kościelne w naszym kraju cierpią ogólnie na brak pomieszczeń. Utraciły one po r. 1939 znaczną ilość swych budowli, a nowych później raczej nie miały możliwości wystawić. Na pierwszym miejscu dotyczy to zbiorów kulturalnych, które w dzisiejszej rzeczywistości w programach administracji kościelnej musiały ustąpić potrzebom duszpasterskim. Jeżeli chodzi o nasze archiwa, magazyny jakieś — często na strychach i po wieżach kościelnych — zasadniczo posiadamy, ale zazwyczaj nie są one przystosowane do dzisiejszych potrzeb i wymagań. Na pracownie naukowe z reguły nie ma miejsca, księgozbiorów podręcznych przy archiwach przeważnie nie posiadamy. Stosunkowo dobrze pod względem lokalowym stoją Poznań i Wrocław, średnio — Gniezno, Kraków, Pelplin, Płock. Jako typowy przykład opłakanego stanu może służyć Włocławek, gdzie dyrektor jest prywatnym lokatorem u zakonnic, a przy znacznym ruchu naukowym istniejącym w tutejszym archiwum — kwerendzistom może on udzielać schronienia jedynie w zajmowanym przez siebie mieszkaniu, względnie odprowadzać ich do odległej pracowni biblioteki seminarium duchownego.

2. SŁUŻBA ARCHIWALNA

Wprawdzie wszystkie kościelne archiwa wyższe, diecezjalne i zakonne, są obsadzone; w diecezjalnych, obok dyrektorów, znajduje się dość często także drugi pracownik — umysłowy i trzeci — fizyczny. Atoli na stanowiskach dyrektorów (którzy w zbiorach zakonnych noszą zazwyczaj skromniejszy tytuł — kierowników) znajdują się przeważnie nie-archiwiści, w wielu wypadkach również nie-historycy, lecz tylko kształceni w innych przedmiotach, najczęściej teologicznych czy prawniczych. Nierzadko kumulują oni (za skromnym wynagrodzeniem) jeszcze inne stanowiska i obowiązki, w następstwie czego mało oddają się omawianym instytucjom i raczej nie porządkują podległych sobie zasobów.

Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w Instytucie Historii Kościoła, istnieje wprawdzie katedra nauk pomocniczych historii o dużym podejściu do archiwów kościelnych. Jednak rządcy diecezjalni i zakonni mało ją obsyłają kapłanami-studentami; nauki pomocnicze historii, jako dyscypliny stosunkowo młode, mniej posiadają zrozumienia w Kościele, pielęgnującym od długich stuleci wiele sciencji ale innych.

Na skutek tego prawie cały problem kształcenia pracowników archiwów kościelnych, a zwłaszcza sióstr zakonnych, które poza własnymi zbiorami w dużej mierze są zatrudnione, jako drugie po kierownictwie siły, w archiwach dicezjalnych, spoczywa na Ośrodku ABMK przy KUL (w praktyce na tymże człowieku, lecz poza jego katedrą). W ramach szczegółowej działalności tegoż Ośrodka odbyło się dotąd przynajmniej 5 takich kursów względnie seminariów archiwalnych — w latach 1956, 1961, 1967, 1969 i 1972 [21].

3. POMOCE ARCHIWALNE

Zbiory kościelne nie dysponują taką liczbą i jakością drukowanych pomocy archiwalnych jak państwowe, ale również pewną ilość ich posiadają. Na pierwszy rzut oka nikną one z widowni, albowiem są przeważnie drobne, rozsiane po wielu czasopismach i nie rzadko z brakami metodycznymi.

Pomijając opublikowane statuty i regulaminy, które posiadają archiwa diecezjalne w Kielcach, Lwowie (obecnie Lubaczów), Łodzi, Płocku, Poznaniu, Przemyślu, Warszawie, Włocławku i Wrocławiu, na pierwszym miejscu wymienię tymczasowe informatory. Można do nich zaliczyć *Wprowadzenie* o. Wyczawskiego [22], tegoż rozprawę zamieszczoną w *Księdze tysiąclecia katolicyzmu w Polsce* [23], dwie moje rozprawki źródłoznawcze z tego względu, iż dzielą zespoły kościelne na serie i podserie akt [24], oraz mój ogólny artykuł znajdujący się w *Encyklopedii katolickiej* [25].

Artykuły informacyjne, często dłuższe i drukowane w poważniejszych czasopismach, posiada prawie każde archiwum diecezjalne

---

[21] Por. przyp. 3.

[22] H. E. Wyczawski: Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych. Warszawa 1956.

[23] H. E. Wyczawski: Polskie archiwa kościelne. W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. Cz. 2: *Kościół a nauka i sztuka*. Lublin 1969 s. 57—101.

[24] S. Librowski: Źródła do zabytkoznawstwa w archiwach kościelnych. *Arch. Bibl. Muz.* T. 6: 1963 s. 211—225.— S. Librowski: Źródła do wewnętrznych dziejów Kościoła w Polsce w rękopiśmiennych zbiorach kościelnych. Tamże. T. 7: 1973 s. 77—94.

[25] S. Librowski: Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 1. Lublin 1973 kol. 877—886.

(Przemyśl, Warszawa, Włocławek nawet po kilka) oraz spora ilość zakonnych [26]. Całkiem zaś liczna, chociaż zazwyczaj drobna i na różnym poziomie naukowym, literatura dotycząca naszych archiwów rozsiana jest na szpaltach organów diecezjalnych [27].

Katalogów względnie inwentarzy archiwalnych posiadamy kilkanaście. Z nowszych trzy dotyczą Archiwum Archidiec. we Wrocławiu [28], jeden Diecezjalnego we Włocławku [29], po jednym — ogólnopolskiej prowincji Bernardynów [30], prow. krakowskiej Kapucynów [31] i klasztoru Bernardynek w Krakowie [32]. Spośród dawniejszych byłyby to pomoce odnoszące się do Archiwum Kapituły Krakowskiej [33], Włocławskiej [34], opactw i klasztorów: Cystersów w Mogile [35], Dominikanów w Jarosławiu [36], Kanoników Reg. Lat. w Trzemesznie [37].

Jako pomoce zastępcze mogą być uważane katalogi mikrofilmów Ośrodka ABMK, których już trzy zeszyty ukazały się drukiem [38].

Z innych opracowań archiwoznawczych trzeba wspomnieć o rozprawie poświęconej Archiwum Archidiec. w Poznaniu [39], o mono-

[26] Uwzględniają je prace wymienione w przyp. 22—23, 25 oraz [bieżąca] *Bibliografia historii polskiej*, oprac. przez J. Baumgarta i in.

[27] Zgromadzi ją projektowana *Bibliografia archiwów kościelnych w Polsce*.

[28] W. Urban: Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Rękopisy. *Arch. Bibl. Muz.* T. 10—16: 1965—1968.— W. Urban: Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Warszawa 1970.— W. Urban: Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Cz. 1: Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi. (Rzym) 1970.

[29] S. Librowski: Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski, znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. *Arch. Bibl. Muz.* T. 23—27: 1971—1973.

[30] H. E. Wyczawski: Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Cz. 1: Dokumenty. Cz. 2: Rękopisy. *Arch. Bibl. Muz.* T. 3—6: 1961—1963.

[31] K. Gadacz: Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów. *Arch. Bibl. Muz.* T. 2: 1961 z. 1/2 s. 53—165.

[32] R. Gustaw, K. Kaczmarczyk: Katalog Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie. *Arch. Bibl. Muz.* T. 20: 1970 s. 5—94.

[33] I. Polkowski: Drugi dział ksiąg Archiwum Kapituły Krakowskiej. *Bibl. warsz.* 1885 nr 2 s. 322—335, nr 3 s. 148—160.

[34] Catalogus omnium privilegiorum [...] Ecclesiae Cathedralis Wladislaviensis [...] conscriptus a. D. 1578 [...]. [Ed. S. Chodyński]. W: *Monumenta hist. dioec. Wladislaviensis*. 14. Wladislaviae 1897 s. 5—58.— Index privilegiorum [...] in Archivo Capituli Wladislaviensis existentium [...] conscriptus [...] a. D. 1728. [Ed. S. Chodyński]. W: *Monum. hist. dioec. Wlad.* 25. Wladislaviae 1912 s. 4—79. Additamentum s. 80—108.

[35] K. Kaczmarczyk, G. Kowalski: Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile. Kraków 1919.

[36] S. Barącz: Archiwum WW.OO. Dominikanów w Jarosławiu. Wyd. 2. Lwów 1884.

[37] J. Łukowski: Archiwum Trzemeszeńskie. *Rocz. TPN Pozn.* 11: 1881 s. 305—413.

[38] B. Kumor: Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nr 1. *Arch. Bibl. Muz.* T. 6: 1963 s. 67—153; Nr 2. Tamże. T. 13: 1966 s. 171—268; Nr 3. Tamże. T. 24: 1972 s. 173—277.

[39] F. Lenort: Z dziejów organizacji i zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu. *Arch. Bibl. Muz.* T. 15: 1967 s. 5—90.

grafii dotyczącej kancelarii biskupów włocławskich [40] oraz o rozpoczętym wieloaspektowym dziele na temat obszernej serii akt wizytacyjnych diecezji włocławskiej [41].

Musimy też oświadczyć, że prawie wszystkie archiwa kościelne wyższej i średniej rangi przeprowadzają inwentaryzację swych zasobów, a czynią to według wskazań Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, na znormalizowanych kartach i formularzach (inwentarza kartkowego i książkowego). Ożywienie w tej dziedzinie jest owocem wspomnianych kursów i seminariów archiwalnych.

Zapewne znajdziemy jeszcze archiwa kościelne nie posiadające nawet (nowych) inwentarzy pisanych, na skutek czego nasi użytkownicy muszą po dawnemu liczyć na stare spisy czy indeksy, względnie na pamięć i życzliwość obsługi. Dla kwerendzistów jednak ważne są głównie pomoce nowe i to drukowane, ażeby jeszcze przed przybyciem do danego archiwum mogli zapoznać się z jego zasobami.

4. FUNKCJONOWANIE UDOSTĘPNIANIA

Mimo wymienionych oraz innych jeszcze trudności i zastrzeżeń, udostępniamy potrzebującym nasze zasoby [42]. Udostępniamy całość materiałów: dokumenty, akta, dokumentację techniczną i mechaniczną, spuścizny. Poza materiałami najnowszymi nie ma obecnie w archiwach kościelnych akt tajnych. Zezwalamy korzystać również z akt nowszych, np. do opracowywania biogramów.

Udostępniamy materiały ogółowi użytkowników: urzędom i instytucjom (kościelnym, państwowym i samorządowym, oświatowo-naukowym i kulturalnym) oraz jednostkom prywatnym i uspołecznionym (pracownikom lub czasowym zleceniobiorcom instytucji). Kwerendziści korzystają z podległego nam zasobu do wszystkich spraw: życiowych i pseudożyciowych (np. kombinacje spadkowe), naukowych i pseudonaukowych (jak zamiłowania snobistyczne i kolekcjonerskie), dydaktycznych (wycieczki) i popularnonaukowych (wystawy); pracownicy naukowi i historycy amatorzy — do opracowań polihistorycznych i publikacji źródłowych.

Administrowane przez nas zasoby udostępniamy przeważnie w pracowniach na miejscu, rzadziej wypożyczając je na zewnątrz

---

[40] A. Tomczak: Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV—XVIII w.). Toruń 1964.

[41] S. Librowski: Wizytacje diecezji włocławskiej. Cz. 1: Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej. T. 1: Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze. Z. 1: Wstęp ogólny do wizytacji. *Arch. Bibl. Muz.* T. 8: 1964 s. 5—186; Z. 2: Wizytacje w latach 1123—1421. Tamże. T. 10: 1965 s. 33—206.

[42] Poniższe myśli rozwinąłem szerzej w rozprawie pt. Podejmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych. *Arch. Bibl. Muz.* T. 27: 1973 s. 5—55.

archiwum. Dokonywujemy także kwerend właściwych czyli zaocznych — odpowiadając korespondencyjnie na rozliczne zapytania użytkowników oraz (w lepiej zorganizowanych archiwach) przyjmujemy umowne prace zlecone.

Największy ruch naukowy można śledzić w archiwach centralnych, zwłaszcza diecezjalnych. Na pierwszym miejscu idą tu Wrocław, Poznań, Kraków, Gniezno, Włocławek i Płock, zatem tzw. diecezje tradycyjne. Spośród archiwów zakonnych najlepiej przygotowane do usług (czyli uporządkowane) są: Bernardynów (Kraków), Jezuitów (Kraków i Warszawa), Kapucynów (Kraków i Nowe Miasto n. Pilicą), Paulinów (Częstochowa) i Reformatów (Kraków).

Z zasobów archiwów dekanalnych i parafialnych, z powodów wyżej wymienionych, pracownicy naukowi raczej mało korzystają. Chyba najwięcej zainteresowań budzą tamtejsze akta metrykalne, które służą głównie do zaspokojenia potrzeb urzędowych i życiowych zwykłego obywatela. Archiwa zakonów i zgromadzeń żeńskich, szczególnie partykularne, chociaż uporządkowane, mało są wykorzystywane, zwłaszcza przez kwerendzistów zewnętrznych. Przyczyny tego tkwią w aspekcie treściowym zakonów, mniej pociągających dzisiejszych badaczy, oraz w bojaźliwym nastawieniu opiekunek tychże zbiorów, być może mających jakieś powody do takiego myślenia. Same jednak zakonnice licznie korzystają ze swych zasobów do prac magisterskich, przygotowywanych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Większe archiwa kościelne stale są otwarte dla korzystających. Dla wygody obu stron czasem jednak wolimy, ażeby uprzedzano pisemnie swój przyjazd i podawano tematykę zainteresowań. Klientów załatwiamy według jednego z czterech sposobów utrwalania dokumentacji usług, mianowicie: korespondencji, księgi odwiedzin, metryczki rękopisu i formularza kwerendy.

Korzystanie z akt kościelnych, zarówno na miejscu jak też na zewnątrz, oraz odpowiedzi udzielane ustnie i korespondencyjnie są darmowe, ale za usługi zlecane, zabierające zwykle więcej czasu, wprowadza się odpłatność. Jednocześnie od kwerendzistów, przede wszystkim od pracowników naukowych, chcemy się domagać nie tylko znajomości i przestrzegania regulaminu miejscowej pracowni, ale także przynajmniej względnego orientowania się w organizacji terytorialnej Kościoła w Polsce [43] i, co za tym idzie, w sieci ważniejszych archiwów religijnych.

Obok zadowolenia z obustronnych kontaktów, zachodzących

[43] Pomocą tu będzie dzieło B. Kumora pt. Granice metropolii i diecezji polskich. Por. przyp. 5.

pomiędzy archiwami a użytkownikami, zdarzają się niekiedy również zgrzyty. Kierownictwa archiwów uważają, iż niektórzy kwerendziści mają za duże wymagania, nie zawsze są przygotowani do korzystania z dokumentów i akt, po macoszemu obchodzą się z materiałami... Na odwrót klienci czasem utyskują na brak opracowanych pomocy archiwalnych, nieposiadanie odpowiedniej pracowni naukowej przez instytucję, lub — co gorsza — że nie zastali na posterunku służby archiwalnej, względnie ta okazuje, iż udostępniając dokumentację czyni im łaskę... Wiadomo jednak, że zarówno do dalszego porządkowania zasobu, jak też pełnego wykorzystania materiałów przez kwerendzistów, potrzebna jest obopólna harmonia. Mimo wszystko, owocem udostępniania zasobu przez archiwa kościelne są liczne prace i wydawnictwa źródłowe, w całości albo przynajmniej częściowo na nim oparte, co wszakże nie należy już do niniejszego tematu.

V. STWIERDZENIA I POSTULATY

Zwiększenie się troski władz kościelnych, diecezjalnych i zakonnych, o uporządkowanie swych zbiorów archiwalnych ma swoją genezę m. in. w unaocznieniu sobie zniszczeń, spowodowanych przez ostatnią wojnę, oraz w obserwowaniu rozkwitu archiwów świeckich w obecnej Polsce. Na tym tle powstał również w r. 1956 przy KUL Ośrodek ABMK, który także posiada swój wkład w dzieło organizacji, odnowy i porządkowania archiwów kościelnych, głównie przez to, iż szkoli służbę archiwalną (działalność ks. Librowskiego), mikrofilmuje zasoby (gestia ks. Kumora) oraz drukuje prace i źródła z omawianej dziedziny (wysiłek ks. Librowskiego). Zapewne do wspomnianego polepszenia się stanu rzeczy w archiwach kościelnych przyczyniły się również obawy, iż nieuporządkowane zbiory religijne mogą być utracone.

Atoli wspomniana troska władz kościelnych jest dotąd niepełna, a przynajmniej niejednakowa w całym kraju, w niektórych diecezjach nawet niewystarczająca czy prawie żadna. Natomiast większej opieki doznają niektóre archiwa zakonne na obszarze naszego kraju.

Personelu archiwalnego posiadamy na ogół za mało, i to z brakami zawodowymi. Kierownictwa archiwów obarczone są także innymi obowiązkami. Ponadto nie ma ciągłości w przygotowywaniu następców owych dyrektorów i kierowników zbiorów, wskutek czego w naszych instytucjach nie widać pozytywnej jednostajności pracy, a tylko wzloty i upadki, dzisiaj te same archiwa żyją a jutro zasypiają; nasze archiwa nie są instytucjami trwałymi, lecz opierają się na wysiłku sporadycznie pojawiających się jednostek.

Inwestycje na przystosowanie pomieszczeń do dzisiejszych wymogów oraz na konserwację i oprawę zbiorów w wielu archiwach prawie nie istnieją. Także pensje pracowników archiwalnych są za niskie. W związku z tym wypadnie postulować, ażeby biskupi i wyżsi przełożeni zakonni zrównali starania o kulturalne zbiory kościelne z troską, jaką obecnie darzą swe agendy duszpasterskie, albowiem naukowo-kulturalna praca również należy do całokształtu zadań Kościoła. Ludzi pracujących w Kościele naukowo i kulturalnie powinno się doceniać na równi z duszpasterzami.

QUO MODO ARCHIVORUM ECCLESIASTICORUM COPIAE QUAERENTIBUS HODIE PRAEBEANTUR AC COMMODENTUR?

Summarium

Archiva ecclesiastica Polonica in dioecesana et religiosa dividuntur. Illis maiora seu ea quae ad totius dioeceseos activitatem spectant, mediocria quae pauciores collectiones capitulorum cathedralium et collegialium continent, minora seu plurima archiva decanalia et paroecialia adnumerantur; ex his vero maiora generalia et provincialia habentur, mediocria ac simul vetustissima collectiones abbatiarum putantur, minora denique tabularia monasteriorum uniuscuiusque gradus virorum et mulierum vocantur.

A medio saeculo XVIII usque adhuc, cum fines dioecesium mutavissent spatia et ordines ac monasteria essent suppressa, mutabantur quoque archivorum collectiones. Ob has vicissitudines et iacturam actorum traditione, furtu, bello factam copiae, quae nunc in archivis ecclesiasticis asservantur, hodiernae organisationi dioecesanae et religiosae non congruunt ac propterea aditum earumque usum difficiliorem reddunt.

Archiva ecclesiastica in Polonia minus in ordinem sunt digesta ac nationalia, nam acta superiorum duorum saeculorum non in unoquoque archivo descripta reperiuntur, deinde in dioecesanis tabulariis centralibus vetustiora acta ex collectionibus decanalibus et paroecialibus, ac similiter in religiosis ex monasteriis assumuntur et in unum componuntur.

Quamquam archiva ecclesiastica receptaculis egent, a peritis personis non semper administrantur, pauca typis impressa adiumenta ediderunt, quamquam ob hodiernas necessitates pastorales minore annuo fruuntur, quamquam ab ordinariis dioecesanis et religiosis non ubique satis curantur, tamen fere omnia suam activitatem praestant copiasque in ordinem digerunt et commodant eas omnibus poscentibus, qui sunt magistratus et instituta ecclesiastica civiliaque, personae privatae et sociales prout necessitates vitae et doctrinarum leges id exigunt, iuventus studiosa si praecepta didactica id exposcunt, omnes denique cives ut scientia de archivis magis propagetur. Ecclesiasticorum archivorum copiae gratis commodantur, opera autem commissa quodammodo stipendio honorari possunt.

KS. ZYGMUNT ZIELIŃSKI

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

ROLA HISTORYKA W GROMADZENIU RELACJI ŚWIADKÓW

Badacz dziejów najnowszych ma z reguły trudności z opanowaniem olbrzymiego i bardzo zróżnicowanego materiału źródłowego. Już jednak w trakcie gromadzenia źródeł przekonuje się on, że jest to przy całej obfitości materiał niekompletny, a uzupełnić mogą go tylko ci, którzy znają przeszłość z autopsji. Świadomość tego nie zawsze jest jednak zachętą do sięgania po te informacje. Pozornie bowiem prosta sprawa wywoływania czyichś wspomnień, gdy chodzi tylko o zaspokojenie naszej ciekawości, komplikuje się niepomiernie, gdy zajdzie potrzeba odwołania się do tych wspomnień jako do źródła historycznego. W zasadzie pomijamy tu relacje o wydarzeniach otrzymywane z drugiej ręki, a więc od kogoś, kto sam zna je od innych, nawet gdyby byli oni uczestnikami opisywanych wydarzeń. Relacje takie spotyka się w każdym niemal pamiętniku, czy wspomnieniach. Krytyczna ich ocena należy do pracy warsztatowej historyka. Nas interesuje tu przede wszystkim relacja pochodząca od świadka bezpośredniego. Świadkiem takim w sensie historycznym jest każdy, kto na podstawie własnych spostrzeżeń potrafi zrelacjonować jakiś fakt lub wydarzenie. Fakt rozumiany tu jest nie w sensie historiograficznym, a więc jako rekonstrukcja dokonana przez historyka tego, co się wydarzyło, ale jako obiektywna rzeczywistość miniona — przedmiot badania historycznego [1]. Rozróżniamy tu dwa pojęcia: fakt i wydarzenie, chcąc w ten sposób ułatwić w praktycznym podejściu do relacji odrębne potraktowanie tzw. faktów jednostkowych i złożonych (np. ustalenie faktu aresztowania kogoś przez Gestapo i przedstawienie związanych z tym okoliczności, przyczyn i skutków). Jest to w przypadku badania świadków niezwykle ważne, gdyż inna jest zazwyczaj ocena obiektywizmu relacji na temat faktów prostych, a inna gdy chodzi o fakty złożone, które tu nazwaliśmy umownie wydarzeniami.

[1] J. Topolski: Metodologia historii. Warszawa 1968 s. 150 nn.

Osoba świadka zajmuje siłą rzeczy centralne miejsce w procesie zbierania relacji. Przytoczona wyżej definicja jest wprawdzie jednoznaczna, ale zadanie, jakie ona stawia świadkowi jest zróżnicowane w zależności od stopnia jego uczestnictwa w minionej rzeczywistości. Świadek mógł być u c z e s t n i k i e m faktu lub wydarzenia, przy czym ważne jest ustalenie rodzaju tego uczestnictwa (czy od niego zależały zasadnicze decyzje, czy też ograniczał się do wykonywania cudzych poleceń), względnie o b s e r w a t o r e m. W tym przypadku ważny jest stopień jego osobistego zainteresowania w obserwowanych wydarzeniach i faktach. Stopień uczestnictwa świadka w minionej rzeczywistości decyduje więc o jego k o m p e t e n c j i w materii badanej, a zatem i wartości relacji, jakie od niego otrzymujemy.

Kompetentny świadek może historykowi dostarczyć materiału źródłowego zasadniczo w dwojaki sposób: w drodze relacji nie kontrolowanej przez historyka w trakcie jej powstawania; będzie to s p o n t a n i c z n i e s p i s a n e w s p o m n i e n i e, rzeczowo i chronologicznie dowolnie przez świadka ograniczone, względnie dokonane w wyniku ogólnej zachęty, pochodzącej z zewnątrz, niekiedy sugerującej zakres relacji (np. prośba o opowiedzenie jednego tylko wydarzenia lub faktu). Drugi rodzaj — to uzyskanie r e l a c j i n a d r o d z e w y w i a d u, przy czym rola badacza ogranicza się do podsuwania w formie pytań (kwestionariusz) problematyki porządkującej niejako wspomnienia świadka. Taka relacja prowokowana jest wspólnym dziełem świadka i badacza, przy czym temu ostatniemu przypada w udziale trudny obowiązek kierowania pamięcią respondenta.

Należy się więc zastanowić głównie nad procesem zbierania relacji drugiego rodzaju, tzn. 1) nad kryteriami zastosowanymi wobec świadka i 2) nad rolą badacza przyjmującego relację [2].

1. KRYTERIA OBOWIĄZUJĄCE WOBEC ŚWIADKA

Należy zdać sobie sprawę przede wszystkim z faktu, że świadek, niezależnie od walorów jego pamięci, a nawet najszczerszych chęci obiektywnego relacjonowania nie jest w stanie odtworzyć przeżytych czy zaobserwowanych wydarzeń w takiej postaci, w jakiej miały one miejsce. Kilku świadków tego samego wydarzenia, nawet jeśli założymy całko-

[2] Zagadnienia te poruszano już w literaturze starszej (np. A. F e d e r: Lehrbuch der geschichtlichen Methode. Regensburg 1924), budzą one jednak szczególne zainteresowanie w czasach najnowszych.— Trafne i ilustrowane licznymi przykładami omówienie metody zbierania relacji można znaleźć w pracy Bodo Scheurriga (Einführung in die Zeitgeschichte. Berlin 1962).— W literaturze podręcznikowej na uwagę zasługują prace W. Eckermanna i H. Mohra (Einführung in des Studium der Geschichte. Berlin 1966) oraz H. Mohra i E. Hühnsa (Einführung in die Heimatsgeschichte. Berlin 1959). Oba opracowania uwzględniają szczególnie zagadnienia historii ruchu robotniczego w Niemczech.— Teoretyczne wskazania dla zbierania relacji podaje artykuł K. Kersten (Relacje jako typy źródeł historycznych, opublikowany w *Pam. X Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie, 9 — 13 IX 1969*. T. 2. Warszawa 1968 s. 316—329); natomiast niezwykle cenne wskazówki praktyczne, ilustrowane doświadczeniami polskich placówek badawczych, daje dyskusja nad tym referatem wydrukowana w t. 4 tegoż *Pamiętnika* (Warszawa 1971 s. 436—456).

witą ich bezstronność, zrelacjonuje je w sposób różny, opowiedzą oni o tym, co zauważyli, co rzadko oddaje w pełni stan faktyczny. Dla przykładu warto wskazać wydane w 1965 r. relacje o bitwie na Westerplatte, spisane przez jej uczestników[3]. Występujące tu różnice w relacjach, dotyczących identycznych momentów walki, są uwarunkowane nie tylko defektem pamięci, czy też bliższym lub dalszym kontaktem opowiadającego z relacjonowanym faktem, ale w większej mierze odmiennym u każdego rejestrowaniem przeżywanych scen i inną ich oceną na tle całej bitwy. Podobne zjawisko, choć bardziej jeszcze skomplikowane, występuje w znanym reportażu M. Wańkowicza z bitwy pod Monte Cassino. Zbiegają się tu wyniki obserwacji bitwy przez samego autora — z relacjami, jakie zbierał na gorąco od jej uczestników. W obu wypadkach w ustaleniu obiektywnej prawdy pomagały materiały archiwalne, a jednak wydaje się, że szereg szczegółów nie znalazło i nie znajdzie takiego naświetlenia, które odpowiadałoby obiektywnej rzeczywistości.

Musimy się więc zgodzić, że świadek daje nam zawsze własną wersję przeżytych wydarzeń, co jednak bynajmniej nie umniejsza jej wartości jako źródła historycznego. Nakazuje natomiast badaczowi podjęcie prób dotarcia poprzez uzyskane relacje do prawdy obiektywnej. Chcąc uzyskać w tym względzie maksymalne powodzenie, musi on zdać sobie sprawę przede wszystkim z czynników podważających wartość relacji świadka.

a. W pierwszym rzędzie należy tu wymienić czynniki wynikające z przekształceń pamięciowych. Są one zjawiskiem powszechnym, występującym w podobnej, choć nie jednakowej postaci u wszystkich świadków. Ich natężenie zmienia się w zależności od wpływu czasu dzielącego świadka od relacjonowanych wydarzeń. Tzw. luki pamięciowe, polegające na stopniowym automatycznym eliminowaniu z pamięci pewnych szczegółów lub stapianiu się ich w zupełnie nowy element, nie znajdujący odpowiednika w minionych wydarzeniach, wprowadzają łatwo dostrzegalną niezgodność chronologiczną relacji. U osób nie znających relacji innych uczestników tych samych wydarzeń, nie zorientowanych również w literaturze na te tematy spotykamy się wówczas z relacją niekompletną, ale mającą większe znamiona przekazu obiektywnego. Co innego, gdy chodzi o świadków oczytanych i znających oceny historyczne wydarzeń. Tu bowiem zatarte w pamięci fragmenty przeżytych wydarzeń bywają z reguły uzupełniane treścią poznaną później. Posiłkując się nią, autor relacji z czasem gubi granicę między własnymi przeżyciami a nabytymi wiadomościami. Pomniejsza to oczywiście wartość jego relacji i wymaga specjalnych zabiegów krytycznych ze strony historyka, zmierzających do wydobycia z relacji wszystkiego, co ma w niej wartość autentycznego przekazu.

Zachowanie się przeżytych wydarzeń w pamięci zależy jednak nie tylko od zmian następujących tu mechanicznie, niezależnie od podmiotu. Można śmiało powiedzieć, że najlepiej konserwują się w pamięci te fakty i wydarzenia, wobec których uczestnik lub obserwator może zachować

[3] Westerplatte. Zebrał i oprac. Z. Flisowski. Warszawa 1965. Warto tu szczególnie zwrócić uwagę na wstęp, który stanowi doskonałe wprowadzenie do krytyki tego typu relacji.

postawę całkowicie neutralną. Zdarza się to na ogół rzadko, gdy w grę wchodzi uczestnictwo bezpośrednie i zaangażowanie.

b. Dołącza się wówczas dodatkowo czynnik emocjonalny. W większości przypadków można śmiało wykluczyć celowe mitologizowanie. Chodzi raczej o nieunikniony wewnętrzny proces psychologiczny, związany z wartościowaniem własnej postawy w opisywanych wydarzeniach. Nawet wbrew woli świadka w miejsce wypieranych z pamięci momentów, dla niego niekorzystnych, wchodzi owoc jego własnych przemyśleń i ocen, dzięki czemu przyswaja on sobie nie tyle obraz rzeczywisty wydarzeń, ile taką jego wersję, w której rola świadka zyskuje walor pozytywny.

Czynnik emocjonalny sprawia więc, że w pamięci świadka następuje korektura faktów związanych z jego bezpośrednią działalnością. Należy jednak pamiętać, że równolegle zmienia się też obraz kontekstu tej działalności, a więc w praktyce otrzymujemy wiadomość zniekształconą z trudno uchwytnymi elementami prawdy. Podobnie ma się rzecz, gdy świadek ulega czynnikowi emocjonalnemu w stosunku do samych wydarzeń i kształtujących je faktorów. Skutek jest w jednym i drugim przypadku podobny: zniekształcenie relacjonowanej przeszłości, zabarwienie jej własną oceną, która wypiera treści zapamiętane. Trzeba jednak zaznaczyć, że motyw tych zniekształceń bywa w tym przypadku często ściśle osobisty (chęć imponowania, obawa przed odpowiedzialnością itp.).

c. Inaczej wygląda sprawa, gdy w grę wchodzą czynniki wynikające z przekonań świadka. Jest to pojęcie mało precyzyjne, mieszczą się w nim jednak wszystkie elementy określające postawę człowieka zarówno pod względem światopoglądowym, jak i politycznym. Uwzględnienie tych okoliczności jest zawsze ważne i konieczne, gdy czynniki te determinowały zachowanie się świadka w opisywanych wydarzeniach. Ale nie tylko wtedy. Niejednokrotnie zmiana poglądów nastąpiła już w późniejszym okresie, wtedy gdy otrzymujemy relację. W jednym i w drugim przypadku świadek jest zdolny, w zależności oczywiście od stanu jego pamięci, do poprawnego zrelacjonowania faktów. Istnieje jednak obawa, że motywacja postępowania własnego i innych będzie tu podporządkowana aktualnym przekonaniom świadka, a zatem będzie to bardziej wartościowaniem, oceną niż oddaniem minionej rzeczywistości. Niekiedy zjawisko to współistnieje w relacji ze skądinąd szczerym i pełnym przekazem o minionej przeszłości. Występuje to np. w autobiografii i zeznaniach komendanta obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu Rudolfa Hoessa [4]. Trudno podważyć szczerość jego wynurzeń, nie budzi też zastrzeżeń przedstawienie faktów, łatwo zresztą sprawdzalnych na podstawie innych źródeł. Z natury rzeczy opowiadanie Hoessa jest pewnego rodzaju samooskarżeniem. A jednak równie dobrze można je określić jako próbę wyjaśnienia motywów jego działania. Stwarza to wrażenie, że autor stara się zrzucić z siebie przynajmniej częściowo ciężar odpowiedzialności za popełnione czyny. Nie bez znaczenia jest też fakt, że Hoess w więzieniu powrócił do katolicyzmu. Rzutuje to wyraźnie na te fragmenty jego narracji, gdzie trudno było

[4] Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. T. 7. Warszawa 1951.

ograniczyć się do suchej relacji i trzeba było zająć wobec niej stanowisko wartościujące. Relacja Hoessa jest więc ważnym źródłem historycznym, ujawniającym wewnętrzny proces funkcjonowania hitlerowskiej machiny śmierci, ale wymaga ono od historyka zarazem dużej ostrożności, gdy przyjdzie mu analizować postawę osobistą komendanta Oświęcimia. Wydaje się, że przedstawiane przez niego refleksje, często nachodzące go w trakcie wypełniania obowiązków, są już produktem późniejszych więziennych przemyśleń.

Powiązanie świadka z grupą światopoglądową lub polityczną, o ile relacjonuje on wydarzenia rozgrywające się w tych środowiskach, powoduje zazwyczaj modyfikację przekazu, selekcję faktów, dokonaną pod kątem interesu tych grup, a wreszcie wpływa hamująco na samo wypowiadanie się. Przykładem często spotykanym na gruncie kościelnym są relacje o osobach cieszących się szczególnym autorytetem, znanych dzięki powszechnie dostrzeganym zasługom, stanowiących wzorce w dziedzinie praktyki cnót chrześcijańskich. Zeznania takie spotyka się często w procesach informacyjnych przed beatyfikacją. Zawierają one wiele materiału faktograficznego nie tylko na temat osoby objętej kwerendą ale i okoliczności, w jakich ona działa. Znać jednak w tych materiałach mniej lub bardziej świadomą eliminację tych momentów, które nie stanowią poparcia dla powszechnie panującej opinii. Nie otrzymujemy więc relacji pełnej, co więcej musimy się liczyć z wpływem na świadka świadomości grupy, do której on należy. Poczucie obowiązku lojalności, obawa przed dyfamacją, wreszcie spory zasób wiadomości na temat osoby będącej przedmiotem relacji, wszystko to, łącznie z czynnikami psychologicznymi ciąży na przekazie i obarcza historyka szczególnie trudnym obowiązkiem wnikliwej krytyki tego źródła.

Czynniki podważające wartość relacji towarzyszą każdej relacji. W zależności od osoby respondenta i okoliczności towarzyszących jego wypowiedziom mogą wystąpić dalsze jeszcze przeszkody, poza wyżej wymienionymi. W zasadzie jednak będą one pochodnymi trzech omówionych tutaj grup.

Badacz przystępujący do zbierania relacji musi nieustannie pamiętać o tej ogólnej charakterystyce świadka. Konkretniejsze zapoznanie się z nim następuje jednak już w trakcie prowokowania i przyjmowania relacji.

2. AKTYWNOŚĆ BADACZA W TRAKCIE ZBIERANIA RELACJI

Zadaniem historyka jest pomóc świadkowi wszelkimi dostępnymi środkami do ujawnienia znanych mu wydarzeń w takiej mierze, która odpowiadałaby stanowi faktycznemu w minionej rzeczywistości. Odnosi się to oczywiście do relacji prowokowanej.

a. Pierwszym obowiązkiem historyka będzie więc wyrobienie sobie sądu o samym świadku. Jeśli w grę wchodzi wywiad ustny, można to najlepiej osiągnąć w trakcie rozmowy wstępnej, poprzedzającej nawet czynności skompletowania kwestinariusza. Stosunkowo łatwo można wtedy ustalić stan pamięci respondenta, stopień jego wykształcenia, a nade wszystko jego kompetencje w sprawach, które ma relacjonować. Ważnym czynnikiem jest też nawiązanie osobistego kon-

taktu, który później ułatwi zasadniczą rozmowę. Świadek powinien być przekonany, że udzielając wywiadu nie narazi się na żadne ryzyko. Jedną z zalet wywiadu ustnego jest spontaniczność odpowiedzi świadka (ma ona jednak i złe strony, gdyż może wówczas zawieść pamięć). Nie należy więc zaznajamiać uprzednio świadka ze szczegółową treścią pytań. W przypadku, gdy świadek będzie odpowiadał na piśmie według przedstawionego mu kwestionariusza, należy przynajmniej uprzednio znać takie dane jak: wiek świadka, jego wykształcenie, stosunek do opisywanych wydarzeń, środowisko z jakiego się wywodzi i z jakim jest związany. Bez tych informacji kwestionariusz może trafić w próżnię lub dać wyniki pozbawione całkowicie wartości.

b. Następną czynnością historyka jest u ł o ż e n i e z e s t a w u p y t a ń, adresowanych do świadka, czyli k w e s t i o n a r i u s z a. Jest to zadanie najtrudniejsze i wymagające szeregu zabiegów wstępnych. W pierwszym rzędzie należy zapoznać się z tłem wydarzeń, o których świadek ma opowiedzieć, następnie zaznajomić się z dostępnymi na ten temat źródłami. Owocem takiego studium będzie ramowy plan kwestionariusza, który następnie zostanie wypełniony szczegółowymi pytaniami. Pytania te w rezultacie będą zmierzały do wypełnienia luk w materiale aktowym, lub do uzyskania wiadomości na ogół w źródłach pisanych nie spotykanych. Znajomość materiału źródłowego pozwala na sformułowanie takich pytań, które z góry narzucałyby świadkowi ścisłość i konkretność odpowiedzi. Nie mogą to być oczywiście pytania sugerujące odpowiedź. Niebezpieczeństwo stawiania takich pytań istnieje jednak, zwłaszcza gdy autor kwestionariusza dobrze zna źródła i zbyt silnie nastawiony jest na jeden rodzaj określonych odpowiedzi, potwierdzających jego tezę. Tylko w przypadku, gdy chodzi o stwierdzenie częstotliwości pewnych znanych skądinąd faktów, można stawiać pytania sformułowane w ten sposób, że dopuszcza się odpowiedź tak lub nie.

Trudno jest opracować model kwestionariusza, który odpowiadałby warunkom każdej kwerendy. Jednakowy kwestionariusz można zastosować tylko w stosunku do grupy osób identycznie zaangażowanych w minionych wydarzeniach i podlegających tym samym kryteriom osobowościowym. (Np. kwestionariusz przedstawiony księżom pracującym w duszpasterstwie w czasie okupacji na tym samym terenie). W każdym przypadku jednak kwestionariusz musi być owocem znajomości przedmiotu badanego i uwzględnienia właściwości respondenta. Inaczej więc będą sformułowane pytania, skierowane do obserwatora nie związanego z relacjonowanym wydarzeniem; tu główny nacisk trzeba położyć na odtworzenie faktów, które w normalnych warunkach obserwator może spostrzec i zapamiętać. Inna z kolei będzie treść pytań, postawionych uczestnikowi wydarzeń, który odegrał w nich rolę pierwszoplanową. Świadek taki może ujawnić genezę wydarzeń i odkryć wewnętrzny proces ich dokonywania się. Trzeba jednak dodać, że są to zazwyczaj informacje niesprawdzalne przy pomocy materiału archiwalnego i jedynie wielość relacji na ten temat, uzyskanych od osób kompetentnych, umożliwia tu w pewnym stopniu krytykę źródła.

Ścisły, w oparciu o znajomość zagadnienia sporządzony kwestionariusz, osłabia w znacznym stopniu działanie czynników podważających wartość relacji. Nie wyklucza ich jednak zupełnie. Świadek bowiem, na-

wet wówczas, gdy odpowiedź jego jest kontrolowana przez znającego poruszane zagadnienie badacza, relacjonuje przeszłość tak, jak ją zapamiętał i jak w danej chwili ją widzi. Stwierdzenie to nasuwa wniosek o konieczności krytycznego opracowania uzyskanych informacji. Jest to jednak zagadnienie wychodzące poza ramy tego artykułu.

3. RELACJE WOLNE

Dotychczas omawialiśmy relacje uzyskane w oparciu o kwestionariusz. Wartość ich polega głównie na tym, że dostarczają informacji ściśle określonych, podporządkowanych pewnej tematyce, a nadto pamięć respondenta „funkcjonuje" niejako pod kontrolą badacza, co daje pewną szansę wyeliminowania zmyśleń i przeinaczeń.

O wiele częściej jednak stosuje się praktykę zbierania relacji wolnych, mówiąc inaczej — spontanicznych. Drugie określenie jest o tyle nieścisłe, że w większości przypadków inicjatywa spisania relacji pochodzi od zewnątrz. Może to być zachęta lub formalne zamówienie. Co innego, gdy ktoś sam decyduje się na spisanie swoich wspomnień. Obejmują one jednak wówczas z reguły szerszą tematykę niż relacja o fakcie, czy wydarzeniu.

Rola historyka zaczyna się w tych przypadkach dopiero po uzyskaniu gotowej relacji. Polega ona na czynnościach przewidzianych przy krytycznym opracowaniu każdego źródła historycznego. Wydaje się jednak, że występujący pod czyimś adresem z propozycją spisania relacji badacz powinien przynajmniej ogólnie przygotować świadka do czekającego go zadania. Chodzi tu głównie o wskazanie momentów najistotniejszych w przeszłości, o której świadek ma opowiedzieć. W ten sposób relacja zyskuje na zwartości tematycznej. Niezbędne jest też wyjaśnienie świadkowi ogólnego celu przeprowadzanych badań. Postępowanie badacza wobec świadka musi być jednak w każdym przypadku odmienne, dostosowane do jego cech osobistych. Pod tym względem praktyka jest tu podobna do tej, jaką stosuje się przy badaniach z kwestionariuszem, z tym zastrzeżeniem, że analiza walorów osobistych świadka winna tu być jeszcze bardziej staranna.

4. ŚWIADECTWA POŚREDNIE

Sprawa świadectw czy relacji pośrednich wychodzi w zasadzie poza poruszany tutaj temat. Mowa tu o relacjach nie pochodzących od świadków w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale od osób, które na danym terenie i dla określonego okresu mogą zebrać materiały, wychodzące poza wartość zasobów archiwalnych. Taki kwestionariusz rozesłały kurie biskupie w całej Polsce po zakończeniu drugiej wojny światowej. Zawierał on pytania, dotyczące stanu poszczególnych parafii w czasie okupacji. Kryterium przy sporządzaniu tego rodzaju kwestionariusza stanowią nie tyle osoby działające w przeszłości, ile poszczególne odcinki życia instytucji. Relacja pochodzi tu od osób, które na miejscu potrafią zebrać i przekazać fakty dotyczące tej instytucji w przeszłości. Niejednokrotnie jest to więc odtwarzanie wydarzeń, zapamiętanych i żyjących w tradycji

parafii czy innej instytucji. Dlatego konstrukcja kwestionariusza, pomijając elementy konieczne przy badaniu świadka bezpośredniego, podlega tym samym zasadom, co przy kwestionariuszach omówionych wyżej.

P o d s u m o w u j ą c te kilka uwag o zbieraniu relacji należy stwierdzić, że:

a) Relacje stanowią dla dziejów najnowszych niezbędne źródło, którego braku nie można najczęściej niczym zrekompensować.

b) Zbieraniem relacji powinny się zająć placówki archiwalne lub osoby czy instytucje specjalnie do tego powołane. Nie można bowiem pozostawić tego wyłącznie historykom, którzy przeprowadzają takie badania okazyjnie, w zależności od swoich aktualnych potrzeb, podczas gdy ilość kompetentnych świadków nieustannie się zmniejsza.

c) Odpowiednio metodycznie przeprowadzone badania decydują w zasadzie o wartości relacji, które w dodatku powinny być krytycznie opracowane, bezpośrednio po dotarciu ich do archiwum lub instytucji badawczej.

d) Trzeba zdać sobie sprawę z tego, że istnieje zaledwie kilka podstawowych reguł niezbędnych przy zbieraniu relacji. Najważniejszą z nich jest jednak indywidualne, uwzględniające właściwości osobowe, podejście do świadka. To daje badaczowi dość dużą swobodę doboru środków służących do wydobycia prawdy i jednocześnie zobowiązuje go do takiego ich użytku, które by zapewniło relacji najdalej idący obiektywizm.

KS. ANZELM WEISS

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

STAN BADAŃ NAD DZIEJAMI DIECEZJI LUBUSKIEJ

Zamierzeniem artykułu jest zwrócenie uwagi na dorobek historiografii w zakresie badań nad przeszłością najmniejszego i najbardziej na zachód wysuniętego polskiego biskupstwa z pierwotną stolicą w Lubuszu. Biorąc pod uwagę fakt, że w wyniku II wojny światowej Polska odzyskała niemal połowę dawnej diecezji lubuskiej (obecnie dekanaty Kostrzyń i Rzepin w diec. gorzowskiej) i że w polskiej literaturze historycznej brak nawet krótkiej informacji na powyższy temat [1], celowość niniejszego opracowania wydaje się uzasadniona. W artykule pragnę dać nie tyle pełną bibliografię diecezji lubuskiej, ile wskazać na problematykę, która budziła zainteresowanie i już została opracowana przez badaczy kościelnej przeszłości Lubusza. Artykuł omawia w porządku chronologicznym najpierw najstarsze, drukowane relacje o biskupstwie (od XVI do pocz. XIX w.), następnie monografię Wohlbrücka, a w trzeciej części prace powstałe w okresie od poł. XIX stulecia do chwili obecnej. W krótkim przeglądzie pominąłem bogaty dorobek historiografii polskiej i niemieckiej dotyczący niekościelnych dziejów (archeologii, historii politycznej i gospodarczej) Ziemi Lubuskiej. Tego typu prace na pewno są ogromnie pomocne historykowi Kościoła, ale ich prezentacja poszerzyłaby zbytnio ramy artykułu. Poza tym ta część historiografii lubuskiej została już omówiona w licznych polskich publikacjach [2].

Biskupstwo lubuskie zostało utworzone w latach 1123/25 w wyniku zabiegów Bolesława Krzywoustego i przy współudziale legata papieskiego Idziego, biskupa Tuskulum. Celem nowo erygowanego biskupstwa była niewątpliwie działalność misyjna na terenie nowych nabytków polskich nad Odrą, a także ewentualne poparcie akcją Kościoła politycznej

---

[1] W literaturze niemieckiej zob. H. Ludat: Bistum Lebus. Weimar 1942 (s. 1—26: Das Bistum Lebus im Lichte der bisherigen Forschung).

[2] Np. w pracy Ziemia Lubuska. Pod red. M. Sczanieckiego i S. Zajchowskiej. Poznań 1950 s. 548—564.— Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą. Pod red. Z. Kaczmarczyka i A. Wędzkiego. T. 1—2. Zielona Góra 1967—1970 (passim).

i terytorialnej ekspansji polskiej na ziemie Słowian połabskich [3]. Granice diecezji objęły zdobytą przez Krzywoustego przed r. 1121 Ziemię Lubuską oraz zhołdowane przez niego w pierwszej poł. XII w. terytorium Sprewian [4]. Według *Registrum ecclesiae Lubucensis* z 1405 r. terytorium diecezji rezciągało się na prawym i lewym brzegu Odry i Warty oraz dzieliło się na 8 dekanatów (Kostrzyń, Ośno, Sulęcin, Rzepin, Seelow, Müncheberg, Falkenhagen, Frankfurt) i 167 parafii [5]. Dzieje diecezji były silnie zespolone z historią Ziemi Lubuskiej, a zmianie przynależności politycznej towarzyszyły silne reperkusje w dziedzinie życia kościelnego. Mimo iż po r. 1251 Ziemia Lubuska odpadła od Polski, diecezja lubuska była z Polską związana silnymi więzami ekonomicznymi i aż do XVI w. należała do gnieźnieńskiej metropolii. Koniec istnieniu diecezji przyniosła reformacja luterańska. Po śmierci bpa Jana Horneburga w r. 1555 margrabia narzucił kapitule wybór własnego syna Joachima Fryderyka, luteranina, który po objęciu stanowiska elektora w r. 1598 zrzucił tytuł biskupa lubuskiego [6]. Rok 1556 uważa się za datę końcową istnienia biskupstwa lubuskiego.

Pierwsze drukowane relacje o biskupstwie lubuskim powstały w drugiej poł. XVI w. Zawdzięczamy je najstarszym kronikarzom brandenburskim. Oni to w kanwę opowiadań o dziejach Marchii Brandenburskiej wplatają często wzmianki o biskupstwie i biskupach lubuskich. Szereg interesujących nas pisarzy rozpoczyna Wolfgang Jobsten pracą pt. *Ein kurtzer Auszug und Beschreibung des gantzen Churfürstenthumbs der Marck zu Brandenburg, sampt ihren ingleipten und zugehörenden Graff und Herrschafften, Bisthumen,* wydanej trzykrotnie we Frankfurcie n. Odrą w latach 1571, 1572, 1575. Autor, doktor medycyny i profesor fizyki Uniwersytetu Frankfurckiego, w opisie Marchii Brandenburskiej, sporządzonej metodą średniowiecznych kronikarzy, wymienił pod odpowiednimi datami (wyboru lub śmierci) imiona albo nazwiska 29 biskupów, którzy „po przeniesieniu z Rusi i Polski w Lubuszu i Górzycy mieli siedzibę". Listę rozpoczyna biskup Wawrzyniec, który od r. 1189 przez 15 lat rządził diecezją, a kończy żyjący za czasów autora margraf Joachim Fryderyk, używający tytułu „biskupa lubuskiego". Jobsten przy ustalaniu chronologii biskupów lubuskich skorzystał ze sporządzonego znacznie wcześniej i przechowywanego w archiwum katedry w Fürstenwalde wykazu, który, jak to wykazał Wohlbrück [7], nie we wszystkich miejscah odczytał poprawnie. Dlatego też katalog Jobstena należy przyjmować z dużą rezerwą.

Jobsten z koli był źródłem informacji dla nieco późniejszych dziejopisarzy: Andrzeja Engelusa [8] (Angelusa) i Dawida Kochhausena, znanego

[3] A. Wędzki: Podziały terytorialne. W: *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą.* T. 1. Zielona Góra 1967 s. 13—14.

[4] Z. Sułowski: Początki biskupstwa lubuskiego (cyt. Sułowski: Początki biskupstwa). *Spraw. z Czyn. wyd. TN KUL.* Nr 10: 1960 s. 196.

[5] B. Kumor: Granice metropolii i diecezji polskich (cyt. Kumor: Granice diecezji). *Arch. Bibl. Muz.* T. 19: 1969 s. 273—276.

[6] Tytuł zniesionego biskupstwa odżył dopiero po II wojnie świat. w nazwie Administracja apostolska kamieńska, lubuska i prałatury pilskiej z siedzibą w Gorzowie.

[7] Geschichte des ehemahligen Bisthums Lebus. Bd. 1. Berlin 1829 s. II—VII.

[8] Rerum Marchicarum breviarium. Ed. 1—2. Wittembergiae 1593; ed. 3. Lipsiae 1616.

pod zlatynizowanym nazwiskiem Chytraeus [9], przy czym pierwszy z nich w oparciu o własne badania archiwalne koryguje podane przez Jobstena lata rządów dziesięciu ostatnich biskupów lubuskich. Tenże Andrzej Angelus Struthiomianus w innym dziele (*Annales Marchiae Brandenburgicae*, Frankfurt 1598) podał, że źródłem informacji dla niego w kwestii chronologii biskupów lubuskich był *Catalogus episcoporum Lubusianorum*, sporządzony przez Wolfganga Redorfera, długoletniego kanonika (od 1506) i archidiakona (od 1549), a w końcu niedoszłego biskupa lubuskiego (zm. 1559). Angelus wyraźnie zaznacza, że katalog Redorfera jest różny i bardziej wiarogodny niż ten, z którego korzystał Jobsten. W oparciu o to źródło Angelus nie tylko koryguje poprzednika, ale podaje wiele nowych, cennych wiadomości o wydarzeniach, związanych z wyborem biskupów lubuskich w latach 1424, 1445, 1483, 1490 [10].

Za Angelusem listę biskupów lubuskich podał Jan Hübner [11] i wydawcy *Preussische und Brandenburgische Staats-Historie* [12]. W XVIII w. poczyniono dalsze kroki w badaniach nad przeszłością diecezji lubuskiej. Historiografowie nie ograniczali się już do podania listy biskupów, ale w oparciu o źródła próbowali dać krótki szkic dziejów biskupstwa. Do wznowionej dla uczczenia dwusetnej rocznicy powstania uniwersytetu we Frankfurcie n. Odrą książki Wolfganga Jobstena pt. *Kurtze Beschreibung der alten löblichen Stat Frankfurt an der Oder* [13] dodał Jan Krzysztof Beckmann krótką, liczącą 56 stron in folio, rozprawę *Von Bischofthum jetzo Ampt und Stat Lebus*. Rozprawa dzieli się na trzy części, z których pierwsza (s. 1—33) poświęcona jest dziejom biskupstwa od momentu przeniesienia z Rusi nad Odrę aż do pożaru zamku i miasta w dniu 15 lipca 1589 r. Autor, profesor historii na uniwersytecie we Frankfurcie, w 31 kapitalikach omówił kolejno początki, uposażenie biskupstwa, zależność polityczną od królów polskich i margrabiów brandenburskich, księgi liturgiczne i patronów diecezji, a w końcu w formie katalogu dał wykaz biskupów i kanoników lubuskich. Godnym podkreślenia jest fakt opublikowania przez Beckmanna in extenso wielu cennych dokumentów, odnalezionych przez autora w archiwach Lubusza i Fürstenwalde, oraz uwzględnienie polskich historyków: Długosza, Miechowity, Kromera. Wartość pracy podnoszą nadto dołączone ryciny.

Do ukazania się w r. 1829 monografii Wohlbrücka rozprawa Beckmanna była zasadniczym źródłem informacji o Lubuszu dla późniejszych dziejopisarzy brandenburskich, przy czym jedni ograniczyli się do powtórzenia czy też streszczenia [14] wiadomości zaczerpniętych z dzieła Beckmana, a inni uzupełnili je własnymi badaniami. Do twórczych kontynuatorów należy najpierw Augustyn Rehrberg. On to w pierwszym tomie trzeciego wydania swej pracy *Abriss der Stadt Königsberg in der Neu-Mark* (Berlin 1725) zamieścił rozdział pt. *Vom vormahligen Bischoffthu-*

[9] Neue Sachsen-Chronika. Bd. 2. Lipsiae 1598.
[10] Zob. s. 206, 216, 248, 255.
[11] Kurtze Fragen aus der politischen Historia. Leipzig 1697. Księga 4, rozdz. 6.
[12] Leipzig 1710 s. 144—146.
[13] Frankfurt 1706.
[14] Np. C. Abels: Preussische und brandenburgische Staats-Historie. Leipzig 1735 s. 628—632.— J. H. Falkenstein: Brandenburgische Geschlechts- Staats- und Geschichts Historie. Bd. 1: Bayreuth und Hof 1751 (s. 223—237: Von dem Bisthum Lebus).

me und Bischöffen wie auch der Stadt Lebus (s. 248—262), w którym uzupełnił relacje Beckmanna wiadomościami zaczerpniętymi z bogatego archiwum Templariuszy w Słońsku. Kilkanaście nowych, nieznanych Beckmannowi dokumentów dotyczących dziejów politycznych biskupstwa, opublikował Ch. Schöttgen, rektor uniwersytetu z Drezna, w dziełku *Suplement zu der Historie der Stadt und Bisthum Lebus* [15].

Praca Augustyna Benedykta Michaelisa, profesora filozofii w Getyndze, pt. *Diplomatische Stiftshistorie von Lebus* (Getynga 1756) jest właściwie krytycznie napisaną (z bogatą dokumentacją i aparatem naukowym) historią biskupów lubuskich, do której dołączył wykaz prałatów prepozytów (s. 55—56) i dziekanów (s. 57—60) oraz kanoników lubuskich (s. 60—65).

W pierwszej „historii Kościoła w Polsce" pióra Chrystiana Gotliba Friese pt. *Kirchengeschichte des Königreichs Polen und der Entstehung der Bischofthümer Posen, Gnesen, Krakau, Breslau, Lebus* (Wrocław 1786) diecezji lubuskiej został poświęcony cały 8 rozdział pierwszego tomu (s. 360—408). Friese w pierwszej części (do s. 388) poddał krytycznej ocenie przekazy polskich i niemieckich historyków o początkach biskupstwa i dziejach Ziemi Lubuskiej, jak również o prawach biskupów lubuskich do zwierzchności jurysdykcyjnej nad łacinnikami na Rusi Czerwonej. W drugiej części podaje za Beckmannem katalog biskupów lubuskich.

Od wyżej omówionych pozycji odbiega charakterem praca pastora z Lubusza, Renata Andrzeja Kortuma, pt. *Historische Nachtrichten von dem alten Bischoffthum Lebus* (Frankfurt 1740). Pierwszą część tego dziełka opublikował Kortum już w 1739 r., jako dodatek w zbiorowym dziele *Anecdota oder einzelne Nachrichten von der in Deutschland und besonders in denen Brandenburgischen Landen ergangenen evangelischen Reformation* (Frankfurt 1738). W rok później dodał drugą część i wraz z mapą kasztelanii lubuskiej wydał pod wspomnianym tytułem jako druk samodzielny. Praca ma charakter popularnonaukowy. Celem, który przyświecał autorowi, była chęć pouczenia wiernych o geografii i historii najbliższych okolic Lubusza. Mimo swoich duszpastersko-dydaktycznych celów dziełko Kortuma budzi do dziś zainteresowanie historyków, a to dzięki szczegółowym opisom znanych autorowi z autopsji „pamiątek" po dawnym grodzie i biskupstwie w Lubuszu.

Podobnie popularnonaukowy charakter ma artykuł Henryka Zschokke, docenta z Frankfurtu, pt. *Ältere Geschichte der ehmaligen bischöflichen Residenzstadt Lebus* [16].

Skromniej przedstawia się dorobek polskiej historiografii tego okresu [17]. Biskupstwo lubuskie, położone na terenach utraconych po r. 1251 przez Polskę na rzecz Brandenburgii, a w XVI w. sekularyzowane, nie budziło aż do połowy ubiegłego stulecia większego zainteresowania naszych historyków. Jedynie w ramach „dziejów Polski", licznie ukazujących się począwszy od XVI w., autorzy poświęcają kilka zdań początkom

---

[15] W: *Collectio opusculorum hist. March. illustr.* Pod red. G. H. Küstersa. Bd. 1. Berlin 1753 s. 77—108.

[16] W: *Litterarischen Pantheon.* Bd. 1. Frankfurt 1794 s. 25—44.

[17] Zob. J. Polkowski: Lubuskie biskupstwo. W: *Encyklopedia kościelna.* T. 12. Warszawa 1879 s. 360.

biskupstwa lubuskiego (przypisując utworzenie diecezji Mieszkowi I albo Bolesławowi Chrobremu) oraz podkreślają przynależność Lubusza do Polski i metropolii w Gnieźnie. Żaden polski historyk nie prowadził samodzielnych badań archiwalnych odnośnie Lubusza. Dla wszystkich, od Miechowity do Naruszewicza, najważniejszym źródłem były *Annales seu cronicae Incliti Regni Poloniae* Jana Długosza [18]. Z Polaków na uwagę pod tym względem zasługuje najpierw Kasper Niesiecki. W swym herbarzu *Korona polska* [19] zebrał rozsiane u różnych polskich autorów wiadomości i w oparciu o tę kwerendę przedstawił krótko dzieje biskupstwa lubuskiego oraz katalog jego biskupów. W środowisku Uniwersytetu Krakowskiego powstał anonimowy [20] artykuł pt. *Dissertatio historica de episcopatu Lubusensi* [21]. Autorzy w oparciu o bogatą literaturę niemiecką i polską mówią (rozdział I) o pierwotnych mieszkańcach Ziemi Lubuskiej, o początkach chrześcijaństwa w Polsce i na tym tle (w rozdziale drugim) przedstawiają początki biskupstwa lubuskiego, by wreszcie (w rozdziale trzecim) przejść do nadania temuż biskupstwu dóbr ziemskich w okolicy Opatowa.

Podsumowując osiągnięcia najdawniejszej historiografii w zakresie interesującego nas tematu, stwierdzamy:

1) Dzieje biskupstwa lubuskiego były tematem, który budził zainteresowanie przede wszystkim niemieckich annalistów i historyków, zwłaszcza z terenu Brandenburgii, a potem Prus.

2) O biskupstwie tym pisali oni nie tylko marginalnie w ramach tematycznie szerszych monografii czy historii, ale poświęcali mu specjalne rozprawy.

3) Godny podkreślenia jest wysiłek w/w historyków, zmierzający do możliwie dokładnego ustalenia listy biskupów lubuskich.

4) Na szczególną uwagę zasługuje praca Beckmanna, którą można nazwać pierwszą „historią" biskupstwa, gdyż on dał źródłowo udokumentowany szkic całości dziejów tej diecezji.

5) Podsumowanie ówczesnych wyników badań nad Lubuszem znajdujemy w „historii Kościoła" Friesego. On też pierwszy nie tyle na podstawie własnych badań archiwalnych, ile w oparciu o dorobek historiografii niemieckiej i polskiej, usiłował wyjaśnić dwie najbardziej zawiłe kwestie z historii diecezji lubuskiej: zagadnienie jej początków i pretensji biskupów lubuskich do zwierzchności kościelnej na Rusi. Te dwa pytania będą intrygowały przez długie lata historyków. Wokół nich wyrosła w okresie późniejszym bardzo bogata literatura.

6) Wkład polskich historyków w poznanie przeszłości kościelnej Lubusza w okresie przedrozbiorowym był niewielki.

---

[18] U Długosza znajdujemy liczne wiadomości o biskupach lubuskich. Zob. Joannis Dlugossi: Opera omnia. Ed. A. Przeździecki. T. 1—14. Kraków 1863—1887, zwłaszcza t. 2—4.

[19] T. 1. Lwów 1739 s. 82—84.

[20] W przypisie na s. 1 czytamy: „Huius dissertationis autores sunt viri doctissimi duo, alter Silesius, alter Polonus". P. Żegota jako autorów tego artykułu podaje J. S. Bandkiego i Partiusa (Teki nr 5364. T. 1 k. 476).

[21] Miscellanea Cracoviensia nova. Fasc. 1. Kraków 1829 s. 1—21.

*

Nową kartę w historiografii biskupstwa otworzył Zygmunt Wilhelm Wohlbrück, królewsko-pruski radca wojenny. Był on pierwszym historykiem, który napisał monografię biskupstwa lubuskiego. Jego monumentalne, trzytomowe dzieło nosi tytuł *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens* i ukazało się w Berlinie w r. 1829 (dwa tomy, trzeci tamże 1832). Autor, dzięki poparciu Henryka Bardelebena, radcy królewskiej Justiz-Commission, miał całkowity dostęp do wszystkich pruskich archiwów, co umożliwiło mu zebranie olbrzymiego materiału źródłowego. I jak sam pisze we wstępie (tom 1 s. XVII), gruntownie przebadał archiwa centralne (Geheime Staats- und das Geheime Cabinets-Archiv zu Berlin), prowincjalne (Kurmärkische Lehnsarchiv, Regierungs- und das Ober-Landesgerichts-Archiv zu Frankfurt an der Oder, Provinzial-Archiv zu Königsberg in Preussen) i miejskie we Frankfurcie, Münchebergu, Fürstenwalde (tutaj przechowywano archiwalia po zniesionej diecezji lubuskiej). Objął wreszcie kwerendą Archiwum Joannitów w Słońsku (S. Joanniter-Ordens-Archiv zu Sonnenburg), Archiwum Biskupie i Kapitulne we Wrocławiu; w Rzymie (wreszcie) Archiwum Watykańskie. Z odnalezionych archiwaliów czerpał pełnymi garściami, a na wdzięczność potomnych zasłużył m.in. tym, że w całości opublikował wiele dokumentów o ogromnym znaczeniu, odnoszących się do dziejów biskupstwa i Ziemi Lubuskiej. Dziś o treści wielu z nich wiemy tylko z przekazów Wohlbrücka, gdyż oryginały zaginęły bezpowrotnie w licznych zawieruchach wojennych.

Całość dziejów biskupstwa zawarł Wohlbrück w dwóch tomach i podzielił na sześć okresów czasowych (Zeitraum); granicami podziału są wydarzenia polityczno-kościelne. Okres pierwszy obejmuje lata 1109—1251, tj. czas od pojawienia się po raz pierwszy na widowni dziejów nazwy „Lubusz" aż do chwili, kiedy Ziemia Lubuska przeszła pod panowanie arcybiskupów i margrabiów brandenburskich. Drugi okres zamykają daty 1251—1320, lata panowania nad Ziemią Lubuską arcybiskupów magdeburskich i margrabiów brandenburskich z domu Ballenstädt. Granicami trzeciego okresu są lata 1320—1375, który obejmuje rządy Wittelsbachów w Marchii. Panowanie Luksemburczyków w Brandenburgii 1373—1415 — to granice czwartego okresu. Wydarzenia z lat 1415—1490, od początków panowania kurfirsta Fryderyka do śmierci Ludwika z Burgsdorfu, ostatniego biskupa przed reformacją luterańską, stanowią treść piątego okresu. Ostatni wreszcie okres rozpoczyna się rokiem 1490 i obejmuje rządy biskupów lubuskich aż do r. 1598, kiedy Joachim Fryderyk przestał używać tytułu biskupa lubuskiego. Każda z części jest zbudowana z rozdziałów według następującego schematu: biskupi, kapituła, oficjałowie i wikariusze generalni, dobra biskupie, Ziemia Lubuska. Poszczególne części zamyka ekskurs, w którym autor omawia wybrane zagadnienia tylko luźno związane z dziejami biskupstwa [22]. Trzeci tom w całości poświęcony jest topograficzno-historycznemu opisowi Ziemi Lubuskiej. Punktem wyjścia przy opisie poszczegól-

[22] Np. w tomie 1 umieścił Wohlbrück obszerny dodatek pt. Von Anlegung neuer Städte und Dörfer in Mark Brandenburg, und den dabei getroffenen Einrichtungen (s. 184—392).

nych miast i wsi jest rejestr z r. 1598. Wohlbrück uzupełnił go jednak bogatymi informacjami o stosunkach własnościowych, gospodarczych i kościelnych w poszczególnych jednostkach osadniczych, i to od czasów najdawniejszych do końca XVI w. Dzięki temu tom trzeci stanowi dla badaczy dziejów gospodarczych Ziemi Lubuskiej nieocenione źródło wiadomości.

Już z tego krótkiego przeglądu treści widać wielką wartość i wyjątkowe znaczenie dzieła Wohlbrücka w historiografii biskupstwa lubuskiego. Nie spełnia ono wprawdzie wszystkich wymogów współczesnej monografii historycznej; jest bowiem pomyślane bardziej jako przekaz zebranego materiału niż jako pragmatyczne przedstawienie dziejów. Stąd też brak przejrzystej konstrukcji pracy, brak szerszego tła historycznego i rozgraniczenia tego, co ściśle łączy się z tematem pracy, od spraw drugorzędnych, czy wreszcie przeakcentowanie momentów politycznych. Te nieuniknione usterki, wziąwszy pod uwagę czas powstania pracy, nie umniejszają istotnie zasług Wohlbrücka, który stworzył udokumentowaną podstawę historyczną dla dalszych szczegółowych badań różnych zagadnień związanych z przeszłością tego najmniejszego polskiego biskupstwa. W tym też kierunku poszedł dalszy rozwój historiografii diecezji lubuskiej.

*

Po Wohlbrücku nikt już nie pokusił się o napisanie monografii, która by objęła całość dziejów diecezji lubuskiej. Historycy drugiej poł. XIX stulecia i współcześni ograniczyli swe naukowe zainteresowanie do zagadnień szczegółowych, zwłaszcza nierozwiązanych czy tylko zasygnalizowanych przez Wohlbrücka. Warsztat ich pracy wzbogacił się poprzez ukazujące się od lat 20-tych ubiegłego wieku liczne wydawnictwa źródłowe. Dla badacza Lubusza najważniejszym jest niewątpliwie wydawany w latach 1839—1869 przez Adolfa Fryderyka Riedla *Codex diplomaticus Brandenburgensis; Sammlungen der Urkunden, Chroniken und sonstigen geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten* [23]. W dalszej kolejności przydatne będą wydawnictwa źródłowe krajów sąsiednich, takie jak np. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae ex tabulariis Vaticanis* [24], *Pommersches Urkundenbuch* [25], *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae* [26], *Codex diplomaticus Maioris Poloniae* [27], *Codex diplomaticus Silesiae* [28], *Archiwum Książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie* [29], *Monumenta Poloniae Vaticana* [30] i inne.

Przy tak poszerzonej bazie źródłowej uwagę uczonych skupiały szcze-

[23] Th. A: Bd. 1—25; Th. B: Bd. 1—6; Th. C: Bd. 1—3; Th. D: Bd. 1; Indeksy: Bd. 1—5. Berlin 1838—1868. Z obszernego zbioru na uwagę zasługuje 66 rozdz. tomu 20: Bistum und Land Lebus (s. 178—339).

[24] Ed. A. Teiner. T. 1. Romae 1860.

[25] Hrsg. R. Klempin. Bd. 1. Stettin 1868.

[26] Hrsg. O. Posse, H. Ermisch. Th. 2. Bd. 1. Leipzig 1864.

[27] Wyd. I. Zakrzewski. T. 1—4. Poznań 1877—1881.

[28] Zwłaszcza tomy: 7, 16, 18, 22, 29, 30. Hrsg. C. Grünhagen, K. Wutke. Breslau 1874—1875.

[29] Wyd. Z. L. Radzimiński, B. Gorczak. Lwów 1888.

[30] Wyd. J. Ptaśnik. T. 1—3. Kraków 1913—1914.

gólnie dwa zagadnienia nie rozwiązane przez Wohlbrücka. Chodzi mianowicie o początki biskupstwa i o problem jurysdykcji biskupów lubuskich na Rusi. W dyskusji nad kwestią pierwszą, tj. nad powstaniem diecezji lubuskiej, zabierali głos niemal wszyscy polscy i niemieccy historycy, zajmujący się wczesnym naszym średniowieczem i organizacją Kościoła w Polsce. Rezultatem dyskusji jest odrzucenie jako nieuzasadnionej hipotezy, przypisującej fundację biskupstwa lubuskiego Bolesławowi Chrobremu (opinia M. Bulińskiego, A. Małeckiego, M. Gumplowicza, P. Kehra [31]) oraz tezy wypracowanej przez S. Marońskiego [32], o założeniu biskupstwa przez Bolesława Śmiałego (głosili ją m.in. A. Hauck, T. Wojciechowski, H. Ludat [33]). Natomiast opinia, że diecezję lubuską erygował w czasie swej legacji kard. Idzi z Tuskulum, a uposażył Bolesław Krzywousty — zyskała pełne uzasadnienie. Za opinią tą przemawia nie tylko działalność organizacyjna kard. Idziego, lecz nadto podwójna wzmianka z r. 1133 o istnieniu tego biskupstwa. Hipoteza ta zapoczątkowana przez W. Abrahama [34], rozwinięta w artykułach A. Gieysztora [35] i Z. Sułowskiego [36], jest dziś powszechnie przyjmowana (opowiadają się za nią m.in. S. Łaguna, H.F. Schmid, K. Maleczyński, J. Matuszewski, J. Nowacki, B. Kumor [37]).

Problem genezy i początków uprawnień jurysdykcyjnych biskupów Lubusza na Rusi doczekał się również obszernej literatury. Podstawę dla powstania różnych opinii stanowią szczupłe przekazy źródłowe na ten temat. Pierwsze tego rodzaju informacje pochodzą z poł. XIII w. Papież Aleksander IV bullą *Ex parte tua* z dnia 11 lutego 1257 r. stwierdził, że biskupom lubuskim przysługuje zwyczajna jurysdykcja kościelna nad łacinnikami zamieszkałymi na Rusi. Odtąd, mimo różnych trudności i sporów, biskupi lubuscy spełniali akty jurysdykcji kościelnej na tym terenie (uważając Ruś za część własnej diecezji) aż do r. 1375, w którym papież Grzegorz XI odebrał im wspomniane prawa i ustanowił własną organizację kościelną. Nie wdając się w szczegóły dyskusji na ten temat, pragnę podkreślić jej wynik. Nie ostała się w nauce tzw. Verpflanzungstheorie, zapoczątkowana przez Wohlbrücka, a następnie modyfikowana przez T. Wojciechowskiego i H. Ludata. Dziś większość uczonych, dzięki

---

[31] M. Buliński: Historia Kościoła Polskiego. T. 1. Kraków 1873 s. 234.— A. Małecki: Kościelne stosunki w pierwotnej Polsce. *Przew. nauk. liter.* R. 1: 1875 s. 310 nn.— M. Gumplowicz: Zur Geschichte Polens in Mittelalter. Innsbruck 1898 s. 208—209.— P. Kehr: Das Erzbistum Magdeburg... Berlin 1920 s. 44.

[32] O założeniu biskupstwa lubuskiego. *Bibl. warsz.* R. 2: 1883 s. 167—189.

[33] A. Hauck: Kirchengeschichte Deutschlands. Bd. 5. Leipzig 1898 s. 70.— T. Wojciechowski: Szkice historyczne XI w. Wyd. 3 (A. Gieysztora). Warszawa 1950 s. 50, 57.— H. Ludat: Bistum Lebus s. 278.

[34] Organizacja Kościoła w Polsce do poł. XII w. Wyd. 3 (T. Silnickiego). Poznań 1962 s. 148 n.

[35] Początek misji ruskiej biskupstwa lubuskiego. *Nasza Przeszł.* [T.] 4: 1948 s. 86.

[36] Sułowski: Początki biskupstwa s. 169.

[37] S. Łaguna: Pierwsze wieki Kościoła w Polsce. *Kwart. hist.* R. 5: 1891 s. 564.— H. F. Schmid: Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf dem westslavischem Boden im Mittelalter. Weimar 1938 s. 189.— K. Maleczyński: Bolesław Krzywousty. Kraków 1947 s. 184 n.— J. Matuszewski: O biskupstwie lubuskim. *Czas. praw.-hist.* T. 2: 1949 s. 32.— J. Nowacki: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T. 2. Poznań 1964 s. 17.— Kumor: Granice diecezji s. 272.

badaniom W. Abrahama [38], A. Gieysztora [39], J. Matuszewskiego [40], wiąże początki jurysdykcji kościelnej Lubusza na Rusi z nadaniem temuż biskupstwu Opatowa przez księcia Henryka Brodatego w 1232 r.

W latach dwudziestych naszego stulecia do odnotowania mamy pierwszą publikację poświęconą sprawom organizacji diecezji lubuskiej. Łączy się ona z nazwiskiem Fryderyka Funcka, który w czasopiśmie *Jahrbuch für Brandenburgische Kirchengeschichte* opublikował w dwóch częściach (Jg. 11/12: 1914 s. 41—76 + mapa oraz Jg. 16: 1918 s. 1—36) artykuł pt. *Das Bistum Lebus bis zum Anfange der Hohenzollernherschaft in der Mark Brandenburg* [41]. W ramach chronologicznych, zakreślonych tytułem Funcke omówił następujące zagadnienia: początki biskupstwa (rozdz. II), granice i podział terytorialny (rozdz. III), uposażenie biskupstwa (rozdz. IV), kapitułę (rozdz. V — daje tylko wykaz prałatów i kanoników), biskupów lubuskich (rozdz. VI — krótkie uwagi i katalog). Praca jest dobrze udokumentowana, szkoda tylko, że autor większość zagadnień potraktował schematycznie i ograniczył się do sporządzenia katalogu bez próby choćby krótkiej analizy przedstawionego materiału. Razi to zwłaszcza w rozdziale o organizacji terytorialnej diecezji. Funcke, za Wohlbrückiem i *Katastrem Lubuskim*, wyliczył dekanaty i parafie, lecz ani słowem nie wspomniał o czasie powstania parafii, czy o rozwoju sieci parafialnej. Do lepszego poznania zagadnień organizacyjnych wiele nowego dorzuca świetna rozprawa Henryka Grimma pt. *Dietrich von Bülow, Bischof von Lebus in seinem Leben und Wirken* [42]. Autor, zajmujący się od 30 lat problematyką lubuską [43], ukazuje postać wybitnego biskupa-humanisty na tle szeroko pojętych dziejów biskupstwa lubuskiego. Sprawom organizacyjnym diecezji od najdawniejszych czasów po rządy Dietricha zostały poświęcone dwa pierwsze rozdziały (s. 7—31).

Sprawę granic diecezji lubuskiej przedstawił B. Kumor w siódmym paragrafie swej obszernej, wydanej niedawno pracy pt. *Granice metropolii i diecezji polskich* [44]. Nowum tej publikacji — to ukazanie rozwoju historycznego granic w oparciu o najnowszą literaturę i wydania źródłowe.

Opracowanie zagadnień związanych z uposażeniem omawianego biskupstwa jest zasługą Herberta Ludata, doskonałego znawcy problemów gospodarczych Europy Wschodniej [45]. Zainteresowania H. Luda-

---

[38] Jurysdykcja biskupów lubuskich na Rusi. *Bull. intern. de l'Acad. des Sciences de Cracovie*. Nr 1/2: 1902 s. 111—114.

[39] Początki misji ruskiej s. 102.

[40] O biskupstwie lubuskim s. 53.

[41] Cennym uzupełnieniem pracy F. Funcka jest wydanie przez niego regestrów biskupów lubuskich (Regesten der Bischöfen von Lebus bis zum Jahre 1418). *Brandenburgia*. Jg. 24: 1915/1916 s. 193—252.

[42] *Wichmann Jahrbuch*. Jg. 11/12: 1957/1958 s. 5—98.

[43] M. in. ogłosił Die liturgischen Drucke der Diözese Lebus. *Wichmann Jahrb.* Jg. 9/10: 1955/1956 s. 45—51.— Die Librarie des Lebuser Domkapitulars Prenne und der Bildungsstand des Lebuser Stiftsklerus im Spätmittelalter. *Wichmann Jahrb.* Jg. 13/14: 1959/1960 s. 63—77.

[44] *Arch. Bibl. Muz.* T. 19: 1969 s. 272—277.

[45] Prof. H. Ludat jest obecnie dyrektorem Instytutu Badań Gospodarczych uniwersytetu w Giessen (NRF); jednocześnie współredaguje wydawnictwa: *Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens* oraz

ta biskupstwem lubuskim sięgają lat trzydziestych naszego stulecia [46]. W r. 1936 ogłosił on w *Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego we Lwowie* [47] komunikat o odnalezionym przez siebie *Catastrum ecclesiae Lubucensis*. Przygotowana wówczas na zamówienie prof. F. Bujaka edycja *Catastrum* nie doszła do skutku. Prace związane z przygotowaniem do druku odnalezionego tekstu złożyły się na treść ponad trzystustronicowej książki pt. *Bistum Lebus; Studien zur Gründungsfrage und zur Entstehung und Wirtschaftsgeschichte seiner schlesischpolnischen Besitzungen* [48].

Pracę swą zbudował Ludat na następującym planie: rozdz. I przedstawia stan badań nad omawianym zagadnieniem w nauce niemieckiej i polskiej (s. 1—26), w II — bada formę i genezę *Catastrum* (s. 26—72), w III — przedstawia warunki społeczne i gospodarcze majątku biskupiego w Wielkopolsce i Małopolsce (s. 73—175), w IV — rozwój uposażenia biskupstwa (s. 176—238), w V — początki biskupstwa lubuskiego (s. 239—271) z trzema ekskursami (s. 239—310): o dokumentach książąt polskich dla Lubusza, o rywalizacji askańsko-magdeburskiej w Ziemi Lubuskiej i wreszcie na końcu (s. 313—398) następuje wydanie części *Catastrum ecclesiae Lubucensis*. Książka Ludata doczekała się ze strony polskiej krytycznych recenzji pióra A. Gieysztora [49], G. Labudy [50] i już nie recenzji, ale obszernego polemicznego artykułu J. Matuszewskiego [51]. Rozprawa ta, jak zgodnie zauważają recenzenci, nie jest monografią dziejów biskupstwa lubuskiego, lecz zawiera opracowanie zagadnień gospodarczych, społecznych i narodowościowych w posiadłościach biskupich w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku. Następnie podkreślają oni, że rzucającą się w oczy wadą dzieła jest brak zharmonizowania poszczególnych części. „Czytelnik odnosi wrażenie, że nie ma do czynienia z jednolitym dziełem, lecz z zestawieniem luźnych, nieuzgodnionych artykułów, poświęconych biskupstwu lubuskiemu, powiązanych z sobą tylko opublikowaniem w jednym woluminie pod wspólnym tytułem" [52]. W problemach dyskusyjnych nie przynosi nowych, oryginalnych rozwiązań, np. w kwestii początków biskupstwa ograniczył się Ludat do wznowienia dawno zarzuconej tzw. Verpflanzungstheorie; w sprawie „pretensji ruskich" Lubusza powtarza z małymi modyfikacjami ustalenia Gębarowicza.

Za najbardziej wartościową część książki Ludata recenzenci uznają edycję *Katastru*, z opisem kodeksu i uwagami o jego powstaniu, oraz

---

Jahrbuch für Geschichte Ostens (powyższe dane o prof. Ludacie podaję za Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. Bd. 2. Praha 1969 s. 739).— Bardziej znane prace Ludata: Legenden um Jaxa von Köpernick. Leipzig 1936.— Die Anfänge des polnischen Staates. Krakau 1942.— Vorstufen und Entstehung des Städtwesens in Osteuropa. Köln 1955.— An Elbe und Oder um das Jahr 1000. Köln 1971.

[46] Anfänge des Bistum Lebus. *Brandenburg. Jahrb.* H. 4: 1936.

[47] Inwentarz biskupstwa lubuskiego. *Spraw. TN we Lwowie.* R. 16: 1936.

[48] Weimar 1942.

[49] *Przeg. hist.* T. 36: 1946 s. 169—174.

[50] *Rocz. Dziej. społ.* R. 10: 1948 s. 264—268.

[51] O biskupstwie lubuskim. Uwagi krytyczno-polemiczne. *Czas. praw.-hist.* T. 2: 1949 s. 29—139.

[52] Matuszewski, jw. s. 124.

rozdział o uposażeniu biskupstwa i o stosunkach społeczno-gospodarczych w dobrach biskupich.

Edycja *Katastru* biskupstwa lubuskiego w 1942 r. nie mogła jednak w pełni zadowolić historyków. Było to wydanie połowiczne, bowiem wbrew pierwotnym zamiarom tego historyka ograniczało się do wydania około 2/3 tekstu rejestru, odnoszącego się do posiadłości lubuskich na Śląsku, w Wielkopolsce, Małopolsce i pograniczu polsko-ruskim. Dotkliwym brakiem było nieopublikowanie części inwentarza, dotyczącej uposażenia biskupów lubuskich w Brandenburgii. Doniosłość i znaczenie tej części inwentarza dla poznania struktury ekonomiczno-społecznej i stosunków narodowościowych w Ziemi Lubuskiej w pełni rozumiał sam H. Ludat. Toteż po wojnie wrócił do rozpoczętego dzieła, wydając w dziewiątym tomie *Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens*, od dawna już oczekiwaną, pełną edycję *Registrum ecclesiae Lubucensis dyocesis* [53]. Tekst łaciński poprzedził wydawca trzydziestostronicowym wstępem edytorskim, omawiającym kolejno następujące kwestie: spuścizna rękopiśmienna i losy archiwum biskupów lubuskich, stan badań erudycyjnych i rękopiśmiennych nad *Katastrem*, przechodząc w dalszym ciągu do opisu i charakterystyki podstawy wydania, materiału pisarskiego i analizy pisma kodeksu. Część wstępną zamyka rozdział omawiający genezę i chronologię powstania inwentarza. Sam tekst łaciński wraz z aparatem krytycznym, zawierającym skrupulatnie odnotowane wszystkie osobliwości graficzne rękopisu, wątpliwe lekcje, informacje, w jakich to miejscach tekst *Katastru* pokrywa się z opisem dóbr lubuskich w *Liber beneficiorum* Długosza, oraz dopiski kopistów po 1465 r. zajmują 87 stron druku. Wydanie opatrzone zostało komentarzem rzeczowym, indeksami, spisem literatury przedmiotu oraz w pięć map obrazujących rozmieszczenie majątków biskupstwa lubuskiego w Brandenburgii, na Śląsku, Rusi Czerwonej, Małopolsce i Wielkopolsce [54]. Ukazanie się pełnej edycji „Księgi uposażenia biskupstwa lubuskiego" przyjąć należy z uznaniem. Ranga i wysoka przydatność poznawcza tej kategorii źródeł, jakimi są „libri beneficiorum", została w wieloletniej praktyce badawczej w pełni dowiedziona. Tak więc, badacze kościelnej przeszłości Lubusza, niezależnie od zagadnień, którymi będą się zajmować, poprzez publikację Ludata, otrzymali jedno z cenniejszych źródeł informacji.

Na uwagę zasługuje jeszcze praca doktorska Jana Walickiego pt. *Przynależność metropolitalna biskupstwa kamieńskiego i lubuskiego na tle rywalizacji Magdeburga i Gniezna* (Lublin 1960). Owocem rozprawy, opartej o szerokie tło dziejów politycznych Nadodrza, jest udokumentowane stwierdzenie, że biskupstwo lubuskie, mimo przejścia, po r. 1251 Ziemi Lubuskiej w ręce arcybiskupów magdeburskich i margrabiów brandenburskich, pozostało nadal w niezmiennym stosunku do swej gnieźnieńskiej metropolii. Dużą rolę odegrały czynniki łączące to najmniejsze

[53] H. Ludat: Das Stiftsregister von 1405. Studien zu den Sozial- und Wirtschaftsverhältnissen im mitteleren Oderraum zu Beginn des 15. Jahrhunderts. Bd. 1. Wiesbaden 1965.

[54] Ocenę warsztatu edytorskiego publikacji Ludata daje Z. Wielgosz (Przyczynek do krytyki „Księgi uposażeń biskupstwa lubuskiego"). *Rocz. hist.* R. 33: 1967 s. 189—204.

nasze biskupstwo z polską metropolią. Za takie należy uważać rozległe posiadłości biskupów lubuskich na ziemiach rdzennie polskich, jak Opatów, klucz kazimierski w Wielkopolsce i dobra małopolskie, a kiedy ich zabrakło, zastąpiło je w XVI wieku oparcie moralne o silną postawę Polski wobec szerzącej się wtedy reformacji luterańskiej. Nawet po likwidacji biskupstwa pozostała świadomość, że było ono rdzennie polską jednostką administracyjno-kościelną, przynależną do gnieźnieńskiego związku metropolitalnego [55].

Zamykając krótki przegląd historiografii biskupstwa lubuskiego p o d s u m u j m y najważniejsze spostrzeżenia:

1) Dotychczasowy wysiłek uczonych niemieckich i polskich koncentrował się na wybranych, często kontrowersyjnych, zagadnieniach z dziedziny podstaw prawno-gospodarczych biskupstwa.

2) Zauważa się niedostatek, a w literaturze polskiej całkowity brak opracowań bogatej problematyki organizacji diecezjalnej i to zarówno w aspekcie organizacji terytorialnej, jak też instytucji diecezjalnych czy parafialnych.

3) Większość opracowań to pozycje, które wyszły spod pióra niemieckich historyków i nie można nie dostrzec w nich, że autorzy ich przejawiają określony punkt widzenia, uwarunkowany częściowo swą przynależnością narodową oraz właściwym sobie poglądom na obraz dziejów tego terenu.

---

[55] Zob. Relacje nuncjuszów. Wyd. E. R y k a c z e w s k i. T. 1. Berlin 1864 s. 177, 194.

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE. T. 28

KS. STANISŁAW LIBROWSKI

REPERTORIUM
AKT WIZYTACJI KANONICZNYCH DAWNEJ ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ

CZĘŚĆ 1

AKTA PRZECHOWYWANE
W ARCHIWUM DIECEZJALNYM WE WŁOCŁAWKU

ZESZYT 1

SYGNATURY 1—20: AKTA Z LAT 1602—1755

LUBLIN 1974

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie . . . . . [5]

I. Problem opracowania wstępu do repertorium . . . . [5]

II. Uwagi o wizytacjach przeprowadzonych w archidiecezji gnieźnieńskiej oraz ich aktach . . . . . [7]

1. Rodzaje wizytacji . . . . . [7]

2. Obszerniej o wizytacjach odbywanych przez arcybiskupów . . . . . [10]

3. Przyczyny zaginięcia wielu ksiąg wizytacji gnieźnieńskich, szczególnie arcybiskupich . . . . . [11]

a. Powody wspólne innym diecezjom . . . . . [11]

b. Przyczyny właściwe Gnieznu . . . . . [12]

4. Tragiczny koniec części zespołu akt arcybiskupów gnieźnieńskich zgromadzonych w Warszawie . . . . . [17]

5. Aktualne miejsca przechowywania oraz ilość ocalałych akt wizytacji gnieźnieńskich . . . . . [20]

III. Geneza i koncepcja repertorium . . . . . [22]

IV. Objaśnienie i rozplanowanie dzieła . . . . . [24]

1. Objaśnienie tytułu . . . . . [24]

2. Zakres i rozplanowanie repertorium . . . . . [26]

a. Zakres kwerendy . . . . . [26]

b. Plan repertorium . . . . . [28]

V. Poszczególne pozycje czyli jednostki, księgi, sygnatury repertorium, będące jednocześnie kolejnymi rozdziałami dzieła [28]

A. Opisy ksiąg wizytacyjnych . . . . . [30]

B. Zawartość akt wizytacyjnych . . . . . [38]

a. Zakres podawanej informacji . . . . . [38]

1° Parafie i kościoły parafialne. Szczegółowa chronologia wizytacji . . . . . [40]

2° Filie, beneficja proste oraz inne kościoły i kaplice na terenie parafii . . . . . [46]

3° Informacje szczegółowe . . . . . [51]

b. Język redakcji repertorium . . . . . [53]

c. Przypisy w repertorium . . . . . [54]

VI. Najważniejsze elementy formalne i treściowe zawarte w księgach wizytacyjnych . . . . . [55]
VII. Konkordancja sygnatur wizytacyjnych zeszytu 1 . . . [58]
VIII. Słownik skrótów . . . . . [59]
1. Skróty wyrazów i nazw złożonych . . . . . [59]
2. Skróty dzieł i wydawnictw cytowanych w przypisach właściwego repertorium . . . . . [61]
IX. Spisy treści i objaśnienia typograficzne . . . . . [61]

Opis i zawartość akt . . . . . [65]

1. Część akt wizytacji archidiakonatu kaliskiego z roku 1602 . [65]
2. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1603—1607 . [67]
3. Akta wizytacji archidiakonatu gnieźnieńskiego z lat 1608—1609 . . . . . [74]
4. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1610—1611 . [88]
5. Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1635—1636 [94]
6. Akta wizytacji kościoła zak. i par. św. Mikołaja w Kaliszu z roku 1639 . . . . . [101]
7. Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z lat 1668—1669 . [102]
8. Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z roku 1683 . [106]
9. Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1711—1712 [112]
10. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1712—1713 . [121]
11. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z roku 1719 . . [124]
12. Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z roku 1720 . . [131]
13. Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1728—1729 [135]
14. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1728—1730 . [144]
15. Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z roku 1730 . . [151]
16. Akta wizytacji dekanatu rudzkiego z roku 1739 . . . . [156]
17. Akta wizytacji południowej części archidiakonatu uniejowskiego (dek. brzeźnicki i radomszczański) oraz terytorium wieluńskiego z lat 1744—1747 . . . . . [158]
18. Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z lat 1752—1753 . [166]
19. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1752—1755 (dek. kaliski, krotoszyński i pleszewski) . . . . . [170]
20. Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1752—1755 c.d. (dek. stawiszyński i stawski) . . . . . [175]

WPROWADZENIE

I. PROBLEM OPRACOWANIA WSTĘPU DO REPERTORIUM

W myśl wskazań archiwistyki polskiej, a w szczególności artykułu dra Kazimierza Konarskiego, wstęp do inwentarza zespołu archiwalnego powinien się składać z pięciu następujących rozdziałów, paragrafów czy punktów: I — Dzieje ustrojowe urzędu, II — Dzieje zespołu, III — Charakterystyka archiwalna zespołu, IV — Zawartość zespołu, V — Analiza metod porządkowania i inwentaryzacji zespołu [1]. Ponieważ zaś w moim rozumieniu niniejsze repertorium zasobnej serii akt wizytacji kanonicznych zespołu archiwalnego arcybiskupów gnieźnieńskich jest jakimś bardzo szczegółowym inwentarzem akt, przeto sądzę, że i wstęp do niego powinien być opracowany według zasad podanych przez wspomnianego uczonego.

Zatem u r z ę d e m, który w y t w o r z y ł akta wizytacyjne parafii, kościołów i kaplic, jest instytucja arcybiskupów gnieźnieńskich. Arcybiskupi, jako ordynariusze archidiecezji gnieźnieńskiej, przeprowadzali te wizytacje bądź osobiście, bądź przez różnego rodzaju zastępców, urzędowych i delegowanych. Ci ostatni dzielili się na dwie grupy — wizytujący na mocy prawa kościelnego (de iure), jak archidiakoni i dziekani na podwładnych sobie terytoriach, oraz delegowani ad hoc przez arcybiskupa (posiadający do tego władzę ab homine).

Po omówieniu urzędu samego arcybiskupa-ordynariusza wypadnie w tym miejscu także pokrótce powiedzieć o o r g a n i z a c j i instytucjonalnej i terytorialnej a r c h i d i e c e z j i gnieźnieńskiej, a więc o bazylice katedralnej i jej kapitule, o 12 kolegiatach (są to w wyliczeniu rzeczownikowym: Chocz, Gniezno, Kalisz, Kamień Krajeński, Kurzelów, Łask, Łęczyca, Łowicz, Sieradz, Uniejów, Wieluń, Wolbórz) i kapitułach tychże, o 8 archidiakonatach (Gniezno, Kalisz, Kamień Kraj., Kurzelów, Łęczyca, Łowicz, Uniejów, Wieluń — terytorium) tegoż arcybiskupstwa, 14 oficjałatach (Gniezno — generalny, Iwanowice, Kalisz, Kamień Kraj.,

[1] K. K o n a r s k i: Wstęp do inwentarza zespołu archiwalnego. Zasady opracowania. *Archeion.* [T.] 21: 1952 s. 192—201.

Kurzelów, Łęczyca, Łęgonice, Łowicz — gen., Opoczno, Radomsko, Skrzynno, Uniejów, Wieluń, Wolbórz — po r. 1765 Piotrków) oraz ich konsystorzach, wreszcie o 41 dekanatach, podzielonych na przeszło 800 parafii. Właśnie wszystkie te instytucje, za wyjątkiem konsystorzy, podlegały wizytacji.

Ponieważ cała produkcja kancelaryjna arcybiskupów gnieźnieńskich stanowiła jeden tylko, jakkolwiek bardzo zasobny zespół akt, na tym miejscu byłaby mowa jedynie o jednej jego serii, mianowicie o aktach wizytacyjnych kościołów. Pozostałe dwie większe serie zespołu arcybiskupiego to akta działalności arcybiskupów, przeważnie zniszczone, oraz akta dotyczące dóbr stołowych arcybiskupstwa, dzielące się z kolei na podserie — inwentarze i rewizje majątków, tudzież wykazy dochodów i rozchodów. Należy zaznaczyć, że rewizje posiadłości arcybiskupów, przeprowadzane w znacznej mierze przez prałatów i kanoników, w pewnym stopniu trafiły potem do archiwum (wytworzonego) kapituły katedralnej gnieźnieńskiej.

Podobnie jak dwóch pierwszych punktów, tak i omówienie trzeciego, podającego charakterystykę archiwalną opracowywanej serii akt wizytacyjnych, jestem zmuszony odłożyć na później, mianowicie do czasu przestudiowania wszystkich zachowanych ksiąg w tym przedmiocie. Obecnie zaś — za K. Konarskim — zasygnalizuję, że wypadnie tu omówić tytuł serii, jej granice chronologiczne i terytorialne, zasób, procentowy stan zachowania akt, strukturę archiwalną, charakterystykę techniczną materiału aktowego, fizyczny stan ocalałych akt, podać informację o przeprowadzonej selekcji i mikrofilmowaniu.

Dopiero na temat zawartości treściowej gnieźnieńskich akt wizytacyjnych wspomnę ogólnie, że jest to kompendium wiadomości o parafiach, kościołach, kaplicach, szkolnictwie i szpitalnictwie, o duchowieństwie, służbie kościelnej, ludności, kulcie religijnym i duszpasterstwie, sprawach społecznych tamtych czasów, a przede wszystkim uposażeniowych i gospodarczych instytucji religijnych, częściowo o zakonach i innowiercach, wreszcie o rzeczach natury czysto świeckiej. Na karty ksiąg wizytacyjnych wpisano również znaczną liczbę dawniejszych dokumentów in extenso, a jeszcze więcej znajdujemy tam, przeważnie charakteru gospodarczego, regestów tychże dyplomów oraz wykazów książek bibliotek kościelnych i spisów wotów. Dotychczas akta te były stosunkowo mało wykorzystywane przez historyków.

O metodzie porządkowania i inwentaryzacji opisywanych akt wizytacyjnych można mówić tylko w miarę stopniowego ich opracowywania i podawania do druku, jak to zresztą ma miejsce w niniejszym repertorium. Stąd też odnośnie pierwszych dwudziestu ksiąg wizytacyjnych zbioru włocławskiego (część 1, zeszyt 1 repertorium) po-

wiedziano tu prawie wszystko o dawnym i obecnym, czyli dokonanym przeze mnie, porządkowaniu i inwentaryzacji akt. Zwłaszcza elementy 1 (sygnatura aktualna), 4 (opis zewnętrzny), 5 (sygnatury dawne) i 6 (uwagi) opisów poszczególnych ksiąg wizytacyjnych w zupełności czynią zadość tej potrzebie.

Zostawiając przeto zredagowanie poprawnego i właściwego wstępu, jaki powyżej tylko zasygnalizowałem, do czasu opracowania i opublikowania repertorium wszystkich przeszło 200 ocalałych ksiąg wizytacyjnych gnieźnieńskich, na tym miejscu dostarczam czytelnikom więcej lub mniej wyczerpujących uwag, w wielu aspektach całkiem obszernych i szczegółowych. Wśród nich znajdują się również takie, których nie przewiduje programowy artykuł Konarskiego. One to na razie w wystarczającej mierze zapoznają odbiorców repertorium z metodą jego ułożenia i korzystania z niego.

II. UWAGI O WIZYTACJACH PRZEPROWADZONYCH W ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ ORAZ ICH AKTACH

W archidiecezji gnieźnieńskiej wizytacje odbywały się w podobny sposób jak w innych diecezjach polskich. Zatem pod względem jakościowym wizytacje gnieźnieńskie nie różnią się od przeprowadzanych w tych drugich. Jedynie — ze względu na wielki obszar arcybiskupstwa — powstała tu dokumentacja wizytacyjna była ogromna. Ponadto wizytacje, odbywane, zasadniczo przez prymasów, w katedrze gnieźnieńskiej i dużej liczbie kolegiat archidiecezji, miały bardziej uroczysty charakter aniżeli przeprowadzane przez innych ordynariuszy w ich, przeważnie wiejskich, kościołach.

1. RODZAJE WIZYTACJI

Rozróżnia się kilka rodzajów wizytacji kanonicznych, z których tu trzeba powiedzieć przynajmniej o dwóch. Otóż ze względu na charakter i rangę odbywanych wizytacji można je podzielić na generalne, archidiakońskie i dziekańskie. Biorąc zaś pod uwagę z jednej strony zakres przeprowadzanej wizytacji, a z drugiej jej treść dokumentacyjną — możemy mówić o wizytacjach ogólnych, rzeczowych, zewnętrznych i odwrotnie: szczegółowych, personalnych, wewnętrznych. Omawianie poszczególnych gatunków wizytacyjnych rozpocznę od ich co dopiero wymienionego rodzaju pierwszego.

Wizytacje generalne, uroczyste i wyższej rangi, przeprowadzali w ciągu całej historii archidiecezji, na mocy władzy, wypływającej

z własnego urzędu, jej arcybiskupi oraz od drugiej połowy XVI stulecia (od Soboru Trydenckiego) ich delegaci, którymi mogli być zarówno sami archidiakoni, jak też inni duchowni — sufragani, oficjałowie, prałaci, kanonicy, dziekani, kapelani metropolitów — wszyscy na mocy upoważnienia. Ranga wizytacji „generalnej" nie pochodziła od wielkości zlustrowanego obszaru, ale zależała od powagi władzy wizytatora, od chwili i potrzeby w jakiej wizytację przeprowadzano, oraz od dekretów reformacyjnych, które dla odwiedzonych instytucji mógł wystawiać tylko sam wizytator generalny. Spośród generalnych wizytacji gnieźnieńskich, które znajdują się aktualnie w zbiorze włocławskim, najstarszą jest odbyta w latach 1608—1609 (poz. 3), a właściwie w l. 1711—1712 (sygn. 9). Generalnymi więc m. in. były wizytacje, których akta w 1 zeszycie dzieła opisano pod sygnaturami 3, 9—11, 13—15, 17—20.

Wizytacje archidiakońskie (a nie archidiakonalne) były to takie, które odbywali archidiakoni we własnych archidiakonatach oraz prepozyt kapituły wieluńskiej w terytorium wieluńskim (stanowiącym część archidiakonatu uniejowskiego), wreszcie prepozyt-infułat kolegiaty łaskiej w parafiach archidiecezji, inkorporowanych do beneficjów tejże kolegiaty — wszyscy na mocy władzy, wypływającej z ich urzędów, jakkolwiek sprawowanej zawsze w zastępstwie arcybiskupów. Wizytacje archidiakońskie miały często zastosowanie zwłaszcza w wiekach średnich, kiedy to władza archidiakonów była szczególnie wielka, i powinny były się odbywać co 3 lata, przed każdym synodem diecezjalnym. Archidiakoni oraz równorzędni im wizytatorzy w zasadzie nie mogli wydawać dekretów reformacyjnych, które wystawiali w tych wypadkach sami arcybiskupi. Ci ostatni jednak polecali wpisywać owe dekrety bądź to w akta swej działalności, bądź w oddzielne księgi wizytacyjne, a wszystkie one nie doszły do naszych rąk. Jak z jednej strony, z powodu dużej władzy archidiakonów, wizytacje ich były wysokiego znaczenia, tak z drugiej — właśnie ze względu na niemożność wystawiania przez nich dekretów powizytacyjnych, daję im tutaj rangę średnich. Wizytacja nie przestawała być archidiakońską również wtenczas, kiedy zwierzchność diecezjalna przypominała archidiakonom o ciążącym na nich obowiązku. Zresztą w archidiecezji gnieźnieńskiej jeszcze synod prymasa Stanisława Szembeka z r. 1720 przypominał archidiakonom o przedtrydenckim terminie wizytowania kościołów co 3 lata. Jednak, z powodu upowszechnienia się wizytacji generalnych i zwykłych dziekańskich, wizytacje archidiakońskie po tym fakcie prędko tu zanikły. Najstarszą spośród zachowanych wizytacji archidiakońskich jest ta, której akta przedstawiono w poz. 1 (r. 1602), a najpóźniejszą — jedyna właśnie z r. 1720 — sygn. 12. Pozostałymi są jeszcze wizytacje opisane w pozycjach 2 i 4—8.

Wizytacje dziekańskie (a nie dekanalne) zwykłe są to takie,

które przeprowadzali dziekani (foralni, wiejscy) w swych dekanatach, także na mocy prawa, wypływającego z ich urzędu, chociaż zawsze w imieniu biskupów, corocznie, a w niektórych diecezjach i pewnych okresach czasu nawet co pół roku. Wizytacje dziekańskie zwyczajne były i pozostają pod względem formy odbywania najprostszymi, a co do swej rangi najniższymi. Nie wymagały one wydawania dekretów reformacyjnych, tak ze strony samych wizytatorów (dziekanów), jak też biskupów. W niniejszym zeszycie repertorium nie występuje jeszcze żadna zwykła wizytacja dziekańska. Na terytorium dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej zachowały się one dopiero od drugiej połowy XVIII w.

Oprócz wizytacji dziekańskich zwyczajnych znane są również specjalne, nadzwyczajne (ekstraordynaryjne), przeprowadzane przez dziekanów na podległych sobie terytoriach, ale na szczególne polecenie ordynariusza. Spotykamy się z nimi rzadko i w 1 zeszycie tego repertorium znajduje się tylko jedna taka wizytacja z r. 1739 (poz. 16). Głównym powodem odbywania omawianych wizytacji była chęć ze strony nowego ordynariusza poznania stanu rzeczy powierzonej mu diecezji, ażeby na podstawie tego mógł w niedługim czasie zapowiedzieć lustrację generalną całego biskupstwa. Atoli wizytację, o której mowa, zarządził nie arcybiskup, lecz wikariusz kapitulny i zarazem administrator gen. archidiecezji. Dziekan przeprowadzający wizytację nadzwyczajną swego dekanatu mógł nieraz wystawiać dekret reformacyjny, z powodu czego ta jego czynność górowała nad normalnymi wizytacjami archidiakońskimi. Z tego względu wizytacje specjalne dziekanów również zaliczam do średniej kategorii lustracji kanonicznych [2].

Wizytacjami ogólnymi, rzeczowymi, zewnętrznymi były takie, które zajmowały się ogółem spraw lustrowanych instytucji kościelnych, np. parafii, obojętnie na to w jakim stopniu wszystkie ich aspekty, podległe kontroli kanonicznej, zostały potem uwidocznione w dokumentacji. Zatem do całości wizytacji rzeczowej, zewnętrznej należało uwzględnienie, chociaż pobieżne, także spraw duchowieństwa.

Spośród wizytacji szczegółowych najczęściej spotyka się dwa typy — opisujące uposażenie instytucji (nie mam w tym wypadku na myśli ksiąg beneficjów — libri beneficiorum) oraz personalne duchowieństwa, przedstawiające jego życie i prace. Owe wizytacje i opisy personalne nazywają archiwiści i historycy zazwyczaj wewnętrznymi.

---

[2] S. Librowski: Wizytacje diecezji włocławskiej. Cz. 1: Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej. T. 1: Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze. Z. 1: Wstęp ogólny do wizytacji. Lublin 1964 (Nadb. z czas. *Arch. Bibl. Muz.* t. 8) s. 112—118: Rodzaje wizytacji.

2. OBSZERNIEJ O WIZYTACJACH ODBYWANYCH PRZEZ ARCYBISKUPÓW

Arcybiskupi, podobnie jak inni biskupi rezydencjalni, wizytowali z reguły katedrę oraz jej duchowieństwo — kapitułę i kolegia niższe, tudzież instytucje zależne od kapituły — archiwum, bibliotekę i skarbiec, dalej kolegiaty z podobnymi ich kolegiami i instytucjami, wreszcie, w większym lub mniejszym stopniu, w zależności od swej pilności, potrzeb czy poruczeń z zewnątrz, parafie i klasztory. Te ostatnie, zwłaszcza męskie, wizytowali tylko łącznie ze stałym albo czasowym zezwoleniem papieskim, względnie najwyższych przełożonych zakonnych.

Sprawozdania wizytacyjne a r c h i k a t e d r y gnieźnieńskiej prawie wszystkie zaginęły. Stanowiły zbyt cenne źródło polihistoryczne i głównie z tej przyczyny musiały się stać w samym Gnieźnie, na przestrzeni XIX i XX w., łupem kolekcjonerów i kłusowników rękopisów. Wydaje się, że jako związanych ściśle z kapitułą katedralną, prymasi nie zabierali ich na stałe do Łowicza (zob. zaraz p. 3). Obecnie w Archiwum Archidiec. w Gnieźnie przechowuje się wizytacja katedry tylko z r. 1608 — niesamoistna (sygn. E 40) i 1810 (sygn. B 96). Odpis akt wizytacji z r. 1608 znajduje się od r. 1973 w Archiwum Diec. we Włocławku (poz. 3 nin. zeszytu). Jedynie druga część dokumentacji wizytacyjnej tejże katedry pod względem jakościowym, jednocześnie skromna w aspekcie ilościowym, mianowicie dekrety reformacyjne prymasów, ocalała w Gnieźnie z lat 1613—1713 (sygn. B 92) i 1713—1727 (sygn. B 93).

Akt wizytacyjnych k o l e g i a t zachowało się (w różnej liczbie dla poszczególnych, dla niektórych wcale) kilkanaście. W Gnieźnie znajduje się wizytacja tamtejszej kolegiaty św. Jerzego z lat 1779—1782 w dwóch egzemplarzach (sygn. B 94, B 95). W Częstochowie przechowuje się w odpisie dokumentacja wizytacyjna kolegiaty wieluńskiej z lat 1766 i 1811. W Warszawie uległo zagładzie w r. 1944 kilka ksiąg wizytacyjnych kolegiat w Łęczycy, Łowiczu i Kurzelowie (zob. poniżej p. 4). Najwięcej omawianych akt zachowało się we Włocławku. W 1 zeszycie mego dzieła uwzględniam kilka wizytacji kolegiat archidiecezji gnieźnieńskiej i ich kapituł (z terenu późniejszego biskupstwa kujawsko-kaliskiego), przeprowadzonych jednak nie przez samych arcybiskupów, ale przez ich lustratorów generalnych, zatem niemal wyłącznie w aspekcie duszpasterstwa. Nie będę ich tu z nazwy wymieniał; napotka je czytelnik w drugich częściach (B) wielu pozycji wizytacyjnych. Najwięcej opisów posiada kolegiata uniejowska, następnie kaliska, inne zachodzą tu rzadko, albo wcale nie występują.

Fakt przeprowadzania wizytacji katedry i licznych kolegiat przez arcybiskupów gnieźnieńskich daje się pięknie o b s e r w o w a ć w ich zapo-

wiedziach lustracji generalnej całej archidiecezji, zwłaszcza w dokumentach nominacyjnych, wystawianych dla (innych) wizytatorów generalnych, w których właśnie sobie zastrzegają owe wizytacje. W tym celu niechaj czytelnik obejrzy w nin. zeszycie regesty dokumentów Stanisława Szembeka (poz. 9), Teodora Potockiego (poz. 13), Krzysztofa Antoniego Szembeka (poz. 17), Adama Ignacego Komorowskiego (poz. 19). O osobistym wizytowaniu katedry i kolegiat przez arcybiskupów informują także instrukcje wizytacyjne, przez nich wydawane, zwłaszcza zachowane (drukowane) od połowy XVIII w.

Protokoły wizytacyjne zlustrowanych przez siebie kościołów, kaplic i klasztorów arcybiskupi gnieźnieńscy polecali wpisywać we własne księgi wizytacyjne lub akta swojej działalności kościelnej, ale jedne i drugie uległy zniszczeniu w r. 1944 w Warszawie (zob. p. 4). Akta innych wizytatorów tylko w małej mierze uwidoczniły owe czynności wizytacyjne prymasów. Na kartach 20 ksiąg akt opracowanych w 1 zeszycie repertorium udało mi się znaleźć tylko zapiskę archidiakona kaliskiego Dąbrowskiego z r. 1611 informującą, iż w r. 1610 wizytował przed nim parafię Dembe arcybiskup Baranowski (poz. 4 s. 482—483).

3. PRZYCZYNY ZAGINIĘCIA WIELU KSIĄG WIZYTACJI GNIEŹNIEŃSKICH, SZCZEGÓLNIE ARCYBISKUPICH

Na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej w zasadzie nie przeprowadzano wizytacji kanonicznych w rzadszych odstępach aniżeli w innych biskupstwach. Jednak dokumentacji wizytacyjnej zachowało się tu stosunkowo mało. Złożyło się na to wiele przyczyn.

a. POWODY WPÓLNE INNYM DIECEZJOM

Akta wizytacyjne gnieźnieńskie aż do początku XIX stulecia ulegały zniszczeniu głównie przez zużycie, ale nie ze strony nielicznych wtedy kwerendzistów, rekrutujących się przeważnie z urzędników administracji kościelnej, lecz samych wizytatorów oraz ich notariuszy. Bywało zwykle w ten sposób, że następni wizytatorzy danego okręgu czy instytucji wypożyczali z kancelarii arcybiskupiej, konsystorskich względnie już z centralnych archiwów przechowujących (Kapituły Katedralnej oraz Konsystorzy Gen. Gnieźnieńskiego i Łowickiego) akta poprzednich, szczególnie ostatniej, lustracji, ażeby zapoznać się z ich aktualnym stanem, zwłaszcza, by zbadać, czy dekrety reformacyjne zostały w czyn wprowadzone. Wprawdzie mogło się zdarzać również tak, że wspomniani wizytatorzy korzystali na miejscu, po parafiach i kościołach, z istniejących tam szczegółowych (własnych) odpisów wizytacyjnych, atoli spostrzeżone i ustalone fakty, iż lustracje swe najczęściej od-

bywali pospiesznie, zatrzymując się na plebaniach krótko, każą przypuszczać, że z treścią poprzednich wizytacji zapoznawali się raczej uprzednio, z samych ksiąg oryginalnych.

Niezależnie od tego, czy owi wizytatorzy korzystali z oryginałów czy kopii, faktem jest, że na kartach późniejszych akt wizytacyjnych widać, w większym lub mniejszym stopniu, to korzystanie z lustracji poprzednich. Co gorsza, niejednokrotnie dokumentacja wizytacji wcześniejszej traktowana była przez danego wizytatora jako pomoc czy brulion do jego opracowania i skoro to zostało wykonane, ona traciła na znaczeniu, zapominano o niej i jako mniej potrzebna była narażona na powolne niszczenie.

Inna sprawa, że posługiwanie się poprzednimi wizytacjami powodowało u niektórych wizytatorów i notariuszy zapożyczanie się w opisach. Do podobieństwa treściowego wielu ksiąg wizytacyjnych przyczyniał się zresztą sam schemat instrukcji lustracyjnej, utrzymujący się nieraz przez znaczny przeciąg czasu, a także częstotliwość przeprowadzania wizytacji: dziekańskich zwyczajnych — nakazywanych corocznie, archidiakońskich — przepisanych co 3 lata, wreszcie generalnych — w okresie dłuższych rządów jakiegoś arcybiskupa odbywanych w całej archidiecezji nawet dwukrotnie.

Jak z jednej strony nie ma dowodów, żeby akta wizytacyjne gnieźnieńskie jakiegokolwiek szczebla zginęły przez jawne niedbalstwo kancelarii a potem archiwów kościelnych, tak z drugiej wyznać trzeba, że również ta archidiecezja, poczynając od połowy XVIII w., nie potrafiła ustrzec swych klejnotów źródłowych, jakimi bez wątpienia są wizytacje, od urzędowych ekstradycji oraz uprywatniania ksiąg przez kolekcjonerów i kłusowników historycznych.

Pewną pociechą może nas napawać przypuszczenie, że na prowincji kościelnej obszaru dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, szczególnie w archiwach partykularnych, znajdujących się w ośrodkach dziekańskich tegoż arcybiskupstwa, odnajdziemy jeszcze znaczną ilość wizytacji dziekańskich zwykłych, zachowanych od drugiej połowy XVIII w. Na przestrzeni bowiem drugiej połowy XIX stulecia ściągnięto ich pewną ilość do Włocławka, a w ciągu pierwszej połowy XX w. do Częstochowy i Łodzi — stolic diecezji powstałych na dawnym obszarze arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Nie skomasowała ich chyba dotychczas z obecnego swego terenu archidiecezja gnieźnieńska.

b. PRZYCZYNY WŁAŚCIWE GNIEZNU

Pierwszą chronologicznie przyczyną zaginięcia większości akt zespołu arcybiskupów gnieźnieńskich był jego podział na zasób przechowywany w Gnieźnie i Łowiczu. Poczynając od XVI stu-

lecia, z Łowicza arcybiskupi-prymasi uczynili sobie główną rezydencję. Miejscowy konsystorz podnieśli do rangi drugiego, obok Gniezna, generalnego w archidiecezji, a oficjałom gen. łowickim oddali w zarząd środkową i wschodnią część archidiecezji, razem z kilku oficjałatami foralnymi. W XVII w. Konsystorz Gen. Łowicki zajmował już pierwsze miejsce w archidiecezji (przed Gnieźnieńskim).

W następstwie tego w Łowiczu, przy kancelarii konsystorza, arcybiskupi trzymali przede wszystkim główną serię swego archiwum wytworzonego, mianowicie akta działalności. Obok nich znajdowała się, przynajmniej przejściowo, wielka ilość obchodzących nas tu akt wizytacji kanonicznych, szczególnie przeprowadzonych przez prymasów osobiście, a więc katedry, kolegiat oraz wielu pojedynczych kościołów i klasztorów, a zwłaszcza dekrety reformacyjne, wydane dla dokumentacji wizytacyjnej sporządzonej przez archidiakonów. Ponieważ jednak nie tylko uchwały synodu archidiecezjalnego (a-bpa Stanisława Szembeka) z r. 1720, ale także ogół dokumentów nominacyjnych, wystawionych przez prymasów dla wizytatorów gen. w ciągu XVIII stulecia, a więc w okresie największego nasilenia akcji wizytacyjnej, polecał przysyłanie dokumentacji lustracyjnej wprost do Łowicza, wypadnie przyjąć, że tam gromadziły się permanentnie również wizytacje generalne niearcybiskupie, archidiakońskie i nadzwyczajne dziekańskie z całego terytorium archidiecezji, a zwłaszcza z jej części środkowej i wschodniej. Na szczęście roztrząsania, związane z późniejszą ekstradycją archiwaliów przez archidiecezję, pozwalają przypuszczać, że omawiana tu dokumentacja wizytacyjna została przed r. 1818 w większości odesłana do Gniezna.

W Gnieźnie zaś pozostała seria akt gospodarczych zespołu arcybiskupiego (inwentarze dóbr i rachunki), ulokowana zasadniczo w Archiwum Kapituły Katedralnej, oraz część serii wizytacji kanonicznych. Z tego dokumentacja wizytacyjna odnosząca się do katedry i miejscowej kolegiaty św. Jerzego znajdowała pomieszczenie w Archiwum Kapituły, a dotycząca prowincji diecezjalnej — w Archiwum Konsystorskim. Nikt nam zaś dzisiaj nie powie, ile akt wizytacyjnych z terenu archidiecezjalnego znajdowało się przed r. 1818 (który to stanowi zasadniczą datę rozbioru terytorialnego ogromnej archidiecezji gnieźnieńskiej) w Łowiczu oraz jakich okręgów i kościołów one dotyczyły. Nie zezwalają na to dwie przyczyny: brak inwentarza ówczesnego zasobu archiwum w Łowiczu i duża ilość dubletów ksiąg wizytacyjnych w tymże arcybiskupstwie.

Owe liczne odpisy akt wizytacyjnych znajdowały pomieszczenie przede wszystkim w archiwach dwunastu konsystorzy foralnych archidiecezji: w Iwanowicach, Kaliszu, Kamieniu Krajeńskim, Kurzelowie, Łęczycy, Łęgonicach, Opocznie, Radomsku, Skrzynnie, Uniejowie, Wieluniu i Wolborzu (Piotrkowie).

Drugą pod względem czasowym przyczyną zaginięcia wielu ksiąg wizytacyjnych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej było wydanie przez Konsystorz Gen. w Gnieźnie w latach 1821—1822 większości zatrzymywanych dotąd u siebie akt wizytacyjnych, odnoszących się do terenów utraconych przez arcybiskupstwo na rzecz diecezji, które znalazły się w granicach Królestwa Kongresowego. Trzeba jednak od razu powiedzieć, że Gniezno nie wydało jednostronnie swych akt. Drugą stroną manipulacji ekstradycyjnych było biskupstwo włocławskie, które w r. 1818 utraciło większość swego terytorium na rzecz diecezji zakordonowanych zaborem pruskim. Nie wiadomo dokładnie, czy inicjatorem obopólnej ekstradycji akt, dokonywanej w myśl znanej już ówcześnie archiwalnej zasady pertynencji i zakrojonej na wielką skalę, były władze kościelne, czy też świeckie — mianowicie rządy Królestwa Polskiego (w Warszawie) i W. Księstwa Poznańskiego, które tej sprawie patronowały.

Diecezja włocławska, aktualnie jako kaliska (kujawska czyli kaliska) wydała na tej podstawie w latach 1820—1822 prawie wszystkie akta wizytacyjne archidiakonatu kruszwickiego, przypadłego (w czasie reorganizacji metropolii i biskupstw na ziemiach podzielonej Polski, dokonanej w l. 1818—1821) archidiecezji gnieźnieńskiej, oraz rozległego archidiakonatu pomorskiego, przyłączonego wtedy do małej przedtem diecezji chełmińskiej z nową stolicą w Pelplinie. Dokumentację wydawano z Włocławka, z Archiwum Kapituły Katedralnej, a bezpośrednim ekstradytorem był Konsystorz Gen. Włocławski (Kujawski). Oprócz wizytacji Włocławek wydał do Gniezna, które działało w imieniu swoim i Pelplina, dokumenty w oryginałach i kopiach oraz część kopiariuszy, ułożonych zwykle terytoriami (kluczami majątków biskupich). Dokumenty te jednak przeszły później do Archiwum Państwowego w Gdańsku. Można tu jeszcze dodać, że Włocławek tak skrupulatnie wydawał dokumentację wizytacyjną, że nawet wycinał dla „Prus" karty z ksiąg pozostawianych u siebie (nie dotyczących wspomnianych dwóch archidiakonatów) [3].

Archidiecezja gnieźnieńska już w r. 1805 utraciła swój najbardziej na wschód wysunięty archidiakonat, mianowicie kurzelowski, na rzecz nowo powstałego wtedy biskupstwa kieleckiego. Atoli akt wizytacyjnych tego terytorium do Kielc nie wydawała. Obecnie, w r. 1818 postradała ona wszystkie swe tereny wschodnie i środkowe, położone (od r. 1815) na wschód od rzeki Prosny w Królestwie Polskim. Celem łatwiejszego śledzenia na mapie owych ubytków arcybiskupstwa, będę je wymieniał w dalszym ciągu od strony wschodniej. Utraciła za-

[3] [S. Chodyński]: Szczegół do historii Archiwum Diecezji Włocławskiej. W: *Monumenta historica Dioeceseos Wladislaviensis.* [F.] 24. Wladislaviae 1910 s. 98—111.

tem archidiecezja: w całości archidiakonaty łowicki, łęczycki i uniejowski oraz terytorium wieluńskie, a w połowie archidiakonaty kaliski, gnieźnieński i na północy kamieński. Ten ostatni jednak pozostawał w całości w zaborze pruskim, a w utraconej północnej połowie przypadł diecezji chełmińskiej. Natomiast odłączone (w r. 1818) od arcybiskupstwa gnieźnieńskiego okręgi znajdujące się w Królestwie Kongresowym przypadły diecezji włocławskiej (cały archidiakonat uniejowski i terytorium wieluńskie, w połowie archidiakonaty kaliski i gnieźnieński, w południowej części archidiakonat łęczycki) oraz archidiecezji warszawskiej (w całości archidiakonat łowicki a w większości łęczycki). Ze zniesieniem w r. 1818 biskupstwa kieleckiego, dawny archidiakonat kurzelowski archidiecezji gnieźnieńskiej został podzielony między diecezję krakowską i nową sandomierską (w większości ale bez Kurzelowa).

Archidiecezja gnieźnieńska, która w latach 1805—1821 utraciła około 2/3 swojego terytorium, a spośród 8 archidiakonatów nie zatrzymywała w całości ani jednego, niechętnie wydawała wytworzone przez siebie akta wizytacyjne. Dublety akt z reguły zostawiała u siebie, rzadko kiedy przepoławiała księgi, nie było zaś mowy o wycinaniu (jak we Włocławku) pojedynczych kart. Szczególnie dużo akt zostawiło sobie Gniezno z pozostałych przy nim w połowie archidiakonatów kaliskiego, a zwłaszcza stołecznego gnieźnieńskiego. Mimo tych zastrzeżeń, Gniezno przekazało do Królestwa Kongresowego wielką liczbę ksiąg wizytacyjnych, odpowiadającą na ogół utraconym przez siebie na wschód od Prosny terytoriom. Ponieważ ciągle jeszcze będzie mowa o ekstradycji czynionej przez arcybiskupstwo gnieźnieńskie na rzecz diecezji położonych w Królestwie Polskim, wypadnie tu oznajmić, że biskupstwo chełmińskie (w Pelplinie) otrzymało z Gniezna tylko kilka ksiąg wizytacyjnych, odnoszących się do pozyskanego w części archidiakonatu kamieńskiego.

Dzielono pomiędzy siebie akta ściśle diecezjalne, zatem zespoły arcybiskupi gnieźnieński i biskupi włocławski (kujawski i pomorski), a dalej z niego prawie wyłącznie archiwalia, mające wyraźny związek z pozyskanym terenem z jednej, a utraconym z drugiej strony, na pierwszym miejscu wizytacje. Dokumenty i kopiarze, posiadające zbliżony do tamtych, terytorialny charakter, wydał w dużej mierze tylko Włocławek, bez wzajemności ze strony Gniezna. Nie wchodziły zaś w rachubę przy obopólnej ekstradycji pozostałe dwie zasobne serie akt wymienionych zespołów biskupich, mianowicie akta działalności arcybiskupów gnieźnieńskich i biskupów włocławskich oraz akta dotyczące majątków obu diecezji, wśród których inwentarze i rewizje dóbr w znacznym stopniu posiadały terytorialny aspekt. Tym bardziej zaś nie było mowy o wydawaniu archiwaliów wytworzonych przez konsystorze, poza

bieżącymi, i kapituły. Przez ekstradowane tu akta bieżące konsystorzy gnieźnieńskiego i łowickiego z jednej strony, a włocławskiego z drugiej należy rozumieć liczne tzw. akta manualne, podręczne, zakładane dopiero pod koniec XVIII w. oraz odnoszące się do poszczególnych parafii i kapłanów, niezbędne do aktualnego urzędowania władz (kościelnych), szczególnie w zmienionych warunkach terytorialnych i politycznych. Atoli nie znam żadnych przekazów źródłowych, świadczących jakoby Gniezno próbowało wtenczas (1820—1822) rewindykować akta działalności swych arcybiskupów-prymasów, gromadzone od XVI stulecia w Łowiczu, włączonym w r. 1818 do archidiecezji warszawskiej, a tym samym zagwożdżone w granicach Królestwa Kongresowego. Jeżeli zaś w Gnieźnie pamiętano o tej nie wyjaśnionej sprawie, to nie dziw, iż dość niechętnie przekazywano wizytacje do Królestwa, a dokumentów i kopiariuszy wcale nie zamierzano wydać.

Akta archidiecezji gnieźnieńskiej dla biskupstw położonych w Królestwie Polskim wydawały Konsystorz Gen. Gnieźnieński, gdzie nad całością spraw czuwał zasłużony sufragan i oficjał Marcin Siemieński, odznaczający się zamiłowaniami archiwalno-historycznymi, oraz Konsystorz Łowicki, który po znalezieniu się w granicach arcybiskupstwa warszawskiego, zszedł przed r. 1828 do rangi foralnego (okręgowego). Fakt, że konsystorz w Łowiczu ekstradował do diecezji włocławskiej (do Kalisza) tylko akta bieżące kościołów i duchowieństwa, nie zaś gromadzoną tam stale dokumentację wizytacyjną (zob. powyżej), każe przypuszczać, iż księgi wizytacyjne, po zapoznaniu się z ich treścią przez administrację archidiecezjalną (arcybiskupów i urzędników konsystorza), musiały być z kolei odsyłane do centralnych archiwów w Gnieźnie (kapitulnego i konsystorskiego).

Przejmowaniem akt wizytacyjnych z Gniezna dla wszystkich diecezji położonych w Królestwie Kongresowym zajmowała się sąsiadująca z nim diecezja włocławska. Ponieważ rezydencja biskupa włocławskiego znajdowała się wtenczas w Kaliszu, bezpośrednio ekstradycją i rewindykacją zajmował się Konsystorz Gen. Kaliski (ważniejszy spośród dwóch generalnych w diecezji kujawsko-kaliskiej). Ten to konsystorz mianował z kolei swoim plenipotentem ks. Walentego Brodzkiego, proboszcza par. Ciążeń, mającego niewiele wspólnego ze sprawami archiwalnymi, który podróżując kilkakrotnie na przestrzeni lat 1821—1822 do niedalekiego Gniezna, zwiózł do Kalisza przypuszczalnie ponad 100 ksiąg wizytacyjnych.

Pozyskaną dokumentację wizytacyjną, odnoszącą się mniej więcej do nowego terytorium diecezji włocławskiej (kaliskiej, kujawsko-kaliskiej), pozostawiono w ilości około 50 ksiąg w Kaliszu. Więcej zaś

aniżeli połowę przekazano wkrótce Konsystorzowi Gen. w Warszawie — do ewentualnego podziału pomiędzy archidiecezję warszawską oraz diecezje krakowską i sandomierską. Warszawa jednak niczego wymienionym diecezjom nie wydała (zob. niżej w p. 4—5). Natomiast sama niemal do końca XIX w. dochodziła się z Włocławkiem o podział części *Liber beneficiorum* Łaskiego, przejętej wtedy przez Konsystorz Kaliski z Gniezna. Ponieważ po opublikowaniu tegoż *Liber beneficiorum* przez ks. J. Łukowskiego (t. 1—2, Gniezno 1880—1881) rękopisy wspomnianego źródła zachowały zasadniczo tylko wartość historyczno-muzealną, zwróciłem w r. 1973 do całości ową jego część włocławską (sygn. Chodyńskiego 410) Archiwum Archidiec. w Gnieźnie, traktując to jako jeden z elementów ekwiwalentu za pozyskane przeze mnie stamtąd akta wizytacyjne [4].

Studiując szczegółowiej, aniżeli tu opisałem, powyższe sprawy ekstradycji i rewindykacji akt wizytacyjnych doszedłem do wniosku, iż Gniezno za mało wydało ich do Kalisza, diecezja włocławska z kolei na swoim pośrednictwie nieco zarobiła, wreszcie że archidiecezja warszawska nie przekazała niczego do Krakowa (Kielc) i Sandomierza, w następstwie czego akta pognieźnieńskie przewidziane dla tych biskupstw strawił ogień w Warszawie w r. 1944.

4. TRAGICZNY KONIEC CZĘŚCI ZESPOŁU AKT ARCYBISKUPÓW GNIEŹNIEŃSKICH ZGROMADZONYCH W WARSZAWIE

Jak wspomniałem wyżej (p. 3) akta wizytacyjne wschodnich okręgów dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, przewidziane dla arcybiskupstwa warszawskiego (archidiakonat łowicki, dzielący się na 3 dekanaty: Łowicz, Skierniewice, Rawa Mazowiecka; archidiakonat łęczycki z 5 dekanatami: Łęczyca, Kłodawa, Kutno, Zgierz, Tuszyn) oraz biskupstw krakowskiego i sandomierskiego (archidiakonat kurzelowski, podzielony na 6 dekanatów: Kurzelów, Małogoszcz, Żarnów, Opoczno, Skrzynno, Przytyk) zostały przekazane, prawdopodobnie jeszcze w r. 1822, przez Konsystorz Gen. Kaliski Konsystorzowi Gen. Warszawskiemu. Diecezja włocławska (kujawsko-kaliska) nie pozostawiła sobie, za wyjątkiem najnowszych, akt wizytacyjnych parafii dekanatu tuszyńskiego (archidiakonat łęczycki), który w całości jej przypadł. Powodem tego był zapewne fakt, że protokoły wizytacyjne były ułożone archidiakonatami, wskutek czego urzędnicy Konsystorza Kaliskiego nie chcieli rozpruwać ksiąg.

[4] S. Chodyński, jw.— Poszyt akt Konsystorza Gen. Kaliskiego (w Arch. Diec. we Włocławku) dot. spraw archiwalnych.— Podobnych akt Konsystorza Gen. Gnieźnieńskiego nie znam.

Po zniesieniu (w następstwie upadku Powstania Styczniowego) w r. 1864 Konsystorza For. Łowickiego, do Archiwum Konsystorza Gen. Warszawskiego dostała się inna część zespołu akt arcybiskupów gnieźnieńskich, mianowicie przechowywana dotąd w Łowiczu. Na tę część składała się seria akt działalności arcybiskupów z lat 1519—1798 (od Łaskiego do Krasickiego) oraz jakaś ilość dokumentacji wizytacyjnej archidiecezji gnieźnieńskiej, przede wszystkim wytworzonej przez samych arcybiskupów. Mogły to być redagowane w ich kancelarii dekrety reformacyjne, głównie do sprawozdań z wizytacji archidiakońskich, oraz protokoły wizytacji odbytych przez arcybiskupów w katedrze, kolegiatach, wybranych parafiach archidiecezji gnieźnieńskiej, tudzież w klasztorach tak w wymienionym arcybiskupstwie, jak też na terenie innych diecezji. Jeżeli zaś wiadomo, ile było tam ksiąg akt arcybiskupich, to nigdy się nie dowiemy o tytułach i liczbie wizytacji przewiezionych z Łowicza do Warszawy.

W r. 1944 uległo w Warszawie zagładzie m.in. Archiwum Archidiecezji Warszawskiej (przemianowane tak z dawnego konsystorskiego), a w nim nie tylko dokumentacja wytworzona przez naczelne urzędy tegoż stosunkowo młodego arcybiskupstwa, lecz również ulokowana tu większa część zespołu akt arcybiskupów gnieźnieńskich. Spalone akta działalności arcybiskupów gnieźnieńskich wynosiły według ks. Władysława Kwiatkowskiego, który do nich wliczył także kilka tomów akt Konsystorza Łowickiego z XV i XVI stulecia, 163 jednostki [5], zgodnie zaś z opinią ks. Henryka Rybusa — 157 ksiąg [6]. Natomiast spalona w Warszawie dokumentacja wizytacyjna gnieźnieńska (przekazana tu z Kalisza w r. 1822 i ściągnięta z Łowicza po 1864) wedle moich przypuszczeń mogła wynosić od 80 do 90 pokaźniejszych jednostek. Akta wydane z Gniezna via Kalisz oceniam na około 60 ksiąg, zwiezionych zaś z Łowicza mogło być od 20 do 30.

W zakończeniu nin. punktu wypadnie mi, niestety zbyt późno, ostrzec czytelnika przed informacjami, zawartymi w obydwu częściach cytowanego artykułu ks. Kwiatkowskiego. Ogólnie mówiąc są one niepoważne. Pisząc o spalonych aktach autor zdaje się czarować i opowiadać historyjki dla nieuświadomionego odbiorcy. Oto kilka cytat oraz interpretacji na temat zarówno akt arcybiskupów gnieźnieńskich,

[5] W. Kwiatkowski: Archiwum prymasów Polski od 15 wieku. *Aten. kapł.* R. 39: 1947 t. 46 s. 297—301 [oraz cd. pod zmien. tyt.] Akta prymasów z XVII i XVIII w. w Warszawie. Tamże s. 508—510.

[6] H. Rybus: Kilka uwag o zniszczonych aktach arcybiskupów gnieźnieńskich i o nie znanym życiorysie Piotra Gamrata. *Arch. Bibl.* Muz. T. 2: 1961 s. 301—307.— Regesty wybranych zapisek z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich. Wyd. H. Rybus. *Arch. Bibl. Muz.* T. 3: 1961 s. 111—404, t. 6: 1963 s. 313—341.

jak też wizytacji, które nas tu bardziej obchodzą, wyciągniętych z jego artykułu. Ze szczegółami jednak zejdziemy do przypisu [7].

---

[7] Przede wszystkim nie było to „archiwum", ale dwie niepełne serie akt z tegoż archiwum wytworzonego (zespołu). Dalej nie „archiwum [czy] akta prymasów", lecz arcybiskupów gnieźnieńskich a tylko akcydentalnie prymasów.

Po wtóre — zamiast scharakteryzować ogólnie akta arcybiskupie, autor wylicza sporadycznie parafie archidiecezji warszawskiej, do których one się odnosiły. W podobny sposób można by postępować jedynie z aktami wizytacyjnymi.

Następnie autor komunikuje, że „było tych akt prymasowskich 163 tomy, z których każdy, oprawny w skórę, liczył po kilka tysięcy stron ręcznego pisma" (s. 509). Co za fantazja! Przez kilka tysięcy stron trzeba rozumieć mniej więcej od 5000 do 10000. Otóż powiem, że np. w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku na kilkanaście tysięcy ksiąg nie ma ani jednej, która liczyłaby 2000 stron. Według mnie najgrubsze rękopisy akt arcybiskupów gnieźnieńskich nie przekraczały objętości 1500 stron.

O samych aktach wizytacyjnych ks. Kwiatkowski podaje (w tymże artykule) bardzo mało i to rzeczy banalne. Informuje więc, że „osobna szafa [w archiwum] była z 200 tomami wizytacji prymasowskich, odprawionych w archidiecezji gnieźnieńskiej od pocz. XVII w." (s. 509). Kto uwierzy, że jedna szafa pomieści aż 200 ksiąg! Jak powiedziałem wyżej, liczba rękopisów wizytacyjnych gnieźnieńskich, przechowywanych w Warszawie przed r. 1939, nie przekraczała 90 jednostek.

O tych wizytacjach omawiany autor w dalszym ciągu tak mówi: „Zawierały one opisy kościołów okolic Gniezna, Kalisza, Kutna, Łowicza, Rawy, Radomia, Opoczna" (s. 509). Otóż trudno przypuścić, ażeby akta wizytacyjne archidiakonatu gnieźnieńskiego czy kaliskiego, poza katedrą i kolegiatami, przechowywano na stałe w Łowiczu (bo tylko stamtąd mogły one dostać się do Warszawy). Natomiast okolice Radomia nie mogły być reprezentowane w dokumentacji wizytacyjnej gnieźnieńskiej, albowiem należały one współcześnie do diecezji krakowskiej!

Wreszcie informacja, że w Warszawie do r. 1944 znajdowały się akta wizytacyjne rejonu Opoczna, potwierdza moją hipotezę, iż Konsystorz Gen. Warszawski nie przekazał po r. 1822 dokumentacji wizytacyjnej b. archidiakonatu kurzelowskiego do Krakowa i Sandomierza.

Puentę bałamutnych informacji zdaje się zawierać inny przyczynek omawianego autora pt. Zachowane odpisy dokumentów i akt archiwum prymasów Polski (*Aten. kapł.* R. 40: 1948 t. 48 s. 384—387). W artykuliku tym m. in. pisze, że arcybiskupi warszawscy (istniejący od r. 1818), zwłaszcza Feliński, rozczytywali się w aktach arcybiskupów gnieźnieńskich (tych od r. 1519 — znajdujących się w Warszawie) w celu uniknięcia błędów w swych rządach i dzięki temu ich uniknęli (s. 384). Zabawne opowiadanie!

Na koniec wspomniany autor czaruje nas, jakoby przepisał większość dokumentów i zawartości owych 163 olbrzymich ksiąg akt arcybiskupów gnieźnieńskich, a także warszawskich, zachowując je u siebie (s. 385—386). Któż to mógłby dokonać takich rzeczy nawet przez całe życie — a dokonał tego ks. Kwiatkowski, zatrudniony w Archiwum Warszawskim, i to niewyłącznie, dopiero od 1933 roku!

W te niepoczytalne przechwałki ks. Kwiatkowskiego, zdaje się, uwierzyła Kuria Metropolitalna w Warszawie, która potem usiłowała wydobyć od niego owe iluzoryczne skarby źródłowe.

5. AKTUALNE MIEJSCA PRZECHOWYWANIA ORAZ ILOŚĆ OCALAŁYCH AKT WIZYTACJI GNIEŹNIEŃSKICH

Archidiecezja gnieźnieńska przeprowadziła nie mniej wizytacji aniżeli inne biskupstwa, a ze względu na swój wielki obszar wytworzyła w tym przedmiocie od końca XVI w. do r. 1818 ogromną dokumentację, obliczaną przeze mnie na 800—1000 jednostek. Więcej też niż która inna diecezja posiadała dubletów wizytacyjnych. Przepadło z tych akt w ciągu kilku stuleci bardzo wiele, a dla dawnych wschodnich terenów arcybiskupstwa niemal wszystko (w Warszawie w r. 1944). Z treści mojego repertorium widać, że po niektórych seryjnych wizytacjach, odbywanych archidiakonatami, pozostała jedna lub dwie księgi — zamiast ośmiu. Mimo tych strat, wspomnianej dokumentacji pozostało jeszcze ponad 200 ksiąg, rozproszonych w kilku centralnych archiwach diecezjalnych kraju. Może gdzie indziej znajdzie się dalszych kilka jednostek, nie znanych autorowi tej pracy.

Sukcesorami dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej pod względem terytorialnym są obecnie, w większym lub mniejszym stopniu arcybiskupstwa gnieźnieńskie, poznańskie i warszawskie oraz biskupstwa chełmińskie (Pelplin), częstochowskie, kieleckie, łódzkie, sandomierskie i włocławskie. Na ich przeto terenach znajdują się obchodzące nas, znane lub ukryte przed badaczami, ocalałe akta wizytacyjne.

Omawiając rzecz od archidiecezji, zaczniemy od macierzystej gnieźnieńskiej, która w tamt. Archiwum Archidiecezjalnym posiada około 50 rękopisów wizytacyjnych — w zespole pokonsystorskim, w dziale E, w przybliżeniu 40 i w kapitulnym (B) ok. 10.

W Archiwum Archidiec. w Poznaniu znajduje się przynajmniej 6 jednostek wizytacyjnych dekanatu krotoszyńskiego (d. kobylińskiego), który w r. 1925 przeszedł z archidiecezji gnieźnieńskiej do poznańskiej. Korzystając bowiem z okazji, że archiwalia gnieźnieńskie zostały w czasie ostatniej wojny wywiezione do Poznania, ks. Józef Nowacki, dyrektor miejscowego archiwum, zatrzymał w r. 1945 wspomnianie księgi pod swoją władzą.

Wprawdzie musieliśmy odżałować zagładę (1944) wizytacji gnieźnieńskich scentralizowanych w Archiwum Archidiec. w Warszawie, jednak można żywić nadzieję, że odnajdziemy cośkolwiek w tym względzie na tamt. prowincji diecezjalnej. Już w czasie przeprowadzania korekty stwierdziłem, że zarówno w Warszawie (katedra), jak i w Łowiczu (kolegiata) przechowuje się obecnie po kilka rękopisów wizytacyjnych gnieźnieńskich.

W Archiwum Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie powinno być od 3 do 5 ksiąg wizytacyjnych archidiakonatu kamieńskiego, wydanych mu po r. 1821 przez Konsystorz Gen. Gnieźnieński.

Archiwum Diec. w Częstochowie posiada 2 rękopisy wizytacji kolegiaty wieluńskiej, przekazane mu przez Włocławek w r. 1950, oraz kilka ksiąg wizyt dziekańskich, zebranych z terenu swego biskupstwa i pozyskanych z podziału akt b. Konsystorza For. Piotrkowskiego (na terenie d. diecezji kujawsko-kaliskiej), dokonanego (z inicjatywy ks. Walentego Patykiewicza) wespół z Łodzią.

W Archiwum Diec. w Łodzi doszło do posiadania kilku jednostek wizytacyjnych gnieźnieńskich mniej więcej metodą zastosowaną przez Częstochowę.

Z wymienionych zbiorów biskupich największą ilość wizytacji gnieźnieńskich przechowuje Archiwum Diec. we Włocławku. Około 50 ksiąg przewieziono tu z Kalisza między r. 1885 a 1889, po zamianie konsystorza gen. na foralny. Do Kalisza dostały się one z Gniezna w latach 1821—1822 i częściowo z Wielunia w r. 1827. Kilkanaście rękopisów pozyskał pod koniec XIX w. z prowincji diecezjalnej ks. Stanisław Chodyński, a kilka po r. 1949 ks. Librowski. Wreszcie kilkanaście jednostek przybyło obecnie z okazji oprawiania i przeoprawiania akt (przywracania ich do stanu pierwotnego). Razem przeto Włocławek będzie posiadał od 90 do 100 ksiąg gnieźnieńskich.

Jakkolwiek archiwa diecezjalne w Kielcach i Sandomierzu nie przechowują żadnych akt wizytacyjnych d. archidiecezji gnieźnieńskiej, to przecież trzeba mieć nadzieję, że również na terenach wspomnianych biskupstw — podobnie jak na całym obszarze opisywanej archidiecezji sprzed r. 1805 — odnajdą się jeszcze jakieś akta w tym przedmiocie.

W wymiarach diecezjalnych wypadnie mi za aktami wizytacyjnymi, o których ciągle mowa, przeszukać jeszcze ośrodki dawnych 14 oficjałatów (konsystorzy) arcybiskupstwa, 12 kolegiat i kościołów pokolegiackich (kolegiaty istnieją aktualnie w 5 miastach: Gnieźnie, Kaliszu, Kamieniu Krajeńskim, Łowiczu, Wieluniu), 41 dekanatów. Miejscowości te w aspekcie trzech grup wymienionych instytucji (konsystorzy, kolegiat, dekanatów) często się powtarzają.

Z tego powodu, że w r. 1973 odnaleziono w Archiwum Jasnogórskim OO. Paulinów część księgi (dekrety reformacyjne), dotyczącej lustracji archidiakonatu uniejowskiego i terytorium wieluńskiego z r. 1779, za wizytacjami gnieźnieńskimi trzeba zajrzeć także do wybranych, większych zbiorów zakonnych.

W poszukiwaniu ocalałej dokumentacji wizytacyjnej d. archidiecezji gnieźnieńskiej nie wolno zrezygnować również z odwiedzin zbiorów świeckich na wiadomych terenach, a przede wszystkim archiwów państwowych w Bydgoszczy, Łodzi, Poznaniu i Warszawie, do których mogła się ona dostać na przestrzeni XIX i XX w.

Można przyjąć, że dalsza kwerenda, przedsięwzięta za wizytacjami gnieźnieńskimi na prowincji diecezjalnej oraz w archiwach zakonnych i świeckich, dorzuci do znanych już około 190 ksiąg z tej dziedziny, przechowywanych w centralnych zbiorach diecezjalnych, jeszcze przynajmniej ok. 30 jednostek. W wyniku tego ocalała spuścizna wizytacyjna po d. archidiecezji gnieźnieńskiej z lat 1600—1821 może wynieść około 220 rękopisów, więcej lub mniej obszernych, przedstawiających dokumentację całościową (łącznie sprawozdania i dekrety), czy tylko w wymiarze jednostronnym. Wyniesie to jednak przypuszczalnie tylko około jednej czwartej części wyprodukowanych akt wizytacyjnych w tymże okresie. Dokładnych przecież cyfr w tym względzie dostarczą dopiero właściwe opracowania na temat wizytacji, a nie inwentaryzacja akt, czy informatory archiwalne (źródłoznawcze).

Na zakończenie powyższych informacji pozwolę sobie zaryzykować następujące stwierdzenie. Może to wydać się paradoksem, a jednak historia wykazała (za wyjątkiem kataklizmu warszawskiego z lat 1939—1945), że dane akta, szczególnie kościelne, ocalały tylko wtedy, kiedy były przechowywane w jednym miejscu, a nie dzielone. Ponadto zaś sam podział zespołów, a tym bardziej ich serii, utrudnia badania, albowiem kwerendziści — w myśl archiwalnej zasady proweniencji — słusznie są nastawieni, ażeby poszukiwać akt w miejscach ich wytworzenia, zatem np. wizytacji gnieźnieńskich w Gnieźnie.

III. GENEZA I KONCEPCJA REPERTORIUM

O niniejszym repertorium myślałem od dawna, może już od r. 1946, kiedy to objąłem pracę w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, którego zasób dokumentowy i aktowy wypadło wtedy rewindykować z Poznania, a nawet z Niemiec, oraz ustawiać na przedwojenne miejsce. Zapoznając się stopniowo z przebogatą treścią charakteru kościelnego i parakościelnego akt wizytacyjnych, służących na pierwszym miejscu do opracowań historii regionalnej, już wtenczas zamyślałem o takim informatorze. Wprawdzie niektóre rękopisy wizytacyjne posiadają wykazy zlustrowanych parafii, niekiedy nawet kościołów i kaplic, ale te przeważnie są niekompletne i ogółowi badczy nie znane.

Z biegiem lat inne troski i podjęte prace odłożyły na bok przygotowanie i publikację repertorium. Do tematyki wizytacyjnej wróciłem, dopiero około r. 1960, w związku z pisaniem pracy habilitacyjnej o wizytacjach diecezji włocławskiej. Dzieło to, zakrojone na szeroką skalę, doczekało się tylko częściowego opracowania i druku [8]. Przystą-

[8] S. Librowski: Wizytacje diecezji włocławskiej. Cz. 1: Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej. T. 1: Opracowanie archiwalno-źródłowe. Z. 1: Wstęp

piwszy od kilku lat do opracowania i publikacji inwentarzy, katalogów [9] oraz informatorów bogatych zasobów Archiwum Włocławskiego, na pierwszym miejscu zająłem się aktami wizytacyjnymi, a z tych — dokumentacją dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, najważniejszej w kraju.

Początkowo zamierzałem opracować repertorium synchroniczne, tj. przedstawiające akta w porządku czasowego odbywania wizytacji, a nie według miejsc obecnego przechowywania dokumentacji. Taki sposób opracowania, jakkolwiek trudniejszy, byłby o wiele poprawniejszy. Zorientowawszy się jednak w ilości akt tej zasobnej serii, rozbitej nadto po tylu zbiorach, a następnie wziąwszy pod uwagę pobieżne czy raczej żadne ich uporządkowanie, zarzuciłem ową metodę postępowania. Opracowując bowiem równocześnie tak wielką liczbę ksiąg w całym niemal kraju i podejmując taki ogrom wysiłków, słusznie począłem się obawiać, iż mogę dzieła nie wykonać. Zdecydowałem się przeto na program skromniejszy, a za to bardziej realny i postanowiłem przygotowywać repertorium według archiwów aktualnie przechowujących wiadome akta, będąc, mimo to, świadomym, że i tak wykonuję pracę za pokolenia i dla pokoleń.

Skoro zdecydowałem się przygotowywać informator według archiwów aktualnie przechowujących akta wizytacyjne, musiałem brać pod uwagę zbiory pod tym względem najbogatsze. Takimi przede wszystkim są Archiwum Archidiec. w Gnieźnie i Archiwum Diec. we Włocławku. Teraz znowu wydać by się mogło, że powinienem zacząć od Gniezna, jako diecezji macierzystej i właściwej dla przedstawianych wizytacji, jakkolwiek posiada ono ich niewiele więcej niż połowę w stosunku do zasobu włocławskiego. Ale również w tym wypadku musiałem do wyboru podejść realnie, nie zaś od strony uczuciowej. Jako bowiem długoletni dyrektor Archiwum Włocławskiego dysponuję dla swych badań całym jego zasobem, zarówno w samym Włocławku, jak i poza nim. Natomiast — odwrotnie — nie jestem pewny, czy Gniezno wypożyczy mi na dłuższy czas księgi wizytacyjne do Włocławka względnie do Lublina. Dłuższy zaś pobyt w Gnieźnie, czy w innym z następnych obcych archiwów, choćbym tam znalazł nawet znośne warunki mieszkaniowe, właściwie nie wchodzi w rachubę. Praca bowiem nad tym repertorium, składająca się nie tylko z samego inwentaryzowania akt i wybierania

ogólny do wizytacji. Lublin 1964 (Nadb. z czas. *Arch. Bibl. Muz.* t. 8). Z. 2: Wizytacje w latach 1123—1421. Lublin 1965 (Nadb. z czas. *Arch. Bibl. Muz.* t. 10). Zeszyt 3, obejmujący lata 1422—1563, dotąd nie jest wykończony.

[9] Por. S. Librowski: Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski, znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Lublin 1971—1973 (Nadb. z czas. *Arch. Bibl. Muz.* t. 23—27).

z nich szczegółowej treści, lecz także z podstawowego ich uporządkowania (jak to czytelnik może się przekonać z następnych rozdziałów nin. wprowadzenia, zwłaszcza z obszernego V), może być dobrze wykonana jedynie we własnej mej pracowni.

IV. OBJAŚNIENIE I ROZPLANOWANIE DZIEŁA

1. OBJAŚNIENIE TYTUŁU

Prezentowane tu dzieło jest „repertorium", podającym miejscowości (miasta i wsie) zarówno parafialne, jak też nie będące ośrodkami parafii, a w nich kościoły, kaplice oraz wybrane szczegóły, zapisane na kartach akt wizytacyjnych.

Repertorium to składa się z kolejnych pozycji, którymi są poszczególne wizytacje kanoniczne instytucji kościelnych, czy raczej dokumentacja aktowa z nich. W każdej pozycji, którą możnaby także nazwać odrębnym rozdziałem, wyróżniam dwie paralelne części: A — opis akt (księgi) i B — zawartość treściową akt (księgi). Opisy ksiąg stanowią tu wyczerpujący archiwalny inwentarz książkowy akt, a już szósty punkt każdego opisu może być uważany za szczegółowy wstęp do każdej pozycji. Lecz właściwym repertorium są drugie części poszczególnych sygnatur (pozycji, rozdziałów), aż nadto rozbudowane. Atoli o układzie i treści tych pozycji, będących istotnymi częściami składowymi opracowania, traktuje szczegółowo następny (V) rozdział wprowadzenia.

Z kolei jest to repertorium „akt wizytacji kanonicznych". Naprzód podkreślam charakter „kanoniczny" tych wizytacji. Nie chodzi tu więc o wszystkie wizytacje znane w archidiecezji gnieźnieńskiej, np. o tzw. lustracje dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich, czy tamtejszej kapituły katedralnej, ale wyłącznie o wizytacje pasterskie instytucji kościelnych, mając za zadanie kontrolę ich stanu religijnego, moralnego i materialnego.

Dalej nie jest to repertorium „wizytacji" kanonicznych, które przecież są czynnościami administracji kościelnej, ale dokumentacji pozostałej po tych wizytacjach. Historycy i kanoniści na akta wizytacyjne mówią najczęściej (w myśl zasady qui pro quo) wizytacje. Chociaż osobiście dokładnie rozróżniam te dwa pojęcia, wiele razy w tym repertorium musiałem użyć terminu „wizytacje" zamiast „akta wizytacyjne". Postępuję głównie tak dlatego, by nie stosować pierwszego z tych pojęć dwukrotnie w jednym zdaniu, ewentualnie w innych zdaniach, ale zbyt blisko siebie. Podobnie, przez wzgląd na wymagania językowe, używam w tych samych przypadkach nie całkiem odpowiednich synonimów: „lustracja, lustrować, lustrator" — zamiast „wizytacja, wizytować, wizytator".

Natomiast jest to repertorium „akt wizytacyjnych", względnie „do akt wizytacyjnych", które — celem niepowtarzania zbyt często tych samych wyrazów — nazywam w nin. opracowaniu także „dokumentacją wizytacyjną". Przez akta wizytacyjne rozumiem zaś tak same sprawozdania wizytacyjne, jak i dekrety reformacyjne, występujące łącznie (w jednej księdze) lub oddzielnie, powstałe zarówno z przeprowadzenia wizytacji całkowitych (łącznie zewnętrznych i wewnętrznych), jak też tylko jednych z obydwu wymienionych. W związku z tym informuję, że spośród 19 wizytacji, rozpracowanych w 1 zeszycie nin. dzieła, wszystkie są ogólnymi, za wyjątkiem poz. 5 (archidiakonatu uniejowskiego z lat 1635—1636), która w pierwszej swej części zawiera wizytację zewnętrzną, a w drugiej wyodrębnioną wewnętrzną (personalną duchowieństwa). Nawiązując wreszcie do środkowej części tego akapitu dodam, że zamiast słów „sprawozdania wizytacyjne" używam w repertorium, z wymienionych wyżej względów, synonimu „protokoły wizytacyjne", a na miejsce terminów „dekret reformacyjny" — wyrażenia „dekret powizytacyjny".

Przedmiotem wizytacji kanonicznych były najczęściej „parafie, kościoły i kaplice", które to słowa nie zostały (po wyrazie „kanonicznych" a przed „dawnej") umieszczone w tytule repertorium z powodu jego i tak już byt wielkiego rozbudowania. Starsze wizytacje (do XVI w.) zajmowały się przeważnie lustracją kościołów i kaplic. Średnie pod względem czasowym (XVII—XVIII w.) od kościoła poczęły się zwracać w stronę całej parafii. Atoli w obu okresach na kartach tytułowych ksiąg wizytacyjnych zazwyczaj wypisywano jako istotę rzeczy „Visitatio ecclesiarum archidiaconatus, decanatus N". Poczynając od drugiej połowy XVIII stulecia administracja kościelna coraz dowodniej wykazuje, że wizytuje się parafie jako całość, a więc po kolei: kościoły, kaplice, wiernych. W naszym wieku biskupi owiedzali nawet wybrane miejsca i domy (rodziny) w poszczególnych wsiach danych parafii. Do wizytacji kanonicznych nie zaliczam przytaczanego już kilka razy *Liber beneficiorum* Łaskiego, sporządzonego około r. 1521, a to dlatego, że jego celem był opis i taksacja beneficjów, a nie kontrola administracji czysto kościelnej i duszpasterstwa.

Na koniec opracowanie moje jest repertorium zachowanych akt wizytacyjnych kościołów i parafii, albo jak kto woli: parafii, kościołów i kaplic „dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej". Dawne arcybiskupstwo gnieźnieńskie rozciągało się w granicach czasowych od r. 1000 do lat 1818/1821. Rok 1818 był datą wystawienia przez pap. Piusa VII bulli erekcyjnej (*Ex imposita nobis*) dla nowej archidiecezji i metropolii warszawskiej; r. 1821 był datą innej bulli tegoż papieża (*De salute animarum*), porządkującej na nowo stosunki diecezjalne w zaborze

pruskim. Obydwa dokumenty zmieniły wielce charakter prawny, a zwłaszcza umniejszyły terytorium omawianego arcybiskupstwa. Zainteresowania mego repertorium siłą rzeczy nie dotyczą całej chronologii archidiecezji gnieźnieńskiej, lecz tylko czasu, z którego pochodzą znane mi zachowane jej akta wizytacyjne, mianowicie z lat 1602—1820.

2. ZAKRES I ROZPLANOWANIE REPERTORIUM

a. ZAKRES KWERENDY

W 5 punkcie rodziału II omówiłem potrzebę uwzględnienia w repertorium wszystkich akt wizytacyjnych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, zarówno (w sposób większy lub mniejszy) znanych, jak też zupełnie nie znanych, które dopiero wypadnie odszukać na terenach wielu biskupstw. Obecnie zaś pragnę odbiorcę poinformować, na ile w swym opracowaniu wykorzystuję odpisy dokumentacji wizytacyjnej.

Archidiecezja gnieźnieńska posiadała (i nadal zachowuje) wyjątkowo duży procent ksiąg wizytacyjnych, wykonanych w dwóch egzemplarzach czystopisu. Dla ilustracji tego stwierdzenia podam, że w nin. odcinku repertorium na 20 (a właściwie 19) wizytacji aż 4 względnie 5 pozycji (sygn. 3, 11, 15, 19, 20) znajduje się (w Gnieźnie i Włocławku) w dwóch egzemplarzach. Potrzeba sporządzania dokumentacji wizytacyjnej także w kopiach pochodziła przede wszystkim stąd, że owe cenne księgi pragnęła mieć i administracja arcybiskupia w Łowiczu, i centralne archiwa w Gnieźnie (konsystorskie, kapituły), i następni wizytatorzy, nie mówiąc już o archiwach konsystorzy foralnych oraz kolegiat. Istnienie dubletów poszczególnych ksiąg melduję zawsze w 6 p. opisu (A) odpowiednich pozycji repertorium.

Wśród odpisów akt wizytacyjnych należy wyróżnić pełne czyli całej jednostki (księgi) i częściowe, ocalałe dla poszczególnych parafii, kościołów, kaplic, szpitali oraz innych beneficjów czy kolegiów duchownych. W mym opracowaniu uwzględniam tylko kopie całkowite, a nie honoruję — za wyjątkiem dwóch ich grup — odpisów szczegółowych. Należy bowiem przypuszczać, że tych ostatnich zachowała się po parafiach znaczna ilość. Któż by przeto miał czas i zdrowie objechać za nimi wiele miast i wsi, jeżeli poza tym nie są one konieczne do badań w wypadkach zachowania się pełnej dokumentacji poszczególnych wizytacji?

Powodem dość dużej liczby zachowanych jednostkowych kopii wizytacyjnych był fakt, że w okresie staropolskim każda parafia (instytucja) musiała lub pragnęła mieć u siebie odpis poświadczony przez wyższy urząd kościelny — z reguły konsystorz — a niekiedy już przez aktualnego wizytatora, ewentualnie później przez archiwum przecho-

wujące, najczęściej Kapituły Metrop. w Gnieźnie. Kompletne księgi wizytacyjne przechowywano bowiem w tym czasie w centrali diecezjalnej — w urzędach i archiwach. Dopiero od drugiej połowy XIX stulecia księgi wizyt biskupich i dziekańskich pozostają na parafiach, a jednostkowe odpisy z nich przysyłają zainteresowani dziekani do konsystorzy generalnych (od r. 1918 kurii diecezjalnych), gdzie wkłada się je do haseł (teczek) parafialnych.

Jeżeli w zasadzie nie wykorzystuję tu szczegółowych kopii właściwych wizytacji, to tym bardziej nie uwzględniam jednostkowych odpisów z *Liber beneficiorum* Łaskiego, które musiała posiadać każda parafia i które jeszcze dość często można napotkać na prowincji diecezjalnej. Kopie te figurują w spisach dokumentów licznych beneficjów kościelnych na kartach ksiąg wizytacyjnych od początku XVII w. i są błędnie nazywane „erekcjami" parafii.

Pierwszą grupą uwzględnianych kopii c z ą s t k o w y c h są te, które zostały wykonane kiedyś z k s i ą g o b e c n i e n i e i s t n i e j ą c y c h. Na skutek przeto zatraty źródła oryginalnego, istniejący (w danym archiwum) odpis jednostkowy zastępuje w określonej objętości zaginioną księgę, stanowi odrębną p o z y c j ę w tej pracy, a ponadto zaświadcza, że dana wizytacja rzeczywiście została przeprowadzona. Możliwość taka zachodzi jeden raz w pierwszym zeszycie repertorium. Mianowicie poz. 6 tego opracowania zawiera odpis dokumentacji wizytacyjnej kościoła św. Mikołaja w Kaliszu z nieistniejącej księgi lustracji archidiakonatu kaliskiego, odbytej w r. 1639 przez prał. S. Żychowicza.

Nie jako oddzielne pozycje tego repertorium, ale w charakterze not i uwag są tu honorowane przeze mnie wszelkie odpisy szczegółowe z z a c h o w a n y c h d o t ą d k s i ą g w i z y t a c y j n y c h, o ile aktualnie (tj. w czasie opracowywania nin. dzieła) są już w archiwach. Nie mogę, jak wyżej powiedziałem, dotrzeć do tych kopii, które dotąd znajdują się na dalekiej prowincji kościelnej — po parafiach. Natomiast przechowywane w archiwach muszę uwzględnić chociażby z tego powodu, aby badacze nie sądzili, iż mają do czynienia z odrębnymi wizytacjami, w ogóle — żeby nie było pod tym względem pomyłek. O istnieniu ich w jakimś archiwum powiadamiam odbiorców za pomocą p r z y p i s u, odpowiadającego notce, załączonej w tym miejscu tekstu (czyli części B danej pozycji wizytacyjnej), z którego kopię sporządzono. Na kartach nin. zeszytu repertorium informacja taka zachodzi tylko jeden raz, mianowicie w poz. 19 przy omawianiu kościoła par. św. Mikołaja w Kaliszu. Przypis donoszący o istnieniu w Archiwum Włocławskim tego odpisu jest zaopatrzony numerem 47.

b. PLAN REPERTORIUM

Dzieło swe podzieliłem na trzy części. Pierwsza z nich poda informacje o aktach wizytacyjnych przechowywanych w Archiwum Diec. we Włocławku, na drugą złoży się dokumentacja pozostająca w Gnieźnie, wreszcie trzecia zrepertoriuje księgi znajdujące się w pozostałych zbiorach (kościelnych i świeckich).

Pierwsza część repertorium będzie obejmować cztery zeszyty opisu i treści akt oraz zeszyt piąty, zawierający indeks miejscowo-rzeczowy do wspomnianych archiwaliów. Zeszyt pierwszy części pierwszej będzie poprzedzony obszernym wprowadzeniem nie tylko do niego, ale także w dużej mierze do całości dzieła. Część druga będzie posiadać dwa zeszyty opisu akt i zawartości ich treści oraz trzeci zeszyt indeksu. Wreszcie na część trzecią złożą się jeden zeszyt opisu i repertorium akt oraz jeden takiegoż indeksu. Dla wygody korzystających paginacja w całym dziele będzie ciągła.

Po opracowaniu całości repertorium rozważę możliwość scalenia wszystkich trzech indeksów w jeden tom. Taka bowiem synchronizacja indeksu, wobec z konieczności przyjętego opracowywania akt wizytacyjnych nie według ich chronologii ale miejsc przechowywania, byłaby bardzo wskazana.

Na zakończenie rozdziału zwrócę uwagę czytelnika, że podział repertorium na części, a tych na zeszyty posiada charakter czysto formalny i zewnętrzny. Mianowicie podział na części został uzależniony od miejsc aktualnego przechowywania akt wizytacyjnych, a na zeszyty — od ukończenia pewnych partii podjętej pracy i możności zajęcia określonej liczby stron w kolejnych tomach czasopisma. Natomiast schematyczny podział dzieła na poszczególne pozycje czyli sygnatury porządkowe ma charakter wewnętrzny, merytoryczny i z tego powodu jest w moim repertorium istotny.

V. POSZCZEGÓLNE POZYCJE CZYLI JEDNOSTKI, KSIĘGI, SYGNATURY REPERTORIUM, BĘDĄCE JEDNOCZEŚNIE KOLEJNYMI ROZDZIAŁAMI DZIEŁA

Omówienie schematu jednej pozycji czyli sygnatury, z których składa się nin. repertorium, jest najważniejszym rozdziałem tego wprowadzenia.

Przez jedną pozycję w mym repertorium rozumiem jedną wizytację czyli zlustrowanie, zasadniczo przez jednego wizytatora, określonej instytucji, np. katedry z kapitułą i kolegiami niż-

szego duchowieństwa, kolegiaty w takimże aspekcie, względnie danego terytorium, jak archidiakonatu, oficjałatu, dekanatu, parafii, przy czym rozległość obszaru w drugim wypadku nie jest tu istotna. Powiedziałem przez „jednego" wizytatora, albowiem zachodziły rzadkie wypadki, że jakiś okręg wizytowało dwóch czy nawet trzech ludzi. Taka jedna czynność kontrolna dawała zwykle w wyniku pracy kancelaryjnej jedną księgę, składającą się w wypadku wizyty generalnej (odbywanej przez ordynariusza lub kapłana niebiskupa) oraz dziekańskiej nadzwyczajnej ze sprawozdań wizytacyjnych i dekretów reformacyjnych. Również do bardzo rzadkich przypadków należało sporządzanie z jednej czynności wizytacyjnej dwóch ksiąg, np. osobno wizytacji zewnętrznej i wewnętrznej albo sprawozdań i dekretów. Natomiast w wizytacjach archidiakońskich sprawozdania znajdowały się w jednych księgach, a dekrety biskupie, nie zawsze zachowane do naszych czasów, w drugich. Także w jednych tylko księgach (poszytach) mieszczą się akta wizytacji dziekańskich zwykłych, a to dlatego że ich dokumentacja nie posiada dekretów reformacyjnych.

Gdyby w związku z tym znalazły się w jakimś archiwum dwie księgi pochodzące z jednej wizytacji, np. osobno sprawozdania i oddzielnie dekrety, wypadnie uznać je za jedną pozycję i oznaczyć, powiedzmy, sprawozdania jako 15a, a dekrety jako 15b, względnie 15 i 15a. Sporadyczny ten przypadek zajdzie w trzecim zeszycie repertorium. Dlatego tak, iż pierwszeństwo dajemy tu akcji wizytacyjnej, a nie dokumentacji kancelaryjnej. Ponadto poczytanie dwóch paralelnych ksiąg z jednej wizytacji za dwie sygnatury zepsułoby jednakowy układ wszystkich pozycji, ustalony przynajmniej we Włocławku. I odwrotnie — z przyczyn nadzwyczajnych, np. zbyt wielkiej grubości jakiejś księgi, mogącej powodować niewygodność przy administrowaniu nią przez służbę archiwalną i wykorzystywaniu przez badaczy, a nawet upuszczenie, kierownictwo archiwum może ją obecnie rozbić na dwie jednostki. Tak uczyniłem z aktami wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1752—1755 rozbijając w r. 1973 olbrzymią księgę na dwie sygnatury — 19 i 20. Tak zresztą (logicznie) od razu przy wygotowywaniu akt czynili niektórzy wizytatorzy generalni gnieźnieńscy, o czym przekonamy się w 3 zeszycie tej części repertorium.

Na zapowiedziane omówienie składają się dwie grupy objaśnień: A — dotyczące opisu akt (ksiąg) i B — odnoszące się do zawartości treściowej akt (ksiąg) wizytacyjnych. Z tego powodu, że poniżej, we właściwym repertorium, poszczególne pozycje wizytacyjne są podzielone na dwie części — A i B, dlatego również niniejszy rozdział wprowadzenia, oznaczony rzymską cyfrą V, nie dzielę, jak wszystkie inne, na punkty zaopatrzone liczbami arabskimi 1 i 2, lecz

wielkimi literami A i B. W następstwie tego także punkt B został potem podzielony na podpunkty a, b i c.

A. OPISY KSIĄG WIZYTACYJNYCH

Opisy poszczególnych akt (ksiąg) wizytacyjnych zostały w zasadzie oparte na *Wytycznych w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych*[10] z r. 1960. Formularz przygotowywany dla wspomnianych inwentarzy książkowych według wskazań tychże *Wytycznych* ma zawierać 6 rubryk: 1 — Sygnatura archiwalna, 2 — Tytuł, treść, 3 — Daty krańcowe, 4 — Opis zewnętrzny, 5 — Sygnatury dawne, 6 — Uwagi.

Ponieważ w *Wytycznych* nazwa rubryki pierwszej jest nie tylko nieprecyzyjna, ale nawet mało logiczna, albowiem „sygnatura dawna" rubryki piątej również jest „archiwalną", dlatego pierwszy element opisu księgi wizytacyjnej nazwałem w repertorium „sygnaturą aktualną". Tak zresztą było wyrażone we *Wskazówkach do sporządzania inwentarza książkowego*, opublikowanych na powielaczu przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych około r. 1950, na podstawie których taż instytucja wydała wkrótce drukowany formularz *Inwentarza zespołu (zbioru) akt*, który przedrukował dwukrotnie (1967 i 1973) Ośrodek ABMK przy KUL dla potrzeb archiwów kościelnych w całym kraju. Z tego powodu, że opisy akt wizytacyjnych poszczególnych pozycji (A) mego repertorium nie są opracowane na formularzach rubrykowanych, ale zdaniami opowiadającymi, przeto zamiast terminu „rubryka" będę tu używał słowa „element", czy nawet „punkt".

Poszczególne elementy opisów kolejnych akt wizytacyjnych zaczynają się zawsze akapitami (a linea) i kończą kropkami. Na początku każdego elementu podaję zawsze, przeważnie w skrócie, jego brzmienie. Czynię to konsekwentnie, powiem nawet uparcie, a to wyłącznie w tym celu, by mój odbiorca w każdym przypadku i bez większego namysłu wiedział, o jaką część w tym opisie chodzi. Z drugiej zaś strony, aby owe tytuły tych elementów, położone zawsze przed udzielanymi przeze mnie informacjami i objaśnieniami, nie raziły czytelnika, ująłem je w nawiasy prostokątne czyli „uduchowiłem" w treści.

Trzy ostatnie z tych elementów poszczególnych opisów ksiąg wizytacyjnych składają się w dalszym ciągu z podelementów. Owe części składowe danych elementów oddzielam od siebie kropkami i myślnikami.

---

[10] Druk. w: M. Bielińska, A. Ptaśnikowa: Zbiór przepisów archiwalnych. Stan na dzień 30 czerwca 1961 r. Oprac.... Warszawa 1962 s. 163—166 (*Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych*).

Najwięcej części składowych posiadają elementy czwarty, w którym one występują jednostajnie, oraz szósty, gdzie ich układ jest dość zmienny. Wielość spraw, poruszanych w „uwagach" (element szósty), oraz znaczne różnice treściowe kolejnych akt były tego powodem.

A oto obszerny komentarz do owych sześciu punktów opisu poszczególnych akt wizytacyjnych.

[**1. Sygn. akt.**] — w pełnym brzmieniu: sygnatura aktualna księgi, utworzona z początkowych liter nazwy zespołu, a więc: AAG (Archiwum Arcybiskupów Gnieźnieńskich), z pierwszej sylaby istotnego słowa tytułu serii tegoż zespołu — w tym przypadku: Wiz. (Akta wizytacyjne, Wizytacje) oraz z kolejnych cyfr arabskich, poczynając od jednego. Zatem dla księgi (pozycji) pierwszej sygnatura ta wygląda następująco: AAG. Wiz. 1, dla dwudziestej z rzędu: AAG. Wiz. 20.— Sygnaturę akutalną położyłem na razie, bardzo starannie i symetrycznie, na dole akt, ale nie na samych grzbietach, lecz ich obwolutach papierowych. Po zinwentaryzowaniu i zrepertoriowaniu wszystkich akt wizytacyjnych gnieźnieńskich (znajdujących się we Włocławku), dam ją na pierwszych kartach ksiąg i na dole samych opraw.

[**2. Tytuł oryg.**] — w rozwinięciu: tytuł oryginalny, względnie [**2. Tytuł nad.**] — tytuł nadany akt. Tytuły oryginalne oraz dawno już nadane aktom, chociaż te ostatnie zdarzają się bardzo rzadko, uznane przeze mnie za dobre, czyli w sposób przynajmniej dostateczny odpowiadające treści ksiąg, całkowicie w repertorium zachowuję i honoruję. Również nie skracam ich, ale podaję w całości, zachowując ogół tamecznych wyrażeń, zwrotów, odmian i pisowni, czyli po prostu „fotografuję" w druku. Jedynie wielkie i małe litery owych tytułów przystosowuję do obecnej praktyki (częściej zmniejszając wielkie litery na małe, aniżeli podnosząc małe do wielkich), starając się jednak zbytnio nie reformować sposobu używania ich w aktach. Wprawdzie wiele spośród publikowanych inwentarzy archiwalnych, a zwłaszcza katalogów rękopisów bibliotecznych, drukuje owe tytuły w postaci, w jakiej się w zbiorach znajdują, atoli takiego rozwiązania nie mogę tu przyjąć, gdyż wprost ohydnie wygląda nasze pismo XVII i XVIII wieku, oddające (w dużej mierze pod wpływem języka niemieckiego) nie tylko prawie wszystkie rzeczowniki i zaimki, lecz także w wielu wypadkach inne części mowy wielkimi literami. Niezależnie od tego tytuły oryginalne po wiele razy uzupełniam od siebie, zamieszczając dodaną treść w nawiasach prostokątnych.

Natomiast jeżeli akta wizytacyjne nie posiadają tytułów oryginalnych względnie dawniej im nadanych, albo jedne i drugie są nieodpowiednie, wówczas tytuły nadaję od siebie. Na 20 wizytacji, roz-

pracowanych w nin. zeszycie repertorium, aż jedenaście (sygn. 1, 4, 6—7, 10, 14—17, 19—20) posiada tytuły nadane. Już przeto z tego można się orientować, jak duży procent tych ksiąg nie miało zupełnie tytułów, albo posiadało je w stopniu niewystarczającym. Tytuły akt, pochodzące ode mnie, siłą rzeczy odpowiadają w sposób najbardziej adekwatny znalezionej w księgach treści, na pierwszym zaś miejscu uwidaczniają lustrowany teren względnie instytucję i nazwisko wizytatora, obok niego także arcybiskupa (lub innego ordynariusza), w którego imieniu wizytacja została przeprowadzona, wreszcie datę kontroli kanonicznej. Tytuły nadane cechują wspomniana już adekwatność w stosunku do treści akt i zwięzłość (jako, że są pozbawione długiej barokowej tytulatury arcybiskupów i wizytatorów). Również w tytułach przez siebie nadanych elementy mniej istotne ujmuję w nawiasy okrągłe.

[**3. Daty krańc.**] — w pełnym brzmieniu: d a t y k r a ń c o w e, s k r a j n e, z e w n ę t r z n e k s i ę g i. Wszystkie trzy przymiotniki są nieprecyzyjne, atoli zachodzący w formularzu inwentaryzacyjnym (krańcowy) wydaje się być najlepszym. W każdym razie datami krańcowymi księgi mają tu być pierwszy i ostatni rok czynności i zarazem dokumentacji wizytacyjnej, a nie lata dawnych dokumentów w nią wpisanych. Ponadto wchodzi tu w rachubę pełny rok, a nie miesiące czy dnie, które — jeżeli w aktach występują — są przeze mnie honorowane w zawartości (B) poszczególnych pozycji wizytacyjnych.

Kiedy wizytację przeprowadzono w ciągu jednego roku, a tak było w większości wypadków, datami krańcowymi w trzecim punkcie opisu księgi jest tylko jeden rok (zarówno w tytułach oryginalnych, jak i nadanych). Owej n i e l o g i c z n o ś c i dopuszczam się świadomie celem zapełnienia wszystkich elementów (rubryk) w schemacie opisu akt.

[**4. Opis zewn.**] — w rozwinięciu: w ł a ś c i w y o p i s z e w n ę t r z n y p o s z c z e g ó l n y c h a k t (ksiąg) wizytacyjnych jest rozbudowany i składa się przynajmniej z czterech, często znowu złożonych, podelementów.

Jednak zanim przystąpię do komentarza kolejnych części elementu czwartego, chciałbym się uporać z problemem tzw. m a t e r i a ł u p i s a r s k i e g o, który bibliotekarze uwzględniają w swych katalogach przy opisie zewnętrznym każdego rękopisu [11], natomiast archiwiści, kie-

[11] Wskazówki do katalogowania rękopisów w zbiorach bibliotecznych. Oprac. Komisja Historyczna Polskiej Akademii Umiejętności przy współudziale towarzystw naukowych oraz zarządów bibliotek i archiwów polskich. Kraków 1935 (Odb. z *Arch. Komis. Hist.* ser. 2, t. 3, Kr. 1939 s. 233—265).— Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich. Oprac. zespół na podstawie projektów B. Horodyskiego i H. Więckowskiej. Wrocław 1955. *Ministerstwo Kultury i Sztuki. Centralny Zarząd Bibliotek.*

dy chodzi o akta, a nie dokumenty, krótko kwitują we wstępie do inwentarzy. Otóż wszystkie akta wizytacyjne archidiecezji gnieźnieńskiej są wykonane na papierze. Spośród zaś 20 rękopisów omówionych w 1 zeszycie tego repertorium znaki wodne figurują stale na papierze następujących 14 sygnatur: 1—5, 7—11, 14—16, 18. Częściowo są one widoczne na papierze pozycji 6 i 17. Natomiast zupełnie brak filigranów na papierze ksiąg o sygn. 12—13, 19—20.

Pierwszą częścią składową opisu zewnętrznego akt jest informacja podana o języku sporządzenia poszczególnej dokumentacji wizytacyjnej. Językiem tym jest na przestrzeni całego 1 zeszytu repertorium łacina. Dochodzi do niej w przeszło połowie ksiąg (sygn. 2, 4, 8—11, 13—15, 17—18), w różnych latach i ilościach, najczęściej w opisach i wykazach rzeczy zakrystyjnych i gospodarczych, język polski. Najwięcej go widać w poz. 11 (r. 1719). Bez względu na ilość występujących tekstów polskich, język ojczysty melduję na drugim miejscu.

Drugim członem elementu czwartego są wiadomości o formacie ksiąg wizytacyjnych. Przy opisie akt (archiwalnych), zwłaszcza pochodzących z kancelarii dawnych, wystarczyłoby powiedzieć, że były one in folio (2°). Rozróżniano jednak foliały zwykłe i większe, tzw. królewskie (in folio maiori), które m.in. miały zastosowanie w kancelariach kościelnych, najczęściej w XVIII stuleciu, do dokumentacji ważnej, jak kopiariusze, akta biskupie i wizytacyjne. Wszystkie akta obecnego zeszytu są foliału zwykłego (in folio, 2°). Pomimo tego stwierdzenia na tym miejscu, przy opisie zewnętrznym każdej pozycji podawałem szczegółową informację w tym przedmiocie.

Coraz większa ilość autorów inwentarzy archiwalnych, szczególnie kościelnych, ulega niepotrzebnie wpływom bibliotekarzy, którzy — w myśl wspomnianych już własnych instrukcji — w wydanych przez siebie katalogach rękopisów (bibliotecznych) wielkość ich określają nie formatem ale wymiarami w centymetrach lub nawet w milimetrach. Rękopisy te, przeważnie niekancelaryjnego pochodzenia (nieseryjne) i o bardzo różnorakiej treści, siłą rzeczy posiadają rozmaite formaty. Tam więc podawanie wymiarów jest pożądane. Jakkolwiek w moim przypadku taka potrzeba nie jest konieczna, podaję je również, chociaż bez szczególnego przekonania. Traktując owe wymiary jako informację drugorzędną (a przynajmniej niekonieczną), umieszczam ją zawsze na drugim miejscu, po właściwym określeniu formatu.

Trzecią częścią opisu zewnętrznego akt wizytacyjnych jest określenie objętości ksiąg, wyrażone w stronach lub kartach. Jest rzeczą pożądaną, ażeby akta były zawsze paginowane czyli stronicowane, a nie foliowane czyli kartowane, i to czarnym tuszem — najlepiej w środku górnych marginesów ksiąg. Dlatego tuszem, aby było zrobione na zaw-

sze, a w środku górnych marginesów, bo rogi akt, nawet w księgach oprawnych, zawijają się i napisy na nich nikną względnie są urywane. Stronicowanie zaś jest praktyczniejsze przede wszystkim dla użytkowników, których w naszym stuleciu bardzo w archiwach przybyło, żeby nie potrzebowali podawać w swych pracach i publikacjach drukowanych, że przytaczany tekst znajduje się na stronie „verte" jakiejś karty, czy na awersie lub rewersie jej, albo nie musieli wyrażać tego za pomocą kresek, stawianych od góry z prawej strony cyfr, co nie zawsze technicznie może być wykonalne.

Akta 1 zeszytu repertorium są kartowane i stronicowane. Jeżeli foliacja względnie paginacja, dokonana zarówno współcześnie, jak też później, ale przede mną, była wykonana dobrze, a przynajmniej wystarczająco, zostawiłem ją, meldując na tym miejscu, że księga posiada tyle a tyle kart lub stron. Tak ma się sprawa z pozycjami: 3, 9, 11, 13—15, 17, 19—20. Skoro już jestem przy księgach spaginowanych dawniej, zaznaczę, że sygn. 9 posiada stronicowanie podwójne.— Jeśli paginacji (czy foliacji) nie było do czasu porządkowania przeze mnie wizytacji gnieźnieńskich, stronicowałem dane księgi informując potem w tym punkcie, że liczą one tyle a tyle stron świeżo policzbowanych. Do tej grupy należą sygnatury: 1—2, 4, 10, 12, 16, 18.— Wreszcie kiedy akta były źle, a nawet bałamutnie (jak w poz. 5) sfoliowane lub spaginowane, wycierałem tamte, wprowadzając następnie nową paginację i donosząc w tym miejscu o ponownym postronicowaniu ksiąg. Tak ma się sprawa z pozycjami: 5—8.— Na końcu tej części opisu zewnętrznego jest zwykle informacja o kartach wydartych, o stronach czystych (nie zapisanych) lub dwukrotnie spaginowanych, o przeskokach, poczynionych przez notariuszy wizytacji, z danych stron na inne. Najbardziej rażący przypadek w tym względzie (poza sygn. 5, w której te ekstrawagancje zostały przeze mnie zlikwidowane) występuje w poz. 20.

Ostatnim odcinkiem elementu czwartego jest wiadomość o oprawie i stanie zachowania akt wizytacyjnych oraz rzeczach z nimi związanych. Co przeto na te tematy powiedziałem szczegółowo na właściwych miejscach, przy opisie kolejnych dwudziestu pozycji, tutaj rekapituluję.

Zatem wśród opraw ksiąg 1 zeszytu repertorium można wyróżnić dawniejsze, do których zaliczam współczesne i późniejsze, oraz nowe, dane aktom po objęciu przeze mnie rządów w Archiwum Włocławskim w r. 1947. Oprawy współczesne w skórę posiadają pozycje: 9, 11, 13—15, 17—18. Oprawę późniejszą ma sygn. 4. Z czasów moich pochodzą oprawy pozycji: 1, 6, 10, 16 — wykonane w półpłótno i 2—3, 5, 7—8, 12, 19—20 — wykonane w r. 1973 (z okazji ostatecznego porządkowania wizytacji gnieźnieńskich) w skaj. Księgi otrzymujące

oprawę po r. 1947 były zarówno po raz pierwszy oprawiane, jak również (na skutek zniszczenia opraw pierwotnych) przeoprawiane. Wszystkie oprawy dawniejsze zostały obecnie, w miarę potrzeb, wyreperowane.

Informacjami z w i ą z a n y m i z o p r a w ą akt są dane o istniejących lub zanikających na kilku księgach złoceniach i barwieniach brzegów oraz o zachowanych przeze mnie na grzbietach opraw dawniejszych naklejkach, zawierających streszczenia tytułów akt lub poprzednie sygnatury. Wiadomości o nalepkach z sygnaturami wiążą się już częściowo z piątym elementem opisu zewnętrznego akt, jednak ze względu na fakt, iż znajdują się na grzbietach ksiąg zostały właśnie w tym miejscu omówione.

Ogół akt wizytacyjnych, opracowanych w nin. zeszycie repertorium, znajduje się w bardzo dobrym lub dobrym s t a n i e z a c h o w a n i a. Odchylenia w tej dziedzinie, spowodowane pewnymi uszkodzeniami przez insekty, wilgoć lub atrament, zarejestrowałem odnośnie niewielkiej ilości ksiąg na swoich miejscach.

Właśnie celem zachowania na najdłuższe lata zarówno samych akt, jak też ich opraw, wszystkie księgi wizytacyjne archidiecezji gnieźnieńskiej znajdujące się we Włocławku — w miarę jak zostają zrepertoriowane — są o b k ł a d a n e w jednakowy szary p a p i e r i (grubsze z nich) przewiązywane potem tasiemką, ażeby się nie rozchodziły. Na dole owych obwolut są u m i e s z c z o n e w prostej linii s y g n a t u r y a k t u a l n e akt. Wszystko to powoduje miły widok opisywanych ksiąg, ustawionych na półkach regału według kolejności występującej w repertorium.

[5. Sygn. daw.] — w pełnym brzmieniu: s y g n a t u r y d a w n e, a raczej d a w n i e j s z e niż aktualne, p o p r z e d n i e akt wizytacyjnych. Wchodzą tu w rachubę dwie sygnatury: starsza — Konsystorza Gen. Kaliskiego z r. 1857 (skrót: odpowiedni numer, spis 1857, Kons. Kal.) i nowsza — ks. Stanisława Chodyńskiego z r. 1918 (skrót: odpowiednia cyfra, inw. 1918, Chodyński). Podaję je przy każdej księdze zaczynając od sygnatury młodszej, ażeby czytelnik miał świeższy i pewniejszy kontakt z ostatnim inwentarzem, bezpośrednio tylko wyprzedzającym mój.

Sygnatura ks. C h o d y ń s k i e g o († 1919) jest wzięta z jego rękopiśmiennego inwentarza Archiwum Kapituły Włocławskiej (przechowującego), przygotowywanego przez czas dłuższy i wykończonego dopiero w r. 1918. Właściwie to on do dzisiaj nie jest wykończony. Księgi nie są w nim ułożone ani zespołami, ani rzeczowo, ani też chronologicznie, lecz spisane (zupełnie niemetodycznie) według porządku topograficznego, jaki autor zastał na półkach regałów. Nieprawidłowo urobione sygnatury, składające się z samych cyfr a bez udziału w nich nazw zespołów i serii akt, wypisywał Chodyński — przeważnie niebieskim ołówkiem, w róż-

nych miejscach rękopisów — na przestrzeni kilku dziesiątek lat końca XIX i początku XX w. Natomiast na kartkach, przylepianych na grzbietach, pisał je atramentem. Sygnatury (numery) podawane księgom przez Chodyńskiego są częściowo cytowane w literaturze historycznej, chociaż dostały się tam nie przez jego inwentarz (dotąd, za wyjątkiem aktualnej obsługi Archiwum Włocławskiego, nikomu nie znany), lecz przez pośrednictwo pojedynczych badaczy, odwiedzających Włocławek, oraz maszynopis ks. Maternowskiego, o którym zaraz będzie mowa.

Przedwojenny archiwista włocławski, ks. Stanisław Maternowski (zm. w Dachau w 1942) skopiował przed r. 1939, w dwóch poszytach maszynopisu, wspomniany inwentarz Chodyńskiego, a następnie uzupełnił nabytkami z parafii. W czasie okupacji kraju zabrali go Niemcy, razem z tut. zasobem archiwalnym, do Poznania. W r. 1945 dostał się on do jednego z państwowych archiwów w Warszawie, a potem — prawdopodobnie sfotografowany — został rozesłany po kilku innych zbiorach. Przybywający do Włocławka kwerendziści, nieznający powyższego inwentarza rękopiśmiennego, tylko na podstawie tamtego źródła proszą o sygnatury wypisane na aktach przez Chodyńskiego.

Druga a w tym wypadku starsza sygnatura pochodzi z Konsystorza Gen. Kaliskiego, dokąd przywieziono w latach 1821—1822 akta wizytacyjne z Gniezna, przeznaczone dla diecezji położonych w Królestwie Kongresowym. Część z nich, pozostawioną w Kaliszu dla diecezji kujawsko-kaliskiej (włocławskiej), spisał bardzo pobieżnie, z pomyłkami i zupełnie niemetodycznie, w r. 1857 ks. Michał Ziemecki, notariusz konsystorski [12], przekazujący swe funkcje następcy — ks. Karolowi Pollnerowi, późniejszemu sufraganowi włocławskiemu († 1887). Sygnatury kaliskie, składające się ze znaku № i również tylko z cyfr arabskich, zostały przez Ziemeckiego popisane czerwonym ołówkiem na kartach ksiąg i atramentem na dużych nalepkach, przyklejonych na grzbietach akt. Spis ten nie był nikomu znany i nie jest cytowany w literaturze historycznej. Z tego powodu mógł być przeze mnie pominięty. Uwzględniam go jednak głównie dlatego, ażeby opracowywane akta mogły być identyfikowane przynajmniej przez dwie sygnatury, jako że ze swych czasów gnieźnieńskich (sprzed r. 1821) nie posiadają żadnych oznaczeń inwentaryzacyjnych.

Spośród 20 ksiąg, uwzględnionych w 1 zeszycie repertorium, spis Konsystorza Kaliskiego nie posiada aż ośmiu (poz. 1, 3, 6—8, 10, 12, 16), a inwentarz Chodyńskiego trzech (sygn. 1, 3, 6). Rękopisów oznaczonych sygn. 7—8, 12 nie było w Archiwum Konsystorza Kaliskiego (a tym sa-

[12] Spis ten znajduje się w poszycie akt Konsystorza Gen. Kaliskiego cyt. w przyp. 4.

mym nie zostały one w latach 1821—1822 przekazane z Gniezna do Kalisza), ale ściągnął je do Włocławka z prowincji diecezjalnej na przełęczy XIX i XX w. ks. S. Chodyński. Pozycje 10 i 16 zostały wprawdzie przekazane z Gniezna do Kalisza, lecz tam nie wciągnięto ich do spisu. Księgę o sygn. 11, wydaną z Gniezna do Kalisza, a następnie przewiezioną do Włocławka, Chodyński znał, lecz nie umieścił na niej swojego numeru. Rękopisów oznaczonych sygn. 1, 3, 6 nie mógł znać ani spis z r. 1857 (kaliski), ani inwentarz z r. 1918 (Chodyńskiego), albowiem poz. 1 i 6 odnalazł dopiero w r. 1949 ks. Librowski, a księgę nr 3 pozyskał tenże z Gniezna w 1973. Z wymienionych wyżej względów w 5 elemencie opisu akt wizytacyjnych będzie brakowało od czasu do czasu albo sygnatury z r. 1857, albo z 1918, w pozycjach zaś 1 i 6 obydwu.

[**6. Uwagi**] — podawane w szóstych elementach opisów ksiąg wizytacyjnych uwagi, nie objęte pięciu poprzednimi elementami, są dla polihistoryków (niearchiwistów) nie tylko nie mniej, ale często więcej ważne od tamtych. Są one charakteru archiwalnego, prawno-historycznego i bibliograficznego. W poszczególnych pozycjach 1 zeszytu repertorium nie zawsze występują one w wymienionej kolejności, objętości i wzajemnej proporcji. Mimo to przynaszą zasadniczą kwintesencję o aktach i w sumie stanowią jakby wstępy szczegółowe kolejnych pozycji czyli rozdziałów repertorium. Na nich to w dużej mierze będzie się można oprzeć przy opracowywaniu w przyszłości wstępu ogólnego względnie obszernej rozprawy o wizytacjach gnieźnieńskich. Rozbudowanie tych uwag zostało podyktowane tak własnymi potrzebami badawczymi, jak również pożytkiem licznych odbiorców. Wreszcie wiele z tych informacji znajduje swe należyte miejsce w drugich częściach (B) repertorium poszczególnych pozycji.

Jeżeli zaś chodzi o pewne szczegóły, treść punktu 6 informuje — poprzez 20 pozycji 1 zeszytu dzieła — o następujących rzeczach: określenie rangi wizytacji (generalna, archidiakońska, dziekańska); jej zakres — całkowita (sprawozdania wizytacyjne i dekrety reformacyjne), zewnętrzna i wewnętrzna; charakter i wygląd archiwalny — czystopis i brulion, dublet (odpis, kopia); wskazania na osobę notariusza wizytacji, głównego wykonawcę akt (aktualny arcybiskup i wizytator z reguły byli uwidocznieni w tytule rękopisu), a przy tej okazji ocena wykonania księgi; meldunki o napotkanych w księgach dokumentach, mających związek z formą odbywania wizytacji, oraz o szczegółowej datacji marszruty (itinerarium) wizytacyjnej; układ akt w księgach oraz charakterystyka istotnej treści akt, tudzież zwrócenie uwagi na specjalny

aspekt treściowy każdej pozycji wizytacyjnej; nadzwyczajności w treści ksiąg, a więc wiadomości o dawniejszych wizytacjach — obecnie nie istniejących, o wpisach dawnych dokumentów, o katalogach bibliotecznych, wykazach wotów, spisach akt, kopiarzach, załącznikach tabelarycznych; sygnalizowanie o znajdowaniu się spisów (indeksów) zwizytowanych parafii, kościołów i kaplic; końcowa informacja o losach poszczególnych ksiąg.

O dziejach akt wizytacyjnych gnieźnieńskich, przechowywanych obecnie we Włocławku, nie mówiłem dotąd we wprowadzeniu do repertorium. Mam tu na myśli ich drogę z Gniezna przez Kalisz do Włocławka — w sumie częste przewożenie, nieraz tułaczki i aktualne dopiero ostateczne uporządkowanie. Jak wiadomo w latach 1821—1822 zostały one ekstradowane przez Gniezno do Kalisza. Po zamianie Konsystorza Kaliskiego w r. 1885 z generalnego na foralny przewieziono je (razem z własnym archiwum tegoż konsystorza — zarówno z czasów archidiecezji gnieźnieńskiej, jak i kujawsko-kaliskiej) do Włocławka. Dokładnie roku tej translokaty nie mogę podać, ale wydaje mi się, że gdzieś w Archiwum Włocławskim widziałem zapiskę (której obecnie nie potrafię odszukać), iż miało to miejsce w r. 1889. Tak w Konsystorzu w Kaliszu (1857), jak też w Archiwum Kapituły (przechowującym) we Włocławku (1918 — w rzeczywistości od około r. 1890 do 1918) otrzymały one w swej większości niepoprawne sygnatury. W czasie ostatniej wojny (1939—1945) były one wywiezione do Poznania i częściowo do Niemiec, a następnie rewindykowane.

Poza wspomnianymi *Wytycznymi* i *Wskazówkami* Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, zarówno przy opisywaniu akt wizytacyjnych (A), jak też później przy repertoriowaniu ich treści (B), wykorzystuję uwagi zawarte w artykule dra Stanisława Litaka pt. *W sprawie publikowania i rejestracji akt wizytacyjnych kościołów i parafii* [13] oraz własne doświadczenia i znajomość dokumentacji wizytacyjnej.

B. ZAWARTOŚĆ AKT WIZYTACYJNYCH

Istotnym elementem mego repertorium i najważniejszym dla użytkownika są drugie części składowe (B) poszczególnych pozycji wizytacyjnych, zawierające treść ksiąg, bardzo rozbudowane. Treść ta podawana jest w zasadzie topograficznie, według porządku, w jakim została wpisana do akt.

a. ZAKRES PODAWANEJ INFORMACJI

Zakres informacji treściowej, którą należało w opra-

[13] Druk. w: *Arch. Bibl. Muz.* T. 14: 1967 s. 133—149.

cowaniu podawać, okazał się najtrudniejszy do ustalenia. Z tej to przyczyny kilka razy musiałem zmieniać jego rozplanowanie i rozmiary, opowiadające się w końcu za złotym środkiem w ujęciu — tak, by z jednej strony wiadomości nie było za mało, z drugiej zaś, żeby jej nie było za dużo, wskutek czego repertorium mogłoby się przerodzić w inne dzieło, np. w ekscerpty wizytacyjne. Przyjąwszy ów środek, odstępowałem od niego potem wielokrotnie w kierunku poszerzenia informacji, ilekroć mi się wydało, iż będą one potrzebne komuś z czytelników.

Zagadnieniem stycznym do poprzedniego był problem, czy wybraną treść ksiąg oddawać wyimkami, zaczerpniętymi dosłownie z tekstu, czy własnymi słowami. Wyimki byłyby duchowo bliższe tekstowi oryginalnemu, atoli po pierwsze trudno przy ich pomocy układać krótkie i poprawne zdania; po wtóre — trzeba by używać wielu nawiasów w celu rozwiązywania ich skrótów oraz w dużych ilościach kresek lub wielokropka na stosowane w takich przypadkach wypustki; po trzecie — takie ujęcie, jak to wyżej wskazano, zbliżałoby repertorium do publikacji ekscerpowanej, rozbudowując jednocześnie w sposób niepomierny samo opracowanie. Z powodu wymienionych trudności i obaw oddaję całokształt informacji własnymi słowami. Mimo wszystko jakieś drobne wyimki tekstowe i w konsekwencji sposób oddania ich w druku, jak to będzie jeszcze objaśnione, muszą w repertorium pozostać.

Zasadnicza informacja treściowa w drugich częściach (B) poszczególnych ksiąg jest podawana jednostkami parafialnymi, parafiami, jak to bywa ona w całej swej rozciągłości wpisana do sprawozdań wizytacyjnych czy oddzielnie zredagowanych dekretów reformacyjnych, idąca następnie dekanatem w wizytacji jednego dekanatu, a dekanatami — w aktach wizytacyjnych większego terytorium, obejmującego kilka dekanatów (najczęściej archidiakonatu, rzadziej oficjałatu).

Z kolei w obrębie jednej parafii w treści repertorium występują trzy istotne elementy składowe. Najprzód idą same miejscowości parafialne (ośrodki parafii), numerowane cyframi arabskimi, poczynając od jednego; dekanaty natomiast, jeżeli jest ich więcej w księdze (na wizytowanym terytorium) posiadają numerację rzymską, również zaczynaną od jedynki; kościół parafialny, istotny element w parafii, anonsowany jest z reguły w punkcie pierwszym, najczęściej już w drugim jego zdaniu. Następnie uwzględnia się beneficja proste oraz inne kościoły i kaplice, położone na terenie parafii. Wreszcie następują informacje szczegółowe, związane z parafią, kościołami i kaplicami.

Owe trzy elementy ujęć schematu parafialnego w odniesieniu do źró-

dłowej bazy wizytacyjnej domagają się dalszego szczegółowego komentarza.

1° PARAFIE I KOŚCIOŁY PARAFIALNE. SZCZEGÓŁOWA CHRONOLOGIA WIZYTACJI

Punkt ten składa się w repertorium przeważnie z dwóch zdań. W pierwszym są zawarte różne informacje na temat parafii w ogólności, a w drugim wiadomości o kościele parafialnym, jego wezwaniu oraz szczegółowej dacie wizytowania parafii względnie kościoła.

Jak już powiedziano, miejscowości parafialne, ułożone w repertorium dekanatami, idą po sobie kolejno od jednego do 20 czy 30. W większych miastach, posiadających np. 2 parafie (Kalisz), czy 4 (Gniezno), każda parafia ze swym kościołem (parafialnym) stanowi, siłą rzeczy, oddzielną, numerowaną jednostkę.

Nazwy miejscowości (ośrodków) parafialnych oraz wsi z terenu parafii (o których będzie mowa w punkcie 2°), występujące zwykle a linea i przeważnie w podziałach, zaczynających się cyframi arabskimi lub małymi literami, są oryginalne, tj. wzięte przeze mnie dosłownie z danych ksiąg wizytacyjnych. Jako takie zostały tutaj oddane w pisowni przekazów (na ile tylko składanie i korekta nie zawiodły). Niechże korzystający z nin. opracowania stale o tym pamiętają. Kiedy więc w aktach napotkałem różne odmiany ich brzmienia, przeniosłem je skrzętnie do repertorium (przede wszystkim dla potrzeb onomastyki), kładąc na pierwszym miejscu brzmienie znajdujące się w nagłówku opisu parafialnego, na drugim wyszukane w tekście wizytacji, na trzecim zaczerpnięte ze współczesnych indeksów wizytowanych instytucji. Jeżeli drugich członków złożonych nazw jakichś miejscowości nie ma w tytulikach sprawozdań lub dekretów a wynalazłem je w treści akt, ujmuję je w nawiasy okrągłe, np. Sowina (Kościelna), Godziesze (Maior), Piątek (Maius), Kucharki (Militum), Dobrzec (Minor). Wyjaśniam, że alfabetycznie są tu ujęte dopełnienia nazw, znajdujące się w nawiasach, a nie człony pierwsze, istotne. Z tego zaś faktu, iż nazwy miejscowości, występujących we właściwej treści repertorium — za wyjątkiem nielicznych, użytych przeze mnie w formie omownej (czyli w środku zdań, a nie od akapitów), które oddałem w obecnym ich brzmieniu — występują w poszczególnych pozycjach wizytacyjnych (księgach) w oryginalnej postaci słownej, odbiorcy tego dzieła mogą już teraz wnioskować, że w końcowych indeksach do niego nazwy te będą figurować wyłącznie w brzmieniu dzisiejszym.

Po oryginalnej nazwie miejscowości następuje określenie jej rangi prawno-społecznej, podające najczęściej, że miejscowość ta jest miastem lub wsią. Ponieważ w wielu księgach, na początku opisów parafii, kościołów i kaplic (przy nagłówkach) nie zamieszczono owych spe-

cyfikacji miejskich i wiejskich, musiałem ich szukać po całym tekście (albowiem nieuwzględnienie ich — jak każdego innego elementu treściowego — powodowało niejednostajności w ujęciu schematu repertorium). W pozycji 10, przedstawiającej niepełny i nieczytelny brulion wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1712—1713, potraktowanej z konieczności w sposób skrócony, zrezygnowano również z podania oryginalnych nazw miejscowości oraz z wyszukania ich rangi prawnej. Zdarzył się przypadek, że w r. 1752 odnośnie miejscowości Sobótka w dek. kaliskim, uważanej dotąd za miasto, wizytator niczego nie zaznaczył nie wiedząc, czy jest miastem, czy wsią (poz. 19). W r. 1712 podał on w stosunku do Pławna w dek. radomszczańskim, że jest ono jednocześnie miastem i wsią (poz. 9). Pod adresem miejscowości Lututów w dek. wieruszowskim powiedziano dwukrotnie (r. 1730 — sygn. 15 i 1753 — sygn. 18), iż aktualnie jest wsią, a dawniej była miastem. Dość rzadkim wyjątkiem jest miasto, a właściwie miasteczko Kwiatkowo w dek. kaliskim, będące filią wiejskiej parafii Ociąż. Wreszcie nie kładę po danej miejscowości jej oznaczenia „wieś", jeżeli ten element zawiera się w jej nazwie i na pewno wiadomo, iż w danym czasie była wsią (Kościelnawieś i Kościelna Wieś, Nowawieś).

I dalej, po słowie „miasto" kładę w nawiasach okrągłych jego odpowiednik łaciński, znaleziony w źródle, jak civitas, oppidum, oppidulum (miasteczko). Najpoważniejszej specyfikacji miejskiej — urbs nie było w archidiecezji gnieźnieńskiej na przestrzeni opracowanych w 1 zeszycie repertorium dwudziestu ksiąg wizytacyjnych i zapewne dalej nie będzie. Po słowie „wieś" przeważnie nie zamieszczam w nawiasach jej łacińskiego odpowiednika hierarchicznego, gdyż prawie zawsze jest ona określana jako „villa". Równoważnik ten daję tylko wtedy, kiedy po łacinie występuje nazwa „pagus", względnie inna, jeszcze rzadziej stosowana.

Po wymienieniu miejscowości parafialnej i jej rangi ustrojowej według pierwotnego planu mieli być wyliczani — ciągle w pierwszym zdaniu — ich właściciele (świeccy i duchowni), którzy przeważnie bywali kolatorami (patronami) kościołów parafialnych. Zrezygnowałem jednak z udzielania tej wiadomości, albowiem nie we wszystkich księgach właścicieli względnie zarządców dóbr znajdowałem, sporadyczne zaś ich podawanie spowodowałoby nierównomierność w informacji. Ponadto w wielu parafiach patronatu szlacheckiego patronat ten był bardzo rozdrobniony czyli występowało wielu kolatorów. Natomiast w parafiach patronatu królewskiego — w praktyce zazwyczaj urzędów monarszych były obawy, że nie wykryję precyzyjnie potrzebnych urzędników. Powyższe przyczyny i nadto stała obawa przed przerostem informacji skłoniła mnie do wycofania się z tego zamiaru.

Również, by nie rozbudować zbytnio dzieła, nie podaję — jak to po-

czątkowo planowałem — wiadomości o inkorporowaniu danych parafii (a takich przypadków w okresie staropolskim zdarzało się wiele) różnym instytucjom diecezjalnym (kapitułom jako takim oraz poszczególnym ich prałaturom i kanoniom, niższym kolegiom duchownym archikatedry i kolegiat, seminarium) i zakonnym (przeważnie pojedynczym opactwom i klasztorom, tak męskim jak i żeńskim). Do rezygnacji z tego zamierzenia przyczyniło się także stwierdzenie, iż ów stan prawny wiadomych parafii nie decydował o ich istnieniu.

Opuszczając informację o właścicielach, kolatorach i inkorporacji — zawsze jeszcze w pierwszym zdaniu orzekającym o danej parafii — po oznaczeniu rangi tejże miejscowości podaję wiadomość (na ile źródła pozwalają), że mianowicie jest ona prepozyturą parafialną, tj. posiadającą prepozyta i kolegium mansjonarzy. Na stałym podawaniu tej informacji zależy mi szczególnie dla własnych dalszych badań. Jednak w tej materii muszę nieraz ograniczyć się jedynie do stwierdzenia, że miejscowy proboszcz nosi tytuł prepozyta, co zachodzi w trzech wypadkach: jeśli prepozytura nie została jeszcze na dobre zorganizowana, kiedy już wygasa, gdy jej nie było lub nie ma, ale z powodu większej ilości kleru w danej parafii proboszcza jej wyróżnia się owym tytułem.

Czasem na tym miejscu podaję wiadomość, jeżeli niezbyt trudno było ją z treści akt wyłowić, z jakiej czy z których starszych parafii dana parafia została utworzona (erygowana), względnie w jakiej przebywała dotąd jako filia. I na tej informacji kończyłoby się pierwsze, ogólne zdanie o poszczególnych parafiach.

*

Zdanie drugie jest poświęcone kościołowi parafialnemu, jego wezwaniu oraz szczegółowej dacie wizytacji kościoła względnie parafii.

Zanim przejdę do komentarza, odnoszącego się do kościoła parafialnego, który stanowi istotny element w parafii i zarazem kulminacyjny punkt prawie każdej dokumentacji wizytacyjnej, muszę wskazać na różne rodzaje kościołów parafialnych w tej archidiecezji. Otóż katedra gnieźnieńska nie była w ujmowanym okresie kościołem parafialnym, przeto nie wchodzi w rachubę przy tych objaśnieniach. Za to świątyniami parafialnymi — jak wynika z akt 1 zeszytu dzieła — były kolegiaty w Kaliszu, Uniejowie, Wieluniu; nie była kościołem parafialnym kolegiata w Choczu, a sieradzka została nim dopiero pod koniec omawianej fazy dziejów arcybiskupstwa. W takich wypadkach przeto w tym zdaniu piszę z reguły: „Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny...". Także pewna część kościołów opackich, prepozytur zakonnych i zwykłych klasztorów była parafialnymi. W tych więc przypadkach po-

daję w tym zdaniu: „Kościół opacki Kanoników Reg. Lat. (gdy chodzi np. o Trzemeszno) i zarazem parafialny...", albo „Kościół prepozyturalny Benedyktynów (kiedy mam na myśli np. Kościelną Wieś k. Kalisza) i jednocześnie parafialny...", względnie „kościół klasztorny Paulinów (jeżeli jest mowa np. o Konopnicy) i zarazem parafialny...". Przy rejestrowaniu normalnych kościołów parafialnych — miejskich i wiejskich, jakich była w archidiecezji gnieźnieńskiej większość, nie zachodziła potrzeba takich specyfikacji. Atoli z okazji omawiania ważniejszych kościołów parafialnych chętnie ulegałem pokusie i zaznaczałem historyczne ciekawostki, jeżeli np. świątynia była nazwana w aktach „bazyliką", „aedes", kiedy liczyła 10 i więcej ołtarzy itd.

Objaśniane tu drugie zdanie z reguły brzmi: „Kościół parafialny pod wezwaniem N". Jeżeli bowiem poniżej (p. 2°), na terenie bardzo wielu parafii, wspominam o wezwaniach innych kościołów i kaplic, nie mogę pominąć tego zagadnienia odnośnie kościoła parafialnego, najważniejszego w każdej parafii.

Skoro znajduję się przy omawianiu wezwania kościoła parafialnego — zresztą poniższe uwagi będą dotyczyć również innych kościołów i kaplic — muszę powiedzieć, że w średniowieczu (jak to jeszcze widać w aktach wizytacyjnych z XVII stulecia) niektóre kościoły posiadały po kilka wezwań, że tytuły te zmieniały się tak z przyczyn dogmatyczno-liturgicznych, jak też z okazji stawiania nowych świątyń, wreszcie że w repertoriowanych tu wizytacjach zdarzają się pewne pomyłki odnośnie wezwań.

Podając w repertorium wezwania kościołów i kaplic, czynię to w najściślejszym oparciu o dokumentację wizytacyjną, bacząc najpilniej, ażeby przy tłumaczeniu imion świętych z łaciny na polski nie przekręcić żadnego z nich. Imion jednoznacznych, nie budzących wątpliwości, jak św. Anna, św. Józef (Oblubieniec NMP), św. Joachim, św. Łazarz, św. Maria Magdalena bliżej nie określałem. Ale wszystkim innym daję ich utarte przydomki, a więc: apostoł, archanioł, biskup, dziewica, eremita, ewangelista, król, królewicz, księżna, męczennik, męczennica, opat, panna, papież, wyznawca — rozumie się w sposób skrócony. Jednocześnie przydomków tych używam w sposób umiarkowany, głównie w celu rozróżnienia pomiędzy świętymi. Wielka liczba wezwań maryjnych posiada w aktach wizytacyjnych przeważnie specyfikację jej świąt, atoli również dość często się zdarzało, że wizytatorzy tylko ogólnie informowali o kościele lub kaplicy, że mianowicie jest pod tytułem Najśw. Maryi Panny czy Matki Boskiej. Podobnie trzy razy wymieniono w aktach, co też przekazałem dosłownie w nin. opracowaniu, że kościół filialny w Świątkowicach na terenie par. Lututów (poz. 15, 18) i kościół szpitalny w Wieruszowie (sygn. 15) jest pod wezw. św. Jana,

nie podając czy chodzi o apostoła czy też o Chrzciciela. Obu wypadków nie badałem w poprzednich i następnych wizytacjach, a tym bardziej w literaturze historycznej, pamiętając o tym, że autor repertorium powinien jedynie informować, nie musząc z drugiej strony prowadzić badań nad adekwatnością znalezionych wiadomości. W końcu wielkimi literami oddaję tylko imiona Boże (Duch Święty), Najśw. Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela. Przydomki zaś, w których partycypuje więcej podmiotów ludzkich, jak apostoł, archanioł piszę małymi literami.

Po określeniu rangi i wezwania kościołów parafialnych początkowo zamierzałem scharakteryzować stan aktualny parafii oraz ich duszpasterstwa choćby przez zaznaczenie, że parafią zarządza proboszcz (rozumie się bez podawania nazwisk), komendarz (była to ogólna nazwa dla duszpasterza tymczasowego w omawianym okresie), proboszcz lub komendarz z sąsiedniej parafii, względnie parafia wakuje. Kiedy ta doza informacji wydała mi się za obszerna, usiłowałem ją ograniczyć do stwierdzenia, że parafia jest obsadzona lub nie obsadzona. Jednak i to się nie utrzymało. Nie podając więc niczego w tym miejscu o kościołach przez to samo zaświadczam, iż utrzymują się one w rękach katolickich. Chodzi tu o wiek XVII, albowiem akta wizytacyjne archidiecezji gnieźnieńskiej zachowują się dopiero od r. 1602.

Natomiast pobyt innowierców w kościołach i kaplicach, będących uprzednio własnością katolików, najdokładniej w repertorium melduję — najczęściej, że byli przez tyle a tyle lat lub aktualnie się tam znajdują. Na ile przekazy zezwalają — wymieniam ich odłamy, np. luteranie, kalwini, arianie, bracia czescy; kiedy zaś akta wizytacyjne nie specyfikują ich dokładniej — anonsuję ich przy kościołach przez terminy innowiercy, heretycy. Informacje o niekatolikach dotyczą drugiej połowy XVI i całego XVII stulecia.

W ręku innowierców znajdowały się tylko sporadyczne kościoły, a rzadziej jeszcze kaplice, przy których heretycki kolator — w myśl panującej w XVI stuleciu zasady „cuius regio eius religio" — osadzał predykanta, nie zaś same parafie, zwłaszcza wiejskie, jak to nieściśle podają niektórzy historycy. W wypadku opanowania jakiegoś kościoła parafialnego przez ministra innowierczego, wsie tejże parafii albo były przydzielane przez arcybiskupa czy konsystorze do parafii sąsiednich, albo w innej wsi wspomnianej parafii tworzono nowy ośrodek parafialny. Po wtóre kościoły, o których mowa, znajdowały się pod władzą innowierców daleko krócej, niż to np. uwidaczniają obecnie wydawane mapy pewnych województw dawnej Rzeczypospolitej. Kościół podlegający w praktyce ministrowi heretyckiemu przez rok

czy w ciągu kilku lat jest tam zwykle oznaczony jako znajdujący się przez całe 50 lat poza religią katolicką.

Napotkane w aktach wizytacyjnych XVII w. tzw. „ecclesiae desolatae" „clausae", „expoliatae" i „prophanatae" uważam za pozostające w dalszym ciągu w ręku katolickim. Do stanu dezolacji dochodziła świątynia na skutek nieprezentowania proboszcza przez heretyckiego czy oziębłego kolatora, albo gdy tenże duszpasterza wypędził, dobra beneficjalne zagarnął, kościół zamknął lub obrócił na własne cele. Profanowany kościół bywał najczęściej pochówkami innowierców, szczególnie pochodzących z rodzin patronów. Mimo opłakanego stanu takich kościołów, jeżeli tylko nie zamieszkiwał przy nich duszpasterz innowierczy, można je uważać, przynajmniej lato sensu, za katolickie. Po kilkanaście takich wypadków zarejestrowałem na początku XVII w. w archidiakonacie gnieźnieńskim (poz. 3) i kaliskim (sygn. 2 i 4) — w tym ostatnim zwłaszcza w dekanatach pleszewskim i stawiszyńskim. Wizytatorzy zwykle uwzględniali nie tylko kościoły opuszczone i sprofanowane, ale także znajdujące się w ręku innowierców — wizytując je przeważnie zaocznie — i zostawiając na ich temat szczuplejszą niż w innych wypadkach dokumentację.

Zasadniczą informację o kościele i jego tytule często kończy w repertorium wiadomość o dokładnej dacie jego wizytacji. Szczegółowa chronologia przeprowadzenia wizytacji kanonicznej bywa zamieszczana w aktach (jak to przekonamy się z następnego punktu wprowadzenia — 2° oraz z drugich części (B) poszczególnych rozdziałów dzieła) także odnośnie niektórych kościołów filialnych, a w miastach kościołów pomocniczych i prepozytur szpitalnych. Honoruję ją wszędzie w obu wypadkach. Dokładna data wizytacji składa się tu z dnia, miesiąca i roku. Unikając monotonnych powtarzań, oznaczenie miesięczne — w cyfrach rzymskich — kładę tylko przy pierwszym zachodzącym dniu tegoż miesiąca i przy ostatnim (dokumentacja wizytacyjna zaś prawie zawsze wymienia wszystkie trzy człony chronologiczne). Gdyby jednak miało wyniknąć z tego nieporozumienie, zawsze wyliczam także miesiąc, a nawet rok. Proszę przeto czytelnika, aby uważał w tym względzie i w wypadku zainteresowania się jakąś miejscowością parafialną, spojrzał potem na datację figurującą w miejscowości znajdującej się powyżej i poniżej tamtej.

Sama datacja szczegółowa wizytowania kolejnych parafii jest tu chyba mniej ważna. Podobnie nie jest najważniejsze śledzenie marszruty wizytacyjnej (za wyjątkiem przypadków, w których lustrację przeprowadzał jakiś dostojnik, np. arcybiskup względnie jego zastępca więcej znany historii), albowiem wizytacje odbywały się w opisywanym okresie przeważnie topograficznie i takiż był sposób wciągania ich spra-

wozdań do akt. Ze śledzenia itinerarium wizytacyjnego i samej chronologii szczegółowej kontroli kanonicznej można zauważyć przede wszystkim, czy wizytator traktował swoje funkcje s u m i e n n i e, czy też wykonywał swe obowiązki aby zbyć, biorąc nawet po kilka kościołów na jeden dzień.

Datacja dzienna wizytacji gnieźnieńskich — na przestrzeni 1 zeszytu repertorium — podana jest dla wszystkich parafii w 12 księgach (sygn. 3, 9—11, 13—20); jedynie odnośnie całych dekanatów w 4 rękopisach (poz. 2, 4—5, 7); wreszcie ogólnie dla poszczególnych wizytacji (ksiąg) w 4 wypadkach (sygn. 1, 6, 8, 12).

2° FILIE, BENEFICJA PROSTE ORAZ INNE KOŚCIOŁY I KAPLICE NA TERENIE PARAFII

Oprócz kościoła parafialnego w wielu parafiach miejskich i wiejskich istniały jeszcze inne, liczne kościoły i kaplice o pełnym, połowicznym i cząstkowym aspekcie duszpasterstwa.

Na pierwszym miejscu należy tu wyliczyć f i l i e p a r a f i a l n e ze swymi kościołami, rzadziej kaplicami. Pod względem pełnionego duszpasterstwa są one najbardziej zbliżone do kościołów parafialnych i większość z nich to dawne parafie, z biegiem czasu z różnych względów (nieposiadania wystarczającego utrzymania dla proboszcza, z braku duchowieństwa chętnego do duszpasterstwa na zapadłej wsi, albowiem na placówki miejskie zawsze kandydaci byli, z powodu powstawania prepozytur parafialnych — instytucji wyższych rangą od normalnych parafii, które właśnie biskupi uposażali sąsiednimi parafiami, wreszcie z powodu szerzącej się w drugiej połowie XVI stulecia reformacji) kasowane i afiliowane do sąsiednich, bardziej dynamicznych czy zamożniejszych parafii. Ze względu na to włączanie do innych parafii ogół filii był podobny do kościołów i n k o r p o r o w a n y c h, które jednak nie były wcielane do parafii lecz do instytucji. I gdy filie, na skutek tego przyłączania, traciły charakter prawny parafii, to nie przestawały go mieć w dalszym ciągu parafie inkorporowane. I tym się znowu różnią jedne od drugich.

Właśnie z punktu widzenia sprawowanego duszpasterstwa, wzmiankowanego powyżej, ogół filii, zarejestrowanych w drugich częściach (B) poszczególnych pozycji repertorium, podzieliłem na trzy grupy: parafie znajdujące się dopiero na drodze do afiliacji, parafie już afiliowane i wszystkie inne, zwane zwyczajnie filiami.

Proces zanikania jakiejś parafii rozpoczynał się przeważnie już wtedy, kiedy władza kościelna zaczęła ją powierzać w chroniczny zarząd sąsiedniemu proboszczowi. Instytucja taka jest nadal parafią, ale jako nie obsadzona na stałe stacza się w kierunku podlegania. W aktach wizytacyjnych opisywana jest zwykle krócej niż ta sąsiednia i z reguły miewa dekrety reformacyjne — ze względu na swego zarządcę — przy pierwszej. Tym

samym znajduje się na drodze afiliacji w stosunku do wymienionej. Ponieważ jednak ciągle jeszcze jest parafią, choć jakby drugorzędną, w opracowaniu moim idzie numerowana po arabsku w serii normalnych parafii.

Daną parafię nazywam afiliowaną, kiedy jej zależność od innej została ugruntowana. Nie posiada ona duszpasterza tymczasowego, ale zawiaduje nią proboszcz (do niedawna) sąsiedniej parafii, w skład której już weszła, przez swego wikariusza lub komendarza. Jej kościół, kiedyś parafialny, pełni wprawdzie nadal całkowite lub połowiczne duszpasterstwo, ale już w terytorialnych ramach tej innej parafii. Opisy wizytacyjne, jej dotyczące, są rozplanowane z powyższego względu jak normalnych parafii, a tylko krótsze. Miewa niekiedy osobny dekret reformacyjny, lecz przeważnie posiada go łącznie z parafią macierzystą (matrix), ona zaś nazywana jest tylko filią lub afiliowaną (filia, affiliata), na co najczęściej wskazuje nagłówek tegoż dekretu.

Trzeci, najniższy stopień okręgów względnie świątyń filialnych, to zwykłe filie. Jest to albo dawny kościół parafialny, którego pierwotne prawa parafialne zeszły do minimum, albo kościół nowo pobudowany, nazywany już przeważnie kaplicą. Przy tym to kościele lub kaplicy raczej nie rezyduje wikariusz czy kapelan, a tylko dojeżdża on z macierzystej parafii ze mszą na niedziele i większe święta. W opisach wizytacyjnych takie filie należą całkowicie do parafii macierzystych na podobieństwo innych ich wsi, posiadających tylko kaplice. Wyjątkowo w tych wypadkach w nagłówku dekretu powizytacyjnego zaznacza się, że jest to dokument dla kościoła parafialnego i jego filii.

Trzeba tu jeszcze dodać, że nie tylko parafianie i niektórzy proboszczowie (stronniczo), lecz także nieraz pewni wizytatorzy (błędnie) nazywali nowe kościołki czy kaplice, wznoszone w różnych parafiach, filiami, podczas gdy nie miały one żadnej styczności z parafiami skasowanymi i zainteresowane strony z reguły nie potrafiły swych roszczeń udowodnić.

Jeżeli parafie znajdujące się dopiero na drodze do afiliacji idą w repertorium w rzędzie parafii normalnych, samoistnych, numerowanych cyframi arabskimi, to już afiliowane, a tym bardziej zwykłe filie, ułożone są w tejże pracy (jak inne kościoły nieparafialne i kaplice) w danych parafiach, znaczone małymi literami alfabetu łacińskiego.

*

Najbardziej zbliżonymi instytucjami do filii pod względem pełnienia duszpasterstwa były tzw. prebendy czyli beneficja proste (simplicia), istniejące w niektórych parafiach miejskich (częściej) i wiejskich (rzadziej) z własnymi kościołami czy kaplicami. Beneficjaci owych pre-

bend, będąc zasadniczo niezależnymi od proboszczów miejsca, często górowali nad nimi przede wszystkim tytułem prepozyta, który nosili, a nieraz także uposażeniem; tym bardziej zaś prebendy górowały nad przeciętnymi filiami. W aktach wizytacyjnych prebendy posiadają przeważnie oddzielne sprawozdania i dekrety reformacyjne. Podobni prebendarze istnieli przy kaplicach w archikatedrze i niektórych kolegiatach. Nie uwzględnia ich jednak nin. repertorium, nie honorujące kaplic wewnętrznych i przykościelnych.

*

W miastach archidiecezji gnieźnieńskiej, zwłaszcza większych, była różna liczba kościołów pomocniczych (nazwa ta jest jednak późniejsza, występująca raczej na przestrzeni XIX i XX w.), pełniących duszpasterstwo częściowe. Były to albo dawniejsze kościoły parafialne, z biegiem czasu zastąpione większymi i bogatszymi, albo inne dość licznie powstające w późniejszych stuleciach. W aktach wizytacyjnych gnieźnieńskich kilka razy nazwano je błędnie filiami, choć takimi w dosłownym znaczeniu nie były, jako że przez filie chcemy tu rozumieć kościoły znajdujące się w terenie, które ze względu na swe znaczne oddalenie od (macierzystego) kościoła parafialnego, wypełniają połowiczne duszpasterstwo wobec okolicznych wsi. Bogactwo kościołów pomocniczych w miastach w stosunku do częstego ubóstwa parafialnych i filialnych po wsiach nie odgrywa żadnej roli przy rejestrowaniu ich w repertorium.

*

Do opisywanej grupy kościołów pozaparafialnych należą również licznie rozsiane po miastach i miasteczkach archidiecezji kościoły i kaplice szpitalne. Posiadanie przez szpital (większy przytułek) własnego kościoła czy kaplicy upoważniało arcybiskupa do erygowania przy nim innej kategorii beneficjum prostego, tzw. prepozytury szpitalnej. Instytucje te, zbliżone do prebend, prowadziły dość szeroki wachlarz duszpasterstwa (właściwie wszystko poza chrztami, ślubami i praktykami bractewnymi), zwłaszcza odnośnie swoich podopiecznych — chorych i ubogich, miały też zwykle własne cmentarze.

Szpitali niższej rangi czyli bez własnego kościoła lub kaplicy, przywiązanych do kościołów parafialnych i poddanych proboszczom w mym opracowaniu nie honoruję. Również nie repertoriuję szkół parafialnych, albowiem nie mogę ich przyczepić do żadnej własnej świątyni, której nie miały, a z drugiej strony wszystko, co posiadał kiedyś Kościół i co w następstwie tego zapisuje nin. repertorium, obracało się właśnie wokół kościołów i kaplic. W każdym razie podkreślam, że akta wizytacyjne gnieźnieńskie zawierają wiele materiału na temat szpi-

talnictwa i szkolnictwa kościelnego, który może w przyszłości, chociaż częściowo (w ekscerptach), uda się ogłosić drukiem.

*

Ostatnią i zarazem najniższą kategorią świątyń nieparafialnych były i są kaplice, występujące w aktach wizytacyjnych z łacińskimi odpowiednikami: ecclesia seu capella, capella, oratorium, oraculum, które kładę w nawiasach okrągłych przy rejestrowaniu każdej kaplicy. Na samym początku pragnę zaznaczyć, że w swym repertorium nie uwzględniam kaplic wewnątrzkościelnych i przykościelnych, jako obiektów niesamoistnych, które nikną dla oka i występują w masowej liczbie w archikatedrze, kolegiatach i większych kościołach archidiecezji gnieźnieńskiej, w praktyce prawie niemożliwe do wyłowienia z opisów wizytacyjnych. Honoruję natomiast tylko kaplice samoistne, stojące poza kościołami w miastach i wsiach, przy urzędach kościelnych i świeckich, po dworach szlacheckich, polach i ustroniach, jako że rejestruję rzeczy zewnętrzne i ilościowe, a nie wewnętrzne i jakościowe. Ponieważ mój informator nie jest monografią historyczną, ale jedynie zapisuje i objaśnia najważniejszą treść dokumentacji wizytacyjnej, zupełnie mu nie przeszkadza, iż właśnie te pomijane przykościelne kaplice były i wystawniejsze, i więcej zaangażowane w duszpasterstwie od wielu, wielu ubożuchnych wiejskich i polnych kaplic, często zaniedbanych, istniejących bez wiadomego fundatora, bez uposażenia i specjalnego celu.

Muszę tu wyznać, że kwerenda za kaplicami w aktach wizytacyjnych należy do najtrudniejszych, chociaż jednocześnie do najowocniejszych. Musiałem więc przeglądać sprawozdania i dekrety powizytacyjne często wiersz po wierszu, szukając wszelkiego rodzaju kaplic, zwłaszcza dworskich, polnych i leśnych (eremów), albowiem z nagłówków tekstowych czy sporadycznych spisów rzeczy, znajdujących się w księgach, trudno byłoby wyłowić taką ich ilość, jaką dostarcza nin. repertorium. Najstarszą kaplicę dworską (wtenczas nazywaną prywatną — obecnie byłaby ona półpubliczną) napotkałem w r. 1636 w Mikołajewicach na terenie parafii Warta (poz. 5 s. 220). Kaplice-pustelnie występują niezbyt licznie od połowy XVIII w. Kiedy już jestem przy eremach chcę powiedzieć, że nie była kaplicą-pustelnią, ale kościołem parafialnym świątynia we wsi Osiny w dek. szadkowskim, nazywanej w ciągu XVII i XVIII stulecia, od otaczających ją rozległych lasów, Eremem i Puszczą.

*

Klasztory męskie wszelkiej rangi, a więc opactwa, prepozytury zakonne i zwykłe konwenty, znajdujące się przeważnie po miastach, jako takie były wyjęte (w opisywanym okresie dziejów) spod wizytacji

diecezjalnej. Być może, iż niektóre z nich były wizytowane (na mocy specjalnych upoważnień papieskich, do których zaliczamy pochodzące także z nuncjatury warszawskiej) przez arcybiskupów gnieźnieńskich, których jednak dokumentacja wizytacyjna, jak zwłaszcza akta działalności zasadniczo nie istnieją. Wizytatorzy diecezjalni zatem lustrowali tylko te klasztory męskie, których kościoły były jednocześnie parafialnymi. Wtedy jednak wizytowano je tylko w aspekcie sprawowanego duszpasterstwa parafialnego. Jest jakimś paradoksem, że spod kontroli biskupiej wymknęło się duszpasterstwo ogółu klasztorów męskich, które przecież po miastach — abstrahując już od nieudzielania w zasadzie chrztów, ślubów i pogrzebów — było i jest daleko intensywniejsze i owocniejsze aniżeli wypełniane na niejednej parafii wiejskiej. Opactwa, a zwłaszcza klasztory żeńskie, czasem podlegające władzy arcybiskupów, były w archidiecezji sporadycznie wizytowane, o czym świadczą choćby zachowane sprawozdania.

W związku z tym, co powiedziałem odnośnie klasztorów, zarówno męskich jak i żeńskich, repertorium uwzględnia tylko te spośród nich, które są reprezentowane w aktach wizytacyjnych. Nie wyłapuję przeto z dokumentacji wizytacyjnej całkowitej sieci klasztornej, jak to początkowo zamyślałem, albowiem nie mógłbym tego dokonać nie tylko już z tytulików tekstowych, ale nawet z drobiazgowego przeglądania całej treści akt. Po prostu dlatego, że tylko w znikomym procencie klasztory są tam wymieniane. Co innego było z wyszukiwaniem wszystkich kościołów nieparafialnych i kaplic, w większym lub mniejszym stopniu podporządkowanym parafiom, a przeto podlegającym wizytacjom administracji archidiecezjalnej i uwzględnianym przez akta.

Rejestrując tak dokładnie nieparafialne kościoły i kaplice katolickie, planowałem równoczesne zasygnalizowanie także świątyń i domów modlitwy innych wyznań chrześcijańskich (protestanckich, bo prawosławnych na terytorium archidiecezji gnieźnieńskiej nie było) oraz synagog żydowskich. Wnet jednak musiałem również z tego zamiaru zrezygnować, albowiem wszystkie wspomniane, jako niepodlegające wizytacjom kanonicznym, bardzo rzadko i do tego nierównomiernie w dokumentacji zachodziły — rozumie się, że nie w nagłówkach tekstowych, lecz ukryte w samej treści ksiąg. Na świątynie chrześcijańskie można było natknąć się zarówno w miastach jak i wsiach, na żydowskie domy modlitwy raczej tylko w miastach i miasteczkach. Synagogi są przez akta wizytacyjne nieco częściej przytaczane aniżeli kościoły i kaplice protestanckie, głównie z okazji zapisów funduszów kościelnych, lokowanych na nich przez różne osoby. Zainteresowanych jednymi i drugimi domami modlitwy mogę poinfor-

mować, iż częściej aniżeli dokumentacja wizytacyjna wspominają o nich akta arcybiskupów gnieźnieńskich (przeważnie spalone) i licznych konsystorzy z obszaru tegoż arcybiskupstwa (najczęściej z okazji budowania nowych świątyń innowierczych).

Powtarzam, że wszystkie kościoły nieparafialne — kaplice w mniejszym stopniu, łącznie z zakonnymi, sprawowały w jakimś, różnym wymiarze duszpasterstwo — także chrzciły (filie, prebendy) i odbywały pogrzeby (wspomniane oraz kościoły klasztorne i szpitalne), a tylko z reguły ślubów nie błogosławiły.

Owe kościoły nieparafialne, kaplice i klasztory, jako występujące na terenie poszczególnych parafii, numerowanych w dekanatach cyframi arabskimi, ułożone są w drugich częściach (B) kolejnych pozycji repertorium pod danymi parafiami, oznaczone małymi literami alfabetu łacińskiego, poczynając w każdym przypadku od a. Kiedy zaś np. w jakimś konwencie czy szpitalu istnieje dalsza podrzędniejsza kaplica samoistna, wówczas podział literowy rozkłada się kolejno na primo, secundo (1°, 2°).

Przy repertoriowaniu kościołów, klasztorów, kaplic i szpitali określam dokładnie, znalezioną w aktach wizytacyjnych, topografię ich położenia w miastach i wsiach, podając, że znajdują się: w mieście, za miastem, w obrębie murów miasta, poza jego murami, przy rynku, obok zamku, we wsi, poza wsią, na wzgórzu, przy drodze do jakiegoś miasta lub wsi, w polu, przy lesie itd.

Wykazanie przeze mnie po raz pierwszy na ogromnym obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej pełnej, jak mniemam, sieci parafii oraz wszelkiego rodzaju kościołów i kaplic, tudzież dokładne określenie ich topograficzne w terenie, wyłuskane mozolnie z tekstu akt wizytacyjnych, będzie z kolei — jak mam nadzieję — bardzo przydatne do badań nad organizacją kościelną tegoż terytorium, zwłaszcza do opracowywania atlasów i map.

Podawana przeze mnie zawartość treściowa tak odnośnie parafii, jak też kościołów i kaplic oraz innej, drobnej informacji, którą szczegółowo objaśniam w następnym punkcie (3°) wprowadzenia, za nielicznymi wyjątkami, ułożona została w repertorium topograficznie — według występowania danych historycznych, mieszczących się w sprawozdaniach wizytacyjnych i dekretach reformacyjnych, a nie np. ważnością instytucji lub sygnalizowanej treści. Wszystko to czyniłem w jedynym celu, ażeby podawana tu informacja była jasna i łatwa do odszukania.

3° INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE

Akta wizytacyjne gnieźnieńskie zawierają w sobie tak wielką liczbę

danych szczegółowych, godnych zasygnalizowania w repertorium, iż nie łatwo było zadecydować, którym z nich przyznać pierwszeństwo.

Za najważniejszą grupę przekazów, nadających się do tej informacji, uznałem wpisy dawniejszych dokumentów do akt wizytacyjnych. Spotkawszy je w znacznej ilości w 2 i 4 pozycji nin. zeszytu repertorium (wizytacje archidiakonatu kaliskiego) sądziłem, że ich będzie większa liczba również w następnych księgach. Jednak tak nie jest. I już obecnie trzeba się podzielić z czytelnikiem tym powściągliwym stwierdzeniem, iż w stosunku do zniszczonych akt arcybiskupów, konsystorzy, a nawet kapituł z terenu archidiecezji jest ich mało. Na szczęście są one wysokiej jakości, bo dotyczące fundacji i erekcji parafii oraz odpustowe. Uwzględniam je w tym opracowaniu za pomocą regestów.

Drugą serią, godną informacji w repertorium, okazały się wykazy książek ważniejszych bibliotek kościelnych — na pierwszym miejscu kapituły kaliskiej (sygn. 2 i 4) a także kilku parafialnych. O bibliotekach w pewnych ważniejszych ośrodkach (Sieradz, Widawa) w aktach wizytacyjnych tylko zaznaczono — że są duże, atoli spisów książek nie zamieszczono. Oprócz wykazów książek sygnalizuję w swym informatorze dłuższe spisy archiwaliów i wotów przy cudownych obrazach, ale samych obrazów nie rejestruję — także z tego powodu, iż nie zawsze są w dokumentacji ujawniane lub też głęboko schowane w treści.

Następnymi, jeszcze bardziej szczegółowymi seriami wiadomości, podawanymi w repertorium, to sygnalizowanie dat budowy oraz konsekracji kościołów i kaplic, erekcji parafii itp., tudzież wyłapanie na przestrzeni 20 rozpracowanych rękopisów prawie wszystkich nazwisk dziekanów foralnych. Odnajdywanie dat nie dało pełnego rezultatu, gdyż nie zdobyto ich dla ogółu miejscowości, ale dla pewnej tylko części, dla której przeważnie powtarzają się w księgach.

Spośród doniesień sporadycznych zameldowałem kilka razy przekazy źródłowe o grasującej zarazie podczas wojny północnej na terenie archidiakonatu uniejowskiego (poz. 9) oraz łupiestwach, dokonanych w niektórych kościołach archidiakonatu kaliskiego przez tzw. kałmuków z armii cara Piotra W. w tymże okresie (sygn. 11). Unikalnym dotychczas odkryciem jest zauważenie pierwszej chronologicznie pieczęci wizytatorskiej, w tym wypadku prał. Chełmickiego, lustrującego archidiakonat uniejowski w latach 1728—1729 (poz. 13 k. 247v).

Wyławianie wspomnianych szczegółów, ukrytych w treści ksiąg, nadwyrężyło nieco zwięzłość i jasność schematu repertorium oraz zabrało wiele czasu. Uważam jednak, iż te drobiazgi niejednemu się przydadzą.

Pod koniec tego rozdziału oświadczam, że każdą księgę wizytacyjną wertowałem, a nawet studiowałem oddzielnie; nie zważając co w danej materii było w rękopisie poprzednim i co będzie w następnym odnośnie tego samego terytorium, czy instytucji, ażeby nie sugerować się nimi. Zdawałem sobie bowiem bez przerwy sprawę, że nie przygotowuję pracy konstrukcyjnej, lecz podaję do rąk odbiorcy pomoc archiwalną, która na pierwszym planie musi informować, a dopiero na drugim baczyć, aby rejestrowane wiadomości były w każdym calu historycznie prawdziwe. Stąd też z reguły, mimo wielkiej chęci, nie meldowałem w księdze następnej, kiedy w niej nie znajdowałem czegoś (np. kościoła, kaplicy), co było w danej parafii w aktach bezpośrednio poprzedzających, zostawiając tę czynność do następnych opracowań ściśle historycznych. Skoro zaś przejrzałem całość księgi wizytacyjnej, dopiero wówczas przystępowałem do wybierania z niej rzeczy, predestynowanych do zawartości repertorium.

Wszystkie informacje, zawarte we właściwej treści nin. repertorium, tj. w drugich częściach (B) poszczególnych pozycji wizytacji, pochodzą wyłącznie z akt wizytacyjnych archidiecezji gnieźnieńskiej — bo tylko je tutaj rejestruję — a nie także z innych źródeł rękopiśmiennych czy drukowanych.

Kończąc omówienie zawartości treściowej (zasadniczego schematu oraz informacji szczegółowych) jednej pozycji repertorium, pozwolę sobie zaryzykować odpowiedź na pytanie, od jakich elementów przyczynowych zależał bogaty względnie ubogi materiał, znajdujący się w aktach wizytacyjnych? Zależało to po pierwsze od bogactwa lub ubóstwa (pod każdym względem) parafii, kościoła, kaplicy (przyczyna przedmiotowa); po wtóre od poprawności i obszerności przygotowanej instrukcji wizytacyjnej (przyczyna formalna); po trzecie od materiałów, dostarczanych przez proboszczów oraz innych beneficjatów katedry, kolegiat, parafii (przygotowywanie materiałów wizytatorom przez beneficjatów weszło na dobre w życie w XVIII w., a na przełomie XVIII i XIX stulecia dostarczany materiał bywał najczęściej przyjmowany i tylko poświadczany przez lustratorów, rzadko już od siebie opracowujących sprawozdania wizytacyjne — przyczyna przedmiotowa); wreszcie po czwarte od sumienności wizytatora, a zwłaszcza jego notariusza (jeżeli chodzi o wizytacje generalne), czy np. nad jedną parafią siedzieli dłużej, czy też zbywali kontrolę biorąc na dzień od dwóch do czterech parafii (przyczyna sprawcza).

b. JĘZYK REDAKCJI REPERTORIUM

Jak wspomniano powyżej (rozdz. V, A, el. 4) i jak przekonamy się niżej przy opisie pierwszych 20 ksiąg wizytacyjnych, językiem ich jest

łacina z różnym co do ilości w poszczególnych sygnaturach dodatkiem polskiego.

Przystępując do opracowania repertorium, od razu godziłem się na to, że językiem redakcyjnym nie tylko wstępu (wprowadzenia), ale także samego właściwego informatora, składającego się z opisów i zawartości akt wizytacyjnych, powinien być język polski. Wprawdzie łacina, jako język rejestrowanych akt, pomimo aktualnego wychodzenia jej z obiegu naukowego nawet wśród teologów, byłaby bliższa całemu opracowywanemu i podawanemu materiałowi wizytacyjnemu oraz bardziej strawna dla odbiorcy zagranicznego. Atoli decydującym okazuje się tu fakt, że repertorium jest przeznaczone głównie dla odbiorców polskich, zwłaszcza dla obywateli zamieszkałych względnie interesujących się obszarem dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. I z tego przede wszystkim powodu mowa ojczysta jest językiem opracowania nin. dzieła.

c. PRZYPISY W REPERTORIUM

W nin. punkcie zajmuję się nie przypisami do wstępu (wprowadzenia), które znalazły się w nim w liczbie 14, ale objaśnieniami do właściwej części repertorium. Pierwszy zeszyt dzieła liczy 47 tych przypisów. Nie są one w repertorium elementami istotnymi, jak to ma się rzecz z opisami (A) i zawartością treściową (B) akt wizytacyjnych, ale wyłącznie dodatkowymi. Prawie wszystkie z nich odnoszą się do opisów ksiąg wizytacyjnych (A), w których objaśniają w sposób bardzo zwięzły nazwiska, występujące w tytułach akt. A zatem są to przeważnie biogramy. Dotyczą one arcybiskupów gnieźnieńskich, za których odbywały się wizytacje, wizytatorów oraz notariuszy czyli sekretarzy owych lustracji. Ułożono je na podstawie najważniejszej historycznej literatury drukowanej i repertoriowanych akt wizytacyjnych, nie usiłując szukać danych w archiwaliach obcych, a to głównie celem oszczędzenia drogiego czasu, tym bardziej, że — jak już wspomniano — biogramy te posiadają charakter wyłącznie pomocniczy i informacyjny.

Literatura historyczna, na której opierają się owe biogramy, następuje bezpośrednio po nich (bez akapitów) w porządku chronologicznego jej ukazywania się. Po najnowszej pozycji drukowanej cytuję ewentualnie akta wizytacyjne gnieźnieńskie. Poszczególne pozycje bibliograficzne oddzielam od siebie kropkami i myślnikami. Całość bibliografii odnoszącą się do kolejnych biogramów jest ujmowana w nawiasy okrągłe.

Skróty najważniejszej literatury drukowanej znajdują się na drugim miejscu w słowniku skrótów (rozdz. VIII). Cytaty przekazów rękopiśmiennych są utworzone ze skrótów archiwów aktualnie przechowujących dokumentację wizytacyjną gnieźnieńską oraz z aktualnych sygnatur repertoriowanych ksiąg.

VI. NAJWAŻNIEJSZE ELEMENTY FORMALNE I TREŚCIOWE ZAWARTE W KSIĘGACH WIZYTACYJNYCH

W nin. rozdziale wprowadzenia przedstawiam (dla potrzeb własnych oraz innych badaczy) w skróconym schemacie rzeczy najbardziej godne uwagi, znajdujące się w 20 pozycjach wizytacyjnych tego zeszytu. Dotyczą one głównie trzech dziedzin: charakteru wizytacji oraz ich akt, strony formalnej przeprowadzania wizytacji, wreszcie nadzwyczajnych elementów treściowych, jakie znajdują się w księgach poza zwykłym materiałem wizytacyjnym. Ze względu na różne gatunki wizytacji, niejednakową objętość akt i pewną rozmaitość w dostarczanym przez nich materiale w jednych pozycjach spostrzeżeń tych będzie więcej, a w drugich mniej.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **1**

Część akt wizytacji archidiakonatu kaliskiego z r. 1602.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera tylko sprawozdania wizyt., brudnopis akt.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **2**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1603—1607.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje jedynie sprawozdania wizyt., czystopis akt. Przynosi ze sobą 3 dokumenty związane ze sposobem przeprowadzania wizytacji: list okólny archidiakona do duchowieństwa, epilog wizytacyjny, dedykację akt arcybiskupowi. Oprócz treści zwykłej posiada wpisy dawniejszych dokumentów oraz katalog książek biblioteki kapituły kaliskiej.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **3**

Akta wizytacji archidiakonatu gnieźnieńskiego z lat 1608—1609.— Wizytacja generalna, obejmująca również katedrę, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera sprawozdania wizyt. — podzielone na 3 części i dekrety ref., drugi egzemplarz czystopisu akt. Przynosi 3 dokumenty dotyczące formy odbywania wizytacji: instrukcję wizytacyjną, okólnik archidiakona do duchowieństwa oraz list dedykacyjny tegoż dla arcybiskupa. Posiada współcz. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **4**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1610—1611.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje same sprawozdania wizyt., czystopis akt. Przynosi nam 3 dokumenty związane ze sposobem przeprowadzania wizytacji: okólnik archidiakona do duchowieństwa, epilog wizyt., dedykację akt arcybiskupowi. Wśród treści nadzwyczajnej posiada: wpisy dawniejszych dokumentów,

katalogi księgozbiorów kapituły kaliskiej i kościoła par. w Stawiszynie oraz wykaz zwizytowanych kościołów z końca XIX w.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 5

Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1635—1636.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna — w dwu częściach wydzielonych, księga zawiera tylko sprawozdania wizyt., czystopis akt. Posiada współcz. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 6

Akta wizytacji kościoła zak. i par. św. Mikołaja w Kaliszu z r. 1639.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, poszyt obejmuje jedynie sprawozdanie wizyt., odpis z XVIII w.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 7

Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z lat 1668—1669.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje same sprawozdania wizyt., czystopis akt.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 8

Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z roku 1683.— Wizytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera tylko sprawozdania wizyt., czystopis akt.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 9

Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1711—1712.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawozdania wizyt. i dekrety ref. w dwóch częściach, czystopis akt. Przynosi ze sobą 2 dokumenty dotyczące formy odbywania wizytacji: zapowiedź lustracji przez arcybiskupa i list okólny wizytatora do duchowieństwa. Posiada współcz. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 10

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1712—1713.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera jedynie sprawozdania wizyt. i to niespełna połowy parafii archidiakonatu, brudnopis akt.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 11

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z r. 1719.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawozdania wizyt. i dekrety ref., pierwszy egzemplarz czystopisu akt. Przynosi 1 dokument związany ze sposobem przeprowadzania wizytacji, mianowicie dedykowanie akt arcybiskupowi. Posiada tabelę duszpasterzy i duszpasterstwa w archidiakonacie oraz współcz. wykaz zlustrowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. 12

Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z r. 1720.— Wi-

zytacja archidiakońska, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera same sprawozdania wizyt., czystopis akt. Posiada indeks zwizytowanych kościołów i kaplic z r. 1874 i z ok. 1955.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **13**

Akta wizytacji archidiakonatu uniejowskiego z lat 1728—1729.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawozdania wizyt. i dekrety ref., czystopis akt. Przynosi nam 3 dokumenty dotyczące formy odbywania wizytacji: delegacja dla lustratora, okólnik wizytatora do duchowieństwa i dedykację dla arcybiskupa. Wśród treści nadzwyczajnej posiada odcisk pieczęci wizytatorskiej prał. Chełmickiego oraz indeks współcz. zwizytowanych parafii.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **14**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1728—1730.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera sprawozdania wizyt. i dekrety ref., czystopis akt. Przynosi 1 dokument związany ze sposobem przeprowadzania wizytacji — dedykację akt dla arcybiskupa. Posiada współcz. spis zwizytowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **15**

Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z r. 1730.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawozdania wizyt. i dekrety ref., pierwszy egzemplarz czystopisu akt. Przynosi ze sobą 1 dokument dotyczący formy odbywania wizytacji, mianowicie dedykację akt dla arcybiskupa. Posiada współcz. indeks zlustrowanych kościołów.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **16**

Akta wizytacji dekanatu rudzkiego z r. 1739.— Wizytacja dziekańska specjalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera sprawozdania wizyt. i dekrety ref., czystopis akt.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **17**

Akta wizytacji południowej części archidiakonatu uniejowskiego (dek. brzeźnicki i radomszczański) oraz terytorium wieluńskiego z lat 1744—1747.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawzodania wizyt. i dekrety ref., czystopis akt. Przynosi aż 5 dokumentów związanych ze sposobem przeprowadzania wizytacji: 2 nominacje wizytatorskie, 2 listy okólne wizytatora do duchowieństwa oraz dedykację dla arcybiskupa. Zawiera m.in. katalogi książek bibliotek par. w Brzeźnicy i Radomsku oraz współcz. wykaz zwizytowanych kościołów i kaplic.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **18**

Akta wizytacji terytorium wieluńskiego z lat 1752—1753.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera

sprawozdania wizyt. i dekrety ref., czystopis akt. Posiada spis zwizytowanych miejscowości z przełomu XIX i XX w.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **19**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1752—1755.— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga obejmuje sprawozdania wizyt. i dekrety ref., drugi egzemplarz czystopisu akt. Przynosi nam 2 dokumenty dotyczące formy odbywania wizytacji: delegację dla wizytatora oraz pismo okólne tegoż do duchowieństwa. Sygnatura obejmuje 3 dekanaty: kaliski, krotoszyński i pleszewski.

[Sygn. akt.] AAG. Wiz. **20**

Akta wizytacji archidiakonatu kaliskiego z lat 1752—1755 cd. (dekanaty stawiszyński i stawski).— Wizytacja generalna, zewnętrzna i wewnętrzna, księga zawiera sprawozdania wizyt. i dekrety ref., drugi egzemplarz czystopisu cd. Do treści nadzwyczajnej zaliczam: tabelę proboszczów archidiakonatu i pełnionego przez nich duszpasterstwa, spisy książek bibliotek kościelnych w Borkowie i Zborowie, współcz. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic.

VII. KONKORDANCJA SYGNATUR WIZYTACYJNYCH ZESZYTU 1

Pragnę tu przypomnieć, że opracowywane w 1 części repertorium akta wizytacyjne zostały w większości przekazane z Gniezna do Kalisza w latach 1821—1822, skąd po r. 1885 przewieziono je do Włocławka. Niektóre z nich przywędrowały do Kalisza z Wielunia w r. 1827, by następnie po 1885 również dostać się do Włocławka.

Sygn. aktualna	Sygn. Chodyńskiego	Sygn. Kons. Kal.	Drogi prowadzące akta do Włocławka
AAG.Wiz. 1	—	—	przywiezione z Kalisza w r. 1949
AAG.Wiz. 2	147	№ 19	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz. 3	—	—	pozyskane z Gniezna w r. 1973
AAG.Wiz. 4	148	№ 20?	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAGiWiz. 5	150	№ 1?	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz. 6	—	—	przywiezione z Kalisza w r. 1949
AAG.Wiz. 7	151	—	z Wielunia? do Włocławka w końcu XIX w.
AAG.Wiz. 8	152	—	z Uniejowa? do Włocławka w końcu XIX w.
AAG.Wiz. 9	154	№ 2	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.10	153	—	z Gniez.? do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.11	—	№ 16	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.12	155	—	przywiezione z Dłutowa w r. 1874

AAG.Wiz.13	179	№ 12	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.14	156	№ 18	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.15	157	№ 3	z Gniez.? do Wiel., nast. do Kal. i Włoc.
AAG.Wiz.16	167	—	z Gniez.? do Kal.?, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.17	180	№ 23	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.18	158	№ 4	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.19	159cz. zam. 17cz.	№ 4cz.	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka
AAG.Wiz.20	159cz. zam. 17cz.	№ 4cz.	z Gniezna do Kalisza, nast. do Włocławka

VIII. SŁOWNIK SKRÓTÓW

1. SKRÓTY WYRAZÓW I NAZW ZŁOŻONYCH

Skróty poniższe zostały przez autora zastosowane zarówno w treści samego repertorium, jak też we wprowadzeniu do niego. Skróty oryginalne rękopisów, występujące w tytułach akt wizytacyjnych, oraz sygnatury Konsystorza Gen. Kaliskiego (№) nie są objęte tym wykazem. Z danego skrótu nie korzystam, gdyby na skutek jego zastosowania zrozumienie wyrazu, czy nawet całego zdania miało być utrudnione.

AAG. Wiz. — Archiwum Arcybiskupów Gnieźnieńskich (zespół). Akta wizytacyjne (seria zespołu)
a-bp — arcybiskup
a-diak. — archidiakon, archidiakonat
a-diec. — archidiecezja, archidiecezjalny
ADW — Archiwum Diecezjalne we Włocławku
akt. — aktualny
alfab. — alfabetyczny
ap. — apostolski, apostoł, apostołowie
arch. — archanioł, archiwum
art. — artykuł
b. — biskup, były
bak. — bakowski
bb. — biskupi
cdn. — ciąg dalszy nastąpi
Chrzc. — Chrzciciel
cm — centymetr
cyt. — cytowany
cz. — część
czas. — czasopismo
d. — dawny
daw. — dawniejszy, dawny
dedyk. — dedykowany
dek. — dekanat
dekr. — dekret
diec. — diecezja, diecezjalny
dok. — dokument
dot. — dotyczący
dr — doktor
druk. — drukowany
dz. — dziewica
dziek. — dziekan
el. — element
er. — eremita
eryg. — erygowany
ew. — ewangelista
f. — fasciculus
for. — foralny
fund. — fundowany
gen. — generalny
Gniez. — Gniezno
gnieźn. — gnieźnieński
h. — herb
inw. — inwentarz
itd. — i tak dalej
itp. — i tym podobny
jęz. — język

jw. — jak wyżej
k. — karta, koło
Kal. — Kalisz
kal. — kaliski
kam. — kamieniecki
kan. — kanonik
kap. — kapitulny, kapituła
kat. — katedra, katedralny
kij. — kijowski
klaszt. — klasztorny
kol. — kolegiacki, kolegiata
komend. — komendariusz
kons. — konsystorz
konsekr. — konsekrowany
kośc. — kościelny, kościół
Kr. — Kraków
kr. — król, królewicz
krańc. — krańcowy
ks. — ksiądz, księżna
l. — lata
lat. — laterański
łac. — łaciński
m. — męczennica, męczennik
M.B. — Matka Boska
metrop. — metropolita, metropolitalny
mgr — magister
m.in. — między innymi
mm. — męczennice, męczennicy
nad. — nadany
nadb. — nadbitka
najśw. — najświętszy
nast. — następnie
niep. — niepokalany
nin. — niniejszy
NMP — Najświętsza Maryja Panna
not. — notariusz
np. — na przykład
ochr. — ochronny
ok. — około
op. — opat
oryg. — oryginalny
p. — papież, punkt
par. — parafia, parafialny
płoc. — płocki
pm. — panna męczennica, panny i męczennice
pol. — język polski
policzb. — policzbowany
poł. — połowa
por. — porównaj
pośw. — poświęcony
poz. — pozycja
pozn. — poznański
prał. — prałat
prawdop. — prawdopodobnie
prep. — prepozyt, prepozytura
prym. — prymas
przem. — przemyski
przyp. — przypuszczalnie
pt. — pod tytułem
pw. — pod wezwaniem
r. — rok
ref. — reformacyjny
reg. — regularny
rozdz. — rozdział
rps — rękopis
s — sic
s. — strona
ser. — seria
skróc. — skrócony
spraw — sprawozdanie
str. — strony
sufr. — sufragan
sygn. — sygnatura
św. — święta, święty
t. — tom
tamt. — tamtejszy
teryt. — terytorium
tj. — to jest
topogr. — topograficzny
tr. — tegoż roku
tut. — tutejszy
tyt. — tytuł
tzw. — tak zwany
Uniej. — Uniejów
uniej. — uniejowski
v. — verte
w. — wiek, wielki, wyznawca
wezw. — wezwanie
Wiel. — Wieluń
wiel. — wieluński
wizyt. — wizytacyjny, wizytowany
Włoc. — Włocławek
włoc. — włocławski
wspom. — wspomniany
współcz. — współczesny
wyd. — wydał

wystaw. — wystawiony
z. — zeszyt
zak. — zakon, zakonny
zam. — zamiast
zbud. — zbudowany
zewn. — zewnętrzny
zm. — zmarł, zmarły
zmien. — zmieniony

2. SKRÓTY DZIEŁ I WYDAWNICTW CYTOWANYCH W PRZYPISACH WŁAŚCIWEGO REPERTORIUM [14]

Korytkowski A — Ks. Jan Korytkowski: Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy, od roku 1000 aż do roku 1821 [...]. Oprac... T. 1—5. Poznań 1888—1892.

Korytkowski P — Ks. Jan Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych [...]. Oprac... T. 1—4. Gniezno 1883.

Łętowski — Bp Ludwik Łętowski: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich [...]. Przez... T. 1—4. Kraków 1852—1853.

PSB — Polski słownik biograficzny. T. 1—. Kraków 1935—.

Szostkiewicz — Ks. Zbigniew Szostkiewicz: Katalog biskupów obrz. łac. przedrozbiorowej Polski. Rzym 1954 (Odb. z *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1 s. 391—608).

Wieteska — Ks. Józef Wieteska: Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r. Warszawa 1971.

Wiśniewski — Ks. Jan Wiśniewski: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186—1926 r. Radom 1926.

IX. SPISY TREŚCI I OBJAŚNIENIA TYPOGRAFICZNE

Każdy zeszyt repertorium będzie posiadał na początku spis treści. Na końcu ostatniego zeszytu każdej jego części będzie także ogólny spis treści całej owej części. Specjalnie na tym miejscu mówię „spis treści", albowiem poszczególne tomy czasopisma *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, w którym drukuje się to repertorium, mają swoje „spisy rzeczy". Dla odróżnienia przeto od wspomnianych tomów informator niniejszy będzie posiadał własne „spisy treści". W tych to spisach nagłówki poszczególnych rozdziałów (pozycji) właściwego repertorium będą skróconymi tytułami — rozumie się w języku polskim — kolejnych ksiąg wizytacyjnych, podobnie jak to zastosowano w rozdziale VI nin. wprowadzenia.

Tytuły i podtytuły poszczególnych partii repertorium (poza kartą tytułową) oddaję majuskułami. Zatem wersalikami cycera zostaną

[14] Tytuły czasopism skracam według publikacji — L. Gorzelska-Dybowicz, I. Olszewska: Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych wychodzących w Polsce w latach 1945—1965. Warszawa 1968. *Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego.* Nr 10.

złożone w każdym zeszycie opracowania (za wyjątkiem zeszytów indeksowych) dwa zasadnicze spośród nich, mianowicie „Wprowadzenie" oraz „Opis i zawartość akt". Następnie tytuły kolejnych rozdziałów wprowadzenia (od I do IX) będą wydrukowane wersalikami garmondu, a dalsze ich poddziały — wersalikami borgisu, petitu i nonparelu. Dalej kolejne numery poszczególnych rozdziałów właściwego repertorium czyli pozycji wizytacyjnych, rozpoczynające się w części 1 (włocławskiej) od jedynki arabskiej, mają swoje cyfry tytułowe o wymiarze cycera. Wreszcie nagłówki podrozdziałów w istotnej części repertorium — „A. Opis księgi" i „B. Zawartość księgi", odpowiednio do wielkości czcionki ich tekstu, zostaną wyrażone — pierwszych majuskułami garmondu, a drugich borgisu.

Wielkość czcionki drukarskiej w poszczególnych partiach dzieła. Wszystkie zeszyty repertorium, za wyjątkiem z indeksami, będą posiadały swoje wprowadzenia oraz treść zasadniczą, dzielącą się stale w poszczególnych rozdziałach (pozycjach) na dwie części: opis akt (A) i zawartość akt (B). Otóż wprowadzenie — jako dostarczające wielu informacji ogólnych i szczegółowych odnośnie samych wizytacji i jej dokumentacji, oraz we właściwym repertorium opisy ksiąg (A) — stanowiące zasadniczy i obszerny inwentarz archiwalny akt wizytacyjnych, drukuję garmondem. Zawartość treściową poszczególnych ksiąg (B) w samym repertorium — ze względu na to, że jest jej dużo, a zatem, gdyby była składana garmondem zabrałaby wiele miejsca, oddaję borgisem. Na koniec przypisy, tak we wprowadzeniu, jak też w istotnej części opracowania — jako posiadające mniejsze znaczenie, zostają złożone petitem.

Czcionka półgruba w opisach akt (A). Najpierw trzeba zaznaczyć, że numer porządkowy każdej pozycji wizytacyjnej, stanowiący w części 1 (włocławskiej) ostatni człon jej sygnatury aktualnej, zaczynającej się od jedynki arabskiej, stojący ponad nią, jest wyrażony półtłusto stopniem cycera. Następnie półgrubo zostały oddane istotne części czterech elementów w opisach kolejnych pozycji wizytacyjnych: w pierwszym — sygnatura aktualna akt, w drugim — istotne słowa i daty w tytułach ksiąg, w trzecim — daty (krańcowe) rękopisów, w piątym — sygnatura Chodyńskiego, jako częściowo znana nauce i cytowana w pracach drukowanych.

Czcionka półgruba w przypisach. Czcionkę półtłustą w przypisach, mówiąc ściślej — w biogramach właściwego repertorium, zastosowałem tylko w wyrażaniu nazwisk wizytatorów. Chciałem przez to wyróżnić ich od arcybiskupów i notariuszy wizytacji.

Spacja w zawartości treści poszczególnych ksiąg (B). Drukiem rozstrzelonym podałem nazwy wszystkich miejscowości,

miejskich i wiejskich, wyjętych z tekstu akt w brzmieniu oryginalnym, zaczynających się na kartach repertorium od akapitu. Również rozspacjowano występujące w nawiasach (okrągłych) uzupełniające człony nazw, pojawiające się w dziele bardzo rzadko. W przypadku gdy wystąpiło więcej, a nawet kilka odmian nazwy, co zachodzi przeważnie odnośnie wsi, rozstrzelono zawsze brzmienie pierwsze z rzędu, które jest zwykle zasadniczym, wziętym z nagłówków sprawozdań wizytacyjnych. Następnie w miastach (częściej) i po wsiach (rzadko), gdzie kościołów nieparafialnych i kaplic znajdowało się więcej, spacjuję ich tytuły. Kiedy wezwań tych w aktach nie spotykałem (wypadki bardzo rzadkie), wówczas zostały rozbite same wyrazy: kościół, kaplica, prepozytura, szpital.

Spacja i kursywa na przestrzeni całej treści dzieła. Zgodnie z praktykowanym zwyczajem spacją wyróżniam także ważniejsze wyrazy (akcenty logiczne) w zdaniach, zarówno w samym repertorium, jak też we wprowadzeniu do niego, zwłaszcza w punkcie 6 opisów ksiąg. Również w całości dzieła kursywą oddaję tytuły prac drukowanych i rękopiśmiennych.

Niezastosowanie spacji. Wbrew ogólnej praktyce nie spacjuję nazwisk autorów opracowań i wydawców publikacji źródłowych w bibliografii po kolejnych biogramach przypisów istotnej części repertorium. Dwie były tego przyczyny. Po pierwsze — nikną przy rozbijaniu wspomnianych nazwisk pozycje bibliograficzne podawane bez nazwisk, np. tutaj „PSB" — Polski słownik biograficzny. Po wtóre — nazwiska autorów i wydawców (a więc podmiotowe) górują w takich wypadkach nad przedmiotowymi, którymi na tym miejscu są nazwiska arcybiskupów gnieźnieńskich i sekretarzy wizytacji (bo samych wizytatorów, na szczęście, uwidoczniłem czcionką półtłustą).

Nawiasy okrągłe i cudzysłowy. Ponieważ dzieło moje jest opracowaniem, siłą rzeczy nie stosuję w nim nawiasów prostokątnych, używanych przez wydawców w publikacjach źródeł historycznych (wyjątek stanowią tu „uduchowione" tytuły sześciu elementów opisu akt w częściach A kolejnych pozycji właściwego repertorium oraz moje uzupełnienia w tytułach oryginalnych, względnie dawno nadanych), ale nawiasy okrągłe, którymi zresztą zbytnio nie szafuję. Ujmuję więc nimi, jak wspomniano, uzupełnienia nazw niektórych miejscowości, przeważnie wiejskich, rangę prawno-społeczną miast (np. oppidum) i wsi (jak pagus), wreszcie synonimy łacińskie wszelkiego gatunku kaplic (capella, oratorium). Ujmując wspomniane oryginalne wyrażenia tekstowe jedynie w nawiasy, bez dodatkowego zaopatrywania ich w cudzysłowy, tymi ostatnimi znakami wyposażam sporadycznie występujące, o różnorakiej treści, wyimki źródłowe. W wyjątkach, o których bezpośrednio mowa, stosuję ponadto dwie kreski w wypadku opuszczenia czegoś z ich środ-

ka, względnie wielokropku — kiedy czynię podobny zabieg pod koniec cytatu z akt.

*

Powyższymi rozważaniami, opisami i uwagami kończę tymczasowy wstęp do pierwszego zeszytu pierwszej części repertorium. Mimo że jest on fragmentaryczny i oparty głównie na pierwszych 20 (przechowywanych we Włocławku) księgach wizytacyjnych, odnosi się jednak w dużej mierze do całości dzieła. Wprowadzenia szczegółowe, jakie nastąpią w dalszych zeszytach repertorium, będą uzupełniać ów wstęp tak dla potrzeb własnych, jak też dla całego opracowania.

OPIS I ZAWARTOŚĆ AKT

1

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 1.**

[2. Tytuł nad.] Część akt wizytacji **archidiakońskiej Archidiakonatu Kaliskiego,** przeprowadzonej około r. **1602** przez prałata Macieja Dąbrowskiego[1].

[3. Daty krańc.] **1602.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (34,1 X 21,6 cm).— Stron (świeżo policzb.) 56.— Oprawa nowa w półpłótno. Rps podniszczony.

[6. Uwagi] Wizytacja pełna (zewnętrzna i wewnętrzna łącznie).— Brudnopis. Pismo trudno czytelne samego Dąbrowskiego. O czystopisie nie ma śladu w źródłach.— Wbrew nagłówkowi „Decana t[us] Calis[siensis]", umieszczonym na 1 s. poszytu, wśród opisu 17 parafii zachowanego urywka wizytacji znajdują się także (jak świadczą następne pozycje repertorium) sprawozdania 6 parafii z dekanatu kobylińskiego i 3 par. z dek. stawskiego.— Protokoły wizytacyjne kościołów i kaplic nie zostały tu ułożone dekanatami.— Wizytacja Dąbrowskiego, jako przeprowadzona powagą samego archidia-

---

[1] Maciej **Dąbrowski**, dr filozofii i mgr sztuk wyzwolonych. Był archidiakonem kruszwickim w diec. kujawskiej i pomorskiej (włocławskiej) w latach 1596—1600, za pontyfikatu Hieronima Rozrażewskiego. Najpilniejszy spośród trzech archidiakonów tej diecezji. W l. 1596—1597 przeprowadził on wizytację kościołów a-diak. kruszwickiego, a w 1598—1599 włocławskiego. Po śmierci swego protektora (Rozrażewskiego) w r. 1600, przeszedł do a-diec. gnieźnieńskiej, otrzymując od a-bpa Karnkowskiego urząd archidiakona kaliskiego (1601), a nieco później także oficjała Konsystorza For. w Kaliszu. Obydwa stanowiska piastował do śmierci, która nastąpiła w r. 1623. Dokonał on trzykrotnej wizytacji a-diak. kaliskiego (poz. 1—2, 4). Podobnie jak w diec. włocławskiej również w archidiecezji sprawozdania wizytacyjne pisał osobiście. (S. Librowski: Biskup Hieronim Rozrażewski jako humanista i mecenas. *Arch. Bibl. Muz.* T. 11: 1965 s. 231.— ADW: AAG. Wiz. 1—2, 4).

kona, nie zawiera dekretów reformacyjnych.— Omawiane akta nie dostały się do Gniezna, ale zawsze były w Kaliszu, gdzie odnalazł je w r. 1949 ks. Librowski i zabrał do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Gyzyce, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 1—3.
2. Godziesze, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 3—5.
3. Dobrzec, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 6—10:
   a. Dobrzec Minor czyli Rypinek, wieś. Parafia z kościołem (capella) pw. św. Gotarda b., afiliowana do par. Dobrzec s. 6—7.
4. Biskupice Szalone, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 11—12.
5. Skarmierzice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 13—15.
6. Ociąsz, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 16—17:
   a. Kwiatkowo, miasto (oppidum) w par. Ociąż, w którym znajduje się kaplica (sacellum) pw. Trójcy Św. s. 17.
7. Rososzica, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew. s. 18—21:
   a. Ołobok, wieś na terenie par. Rososzyca, posiadająca kaplicę (capella, sacellum), której wezwania nie podano s. 11, 19.
   b. Olobok, wieś w par. Rososzyca — opactwo Cysterek. Kościół klaszt. pw. 11 Dziewic MM. s. 10—11.
8. Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Zofii m. s. 22—24.
9. Skrzebowa, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 25—28.
10. Krotoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. stary pw. św. Piotra i Pawła ap. (będący do r. 1601, przez lat prawie 30, w rękach ministrów heretyckich) s. 28—35:
    a. Kościół par. nowy, nie dedykowany s. 28.
    b. Stary Krotoszyn, wieś na terenie par. Krotoszyn, gdzie istnieje kaplica (sacellum) pw. św. Marii Magdaleny s. 31—32.
11. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 35—40.
12. Kobelino i Kobelin, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 40—43.
13. Baskowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP oraz św. Jana ap., św. Wawrzyńca m., św. Doroty pm. i św. Apolonii pm. s. 44—47.
14. Zduny, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany (stary, który się spalił, był pw. św. Jana Chrzc. i św. Jadwigi ks.) s. 48—52.
15. Sulmierzyce, miasto (oppidum). Kościół par. odbudowany, nie dedykowany. W księdze jest tylko początek opisu tej parafii s. 52.
16. Tlokinia, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 53—54.
17. Chelmce, wieś. Kościół par., położony na górze, pw. Narodzenia NMP s. 54—56.

2

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 2.**

[2. Tytuł oryg.] Acta visitationis **[archidiaconalis] Archidiaconatvs Calissien[sis]** illmo ac rndissimo in Chr[ist]o patri et dno, d. Bernardo Maciejowski[2], miseratione divina tit. s. Ioannis ante Portam Latinam S.R.E. presbytero cardinali, Dei et Apostolicae Sedis gratia archiepiscopo Gnesnensi, l[egato] n[ato], Regni Poloniae primati et primo pri[n]cipi, dno et antistiti cleme[n]tissimo per venerabilem Mat[t]hiam Dąbrowski[3], archidiaconum Calissien[sem] dicata et oblata anno Dnj M.DCVII, die XXIV febr[uarii] Calissij.

[3. Daty krańc.] **1603-1607.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (31,7 × 20 cm).— Stron (świeżo polidifferent.) 464; str. czyste: 2, 324, 326, 388; str. 261—262 wydarte.— Oprawa z r. 1973 w skaj. Skórę z opr. współcz. naklejono na 2 i 3 s. okładki nowej. Kartę ochr. z sygnaturą z r. 1918 zachowano. Księga została gruntownie wyreperowana.

[5. Sygn. daw.] **147** (Inw. 1918, Chodyński).— № 19 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Wizytacja całkowita (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Czystopis mało czytelny; pismo samego prał. Dąbrowskiego.— Lustracja ta, jako przeprowadzona powagą archidiakona, zawiera jedynie sprawozdania wizytacyjne, bez dekretów reformacyjnych, pozostawionych władzy ordynariusza. Tylko w celu sporządzenia dekretu ref. dla duchowieństwa kolegiaty kaliskiej przekazał archidiakon prym. Maciejowskiemu stosowne materiały (s. 73—75).— Wizytację, o której mowa, przedsięwziął Dąbrowski nie tylko w poczuciu wypełnienia swych obowiązków, ciążących na nim z prawa kościelnego, ale także wezwany do tego w r. 1603 przez wikariusza kap. i administratora gen. archidiecezji, prał. Wincentego de Seve[4] (s. 7—8). Na innym miejscu wspomina ogólnie (s. 389), że podjął ją „iussu et mandato superiorum".— Księga nin. nie zawiera instrukcji wizytacyjnej. Jeżeli z nagłówków poszczególnych elementów sprawozdań wizyt. uda się ją odtworzyć, będzie podobna do stosowanej przez Dąbrowskiego przy rewizji obu archidiakonatów kujawskich diec. włocław-

---

[2] Bernard Maciejowski (1548—1608) h. Ciołek, kolejno biskup łucki, krakowski, arcybiskup gnieźnieński i prymas, a także kardynał. (Korytkowski A, III 559—592.— Szostkiewicz s. 118).

[3] Zob. przyp. 1.

[4] Zob. przyp. 5.

skiej w latach 1596—1599.— Protokoły wizytacyjne ułożono w księdze dekanatami: 1) kaliski, 2) krotoszyński czyli kobyliński, 3) stawski, 4) pleszewski, 5) stawiszyński. Na s. 6 wizytator wymienił je w nieco innej kolejności: Kobylin albo Krotoszyn, Kalisz, Pleszew, Staw, Stawiszyn.— Akta uwzględniają datację szczegółową tylko dla całych dekanatów. Zatem wizytację dek. kaliskiego zakończył Dąbrowski 25 VIII 1604 (s. 153), stawski lustrował w latach 1604—1606 (s. 211), pleszewski w r. 1605 (s. 325), stawiszyński w 1606 i poprzednich (s. 389). W treści atoli widać, że pewne szczegóły były uzupełniane w dek. pleszewskim w r. 1606 (s. 329), a w stawskim (s. 323) i stawiszyńskim w 1607. Na s. 4 archidiakon nadmienił, że omawianą wizytację rozpoczął w r. 1603.— Dzieło bogate w treść i tym wartościowsze, że właściwie najstarsze z zachowanych nie tylko dla archidiakonatu kaliskiego, lecz także całej archidiecezji, dotykające epoki reformacji. Ponadto Dąbrowski powołuje się na poprzednie wizytacje swego terytorium, nie zachowane (s. 296, 387).— Poza właściwą treścią sprawozdań wizyt. oraz końcową charakterystyką poszczególnych dekanatów, księga przynosi nam 3 dokumenty, złączone z formalnym odbywaniem wizytacji kanonicznych. Pierwszym z nich jest list okólny archidiakona, skierowany do duchowieństwa podległego mu terytorium o zbliżającej się wizytacji (s. 7—9). Pozostałe 2 elementy, jakkolwiek charakteru raczej prywatnego, znalazły przecież obywatelstwo w zestawie źródeł prawnych tegoż przedmiotu. Są to epilog wizytacji, właściwy Dąbrowskiemu w jego czasach włocławskich (s. 464) i list dedykacyjny z okazji przekazywania akt arcybiskupowi (s. 3—5).— Jest tu również pewna ilość wpisanych dokumentów dawniejszych oraz katalog książek Biblioteki Kapituły Kaliskiej (s. 65—73).— Nie tyle z winy archidiakona, ile z przyczyn koniunkturalnych: z powodu niepokonsekrowania niektórych kościołów oraz nieobsadzenia parafii („ecclesia desolata, clausa, expoliata, prophanata"), tudzież znajdowania się pewnych świątyń w rękach innowierców — dla wielu z nich (zwizytowanych chyba tylko zaocznie) nie podano wezwań. Brak ten spotyka się zwłaszcza w dek. pleszewskim i stawiszyńskim.— Rękopis przekazany z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd przewieziony do Włocławka po r. 1885.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres hołdowniczy („... Praefatio"), skierowany (Kalisz, 24 lutego 1607 r.) przez a-diak. Dąbrowskiego do a-bpa Maciejowskiego z okazji przekazywania mu akt wizytacyjnych s. 3—5.

List okólny („Litteare processus..."), wystosowany przez a-diak. Dąbrowskiego do duchowieństwa archidiakonatu (Kalisz, 13 sierpnia 1607 r. —

powinno być: 1603), w którym zapowiada swoją wizytację i poleca odpowiednie przygotowanie się do niej (kopia dok.) s. 7—9.

I. Dekanat kaliski s. 10—154:

Wykaz parafii dekanatu s. 10.

1. Calissch i Calissium, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Chrzc. s. 11—77:
   — Dokument wystawiony (Opatówek, 15 XII 1406) przez a-bpa Mikołaja Kurowskiego, regulujący sprawy duszpasterstwa i dochodów w kolegiacie (kopia) s. 21—24.
   — Katalog książek Biblioteki Kolegiaty Kaliskiej s. 65—73.
   — Środki prowadzące do zreformowania kapituły i niższego duchowieństwa kolegiaty s. 73—75.
2. Calissch i Calissium, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. św. Mikołaja b. s. 78—100:
   a. Kaplica (sacellum) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 89.
   b. Kaplica (sacellum) pw. Trójcy Św. ze szpitalem na Przedmieściu Wrocławskim s. 89—99.
   c. Prepozytura szpitalna Św. Ducha zak. Duchaków, z kościołem pod tymże wezwaniem, na Przedmieściu Toruńskim s. 99—100.
   d. Wzmianka o innych klasztorach, istniejących w Kaliszu s. 11, 100.
3. Gizycze, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 103—106.
4. Dobrzec, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 107—111:
   a. Dobrzec Minor albo Rypinek, wieś. Dawna parafia z kościołem (capella) pw. św. Gotarda b., afiliowana do par. Dobrzec s. 108, 110.
5. Biskupice Szalone, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekr. s. 112—114.
6. Skarmierzice, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 114—119.
7. Ocziąsz, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 119—123:
   a. Kwiatkowo, miasto (oppidulum). Filia par. Ociąż z kościołem (sacellum) pw. Trójcy Św. s. 122—123.
8. Rososzica, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew. s. 123—128:
   a. Ołobok, wieś. Filia par. Rososzyca z kościołem (sacellum, templum), którego tytułu nie zapisano, znajdującym się poza wsią s. 10, 102—103, 126.
   b. Ołobok, wieś. Opactwo Cysterek z kościołem pw. Matki Boskiej, św. Jana ap. i 11 Dziewic MM. s. 101—103.
9. Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Zofii m. s. 128—132.
10. Skrzebowa, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 132—136.
11. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap. s. 136—138.
12. Sczury, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 139—140.
13. Droszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 140—144.
14. Sobotka, miasto (oppidulum). Wezwania kościoła par. nie podano s. 144—148.
15. Kucharki, wieś. Kościół par. nowy, nie dedykowany; poprzedni był pw. Trójcy Św. s. 148—150.
16. Kuchari, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 151—152.
17. Koscielna wiessz. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i zarazem parafialny pw. św. Wawrzyńca m. s. 152—153.

Statystyka dekanalna („Sum[m]ari[us] eccl[esi]ar[um]...“ pokazująca, które parafie zarządzane są przez proboszczów lub komendarzy, a które wakują s. 154.

Dziekanem dekanatu kaliskiego jest ks. Sebastian Bolesławiusz, mansjonarz kolegiaty kaliskiej s. 6, 34.

II. Dekanat krotoszyński czyli kobyliński s. 155—210:

Spis parafii dekanatu s. 155.

1. Kobelin, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 155—164:
   a. Klasztor Bernardynów (tylko wzmianka) s. 164.
2. Krotoszyn, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. stary pw. św. Piotra i Pawła ap. (pozostający do r. 1600, przez lat ok. 30, w rękach ministrów heretyckich) s. 164—177:
   — Dokument wystawiony (Krotoszyn, 1 VII 1419) przez Wierzbiętę, miejscowego dziedzica, powiększający uposażenie tamt. kościoła (kopia) s. 165—166.
   a. Kościół par. nowy pw. św. Jana Chrzc. s. 175—177.
   b. Stary Krotoszyn, wieś. Kaplica (sacellum) pw. św. Marii Magdaleny s. 170—173.
3. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 177—184.
4. Wygąnowo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Jakuba ap. s. 184—189.
5. Baszkowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, św. Jana ap., św. Wawrzyńca m. oraz św. Doroty i św. Apolonii pm. s. 190—194.
6. Zduny, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany; spalony nosił tytuł św. Jana Chrzc. i św. Jadwigi ks. s. 194—201:
   a. Pyzice, wieś na terenie par. Zduny, mająca kaplicę (sacellum) w lesie pw. św. Marcina b. s. 200—201.
7. Sulmierzyce miasto (oppidum). Kościół par. nowy, zbudowany poza miastem, nie dedykowany; spalony, pw. Wszystkich Świętych, stał w obrębie miasta s. 201—209:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem (ecclesia, capella) pw. św. Anny w mieście s. 208—209.

Statystyka dekanalna („Notandum“) podająca, które parafie rządzone są przez proboszczów, a które przez komendarzy s. 210.

Dziekanem dekanatu kobylińskiego czyli krotoszyńskiego jest ks. Maciej Cyranius, prepozyt par. Krotoszyn s. 6, 177.

III. Dekanat stawski s. 211—323:

Wykaz parafii w dekanacie z zaznaczeniem, którymi rządzą proboszczowie, a którymi komendarze s. 211.

1. Staw, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 213—227:
   a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (sacellum) pw. św. Krzyża w mieście s. 222.
   — Dokument wystawiony (Opatówek, 2 XI 1341) przez a-bpa gnieźn. Janisława, erygujący par. Staw i uposażający tamt. proboszcza (kopia) s. 224.
   — Dokument wydany (Opatówek, 1 II 1346) przez a-bpa gnieźn. Jarosła-

wa ze Skotnik, zatwierdzający przywilej Janisława z r. 1341 (kopia) s. 224.
— Dokument tegoż a-bpa Jarosława (Kalisz, 9 VII 1343), powiększający uposażenie kościoła w Stawie (kopia) s. 223—224.
— Roderyk, biskup Porto, oraz inni kardynałowie udzielają (Rzym, 20 IV 1483) 100 dni odpustu dla kościoła par. w Stawie (kopia dok.) s. 226—227.
— A-bp gnieźn. Zbigniew Oleśnicki nadaje (Opatówek, 19 X 1485) 40 dni odpustu kościołowi par. w Stawie (kopia dok.) s. 227.
b. Jan Busiński, sufragan gnieźn. udziela (Staw, 15 VI 1528) kościołowi, znajdującemu się na cmentarzu w Stawie (który tegoż dnia konsekrował) 40 dni odpustu; wezwania kościoła nie podano (kopia dok.) s. 227.

2. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Anny, św. Michała arch. i św. Walentego m. s. 228—233.
3. Opatowek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 233—239.
4. Liszkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 239—243.
5. Zakszino, wieś. (Parafia utworzona w r. 1541 z par. Lisków). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 244—247.
6. Iwanowice, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 248—257:
   a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (sacellum) pw. św. Leonarda op. s. 256—257.
7. Kamiona, wieś. Kaplica (sacellum) nie poświęcona; poprzedni kościół nosił tytuł Trójcy Św. s. 257—259.
8. Gacz, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 259—263 (s. 261—262 wydarte):
   — Zapiska o konsekracji tegoż kościoła w r. 1519 przez sufragana gnieźn. Mikołaja Mściwego s. 259.
9. Tokari, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. i 11 Dziewic MM. s. 263—268.
10. Głuchowo, wieś. Kościół par. pw. Matki Boskiej Śnieżnej s. 268—272.
11. Gosczą nowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 272—279.
12. Chlewo, wieś. Kościół par. pw. św. Benedykta op. s. 279—284.
13. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 284—290:
   a. Kaplica (sacellum, oratorium) pw. św. Jakuba ap. na wzgórzu poza wsią s. 290.
14. Kalinowa, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 290—295.
15. Błaszki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 296—301.
16. Grusczice, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 301—303.
17. Woykowo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 304—308.
18. Przespolewo, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 308—309.
19. Godziesze, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 309—312.
20. Malanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 312—316.
21. Tłokinia, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 317—319.
22. Chełmce i Chełmica, wieś. Kościół par., stojący na górze, pw. Narodzenia NMP s. 319—323.

Statystyka dekanalna („In summa observand[um]"), uwzględnia-

jąca placówki obsadzone przez proboszczów, komendarzy, wakujące oraz kościół par. w mieście (oppidum) Koźmin'ku, znajdujący się od lat ok. 40 w ręku ministra kalwińskiego (siłą rzeczy nie wizytowany) s. 323.

Miejscowym dziekanem jest ks. Piotr z Trzebieni, proboszcz par. Staw s. 6, 219.

IV. Dekanat pleszewski s. 325—387:

Spis parafii w dekanacie s. 325.

1. Pleszewo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. (odebrany innowiercom w r. 1606) s. 327—329:
   a. Kaplica (aedes) pw. św. Floriana poza miastem s. 328.
   b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezwaniem, na przedmieściu s. 329.
2. Lenartowice, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. s. 329—336:
   — Dekret a-bpa gnieźn. Jana Latalskiego (Opatówek, 7 VI 1538), kończący spór pomiędzy plebanem z Lenartowic Gallusem a Tomaszem Marszewskim, dziedzicem z Marszewa, o dochody proboszczowskie z tejże wsi (kopia dok.) s. 331—332.
   a. Cudowne źródło czy też studzienka w Lenartowicach, w miejscu zwanym Kielska s. 335—336.
3. Szimanowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., św. Wojciecha b., św. Doroty pm. oraz 40 Męczenników s. 336—342.
4. Kretkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 342—344.
5. Korita, wieś. Kościół par. nowy, nie dedykowany s. 344—348.
6. Kuczkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 348—350.
7. Sowina, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 350—354.
8. Kowalewo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 354—356.
9. Twardowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra i Pawła ap. s. 356—359:
   a. Magnuszewice, wieś. Filia par. Twardów z kościołem względnie kaplicą, której tytułu nie zapisano s. 359.
10. Kotlino, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 359—362.
11. Brzezie, wieś (pagus). Wezwania kościoła, którym przez dłuższy czas zarządzał minister heretycki, nie podano s. 362.
12. Chorzewo, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 363.
13. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 363—366.
14. Czermino, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 366—372:
   a. Marszewo, wieś w par. Czermin, gdzie dziedzic przed ok. 40 laty urządził kaplicę (synagoga) dla ministra kalwińskiego s. 372, 386.
15. Gołuchowo, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., stojący obok zamku s. 372—374:
   a. Świątynia heretycka (archisynagoga), zbudowana przed kilkudziesięciu laty z dala od zamku, przekazana niedawno katolikom, nie konsekrowana s. 372—373.
   b. Kaplica (sacellum) pw. św. Barbary pm. uległa rozbiórce, a na jej miejscu wystawiono wspomniany pod a) kościół innowierczy s. 373.
16. Tursko, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 374.
17. Caiewo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 375.
18. Żegocino, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 375—381.

19. Broniszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., będący od ok. lat 30 pod władzą ministra heretyckiego s. 381.
20. Jedlec, wieś. Kościół par. pw. Niep. Poczęcia NMP i św. Floriana m. s. 383—385.
21. Sosznica, wieś. Kościół par. nowy, nie dedykowany s. 385.
22. Karmino, wieś. Przy kościele par., którego tytułu nie zapisano, od wielu lat mieszka minister kalwiński s. 386.

Opinia wizytatora („Observandu[m]" o parafiach i duszpasterstwie w dekanacie: Przed 26 laty, jak wynika z akt dawniejszej wizytacji, wszystkie kościoły dekanatu pleszewskiego, za wyjątkiem czterech, były złupione przez kolatorów, nie obsadzone przez proboszczów lub przekazane ministrom innowierczym. Obecnie (r. 1606) w rękach heretyckich znajduje się tylko kościół par. w Karminie i kaplica w Marszewie, która nie była katolicką od początku. Minister z Broniszewic zostanie wkrótce wypędzony s. 387.

Dziekanem dekanatu pleszewskiego jest ks. Aleksy z Lądu, proboszcz par. Szymanowice s. 6, 336.

V. Dekanat stawiszyński s. 389—464:

Wykaz parafii w dekanacie s. 389.

1. Stawiszin, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 391—401:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha poza murami miasta (fundowana ok. 155 lat temu), z kaplicą (oratorium) pod tymże wezwaniem s. 398—401.
   b. Kaplica (sacellum) pw. św. Anny z tyłu szpitala (zbudowana w r. 1515) s. 399.
2. Zbiersko, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 401—403.
3. Koszczielec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 403—411.
4. Kosmowo, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 412—414.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 415—419.
6. Goliszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych (afiliowany do r. 1602 do parafii Złotniki) s. 420—422.
7. Zborowo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 422—426.
8. Dębe, wieś. (Do r. 1600 Dębe wchodziło w skład par. Kamień). Kościół par. (sacellum) pw. Matki Boskiej s. 426—431:
   a. Jan Busiński, sufragan gnieźn. dedykuje w r. 1531 w Dębem starszą kaplicę względnie kościół (aedes, ecclesia) pw. św. Walentego m., Stanisława b., Idziego op. i Doroty pm., udzielając mu jednocześnie 150 dni odpustu na mocy bulli pap. Grzegorza IV (a raczej IX) oraz 40 dni od siebie (kopia dok.) s. 428.
9. Tykadłowo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 431—436:
   a. Rusowo, wieś. Filia par. Tykadłów z kościołem pw. św. Mateusza ap. s. 435—436.
10. Pamięczino, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 436—440.
11. Blizanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 440—444.
12. Brudzewo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 445—451:
   — Przemysł, książę wrocławski i kaliski, zatwierdza (Kalisz, 6 VIII 1381) fundację kościoła par. w Brudzewie (Kaliskim), uczynioną przez tamt. dziedzica Dersława (kopia dok.) s. 449—451.

13. Chocz, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany s. 451—452.
14. Dzierbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 453—455.
15. Borkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 455—457.
16. Richnowo, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, znajdował się przez ok. 30 lat we władaniu ministrów heretyckich s. 457—458.
17. Zerniki, wieś. (Parafia wydzielona w r. 1568 z Blizanowa i Rychnowa). Wezwania kościoła par. (capella) nie podano s. 458—459.
18. Kamięn i Kamion, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 459—460.
19. Piątek, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 460—461.
20. Jastrzębniki, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, znajduje się od ok. 30 lat w ręku ministra kalwińskiego s. 461.
21. Lipe, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 462.

Opinia wizytatora („Observand[um] sum[m]atim" o parafiach i duszpasterzach dekanatu s. 463. Wprawdzie tylko jedna parafia — Jastrzębniki podlega ministrowi innowierczemu (s. 463), atoli kilka innych jest wakujących i zaniedbanych s. 462.

Ostatnie słowo wizytatora („Epilogus") o zlustrowanym archidiakonacie s. 464.

3

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 3.**

[2. Tytuł oryg.] ...Acta visitationis [**generalis**] ta[m] **metropolitanae,** gva[m] aliarvm ecclesiarvm ac cleri totivs **Archidiaconatvs Gnesnen[sis]** per admodum dnum Vincentium à Seue[5] I.U.D., Lascen[sem], Louicien[sem] praepositum, archidiaconum Gnesnen[sem] accurate et diligen[ter] facta[e] sub anno Domini **j.6.0.8.**

[3. Daty krańc.] **1608—1609.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (30,6×18,5 cm).— Kart 545; z k. 89 prze-

[5] Wincenty **a** względnie **de Seve**, Francuz z pochodzenia, brat Sabiny, żony wojewody sieradzkiego Olbrachta Łaskiego. Studiował w Rzymie, gdzie uzyskał doktorat obojga praw. W r. 1594 został archidiakonem gnieźnieńskim i urząd ten piastował do śmierci, która miała miejsce w r. 1611. Był także prepozytem kapituły kol. łaskiej (infułatem) i łowickiej oraz proboszczem par. Kościan. W r. 1603, po zgonie prymasa Karnkowskiego, został wikariuszem kap. i administratorem gen. a-diec. gnieźnieńskiej. W sprawach arcybiskupów i kapituły gnieźn. udawał się kilka razy do Rzymu oraz uczestniczył z ramienia tej ostatniej w sejmach. W r. 1607 otrzymał od króla Zygmunta III indygenat polski. Oprócz nin. wizytacji swego archidiakonatu, przeprowadził takąż w r. 1603, a może również w latach wcześniejszych, których dokumentacja nie zachowała się. Pozostawił po sobie zasobny księgozbiór. (Korytkowski P, III 463—474.— H. Rybus: Biblioteka Kolegiaty Łaskiej. Łódź 1939 s. 6—9.— Wieteska s. 48.— ADW: AAG. Wiz. 3).

skoczono na 100; k. 106 podwójna; k. 522 nie było.— Oprawa (włocławska) z r. 1973 w skaj. Brzegi barwione na czerwono.

[5. Sygn. daw.] **B 91** (W. XIX, Arch. Kap. Gnieźn.). Capitulum Metropolitanum Gnesnense (Okrągła pieczęć na k. 1).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, mimo że tytuł dzieła nie wskazuje na ową rangę lustracji. Stwierdza to zdanie zapisane na k. 359v oraz wydane przez archidiakona dekrety reformacyjne.— Księga zawiera wizytację ogólną (zewnętrzną i wewnętrzną łącznie).— Jest to drugi egzemplarz czystopisu, wykonany bardzo starannie pod kierunkiem notariusza E. Szumińskiego (zob. przyp. 7) i autoryzowany przez wizytatora (k. 543—543v). Pierwszy egzemplarz czystopisu przechowuje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie pod sygn. E 40.— Rękopis pozyskany z Gniezna dla Włocławka przez ks. Librowskiego w r. 1973.— Księga składa się z 3 części: 1) właściwych sprawozdań wizytacyjnych (k. 4—400v), kończących się w każdym przypadku rekapitulacją braków i zaniedbań („Defectus...") oraz poleceniem ich naprawy (tak wyglądają tu dekrety reformacyjne); 2) z inwentarzy rzeczy kościołów i zakrystii (k. 401—482v), 3) opisów uposażeń beneficjów (k. 483—543). W następstwie czego w drugiej części nin. pozycji (B) widać, z nielicznymi wyjątkami, potrójne cyfry przy kościołach i kaplicach.— Materiały wizytacyjne ułożone są według następujących ośmiu dekanatów: 1) gnieźnieński św. Piotra, 2) łekneński, 3) koniński, 4) gnieźnieński Św. Trójcy, 5) gnieźnieński św. Michała, 6) sompoleński, 7) żniński, 8) słupecki. Ażeby dekanatom nie zmieniać oznaczeń cyfrowych, katedrze, kościołom i kaplicom Gniezna, zamieszczonym na początku rękopisu, dałem w nagłówku znak „O".— Akta nin. uwzględniają szczegółową chronologię wizytowania beneficjów, którą honoruję w swym repertorium. Z niej to wynika, że ogół instytucji tego rozległego archidiakonatu został zlustrowany na przestrzeni września, października i listopada 1608 r., a tylko parafie Pomorzany i Strzałkowo, po raz wtóry, były wizytowane w 1609. Całe dzieło zostało zredagowane w ciągu grudnia r. 1608 i w pierwszym kwartale 1609.— Księga przebogata w treść. Szczególnie w części trzeciej prał. a Seve odwołuje się przy każdej instytucji do *Liber beneficiorum* Łaskiego, oryginalnych dokumentów fundacyjnych i erekcyjnych oraz akt wizytacyjnych z czasów prymasa Karnkowskiego (k. 2, 3), nie zachowanych. Wizytator zetknął się ze wczesną fazą procesu afiliowania parafii oraz posiadał na swym terytorium kościoły, które znajdowały się jeszcze w rękach ministrów innowierczych.— Omawiane akta dostarczają nam także trzech dokumentowych elementów prawnych odbywania wizytacji. Są nimi: 1) pierwsza chronologicznie napotkana gnieźnieńska nowożytna (potrydencka) instruk-

cja wizytacyjna (k. 26—27), 2) list okólny, skierowany przez archidiakona do duchowieństwa przed rozpoczęciem wizytacji (k. 3—3v) oraz 3) adres hołdowniczy prep. de Seve do a-bpa Baranowskiego, ułożony z okazji przekazywania mu akt (k. 2).— Obok licznych zalet księga posiada również swoje wady, wynikłe i stąd, że prał. Wincenty zwizytował olbrzymi archidiakonat w ciągu niespełna 3 miesięcy czasu, biorąc nieraz dziennie po kilka kościołów! W takim wypadku notariusz na pewno korzystał z protokołów poprzedniej wizytacji, które nie doszły do naszych czasów. Księga po wiele razy nie notuje wezwań kościołów i kaplic, tłumacząc się przeważnie, iż są nie konsekrowane. Zawiera także nieścisłości historyczne, przypisując np. metropolicie Łaskiemu jakąś część aktów erekcyjnych beneficjów, zdziałanych przed nim przez innych arcybiskupów, noszących imię Jan. Na k. 223 przez pomyłkę znalazł się r. 1685 zamiast 1585.— Na k. 544—545v znajduje się pseudoalfabetyczny współcz. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic, zresztą nie wszystkich.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Adres hołdowniczy, skierowany (Gniezno, 1 IV 1609) przez a-diak. W. a Seve do a-bpa W. Baranowskiego [6] z okazji przekazywania mu akt wizytacyjnych k. 2.

List okólny (Literae indictionis visitationis processus...“), wystosowany przez prał. de Seve (Gniezno, przed 2 VIII 1608) do duchowieństwa archidiakonatu gnieźnieńskiego, w którym tenże zapowiada rozpoczęcie przez siebie w dniu 15 września tr. wizytacji kościołów oraz poleca pilne przygotowanie się do niej (kopia dok.) k. 3—3v.

O. Gnesna (Gniezno), miasto (civitas). Kościoły i kaplice w Gnieźnie k. 4—26, 401—403, 483—495v, 542—543:

1. Kościół metropolitalny i prymasowski pw. Najśw. Maryi P., bez wizytacji personalnej kapituły k. 4—21v, 401—402v, 483—493, 542v—543:
   — Kaplice i ołtarze (28) k. 5—13v, 401v—402v, 483—486.
   — Biblioteka katedralna k. 14v.
   — Wykaz prałatów (7) i kanoników (23) k. 15v—16.
   — Kolegium penitencjarzy k. 16v—17v, 486.
   — Kolegium wikariuszy k. 17v—18v, 486—490v.
   — Kolegium mansjonarzy k. 18v—19v, 490v—491v.
   — Kolegium psałterzystów k. 19v—20v, 491v—492.
2. Kościół kolegiacki pw. św. Jerzego m. na Zamku Gnieźnieńskim (prepozyt, 5 kanoników, kolegium wikariuszy) k. 21v—22v, 402v, 493—494.

[6] Wojciech Baranowski (1548—1615) h. Jastrzębiec, chronologicznie biskup przemyski, płocki, włocławski oraz arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. (Korytkowski A, III 593—635.— PSB, I 286—288.— Szostkiewicz s. 20).

3. Kaplica (sacellum) pw. św. Stanisława b., stojąca pomiędzy katedrą a kolegiatą, z kolegium mansjonarskim k. 22v—24, 402v—403, 494—494v.
   — Seminarium Diecezjalne (12 kleryków) k. 24, 495.
4. Prepozytura szpitalna, znajdująca się między cmentarzem kat. a bramą miejską, z kaplicą (oraculum) pw. św. Anny k. 24—24v, 403, 495—495v.
5. Pierwszy kościół parafialny, w samym mieście, pw. Św. Trójcy, stanowiący ośrodek dekanatu k. 24v—25. Zob. niżej w dek. IV.
6. Drugi kościół parafialny, na przedmieściu, pw. św. Michała arch., będący centrum innego dekanatu k. 25. Zob. poniżej w dek. V.
7. Trzeci kościół parafialny, w drugiej części tegoż przedmieścia, pw. św. Wawrzyńca m. k. 25. Zob. niżej w dek. IV.
8. Czwarty kościół parafialny, w trzeciej części wspom. przedmieścia, pw. św. Piotra ap., stanowiący ośrodek jeszcze innego dekanatu k. 25. Zob. poniżej w dek. I.
9. Konwent Franciszkanów w mieście k. 25.
10. Klasztor Klarysek w mieście k. 25.
11. Prepozytura Bożobrobców Miechowskich, na przedmieściu, z kaplicą (capella, oratorium) pw. św. Jana Chrzc. k. 25—25v.
12. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw. k. 25v. Zob. niżej w dek. IV.
13. Kaplica (oratorium) pw. św. Mikołaja b. za murami miasta k. 25v. Zob. poniżej w dek. IV.
14. Kaplica (oratorium) pw. św. Krzyża na Przedmieściu Grzybowo k. 25v.

Artykuły wizytacyjne („Ordo et series visitationis..."), podzielone na 3 części k. 26—27.

I. Dekanat (gnieźnieński) św. Piotra k. 27v—58, 403—409, 496—499:

Wykaz kościołów i kaplic dekanatu, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 27v.

1. Gnesna (Gniezno), miasto (civitas). Kościół par. pw. św. Piotra ap. na przedmieściu, wizyt. 17 IX 1603 k. 28—29v, 403—403v, 496.
2. Modliszewko, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 19 IX k. 30—31, 403v, 496—496v.
3. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 19 IX k. 31—33, 404, 496v:
   a. Mieleszino i Mieliesino, wieś w par. Sokolniki, posiadająca kaplicę (sacellum seu oratorium), której tytułu nie zapisano k. 32v—33, 404.
4. Kłecko, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jerzego m., wizyt. 19 IX k. 33—36v, 404—405, 496v—497:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kaplicą (sacellum) prawdop. pod tymże wezw. k. 35v—36v, 405, 497.
   b. Kaplica (oratorium) pw. św. Krzyża za miastem k. 36v.
   c. Kaplica (oratorium) pw. św. Barbary pm., również poza miastem, w stronę Wągrowca k. 36v.
5. Dębnica, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Jadwigi ks. w ręku kalwińskiego ministra (Jakuba z Gębic) k. 36v—37, 404, 521.
6. Łagiewniki, wieś. Kościół par. pw. Bożego Ciała i Nawiedzenia NMP

pod zarządem ministra kalwińskiego (narodowości czeskiej) k. 37, 405, 521.

7. Kamieniec, wieś. Parafia znajduje się w stadium afiliacji do Kłecka. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 19 IX 1606 k. 37—38v, 405.
8. Pomorzany, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 28 III 1609 k. 38v—40v, 405v, 497.
9. Jabłkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 19 IX 1608 k. 40v—42, 405v—406, 497—497v.
10. Raczkowo i Raćkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 19 IX k. 42—43v, 406, 497v.
11. Popowo, wieś. Kościół par. pw. Zwiastowania NMP, wizyt. 19 IX k. 43v—45v, 406—406v, 497v.
12. Podleszcie i Podliesie, wieś. Kościół par. pw. św. Anny, wizyt. 20 IX k. 45v—47v, 406v—407, 498.
13. Miescisko, miasto (oppidum, oppidulum). Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 21 IX k. 47v—49v, 407, 498:
    a. Podupadła prepozytura szpitalna z kaplicą (sacellum) pw. Ducha Św. względnie św. Krzyża, poza miastem k. 49.
14. Janowiec, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 25 IX k. 49v—51v, 407—407v, 498v:
    a. Kaplica (oratorium), nie dedykowana, za miastem k. 51.
15. Łopienno, miasto (oppidum, oppidulum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 25 IX k. 51v—53v, 407v—408, 498v.
16. Gąndecz, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 25 IX k. 53v—55, 408—408v.
17. Kołdrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i św. Idziego op., wizyt. 25 IX k. 55—56v, 408v, 498v—499.
18. Skurki i Skorki, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 26 IX 1608 k. 56v—58, 408v—409, 499.

II. Dekanat łekneński k. 58v—104, 409—417v, 499—503:

Spis kościołów i kaplic w dekanacie, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 58v.

1. Lekno i Łekno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 20 IX 1608 k. 59—61v, 409—409v, 499—499v:
    a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (sacellum) pw. św. Krzyża za miastem k. 60v—61v, 499v.
2. Tarnowa i Tarnawa, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 61v—63, 409v—410, 499v.
3. Wągrowiec, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap. k. 63—66, 410—410v, 499v—500.
    a. Opactwo Cystersów (tylko wzmianka) k. 63.
    b. Szpital z kaplicą (capella), której wezwania nie podano, obok cmentarza kościelnego k. 65v.
    c. Kaplica (oratorium), której tytułu nie zapisano, poza miastem k. 65v—66.
4. Grylewo i Grilewo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 66—67v, 411, 500—500v.
5. Żun i Żuń, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 20 IX k. 67v—69, 411—411v, 500v.

6. Gołancza i Golancza, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 20 IX k. 69—70v, 411v—412, 501.
7. Choyna, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. k. 70v—72, 412, 500v.
8. Jaktorowo i Jactorowo, wieś. Kościół par. pw. św. Anny, wizyt. 20 IX k. 72, 412.
9. Smogulieć i Smogulec, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 22 IX k. 72—74, 412—412v, 501.
10. Pangrodz, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 23 IX k. 74—75v, 412v—413, 501.
11. Kcinia i Kcina, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 23 IX k. 76—79v, 413—414v, 501—502:
    a. Kościół albo kaplica (ecclesia seu oratorium) pw. Wniebowzięcia NMP w rynku miejskim k. 77v—78v, 414, 501v—502.
    b. Prepozytura szpitalna z kaplicą (oratorium seu capella) pw. św. Barbary pm. poza miastem k. 78v—79, 414—414v.
    c. Grocholino i Grocholno, wieś na terenie par. Kcynia, w której znajduje się kaplica (oratorium) pw. św. Anny k. 79, 414v.
12. Wszaradowo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 23 IX k. 79v—81, 414v—415, 502.
13. Samoklęski, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 23 IX k. 81—82v, 415, 502.
14. Rinarzewo i Rynarzewo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 23 IX k. 82v—84v, 415v—416, 502—502v.
15. Subin i Szubin, miasto (oppidulum, oppidum). Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 23 IX k. 84v—86, 415—415v, 502v:
    a. Kaplica (oratorium), nie dedykowana, poza granicami miasta k. 86.
16. Słupy, wieś. Kościół par. nie konsekrowany k. 86—87v, 416, 502v.
17. Dziewierzewo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 23 IX k. 87v—89, 416—416v, 502v—503.
18. Gorki Srebrne i Srebrna Gorka, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 23 IX k. 89—100v (s), 416v—417, 503.
19. Czeszewo, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 24 IX k. 100v—102, 417, 503.
20. Kozielsko, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 25 IX 1608 k. 102—104, 417—417v, 503:
    a. Niemczyno, wieś w par. Kozielsko, posiadająca kaplicę (oratorium), której wezwania nie podano, znajdującą się przed jakimś czasem w ręku ministra heretyckiego k. 103v.
    b. Stopakowo, wieś na terenie par. Kozielsko z kaplicą (sacellum), której tytułu nie zapisano. Dawniej był tu kościół parafialny k. 104.

III. Dekanat koniński k. 104v—165v, 417v—430v, 503v—509v:

Wykaz kościołów i kaplic dekanatu, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 104v.

1. Konin, miasto (oppidum, civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 1 X 1608 k. 105—108v, 417v—419, 503v—505v:

a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., za bramą miejską k. 107v—108, 418v, 505.
b. Kaplica (oratorium) pw. św. Krzyża przed zamkiem k. 108—108v, 418v—419.

2. Stare Miasto, Antiqua Conin, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 1 X k. 108v—110v, 419—419v, 503v.
3. Lisieć i Liszieć, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i św. Doroty pm., wizyt. 2 X k. 110v—112v, 419v—420, 505v.
4. Kuchary, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 2 X k. 112v—114, 420, 505v.
5. Slawsko Maior i Slawsko, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 2 X k. 114—116, 420v—421, 505v.
6. Rzgow, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 3 X k. 116—118, 421—421v, 505v—506.
7. Grabienice, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 3 X k. 118—119v, 421v, 505.
8. Zagorowo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 3 X k. 119v—121v, 422, 506.
9. Trąbczyn, Trąbczyno i Trąmbczyno, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 4 X k. 121v—123, 422v, 506.
10. Krolikow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 4 X k. 123—125, 422v, 506v.
11. Grodzieć, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 4 X k. 125—126v, 423, 506v.
12. Richwał i Rychwał, miasto (oppidulum, oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 4 X k. 126v—129, 423—423v, 506v:
    a. Kaplica (oratorium) poza miastem, nie dedykowana k. 128v.
13. Dąbrosino i Dąmbrosino, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Katarzyny pm., wizyt. 5 X k. 129—130v, 423v—424, 506v—507.
14. Grochy i Grochi, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 5 X k. 130v—132v, 424—424v, 507.
15. Tuliskowo i Tuliskow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wita m., wizyt. 5 X k. 132v—135, 424v—425, 507.
16. Grzmiszewo i Grzmiszew, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 6 X k. 135—137, 425, 507v.
17. Turek i Thurek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 6 X k. 137—140v, 425—426, 507v:
    a. Kaplica (sacellum) w mieście pw. św. Leonarda op. k. 138v.
    b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha poza miastem, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw. k. 139v—140, 426.
18. Russocice i Russoczyce, wieś, prepozytura par. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 6 X k. 140v—142v, 426—426v, 507v—508.
19. Wyszyno, Wisino i Wysina, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. znajduje się pod zarządem ministra innowierczego k. 142v—143, 426v.
20. Krzymowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 7 X k. 143—144, 426v.
21. Bialkowo, Byalkowo i Białkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 7 X k. 144—146, 426v—427, 508.

22. Koscielec i Kosczielec, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 7 X k. 146—148, 427—427v, 508—508v.
23. Koło, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 7 X k. 148—153, 427v—428v, 508v:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha za bramą miejską, z kościołem pod tymże wezw. k. 151v—152v, 428v, 508v.
    b. Kaplica (oratorium) pw. św. Wawrzyńca m. poza miastem k. 152v—153.
24. Dobrowo, wieś. Kościół pw. Trójcy Św., wizyt. 7 X k. 153—154v, 428v—429, 508v.
25. Brudzewo, miasto (oppidulum, oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 8 X k. 154v—157, 429, 508v—509:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Jakuba ap., niegdyś szpitalna k. 157.
26. Janiszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 9 X k. 157v—159v, 429v, 509:
    a. Ostrowek, wyspa na rzece Warcie, gdzie znajduje się kościół pw. św. Jadwigi ks., dawniejszy parafialny k. 159.
27. Słomowo, wieś. Parafia na drodze afiliacji do Turku. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 9 X k. 159v—161v, 429v—430, 509.
28. Pszary, Psiary i Psary, wieś. Kościół par. pw. św. Walentego m., wizyt. 9 X k. 161v—163v, 430—430v, 509—509v.
29. Kowalie i Kowale, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 9 X 1608 k. 163v—165v, 430v, 509v.

IV. Dekanat (gnieźnieński) Św. Trójcy k. 166—222, 430v—442v, 509v—521, 543:

Spis kościołów i kaplic w dekanacie, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 166.

1. Gnesna (Gniezno), miasto (civitas). Kościół par. w mieście pw. Trójcy Św., prepozytura, wizyt. 12 X 1608 k. 166v—173, 430v—433, 509v—513v, 543:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw., poza murami miasta k. 170v—172, 432v, 512v—513v.
    b. Kaplica (oratorium) pw. św. Mikołaja b. za murami miasta k. 172—173, 432v—433, 512v.
2. Gnesna (Gniezno), miasto (civitas). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. na przedmieściu, wizyt. 12 X k. 173—175, 433—433v, 514.
3. Żydowo, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 13 X k. 175v—177, 433v—434, 514—514v.
4. Gorowo, wieś. Parafia w stadium afiliacji do par. św. Wawrzyńca w Gnieźnie. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 13 X k. 177—178v, 434.
5. Niechanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. $\overline{13}$ X k. 178v—180v, 434—434v, 514v.
6. Kędzierzino, Kędzierzyno, Kendzierzyno i Kędzierzyno, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 13 X k. 180v—182v, 434v—435, 514v.
7. Witkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 14 X k. 182v—184v, 435, 514v—515.

8. Jarząbkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 14 X k. 185—187, 435—435v, 515.
9. Grzybowo, wieś. Parafia na drodze afiliacji do par. Gozdowo, położonej na terytorium diec. poznańskiej (s.) Kościół par., archidiakonowi z tytułu nie znany, wizyt. 14 X k. 187—187v, 435v—436, 517.
10. Marzenino, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 14 X k. 188—190, 436—436v, 515—515v.
11. Wrzesnia, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 14 X k. 190—194, 436v—437v, 515v—517:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw., poza miastem k. 193—194, 437—437v, 516v—517.
12. Czerniewo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana (Chrzc.), wizyt. 15 X k. 194—196v, 437v—438, 517:
    a. Szpital z własną kaplicą (oratorium), której wezwania nie podano, przed miastem obok młyna k. 195v—196.
13. Pawłowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 15 X k. 196v—198v, 438, 517—517v.
14. Łubowo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 15 X k. 198v—200v, 438—438v, 517v.
15. Dziekanowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 16 X k. 200v—201v, 441—441v, 517v.
16. Jemielno i Gemielno, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 16 X k. 201v—202v, 438v, 517v.
17. Węgliewo i Węglewo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 16 X k. 203—205, 438v—439, 517v—518.
18. Pobiedziska, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 16 X k. 205—210v, 439—440v, 518—518v:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw., w mieście k. 208—209, 440, 518v.
    b. Prebenda Najśw. Maryi P., z kaplicą (sacellum) pod tymże wezw., poza miastem k. 209—210v, 440—440v.
    c. Koczanowo, wieś. Niegdyś była to oddzielna parafia z kościołem pw. św. Jakuba ap., na początku XVI w. istniała jako filia Pobiedzisk, obecnie zaś posiada tylko kaplicę, nie dedykowaną, wizyt. 16 X k. 202v—203.
19. Wronczyno, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 17 X k. 210v—212v, 440v, 518v—519.
20. Dąmbrowka, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 17 X k. 212v—214, 440v—441, 519—519v.
21. Dzwonowo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt., 17 X k. 214—215v, 441v, 519v.
22. Kiszkowo i Kiskowo, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 17 X k. 215v—217v, 441v—442, 519v:
    a. Kaplica pw. Trójcy Św. za miastem k. 217v.
23. Sławno, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 17 X k. 217v—219v, 442—442v, 520—521.
24. Waliszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 18 X 1608 k. 220—222, 442v, 520v.

V. Dekanat (gnieźnieński) św. Michała, nazywany zbarskim k. 222v—261v, 442v—451, 521—526:

Wykaz kościołów i kaplic dekanatu, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 222v.

1. Gnesna (Gniezno), miasto (civitas). Kościół par. pw. św. Michała arch. na przedmieściu, wizyt. 27 X 1608 k. 223—225, 443, 521—521v.
2. Strzyzewo i Strzezewo, wieś. Kościół par. pw. św. Tomasza ap., wizyt. 27 X k. 225—227, 443—443v, 521v.
3. Kruchowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 27 X k. 227—228v, 444, 521v—523.
4. Duszno, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 28 X k. 228v—230, 444—444v, 523.
5. Trzemeszno, Trzemesno i Tremesno, miasto (oppidum). Kościół opacki Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. św. Wojciecha b., wizyt. 28 X k. 230—232v, 444v—445.
   a. Szpital w mieście z kaplicą (oratorium) pw. Ducha Św. k. 232—232v, 445.
6. Wielatowo, miasto (oppidulum, oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra ap., wizyt. 28 X k. 232v—234v, 445—445v, 523.
7. Kamieniec, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 28 X k. 234v—236, 445v, 523.
8. Rękawczyno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 28 X k. 236—236v, 446, 523.
9. Orchowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 28 X k. 236v—238, 446, 523—523v.
10. Linowieć, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 28 X k. 238—240, 446—446v, 523v.
11. Woyczyno, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 28 X k. 240—241v, 446v—447, 523v.
12. Wilczyno, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie dedykowany, wizyt. 28 X k. 242—245, 447—447v, 523v—524:
    a. Prepozytura szpitalna św. Krzyża, z kaplicą pod tymże wezw., w mieście k. 224—245, 447v.
13. Siedlimowo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. k. 245—247, 447v—448, 524.
14. Lisewo i Liszewo, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 30 X k. 247—249, 448—448v, 524—524v.
15. Ostrowąsz, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 30 X k. 249—251, 448v, 524v—525.
16. Kleczewo, Kleczew i Kleczow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 4 XI k. 251—254, 449—449v, 525—525v:
    a. Prepozytura szpitalna Najśw. Maryi P., z kaplicą pod tymże wezw., na przedmieściu k. 253v—254, 449v.
17. Złotkowo, wieś. Kościół par. nowy, nie dedykowany, wizyt. 4 XI k. 254—256, 449v—450, 525v.
18. Budzisław i Budzissław, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 4 XI k. 256—258, 450—450v, 525v.
19. Ostrowite, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 4 XI k. 258—259v, 450v, 526.

20. Jąnkowo i Jankowo, wieś. Kościół par. pw. św. Szymona i Judy ap., wizyt. 5 XI 1608 k. 259v—260v, 450v—451, 526.

VI. Dekanat sompoleński k. 262—294v, 451—458, 526v—529v:

Spis kościołów i kaplic w dekanacie, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 262.

1. Kazmierz i Kazimierz, miasto (oppidum). Kościół par., odbudowany (po pożarze), nie konsekrowany, wizyt. 3 XI 1608 k. 262v—265, 451—451v, 526v:
   a. Konwent Bernardynów poza miastem (wzmianka) k. 264—264v.
   b. Kaplica (oratorium) pw. św. Krystyna m. za miastem k. 264v.
   c. Kaplica (oratorium) pw. św. Benedykta m. poza miastem k. 264v.
   d. Kaplica (oratorium) pw. św. Izaaka m. za miastem k. 264v—265.
   e. Kaplica (oratorium), znajdująca się przy lesie w pobliżu wsi Bieniszew (położonej już w par. Gosławice), nie dedykowana k. 265.

   — Kozarzewo, wieś na terenie par. Kazimierz, była kiedyś ośrodkiem samoistnej parafii k. 262v.
2. Slesin i Slesino, miasto (oppidulum). Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 30 X k. 265—267, 451v—452, 526v—527.
3. Wąsosze, wieś. Kościół par., o którego tytule archidiakon nie dowiedział się w czasie lustracji, wizyt. 30 X k. 267—267v, 452—452v, 527.
4. Lichin i Lichyn, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 30 X k. 267v—269v, 452v, 527.
5. Lubstowo Minor, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 31 X k. 269v—271v, 452v—453, 527.
6. Raczączyce, Raczyączyce, Raczyącice i Racięczyce, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP k. 271v—273v, 453—453v, 527—527v.
7. Lubstowo Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 31 X k. 273v—275, 453v—454, 527v.
8. Sąmpolno, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 31 X k. 275—277v, 454, 527v.
9. Mąkolino, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. k. 277v—279, 454—454v, 527v—528.
10. Dębna i Dembna, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 31 X k. 279—280v, 454v—455, 528.
11. Dęmby, Demby i Dąmby, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 31 X k. 280v—281v, 455—455v, 528.
12. Wrzączcza, Wrząnca, Wrąca i Wrząca Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 31 X k. 281v—283v, 455v, 528.
13. Grzegorzewo, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. i św. Mikołaja b. k. 283v—286, 455v—456v, 528:
   a. Kaplica (oratorium) przy rynku (odbudowana po pożarze), nie dedykowana k. 286.
14. Osziek, Ossiek i Osiek, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 31 X k. 286—288, 456v—457, 528v.
15. Krąmpsko i Krąpsko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 31 X k. 288—290, 457—457v, 529.
16. Morzysław, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 3 XI k. 290—292, 457v, 529—529v.

17. Gosławice, wieś, wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 3 XI 1608 k. 292v—294v, 457v—458, 529v.

VII. Dekanat żniński k. 295—352, 458v—470v, 529v—537:

Wykaz kościołów i kaplic dekanatu, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 295.

1. Żnin, miasto (oppidum, civitas). Kościół par. pw. św. Floriana m., położony za murami miasta, wizyt. 6 XI 1608 k. 295v—300v, 458v—460v, 529v—532:
   a. Szpital z kaplicą (oratorium) pw. Ducha Św. poza bramą miejską k. 299—300, 460—460v, 531v—532:
      1° Kaplica (capella) w samym budynku szpitalnym pw. św. Anny k. 299v, 460.
   b. Kaplica (sacellum) pw. Trójcy Św. przy bramie miejskiej, ale wewnątrz murów k. 300—300v, 460—460v.
   c. Konwent Dominikanów (tylko wzmianka) k. 300v.
   d. Kaplica (oratorium), której wezwania nie podano, poza bramą miasta, przy drodze do Gniezna i Poznania k. 300v, 532.
2. Lubcza i Lupcza, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 6 XI k. 301—302v, 460v—461, 534—534v.
3. Rogowo, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 7 XI k. 302v—305, 461—461v, 534v:
   a. Kaplica (sacellum) pw. św. Leonarda op. poza miastem k. 304v—305.
4. Gąsawa i Gąszawa, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 305—306v, 461v—462, 534v.
5. Wenetia i Venetia, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 7 XI k. 307—308v, 462, 534v—535.
6. Ostroscze, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża (ulegający ruinie), wizyt. (zaocznie) 7 XI k. 308v, 462v, 536.
7. Gora, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 7 XI k. 309—310v, 462v, 532v.
8. Gorzyce, Gorzice, Gorice i Goryce, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 8 XI k. 310v—312v, 463, 532v.
9. Beszkorzystew, Beskorzystew, Brzeskorzystew, Breskorzystew i Brzeskorzistew, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., przy którym jeszcze 3 lata temu przebywał minister heretycki, wizyt. (zaocznie) 8 XI k. 312v, 463, 532v.
10. Janczewo i Jąnczewo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. k. 312v—314v, 463—463v, 532v—533.

10a. Dąmbrowo, Dambrowo, Dąmbrowa i Dąbrowa, wieś w par. Juńcewo z kaplicą (sacellum) czy raczej kościołem, nie dedykowanym (który przez pewien okres czasu był ośrodkiem gminy innowierczej i obecnie zachowuje prawa parafialne), wizyt. 8 XI k. 314v—315v, 463v—464.

11. Chomątowo i Chomatowo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., przy którym rezyduje minister heretycki, wizyt. (zaocznie) 8 XI k. 315v, 464, 533.
12. Swiętkowo, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. k. 315v—317v, 464, 533—533v.

13. Żerniki i Zerniki, miasto (oppidulum). Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 8 XI k. 317v—320, 464—465, 533v:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Anny na cmentarzu kościelnym k. 319.
14. Czerkwica, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 8 XI k. 320—322v, 465, 533v—534.
15. Izdebno, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 8 XI k. 322v—324, 465—465v, 534.
16. Riszewko i Ryszewko, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 10 XI k. 324—326, 465v, 534v.
17. Chomiąża i Chomiąza, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 10 XI k. 326—328, 465v—466, 534v.
18. Parlino, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 10 XI k. 328—330, 466—466v, 535—535v.
19. Niestronno, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 11 XI k. 330—331v, 466v, 537.
20. Palendzie, Palęndzie i Palęzie, więś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 11 XI k. 331v—333, 467, 536v—537.
21. Kierskowo, Kierzkowo i Kierszkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 11 XI k. 333—335, 467, 535.
22. Sczepanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 12 XI k. 335—336v, 467v, 535:
    a. Woiuczyno i Woyczyno, wieś na terenie par. Szczepanowo, posiadająca kaplicę (sacellum), której tytułu nie zapisano (dawniej była to oddzielna parafia), wizyt. 12 XI k. 336v—337.
23. Słaboszewo i Slaboszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 12 XI k. 337—338v, 467v—468, 535v.
24. Pakość i Pakosc, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP, wizyt. 12 XI k. 338v—342, 468—468v, 535v—536:
    a. Szpital z kaplicą (oratorium) pw. Ducha Św. za miastem k. 341—342, 468v, 535v—536.
    b. Kaplica (sacellum) pw. św. Jakuba ap., również poza miastem, poprzednio kościół filialny, a dawniej nawet ośrodek osobnej parafii k. 342.
25. Trląg i Trląng, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 13 XI k. 342—344, 468v—469, 536.
26. Strzelce i Strzelcze, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 13 XI k. 344—345v, 469, 536.
27. Kwieciszewo, miasto (oppidulum, oppidum). Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 13 XI k. 345v—348, 469—469v, 536—536v:
    a. Kaplica (oratorium) poza miastem, pw. św. Leonarda op. k. 347v—348.
28. Mogilno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 14 XI 1608 k. 348—350, 469—470, 536v:
    a. Opactwo Benedyktynów poza miastem (wzmianka) k. 350.
29. Gosciszyno i Goscziszyno, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. k. 350—352, 470—470v, 537.

VIII. Dekanat słupecki k. 352v—400v, 470v—482v, 537—542:
Spis kościołów i kaplic w dekanacie, z podaniem początkowej karty opisów ich w pierwszej części księgi k. 352v.

1. Słupca, miasto (oppidum). Kościół par. (13 ołtarzy) pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 15 XI 1608 k. 353—361, 470v—474, 537—538v:
   a. Kaplica (oratorium seu sacellum) pw. św. Krzyża za Bramą Konińską, wizyt. 15 XI k. 358—358v, 473v, 538v.
   b. Prepozytura szpitalna z kaplicą (oratorium) pw. Niep. Poczęcia NMP i św. Leonarda op., znajdująca się poza Bramą Pyzdrską, wizyt. 15 XI k. 358v—360, 473—473v, 538v:
      1° Kaplica (capella), której wezwania nie podano, na cmentarzu tejże prepozytury k. 359.
   c. Druga prepozytura szpitalna z kaplicą (oratorium) pw. Ducha Św., położona poza Bramą Poznańską, wizyt. 16 XI k. 360—361, 473v—474, 538v.
2. Chotunia, wieś. Parafia na drodze afiliacji do Słupcy. Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 16 XI k. 361—362, 474.
3. Koszuty i Koszuti, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 16 XI k. 362—363v, 474—474v, 538v.
4. Młodeiowo i Młodeiewo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 16 XI k. 363v—365, 474v—475, 538v—539.
5. Giewartowo i Giewarthowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 17 XI k. 365—366v, 475, 539.
6. Powidz, miasto (oppidulum, oppidum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b., św. Jana Chrzc. i św. Stanisława b., wizyt. 17 XI k. 366v—368v, 475—475v, 539—539v.
7. Ostrowite i Ostrowithe, wieś. Kościół par. pw. św. Szczepana m., wizyt. 17 XI k. 369—370v, 475v—476, 539v.
8. Dobrosołowo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 18 XI k. 370v—371v, 476—476v, 539v—540.
9. Nowawieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP i św. Stanisława b., wizyt. 18 XI k. 371v—373v, 476v, 540.
10. Cienino i Cienino Kościelne, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., znajdujący się od lat 60 w ręku ministra heretyckiego, wizyt. (zaocznie) 18 XI k. 373v, 477.
11. Golina, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 18 XI k. 373v—375v, 477, 540.
12. Kawnice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, przy którym przez wiele lat rezydował innowierczy minister, lecz niebawem ma być przywrócony katolikom, wizyt. (zaocznie) 18 XI k. 375v, 477, 540.
13. Mysliborz, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., będący od lat przeszło 30 pod władzą ministra heretyckiego, wizyt. (zaocznie) 18 X k. 375v—376, 477, 540.
14. Wola i Wolia, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 19 XI k. 376—377v, 477v, 540v.
15. Kowalewo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 19 XI k. 377v—379v, 477v—478, 540v.
16. Ląndek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XI k. 379v—381v, 478—478v, 542:
   a. (Landa i Ląnd), wieś. Opactwo Cystersów (tylko wzmianka) k. 381v.
17. Jarosino i Jarosin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 20 XI k. 381v—383, 478v—479, 540v.

18. Skarboszewo, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 20 XI k. 383—385, 479, 540v.
19. Graboszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. i św. Katarzyny pm., wizyt. 20 XI k. 385—386v, 479—479v, 541.
20. Strzałkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 20 XI 1608 i powtórnie 14 VI 1609 k. 386v—388v, 479v, 541.
21. Staw, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Jadwigi ks., wizyt. 21 XI k. 388v—390, 480, 541—541v.
22. Otoczno, wieś. Parafia znajduje się w stadium afiliacji do Wszemborza. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 21 XI k. 390—392, 480v.
23. Wszemborowo, Szamborowo i Samborowo, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM., wizyt. 21 XI k. 392—393v, 480—480v, 541v.
24. Brudzewo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i św. Marii Magdaleny, wizyt. 21 XI k. 394—395, 480v—481v, 541v.
25. Ostrowo, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP, wizyt. 22 XI k. 395v—397, 481v, 541v—542.
26. Mielzyn i Mielzyno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 22 XI k. 397—399, 481v—482, 542:
    a. Kaplica (oratorium) poza miastem, nie dedykowana k. 398v—399.
27. Odrowąsz, wieś. Kościół par. pw. św. Barbary pm., wizyt. 22 XI 1608 k. 399—400v, 482—482v, 542.

Własnoręczna autoryzacja akt, dokonana przez a-diak. W. a Seve, z podpisem i przyklejeniem pieczęci opłatkowej k. 543—543v.

Instrument notarialny Ezechiela Szumińskiego[7], notariusza nin. wizytacji. Akta z notat czy brulionu przepisał ktoś inny, on zaś tylko poświadczył ich wiarogodność k. 543v.

Współcz. alfab. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic k. 544—545v. Jest on jednak niepełny, a miejscowości w poszczególnych literach nie idą w dalszym ciągu alfabetycznie, lecz topograficznie.

4

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 4.**

[2 Tytuł nad.] Akta wizytacji **archidiakońskiej Archidiakonatu Kaliskiego,** przeprowadzonej, przypuszczalnie z polecenia arcybiskupa gnieźn. Wojciecha Baranowskiego[8], przez miejscowego archidiakona Macieja Dąbrowskiego[9] w latach **1610—1611.**

[3. Daty krańc.] **1610—1611.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (32 × 20,5 cm i mniej).— Stron (świeżo

[7] Ezechiel Schumiński, syn Stefana, kleryk archidiecezji gnieźn., notariusz publiczny z ustanowienia papieskiego, zaangażowany do udziału w omawianej wizytacji przez a-diak. Wincentego a Seve. (ADW: AAG. Wiz. 3 k. 543v).

[8] Zob. przyp. 6.

[9] Zob. przyp. 1.

policzb.) 594; str. czyste: 78, 180.— Oprawa z końca XIX w. w półskórek. Rps podniszczony.

[5. Sygn. daw.] **148** (Inw. 1918, Chodyński).— № 20? (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Jest to wizytacja pełna (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Księga jest czystopisem, wykonanym — jak zwykle — ręką samego archidiakona (Dąbrowskiego), zatem pismem mało czytelnym.— Jako wizytacja archidiakońska — księga zawiera same tylko sprawozdania wizyt., na swoją epokę wyjątkowo obszerne, bez dekretów reformacyjnych.— Opisy kościołów i kaplic są ułożone dekanatami w takiej kolejności: 1) kaliski, 2) stawski, 3) stawiszyński, 4) krotoszyński czyli kobyliński, 5) pleszewski.— Niestety, są to akta znacznie zdekompletowane, brak im początku (odnośnie obydwu parafii kaliskich), a zwłaszcza wielu kart na końcu (w dek. pleszewskim).— Dzieło to jest bardzo bogate w treść, uwzględniające przede wszystkim przywileje beneficjów i dane personalne duchowieńska. Na końcu poszczególnych dekanatów wizytator daje charakterystykę każdego z nich. Takie opinie zachowały się tylko dla dek. kaliskiego, stawskiego i stawiszyńskiego.— Z powodu niezachowania się początku księgi, nie doszły do nas żadne dokumenty prawne, dotyczące formy przeprowadzenia wizytacji. Można przypuszczać, iż u tego wizytatora znajdowały się przynajmniej dwa z nich: 1) odezwa archidiakona do duchowieństwa przed rozpoczęciem wizytacji i 2) adres hołdowniczy Dąbrowskiego, skierowany do prymasa Baranowskiego z okazji przekazywania mu akt.— Dokumenty te były w stanie poinformować odbiorców akt. m. in. na temat genezy i szczegółowej chronologii nin. wizytacji. Większość kościołów i kaplic zwizytował prał. Dąbrowski w ciągu r. 1611; natomiast przy kilkunastu parafiach zaznaczono, że były one wizytowane w r. 1610. Akta lustracji dek. stawiszyńskiego przekazał archidiakon a-bpowi Baranowskiemu, bawiącemu w swej rezydencji Opatówek, 1 września 1611 r. (s. 490), a stawskiego — jako ostatnie — w grudniu tr. (s. 353). Jednocześnie Dąbrowski oświadczył, że tym samym odwiedził i opisał wszystkie kościoły a-diak. kaliskiego (s. 354).— Z nie znanej bliżej konieczności kościół par. w Dębem (dek. stawiszyński) wizytował w październiku 1610 (na kilka miesięcy przed archidiakonem) sam prymas Baranowski (s. 482—483).— W księdze znajduje się pewna ilość wpisanych dokumentów dawniejszych oraz katalogi książek Biblioteki Kapituły w Kaliszu (s. 34—36) i parafialnej w Stawiszynie (s. 372—374).— Do wad omawianych akt należy wielka liczba nie podanych wezwań kościołów i kaplic, z powodów chyba nie zawsze uspra-

wiedliwionych.— Rękopis przekazany z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd — bez akt dek. pleszewskiego — został przewieziony do Włocławka po r. 1885. Akta wizyt. dek. pleszewskiego odnalazł w Kaliszu w r. 1949 ks. Librowski, przywiózł do Włocławka i umieścił na końcu księgi jako przymocowany poszyt.— Na 1 k. ochr. znajduje się niepełny indeks parafii pierwszych czterech dekanatów, sporządzony (we Włocławku) przez ks. S. Chodyńskiego pod koniec XIX w.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat kaliski, bez początku opisów, s. 1—178:

1. Calissia (Kalisz), miasto (civitas). Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny pw. Wniebowzięcia NMP; brak początku sprawozdania s. 1—36.
   — Dokumentacja korporacji niższego duchowieństwa kolegiaty, ołtarzy, służby kościelnej s. 1—33.
   — Archiwum kolegiaty s. 23—25.
   — Biblioteka kapitulna (katalog książek) s. 34—36.
2. Calissia (Kalisz), miasto (civitas). Kościół (aedes) prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. św. Mikołaja b.; brak początku akt s. 37—63:
   — Dokumentacja prawna ołtarzy s. 37—40.
   a. Szpital Św. Trójcy z kaplicą (sacellum) pod tymże wezw., na Przedmieściu Wrocławskim s. 44—53:
      1° Kaplica (oratorium) w budynku szpitalnym pw. św. Apolonii pm. s. 45.
   b. Kaplica (sacellum) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 54—55.
   c. Siedliska, wieś (pagus) na terenie par. św. Mikołaja, przy Starym Mieście Kaliszu, z kaplicą (sacellum) pw. św. Wojciecha b., nazwaną „pervetus" (s. 55). Był tu kiedyś ośrodek samoistnej parafii s. 55—56.
   d. Konwent Bernardynów w mieście s. 56—57.
   e. Konwent Franciszkanów w mieście, z kościołem klaszt. pw. św. Stanisława b. s. 57—59.
   f. Prepozytura szpitalna Św. Ducha zak. Duchaków, z kaplicą (sacellum) pod tymże wezw., poza murami miasta, przy Bramie Toruńskiej s. 59—60.
   g. Konwent Bernardynek w mieście s. 60—61.
   h. Kolegium Jezuitów w mieście, z kościołem klaszt. pw. św. Wojciecha b. s. 62—63.
3. Skarmierzice, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekrowany s. 63—74.
4. Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Zofii m. s. 74—81.
5. Gostyczina, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 81—92.
6. Dobrzec Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 93—103:
   a. Dobrzec Minor albo Rypinek, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Gotarda b., z dawna afiliowana do par. Dobrzec Wielki s. 56, 96—97.

7. Biskupice Szalone, wieś. Kościół par. (powtórnie odbudowany), nie dedykowany; stary nosił tytuł św. Bartłomieja ap. s. 104—110:
   — Sędziwoj Drohiczański, kasztelan lubaczowski i starosta arcybiskupi opatowski, na polecenie prymasa Jakuba Uchańskiego, czyni (Opatówek, 10 V 1577) drobne darowizny ziemskie z klucza opatowskiego na rzecz odbudowy (po raz pierwszy) kościoła par. w Biskupicach oraz jego proboszcza (kopia dok.) s. 109—110.
8. Sobotka, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 110—122.
9. Ocziąsz, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 123—127.
10. Szczuri, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 127—131.
11. Skrzebowa, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 131—137.
12. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap. s. 138—141.
13. Droszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 142—150.
14. Kucharki, wieś. Kościół par. (konsekr., w r. 1607) pw. Trójcy Św. s. 150—157.
15. Rososzyca, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew. s. 157—163:
   a. Olobok, wieś w par. Rososzyca, posiadająca kaplicę (sacellum), której wezwania nie podano s. 161, 177.
   b. Olobok, wieś na terenie par. Rososzyca. Opactwo Cysterek z kościołem klaszt. pw. 11 Dziewic MM. s. 175—177.
16. Kościelna wiesz. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i jednocześnie parafialny pw. św. Wawrzyńca m. s. 164—166.
17. Gyzice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 166—172.
18. Kuchari, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 172—175.

Wykaz parafii w dekanacie („In summa ecclesiae parochiales...") z oznaczeniem zarządzanych przez proboszczów i komendarzy. Ołobok figuruje tu, podobnie jak w tekście, nie pod Rososzycą, ale osobno, jak gdyby stanowił samodzielną parafię s. 178.

II. Dekanat stawski s. 179—354:

Spis parafii dekanatu z oznaczeniem miejskich s. 179.

1. Staw, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 181—195:
   a. Prepozytura szpitalna św. Krzyża, z kaplicą (sacellum) pod tymże wezw., na Przedmieściu Kaliskim s. 194—195.
2. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Anny i św. Michała arch. s. 196—205.
3. Opatowek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Doroty pm. s. 205—212.
4. Chlewo, wieś. Kościół par. pw. św. Benedykta op. i Nawiedzenia NMP s. 212—221.
5. Gacz, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 221—227:
   — Zapiska o konsekracji kościoła w r. 1519, jak w poz. 2 s. 221—222.
6. Liszkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 227—236:
   a. Strzałkowo, wieś w par. Lisków, gdzie znajduje się kaplica (sacellum, zbud. w r. 1602 poza wsią, z zamiarem założenia tu nowej parafii), której tytułu nie zapisano s. 236.
7. Malanowo, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1575) pw. św. Stanisława b. s. 237—240.
8. Tokary, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. i 11 Dziewic MM. s. 240—246.

9. Głuchowo, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap. s. 247—254.
10. Gosczą nowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 254—263.
11. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 264—273:
    a. Kaplica (delubrum), „antiqua", na wzgórzu poza wsią, pw. św. Jakuba ap. s. 273.
12. Kalinowa, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 273—282.
13. Błaszki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 283—291.
14. Grusczice, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 291—298.
15. Woykowo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 298—303.
16. Iwanowice, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (nazwany szumnie kolegiatą s. 320) pw. św. Katarzyny pm. s. 304—323:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (sacellum) pw. św. Leonarda op. s. 316—321:
       — Jan Gruszczyński, arcybiskup gnieźn., eryguje (Gniezno, 25 IV 1469) prepozyturę szpitalną w Iwanowicach, ufundowaną świeżo przez swego brata Bartłomieja, kasztelana kaliskiego (kopia dok.) s. 319—321.
    b. Kamiona, wieś. Parafia inkorporowana w r. 1469 do prepozytury iwanowickiej. Dawny kościół nosił tytuł Trójcy Św., obecna kaplica (sacellum, oraculum) nie dedykowana s. 321—323.
17. Godziesze, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 324—328.
18. Tłokinia, wieś. Kościół par., wystaw. na wzgórzu, pw. św. Jakuba ap. s. 328—333.
19. Chełmce, wieś. Kościół par., położony na górze, pw. Narodzenia NMP s. 333—338.
20. Zakszino, wieś. (Parafia utworzona w r. 1540 z części par. Lisków s. 339). Wezwania kościoła par. archidiakon nie zdołał ustalić s. 339—345.
21. Przespolewo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 345—351.
22. Kozminek, miasto (oppidum). Kościołem par., którego tytułu nie zapisano, zarządza od lat ok. 50 minister kalwiński s. 352.

Charakterystyka dekanatu („Appendix decanatus...") z podaniem parafii posiadających proboszczów, komendarzy i wakujących. W rękach innowierców znajduje się tylko kościół w Koźminku s. 353.

III. Dekanat stawiszyński s. 355—490:

Spis parafii dekanatu z oznaczeniem miast s. 355.

1. Stawiszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 357—378:
   — Katalog książek kościoła parafialnego, sporządzony w r. 1609 s. 372—374.
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z dwiema kaplicami (sacellum, oratorium) — Ducha Św. i św. Anny s. 374—378.
2. Richnowo, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 379—384.
3. Kokanin, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1607) pw. św. Marii Magdaleny s. 384—390.
4. Goliszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 390—396.
5. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Matki Boskiej s. 397—405.
6. Zbiersko, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 405—409.

7. Pamięczino, wieś. Kościół par. św. Jana Chrzc. i Narodzenia NMP s. 409—425.
8. Lippe, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 425—429.
9. Brudzewo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 430—435.
10. Zerniki, wieś. (Parafia utworzona w r. 1568 z części par. Blizanów i Rychnów). Kościół par. (capella, dedyk. w 1607) pw. św. Jana Chrzc. i św. Stanisława b. s. 435—440.
11. Koscielec, wieś. Kościół par. św. Wojciecha b. s. 440—451.
12. Dzierbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 451—454.
13. Tikadłowo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 454—459:
    a. Rusowo, wieś. Filia par. Tykadłów z kaplicą (capella) nowo zbudowaną, nie dedykowaną; poprzednia nosiła tytuł św. Mateusza ap. s. 458—459.
14. Zborowo, wieś. Kościół par. św. Michała arch. s. 460—467:
    — Jan Łaski, arcybiskup gnieźn. oraz inni biskupi polscy udzielają (Kraków, 13 IV 1530) 40 dni odpustu wiernym, nawiedzającym pod określonymi warunkami kościół par. w Zborowie (kopia dok.) s. 466—467.
15. Piątek, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 468.
16. Jastrzembniki, wieś. Tytułu kościoła par., z którego minister kalwiński został usunięty, nie zapisano s. 468—469.
17. Blizanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 469—476.
18. Kosmowo, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 477—479.
19. Borkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 479—481.
20. Dębe, wieś. Kościół par. (ecclesia, sacellum, capella) nie konsekrowany s. 482—489.
21. Kamień, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano s. 489—490.

Charakterystyka parafii w dekanacie („In summa ecclesiae decanatus...") z uwagą, które posiadają proboszczów, komendarzy i wakują. Innowiercy aktualnie nie mają w tym dekanacie żadnego kościoła s. 490.

Dziekanem dekanatu stawiszyńskiego jest ks. Wojciech Gortius, proboszcz w Stawiszynie s. 356, 359.

IV. Dekanat krotoszyński czyli kobyliński s. 491—554:

Spis parafii dekanatu z oznaczeniem miejskich s. 491.

1. Krotoszin, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (konsekr. w r. 1601) pw. św. Jana Chrzc. s. 492—505:
    a. Kościół pw. św. Piotra i Pawła ap., dawny parafialny, służy za kaplicę szpitala, któremu kolatorka wyjednuje rangę prepozytury s. 492—494, 503—505.
2. Sulmierzice, miasto (oppidum). Kościół par., stojący poza miastem, nie dedykowany s. 505—522:
    a. Szpital w środku miasta, z kaplicą (sacellum) pw. św. Anny s. 516—522:
        — Marcin Zborowski, podczaszy koronny, starosta odolanowski itd. funduje (Odolanów, 5 VIII 1538) szpital w Sulmierzycach (kopia dok.) s. 519—520.
3. Zduny, miasto (oppidum). Kościół par. nie konsekrowany; poprzedni był pw. św. Jana Chrzc. i św. Jadwigi ks. s. 523—530:
    a. Pyzice, wieś w par. Zduny, posiadająca kaplicę (sacellum) pw. św. Marcina, w lesie w kierunku Sulmierzyc s. 529—530.

4. Baszkowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 530—536.
5. Kobelin, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. (s. 491). Kościół par. pw. św. Stanisława b., Najśw. Maryi P. i 11 Dziewic MM. s. 536—546:
   a. Konwent Bernardynów s. 543.
   b. Prepozytura szpitalna (fund. i eryg. w r. 1434) z kaplicą (capella, sacellum), o której dedykacji nie wiadomo s. 543—546.
6. Wygąnowo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b. s. 547—553.
7. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. Zachował się tylko początek sprawozdania wizyt. s. 554.

Miejscowym dziekanem jest ks. Mateusz Frąckowic, prepozyt par. Krotoszyn s. 491.

V. Dekanat pleszewski, z brakami opisów, s. 555—594:

1. Sosznica, wieś. Zachowała się tylko środkowa część sprawozdania s. 555—557.
2. Karmino, wieś. Przy kościele par., którego wezwania nie podano, przebywa od lat ok. 30 minister kalwiński; aktualnie nawet dwóch s. 557—558.
3. Korita, wieś. Kościół par. nie konsekrowany s. 558—563.
4. Kotlino, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 563—566.
5. Twardowo, wieś. Kościół par. (dedyk. w r. 1522) pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 566—572.
6. Magnuszewice, wieś. (Parafia wydzielona przed r. 1531 z par. Twardów). Kościół par. pw. św. Barbary pm. i św. Stanisława b. s. 572—574.
7. Kowalewo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 574—576.
8. Kretkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 576—579.
9. Żegocino, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 579—588:
   — Ugoda gospodarcza zawarta (Jarocin, 27 VIII 1545) pomiędzy Stanisławem Gołembiowskim, proboszczem w Panience i Żegocinie, a Bartłomiejem Suchorzewskim, dziedzicem wsi Żegocin (kopia dok.) s. 585—588
10. Broniszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i św. Bartłomieja ap. Brak końca akt wizyt. s. 589—592.
11. Jedlec, wieś. Ocalała tylko środkowa część sprawozdania wizyt. s. 593—594.

5

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 5.**

[2. Tytuł oryg.] Acta visitationis **[archidiaconalis]** totius **Archidiaconatus Vnieioviensis** sub felicibus auspicijs illustrissimi principis & reuerendissimi dni, d. Ioannis Wężyk[10] Dei & Apostolicae Sedis gratia archi-

[10] Jan Wężyk (1575—1638) h. Wąż, kolejno biskup przemyski, poznański, arcybiskup gnieźnieński i prymas. (Korytkowski A, III 691—756.— Szostkiewicz s. 191).

episcopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae primatis & primi principis, iuxta praescriptum constitutionum prouincialium, per adm. r.d. Lucam Wilkostowski[11], archidiaconum Vnieiovien[sem], canonicum Gnesnen[sem] & parochum Koninen[sem] in anno Dni MDCXXXVI feliciter expeditae.

[3. Daty krańc.] **1635—1636.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (30,7 × 19,2 cm).— Stron (ponownie policzb.) 312; str. czyste: 2, 103, 260, 268.— Oprawa z r. 1973 w skaj. Księga nosi ślady dawniejszego zwilgocenia.

[5. Sygn. daw.] **150** (Inw. 1918, Chodyński).— № 1? (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Akta zawierają wizytację całkowitą — zewnętrzną (s. 3—264) i wewnętrzną, wyodrębnioną na s. 269—312.— Księga jest czystopisem, wykonanym przez notariusza wizytacji, nie wyszczególnionego z nazwiska (s. 259), który ją bałamutnie spaginował, co spowodowało obecnie ponowne jej stronicowanie.— Że wizytacja jest tylko archidiakońską — świadczy wyrażenie „iuxta praescriptum constitutionum provincialium", użyte w tytule (s. 1) i powtórzone na s. 259, następnie brak dekretów reformacyjnych, które mogli wystawiać tylko biskupi (ordynariusze) oraz inni wizytatorzy generalni, a przede wszystkim oświadczenie samego prał. Wilkostowskiego na s. 15.— Akta nie ujawniają szczegółowej datacji marszruty wizytacyjnej. Wiadomo tylko, iż archidiakon wizytowanie dekanatu brzeźnickiego rozpoczął 11 X 1635 (s. 69) i radomszczańskiego 1 XI tr. (s. 115), wizytację personalną duchowieństwa ukończył w sierpniu r. 1636 (s. 269), co jednocześnie zakłada uprzednie wykonanie części pierwszej, tudzież opisywane akta wręczył prym. Wężykowi w jego rezydencji skierniewickiej 12 III 1637 (s. 259).— Zarówno sprawozdania wizytacyjne, jak też materiały biograficzne idą w księdze dekanatami w następującej kolejności: 1) uniejowski, 2) brzeźnicki, 3) radomszczański, 4) szadkowski, 5) warcki.— Materiały personalne istnieją tylko dla kapłanów zajętych w duszpasterstwie. Kolejność ich nie zawsze odpowiada porządkowi protokołów wizyt. Ze względów omówionych poniżej — treść wizytacji wewnętrznej przedstawiłem jedynie w sposób skrócony, dekanatami.— Prał. Wilkostowski oświadcza, że we właściwym a-diak. uniejowskim, nie licząc kaplic, zlustrował 105 kościołów i że w teryt. wieluńskim („Tractus Vielunensis"), należącym również do a-diak. uniejowskiego i obejmującym 47 kościołów, razem z nim (1636) przepro-

[11] Łukasz **Wilkostowski** h. Pomian, syn Piotra i Katarzyny z Soleckich tegoż herbu. Był archidiakonem kolegiaty uniejowskiej, kanonikiem katedry gnieźnieńskiej oraz proboszczem i dziekanem w Koninie. Zmarł w r. 1639. (Korytkowski P, IV 298.— ADW: AAG. Wiz, 5 s. 1, 259).

wadzał wizytację oficjał i dziekan wieluński Sebastian Wiktorowicz (s. 267). Lecz akta wizyt. Wieluńszczyzny nie zachowały się.— Księga pozostawiona przez Wilkostowskiego posiada duże znaczenie źródłowe, chociażby jako pierwsza z zachowanych a-diak. uniejowskiego. Nie ma w niej jednak żadnego dokumentu odnoszącego się do samej formy przeprowadzania wizytacji kanonicznych.— Obok zalet ma również swoje wady — iż nie opisuje parafii wakujących oraz nie podaje po wiele razy wezwań kościołów i kaplic.— Na s. 191 wizytator powołuje się ogólnie na akta dawniejszych wizytacji swojego archidiakonatu, które do nas nie doszły.— Współczesny alfab.-topogr. spis parafii, dzisiaj już nieaktualny, mieści się na s. 265—267. Bazgranina cyfr widoczna na s. 1 pochodzi z r. 1746. —Rękopis przekazany z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd został przewieziony do Włocławka po r. 1885.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Część 1. Wizytacja rzeczowa czyli zewnętrzna s. 3—264:

I. Dekanat uniejowski s. 3—68:

1. Unieiow, miasto (oppidum, civitas). Kościół kolegacki i jednocześnie parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i św. Floriana m. s. 3—18:
   — Opis kolegiaty bez kapituły czyli pod względem duszpasterskim: kolegiów wikariuszy, mansjonarzy i służby kościelnej s. 3—15.
   a. Prepozytura sympliczna z kaplicą (oratorium) pw. św. Mikołaja b. (beneficjum Benedyktynów, wizyt. zaocznie) s. 15.
   b. Kaplica (capella) pw. św. Wojciecha b. na zamku arcybiskupim s. 15—16.
   c. Kaplica (oratorium) pw. Bożego Ciała na przedmieściu starego miasta s. 16.
   d. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą pod tymże wezw., na drugim przedmieściu starego miasta, w kierunku Łęczycy s. 16—18.
2. Wielianowo, wieś Kościół par. (dawniej filialny w stosunku do Uniejowa) pw. św. Mateusza ap. s. 19—20.
3. Chwalborzyce, wieś. Kościół par., z powodu nieobsadzenia parafii nie wizyt. s. 20.
4. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 21—24.
5. Swinice, wieś. Kościół par. pw. św. Gotarda b. s. 24—26.
6. Wielienin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 26—28.
7. Niewiesz, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 28—30.
8. Bełdrzychów, wieś podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 30—33.
9. Małyń, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 33—35.
10. Lutomirsko, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 36—41:
    a. Kościół pw. św. Bartłomieja ap., dawniejszy parafialny a obecnie pomocniczy, na przedmieściu, w stronę miasta Kazimierza s. 38, 39—40.

11. Gorka, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 41—43.
12. Pabjanice i Pabiianice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. i św. Mateusza ap. s. 43—49:
    a. Prepozytura szpitalna, z kościołem względnie kaplicą (oratorium) pw. św. Krzyża, na wschodnim krańcu miasta s. 47—49.
    b. Kościół albo kaplica (oratorium), nie dedykowany, w zachodniej połaci miasta s. 49.
13. Mikołaiowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP oraz św. Piotra i Pawła ap. s. 49—51.
14. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 51—55:
    a. Kaplica (oratorium, capella), której tytułu nie zapisano (może pw. św. Krzyża), zwana także filią Kwiatkowic, położona pod lasem, przy drodze z tejże wsi do Lutomierska s. 54—55.
15. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 55—57.
16. Zadzim, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 57—59.
17. Rososyca, wieś. Kościół par. nie wizyt. z powodu wakansu parafii s. 59.
18. Glinno, wieś. Kościół par. pw. św. Wita m. s. 59—61:
    a. Brodnia, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Stanisława b., afiliowana do par. Glinno s. 61—62.
19. Pieczno w, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 62—65:
    a. Siedliątkow, wieś na terenie par. Pęczniew, posiadająca kaplicę (capella, ecclesia, oratorium) pw. św. Marka ew. (zbud. ok. 30 lat temu) s. 64—65.
20. Druzbin, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 65—67.
21. Niemysłow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 67—68.
22. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 68.

Miejscowym dziekanem jest ks. Jakub Roczkowski, kanonik uniejowski i proboszcz par. Turek s. 68, 282.

II. Dekanat brzeźnicki s. 69—114:

1. Brzeznica, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 11 X 1635 s. 69—74:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na starym mieście (za bramą czyli za mostem, w kierunku południowym) s. 73—74.
2. Lgota, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p. s. 75—77.
3. Wiewiecz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 77—79.
4. Jedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 79—81.
5. Sulmierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. s. 81—82.
6. Rząsna, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza i Macieja ap. s. 82—84.
7. Siemikowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 84—88.
8. Działoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 88—90.
9. Trembaczow, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 90—91.
10. Paięczno, miasto (oppidum). Parafia posiada dwa obok siebie stojące kościoły par. — pierwszy pw. Matki Boskiej, a drugi (ecclesia, capella) pw. św. Leonarda op. s. 91—94.
11. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 94—97.

12. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 97—99.
13. Dworyszowice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 99—102.
14. Mykanow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 104—106:
    a. Cykarzew, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem albo kaplicą (capella) pw. św. Stanisława b. Jest tylko początek sprawozdania wizyt. s. 102.
15. Borowno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 106—109.
16. Kruszyna, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap. s. 109—114.

Dziekanem dekanatu brzeźnickiego jest prepozyt miejscowej parafii, ks. Jan Swiradius s. 114, 283.

III. Dekanat radomszczański s. 115—157:

1. Radomskie, miasto (oppidum, civitas), prawdop. prepozytura par. Kościół par. pw. św. Lamberta b., wizyt. 1 XI 1635 s. 115—128:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Walentego m. s. 124—126.
    b. Prepozytura prosta albo prebenda, z kościołem lub kaplicą (oratorium) pw. św. Marii Magdaleny, na przedmieściu w stronę południa s. 126—128.
    c. Strałkow i Strzałkow, wieś na terenie par. Radomsko. Prebenda z kaplicą (capella, oratorium) pw. św. Andrzeja ap. s. 155—156.
2. Kamieńsko, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 128—131.
3. Mstow, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. Wniebowzięcia NMP s. 132—135:
    a. Redziny, wieś w par. Mstów, w której znajduje się kaplica (capella) pw. św. Otylii pm. s. 135.
4. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 135—137.
5. Pławno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 137—138.
6. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 138—140.
7. Dambrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Stanisława b. s. 140—143.
8. Soborzyce, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 143—145.
9. Borzykowo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 145—147:
    a. Kaplica (capella), której tytułu nie zapisano, w polu poza wsią s. 147.
10. Zytne, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 147—148.
11. Kobiele, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Jana ap. s. 148—151.
12. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. i św. Jadwigi ks. s. 151—153.
13. Dminin, wieś. Kościół par. pw. św. Szymona i Judy ap. s. 154—155.
14. Krępa, wieś. Kościół par. nie wizyt. z powodu nieobsadzenia parafii s. 157.
15. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 261—264.

Dziekanem miejscowym jest ks. Grzegorz Panosius, prepozyt par. Radomsko i surogat Konsystorza For. Uniejowskiego s. 157, 292.

IV. Dekanat szadkowski s. 157—211:

1. Szadek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 157—166:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem (ecclesia, oratorium) pod tymże wezw., na przedmieściu położonym po wschodniej stronie miasta s. 164—165.
   b. Kościół pw. św. Idziego op., stojący poza kurią królewską w kierunku wsi Wojsławice s. 165—166.
2. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 166—169.
3. Borszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 169—172.
4. Sędzieiowice, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p. s. 172—174.
5. Buczek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 174—177.
6. Lobocice i Lobócice, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 177—178.
7. Druzbice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 178—179.
8. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych (uległ pożarowi ok. 10 lat temu) s. 180—183:
   a. Prepozytura sympliczna, z kościołem pw. św. Jana Chrzc., na przedmieściu w kierunku wschodnim s. 181—183.
9. Parzno, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 183—184.
10. Pożenice, wieś. Kościół par. pw. św. Kazimierza kr. s. 184—186.
11. Grabno, wieś, (od r. 1632) prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 186—189.
12. Widawa, miasto (oppidum, civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 189—197:
    — Biblioteka kościelna (charakterystyka bez katalogu) s. 191.
    — Akademia Widawska (tylko wzmianka) s. 191.
    a. Kościół pw. św. Rocha w. (zbud. w r. 1627) na wzgórzu za miastem, przy gościńcu do Szadku s. 194—195.
    b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem względnie kaplicą (oratorium) pod tymże wezw. s. 196.
    c. Kościół pw. św. Wojciecha b. w polu za miastem s. 197.
13. Wygiełzow, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP s. 197—199.
14. Rychłocice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 199—200.
15. Brzykow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 200—202.
16. Strońsko, wieś. Kościół par. nie wizyt. z powodu wakansu parafii s. 202.
17. Korczow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 202—204.
18. Rzestarzow, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 204—205.
19. Sczerczow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 205—208:
    a. Kaplica (ecclesia seu capella) pw. św. Barbary pm. przy drodze, która wiedzie do Piotrkowa s. 207—208.
20. Osiny, wieś. Kościół par. (w puszczy — „in eremo") pw. św. Leonarda op. s. 208—209:
    a. Chabielice, wieś. Parafia z kościołem, którego tytułu nie zapisano, afiliowana do par. Osiny s. 210.

Dziekanem dekanatu szadkowskiego jest ks. Samuel Sokołowski, prepozyt miejscowej parafii s. 210—211, 306.

V. Dekanat warcki s. 211—259:

1. Warta i Wartha, miasto (oppidum, civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 211—220:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na przedmieściu zwanym Gorki s. 217—218.
   b. Druga prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Łazarza czy też św. Krzyża s. 218—219.
   c. Kaplica (ecclesia seu oratorium) pw. św. Jana Chrzc., stojąca w polu, na południe od miasta s. 219—220.
   d. Mikołaiowice, wieś w par. Warta, posiadająca (od r. 1631) kaplicę (capella) we dworze rodziny Bartochowskich, nie dedykowaną s. 220.
2. Bolesczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 220—222.
3. Dobra, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 222—226:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw. s. 225.
   b. Kościół pw. św. Jana za miastem, przy gościńcu do Uniejowa s. 225—226.
4. Skecznow i Skęcznow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 226—227.
5. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., nie wizyt. z powodu nieobsadzenia parafii s. 227.
6. Jeziorsko, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża (niedawno spłonął) s. 228—229:
   a. Kaplica (capella), wystawiona zastępczo dla potrzeb kultu, nie dedykowana s. 228.
7. Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 229—232.
8. Sieradz, miasto (oppidum, civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 232—240:
   a. Kościół kolegiacki pw. Trójcy Św. obok zamku królewskiego (capella regalis) s. 237—239.
   b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na przedmieściu od strony zachodniej s. 239—240.
9. Męka, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 240—242.
10. Kliczkow, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 242—243.
11. Dąmbrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 243—244.
12. Wąglcow, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich i jednocześnie parafialny pw. św. Klemensa p. i św. Augustyna b. s. 244—246.
13. Charłupia Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 246—247.
14. Brzeznia, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 247—250.
15. Uńkow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 251—254:
   a. Zlaczewo, miasto (oppidum). Filia par. Uników, przekształcana w samoistną parafię. Kościół par. w budowie s. 250—251.
   b. Klonow, wieś. Filia par. Uników z kaplicą (capella) pw. św. Stanisława b. s. 251.
16. Stolec, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 254—255.
17. Buzenin, miasto (oppidum). Wezwania kościoła par. nie podano s. 256—257.

18. Choyne, wieś. Kościół par. pw. św. Anny s. 257—259.

Miejscowym dziekanem jest ks. Baltazar Karczewicz, prepozyt par. Warta s. 259, 306.

Współcz. alfab.-topogr. indeks zwizytowanych kościołów s. 265—267. Strony podane w nim są obecnie nieaktualne.

Część 2. Wizytacja personalna czyli wewnętrzna, ukończona w sierpniu 1636 r. s. 269—312:

Uwaga. Dane osobiste o duchowieństwie dotyczą tylko kapłanów zatrudnionych w duszpasterstwie. Ułożone są również dekanatami, ale nie zawsze według powyższych sprawozdań wizyt. parafii. Pochodzi to stąd, iż kapłani kumulujący stanowiska duszpasterskie omawiani są tylko przy jednej, zwykle ważniejszej placówce, oraz że duchowieństwo niektórych, i to ważniejszych parafii, np. Szadku i Sieradza, zostało tu pominięte. Głównie ze względu na krótkie opisy tej części operuję poniżej nie parafiami, lecz tylko dekanatami.

I. Dekanat uniejowski s. 269—282.
II. Dekanat brzeźnicki s. 283—291.
III. Dekanat radomszczański s. 291—298.
IV. Dekanat szadkowski s. 298—306.
V. Dekanat warcki s. 306—312.

6

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 6.**

[2. Tytuł nad.] Osiemnastowieczny odpis akt wizytacyjnych **kościoła** prepozyturalnego Kanoników Regularnych Laterańskich i jednocześnie parafialnego pw. **św. Mikołaja b. w Kaliszu,** wykonany z zaginionej obecnie wizytacji Archidiakonatu Kaliskiego, przeprowadzonej w roku **1639** przez miejscowego archidiakona Stanisława Żychowicza[12].

[3. Daty krańc.] **1639.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (33 X 21 cm).— Stron (ponownie policzb.) 18; s. 4 czysta.— Oprawa nowa w półpłótno.

[6. Uwagi] Poszyt ten, jakkolwiek jest odpisem dokumentacji, i to jednej tylko parafii, dlatego zaliczyłem do serii wizytacyjnej zespołu akt arcybiskupów gnieźn., że księga, z której został sporządzony, nie istnieje.— Są to akta wizytacji ogólnej (łącznie zewnętrznej i wewnętrznej).— Nie wiadomo dokładnie, czy wizytacja a-diak. kaliskiego, przeprowadzona przez Żychowicza, miała charakter archidiakońskiej, czy generalnej. Raczej założyć trzeba jej rangę archidiakońskiej,

[12] Stanisław **Żychowicz,** dr obojga praw, archidiakon kaliski (od r. 1636 do końca życia), kanonik łowicki, prepozyt par. Rawa Mazowiecka. Zmarł w r. 1650. (Wieteska s. 67, gdzie podano błędną datę śmierci: 1660).

albowiem brak w niej dekretu reformacyjnego, a ponadto wizytacje generalne archidiecezji gnieźn., odbywane przez nieordynariuszy są późne i datują się (w zbiorze włocławskim) dopiero od początku XVIII w.— Wiarogodność odpisu z oryginałem poświadczył słownie notariusz Konsystorza For. Kaliskiego, ks. Marcin Siemiński, który ponadto obwarował omawianą kopię pieczęcią opłatkową ówczesnego oficjała kal. Franciszka Ksawerego Radolińskiego, kanonika lwowskiego (s. 18). Odpisu dokonano w Kaliszu, między r. 1759 a 1779, kiedy to Siemiński pełnił wymieniony urząd.— Rps posiada dwa współcz. tytuły, które wypadło zastąpić od siebie poprawniejszym, a mianowicie: 1) „Visitatio Ecclesiae Colleg[ia]tae Can[oni]c[oru]m Reg[ularium] Calis[siensium] in a° 1639-no p[er] illsum rendum dominum Stanislaum Żychowicz" (s. 1, stanowiąca oryg. odkładkę kartonową); 2) „Visitatio Stanislai Żychowicz, expedita a° Dni 1639-no jn Collegiata Scti Nicolai C.R.L. Calissii" (s. 3, będąca drugą kartą tytułową).— Księga wizytacji a-diak. kaliskiego, z której dokonano nin. kopii, zaginęła, przypuszczalnie w Kaliszu, na przełomie XVIII/XIX stulecia. Nie było jej w Gnieźnie na początku XIX w., bo nie przekazywano jej stamtąd w r. 1822 do Kalisza. Nigdy też nie znalazła się we Włocławku.— Omawiany jej odpis napotkał w r. 1949 ks. Librowski w Kaliszu i przywiózł go do Włocławka.— Na s. 2 poszytu proboszcz par. św. Mikołaja w Kaliszu ks. A(ntoni) Zaremba, kapłan już diecezjalny, poczynił w r. 1852 obliczenia chronologiczne, odnoszące się do miejscowego kościoła.— Na s. 3 historyk ziemi kaliskiej A(dam) Chodyński zanotował 15 maja 1872 r., że korzystał z tych akt do opracowywanej przez siebie historii kościoła św. Mikołaja (którą wydał w Warszawie w 1874).— Niewyraźna pieczątka z napisem: *Z księgozbioru | ks. J. Sobczyńskiego* (który po objęciu w r. 1901 probostwa św. Mikołaja w Kaliszu uprywatniał nie tylko tamtejsze druki, ale także akta) znajduje się na s. 5.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. (Calissium — Kalisz), miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. św. Mikołaja b. (11 ołtarzy), nazwany w obu oryg. tytułach kolegiatą (zakonną) s. 5—18. — Pierwsza wzmianka o obrazie Rubensa „Zdjęcie z Krzyża" s. 7.

7

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 7.**
[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **archidiakońskiej Oficjałatu czyli Tery-**

torium Wieluńskiego, przeprowadzonej przez miejscowego prepozyta i oficjała Macieja Aleksandra Rudzkiego[13] w latach **1668—1669.**

[3. Daty krańc.] **1668—1669.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (30×20 cm).— Stron (ponownie policzb.) 124; str. czyste: 94, 124.— Oprawa z r. 1973 w skaj.

[5. Sygn. daw.] **151** (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] jest to wizytacja archidiakońska. Prał. Rudzki wystawił wprawdzie dekrety reformacyjne dla trzech pierwszych parafii (s. 4, 6, 8), ale dla następnych zaniechał owych czynności prawnych, nie mając do nich upoważnienia.— Przedstawiana tu księga zawiera akta wizytacyjne pełne (łącznie zewnętrzne i wewnętrzne).— Jest to czystopis akt, wykonany niezbyt czytelnie przez notariusza wizytacji, ks. Wojciecha Limiewicza[14].— Omawiane akta nie są szczegółowe i dość ubogie pod względem treści, ale historyczne ich znaczenie powiększa fakt, iż są pierwszymi spośród ocalałych dla ziemi wieluńskiej. O dawniejszych wizytacjach terytorium wieluńskiego, które nie doszły naszych czasów, mówi archidiakon ogólnie na s. 30. Księga nie przynosi nam również żadnego przekazu pisanego czy zwyczajowego na temat przeprowadzania wizytacji kanonicznych.— Sprawozdania wizyt., odnoszące się do kościołów i kaplic, są tu ułożone dekanatami w takim porządku: 1) rudzki, 2) wieruszowski, 3) krzepicki. W nagłówku każdego z nich nie omieszkano podkreślić, że znajdują się w oficjałacie i terytorium wieluńskim.— Chronologia szczegółowa wizytacji jest wyrażona tylko na początku pierwszego (rudzkiego) dekanatu, który był wizyt. w r. 1668 (s. 1) i ostatniego (krzepickiego), lustrowanego w 1669 (s. 95).— Z tego powodu, że akta te nie figurują w spisie Konsystorza Gen. Kaliskiego, wypadnie przyjąć, iż nie było ich w Gnieźnie w r. 1821 i nie wydano ich stamtąd do Kalisza. Do Włocławka musiały trafić w drugiej połowie XIX w. wprost z prowincji, może nawet z samego Wielunia.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat rudzki, wizyt. w r. 1668 s. 1—56:

1. Chotow, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 1—4.
2. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 4—6.
3. Lagiewniki, wieś. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc. s. 6—8.
4. Wydrzyn, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża s. 8—10.

---

[13] Maciej Aleksander **Rudzki**, prepozyt kapituły kol. w Wieluniu i oficjał Konsystorza For. Wieluńskiego. (ADW: AAG. Wiz. 7 s. 123).

[14] Wojciech Limiewicz, wicedziekan kolegiaty w Wieluniu czyli dziekan kolegium tamt. wikariuszy, proboszcz par. Wydrzyn, notariusz rzeczywisty Konsystorza For. Wieluńskiego, sekretarz nin. wizytacji. (ADW: AAG. Wiz. 7 s. 123).

5. Czarnozełny, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 10—13.
6. Rudlice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 13—16.
7. Oszyakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. s. 16—21:
   a. Radoszowice, wieś. Filia par. Osjaków z kaplicą czy też kościołem (capella, ecclesia) pw. św. Marka ew. i św. Marii Magdaleny s. 20—21.
8. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 22—25.
9. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 25—27.
10. Kadłub, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, poprzedni był pw. św. Andrzeja ap. s. 27—31:
    a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Wszystkich Świętych s. 29—30.
    b. Grębień, wieś. Druga filia par. Kadłub z kościołem względnie kaplicą (capella) pw. Trójcy Św. s. 30—31.
11. Krzywarzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 31—33.
12. Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 34—38:
    a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem albo kaplicą (capella) pw. św. Leonarda op. s. 36—38.
13. Komorniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Andrzeja ap. s. 38—41.
14. Mokrsko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 42—45.
15. Skomlin, wieś. Kościół par. pw. św. Filipa i Jakuba ap. s. 46—47.
16. Ruda, wieś (do r. 1420 kolegiata, następnie) prepozytura par. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. s. 47—55:
    a. Prepozytura szpitalna, o której kościele względnie kaplicy nie wspomniano s. 54—55.

[17. Wieluń, miasto:]
    a. Gaszyn, wieś w par. kolegiackiej w Wieluniu, posiadająca kościół albo kaplicę (oratorium) pw. św. Zygmunta kr. s. 55—56.
    b. Dąbrowa, wieś na terenie par. kolegiackiej w Wieluniu, gdzie znajduje się kościół pw. św. Wawrzyńca m. s. 56.

II. Dekanat wieruszowski s. 57—93:

1. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 57—59.
2. Walknowy, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 59—61.
3. Lutultovia czyli Lutoldistadium, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św., św. Mateusza ap. i św. Doroty pm. s. 61—64:
   a. Swietkowice, wieś w par. Lututów, w której istnieje kaplica (capella), nie dedykowana s. 63.
4. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 64—66.
5. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach s. 66—68:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kaplicą (capella), której tytułu nie zapisano s. 68.
6. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 68—70.
7. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 70—72.
8. Dzietrzkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 73—75:
   a. Łubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 74—75.
9. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 76—78:

a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kaplicą (capella) pw. św. Mateusza ap. s. 77—78.

10. Bolesławiec, miasto (civitas). Kościół par. nie konsekrowany; poprzedni był pw. Trójcy Św. s. 78—82:
    a. Kościół względnie kaplica (capella) szpitalna pw. św. Krzyża, przy której osiadły Premonstratentki s. 82.
    b. Kaplica (oraculum, capella) pw. św. Małgorzaty pm., poza miastem od strony północnej, nazwana tu filią s. 82.
11. Mieleszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 83—85:
    a. Chroscin, wieś na terenie par. Mieleszyn, posiadająca kaplicę (oraculum, capella) pw. św. Mikołaja b. s. 84.
12. Wieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 85—90:
    a. Kościół szpitalny pw. św. Jana Chrzc. w mieście s. 90.
    b. Kaplica (oraculum, capella) pw. św. Mikołaja b., znajdująca się również w mieście, lecz po drugiej stronie Prosny s. 90.
    c. Swiba, wieś w par. Wieruszów, gdzie istnieje kaplica (oraculum, capella) pw. św. Katarzyny pm. s. 89—90.
13. Cieszecin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 91—93:
    a. Weglowice, wieś. Filia par. Cieszęcin z kaplicą (capella) pw. Trójcy Św. s. 93.

III. Dekanat krzepicki, wizyt. w r. 1669 s. 95—123:

1. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 96—98:
    a. Toporow, wieś na terenie par. Mierzyce, posiadająca kościół lub kaplicę (capella, sacellum) pw. Wniebowzięcia NMP s. 97—98.
2. Parzymiechy, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 99—101:
    a. Jaworzno, wieś. Filia par. Parzymiechy z kościołem względnie kaplicą (capella), nie dedykowaną s. 110—111.
3. Dankow, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekrowany s. 101—103:
    a. Stary kościół par. pw. św. Stanisława b., stojący poza wsią s. 101.
    b. Zaiączki, wieś. Filia par. Danków z kościołem pw. św. Zygmunta kr. (Trwa jednak spór, czy kościół ten jest rzeczywiście filialnym w stosunku do Dankowa) s. 101, 108—110.
4. Krzepice, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. św. Jakuba ap. s. 103—108:
    a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (capella) pw. św. Stanisława b. s. 107.
    b. Kaplica (sacellum, capella) pw. św. Barbary pm. na zamku starościńskim s. 108.
5. Rudniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 111—113.
6. Zytniow, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 113—115.
7. Praszka, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 115—120:
    a. Stradziec, wieś. Parafia niegdyś z kościołem, obecnie zaś z kaplicą (capella) pw. św. Katarzyny pm. afiliowana do Praszki s. 118—119
    b. Kowale, wieś. Parafia kiedyś z kościołem, a teraz z kaplicą (ca-

pella) pw. św. Feliksa i Adaukta mm. afiliowana do par. Praszka s. 119—120.
8. Dzietrzniki, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 120—121.
9. Pątnow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. s. 121—122.

8

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 8.**

[2. Tytuł oryg.] Acta visitationis [**archidiaconalis**] **Archidiaconatus Vnieioviensis** sub felicibus auspiciis celsissimi principis & reuerendissimi domini, dni Ioannis Stephani Wydżga [15], Dei & Apostolicae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae primatis & primi principis, iuxta praescriptum constitutionum provincialium, per adm. r.d. Andream Pruski [16], provisum & domesticum praelatum, archidiaconum Vnieiouiensem in anno Dni **1683**-tio — MDCXXXXXXXXXIII feliciter expeditae.

[3. Daty krańc.] **1683.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (30,1×19,2 cm).— Stron (ponownie policzb.) 316; str. czyste: 273, 277.— Oprawa z r. 1973 w skaj.

[5. Sygn. daw.] **152** (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi]. Rejestrowana pozycja stanowi wizytację archidiakońską, o czym m.in. świadczy zawarte w tytule wyrażenie „iuxta praescriptum constitutionum provincialium" (s. 1) oraz brak w niej dekretów reformacyjnych dla kościołów.— Jest to zarazem wizytacja całkowita (zewnętrzna i wewnętrzna).— Księga jest czystopisem, niezbyt czytelnym.— Archidiakon miał do pomocy notariusza wizytacji, o którym wspomina na s. 163, nie przekazując jednak potomnym jego nazwiska. Pierwszy sekretarz prowadził akta — mniej starannie do s. 138, a drugi odtąd do końca.— Tytuł, ujęcie i treść akt przypominają pozycję 5.— Sprawozdania wizyt. poszczególnych kościołów i kaplic idą w księdze dekanatami w tym porządku: 1) uniejowski, 2) szadkowski, 3) warcki, 4) radomszczański, 5) brzeźnicki. Na s. 274 nie wpisano nagłówka dek. brzeźnickiego, zostawiając dlań tylko miejsce.— Rękopis nie dostarcza badaczowi żadnego dokumentu, mającego związek z formalną stroną odbywania wizytacji

[15] Jan Stefan Wydżga h. Jastrzębiec, zmarły w r. 1685. Był chronologicznie biskupem łuckim, warmińskim oraz arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. (K. Wójcicki: Żywot i pamiętniki J.S. Wydżgi. Warszawa 1852.— Korytkowski A, IV 266—292.— Szostkiewicz s. 200).

[16] Andrzej **Pruski**, prałat domowy papieski, archidiakon kapituły kol. w Uniejowie. (ADW: AAG. Wiz. 8).

kościołów.— Brak tu także chronologii szczegółowej marszruty wizytacyjnej, nawet ogólnie dla danego dekanatu.— Prał. Pruski podaje, że równocześnie z nim kościoły znajdujące się na terytorium wieluńskim, należącym ciągle lato sensu do archidiakonatu uniejowskiego, wizytował prepozyt kapituły kol. w Wieluniu i zarazem audytor tamt. Konsystorza For., a kolegiatę łaską, chyba tylko pod względem duszpasterstwa, oraz parafie inkorporowane do jej beneficjów — prepozyt-infułat kapituły kol. w Łasku (s. 316). Nazwisk obu kolegów-lustratorów, posiadających na swych terytoriach uprawnienia wizytacyjne archidiakonów, Pruski nie przytoczył. Ewentualne akta, sporządzone z okazji ich wizytacji, nie zachowały się.— Atoli i sam a-diak. Pruski nie zwizytował we własnych granicach pewnych parafii, jak Kamionacz i Spicymierz, do których dostęp, z powodu otaczających je mokradeł, okazał się wyjątkowo trudny (s. 316).— Poza tym brak w jego aktach pewnej ilości wezwań kościołów i kaplic.— Ponieważ przedstawianej księgi nie ma w spisie Konsystorza Gen. Kaliskiego (1857), wolno przypuszczać, że nie było jej uprzednio w Gnieźnie, a zatem nie przekazywano jej stamtąd w l. 1821—1822 do Kalisza. Do Włocławka trafiła w końcu XIX w. z prowincji diecezjalnej, może z samego Uniejowa.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat uniejowski s. 3—74:

1. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm. s. 3—7.
2. Chwalbozyce, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 7—10.
3. Swience, wieś. Kościół par. pw. św. Gotarda b. s. 10—13.
4. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 13—17.
5. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia i Wniebowzięcia NMP s. 17—19.
6. Niewiesz, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 19—22.
7. Bałdrzychow, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Idziego op. i św. Jana Chrzc. s. 22—26.
8. Małyn, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 26—30.
9. Lutomirsko, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 31—38:
   a. Prepozytura zwykła z kościołem pw. św. Bartłomieja ap., który był dawniej świątynią parafialną, na przedmieściu w kierunku zachodnim s. 36—38.
10. Gorka, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny s. 38—40.
11. Pabiianice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. i św. Macieja (powinno być: Mateusza) ap. s. 40—44:
    a. Prepozytura szpitalna na przedmieściu, z kaplicą (capella) pw. św. Krzyża s. 43—44.

12. Mikołaiewice, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. oraz Narodzenia NMP s. 44—46.
13. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Barbary pm. s. 47—49.
14. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 49—51.
15. Zadzim, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. s. 52—55:
    a. Zygry, wieś w par. Zadzim, posiadająca kaplicę (capella), której tytułu nie zapisano s. 55.
16. Rososzyca, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 56—58.
17. Męka, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 58—59.
18. Pieczenow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 59—62.
19. Glinno, wieś (parafia inkorporowana, razem z filią Brodnia, do prepozytury w Zadzimiu). Kościół par. pw. św. Wita, Modesta i Walentego mm. s. 62—65:
    a. Brodnia, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Stanisława b., afiliowana do Glinna s. 64—65.
20. Siedlątkow, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew. s. 65—68.
21. Druzbin, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 68—71.
22. Niemysłow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 71—74.

Dziekanem dekanatu uniejowskiego jest ks. Marian Jankowski, proboszcz par. Niemysłów s. 74.

II. Dekanat szadkowski s. 75—163:

1. Szadek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap. s. 75—84:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha (eryg. w r. 1540), wewnątrz miasta, przy drodze wiodącej do Uniejowa, z kaplicą (capella, ecclesia) nową, nie dedykowaną s. 83—84.
    b. Kościół (ecclesia, capella) pw. św. Idziego op. za miastem, obok pałacu królewskiego s. 84.
2. Borszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 85—87.
3. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 87—92.
4. Sędzieiowice, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p. i św. Marii Magdaleny s. 93—96.
5. Pożęnice, wieś. Kościół par. pw. św. Kazimierza kr. s. 96—99.
6. Buczek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 99—103.
7. Łobudzice, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 103—106.
8. Druzbice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 106—109.
9. Krzepcow, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 109—114.
10. Wygiełzow, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP s. 114—118.
11. Parzno, wieś, nie zorganizowana prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 118—122.
12. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 122—127:
    a. Kościół pomocniczy pw. św. Jana Chrzc. znajdujący się na przedmieściu, na południe od miasta s. 126—127.
13. Kaszewice, wieś. Kościół par. (ecclesia, capella) pw. Trójcy Św. s. 127—128.

14. Osiny, wieś (do początku XVI w. filia par. Rząśnia). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 128—133:
    a. Chabielice, wieś. Filia par. Osiny („in eremo") z kościołem pw. Trójcy Św. s. 131—133.
15. Szczercow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i Narodzenia NMP s. 133—136.
16. Rostarzow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 137—139.
17. Rusiec, wieś (do r. 1643 filia par. Restarzew). Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 139—143:
    — Spis wotów przy obrazie Matki Boskiej Różańcowej, słynącym łaskami s. 139—140.
18. Vidavia (Widawa), miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (konsekr. w r. 1476) pw. św. Marcina b. i św. Małgorzaty pm. s. 143—148:
    a. Kościół pw. św. Rocha w. za miastem, na wzgórzach przy gościńcu wiodącym do Szadku s. 146—147.
    b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha poza miastem, z kościołem pod tymże wezw., nowym i nie konsekrowanym s. 147—148.
    c. Kościół pw. św. Walentego m. za miastem, przy drodze do Brzykowa s. 148.
19. Rychłocice, wieś. Kościół par. pw. Zwiastowania NMP s. 148—151.
20. Brzykow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 151—155.
21. Grabno, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b. s. 155—158.
22. Korczow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 158—161.
23. Stronsko, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 161—163:
    a. Rzekta, wieś na terenie par. Strońsko, w której znajduje się kaplica (capella), nie dedykowana s. 163.

Dziekanem miejscowym jest ks. Maciej Mateusz Duczałkowicz, prepozyt par. Widawa s. 163.

III. Dekanat warcki s. 164—241:

1. Choyne, wieś. Kościół par. pw. św. Anny s. 164—167.
2. Buzenin, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Krzyża i św. Katarzyny pm. s. 167—172:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha na przedmieściu, przy gościńcu do Sieradza, z kościołem pod tymże wezw. s. 171—172.
3. Unkow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 172—176:
    a. Klonow, wieś w par. Uników, posiadająca kaplicę (capella) pw. św. Stanisława b. s. 175—176.
4. Złaczow, miasto (oppidum). Kościół par. nie konsekrowany s. 176—178.
5. Stolec, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 178—181.
6. Brzeznie, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op. s. 181—184:
    a. Godynice, wieś. Filia par. Brzeźnio z kaplicą (capella) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m. s. 183—184.
7. Kliczkow, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 184—186.
8. Wąkczow, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców z Miechowa i jednocześnie parafialny pw. św. Klemensa p. s. 186—187.
9. Wroblow, wieś. Tytułu kościoła par. nie zapisano s. 187—190.

10. Tubadzin, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 190—191.
11. Charłupia Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 191—193.
12. Dambrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 193—195.
13. Sieradz, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 195—209:
    — Biblioteka kościoła par., licząca ponad 200 książek i posiadająca ich wykaz, którego jednak do nin. akt nie wciągnięto s. 203.
    a. Kościół kolegiacki (ecclesia, oratorium) pw. Trójcy Św., zwany też kaplicą królewską, nieparafialny s. 206—209.
    b. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b., stojąca na gruncie plebańskim s. 209.
    c. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na przedmieściu, w kierunku zachodnim od miasta s. 209.
14. Charłupia Minor, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 210—213.
15. Vartha (Warta), miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 213—229:
    — Książki kościoła par. w liczbie 330. O katalogu ich nie zaznaczono, ani też nie wciągnięto ich spisu do nin. księgi s. 229.
    a. Prepozytura szpitalna św. Krzyża, z kościołem czyli kaplicą (capella) pw. św. Krzyża albo św. Łazarza s. 223—225.
    b. Kaplica (capella) pw. św. Jana Chrzc. s. 225—226.
    c. Druga prepozytura szpitalna — Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na przedmieściu zwanym Gorki s. 226—228.
16. Ieziersko, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża s. 229—232.
17. Miełkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm. s. 232—234.
18. Skęcznow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 234—235.
19. Dobra, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Matki Boskiej s. 235—239:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Stanisława b., na przedmieściu s. 238—239.
20. Bolesczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 239—241.

Dziekanem warckim był ks. Piotr Chałacki, proboszcz par. Charłupia Wielka, zmarły przed dwoma tygodniami s. 191, 193.

IV. Dekanat radomszczański s. 242—272:

1. Radomsko, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Lamberta b. s. 242—250:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Ducha Św. i św. Walentego m. s. 247—248.
    b. Prepozytura sympliczna (prebenda) z kościołem względnie kaplicą (oratorium) pw. św. Marii Magdaleny na przedmieściu, na południe od miasta s. 248—250.
2. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. s. 250—252.
3. Kamiensko, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 252—254.
4. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. i św. Jadwigi ks. s. 254—255.
5. Dmenin, wieś. Kościół par. pw. św. Szymona i Judy ap. s. 255—256.

6. Kobiele, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Jana ap. s. 257—258.
7. Zytne, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 258—260.
8. Borzykowa, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 260—263.
9. Soborzyce, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 263—264.
10. Dambrowa, wieś, proboszcz nazywany jest prepozytem. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 264—266:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Joachima, położona o 4 staja poza wsią D. s. 265.
11. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 266—267.
12. Wola Grzymalina, wieś. (Parafia aktualnie formowana z części par. Kamieńsk). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 267—268.
13. Krępa, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM. s. 268—269.
14. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 269—271.
15. Pławno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 271—272.

Miejscowym dziekanem jest ks. Adam Chrostkiewicz, proboszcz par. Wiewiec i Lgota w dek. brzeźnickim! s. 284, 287.

V. Dekanat brzeźnicki s. 274—316:

1. Kruszyna, wieś, proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. pw. św. Macieja ap. i św. Stanisława b. s. 274—276, 278—279. Tekst na s. 276 skasowany przez notariusza wizytacji.
2. Borowno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. s. 279—281.
3. Mstow, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. Wniebowzięcia NMP s. 281—282.
4. Wiewiecz, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 282—284.
5. Lgota, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p. s. 284—287.
6. Mykanow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 287—290:
    a. Czykarzow, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem względnie kaplicą (capella) pw. św. Stanisława b. s. 289—290.
7. Iedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 290—291.
8. Brzeznica, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 291—298:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem czy kaplicą (capella) pw. Ducha Św. i św. Walentego m., za mostem, w kierunku południowym s. 297—298.
9. Dworyszowice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i 10 Tysięcy Żołnierzy s. 299—300.
10. Wasosze, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 300—302.
11. Działoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. s. 302—303.
12. Siemikowice, wieś. Kościół par. pw. św .Marcina b. s. 304—306.
13. Paięczno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP s. 306—311:
    — Spis wotów, należących do cudownego obrazu Matki Boskiej s. 307.
    a. Kościół pw. św. Leonarda op., sąsiadujący z poprzednim s. 310—311.
14. Sulmierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. s. 311—313.
15. Rzasna, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza i Macieja ap. s. 313—316.

9

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 9.**

[2. Tytuł oryg.] Acta actorvm visita[ti]o[n]is **[generalis]** beneficiorum curatorum & simplicium **jn Archidiaconatu Vniejoviensi** sub felici regimine celsissimi principis, illustrissimi & reverendissimi domini, domini Stanislai jn Słvpow S z e m b e k [17], archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae & M. D. L[ithuani]ae primatis primique principis, perpetui commendatarij abbatis Tynecen[sis], pastoris super grege sibi commisso vigilantissimi, per perillustrem & adm. rndum d. Alexandrum P r o s z e w s k i [18], archidiaconum Vniejovien[sem] anno Dni MDCCXI & MDCCXII expeditae & per nobilem Mat[t]hiam Casimirum S ł o m i n s k i [19], apostolic[um] & hujusmodi actus visitationis notarium conscriptae.

[3. Daty krańc.] **1711—1712.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (31,6×19,4 cm).— Stron **XXXVIII,** 685, 214; str. czyste w cz. I: I-XXXIV, XXXVI, XXXVIII, **144—148,** 214—220, 325—332, 477—479, 582—583, 679—685; w cz. II: 51—52, 94, 123—124, 175—176, 184—214; str. podwójna 362; ze str. 439 przeskok na s. 450.— Oprawa współcz. w skórę. Na grzbiecie naklejka z sygn. z r. 1857.

[5. Sygn. daw.] **154** (Inw. 1918, Chodyński).— № 2 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Omawiana wizytacja posiada rangę g e n e r a l n e j, co wynika z obu dokumentów przedwizytacyjnych, o czym obszerniej informuję poniżej, oraz z wydanych przez prał. Proszewskiego dekretów ref.— Jest to zarazem wizytacja o g ó l n a (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Księga stanowi c z y s t o p i s akt.— T y t u ł księgi znajduje się na s. XXXV w ramce, wykonanej piórkiem. Na s. XXXVII umieszczono h e r b a-bpa S. Szembeka, zrobiony tą samą techniką.— Akta składają się z d w ó c h w y o d r ę b n i o n y c h c z ę ś c i. Pierwsza (s. 1—678) zawiera właściwe s p r a w o z d a n i a w i z y t a c y j n e, a druga (s. 1—174) d e k r e t y r e f o r m a c y j n e. W następstwie tego w drugiej części nin. pozycji (B) znajdują się p o d w ó j n e c y f r y stron.— Poza

[17] Stanisław Szembek (1650—1721) h. własnego, kolejno biskup dionizejski i sufragan krakowski, ordynariusz włocławski, arcybiskup gnieźnieński i prymas. (Korytkowski A, IV 376—430.— Szostkiewicz s. 175).

[18] Aleksander **Proszewski**, archidiakon uniejowski, kanonik łęczycki i łowicki, zm. w r. 1727. (Wieteska s. 84.— ADW: AAG. Wiz. 9 s. 3, 5 w cz. pierwszej).

[19] Szlachcic Maciej Kazimierz Słomiński, notariusz z ustanowienia papieskiego, przybrany na sekretarza nin. wizytacji, zm. w r. 1755. (ADW: AAG. Wiz. 9).

kilku parafiami, dotkniętymi zarazą, archidiakon opuścił pewną liczbę kościołów pomocniczych i kaplic. Prepozyturę zwykłą św. Mikołaja w Uniejowie, należącą do Benedyktynów, lustrowali dwaj inni wizytatorzy (s. 9—10 w cz. II).— Prał. Proszewski nie wystawiał dekretów ref. dla parafii nieobsadzonych, natomiast dla dwóch czy więcej kościołów, zarządzanych przez jednego proboszcza, wydawał je wspólnie.— Opracowywane akta nie mieszczą w sobie instrukcji wizytacyjnej, na której wpisanie pozostawiono na początku księgi wiele miejsca. Punkty wizytacyjne można przecież w jakimś stopniu odtworzyć na podstawie akt, zwłaszcza że często widać w nich nagłówki poszczególnych podziałów stosowanego sposobu wizytowania.— Za to otrzymujemy tu dwa inne dokumenty, odnoszące się do formy przeprowadzania wizytacji. Pierwszym z nich jest zapowiedź wizytacji generalnej całej archidiecezji gnieźn. przez a-bpa S. Szembeka (s. 1—3), drugim zaś okólnik przedwizytacyjny a-diak. Proszewskiego, wystosowany do duchowieństwa archidiakonatu uniej. (s. 3—5).— Protokoły wizytacyjne zawierają bardzo bogaty materiał historyczny, zwłaszcza drobiazgowo przedstawiają spisy rzeczy kościelnych, a także uposażenie, działalność i życie duchowieństwa. Często wspominają o grasującej na tych terenach zarazie. Na s. 160 jest wzmianka o dawniejszych wizytacjach tegoż archidiakonatu, wyraźnie zaś o odbytej w r. 1668 przez Sebastiana z Dobrej, dziekana i oficjała uniejowskiego, której dokumentacja do nas nie doszła.— Do ujemnych stron przedstawianych akt trzeba zaliczyć brak w nich znacznej ilości wezwań kościołów i kaplic. Oprócz tego wspomniany materiał został wpisany przez notariusza do księgi nie dość przejrzyście. Dalej not. Słomiński nie charakteryzował miejscowości przy ich nagłówkach odnośnie ich rangi miejskiej lub wiejskiej, wskutek czego wypadło tej specyfikacji szukać mozolnie na całych stronach księgi. Wreszcie paginacja notariusza wizytacji jest mało czytelna oraz przeskakująca ze stron parzystych na nieparzyste i odwrotnie.— Marszruta wizytacyjna prał. Proszewskiego została tu zilustrowana datami szczegółowymi nie tylko odnośnie parafii, ale często filii i kościołów pomocniczych w miastach, co dokładnie honoruję w mym szczegółowym inwentarzu księgi.— Dokumentacja wizytacyjna zarówno odnośnie sprawozdań, jak też dekretów reformacyjnych idzie w księdze dekanatami w następującym porządku: 1) uniejowski, 2) warcki, 3) szadkowski, 4) brzeźnicki, 5) radomszczański.— W drugiej części rękopisu (s. 177—183) znajduje się współcz. alfab.— topogr. indeks zwizytowanych miejscowości.— Księgę przekazano w l. 1821—1822 z Gniezna do Kalisza, skąd przewieziono ją po r. 1885 do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

A-bp S. Szembek zapowiada (Łowicz, 23 września 1711 r.) wizytację generalną całej archidiecezji gnieźnieńskiej („Indictio visitationis generalis totius Archidiaecesis Gnesnensis"), której przeprowadzenie, za wyjątkiem archidiakonatów gnieźnieńskiego i kamieńskiego, powierza właściwym archidiakonom, sobie zastrzegając zwizytowanie katedry i kolegiat. Wizytacja powinna się odbyć w czasie od października 1711 do marca 1712 r. s. 1—3.

A-diak. A. Proszewski powiadamia (Łowicz, 12 października 1711 r.) duchowieństwo archidiakonatu uniejowskiego o swojej wizytacji („Innotescentiales pro Archidiaconatu Uniejoviensi ad visitandum") oraz poleca przygotowanie do niej kościołów, siebie i odpowiedniej dokumentacji s. 3—5.

I. Dekanat uniejowski s. 6—143 (sprawozdania wizyt.), 1—50 (dekrety ref.):

1. Uniejow, miasto (oppidum). Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny, którego tytułu nie zapisano, wizyt. (tylko odnośnie duszpasterstwa, pełnionego przez kolegia wikariuszy i mansjonarzy) 3 XI 1711 s. 7—25, 1—10:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., na przedmieściu, wizyt. 4 XI s. 11—16, 5—7.
   b. Kościół pw. Bożego Ciała na przedmieściu, wizyt. 4 XI s. 16—19, 8.
   c. Prepozytura prosta z kościołem pw. św. Wojciecha b. (zbud. w r. 1650, konsekr. 1673), wizyt. 5 XI s. 19—25, 8—9.
   d. Prepozytura zwykła Benedyktynów z kościołem pw. św. Mikołaja b. (wizyt. przez opata Norbertanów z Witowa F.J. Kraszkowskiego i dziekana Benedyktynów z Tyńca W. Cierniewskiego, z czego spraw. tutaj nie ma) s. 9—10 (w cz. II).
2. Wilamow, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 6 XI s. 25—30, 10—11.
3. Vielenin i Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 7 XI s. 30—38, 11—13.
4. Falborzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 8 XI s. 38—40, 13—14.
5. Swince i Swience, wieś. Kościół par. pw. św. Gotarda b., wizyt. 9 XI s. 40—45, 14—15.
6. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 10 XI s. 45—47, 15—16.
7. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 10 XI s. 48—53, 16—20.
8. Niewiesz, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 11 XI s. 53—56, 21.
9. Bełdrzychow i Baldrzychow, wieś. Kościół klasztorny Cystersów i zarazem parafialny pw. św. Idziego op., wizyt. 12 XI s. 56—60, 21—22.
10. Małyń, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 13 XI s. 60—65, 22—23.
11. Lutomiersko, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP uległ pożarowi ok. r. 1696; na jego miejsce zbudowano przed r. 1703

kaplicę (capella), dotąd nie dedykowaną, wizyt. 14 XI s. 65—75, 24—26:
a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Bartłomieja, kiedyś parafialnym, wizyt. 15 XI s. 71—75, 25—26 (dekr. ref. nie wpisano).

12. Gorka i Górka, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Marii Magdaleny, (zbud. w r. 1679, konsekr. 1697), wizyt. 15 XI s. 75—81, 26.
13. Pabianice, miasto (oppidum), proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. i św. Mateusza ap., wizyt. 17 XI s. 81—96, 26—30:
a. Kościół szpitalny pw. św. Krzyża, odnotowany tylko w indeksie s. 180 (w cz. II).
14. Mikołajewice i Mikołajowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP spalił się w r. 1711; zastępczo wystawiono kaplicę (capellula), jeszcze nie dedykowaną, wizyt. 17 XI s. 97—100, 30—32.
15. Kwiatkowice, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św. (z r. 1601), wizyt. 18 XI s. 101—104, 32—33 (właściwie dekr. ref. nie wydano).
16. Wierzchy, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XI s. 104—108, 33—35.
17. Zadzim, wieś, prepozytura par. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 21 XI s. 108—112, 35 (brak dekr. ref.).
18. Rossoszyca, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 22 XI s. 112—116, 36—38.
19. Męka, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 22 XI s. 116—120, 38—40.
20. Glinno, wieś; parafia afiliowana, a raczej inkorporowana do prep. w Zadzimiu. Kościół par. pw. św. Wita m., wizyt. 23 XI s. 120—123, 40—43.
21. Brodnia, wieś; parafia afiliowana do Glinna. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 24 XI s. 123—126, 43.
22. Zygry, wieś; parafia afiliowana do Zadzimia, nie wizyt. z powodu grasującej w niej zarazy s. 126.
23. Piecznow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 24 XI s. 126—132, 43—44.
24. Siedlątkow, wieś. Kościół par. pw. św. Anny i św. Marka ew., wizyt. 26 XI s. 132—137, 44—46.
25. Druzbin, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 27 XI 1711 s. 137—143, 47—49.
26. Niemysłow, wieś. Spraw. wizyt. (na s. 143—148) nie wpisano, lecz tylko sam dekr. ref. s. 49—50.

Dziekanem miejscowym jest ks. Łukasz Krąkowski, proboszcz par. Pęczniew s. 130.

II. Dekanat warcki s. 149—324 (sprawozdania wizyt.), 53—93 (dekrety ref.):

1. Spiczymierz i Spicimierz, wieś. Kościół par., o którego tytule archidiakon nie mógł się dowiedzieć, wizyt. 2 I 1712 s. 149—156, 53—56.
2. Boleszczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 3 I s. 156—164, 56—57:
Uwaga. W czasie ostatniej zarazy zmarło w parafii B. 399 osób, a pozostało (sposobnych do spowiedzi wielkanocnej) 285 s. 163.

3. Dobra, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 4 I s. 164—175, 58—60:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Wojciecha b. (konsekr. w r. 1610), wizyt. 5 I s. 173—174.
   b. Kaplica (oratorium, ecclesia) pw. św. Jana Chrzc., znajdująca się obok kościoła par., wizyt. 5 I s. 174—175.
4. Skęcznow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 6 I s. 175—180, 60—62.
5. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm., wizyt. 7 I s. 180—184, 62—66.
6. Jezierskо, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1710) pw. św. Krzyża i Zwiastowania NMP, wizyt. 8 I s. 184—191, 66—67.
7. Wartha, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 I s. 191—213, 67—70:
   a. Kościół szpitalny pw. Ducha Św. s. 211—212.
   b. Kaplica pw. św. Jana Chrzc. za miastem, na wzgórzu s. 212—213.
   c. Kościół względnie kaplica pw. św. Krzyża, znana jedynie z indeksu s. 183 (w cz. II).
8. Tubądzin, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 12 I s. 221—224, 70—71.
9. Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 13 I s. 224—232, 71—73.
10. Charłupia Minor, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1540) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 14 I s. 232—238, 73—74:
    a. Baszkow, wieś w par. Charłupia M., posiadająca kaplicę (capella) nie dedykowaną s. 238.
11. Wąkczow, wieś. Wizytacja kościoła par. i klaszt. przerwana z powodu grasującej tamże zarazy s. 238 (brak opisów).
12. Charłupia Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 15 I s. 239—243, 74—76.
13. Kliczkow, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 16 I s. 243—248, 80—83 (dekr. ref. razem z par. Uników).
14. Brzeznio, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op., wizyt. 17 I s. 248—257, 76—79.
15. Godynice, wieś; parafia afiliowana do Brzeźnia. Kościół par. (ecclesia, capella) pw. św. Marcina b. i św. Zofii m., wizyt. 18 I s. 257—261, 76—79 (dekr. ref. łącznie z par. Brzeźnio).
16. Złoczew i Złaczew, miasto (oppidum). Kościół par. jeszcze nie konsekrowany, wizyt. 19 I s. 261—267, 79—80.
17. Uńkow i Unkow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 20 I s. 267—275, 80—83:
    a. Klonowa, wieś. Filia par. Uników z kościołem nie konsekrowanym, wizyt. 20 I s. 275—277, dekr. ref. razem z Unikowem.
18. Stolec, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 21 I s. 278—284, 83.
19. Buzenin, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 21—22 I s. 284—296, 84—86:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 21 I s. 295—296.
20. Choine, wieś. Kościół par. pw. św. Anny, wizyt. 23 I s. 296—302, 86—88.

21. Dąmbrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 24 I s. 302—306, 88—90.
22. Siradia i Sieradz, miasto (civitas, oppidum). Kościół kolegiacki (poprzednio prepozyturalny) i zarazem parafialny pw. Wszystkich Świętych, wizyt. (tylko pod względem duszpasterskim) 25 I s. 307—324, 90—93:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., będąca w posiadaniu Bożogrobców z Miechowa, na przedmieściu, wizyt. 26 I 1712 s. 321—324.

Dziekanem dekanatu warckiego jest ks. Adam Gaszyński, proboszcz par. Boleszczyn i notariusz Konsystorza For. w Uniejowie s. 162.

III. Dekanat szadkowski s. 333—476 (sprawozdania wizyt.), 95—122 (dekrety ref.):

1. Restarzew i Restarzow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 29 I 1712 s. 333—340, 95—96.
2. Rusiec, wieś. Kościół par. pw. Ofiarowania NMP, wizyt. 30 I s. 340—348, 96—97.
3. Rychłocice, wieś. Kościół par. pw. Zwiastowania NMP, wizyt. 31 I s. 348—353, 97—99.
4. Brzykow, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 1 II 1712 s. 353—358, 99—102.
5. Widawa i Vidavia, miasto (civitas, oppidum). Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 2 II s. 359—364, 102—104:
    — Biblioteka kościoła par. (tylko wzmianka) s. 362a.
    a. Kościół albo kaplica (oratorium) pw. św. Wojciecha b. poza miastem s. 363.
    b. Kościół względnie kaplica (oratorium) pw. św. Rocha w., także za miastem s. 363—364.
    c. Kościół szpitalny pw. Ducha Św., znajdujący się w mieście, uległ, razem ze szpitalem, przed kilku laty pożarowi s. 364.
6. Grabno, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Wacława kr. i św. Mikołaja b., wizyt. 3 II s. 364—371, 104—105.
7. Strońsko, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601) pw. 11 Dziewic MM., wizyt. 4 II s. 371—376, 105—107:
    a. Rzekta i Rzechta, wieś na terenie par. Strońsko, w której istnieje kaplica (capella) prawdop. pw. św. Rocha w. s. 376.
    b. Rębieszow, wieś w par. Strońsko, mająca kaplicę (capella) w ogrodzie dworskim, nie dedykowaną s. 376.
8. Korczow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 5 II s. 376—382, 107:
    a. Zduńska Wola, wieś na terenie par. Korczew, posiadająca kaplicę (capella) może pw. św. Marii Magdaleny s. 382.
9. Borszowice i Boryszewice, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 6 II s. 383—389, 108—109.

[10. Łasko, miasto (oppidum). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny, nie wizyt.:]
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., w mieście s. 389—391.
    b. (Kaplica) pw. św. Anny, znana tylko z indeksu s. 180 (w cz. II).

11. Marzenin, wieś. Kościół par., o którego tytule archidiakon nie zdobył informacji, wizyt. 8 II s. 392—397, 109 (brak dekr. ref.).
12. Sędziejowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p., wizyt. 9 II s. 398—403, 109—111.
13. Wygiełzow, wieś. Kościół par. pw. Nawiedzenia NMP i Nawrócenia św. Pawła ap., wizyt. 10 II s. 403—409, 111—112.
14. Pozdzenice, wieś. (Parafia wydzielona w r. 1622 z par. Buczek). Kościół par. (konsekr. 1622) pw. św. Kazimierza kr., wizyt. 11 II s. 409—414, 112—113.
15. Buczek, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 12 II s. 414—423, 113—114.
16. Łobudzice, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. i św. Tomasza ap., wizyt. 13 II s. 424—431, 114—115:
    a. Kociszew, wieś w par. Łobudzice. Prebenda z kaplicą (capella, dedyk. w r. 1661) pw. Wniebowzięcia NMP s. 428—431.
17. Druzbice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 14 II s. 431—434, dekr. ref. nie ma.
18. Krzepczow, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. i św. Stanisława b., wizyt. 15 II s. 434—450, 115—116.
19. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 16 II s. 450—456, 116—120:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., w mieście s. 455—456.
20. Parzno, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 17 II s. 456—464, 120—121:
    a. Kaszowice, wieś. Filia par. Parzno z kościołem nie konsekrowanym s. 462—464.
21. Szczercow, miasto (oppidum). Kościół par. (zbud. przed 60 laty) nie konsekrowany, wizyt. 18 II s. 464—469, 121—122:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Barbary pm., znana tylko z indeksu s. 182 (w cz. II).
22. Osiny, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. i św. Leonarda op., wizyt. 19 II s. 469—472, brak dekr. ref.
23. Chabielice, wieś. (Parafia utworzona z par. Osiny). Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 20 II 1712 s. 472—475, dekr. ref. nie ma.
24. Schadek i Szadek, miasto (oppidum). Wizytacja przerwana z powodu grasującej tamże zarazy s. 475—476 (brak opisów):
    a-b. Kościoły czy też kaplice pw. Ducha Św. i św. Bartłomieja ap., znane jedynie z indeksu s. 182 (w cz. II).

Dziekanem miejsca jest ks. Andrzej Wyszyński, proboszcz par. Rusiec s. 347.

IV. Dekanat brzeźnicki s. 480—581 (sprawozdania wizyt.), 125—155 (dekrety ref.):

1. Rząsna, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja i Mateusza ap., wizyt. 21 II 1712 s. 480—488, 125—126.
2. Stroża i Stroza, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 22 II s. 488—492, 126—127.
3. Szulmirzyce i Szulmierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 23 II s. 492—498, 127—130.

4. Lgota, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p., wizyt. 24 II s. 498—505, 131—133.
5. Wiewiec, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 25 II s. 505—510, 133—134.
6. Jelno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 26 II s. 510—514, 134—137.
7. Brzeznica, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 27 II s. 514—526, 137—141:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., w mieście s. 524—525.
   b. Kościół pw. Najśw. Maryi P. i św. Stanisława b. w Starej Brzeźnicy s. 525—526.
8. Dworszowice i Dworszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i 11 Tysięcy Męczenników!, wizyt. 28 II s. 526—530, 141—142.
9. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 29 II 1712 s. 530—534, 142—144.
10. Paięczno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 1 III 1712 s. 534—540, 144—145:
    a. Kościół (duninowski) pw. św. Leonarda op., dotykający do poprzedniego s. 538—540.
11. Siemikowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 2 III s. 540—545, 145—148.
12. Działoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny uległ pożarowi przed kilku laty; zastępuje go kaplica (oratorium), stojąca obok zamku, nie dedykowana, wizyt. 2 III s. 545—550, 148—150:
    a. Trębaczow, wieś. Filia par. Działoszyn z kościołem, którego tytułu nie zapisano s. 548—549.
    b. Sczyty i Szczyty, wieś. Filia par. Działoszyn z kościołem pw. Wszystkich Świętych s. 549.
13. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 3 III s. 550—554, 150—151.
14. Mykanow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Leonarda op., wizyt. 4 III s. 554—561, dekr. ref. razem z par. Jedlno (s. 134—137):
    a. Cykarzow, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem, którego tytułu nie zapisano s. 558—561.
15. Mstow, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 III s. 562—567, 151—153.
16. Borowno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m. i św. Barbary pm., wizyt. 6 III s. 567—574, 153—154:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Rocha w., stojąca przy drodze z Borowna do Kruszyny s. 574.
17. Kruszyna, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1698) pw. Najśw. Maryi P. oraz św. Macieja ap. i św. Stanisława b., wizyt. 7 III 1712 s. 574—581, 154—155.

Dziekanem brzeźnickim jest ks. Paweł Foltyński, proboszcz par. Rząśnia s. 487.

V. Dekanat radomszczański s. 584—678 (sprawozdania wizyt.), 155—174 (dekrety ref):

1. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 8 III 1712 s. 584—588, 155—156.
2. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 8 III s. 588—593, 156—157.
3. Pławno, miasto (oppidum) i wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 9 III s. 594—597, dekr. ref. nie ma.
4. Dąbrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 10 III s. 597—604, 157—160:
   a. Kaplica (oratorium) pw. św. Joachima i św. Rocha w., znajdująca się w polu, o 5 staj od wsi Dąbrowa s. 603—604.
5. Soborzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 11 III s. 604—611, 160—161.
6. Borzykow i Borzykowa, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 12 III s. 611—616, 161—162.
7. Zytne i Żytno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 13 III s. 616—624, 162—164.
8. Kobiele (Magna), wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap., wizyt. 14 III s. 624—628, 164—165.
9. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 14 III s. 629—635, 165—167.
10. Dmęnin i Demin, wieś. Kościół par. pw. św. Szymona i Judy ap., wizyt. 14 III s. 635—639, 167—168:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Leonarda op. na polu wsi Dmenin s. 639.
11. Radomsko, miasto (civitas, oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Lamberta b., wizyt. 15 III s. 639—654, 168—169:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw. s. 648—652, 169.
    b. Prebenda z kaplicą (oratorium) pw. św. Marii Magdaleny s. 652—654.
    c. Strzałkow, wieś na terenie par. Radomsko. Prebenda z kościołem, którego tytułu nie zapisano, nie wizytowana z powodu sprzeciwu prebendarza s. 654 (opis zaoczny).
12. Krępa, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 16 III s. 654—658, 169—170.
13. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 16 III s. 658—664, 170—172.
14. Wola Grzymalina i Grzymalina Wola, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 17 III s. 664—670, 172—173.
15. Kamiensko, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 18 III s. 670—678, 173—174:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w. poza miastem s. 678.

Dziekanem dekanatu radomszczańskiego jest ks. Sebastian Brzykowski, prepozyt. par. Kamieńsk s. 677, 173.

Współcz. alfab.-topogr. indeks kościołów i kaplic s. 177—183 (w cz. II).

10

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 10.**

[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **generalnej Archidiakonatu Kaliskiego,** przeprowadzonej z polecenia arcybiskupa Stanisława Szembeka[20] przez miejscowego archidiakona Andrzeja Łubieńskiego[21] w latach **1712—1713.**

[3. Daty krańc.] **1712—1713.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (32,7 × 20,7 cm).— Stron (świeżo policzb. przy grzbiecie) 202; str. czyste: 2, 4, 58, 72, 75, 77, 152, 167, 170—171, 174—175, 180, 182, 185, 188, 192, 196, 198, 200, 202.— Oprawa nowa w półpłótno. Rps podziurawiony przez insekty.

[5. Sygn. daw.] **153** (Inw. 1918, Chodyński).

[6. Uwagi] Przedstawiana wizytacja posiada rangę generalnej, albowiem należy do tej samej serii lustracji kanonicznej całej archidiecezji gnieźn., co i poprzednia (9) pozycja. Ponadto posiada dekrety reformacyjne, wystawiane przez archidiakona, następujące bezpośrednio po sprawozdaniach wizyt.— Mamy tu do czynienia z wizytacją pełną (zewnętrzną i wewnętrzną wspólnie).— Ale jest to tylko brulion akt wizytacyjnych, zresztą bardzo niestaranny, miejscami stanowiący tylko materiały i koncepty do właściwego opisu. Czystopisu nie sporządzono (por. pozycję następną — 11).— Akta dotyczą niespełna połowy kościołów i kaplic archidiakonatu, a ponadto nie są ułożone według dekanatów.— W treści rękopisu nie zastosowano nazw rzeczownikowych miejscowości parafialnych, ale przymiotnikowe, np. „ecclesia parochialis Rayscensis" (s. 89) — kościół parafialny w Rajsku, parafia Rajsko. Z tej przyczyny nazwy miejscowości kładę poniżej w jęz. polskim, i to w obecnym ich brzmieniu. Nie usiłuję w tym wypadku także dociekać, czy miejscowość była miastem czy też wsią.— Na stronach nie przytaczanych przeze mnie w części B mieszczą się postępowania administracyjne archidiakona przeciwko niepoprawnym duszpasterzom, innowiercom i najczęściej w obronie całości beneficjów kościelnych. Znaczna ich część ledwie zaczęta i odnosząca się również do pewnej liczby parafii, nie posiadających w księdze właściwych opisów wizytacyjnych. Dokumentacja tego rodzaju sięga

[20] Zob. przyp. 17.

[21] Andrzej **Łubieński** h. Pomian, syn Macieja, starosty wągłczewskiego i Teresy Radolińskiej h. Leszczyc, kasztelanki krzywińskiej. Był w różnych latach scholastykiem krakowskim i wiślickim, archidiakonem kaliskim, kanonikiem gnieźnieńskim, oficjałem Konsystorza For. w Wieluniu, prepozytem par. Kalinowa. Zmarł w r. 1730. (Łętowski, III 298.— Korytkowski P, II 544.— ADW: AAG. Wiz. 10).

jeszcze roku 1717. Uwzględniam ją tylko w ważniejszych przykładach.— Na s. 125 powołano się na wizytację tegoż archidiakonatu, przeprowadzoną w r. 1639 przez prał. S. Żychowicza.— Wśród wielu niedociągnięć treściowych tej nie wykończonej dokumentacji uderza w oczy brak dużo wezwań odwiedzonych kościołów. Nie ma zaś mowy, ażeby tu znaleźć jakieś dokumenty odnoszące się do strony formalnej odbywania wizytacji kanonicznych.— Przy poszczególnych miejscowościach położyłem znalezioną w księdze datę dzienną przeprowadzenia wizytacji.— Rękopis przekazany z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd przewieziony do Włocławka po r. 1885. Urzędnik Konsystorza Gen. Kaliskiego nie wciągnął w r. 1857 nin. księgi do swego spisu prawdop. z powodu małej jej czytelności.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Zduny. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 21 IX 1712 s. 3, 5—6.
2. Baszków. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 22 IX s. 7—9.
3. Kobylin. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 23 IX s. 11—19:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw. s. 17—19.
4. Wyganów. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 24 IX s. 19—22.
5. Krotoszyn. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 25 IX 1712 s. 9—10, 23—36:
   a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Sebastiana i Fabiana mm. oraz św. Benona b. s. 31—33.
   — Wystąpienie wizytatora przeciwko Niemcom (protestantom) s. 41—44.
   — Wystąpienie archidiakona przeciw Żydom s. 44—47.
6. Kobierno. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 1 X 1712 s. 48—49.
7. Chlewo. Kościół par. pw. św. Benedykta op., wizyt. 10 X s. 49—54.
8. Góra. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 12 X s. 54—56, 59—60:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Jakuba ap., stojąca w polu s. 55.
9. Błaszki. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 13 X s. 61—65, 69—70.
10. Gruszczyce. Kościół par. pw. św. Stanisława b. (translatio), wizyt. 13 X 1712 s. 65—68.
11. Wojków. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 30 XI 1712 s. 78—79.
12. Kraszewice. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 1 XII 1712 s. 80—82.
13. Giżyce. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 2 XII s. 83—85.
14. Godziesze Wielkie. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 3 XII s. 85—87.
15. Chełmce. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 4 XII s. 88.

16. Rajsko. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 5 XII s. 89—93.
17. Koźminek. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wizyt. 6 XII s. 93—96:
    a. Kościół pw. św. Fabiana i Sebastiana mm. s. 96.
    b. Nakwasin, wieś w par. Koźminek, w której znajduje się kaplica (capella) pw. św. Rocha w. s. 96.
18. Staw. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 7 XII s. 97—100.
19. Tłokinia. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 9 XII s. 101—102.
20. Kalisz. Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. św. Mikołaja b., wizyt. 12 XII s. 107—111.
21. Gołuchów. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 14 XII s. 113—120.
22. Kuczków. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 14 XII s. 121—122.
23. Sowina. Kościół par. pw. Zwiastowania NMP i św. Michała arch., wizyt. 16 XII s. 123—125.
24. Karmin. Kościół par. pw. św. Barbary pm., wizyt. 17 XII s. 126—128.
25. Sośnica. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 18 XII s. 129—131.
26. Koryta. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XII s. 131—135.
27. Droszew. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 20 XII [1712] s. 136—139.
28. Brzezie. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 15 III [1713] s. 140—141.
29. Pleszew. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 15 III s. 142—146:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 15 III s. 145—146.
30. Kowalew. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 16 III s. 146—147.
31. Kotlin. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 16 III s. 147—149.
32. Magnuszewice. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 17 III s. 149—151.
33. Twardów. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 18 III s. 153—154.
34. Kretków. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 19 III s. 154—155.
35. Żegocin. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 20 III s. 155—158.
36. Czermin. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 20 III s. 159—161.
37. Broniszewice. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 21 III s. 162.
38. Grodzisko. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 21 III s. 162—164.
39. Lenartowice. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 28 III s. 164—165.
40. Tursko. Kościół par. (ecclesia, oratorium) pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 22 III [1713] s. 166.

11

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 11.**

[2. Tytuł oryg.] Acta actoru[m] visita[ti]onis [**generalis**] beneficiorum curatorum et simplicium **in Archidiaconatu Calis**[s]**ien**[**si**] sub felici regimine celsissimi principis, illustrissimi & reverendissimi domini, domini Stanislai in Słupow Szembek [22], archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primiq[ue] principis, abbatis Tynecen[sis]; per perillustrem et admodum reverendum dominu[m] Joannem Gałczyński [23], archidiaconum & officialem Calissiensem, canonicum Łoviciensem, praep[osi]tu[m] Białkoviensem anno Domini M.DCCXIX expeditae; per nobilem Mat[t]hiam Casimirum Słominski [24], apostolicu[m] et hujusmodi actus visitationis notarium conscripta.

[3. Daty krańc.] **1719.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (33,8 × 21,8 cm).— Stron XVIII, 595; str. podwójne: 56, 431; str. przepuszczone: 110, 179; str. czyste: I—II, IV, VI, IX—XVII, 125—128, 213—217, 445, 591, 594—595.— Oprawa współcz. w skórę, podniszczona.

[5. Sygn. dawn.] № 16 — w księdze nie uwidoczniony (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Opracowywana wizytacja jest generalną, przeprowadzoną w ogólnej szembekowskiej serii lustracji całej archidiecezji (jak poz. 9), mającą dekrety reformacyjne, wystawione dla kościołów przez archidiakona.— Jest ona wizytacją całkowitą (łącznie zewnętrzną i wewnętrzną).— Jest to powtórzenie wizytacji a-diak. kaliskiego, przeprowadzonej w latach 1712—1713 przez prał. A. Łubieńskiego (por. poz. 10), z której a-bp S. Szembek słusznie nie był zadowolony.— Mamy tu do czynienia z pierwszym egzemplarzem czystopisu akt wizytacyjnych. Drugi egzemplarz czystopisu, o daw. sygn. 178 (inw. 1918, Chodyńskiego) i № 13 (spis 1857, Kons. Kal.), przekazał w r. 1973 ks. Librowski Archiwum Archidiecezjalnemu w Gnieźnie jako m.in. ekwiwalent za pozyskane stamtąd dla Włocławka akta

---

[22] Zob. przyp. 17.

[23] Jan **Gałczyński** h. Sokola, syn Stanisława i Katarzyny z Pacynowskich h. Korab, aktualnie archidiakon i oficjał kaliski, kanonik łowicki oraz prepozyt par. Białków. Ponadto w różnych latach był prepozytem kapituły kol. sieradzkiej oraz prałatem dziekanem i oficjałem uniejowskim. Przy kolegium Jezuitów w Kaliszu ufundował katedrę teologii. Zmarł w r. 1730. (Korytkowski P, II 41—42.— Wieteska s. 84—85.— ADW: AAG. Wiz. 11).

[24] Zob. przyp. 19.

wizytacyjne tegoż arcybiskupstwa.— Tytuł księgi znajduje się na s. III. Na s. V mieści się ślicznie wykonany, kolorowy herb a-bpa S. Szembeka, z inicjałami jego tytulatury po bokach.— Spośród dokumentów związanych ze sposobem przeprowadzania wizytacji księga posiada tylko przekaz charakteru zwyczajowego, mianowicie dedykację, wypisaną przez a-diak. Gałczyńskiego prym. Szembekowi (s. VII—VIII). Na wpisanie instrukcji wizytacyjnej i prawdop. okólnika archidiakona do duchowieństwa przed rozpoczęciem lustracji pozostawiono na początku księgi kilkanaście stron czystych. Punkty wizytacyjne można jednak odtworzyć na podstawie istniejącej dokumentacji.— W rękopisie dekrety reformacyjne idą zaraz po sprawozdaniach wizytacyjnych. Parafie zarządzane przez jednego proboszcza posiadają zwykle dekret wspólny, najczęściej przy placówce zamieszkiwanej przez niego; bywa i tak, że mniej ważna z nich ma dekret skrócony, albo jest go zupełnie pozbawiona.— Przy poszczególnych parafiach, a często nawet filiach i prepozyturach szpitalnych, umieszczono daty dzienne wizytacji, które powtarzam poniżej.— Treść księgi jest bardzo bogata. Podobnie jak w poz. 9 zwraca się główną uwagę na przedstawienie inwentarzy zakrystii kościelnych oraz stanu gospodarczego beneficjów i pracy duchowieństwa. Chciano chyba zrobić „remanent" po zniszczeniach, spowodowanych przez długotrwałe wojny. Wizytator raz po raz wspomina o łupiestwach, jakich dopuszczali się w stosunku do kościołów, tzw. kałmucy, walczący po stronie Augusta II Sasa przeciwko Leszczyńskiemu.— Na s. 18 i 109 akta wspominają o zaginionej wizytacji archidiakonatu, odbytej w r. 1639 przez prał. S. Żychowicza; na s. 272 mówią o zupełnie nie znanej wizytacji tegoż terytorium, przeprowadzonej w r. 1630; wreszcie na s. 459 ogólnie odwołują się do dawniejszych lustracji a-diak. kaliskiego.— W omawianej księdze ułożono protokoły wizyt. i dekrety ref. dekanatami według następującego porządku: 1) kaliski, 2) krotoszyński, 3) pleszewski, 4) stawiszyński, 5) stawski.— Pismo notariusza wizytacji Słomińskiego jest staranne i bardziej przejrzyste aniżeli w poz. 9. Atoli posiada również niedociągnięcia. Cyfry w jego paginacji akt są niewyraźne, przeskakują ze stron nieparzystych na parzyste; pisarz powtarza strony lub gubi je. Natomiast pod względem rzeczowym — przy nagłówkach miejscowości notariusz nie podaje informacji o ich randze miejskiej lub wiejskiej, na skutek czego podpisany autor musiał także w tej sprawie „przelatywać" całe strony księgi. Ponadto i tu brakuje wielu wezwań kościołów i kaplic.— Pod koniec rękopisu znajduje się współcz. alfab.-topogr. wykaz zwizytowanych kościołów i kaplic (s. 586—590) oraz tabela, wyrażająca opinię wizytatora o duszpasterzach i duszpasterstwie

w archidiakonacie (s. 592—593).— Księgę przekazano w l. 1821—1822 z Gniezna do Kalisza, a stamtąd po r. 1885 przewieziono do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja a-diak. J. Gałczyńskiego dla a-bpa S. Szembeka (bez miejsca i daty), ułożona z okazji przekazywania mu akt wizytacyjnych s. VII—VIII.

I. Dekanat kaliski s. XVIII, 1—124:

1. Szkalmierzyce i Skalmierzyce, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Katarzyny pm., wizyt. 12 V 1719 s. 1—14.
2. Gosticzyna i Gostyczyna, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 13 V s. 15—22.
3. Giżyce, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 15 V s. 22—29:
   a. Mączniki, wieś na terenie par. Giżyce, posiadająca kaplicę (oratorium) we dworze szlacheckim s. 27.
   b. Raduchow, wieś w par. Giżyce, w której znajduje się kaplica (oratorium) dworska s. 27.
   c. Kraszowice, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Katarzyny pm., afiliowana do par. Giżyce, wizyt. 16 V s. 29—35 (własny dekr. ref.).
4. Rososzyca i Rozsoszyca, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew., wizyt. 17 V s. 35—42:
   a. Ołobok, wieś. Filia par. Rososzyca z kościołem, którego tytułu wizytator nie ustalił s. 40—41.
5. Biskupice Szalone, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 18 V s. 42—48.
6. Ociąż, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1701) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 19 V s. 49—56:
   a. Kwiatkowo, wieś. Filia par. Ociąż z kościołem, którego tytułu nie zapisano s. 52—53, 54.
7. Dobrzec (Maior), wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 20 V s. 56—61:
   a. Rypinek, wieś. Filia par. Dobrzec z kościołem pw. św. Gotarda b. s. 59—60.
8. Kościelna Wieś. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i zarazem parafialny pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 21 V s. 61—73.
9. Kuchary, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 22 V s. 74—78.
10. Kucharki (Militum), wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 23 V s. 78—83.
11. Droszowo, Droszow i Droszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 24 V s. 83—89.
12. Sobotka, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 25 V s. 89—96.
13. Gorzino, Gurzno i Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 26 V s. 97—102.

14. Szczury, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 27 V s. 102—105.
15. Lewkow i Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Zofii m., wizyt. 28 V s. 106—112.
16. Skrzebowa, wieś. Kościół par. jeszcze nie konsekrowany, poprzedni nosił tytuł św. Marii Magdaleny, wizyt. 29 V [1719] s. 113—117:
    a. Kaplica (capella) pw. Zwiastowania NMP poza wsią S., w kierunku wsi Raszków s. 116.
17. Kalisz, miasto (civitas). Kościół (13 ołtarzy) prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny pw. św. Mikołaja b. s. 117—124:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Trójcy Św. s. 579—583.
    b. Kaplica (oratorium) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 583.

[18. Kalisz, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, nie wizyt.:]
    a. Zawodzie, wieś na terenie par. kolegiackiej w Kaliszu, posiadająca kaplicę (oratorium) pw. św. Wojciecha b. s. 583—585.

Dziekanem dekanatu kaliskiego jest ks. Maciej Białkowski, prepozyt par. Skalmierzyce s. 11, 12.

II. Dekanat krotoszyński s. 129—212:

1. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 30 V [1719] s. 129—134.
2. Szulmierzyce i Szulmirzyce, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 31 V [1719] s. 134—152:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 1 VI [1719] s. 144—147, 149.
    b. Kaplica (capella) pw. św. Marka ew. poza miastem s. 147—148.
    c. Chwalszewo, wieś. Parafia z kościołem, którego tytułu nie zapisano, afiliowana do par. Sulmierzyce s. 148, 149.
3. Zduny, miasto (civitas). Wezwania kościoła par. drewnianego nie podano tłumacząc, że buduje się nowy, murowany, wizyt. 2 VI s. 152—159:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Marcina b. za miastem, w lesie s. 158.
4. Baszkow i Baszkowo, wieś. Kościół par. jeszcze nie konsekrowany, wizyt. 3 VI s. 159—166.
5. Kobylin i Kobelin, miasto (oppidum), wygasła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 4 VI s. 166—176:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 5 VI s. 173—175.
6. Wyganowo i Wyganow, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 6 VI s. 177—185.
7. Krotoszyn, miasto (oppidum, civitas), podupadła prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy i bardzo bogaty inwentarz zakrystii, konsekr. w r. 1601) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 7 VI [1719] s. 185—212:
    a. Kościół pw. św. Piotra ap., stojący obok zamku, dawniejszy parafialny a obecnie filialny (raczej pomocniczy) s. 207, 208.
    b. Prebenda szpitalna, z kościołem (ecclesia, sacellum) pw. św. Fabiana i Sebastiana mm., na przedmieściu s. 207—208.
    c. Stary Krotoszyn, wieś w par. K., w której znajduje się kaplica (sacellum) pw. św. Marii Magdaleny s. 208.

Dziekanem miejscowym jest ks. Andrzej Baczewski, proboszcz par. Zduny s. 156, 158.

III. Dekanat pleszewski s. 218—337:

1. Jedlec, wieś. Kościół par. pw. Niep. Poczęcia NMP i św. Floriana m., wizyt. 4 XI [1719] s. 218—223.
2. Gołuchow, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 XI s. 224—237:
   a. Kaplica (capella) obok zamku (zbud. w r. 1697), nie dedykowana s. 234—235.
3. Kuczkow, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 6 XI s. 237—241.
4. Sowina (Kościelna), wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1642) pw. Zwiastowania NMP i św. Michała arch., wizyt. 7 XI s. 241—246.
5. Koryta, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 8 XI s. 246—253.
6. Karmin, wieś. Kościół par. pw. św. Barbary pm., wizyt. 9 XI s. 253—257.
7. Sosnica, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 10 XI s. 257—262.
8. Kowalewo, wieś. Kościół par. św. Bartłomieja ap., wizyt. 11 XI s. 262—268.
9. Kotlino, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 12 XI s. 268—272.
10. Magnuszewice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Barbary pm., wizyt. 13 XI s. 272—276.
11. Twardowo, wieś. Kościół par. w trakcie budowy, wizyt. 14 XI s. 276—280.
12. Pleszow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 15 XI s. 281—300:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw. s. 293—295.
    b. Kaplica (sacellum) pw. św. Floriana m. za miastem s. 295.
13. Czermino, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 16 XI s. 300—305:
    a. Kaplica (capella), której tytułu nie zapisano, na cmentarzu s. 304.
14. Kretkowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 17 XI s. 305—309.
15. Szymanowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia św. Jana Chrzc., wizyt. 18 XI s. 309—315.
16. Rzegocino i Rzegocin, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 XI s. 315—320.
17. Broniszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 20 XI s. 321—328.
18. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. (znajdujący się w rękach Bożogrobców z Miechowa), wizyt. 21 XI s. 328—331.
19. Lenartowice, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP oraz św. Stanisława i Wojciecha bb., tudzież św. Katarzyny i Barbary pm., wizyt. 22 XI s. 331—335:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Krzyża w polu, w kierunku wsi Brzezie s. 335.

20. Brzezie, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i Rozesłania Apostołów, wizyt. 23 XI s. 335—337.
21. Turska, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 24 X [1719] s. 337 (brak dekr. ref.).

Dziekanem pleszewskim jest ks. Andrzej Zaleski, proboszcz par. Karmin s. 256, 257.

IV. Dekanat stawiszyński s. 338—444:

1. Kokanin, wieś. Kościół par. (kosekr. w r. 1607) pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 25 XI [1719] s. 338—344.
2. Borkowo i Borkow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 26 XI s. 344—349.
3. Tykadłow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 27 XI s. 349—355:
   a. Rusowo i Russowo, wieś. Filia par. Tykadłów z kościołem pw. św. Mateusza ap., wizyt. 27 XI s. 355—356 (własny dekr. ref.).
4. Pamięcin, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1425) pw. Trójcy Św., Wniebowzięcia NMP, św. Jana Chrzc., św. Jana ap., św. Wawrzyńca m. oraz św. Marcina i Mikołaja bb., wizyt. 28 XI s. 356—363.
5. Jastrzębniki, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 29 XI s. 363—367.
6. Zerniki, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 29 XI s. 367—370.
7. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 29 XI s. 370—373.
8. Blizanow, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 XI [1719] s. 373—379.
9. Chocz, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 1 XII [1719] s. 379—384.
10. Brudzewo i Brudzew, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 1 XII s. 384—388.
11. Lipe, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 2 XII s. 388—393.
12. Piątek (Majus), wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 3 XII s. 393—398.
13. Stawiszyn i Staviszyn, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. i św. Jadwigi ks., wizyt. 4 XII s. 398—413:
   a. Prepozytura szpitalna zakonu Duchaków, z kościołem pw. Ducha Św., poza murami miasta, wizyt. 4 XII s. 409—413.
14. Zbiersko, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 5 XII s. 413—414 (nie ma dekr. ref.).
15. Dzierzbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 XII s. 414—419.
16. Kościelec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 6 XII s. 419—425.
17. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 6 XII s. 425—430.
18. Goliszewo, wieś. (Parafia wydzielona ze złotnickiej). Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 6 XII s. 431—431a (dekr. ref. skrócony).

19. Kosmowo i Kosmow, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 7 XII s. 431a—436.
20. Zborowo, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 7 XII s. 436—438.
21. Kamień, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 7 XII s. 438 (brak dekr. ref.):
    a. Kaplica (capella) w pałacu hr. Ponińskiej z Zalewskich w Kamieniu s. 438.
22. Dębe i Dębe, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt 8 XII [1719] s. 438—444.

Miejscowym dziekanem jest ks. Teofil Walenty Sitoński, protonotariusz ap., kanonik kaliski, prepozyt par. Stawiszyn i komendarz par. Zbiersk s. 406, 407, 414.

V. Dekanat stawski s. 446—579:

1. Tłokinia, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 9 XII (1719] s. 446—451.
2. Opatowek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 9 XII s. 451—457.
3. Chełmce, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 10 XII s. 457—462.
4. Godziesze (Major), wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 10 XII s. 462—467.
5. Iwanowice, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 11 XII s. 468—477:
    a. Kamiona, wieś. Parafia z kościołem, którego wezwania nie podano, inkorporowanym kiedyś do prepozytury iwanowickiej s. 474.
    b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., w mieście s. 475—477.
6. Staw, miasto (oppidum), obumarła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 12 XII s. 478—486:
    a. Po kościele szpitalnym w mieście pw. Ducha Św. nie ma obecnie śladu s. 483.
7. Błaszki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 13 XII s. 486—494.
8. Woykow, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 13 XII s. 494—500.
9. Gruszczyce, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 14 XII s. 500—505.
10. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 14 XII s. 505—510.
11. Goszczanow, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marcina i św. Stanisława bb., wizyt. 15 XII s. 510—519.
12. Chlewo, wieś. Kościół par. pw. św. Benedykta op., wizyt. 16 XII s. 519—529:
    a. Gacz i Gać, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Małgorzaty pm., inkorporowana i afiliowana w r. 1642 do par. Chlewo, wizyt. 16 XII s. 526—527.
13. Raisko i Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i św. Anny, wizyt. 17 XII s. 529—537.

14. Kozminek, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. (konsekr. w r. 1709) pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wizyt. 18 XII s. 538—546:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Rocha w. w mieście s. 545.
15. Zakszyn, wieś. Kościół par., będący w budowie, wizyt. 18 XII s. 546—547 (brak dekr. ref.).
16. Liskowo i Lisków, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 19 XII s. 547—554:
    a. Strzałkow, wieś. Filia par. Lisków z kościołem nie konsekrowanym, wizyt. 19 XII s. 552—553.
17. Przespolewo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 20 XII s. 554—556 (dekr. ref. nie ma).
18. Malanow, wieś. Kościół par. (po pożarze poprzedniego), znajdujący się w budowie, wizyt. 21 XII s. 556—560.
19. Tokary, wieś. Kościół par. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wizyt. 22 XII s. 560—568.
20. Głuchow, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 23 XII s. 568—574.
21. Kalinowa, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 23 XII [1719] s. 574—579.

Dziekanem stawskim jest ks. Jan Brański, proboszcz par. Lisków i komendarz par. Zakrzyn s. 546, 551, 553.

Współcz. alfab.-topogr. indeks zwizytowanych kościołów i kaplic (nie wszystkich), w którym cyfry pierwsze oznaczają początek sprawozdań wizytacyjnych, a drugie — dekretów reformacyjnych s. 586—590.

Opinia wizytatora o duszpasterzach i duszpasterstwie w archidiakonacie, przedstawiona tabelarycznie s. 592—593.

12

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 12.**

[2. Tytuł oryg.] Visitatio [**archidiaconalis**] ecclesiarum **Territorij Vielunen**[**sis**] per me Stanislaum Madalinski[25], praep[osi]tum & off[icia]lem Vielunen[sem] peracta & expedita anno Dni **1720.**

[3. Daty krańc.] **1720.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (30,8×19,5 cm).— Stron (świeżo policzb.) 230; str. czyste: 2, 226, 228, 230.— Oprawa z r. 1973 w skaj. Ślady złoceń brzegów z pierwszej opr.

[5. Sygn. daw.] **155** (Inw. 1918, Chodyński).

---

[25] Stanisław **Madaliński** h. Larissa, prepozyt kapituły kol. w Wieluniu i oficjał Konsystorza For. Wieluńskiego. (ADW: AAG. Wiz. 12).

[6. Uwagi] Rejestrowane akta są wizytacją archidiakońską, nie posiadającą dekretów reformacyjnych.— Jest to wizytacja całkowita (zewnętrzna i wewnętrzna łącznie).— Omawiane akta są czystopisem, wykonanym dość starannie przez notariusza wizytacji, ks. S. Świtalskiego (zob. przyp. 26).— Wizytację nin. przeprowadzono w ostatnim kwartale 1720 r. (s. 26, 159, 185, 186), prawdop. pod wpływem synodu archidiecezjalnego z tegoż roku, który przypominał archidiakonom o odbywaniu lustracji swych terytoriów w dalszym ciągu co 3 lata.— Księga nie przekazuje nam instrukcji wizytacyjnej, którą przecież można odtworzyć z nagłówków poszczególnych elementów jednego sprawozdania, zwłaszcza większej parafii. W każdym razie nie są to pytania, przepisane (dla wizytacji dziekańskich) przez wspom. synod 1720 r., ale dawniejsze.— Protokoły wizyt. idą tu również dekanatami, według następującej ich kolejności: 1) rudzki, 2) krzepicki, 3) wieruszowski.— Treść sprawozdań jest zwięzła, ale opracowana sumiennie, nie popełniająca np. pomyłek odnośnie afiliacji kościołów, chociaż i w tym wypadku opuszczono kilka wezwań świątyń.— Prał. Madaliński powołuje się często na odpisy z *Liber beneficiorum* Łaskiego, które wtenczas posiadały prawie wszystkie kościoły. Księga wspomina też o dawniejszych wizytacjach terytorium wieluńskiego, obecnie nie zachowanych — ogólnie na s. 124 i przeprowadzonej przyp. w latach 1711—1712 przez prepozyta kapituły wiel. Kazimierza Pyzdrzyńskiego (s. 69), generalnej. Dopiero z opisywanej teraz księgi dowiadujemy się, iż prał. Pyzdrzyński, z powodu panującej tu epidemii, nie wizytował par. Czarnożyły (s. 9) oraz, że w r. 1719 sporządzili spis inwentarza kościelnego w Krzepicach delegowani przez prym. S. Szembeka komisarze (s. 115).— Jeżeli omawiane akta były kiedyś w Gnieźnie, to musiał je stamtąd wypożyczyć któryś z późniejszych wizytatorów, albowiem w l. 1821—1822 nie zostały one przekazane z Gniezna do Kalisza. Do Włocławka dostały się drogą prywatną w pół wieku później, o czym świadczy zapiska, uczyniona przez ks. Stanisława Chodyńskiego: „Od x. Alex. Wiszniewskiego, proboszcza z Dłutowa w d. 20 lipca 1874 r." (s. 1). Wspom. historyk nie omieszkał równocześnie uprywatnić księgi, pisząc na niej: „Własność xx. Chodyńskich" (s. 1).— Z lat tułaczych rękopisu (przełom XVIII/XIX w.) pochodzą gryzmoły, znajdujące się na wielu kartach górnego jego marginesu.— W r. 1874 tenże Chodyński sporządził (s. 225) topogr. spis kościołów i kaplic, przedstawionych w księdze, który później (ok. 1955) posłużył za brulion ks. Walentemu Patykiewiczowi do wykonania dokładniejszego ich wykazu (s. 227, 229). Ks. Patykiewicz postronicował akta ołówkiem kopiowym, w następstwie czego ostatnio trzeba było poprawić paginację tuszem.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat rudzki s. 3—86:

1. Czarnozołny i Czarnozełny, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1625) pw. św. Bartłomieja ap. s. 3—9:
   Uwaga. W czasie poprzedniej wizytacji, generalnej ok. r. 1711—1712, z powodu grasującej tu zarazy, kościół w Czarnożyłach został opuszczony s. 9.
2. Wydrzyn, wieś. Kościół par. (nowy) pw. Znalezienia i Podwyższenia Krzyża św. s. 9—13.
3. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 14—17.
4. Łagiewniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1625) pw. Ścięcia św. Jana Chrzc. s. 17—20.
5. Rudlice, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601) pw. św. Mikołaja b. s. 21—24.
6. Oszyiakow i Oszyakow, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks. s. 24—32:
   a. Radoszowice, wieś. Filia par. Osjaków z kościołem (ecclesia, capella, dedyk. w r. 1625) pw. św. Marii Magdaleny s. 30—32.
7. Konopnica, wieś. Kościół klasztorny Paulinów i zarazem parafialny (konsekr. w r. 1666) pw. św. Rocha w. i św. Kazimierza kr. s. 33—34.
8. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 34—38.
9. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. s. 38—41.
10. Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 42—46:
    a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem pw. św. Leonarda op. s. 45—46.
11. Komorniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1632) pw. św. Mikołaja b. s. 46—51.
12. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. s. 51—58:
    a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Wszystkich Świętych s. 54—57.
    b. Grębień, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Trójcy Św. s. 57—58.
13. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 58—62.
14. Ruda, wieś, wygasająca prepozytura par. (s. 186). Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 63—70.
15. Mokrzko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b. s. 71—76.
16. Skomlin, wieś. Kościół par. pw. św. Filipa i Jakuba ap. s. 76—80.
17. Chotow, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1625) pw. św. Idziego op. s. 81—86.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Aleksy Borkowicz, proboszcz par. Czarnożyły s. 3, 14.

II. Dekanat krzepicki s. 87—139:

1. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. s. 87—93:
   a. Kamion, wieś. Filia par. Mierzyce z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP i św. Walentego m. s. 90—93.
2. Pątnow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. s. 93—96.

3. Parzymiechy, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. s. 96—104:
   a. Jaworzno, wieś. Filia par. Parzymiechy z kościołem pw. Trójcy Św. s. 101—104.
4. Dankow, wieś, prepozytura par. Kościół par. (kosekr. przez a-bpa Olszowskiego) pw. Niep. Poczęcia NMP s. 104—113:
   a. Zaiączki, wieś. Filia par. Danków z kościołem pw. św. Zygmunta kr. s. 110—113.
5. Krzepice, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny (11 ołtarzy, konsekr. przez a-bpa Gruszczyńskiego) pw. św. Jakuba ap. s. 113—116:
   Uwaga. W dniu 23 czerwca 1719 r. komisarze, mianowani przez a-bpa S. Szembeka, sporządzili inwentarz rzeczy tego kościoła, którego jednak nie wpisano do nin. akt s. 115.
6. Żytniow, wieś. Kościół par. (konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego) pw. Nawiedzenia NMP oraz św. Mateusza ap. i św. Marcina b. s. 116—120.
7. Rudniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 120—126.
8. Dzierzniki, wieś. Kościół par. (konsekr. przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Katarzyny pm., św. Piotra i Pawła ap. oraz św. Pawła I er. s. 126—128.
9. Praszka, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, św. Walentego m. i św. Doroty pm. s. 129—139:
   a. Stradziec, wieś. Filia par. Praszka z kościołem pw. św. Katarzyny pm. s. 136—137.
   b. Kowale, wieś. Filia par. Praszka z kościołem pw. św. Feliksa i Adaukta mm. s. 137—139.

Dziekanem krzepickim jest ks. Tomasz Śliwiński s. 97, który nie figuruje w księdze na żadnym innym stanowisku.

III. Dekanat wieruszowski s. 140—224:

1. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. s. 140—147:
   a. Ochędzyn, wieś. Filia par. Sokolniki z kościołem pw. św. Anny s. 145—147.
2. Lututow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 147—155:
   a. Swiętkowice, wieś na terenie par. Lututów, posiadająca kaplicę (capella) pw. św. Jana Chrzc. s. 154—155.
3. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych s. 155—158.
4. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach s. 159—164:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta kr. i św. Walentego m. s. 162—164.
5. Walknowy i Waliknowy, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. s. 164—168.
6. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 169—174.
7. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP s. 174—178.
8. Dzietrzkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. s. 178—185:
   a. Łubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 183—185.
9. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Walentego m. s. 185—190:

a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem pw. św. Andrzeja ap. s. 190.

10. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. s. 190—200:
   a. Prepozytura szpitalna, której kościoła względnie kaplicy nie podano, s. 198, 199.
   b. Kościół pod miastem, na miejscu dawnego parafialnego, pw. św. Małgorzaty pm. s. 199—200.

11. Mieleszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny s. 200—205:
   a. Chroscin, wieś. Filia par. Mieleszyn z kościołem pw. św. Mikołaja b. s. 204—205.

12. Wieruszow i Vieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. (nowy) pw. św. Bartłomieja ap. i św. Mikołaja b. s. 205—216:
   a. Kaplica (capella), której tytułu nie zapisano, poza miastem, za mostem s. 214.
   b. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w., stojąca poza wałem Starego Wieruszowa s. 214.
   c. Prepozytura szpitalna w mieście z kościołem (zbud. w r. 1714), którego wezwania nie podano, s. 215—216.
   d. Swiba, wieś w par. Wieruszów, w której znajduje się kaplica (capella) pw. św. Katarzyny pm. s. 213—214.

13. Cięszęcin i Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. s. 216—224:
   a. Węglewice, wieś. Filia par. Cieszęcin z kościołem lub kaplicą (capella) pw. Trójcy Św. s. 222—224.

Dziekanem miejscowym jest ks. Wojciech Ciarnowski, kanonik sieradzki, proboszcz par. Cieszęcin s. 140, 191, 216.

Uwierzytelnienie akt przez notariusza wizytacji, ks. Stanisława Świtalskiego [26] s. 224.

Topogr. wykaz kościołów i kaplic, sporządzony w r. 1874 przez ks. S. Chodyńskiego s. 225. Spis nie podawał stron, albowiem księga nie była jeszcze wtedy spaginowana.

Pełniejszy topogr. spis kościołów i kaplic, wykonany na maszynie ok. 1955 r. przez ks. W. Patykiewicza s. 227, 229.

13

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 13.**

[2. Tytuł oryg.] Liber visitationis [**generalis**] ecclesiaru[m] **Archidiaconatus Vniejoviensis** ex mandato & speciali commissione cels[is]simi, excell[entis]s[i]mi, ill[ustrissi]mi, reverend[issi]mi domini, domini Theo-

[26] Stanisław Świtalski, prepozyt par. Ruda w dek. tejże nazwy, notariusz nin. wizytacji. (ADW: AAG. Wiz. 12 s. 63, 185—186, 224).

dori Potock[i][27], Dej & Sanctae Sedis gratia archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae & M. Ducatus Lithv[aniae] primatis, primique principis; per perillustrem, r[evere]ndissimum dominum, d. Mat[t]hiam Chełmicki[28], primicerium cathedralem Posnanien[sem], insignis collegiatae Calissiensis decanum, praepositum Kozminen[sem], specialiter datum & deputatum com[m]issariu[m] visitatore[m], expeditae anno Domini M.D.CC.XX.VIII, diebus ut infra.

[3. Daty krańc.] **1728—1729.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (31 × 19 cm).— Kart II, 252; k. 105 opuszczona; karty czyste: Iv, IIv, 251—252.— Oprawa współcz. w skórę, podniszczona. Złocenia brzegów wytarte. Na grzbiecie jedna naklejka ze skróc. tytułem księgi i dwie z dawnymi sygn.

[5. Sygn. daw.] **179** (Inw. 1918, Chodyński).— № 12 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Omawiana wizytacja jest generalną, jedyną z serii zarządzonej przez prym. T. Potockiego dla całej archidiecezji. O takiej jej randze świadczą nadto zamieszczone dokumenty, odnoszące się do strony formalnej przeprowadzania wizytacji oraz dekrety powizytacyjne, wydawane przez prał. M. Chełmickiego.— Jest to wizytacja ogólna (razem zewnętrzna i wewnętrzna).— Mamy tu do czynienia z czystopisem akt wizytacyjnych, wykonanym zasadniczo przez notariusza lustracji F. Sierporowskiego (zob. przyp. 29), chociaż po wiele razy ingerował w księdze (swoim mniej starannym pismem) sam wizytator, zwłaszcza w dekretach ref. Rękopis jest wykonany przejrzyście dopiero od k. 65, i to tylko w obszerniejszych sprawozdaniach (większych parafiach)—. Księga nie zawiera instrukcji wizytacyjnej, atoli wiemy, że był nią „Modus, quo visitationes decani rurales obire debent", zamieszczony w *Constitutiones synodi Archidioecesis Gnesnensis [...] Lovicij a. D. 1720 [...] celebratae* (Varsaviae 1720). Wiadomo o tym zarówno z nagłówków poszczególnych elementów sprawozdań wizyt., jak też z oświadczeń prał. Chełmickiego, składanych od k. 69 do końca rękopisu.— Pomijając fakt, że wspom. instrukcja dotyczyła wizytacji dziekańskich, lustrator nie zawsze jej się trzymał (znowu tylko w obszerniejszych opisach).— Spośród dokumentów odnoszących się do sposobu odbywania wizytacji księga przynosi nam 3 przekazy. Pierwszym jest delegacja, wystawiona przez a-bpa Potockiego dla prał. Chełmickiego do przeprowadzenia wizytacji gen. (k. 1—1v); drugim —

[27] Teodor Potocki (1664—1738) h. Pilawa, chronologicznie biskup chełmiński, warmiński, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. (Korytkowski A, IV 431—543.— Szostkiewicz s. 149).

[28] Maciej **Chełmicki**, kantor czyli prymicer kapituły kat. poznańskiej, dziekan kapituły kol. kaliskiej, prepozyt par. Koźmin. (ADW: AAG. Wiz. 13).

list okólny kantora Chełmickiego, rozesłany do duchowieństwa i zapowiadający mu wizytację (k. 2—2v); trzecim, charakteru już zwyczajowego, jest dedykacja, wypisana przez wizytatora prymasowi (k. 247v).— Protokoły wizytacyjne oraz następujące po nich bezpośrednio dekrety reformacyjne ułożone są w księdze dekanatami w takim porządku: 1) uniejowski, 2) warcki, 3) szadkowski, 4) brzeźnicki, 5) radomszczański.— Dekretów ref. nie mają zwykle parafie nie obsadzone, a dwie lub trzy zarządzane przez jednego proboszcza posiadają z reguły dekret wspólny, przy sprawozdaniu instytucji głównej, macierzystej.— Księga podaje szczegółowe daty wizytacji kościołów, które honoruję w cz. B nin. pozycji.— Najwięcej uwagi wizytator poświęca omówieniu dokumentacji prawno-historycznej odwiedzanych instytucji, w następstwie czego wspomina o odpisach z *Liber beneficiorum* Łaskiego, o poprzednich wizytacjach archidiakonatu, np. prał. Proszewskiego z l. 1711—1712, kopiarzach parafii i kościołów, księgach bractw.— Natomiast do wad przedstawianej tu dokumentacji trzeba zaliczyć niepodawanie rangi miejskiej czy wiejskiej wizytowanych miejscowości parafialnych, jak również niezapisanie wielu wezwań kościołów i kaplic.— Na terytorium lustrowanym przez Chełmickiego prym. Potocki sobie zastrzegł zwizytowanie kolegiat i kapituł w Uniejowie, Wieluniu, Łasku i Sieradzu (k. 1v). Wbrew części tenoru delegacji Chełmickiego oraz napisowi na jego pieczęci wizytatorskiej (k. 247v), jedynej w swoim rodzaju do r. 1755, kościoły w terytorium wieluńskim lustrował nie wspomniany, ale (w r. 1730) sufr. gnieźn. F. J. Kraszkowski (por. poz. 15). Poza tym Benedyktyni nie pozwolili Chełmickiemu zwizytować w Uniejowie swej prepozytury prostej św. Mikołaja oznajmiając, że zrobią to sami ich przełożeni.— Na k. 248—250v znajduje się współcz. topogr. wykaz zwizytowanych kościołów i kaplic archidiakonatu.— Rękopis przekazano z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd przewieziono go do Włocławka po r. 1885.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

A-bp T. Potocki deleguje (Łowicz, 10 kwietnia 1728 r.) Macieja Franciszka Chełmickiego, kantora poznańskiego itd. do przeprowadzenia wizytacji generalnej w archidiakonacie uniejowskim i terytorium wieluńskim, za wyjątkiem kolegiat w Uniejowie, Wieluniu, Łasku i Sieradzu, które zastrzega sobie, oraz upoważnia go do wydawania odpowiednich dekretów reformacyjnych („Instrumentum deputationis ad visitationem ecclesiarum...") k. 1—1v.

Prał. M.F. Chełmicki powiadamia (Kalisz, 5 maja 1728 r.) duchowieństwo a-diak. uniejowskiego i teryt. wieluńskiego o zbliżającej się wizytacji i poleca mu przygotować się do niej według rozporządze-

nia synodu archidiecezjalnego z r. 1720, zawartego w art. *De visitationibus* („Innotescentiales") k. 2—2v.

I. Dekanat uniejowski k. 2v—40:

1. Unieiow, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny, którego tytułu nie zapisano, zastrzeżony osobistej wizytacji a-bpa Potockiego k. 3—6:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 3 VIII 1728 k. 3—4.
   b. Kaplica (sacellum) pw. św. Wojciecha b., wizyt. 4 VIII k. 4—5.
   c. Kościół pw. Bożego Ciała, wizyt. 4 VIII k. 5—5v.
   d. Prepozytura sympliczna Benedyktynów pw. św. Mikołaja b., pozostawiona wizytacji przełożonych tego zakonu k. 5v—6.
2. Wielenin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Doroty pm., wizyt. 4 VIII k. 6—8v.
3. Falborzice, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 5 VIII k. 8v—9v.
4. Swience i Swince, wieś. Kościół par. nie wizytowany z powodu wakansu parafii k. 9v.
5. Grodzisko, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 5 VIII k. 9v—11v.
6. Wartkowice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 6 VIII k. 11v—13.
7. Niewiesz, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 7 VIII k. 13v—15.
8. Bełdrzichow i Bełdrzychow, wieś. Kościół klasztorny Cystersów i jednocześnie parafialny (proboszcz zatrzymuje tytuł prepozyta) pw. św. Idziego op., wizyt. 7 VIII k. 15—16v.
9. Wierzchy, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, uległ pożarowi w r. 1726; kościół nowy w budowie, wizyt. 8 VIII k. 16v—17v:
   a. Kaplica (sacellum), zastępująca kościół par., poświęcona k. 16v.
10. Małyn i Małyń, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 9 VIII k. 18—19.
11. Lutomiersko i Lutomirsko, miasto (oppidum); proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP oraz św. Piotra i Pawła ap. spalił się przed 30 laty. Zastępuje go kaplica (sacellum), wizyt. 9 VIII k. 19—22:
   — Wzmianka o kopiarzu dokumentów parafii Lutomiersk k. 20.
   a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1648) z kaplicą (capella) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 10 VIII k. 21v—22.
12. Gorka, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Marcina b., wizyt. 10 VIII k. 22—23v.
13. Pabianice, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mateusza ap. i św. Wawrzyńca m., wizyt. 11 VIII k. 23v—26v:
   a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (capella) pw. św. Krzyża k. 24—24v.
   — Katalog dokumentów i akt dot. wspom. kościoła i kaplicy k. 25—25v.
14. Mikołajewice i Mikołaiowice, wieś. Kościół par. (po pożarze w r. 1711 poprzedniego) nowy, nie konsekrowany, wizyt. 12 VIII k. 26v—28.

15. Kwiatkowice, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 13 VIII k. 28—28v (brak dekr. ref. z powodu nieobsadzenia parafii).
16. Zadzim, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 14 VIII k. 28v—30:
    a. Zygri, wieś na terenie par. Zadzim, posiadająca kaplicę (sacellum) pw. św. Wojciecha b. k. 29.
17. Glinno, wieś (par. inkorporowana do prepoz. w Zadzimiu). Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 14 VIII k. 30—30v (wspólny dekr. ref. dla Zadzimia i Glinna k. 31):
    a. Brodnia, wieś. Filia par. Glinno z kościołem, którego tytułu nie zapisano, k. 30v.
18. Rososzyca, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 16 VIII k. 31—32.
19. Męka, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 16 VIII k. 32—33.
20. Pięcznow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 17 VIII k. 33—35.
21. Siedlątkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew., wizyt. 17 VIII k. 35—36v.
22. Druzbin, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 19 VIII k. 36v—38v.
23. Niemysłow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 18 VIII 1728 k. 39—40:
    a. Borzewicko, wieś w par. Niemysłów, gdzie znajduje się kaplica (capella), której tytułu nie zapisano k. 39.

Dziekanem dekanatu uniejowskiego jest ks. Chryzostom Czyżewski, proboszcz par. Drużbin k. 37.

II. Dekanat warcki k. 40—104v:

1. Dobra, miasto (oppidum); proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 11 IX 1728 k. 40—44v:
    a. Kaplica (oratorium, sacellum) pw. Ducha Św., wizyt. 13 IX k. 44—44v:
        1° Kaplica (sacellum) pw. św. Stanisława b. na cmentarzu kościoła Ducha Św. k. 44v.
    b. Kaplica (oratorium) pw. św. Jana Chrzc. poza miastem, wizyt. 13 IX k. 44v.
2. Boleszczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 13 IX k. 45—46.
3. Spicimierz i Spicimirz, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża, wizyt. 13 IX k. 46v—47v.
4. Skęcznow, Skęcznow i Skacznow, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 15 IX k. 48—49.
5. Miłkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Doroty pm., wizyt. 15 IX k. 49—50.
6. Jeziersko, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1710) pw. Krzyża św. i Zwiastowania NMP, wizyt. 15 IX k. 50—53v.
7. Warta, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (nazwany bazyliką — k. 54v, 10 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 16 IX k. 53v—60v:
    — Wzmianka o istniejącym kopiarzu dokumentów kościoła par. k. 56v.

a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kaplicą (capella, oratorium) pod tymże wezw., wizyt. 16 IX k. 56v—57.
b. Druga prepozytura szpitalna, z kaplicą (oratorium) pw. św. Krzyża, wizyt. 16 IX k. 57—57v.
c. Kaplica (oratorium, sacellum) pw. św. Jana Chrzc. poza miastem, wizyt. 16 IX k. 57v.

8. Tubądzin, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, chyli się ku upadkowi; kościół nowy w budowie, wizyt. 17 IX k. 60v—62.
9. Wroblewo i Wroblow, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 18 IX k. 62—65.
10. Charłupia Maior, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 20 IX k. 65—67v.
11. Wąkczow, wieś. Kościół prepozyturalny Bożogrobców Miechowskich i zarazem parafialny pw. św. Klemensa p., wizyt. 20 IX k. 67v—69.
12. Kliczkow, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i Najśw. Maryi P., wizyt. 22 IX k. 69—73.
13. Brzeznie i Brzeznio, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op., wizyt. 22 IX k. 73—77:
— „Inventarium iurium ecclesiae" k. 74v.
a. Godynice, wieś. Filia par. Brzeźnio z kościołem pw. św. Marcina b., wizyt. 24 IX k. 76—77.
14. Unikow i Unikowo, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 24 IX k. 77—81:
a. Klonowa i Klunowa, wieś na terenie par. Uników, posiadająca kaplicę (capella) pw. Wniebowzięcia NMP k. 78.
15. Złoczew, miasto (oppidum). Kościół par. (konsekr. w r. 1722) pw. Nawiedzenia NMP i św. Andrzeja ap., wizyt. 25 IX k. 81—85.
16. Stolec, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 27 IX k. 85—88.
17. Buzenin, miasto (oppidum); proboszcz nazywany jest prepozytem. Kościół par. (zbud. w r. 1642) pw. św. Wojciecha, Stanisława, Ignacego, Franciszka, Barbary, Katarzyny, Rozalii, Teresy, Anny, wizyt. 28 IX k. 88—94v:
a. Szpital z kaplicą (oratorium) pw. Ducha Św. k. 92.
18. Siradz i Sieradz, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i jednocześnie parafialny, którego wezwania nie podano, wizyt. (w aspekcie duszpasterstwa) 28 IX k. 94v—95v (dekr. ref. nie ma):
a. Kaplica (oratorium) pw. św. Mikołaja b. za miastem, wizyt. 28 IX k. 95v.
19. Charłupia Minor, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 30 IX 1728 k. 95v—98.
20. Choyne, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 19 I 1729 k. 98—101v:
— Dok. fundacyjny dla wikariusza kościoła i promotora bractwa św. Izydora z ok. 1687 r. (jęz. pol., kopia) k. 98v—100.
21. Dąbrowa, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 21 II 1729 k. 101v—103.
22. Kamienacz i Kamionacz, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 22 II 1729 k. 103—104v:
a. Włyn, wieś w par. Kamionacz, gdzie istnieje kaplica (capella), której tytułu nie zapisano, k. 103v—104.

Dziekanem miejscowym jest ks. Michał Ilmiński, proboszcz par. Brzeźnio i komendarz par. kol. w Sieradzu k. 75, 95.

III. Dekanat szadkowski k. 106—177v:

1. Strońsko i Stronsko, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 20 I 1729 k. 106—108v:
   a. Rzekta i Rzechta, wieś. Filia par. Strońsko z kościołem pw. św. Walentego m. k. 108.
2. Korczow i Korczew, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 22 I k. 108v—113.
3. Szadek, miesto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (13 ołtarzy) pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jakuba ap., wizyt. 24 I k. 113—117v:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha z kościołem nowym, nie dedykowanym k. 116v—117.
4. Borszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 23 I k. 117v—118v.
5. Marzenin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 25 I k. 118v—122.
6. Sędzieiewice i Sędziejewice, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Klemensa p., wizyt. 26 I k. 122—125.
7. Wygiełzow, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 27 I k. 125—128.
8. Buczek, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i św. Idziego op., wizyt. 29 I k. 128—132v.
9. Pozdzenice, wieś. (Parafia wydzielona z buczkowskiej w r. 1622). Kościół par. pw. św. Kazimierza kr. i św. Barbary pm., wizyt. 29 I k. 132v—134.
10. Łobudzice, wieś. Kościół par. pw. św. Tomasza ap. i św. Wawrzyńca m., wizyt. 31 I 1729 k. 134—137:
    a. Kocieszewo i Kocieszow, wieś na terenie par. Łobudzice, posiadająca kaplicę (capella) we dworze Teodory z Mączyńskich Wysockiej (eryg. w r. 1661) prawdop. pw. św. Teodora m., wizyt. 31 I 1729 k. 134v, 136—137.
11. Druzbice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt 1 II 1729 k. 137—138v.
12. Krzepczow, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha i Stanisława bb., wizyt. 3 II k. 138v—141v.
13. Grocholice, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. i Wszystkich Świętych, wizyt. 4 II k. 142—146:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jana Chrzc. i św. Doroty pm., wizyt. 4 II k. 144v.
14. Parzno, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 II k. 146—150v.
15. Kaszewice, wieś; parafia afiliowana do Parzna. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 7 II k. 150v—153.
16. Szczerczow, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 8 II k. 153—156.
17. Puszcza, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 9 II k. 156—157v.
18. Chabielice, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 12 II k. 157v—159.

19. Rusiec, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., św. Elżbiety i św. Jana Chrzc., wizyt. 12 II k. 159—162.
20. Restarzew, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 14 II k. 162—163v.
21. Grabno, wieś, zanikająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Wacława kr., wizyt. 15 II k. 163v—166v.
22. Brzikow i Brzykow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 16 II k. 167—170.
23. Richłocice i Rychłocice, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 17 II k. 170—171v.
24. Widawa, miasto (oppidum, civitas), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Małgorzaty pm., wizyt. 17 II 1729 k. 171v—177v:
    a. Prepozytura szpitalna za miastem, z nowym kościołem pw. św. Stanisława b. k. 175v—176.
    — Kolonia Akademii Krakowskiej w Widawie („Schola Academica") k. 176, 177v (wzmianki).

Dziekanem dekanatu szadkowskiego jest ks. Jan Kuciński, proboszcz par. Grocholice k. 143v, 144, 144v.

IV. Dekanat brzeźnicki k. 178—213v:

1. Sulmierzice i Sulmirzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 10 II 1729 k. 178—182v.
2. Stroza, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1715) pw. św. Kazimierza kr. i św. Józefa, wizyt. 11 II 1729 k. 182v—184v.
3. Siemkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 18 III 1729 k. 184v—187.
4. Działoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny (uszkodzony przez pożar), wizyt. 18 III k. 187—190.
5. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 18 III k. 190—191.
6. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 21 III k. 191—193.
7. Dworszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i 10 Tysięcy Żołnierzy, wizyt. 21 III k. 193—194v.
8. Brzeznica, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 21 III k. 194v—199v:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha na przedmieściu (eryg. w r. 1543) z kościołem pw. św. Walentego m. k. 196v—197v.
9. Mykanow, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. i św. Marii Magdaleny, wizyt. 22 III k. 199v—202:
    a. Cykarzow, Cikarzew i Cykarzew, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem pw. św. Stanisława b. k. 201—201v.
10. Borowno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 23 III k. 202—204v.
11. Kruszina, Krusina i Kruszyna, wieś. Kościół par. (przyrównany do bazyliki — k. 205) pw. św. Macieja ap., wizyt. 23 III k. 204v—206.
12. Mstow, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny (nazwany kolegiatą, chyba zakonną, i bazyliką) Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafial-

ny w budowie, z tego powodu wezwania nie podano, wizyt. 24 III 1729 k. 206—207.

13. Lgota, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p., wizyt. 4 IV 1729 k. 207—208.
14. Jedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 4 IV k. 208—209v.
15. Wiewiec, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 4 IV k. 209v—211.
16. Paięczno i Pajęczno, miasto (oppidum), proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. podwójny — stary i murowany pw. św. Leonarda op. oraz nowszy, drewniany pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 5 IV k. 211—213.
17. Rząsna, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 6 IV 1729 k. 213—213v.

Miejscowym dziekanem jest ks. Krzysztof Dominikowski, kanonik wieluński i proboszcz par. Kłomnice, znajdującej się już w dek. radomszczańskim k. 214v.

V. Dekanat radomszczański k. 214—247v:

1. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 24 III 1729 k. 214—216.
2. Pławno, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 26 III k. 216—217v.
3. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 26 III k. 217v—219v.
4. Dąbrowa, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1554, przyrównany do bazyliki — k. 220) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 26 III k. 219v—220v.
5. Soborzice i Soborzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 26 III k. 220v—222v.
6. Borzikow, Borzykow i Borzikowo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 28 III k. 222v—225:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b. poza wsią Borzykowa, w polu k. 224.
7. Zytne, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Matki Boskiej Karmelitańskiej, św. Wawrzyńca m. i św. Wojciecha b., wizyt. 28 III k. 225—227v.
8. Kobiele, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., św. Jana ap. i św. Jana Chrzc., wizyt. 28 III k. 227v—229.
9. Kołdrąb i Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. i św. Jadwigi ks., wizyt. 29 III k. 229—231v.
10. Dmenin, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 30 III k. 231v—232:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Leonarda op., stojąca w polu k. 232.
11. Radomsko, miasto (civitas), podupadła prepozytura par. Kościół par. (10 ołtarzy) pw. św. Lamberta b., wizyt. 30 III k. 232v—238v:
    — Kopiarz dokumentów kościoła par. w Radomsku k. 234v.
    a. Prepozytura szpitalna (eryg. w r. 1524) z kościołem, którego wezwania nie podano, k. 235v—237v (własny dekr. ref.).
    b. Prebenda na przedmieściu z kościołem albo kaplicą (sacellum) pw. św. Marii Magdaleny k. 237v—238.

c. Stobiecko, przedmieście Radomska, w którym znajduje się kaplica (sacellum) pw. św. Rocha w., k. 238.

12. Dobryszyce i Dobriszice, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 31 III 1729 k. 238v—240.
13. Kamiensko i Kaminsko, miasto (oppidum), zanikająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 2 IV 1729 k. 240—243v:
    a. Kaplica (capella, sacellum) pw. św. Rocha w., wystawiona w polu k. 241.
14. Wola Grzimalina i Grzymalina, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 2 IV k. 243v—246.
15. Krempa i Krępa, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt., 7 IV 1729 k. 246—247v.

Dziekanem dekanatu radomszczańskiego jest ks. Mikołaj Długosz, kanonik liwoński i piltyński, proboszcz par. Kodrąb k. 230.

Dedykacja akt wizytacyjnych prym. T. Potockiemu k. 247v.

Uwierzytelnienie akt podpisami prał. M. Chełmickiego i notariusza wizytacji Franciszka Ksawerego Sierporowskiego[29] oraz pieczęcią opłatkową Chełmickiego jako wizytatora a-diak. uniejowskiego i teryt. wieluńskiego k. 247v.

Współcz. topogr. wykaz („elenchus") zwizytowanych kościołów i kaplic k. 248—250v.

14

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 14.**

[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **generalnej** kościołów i kaplic **Archidiakonatu Kaliskiego,** przeprowadzonej w latach **1728—1730** (z polecenia arcybiskupa Teodora Potockiego[30]) przez sufragana gnieźnieńskiego Franciszka Józefa Kraszkowskiego[31].

[3. Daty krańc.] **1728—1730.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (31,5×19,8 cm).— Stron VIII, 455; str. czyste: I—II, V—VI, VIII, 2, 153a, 214a, 298b, 375a, 443, 446—455.—

[29] Wymieniony notariusz wizytacji, człowiek prawdop. świecki, bliżej nie znany.

[30] Zob. przyp. 27.

[31] Franciszek Józef z Kraszkowic **Kraszkowski** (1657—1731) h. Nałęcz, aktualnie biskup dardanieński a sufragan gnieźnieński, wikariusz i oficjał gen. gnieźn., prepozyt kapituł kol. łęczyckiej i kaliskiej, opat Norbertanów w Witowie. Przedtem w różnych latach kanonik i oficjał wieluński, prałat dziekan i oficjał kaliski, kanonik i archidiakon gnieźn., przewodniczący Trybunału Koronnego. W archidiecezji położył wiele zasług, przeprowadził liczne wizytacje kościołów, fundował Jezuitów w Łęczycy. (Korytkowski P, II 361—366, 640—641.— Szostkiewicz s. 103.— ADW: AAG. Wiz. 14—15).

Oprawa współcz. w skórę, brzegi złocone. Na grzbiecie 2 naklejki z dawnymi sygn.

[5. Sygn. daw.] **156** (Inw. 1918, Chodyński).— № 18 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi]. Przedstawiana wizytacja jest generalną, wchodzącą w skład grupy lustracji, przewidzianej przez a-bpa T. Potockiego dla całej archidiecezji. O takiej jej randze świadczą nadto dekrety reformacyjne, wydawane dla poszczególnych instytucji przez wizytatora Kraszkowskiego.— Jest to wizytacja pełna (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Mamy tu do czynienia z czystopisem tejże wizytacji.— Na oryg. tytuł, którego w księdze brak, była przewidziana s. V. Na s. VII znajduje się kolorowy herb prym. Potockiego, a w otoku złocone inicjały jego tytulatury.— Sufr. Kraszkowski przeprowadził nin. wizytację prawdop. według punktów, przepisanych przez synod a-bpa S. Szembeka z r. 1720. W aktach nigdzie o tym nie wspomina, a nieprzejrzyste pismo księgi tylko z trudem zezwala na to przypuszczenie.— Z dokumentów odnoszących się do sposobu odbywania wizytacji Kraszkowski przekazał nam jedynie swój list dedykacyjny dla prym. Potockiego, zredagowany z okazji przekazywania mu akt (s. III—IV). O delegacji, otrzymanej od arcybiskupa do przeprowadzenia wizytacji gen., oraz o swym okólniku, rozesłanym do duchowieństwa archidiakonatu przed przystąpieniem do lustracji, wspomina Kraszkowski na s. 3.— Księgę pisało dwóch notariuszy, nie wymienionych z nazwiska — pierwszy do s. 153, a drugi stąd do końca. Notariusze ci uwzględnili szczegółową chronologię wizytowanych beneficjów, którą honoruję w drugiej części pozycji. Informuje ona, że wizytacja trwała przez 3 lata — z dużymi przerwami, jako że sufr. Kraszkowski był obarczony wielu obowiązkami. O pośpiechu wizytowania świadczy również fakt, iż nieraz w jednym dniu objeżdżał nawet 3 parafie.— Księga składa się z właściowych sprawozdań wizytacyjnych i dekretów reformacyjnych, idących w poszczególnych parafiach tuż po protokołach. Przy dwóch parafiach, zarządzanych przez jednego proboszcza, oraz przy kościołach afiliowanych dekrety z reguły występują łącznie dla obu instytucji.— Parafie opisano dekanatami według następującej kolejności: 1) kaliski, 2) krotoszyński, 3) stawski, 4) pleszewski, 5) stawiszyński.— Wizytator zwraca główną uwagę na uposażenie beneficjów, wystrój kościołów oraz inwentarz zakrystii.— Z księgi również wiadomo, że a-bp Potocki wizytował osobiście w dniu 4 IX 1727 kolegiatę i kapitułę w Kaliszu (s. 94), lecz akta tej lustracji nie zachowały się.— Natomiast akta Kraszkowskiego wspominają o poprzednich wizytacjach archidiakonatu, szczególnie prał. Gałczyńskiego z r. 1719. Na s. 122 i 123 powołują się także na zaginioną

dokumentację wizytacji a-diak. Żychowicza z 1639 r.— Do wad nin. księgi należy niepodawanie po wiele razy wezwań kościołów i kaplic.— Współcz. alfab. spis zwizytowanych kościołów (niekompletny) znajduje się na s. 444—445.— Rękopis przekazany w l. 1821—1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po r. 1885 przewieziony został do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykowanie akt wizytacyjnych przez sufr. F.J. Kraszkowskiego (prawdop. w r. 1730) prym. T. Potockiemu s. III—IV.

I. Dekanat kaliski s. 1—153:

1. Ociąż i Ociąsz, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1701) pw. Narodzenia NMP, wizyt. 13 IX 1728 s. 3—9:
   a. Kwiatkowo, miasto (oppidum). Filia par. Ociąż z kościołem, którego wezwania nie podano, s. 6.
2. Skalmierzyce i Szkalmierzyce, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 13 IX s. 9—22.
3. Rososzyca, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 2 X 1728 s. 22—28:
   a. Ołobok, wieś w par. Rososzyca. Opactwo Cysterek s. 27, 152—153.
   b. Ołobok, wieś. Filia par. Rososzyca z kościołem pw. św. Jana Chrzc. (pozostawającym w rękach Cystersów) s. 27.
4. Biskupice Szalone i Biskupice, wieś. Kościół par. (nowy), którego tytułu nie zapisano, wizyt. 3 X s. 28—34.
5. Kucharki, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 5 XI 1728 s. 34—38.
6. Sobotka, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 5 XI s. 38—42.
7. Skrzebowa, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 6 XI s. 42—46:
   a. Kaplica (capella) pw. Zwiastowania NMP, stojąca poza wsią Skrzebowa s. 45.
8. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 7 XI s. 46—49.
9. Szczury, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 7 XI s. 49—54 (dekr. ref. wspólny dla Górzna i Szczurów s. 53—54).
10. Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Zofii m., wizyt. 8 XI s. 54—58.
11. Droszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 10 XI s. 58—63.
12. Koscielnawies. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i jednocześnie parafialny pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 11 XI s. 63—68.
13. Dobrzec, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 12 XI s. 68—75.
   a. Rypinek, wieś. Filia par. Dobrzec z kościołem pw. św. Gotarda b. s. 72—73.
14. Kuchary, wieś. Kościół par. (konsekr. podczas wizytacji) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 21 XI s. 75—78.

15. Gizyce, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 16 XI s. 78—88:
    a. Kraszewice i Kraszowice, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Katarzyny pm., afiliowanym do par. Giżyce, wizyt. 17 XI s. 83—88 (własny dekr. ref.).
16. Gostyczyna, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 18 XI 1728 s. 88—94.
17. Kalisz, miasto (civitas) s. 94—152.— Kościół kolegiacki i zarazem parafialny pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 7 III 1729 (w aspekcie duszpasterstwa: wikariusze s. 95—105, mansjonarze s. 105—110, ołtarze i ołtarzyści s. 110—127). (Kolegiatę i kapitułę zwizytował osobiście 4 IX 1727 a-bp Potocki, z czego akta nie zachowały się — s. 94) s. 94—131:
    a. Zawodzie, wieś na terenie par. kolegiackiej w Kaliszu, posiadająca kaplicę (oratorium) pw. św. Wojciecha b. s. 128—130.
18. Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny (15 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 8 III s. 131—152:
    a. Prepozytura szpitalna, z kościołem pw. Trójcy Św., na Przedmieściu Wrocławskim s. 141—144.
    b. Kaplica (oratorium) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 144—146.
    c. Prepozytura szpitalna Św. Ducha (aedes) zakonu Duchaków (wizytacja nie dopuszczona przez zakonników po raz drugi) s. 149—150.
    d. Konwent Klarysek poza murami miasta, wizyt. 9 III s. 150—151.
    e. Konwent Bernardynek wewnątrz murów miasta, wizyt. 9 III 1729 s. 151—152.
    f. Piskorzewo, wieś w par. św. Mikołaja w Kaliszu, gdzie znajduje się kaplica (oratorium) pw. św. Jakuba ap. s. 146.

Dziekanem dekanatu kaliskiego jest ks. Błażej Świętkiewicz, proboszcz par. Droszew s. 61.

II. Dekanat krotoszyński s. 154—214:

1. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b., wizyt. 15 IX 1728 s. 154—158.
2. Krotoszyn, miasto (civitas), prepozytura par. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 16 IX s. 158—181:
    a. Kościół pomocniczy, nazwany filialnym, pw. św. Piotra ap., dawny parafialny, w mieście przy placu s. 173.
    b. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Fabiana i Sebastiana mm. s. 173—174.
    c. Kaplica (sacellum) pw. św. Marii Magdaleny w Starym Krotoszynie s. 174.
3. Szulmierzyce, miasto (oppidum); proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 21 IX s. 181—190:
    a. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha b. s. 185—188.
    b. Kościół pw. św. Marka ew. na przedmieściu s. 188.
    c. Chwaliszewo, wieś. Filia par. Sulmierzyce z kościołem, którego tytułu nie zapisano, niegdyś parafialnym s. 188.
4. Zduny, miasto (oppidum, civitas); proboszcza nazywa się prepozy-

tem. Kościół par. (nowy), którego wezwania nie podano, wizyt. 23 IX s. 190—196.

5. Baszkow, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 25 IX s. 197—201.
6. Kobylin, miasto (oppidum), zanikła prepozytura par. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 26 IX s. 201—208:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw. s. 207—208.
7. Wyganowo i Wyganow, wieś. Kościół par. (nowy), nie konsekrowany, wizyt. 28 IX 1728 s. 208—214.

Dziekanem miejscowym jest ks. Andrzej Baczewski, prepozyt par. Zduny s. 191, 193.

III. Dekanat stawski s. 215—298a:

1. Głuchow, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 31 V 1729 s. 215—218.
2. Tokary, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap. i św. Anny, wizyt. 4 VI 1729 s. 218—222.
3. Malanowo, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 6 VI s. 222—225.
4. Przespalow, Przespalewo i Przespolew, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 7 VI s. 225—227.
5. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 11 IX 1729 s. 227—231.
6. Goszczanow i Goszczonow, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marcina i św. Stanisława bb., wizyt. 17 IX s. 231—237.
7. Liskow, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 14 IX s. 237—243:
   a. Strzałkow i Strzałkowo, wieś. Filia par. Lisków z kościołem pw. Najśw. Maryi P. s. 240—241.
8. Zakszyn, Zakrzyn i Zakszyno, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 14 IX s. 243—244.
9. Kozminek, miasto (oppidum), zanikająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc. i św. Jana ap., wizyt. 15 IX s. 244—249:
   a. Kaplica (oratorium) pw. św. Wawrzyńca m. w mieście s. 248.
   b. Nakwasino, wieś na terenie par. Koźminek, posiadająca kaplicę (oratorium) pw. św. Rocha w. s. 248.
10. Chlewo, wieś. Kościół par. pw. św. Benedykta op., wizyt. 16 IX s. 249—254:
    a. Gac, wieś. Filia par. Chlewo z kościołem pw. św. Małgorzaty pm., dawniej parafialnym s. 252—253.
11. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 16 IX s. 254—257.
12. Kalinowa, wieś. Wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 17 IX s. 257—260.
13. Błaszki, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 17 IX s. 260—265:
    a. Żelisław, wieś w par. Błaszki, w której znajduje się kaplica (capella) we dworze szlacheckim s. 264.
14. Gruszczyce, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 17 IX s. 265—269.

15. Woykow, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 18 IX s. 269—273.
16. Iwanowice, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 18 IX s. 273—279:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw. s. 277—278.
17. Opatowek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 19 IX s. 279—284.
18. Staw, miasto (oppidum), zanikła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 20 IX s. 284—287:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście bez kościoła, po którym nie ma śladu s. 286.
    b. Kaplica (oraculum) pw. św. Krzyża s. 287.
19. Tłokinia, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 5 X 1729 s. 287—291.
20. Chełmce, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Marii Magdaleny, wizyt. 5 X s. 291—295.
21. Godziesze, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 6 X 1729 s. 295—298a.

Dziekanem dekanatu stawskiego jest ks. Stefan Będkowski, prepozyt par. Goszczanów s. 235, 236.

IV. Dekanat pleszewski s. 299—375:

1. Szymanowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 28 IX 1729 s. 299—303.
2. Kretkow, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 29 IX s. 303—306.
3. Zegocino i Zegocin, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 IX s. 306—309.
4. Broniszewice, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 29 IX s. 309—311.
5. Grodzisko, wieś; parafia w ręku Bożogrobców z Miechowa, proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 IX s. 311—316.
6. Tursko, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 1 X 1729 s. 316—318.
7. Pleszew, miasto (oppidum). Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 1 X s. 318—323:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 27 I 1730 s. 363—366.
    b. Kaplica (oraculum) pw. św. Floriana m. poza miastem, wizyt. 27 I 1730 s. 365—366 (prepozytura i kaplica mają dekr. ref.).
8. Brzezie, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i Rozesłania Apostołów, wizyt. 1 X 1729 s. 323—325.
9. Gołuchow, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 2 X s. 325—335:
    a. Kościół (ecclesia, capella) pomocniczy pw. św. Jana Chrzc., stojący na wzgórzu obok zamku s. 331.
10. Jelec, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 4 X 1729 s. 335—339.

11. Koryta, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 13 I 1730 s. 339—342.
12. Sosnica, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 14 I s. 342—345.
13. Magnuszewice, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Barbary pm., wizyt. 14 I s. 345—348.
14. Twardowo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 14 I s. 348—351.
15. Kotlin i Kotlino, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 14 I s. 351—354.
16. Lenartowice, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha i Stanisława bb., wizyt. 15 I s. 354—356:
    a. Kaplica (capella), której wezwania nie podano, na polu w Lenartowicach s. 356.
17. Czermino, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 26 I s. 356—360.
18. Kowalewo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 27 I s. 360—363.
19. Kuczkow, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 28 I s. 366—369.
20. Sowina, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P. i św. Michała arch., wizyt. 28 I s. 369—372.
21. Karmin, wieś. Kościół par. pw. św. Barbary pm., wizyt. 29 I 1730 s. 372—375.

Miejscowym dziekanem jest ks. Wojciech Lisiecki, proboszcz par. Jelec s. 337—338.

V. Dekanat stawiszyński s. 376—442:

1. Chocz, miasto (oppidum). Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 28 X 1728 s. 376—379.
2. Brudzew, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 29 X s. 379—383.
3. Rychnowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 30 X s. 383—385.
4. Kokanin, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 30 X s. 386—389.
5. Piątek, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 30 X s. 389—392.
6. Lipe, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 30 X 1728 s. 392—393.
7. Dzierzbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 18 X 1729 s. 393—397.
8. Kosmowo i Kosmow, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 18 X 1729 s. 397—400.
9. Stawiszyn, miasto (oppidum), wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap. i św. Jadwigi ks., wizyt. 18 I 1730 s. 400—408:
    a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha zakonu Duchaków, z kościołem pod tymże wezw., poza miastem s. 405—406.
    b. Kaplica (oraculum) pw. Ducha Św. (tychże Duchaków) na przedmieściu s. 408.

10. Koscielec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 20 I s. 408—412.
11. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 21 I s. 412—416:
    a. Goliszew, wieś. Filia par. Złotniki z kościołem pw. Wszystkich Świętych, niegdyś parafialnym s. 414—416.
12. Tykadłow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 22 I s. 416—420:
    a. Rusow, wieś. Filia par. Tykadłów z kościołem pw. św. Mateusza ap., dawniej parafialnym s. 418—419.
13. Zborow, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 22 I s. 420—423.
14. Dembe, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 23 I s. 423—427.
15. Kamien, wieś. Kościół par., którego tytułu nie zapisano s. 426 (z powodu wakansu parafii brak dekr. ref.):
    a. Kaplica (capella) we dworze szlacheckim w Kamieniu s. 426.
16. Borkow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 24 I s. 427—430.
17. Pamięcino i Pamięcin, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 24 I s. 430—433, 434—435.
18. Jastrzębniki i Jastrzembniki, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. s. 433—435 (dekr. ref. wspólnie z Pamięcinem).
19. Blizanow, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 25 I s. 435—439:
    a. Żerniki, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Stanisława b., afiliowana do par. Blizanów s. 437—439.
20. Zbiersko, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm. z Towarzyszkami, wizyt. 26 I 1730 s. 439—442.

Dziekanem dekanatu stawiszyńskiego jest ks. Walenty Sitoński, kanonik kaliski i proboszcz miejscowy s. 405, 407.

Współcz. alfab. (niekompletny) indeks zwizytowanych kościołów s. 444—445.

15

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 15.**

[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **generalnej** kościołów i kaplic **Terytorium Wieluńskiego,** przeprowadzonej w roku **1730** (z polecenia arcybiskupa Teodora Potockiego[32]) przez sufragana gnieźnieńskiego Franciszka Józefa Kraszkowskiego[33].

[3. Daty krańc.] **1730.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (30,7×19,7 cm).— Stron VIII, 481;

[32] Zob. przyp. 27.
[33] Zob. przyp. 31.

str. czyste: II, V—VIII, 463, 466—481; przepuszczona s. 266.— Oprawa współcz. w skórę, brzegi złocone. Na grzbiecie naklejka z dawną sygn.

[5. Sygn. daw.] **157** (Inw. 1918, Chodyński).— № 3 — nie wypisany na księdze (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Opracowana wizytacja jest generalną, wchodzącą w skład ogólnoarchidiecezjalnej serii lustracji prym. T. Potockiego. O takiej jej randze świadczą m.in. dekrety powizytacyjne, wystawiane dla poszczególnych parafii przez sufr. Kraszkowskiego.— Jest to wizytacja całkowita (zewnętrzna i wewnętrzna).— Mamy tu do czynienia z pierwszym egzemplarzem czystopisu omawianej wizytacji. Drugi egzemplarz czystopisu przechowuje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie pod sygn. E 10.— Na oryg. tytuł, którego w księdze nie ma, pozostawiono s. V, a na wykonanie herbu a-bpa Potockiego s. VII.— Na s. I wypisano w Konsystorzu For. Wieluńskim, w drugiej połowie XVIII stulecia, następujący, zastępczy tytuł: „Acta visitationis generalis auctoritate et commisso Suae Celsitudinis Primatialis per illmum ac rndissimum dnum Franciscum Kraszkowski, suffraganeum metropolitanum Gnesnensem, visitatorem deputatum in anno Dni 1730-mo expedita et in Archivo Officii Consistorialis Vielunensis conservata".— Księga składa się z właściwych sprawozdań wizytacyjnych oraz dekretów reformacyjnych, następujących w poszczególnych beneficjach, z małymi wyjątkami, tuż po protokołach. Kościoły i kaplice są opisane dekanatami, według takiej kolejności: 1) rudzki, 2) krzepicki, 3) wieruszowski.— Pod względem treściowym akta tej wizytacji są szczegółowsze i obszerniejsze od poprzednich.— Tylko z trudem da się w nich dojrzeć punkty wizytacyjne, przepisane przez synod archidiecezjalny 1720 r. Spośród dokumentów, odnoszących się do sposobu odbywania wizytacji, Kraszkowski również tym razem pozostawił nam tylko list dedykacyjny, skierowany na ręce a-bpa Potockiego, mający jedynie zwyczajowy charakter.— Daty dzienne lustracji poszczególnych instytucji, podane w rękopisie, a wskazujące, że terytorium było wizytowane w ciągu ostatniego kwartału r. 1730, uwzględniam poniżej.— Notariusz wizytacji, nie podany z nazwiska, jest tym samym, który pisał pierwszą część księgi poprzedniej (poz. 14).— W nin. aktach spotyka się błędy historyczne, np. na s. 255.— Niepełny, współcz. alfab.-topogr. indeks zwizytowanych miejscowości znajduje się na s. 444—445.— Daty umieszczone na marginesie księgi pochodzą od ks. dra W. Patykiewicza z Częstochowy, który korzystał z nin. akt po r. 1946.— Rękopis ten nie był w Gnieźnie, ale od razu znalazł się w Wieluniu (ewentualnie dość wcześnie został przekazany przez Gniezno Wieluniowi), gdzie pozostawał „inter libros Archivi Consistorialis Vielunen[sis]..." (s. I) do

r. 1827, w którym przewieziono go do Konsystorza Gen. w Kaliszu. Po r. 1885 znalazł się we Włocławku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt wizytacyjnych a-bpowi T. Potockiemu, uczyniona przez sufr. F.J. Kraszkowskiego („Dedicatio visitationis...") s. III—IV.

I. Dekanat rudzki s. 1—252:

1. Vieluńium i Wieluń, miasto (civitas). Kościół kolegiacki i zarazem parafialny (12 ołtarzy) pw. Nawiedzenia NMP i św. Michała arch., wizyt. 2 X 1730 całkowicie — odnośnie kapituły, wikariuszy i mansjonarzy s. 1—35, 42—49.
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kaplicą (oratorium) pod tymże wezw., poza murami miasta s. 35—41, 49—50.
   b. Kaplica (oratorium) pw. św. Barbary pm. z dala od miasta s. 41—42, 50.
   c. Dąbrowa Minor, wieś. Filia par. kol. w Wieluniu z kościołem pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 18 X s. 2, 244—249, 250—252.
   d. Gaszyn, wieś. Filia par. kol. w Wieluniu z kościołem (ecclesia, oraculum), którego tytułu nie zapisano s. 2, 249—250, 252.
2. Ruda, wieś, zanikająca prepozytura par. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Wojciecha b. (nazwany bazyliką s. 74), wizyt. 7 X s. 50—75.
3. Łaszow i Łaszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 13 X s. 75—82.
4. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 13 X s. 82—90.
5. Skomlin, wieś. Kościół par. pw. św. Filipa i Jakuba ap., wizyt. 17 X s. 90—98.
6. Chotow, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 15 X s. 98—110.
7. Mokrzsko i Mokrzko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 15 X s. 110—118.
8. Komorniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 17 X s. 118—126.
9. Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 17 X s. 126—136:
   a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem (ecclesia, oraculum) pw. św. Leonarda op. s. 132—135.
10. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 14 X s. 136—142.
11. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 16 X s. 143—155:
    a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kaplicą (oraculum) pw. Wszystkich Świętych s. 149—151.
    b. Grębien, wieś. Filia par. Kadłub z kaplicą (oraculum) pw. Trójcy Św. s. 151—152.
12. Wydrzyn, wieś. Kościół par. pw. Krzyża św., wizyt. 9 X s. 155—167.
13. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 X s. 167—179.

14. Łagiewniki, wieś. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 9 X s. 179—187.
15. Rudlice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 11 X s. 187—197.
16. Oszyiakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 11 X s. 197—218:
    a. Radoszewice, wieś. Filia par. Osjaków z kościołem pw. św. Marka ew. i św. Marii Magdaleny s. 214—217.
17. Czarnozyłny, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 10 X s. 218—237.
18. Konopnica, wieś. Kościół parafialny (kiedyś filia Osjakowa) i jednocześnie klasztorny Paulinów pw. św. Rocha w., wizyt. 11 X 1730 s. 237—244:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Marii Magdaleny w miejscu, obok pałacu rodziny Konopnickich s. 241—242.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Stanisław Migalski, proboszcz par. Chotów s. 103. 109.

II. Dekanat krzepicki s. 252—342:

1. Krzepice, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. św. Jakuba ap., wizyt. 12 XI 1730 s. 252—260:
    a. Prepozytura szpitalna w mieście, z kościołem (stary kościół zrujnowany, nowy w budowie) pw. św. Stanisława b. s. 256—257.
2. Praszka, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 16 XI s. 260—278:
    a. Kowale, wieś. Dawniej parafia, obecnie filia par. Praszka z kościołem pw. św. Feliksa i Adaukta mm. s. 273—275.
    b. Stradziec, wieś. Niegdyś parafia, teraz zaś filia par. Praszka z kościołem pw. św. Katarzyny pm. s. 275—276.
3. Rudniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 14 XI s. 278—290.
4. Zytniow, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b. i św. Macieja ap., wizyt. 18 XI s. 290—297.
5. Dankow, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 11 XI s. 297—306.
    a. Zaiączki Major, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Zygmunta kr., afiliowana do par. Danków, wizyt. 14 XI s. 306—311.
6. Parzymiechy, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 11 XI s. 311—323:
    a. Jaworzno, wieś. Parafia z kościołem pw. Trójcy Św., afiliowana do par. Parzymiechy, wizyt. 13 XI s. 317—323.
7. Dzietrzniki, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 10 XI s. 323—326.
8. Pątnow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 10 XI s. 326—333.
9. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 9 XI 1730 s. 333—342:
    a. Toporow, wieś. Filia par. Mierzyce z kaplicą (capella) pw. Wniebowzięcia NMP s. 339—341.

Dziekanem miejscowym jest ks. Łukasz Prochniakowski, proboszcz par. Rudniki s. 284.

III. Dekanat wieruszowski s. 343—462:

1. Wieruszow, miasto (oppidum), proboszcz nazwany jest prepozytem. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. i św. Bartłomieja ap., wizyt. 28 XI 1730 s. 343—358:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b. poza mostem s. 353—354.
   b. Kościół (ecclesia, oratorium) pw. św. Rocha w. i św. Rozalii dz., położony za wałem Starego Wieruszowa s. 354.
   c. Podupadła prepozytura szpitalna z kościołem względnie kaplicą (ecclesia, capella) pw. św. Jana (nie podano którego), w mieście s. 354—355.
   d. Swiba, wieś w par. Wieruszów, posiadająca kaplicę (oraculum) pw. św. Katarzyny pm. s. 353.
2. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra ap., wizyt. 4 XII 1730 s. 358—364:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kaplicą (oraculum) pw. św. Zygmunta kr. s. 361, 364.
3. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 3 XII s. 364—371.
4. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 2 XII s. 371—378.
5. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. i św. Walentego m., wizyt. 25 XI 1730 s. 378—386:
   a. Zdzar i Zdziar, wieś. Filia par. Wójcin z kościołem czy też kaplicą (ecclesia, oraculum) pw. św. Bartłomieja ap. s. 384—385, 386.
6. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 26 XI s. 386—401:
   a. Prepozytura szpitalna w mieście, z kościołem pw. św. Krzyża s. 396—397.
   b. Kaplica (oraculum, oratorium) pw. św. Małgorzaty pm., stojąca poza miastem, na miejscu poprzedniego kościoła parafialnego s. 397, 400—401.
7. Mieleszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 20 XI 1730 s. 401—408:
   a. Chroscin, wieś. Filia par. Mieleszyn z kaplicą pw. św. Mikołaja b. s. 405—407, 408.
8. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 1 XII 1730 s. 408—417:
   a. Ochędozyn, wieś na terenie par. Sokolniki, mająca kaplicę (oraculum), której tytułu nie zapisano s. 414.
9. Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 30 XI 1730 s. 417—427:
   a. Węglewice, wieś. Filia par. Cieszęcin z kaplicą (capella, oraculum) pw. Trójcy Św. s. 423—424, 426.
   b. Ostrowek, wieś w par. Cieszęcin, gdzie znajduje się kaplica (oraculum), świeżo wybudowana s. 427.
10. Lututow, wieś, dawniej miasto. Kościół par. pw. Trójcy Św. i św. Mateusza ap., wizyt. 13 XII 1730 s. 427—440:

a. Swiątkowice, wieś. Filia par. Lututów z kościołem albo kaplicą (capella, ecclesia) pw. św. Jana (nie zapisano którego) i św. Barbary pm. s. 436.

11. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 4 XII s. 440—446.

12. Dzietrzychowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 24 XI 1730 s. 446—457:

a. Łubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 451—452, 456—457.

13. Walknowy, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 2 XII 1730 s. 457—462.

Uwaga. Nazwiska dziekana wieruszowskiego na s. 343—462 nie napotkałem.

Zapiska o Bractwie Kapłańskim terytorium wieluńskiego s. 462.

Współcz. dwukolumnowy alfab.-topogr. wykaz zwizytowanych kościołów i kaplic (nie wszystkich) na s. 464—465.

16

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 16.**

[2. Tytuł nad.] Akta **dziekańskiej** wizytacji **specjalnej** kościołów i kaplic **Dekanatu Rudzkiego** (w terytorium wieluńskim), przeprowadzonej w roku **1739** (z nakazu prałata Stanisława Kostki Miaskowskiego[34], wikariusza kapitulnego i administratora gen. archidiecezji gnieźnieńskiej) przez ks. Piotra Latoszyńskiego[35], proboszcza parafii Skomlin, delegowanego do tej czynności przez Konsystorz For. w Wieluniu w zastępstwie chorego dziekana Stanisława Migalskiego[36].

[3. Daty krańc.] **1739.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° (31,8 × 20 cm).— Stron (świeżo policzb.) 64; str. czyste: 2, 64.— Oprawa nowa w półpłótno.

[5. Sygn. dawn.] **167** (Inw. 1918, Chodyński).

---

[34] Stanisław Kostka Miaskowski h. Bończa studiował w Akademii Krakowskiej i w Rzymie. W czasie administrowania archidiecezją, po śmierci prymasa Potockiego (13 XI 1738), był Miaskowski prepozytem kapituły kat. płockiej, kanclerzem krakowskiej, kanonikiem gnieźnieńskiej, kantorem kapituły kol. sandomierskiej. Poprzednio posiadał również prepozyturę łęczycką i kanonię krakowską. Brał udział w sejmach i przewodniczył obu trybunałom koronnym. Zmarł w Płocku. (Łętowski, II 332—333.— Korytkowski P, II 612—613.— Wiśniewski s. 204.— ADW: AAG. Wiz. 16 s. 3).

[35] Piotr **Latoszyński**, od r. 1736 proboszcz par. Skomlin w dek. rudzkim, notariusz Konsystorza For. w Wieluniu. (ADW: AAG. Wiz. 16 s. 61, 63).— Por. przyp. 43

[36] Stanisław Migalski, proboszcz par. Chotów i dziekan rudzki. (ADW: AAG. Wiz. 16 s. 56, 63).

[6. Uwagi] Rejestrowana wizytacja jest dziekańską nadzwyczajną, jedną z serii zarządzonej w czterdziestu dekanatach archidiecezji przez administratora Miaskowskiego, pismem rozesłanym z Łowicza 5 stycznia 1739 r. (s. 3). Jest ona zarazem jedyną znaną mi księgą z tej olbrzymiej grupy lustracji arcybiskupstwa. Chociaż można przypuszczać, że nie we wszystkich dekanatach ową wizytację przeprowadzono. Niektórzy bowiem dziekani, dowiedziawszy się o zamianowaniu przez króla Augusta III następcy a-bpa T. Potockiego w osobie K.A. Szembeka już 12 I 1739 i o jego elekcji przez kapitułę gnieźn. w dniu 5 II 1739, mogli grać na zwłokę i wyczekiwać wygaśnięcia władzy Miaskowskiemu.— Wizytacje specjalne, nadzwyczajne, odbywane przez dziekanów, posiadały często, podobnie jak generalne, nie tylko sprawozdania wizytacyjne, lecz także dekrety reformacyjne. Tak ma się rzecz również z tymi aktami, w których dekrety w każdej parafii następują bezpośrednio po sprawozdaniach wizytacyjnych.— Jest to także wizytacja dekanatu ogólna (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Poza tym mamy tu do czynienia z czystopisem akt wizytacyjnych, wykonanym prawdop. przez samego Latoszyńskiego.— Niewystarczający tytuł oryg., znajdujący się na s. 1 brzmi: „Visitatio ecclesiarum Decanatus Rudensis 1739".— Ks. Latoszyński przeprowadzał swą wizytację według instrukcji, przepisanej przez synod a-bpa S. Szembeka w r. 1720 (s. 3). Oprócz tej wzmianki nie przekazał on jednak żadnych elementów dokumentowych, odnoszących się do sposobu odbycia tej wizytacji.— Datację szczegółową księgi, z której wiadomo, że wizytator objeżdżał parafie i filie dekanatu w marcu i kwietniu 1739 r., zachowuję w drugiej części nin. sygnatury.— Latoszyński opuścił w swym itinerarium kościoły we wsiach Dąbrowa i Gaszyn z tego powodu, że stanowiły filie kolegiaty wieluńskiej (s. 56), przekraczającej jego uprawnienia wizytacyjne. Natomiast kościół par. w Skomlinie, przy którym sam był proboszczem, wizytował kolegialnie z ks. Maciejem Rylskim, dziekanem wieruszowskim i plebanem par. Sokolniki oraz z ks. Antonim Marszewskim, daw. proboszczem par. Czastary (s. 56).— Poszyt przyp. przekazano w l. 1821—1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po r. 1885 został przewieziony do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

1. Komorniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 9 III 1739 s. 3—5.
2. Mokrzko i Mokrsko, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 9 III s. 6—11:
   a. Wroblow, wieś na terenie par. Mokrsko, posiadająca niegdyś kościół parafialny, po którym nie ma żadnego śladu s. 10.

3. Krzyworzyka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 10 III s. 11—13.
4. Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 11 III s. 13—15:
   a. Wirzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem czy też kaplicą (oraculum, ecclesia) pw. św. Leonarda op. s. 14—15.
5. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 12 III s. 16—19:
   a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kaplicą (oraculum) pw. Wszystkich Świętych s. 17—18.
   b. Grębień, wieś. Filia par. Kadłub z kaplicą (oraculum) pw. Trójcy Św. s. 18.
6. Łaszow i Łaszewo, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 13 III s. 19—22.
7. Rudlice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 14 III s. 22—25.
8. Czarnozyłny i Czarnozołny, wieś. Kościół par. (nazwany bazyliką s. 31) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 15 III s. 25—31.
9. Łagiewniki, wieś. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 18 III s. 31—34.
10. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 19 III s. 35—38.
11. Wydrzyn, wieś. Kościół par. pw. św. Krzyża, wizyt. 21 III s. 39—42.
12. Ruda, wieś, prepozytura par. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Wojciecha b., wizyt. 23 III 1739 s. 42—47.
13. Oszyaiakow (s) i Oszyiakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 7 IV 1739 s. 47—56:
   a. Radoszewice, wieś. Filia par. Osjaków z kościołem nie dedykowanym s. 53—55.
14. Konopnica, wieś. Kościół klasztorny Paulinów i zarazem parafialny (wizyt. tylko w aspekcie duszpasterstwa) s. 53.
15. Skomlin, wieś. Kościół par. w budowie (na miejsce spalonego od pioruna 27 VI 1738), wizyt. (kolegialnie) 21 IV 1739 s. 56—63.

17

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 17.**

[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **generalnej** kościołów i kaplic **południowej części** (dekanaty brzeźnicki i radomszczański) **Archidiakonatu Uniejowskiego i Terytorium Wieluńskiego,** przeprowadzonej w latach **1744—1747** (z polecenia arcybiskupa Krzysztofa Antoniego Szembeka[37]) przez prałata Bonawenturę Turskiego[38].

[37] Krzysztof Antoni Szembek (1670—1748) h. własnego, brat stryjeczny prymasa Stanisława — zob. przyp. 17. Był kolejno biskupem inflanckim, poznańskim, włocławskim oraz arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem. (Korytkowski A, IV 544—571.— Szostkiewicz s. 174.— ADW: AAG. Wiz. 17 k. 1—1v, 70—70v).

[38] Bonawentura **Turski** h. Rogala, dr obojga praw, zm. w r. 1750. Aktualnie archidiakon kapituły gnieźnieńskiej i kanonik krakowskiej. W różnych latach był

[3. Daty krańc.] **1744—1747.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (31 × 19 cm).— Kart III, 291; z k. 179 przeskoczono na 190; karty czyste: I—II, IIIv, 69v, 110v, 228v, 290.— Oprawa współcz. w skórę. Złocenia brzegów wytarte. Na grzbiecie jedna naklejka ze skróc. tytułem księgi i dwie z dawnymi sygn.

[5. Sygn. daw.] **180** (Inw. 1918, Chodyński).— № 23 (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Omawiana wizytacja jest generalną, jedną z serii przeprowadzonej w archidiecezji gnieźn. za rządów prym. K. Szembeka. O takiej jej randze świadczą m.in. dokumenty, wpisane w księgę a odnoszące się do strony formalnej odbycia wizytacji, oraz dekrety reformacyjne, wydawane przez B. Turskiego.— Jest to wizytacja pełna (łącznie zewnętrzna i wewnętrzna).— Mamy tu do czynienia z czystopisem akt wizytacyjnych.— Notariuszem nin. wizytacji — na przestrzeni pierwszych czterech dekanatów był ks. Ignacy Kozierowski [39], który, zwłaszcza w dek. rudzkim i wieruszowskim (k. 111—228), wykonał opisy mniej przejrzyście. Staranniej prowadził tę pracę w dek. radomszczańskim (k. 229—289v) inny sekretarz, nie podany z nazwiska.— Rękopis nie posiada oryg. tytułu, na wykonanie którego przewidywano k. II.— Akta składają się ze sprawozdań wizytacyjnych i dekretów reformacyjnych, następujących w każdej zlustrowanej jednostce tuż po protokołach.— Opisy kościołów i kaplic ułożone są dekanatami według takiej ich kolejności: 1) brzeźnicki, 2) krzepicki, 3) rudzki, 4) wieruszowski, 5) radomszczański. Dekanaty pierwszy i piąty należały do a-diak. uniejowskiego, a trzy środkowe tworzyły teryt. wieluńskie.— Opracowaną wizytację przeprowadzono według instrukcji, przepisanej dla wizyt dziekańskich przez synod archidiecezjalny z r. 1720, o czym notariusz informuje na początku poszczególnych parafii pierwszych dwóch dekanatów (k. 2—110).— Akta przynoszą nam aż 5 dokumentów, związanych ze sposobem przeprowadzenia tej wizytacji: 2 delegacje wizytatora przez arcybiskupa (k. 1—1v, 70—70v), 2 listy przedwizytacyjne wizytatora do duchowieństwa lustrowanych okręgów (k. 1v—2, 70v—71) oraz adres dedykacyjny Turskiego do Szembeka (k. III).— Omawiane akta są obszerne i treściwe oraz zawierają wiele wiadomości historycznych. Na szczególną wzmiankę

---

nadto kanonikiem gnieźnieńskim, prałatem dziekanem kapituł kol. w Łęczycy i Łowiczu, proboszczem na Spiszu i w Pobiedziskach oraz prebendarzem w Strzałkowie. (Łętowski, IV 174.— Korytkowski P, IV 148—152.— Wieteska nie uwzględnia tamt. jego prałatury.— ADW: AAG. Wiz. 17 k. III, 1—2, 70—71).

[39] Ignacy Augustyn Kozierowski (1708—1791) h. Sariusz, w omawianym czasie kanonik kamieniecki oraz prepozyt par. Brzeźnica i proboszcz w Kobielach. (ADW: AAG. Wiz. 17 k. 9, 110, 268v).

zasługują spisy książek instytucji kościelnych, pośród których najobszerniejszymi są katalogi bibliotek parafialnych w Brzeźnicy (k. 5v—8v) i Radomsku (k. 238v—241). Niestety, także w tej księdze pominięto kilkanaście tytułów kościołów i kaplic.— Rękopis uwzględnia szczegółową chronologię rewidowanych instytucji, którą honoruję poniżej. Tylko w dek. wieruszowskim (k. 168v—228), wizytowanym w ciągu listopada 1746 r., daty dzienne rzadko kiedy zostały podane.— Na k. 290v—291v znajduje się współcz. topogr. wykaz zwizytowanych parafii.— Księga przekazana z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, skąd po r. 1885 została przewieziona do Włocławka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dedykacja akt wizytacyjnych (w dniu 15 września 1747 r.) przez wizytatora B. Turskiego prymasowi K. Szembekowi k. III.

A-bp K.A. Szembek deleguje (Warszawa, 4 lipca 1744 r.) prał. B. Turskiego do przeprowadzenia wizytacji gen. kościołów w dekanatach brzeźnickim i radomszczańskim [40] archidiakonatu uniejowskiego („Instrumentum deputationis ad visita[ti]onem ecclesiarum...") k. 1—1v.

Prałat Turski powiadamia (Strzałków, 16 lipca 1744 r.) duchowieństwo dekanatu brzeźnickiego o nadchodzącej wizytacji gen. i poleca mu odpowiednio przygotować się do niej w myśl rozporządzenia synodu a-bpa S. Szembeka z r. 1720 („Innotescentiales" k. 1v—2.

I. Dekanat brzeźnicki k. 2—69:

1. Brzeznica, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 3 VIII 1744 k. 2—12:
   — Katalog książek biblioteki kościoła par. (90 pozycji) k. 5v—8v.
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha na przedmieściu, z kościołem pod tymże wezw. k. 10—10v.
   b. Kaplica (sacellum) pw. św. Stanisława b. w Starej Brzeźnicy, pierwotny kościół parafialny k. 11—11v.
2. Jeldno (s) i Jedlno, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 5 VIII k. 12—15v.
3. Kruszyna, wieś, proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. (nazwany bazyliką k. 17v) pw. św. Macieja ap., wizyt. 7 VIII k. 15v—21.
4. Borowno, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 8 VIII k. 21—26.
5. Mstow, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i jednocześnie parafialny (zwany kolegiatą k. 26, zapewne zakonną, i bazyliką k. 27) pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 11 VIII k. 26—28v:
   a. Rędziny, wieś. Parafia (eryg. w r. 1624) z kościołem pw. św. Otylii dz., afiliowana do par. Mstów, wizyt. 13 VIII k. 27v—28v.
6. Mykanow, wieś. Kościół par. pw. św. Leonarda op. i św. Marii Magdaleny, wizyt. 13 VIII k. 29—32:

[40] W dokumencie użyto błędnie wyrazu „krzepickim". Z dalszych zaś kart księgi, a szczególnie 70v—71 wynika, że powinno być „radomszczańskim".

a. Cykarzow, wieś. Filia par. Mykanów z kościołem pw. św. Stanisława b. k. 31—31v.

7. Wąsosze, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 14 VIII k. 32—35v.
8. Makowiska, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 15 VIII k. 35v—39v.
9. Paięczno, miasto (oppidum), proboszcza tytułuje się prepozytem. Kościół par. podwójny pod jednym dachem: pw. św. Leonarda op. (murowany) i Wniebowzięcia NMP (drewniany), wizyt. 18 VIII k. 40—43v.
10. Działoszyn, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 19 VIII k. 43v—47v:
    a. Trębaczow, wieś. Filia par. Działoszyn z kościołem, którego tytułu nie zapisano, dawniej parafialnym k. 44v, 47v.
    b. Szczyty, wieś. Filia par. Działoszyn z kościołem pw. Wszystkich Świętych, kiedyś parafialnym k. 44v—45.
11. Siemkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 21 VIII k. 47v—51.
12. Rząsnia, wieś. Kościół par. pw. św. Macieja ap., wizyt. 23 VIII k. 51v—54.
13. Stroza, wieś. (Parafia utworzona z sulmierzyckiej w r. 1690). Kościół par. pw. św. Józefa i św. Kazimierza kr., wizyt. 25 VIII k. 54—55v.
14. Szulmierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 26 VIII k. 55v—58v.
15. Dworszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i 10 Tysięcy Żołnierzy (daty wizyt. nie podano) k. 58v—61v.
16. Wiewiec, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 28 VIII k. 61v—64v.
17. Lgota, wieś. Kościół par. pw. św. Klemensa p., wizyt. 29 VIII 1744 k. 64v—69.

Dziekanem dekanatu brzeźnickiego jest ks. Adam Niczkowski, proboszcz par. Sulmierzyce i kuratus par. Stróża k. 54v, 57v.

A-bp K.A. Szembek deleguje (Warszawa, 4 lipca 1744 r.) prał. B. Turskiego do przeprowadzenia wizytacji gen. kościołów w terytorium wieluńskim („Instrumentum deputationis ad visitationem ecclesiarum...") k. 70—70v.

Prałat B. Turski zapowiada (Strzałków, 18 września 1744 r.) duchowieństwu wspom. terytorium o zbliżającej się wizytacji gen., którą rozpocznie od dekanatu krzepickiego, oraz nakazuje mu odpowiednie przygotowanie siebie i potrzebnej dokumentacji — wedle wskazań synodu archidiecezjalnego z r. 1720 („Innotescentiales") k. 70v—71.

II. Dekanat krzepicki k. 71v—110:

1. Krzepice, miasto (oppidum). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny (14 ołtarzy) pw. św. Jakuba ap., wizyt. 1 X 1744 k. 71v—75:
    — Wiadomość o zasobnej bibliotece klasztornej, pozostającej bez bibliotekarza k. 73.
    a. Prepozytura szpitalna w mieście z kościołem pw. św. Stanisława b. (zbud. w r. 1732) k. 74—75.

2. Parzymiechy, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap. (daty wizyt. nie zapisano) k. 75v—79v:
   a. Jaworzno, wieś. Filia par. Parzymiechy z kościołem pw. Trójcy Św. k. 78—78v.
3. Dankow, wieś, prepozytura par. Kościół par. (konsekr. w r. 1675 przez a-bpa Olszowskiego) pw. św. Stanisława b. i św. Antoniego z Padwy, wizyt. 24 X k. 79v—84v:
   — Obraz M. B. Częstochowskiej w bocznym ołtarzu kościoła par., płaczący trzykrotnie w r. 1620 k. 80v.
   a. Kaplica (oraculum, oratorium) pw. św. Walentego m., wystawiona poza wsią Danków k. 83.
   b. Zaiączki (Maior), wieś. Parafia z kościołem pw. św. Zygmunta kr., afiliowanym do par. Danków, wizyt. 20 X k. 108—110 (własny dekr. ref.).
4. Rudniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. (daty wizyt. nie podano) k. 84v—89.
5. Zytniow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1714, konsekr. w 1717) pw. św. Macieja ap. i św. Marcina b. (dnia wizyt. nie zapisano) k. 89—92v.
6. Praszka, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 27 X k. 92v—100:
   a. Kowale, wieś. Dawna parafia, obecnie filia par. Praszka z kościołem pw. św. Feliksa i Adaukta mm. k. 97—97v.
   b. Stradziec, wieś. Niegdyś parafia, teraz zaś filia par. Praszka z kościołem pw. św. Katarzyny pm. k. 97v.
7. Dzietrzniki, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 29 X k. 100—101v.
8. Pątnow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ew., wizyt. 30 X k. 101v—103v.
9. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 30 X 1744 k. 103v—107v:
   a. Kamion czyli Toporow, wieś. Filia par. Mierzyce z kościołem (ecclesia, capella) pw. Wniebowzięcia NMP k. 106v—107v.

Dziekanem miejscowym jest ks. Szymon Sętkowski, proboszcz par. Żytniów k. 92—92v.

III. Dekanat rudzki k. 111—168v:

1. Ruda, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Wojciecha b., wizyt. 12 VIII 1746 k. 111—120.
2. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 20 VIII k. 120—123.
3. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 16 VIII k. 123—126v.
4. Skomlin i Skomlino, wieś. Kościół par. pw. św. Filipa i Jakuba ap., wizyt. 24 VIII k. 126v—130.
5. Chotow, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1625 przez bpa bak. Goskiego), którego tytułu nie zapisano, wizyt. 25 VIII k. 130—133.
6. Mokrzko i Mokrsko, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 22 VIII k. 133—136v:
   a. Wroblow, wieś w par. Mokrsko, gdzie istniał dawniej kościół parafialny, po którym nie ma śladu k. 135v.

7. Komorniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1632 przez sufr. płoc. Starczewskiego) pw. św. Mikołaja b. i św. Andrzeja ap., wizyt. 22 VIII k. 136v—140.
8. Ozorow i Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 20 VIII k. 140—143:
   a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem względnie kaplicą (oraculum) pw. św. Leonarda op. k. 142—142v.
9. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 20 VIII k. 143—145.
10. Kadłub, wieś. Kościół par. nie konsekrowany, wizyt. 19 VIII k. 145—146a:
    a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem czy kaplicą (oraculum) pw. Wszystkich Świętych k. 145av—146.
    b. Grebien i Grębien, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem albo kaplicą (oraculum) pw. Trójcy Św. k. 146—146a.
11. Wydrzyn, wieś. Kościół par., którego wezwania nie podano, wizyt. 28 VIII k. 146av—149.
12. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 26 VIII k. 149—152v.
13. Łagiewniki, wieś. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 27 VIII k. 152v—155.
14. Rudlice, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 VIII k. 155v—158.
15. Oszyiakow i Oszyakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1648, konsekr. w 1649) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 31 VIII k. 158—164v:
    a. Radoszewice, wieś. Filia par. Osjaków z kościołem pw. św. Marii Magdaleny k. 161v, 162v—164.
16. Czarnozyłny i Czarnozełny, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1730 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego), którego tytułu nie zapisano, wizyt. 29 VIII 1746 k. 164v—168.
17. Konopnica, wieś (dawniej filia Osjakowa). Kościół klasztorny Paulinów i jednocześnie parafialny, którego wezwania nie podano, wizyt. 2 IX 1746 k. 161v, 168—168v.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Łukasz Prochniakowski, proboszcz par. Wierzchlas k. 124v, 126—126v.

IV. Dekanat wieruszowski, wizyt. w listopadzie 1746 r. k. 168v—228:

1. Wieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. (11 ołtarzy) pw. św. Mikołaja b. i św. Bartłomieja ap. k. 168v—173v:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w., św. Sebastiana m. i św. Rozalii dz., istniejąca za wałem Starego Wieruszowa k. 171—171v.
   b. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b., stojąca poza mostem w mieście k. 171v.
   c. Prepozytura szpitalna w mieście, z kościołem albo kaplicą (capella) pw. św. Jana ap. k. 171v—172v.
   d. Swiba, wieś na terenie par. Wieruszów, w której znajduje się kaplica (oraculum) pw. św. Katarzyny pm. k. 171v.

2. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach k. 173v—177:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem, którego tytułu nie zapisano, ani opisu nie zamieszczono k. 176v.
3. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny k. 177—179v.
4. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 XI 1746 k. 179v—192v.
5. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. i św. Walentego m. k. 192v—195v:
   a. Zdzar, wieś. Filia par. Wójcin, o której kościele jedynie się wspomina k. 193.
6. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. k. 195v—202:
   a. Kościół pomocniczy, nazwany tu filialnym, pw. św. Małgorzaty pm., stojący w polu przed miastem k. 199v.
   b. Prepozytura szpitalna, obecnie bez kościoła, który był pw. św. Krzyża k. 197, 199v, 200v.
7. Mieleszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny k. 202—205v:
   a. Chroscin, wieś. Filia par. Mieleszyn z kościołem pw. św. Mikołaja b. k. 204—204v.
8. Sokolniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b. k. 205v—210:
   a. Ochędzyn, wieś na terenie par. Sokolniki, posiadająca kaplicę (oraculum) pw. św. Anny k. 209—209v.
9. Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b. k. 210—213v:
   a. Węglowice, wieś. Filia par. Cieszęcin z kościołem pw. Trójcy Św. k. 211v—212.
   b. Ostrowek, wieś w par. Cieszęcin, gdzie istnieje kaplica (capella) pw. św. Wawrzyńca m. k. 212—212v.
10. Lututów, miasto (oppidum). Kościół par. (po spaleniu się poprzedniego w r. 1742) w budowie, wizyt. 18 XI 1746 k. 214—217v:
    a. Kaplica (od r. 1742) we dworze Madalińskich w Lututowie, w której zastępczo odprawiają się nabożeństwa parafialne k. 214.
    b. Swiętkowice, wieś na terenie par. Lututów, posiadająca kaplicę (capella) pw. św. Jana Chrzc. k. 215—215v.
11. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych k. 217—220v.
12. Walichnowy, wieś. Kościół par. (konsekr. 11 XI 1723 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 15 XI 1746 k. 220v—224.
13. Dzietrzkowice, wieś. Wezwania kościoła par. nie podano k. 224—228:
    a. Lubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP k. 226v—227v.

Miejscowym dziekanem jest ks. Maciej Rylski, proboszcz par. Sokolniki k. 208v, 209v.

V. Dekanat radomszczański k. 229—289v:

1. Radomsko, miasto (civitas), zanikająca prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Lamberta b., znajdujący się (po pożarze z 25 VIII 1742) w odbudowie, wizyt. 2 III 1747 k. 229—249v:
   — Katalog książek biblioteki kościoła par. (104, właściwie 94 pozycje) k. 238v—241.

— Wiadomość o aktach Konsystorza For. w Radomsku i o kopiarzu dokumentów tut. kościoła par. k. 241—241v.

a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha, z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 3 III k. 244v—248v.

b. Prebenda z kościołem pw. św. Marii Magdaleny — „in arenis, vulgo cyrkiew ab antiquo dicta", wizyt. 3 III k. 248—249v.

2. Krępa, wieś. Kościół par. pw. 11 Dziewic MM., wizyt. 4 III k. 249v—251v.
3. Dobryszyce, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 6 III k. 251v—253v.
4. Wola Grzymalina, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1584) pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 7 III k. 254—256v.
5. Kamiensko, miasto (oppidum), upadająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 8 III k. 256v—261:
   a. Kaplica (capella), prawdop. pw. św. Rocha w., na polu miejskim k. 257v.
6. Kodrąb, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm. i św. Jadwigi ks., wizyt. 9 III k. 261—264.
7. Dmenin, wieś. Kościół par., znajdujący się w budowie, wizyt. 11 III k. 264—266:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Leonarda op., stojąca w polu poza wsią k. 264—264v.
8. Kobiele, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. i św. Marcina b., wizyt. 9 III k. 266—270v.
9. Zytne i Zytno, miasto (oppidum). Kościół par. (konsekr. 10 X 1717 przez sufr. włoc. Bardzińskiego) pw. św. Wawrzyńca m. i św. Wojciecha b., wizyt. 15 III k. 270v—273:
   a. Ciemiętniki i Ciemiątniki, wieś w par. Żytno, posiadająca kaplicę (capella) nową, nie dedykowaną k. 272.
10. Borzykowa, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1479) pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 17 III k. 273—276v:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Mikołaja b., wystawiona w polu, poza wsią k. 274.
11. Soborzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 18 III k. 276v—279.
12. Dąbrowa, wieś. Kościół par. (wystaw. w r. 1554) pw. św. Jakuba ap. i św. Stanisława b., wizyt. 20 III k. 279—282.
13. Kłomnice, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap. i św. Marcina b., wizyt. 22 III k. 282—285.
14. Gidle, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 24 III k. 285—287.
15. Pławno, miasto (oppidum). Kościół par., którego tytułu nie zapisano, wizyt. 26 III 1747 k. 287v—289v:
    a. Kaplica (capella) pw. św. Rocha w., znajdująca się poza miastem k. 289.

Dziekanem dekanatu radomszczańskiego jest ks. Jan Lubojeński, kanonik liwoński, prepozyt par. Kruszyna w sąsiednim dek. brzeźnickim k. 19.

Współcz. topogr. indeks zwizytowanych kościołów (niekompletny) na k. 290v—291v.

18

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 18.**

[2. Tytuł oryg.] Visitationes **generales** ex mandato celsissimi, illustrissimi, reverendissimi domini, domini Adami Ignatij de Liptow et Orawa Komorowski[41], arch[i]e[pisco]pi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithvaniae primatis, primiq[ue] principis, per Franciscum Dziurkiewicz[42], archidiaconum Livoniae, praepositum et officialem Vielunensem, curatum in Paięczno, **in Territorio Vielunensi** anno Dni **1752**-do expeditae.

[3. Daty krańc.] **1752—1753.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol.— 2° (30,1 × 18,4 cm).— Stron (świeżo policzb.) 444; str. czyste: 2, 26, 34, 42—46, 57—58, 69—70, 93—94, 102, 112—114, 123—126, 137—138, 145—146, 152—154, 170, 185—188, 218—220, 230—232, 243—246, 272, 283—284, 295—296, 335—336, 367—368, 379—380, 421—422, 431—432, 444.— Oprawa współcz. w skórę, brzegi farbowane na czerwono. Na grzbiecie jedna naklejka ze skróc. tytułem akt, a druga z dawną sygn.

[5. Sygn. daw.] **158** (Inw. 1918, Chodyński).— № 4 — nie wyrażony na rękopisie (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Przedstawiana tu wizytacja jest generalną, o czym poza tytułem świadczą jej pochodzenie z grupy takichże lustracji, zachowanych dla innych okręgów z czasu pontyfikatu a-bpa Komorowskiego (por. poz. 19—20) oraz dekrety reformacyjne, wystawiane przez a-diak. Dziurkiewicza dla zwizytowanych instytucji kościelnych.— Jest to wizytacja całkowita (zewnętrzna i wewnętrzna razem).— Spotykamy się tu z czystopisem akt wizytacyjnych, niezbyt starannym, wykonanym różnym atramentem, wyblakłym na wielu miejscach.— Sekretarzem tej wizytacji był znany nam już — choćby jako wizytator dekanatu rudzkiego w r. 1739, ks. Piotr Latoszyński[43] (zob. poz. 16).— Akta

[41] Adam Ignacy Komorowski (1701—1759) h. Korczak, chronologicznie biskup nominat inflancki, biskup koadiutor kijowski, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski. Dla siebie i swoich następców w Gnieźnie pozyskał od pap. Benedykta XIV przywilej noszenia purpury kardynalskiej. (Korytkowski A, IV 573—618.— Szostkiewicz s. 96.— PSB, XIII 405—407.— ADW: AAG. Wiz. 18 s. 1).

[42] Franciszek **Dziurkiewicz** był około r. 1744 profesorem filozofii na Uniwersytecie Krakowskim, kanonikiem i surogatem (zastępcą oficjała) wieluńskim oraz prepozytem par. Pajęczno. Aktualnie, zatrzymując parafie, jest już archidiakonem liwońskim oraz prepozytem i oficjałem w Wieluniu. (ADW: AAG. Wiz. 17 k. 43; 18 s. 1, 442).

[43] Piotr Latoszyński był około r. 1746 kanonikiem kapituły wieluńskiej. Podczas nin. wizytacji jest dziekanem rudzkim a proboszczem par. Czarnożyły oraz

składają się z właściwych protokołów wizytacyjnych i dekretów reformacyjnych, następujących zaraz po tych pierwszych.— Opisy poszczególnych beneficjów idą po sobie dekanatami w takim porządku: 1) rudzki, 2) krzepicki (bez samych Krzepic), 3) wieruszowski. Dwa ostatnie dekanaty nie posiadają nagłówków w treści księgi.— Prezentowane tu akta są obszerne, bogate w treść, dość często przytaczają daty wybudowania i konsekracji świątyń, a przede wszystkim po raz pierwszy rejestrują licznie wtenczas powstające kaplice dworskie i pustelnie.— Prał. Dziurkiewicz przeprowadzał wizytację według zawsze ponumerowanych 19-tu punktów nowej instrukcji, będącej ewolucją „modus" szembekowskiego z r. 1720. I chociaż ta instrukcja wizytacyjna nie została wpisana do księgi, nie trudno byłoby ją odtworzyć. Rękopis również nie przynosi odbiorcy żadnego dokumentu, odnoszącego się do formy prawnej odbywania wizytacji.— Napotkane w księdze daty dzienne wizytowania kościołów i kaplic wykorzystuję w części drugiej (B) nin. pozycji.— Na końcu (s. 442) akta uwierzytelnione są podpisami wizytatora i notariusza oraz opłatkową pieczęcią Konsystorza For. w Wieluniu, z napisem w otoku: *Sigillum Consist. Vielunensis.*— Na s. 443 znajduje się porządkowy spis zlustrowanych kościołów i kaplic, autorstwa ks. S. Chodyńskiego z przełęczy XIX i XX stulecia, obecnie nieaktualny.— Rękopis został przekazany z Gniezna do Kalisza w l. 1821—1822, a stamtąd przewieziony do Włocławka po r. 1885.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

I. Dekanat rudzki s. 3—184:

1. Ruda, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Narodzenia NMP i św. Wojciecha b., wizyt. 29 XI 1752 s. 3—18.
2. Łaszow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 6 XII 1752 s. 19—25.
3. Wierzchlas, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 2 XII s. 27—33.
4. Skomlin, wieś. Kościół par. pw. św. Filipa i Jakuba ap., wizyt. 20 XII s. 35—41.
5. Chotow, wieś. Kościół par. pw. św. Idziego op., wizyt. 21 XII s. 47—56.
6. Mokrzko, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 17 XII 1752 s. 59—68:
   a. Wroblow, wieś na terenie par. Mokrsko, gdzie był niegdyś kościół samoistnej parafii pw. Wszystkich Świętych, po którym ślad zaginął s. 65—66.
7. Komorniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1632 przez sufr. płoc. Starczewskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 30 III 1753 s. 71—82.

notariuszem apostolskim Konsystorza For. w Wieluniu. (ADW: AAG. Wiz. 17 k. 167; 18 s. 178, 442).— Por. przyp. 35.

8. Ozarow, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 13 XII 1752 s. 83—92:
   a. Wierzbie, wieś. Filia par. Ożarów z kościołem (ecclesia, oraculum) pw. św. Leonarda op. 89—91.
   b. Przedmoscie, wieś w par. Ożarów, w której we dworze Niemojewskich znajduje się (od r. 1750) kaplica (oratorium) s. 85—86.
9. Krzyworzeka, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 18 XII s. 95—101.
10. Kadłub, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 7 XII 1752 s. 103—111:
    a. Popowice, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Wszystkich Świętych s. 107—108.
    b. Grębien, wieś. Filia par. Kadłub z kościołem pw. Trójcy Św. s. 108—110.
11. Wydrzyn, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1722 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. św. Krzyża, wizyt. 15 I 1753 s. 115—122:
    a. Staw, wieś na terenie par. Wydrzyn, gdzie we dworze Stawskich istnieje (od r. 1732) kaplica (oratorium) s. 119.
12. Raczyn, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 18 I s. 127—136.
13. Łagiewniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1626 przez bpa bak. Goskiego) pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 20 I s. 139—144.
14. Rudlice, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1601 przez bpa przem. Pstrokońskiego) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 24 I s. 147—151.
15. Oszyiakow i Szyakow, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. (zbud. w r. 1648, konsekr. w 1649) pw. św. Jadwigi ks., wizyt. 26 I s. 155—169:
    a. Radoszowice, wieś. Parafia z kościołem (ecclesia, capella) pw. św. Marii Magdaleny (wystaw. w r. 1735), afiliowana do par. Osjaków s. 165—167, 168—169.
    b. Czernice, wieś w par. Osjaków, w której we dworze Masłowskich znajduje się (od r. 1749) kaplica (oratorium, w 1750 poświęcona) s. 158.
16. Konopnica, wieś (kiedyś filia Osjakowa). Kościół klasztorny Paulinów i jednocześnie parafialny pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. tylko pod względem duszpasterskim s. 167.
17. Czarnozyłny, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1726, konsekr. w 1730 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 21 I 1753 s. 171—184.

Dziekanem dekanatu rudzkiego jest ks. Piotr Latoszyński, proboszcz par. Czarnożyły, notariusz apostolski i Konsystorza For. w Wieluniu s. 178, 184.

II. Dekanat krzepicki, bez nagłówka w księdze s. 189—294:

1. Praszka, miasto (oppidum), podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 15 II 1753 s. 189—217:
   a. Kowale, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Feliksa i Adaukta mm., z dawna afiliowana do par. Praszka s. 208—211.
   b. Stradziec, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Katarzyny pm., afiliowanym do Praszki s. 211—213.
2. Żytniow, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1714, konsekr. przez sufr. włoc. Bardzińskiego) pw. Nawiedzenia NMP oraz św. Marcina b. i św. Macieja ap., wizyt. 19 II s. 221—229:

a. Cieciułow, wieś na terenie par. Żytniów, gdzie (od poł. XVII w.) istnieje kaplica (oratorium) w majątku Paulinów s. 225.

3. Rudniki, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 21 II s. 233—242.
4. Dankow, wieś, prepozytura par. Kościół par. (konsekr. w r. 1675 przez a-bpa Olszowskiego) pw. św. Stanisława b. i św. Antoniego z Padwy, wizyt. 24 II s. 247—260:
   a. Kaplica względnie kościół (oratorium, ecclesia) pw. św. Walentego m., stojąca w kieruku północnym od wsi Danków s. 250—251.
   b. Zaiączki, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Zygmunta kr., afiliowana do par. Danków s. 254—258, 259—260.
5. Parzymiechy, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 27 II s. 261—271:
   a. Jaworzno, wieś. Parafia z kościołem pw. Trójcy Św., afiliowanym do par. Parzymiechy s. 266—271.
6. Dzietrzniki, wieś. Kościół par. (konsekr. w r. 1625 przez bpa bak. Goskiego) pw. św. Katarzyny pm., św. Piotra i Pawła ap. oraz św. Pawła I er., wizyt. 15 II s. 273—276.
7. Pątnow, wieś. Kościół par. pw. św. Jana ap., wizyt. 13 II s. 277—282.
8. Mierzyce, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 12 II 1753 s. 285—294:
   a. Toporow, wieś. Filia par. Mierzyce z kościołem (capella, ecclesia) pw. Wniebowzięcia NMP s. 292—294.

Dziekanem miejscowym jest ks. Maciej Rylski, proboszcz par. Sokolniki, znajdującej się w dek. wieruszowskim s. 386, 390.

III. Dekanat wieruszowski, bez tytułu w rękopisie s. 297—442:

1. Wieruszow, miasto (oppidum). Kościół par. (11 ołtarzy, konsekr. w r. 1730 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 23 III 1753 s. 297—309:
   a. Kaplica (oratorium) pw. św. Rocha w., św. Sebastiana m. i św. Rozalii dz., wystaw. za wałem Starego Wieruszowa, przy której mieszka pustelnik (eremita) s. 302, 308.
   b. Kaplica (oratorium) pw. św. Mikołaja b. s. 302.
   c. Prepozytura szpitalna z kościołem pw. św. Jana ap., znajdującym się po wschodniej stronie miasta s. 303—305.
   d. Swiba, wieś w par. Wieruszów, mająca kaplicę (oratorium) pw. św. Katarzyny pm. s. 302—303.
2. Biała, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra w Okowach, wizyt. 9 III s. 309—316:
   a. Wiktorow, wieś. Filia par. Biała z kościołem pw. św. Zygmunta kr. i św. Walentego m. s. 314—316.
3. Łyskornie, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 13 III s. 317—324.
4. Czastary, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 16 III s. 325—334.
5. Woycin, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm. i św. Walentego m., wizyt. 8 III s. 337—346:
   a. Żdżar, wieś na terenie par. Wójcin, w której dawniej był kościół (ecclesia, oraculum) filialny pw. św. Bartłomieja ap. s. 344.

6. Bolesławiec, miasto (oppidum). Kościół par. (12 ołtarzy, konsekr. w r. 1723 przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. Trójcy Św., wizyt. 19 III s. 347—366:
   a. Kościół pomocniczy lub kaplica (oratorium, ecclesia), nazwany filią, pw. św. Małgorzaty pm., stojący poza miastem s. 358.
   b. Prepozytura szpitalna w mieście, ale bez kościoła istniejącego tu kiedyś pw. Krzyża św., który uległ pożarowi pod koniec XVII w. s. 347, 358—359.
7. Mieleszyn, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 21 III s. 369—378:
   a. Chroscin i Chruscin, wieś. Filia par. Mieleszyn z kościołem pw. św. Mikołaja b. s. 375—377.
8. Sokolniki, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1731, jedynie pośw. w 1732) pw. św. Mikołaja b. i Wniebowzięcia NMP, wizyt. 27 III s. 381—390:
   a. Ochędzyn, wieś w par. Sokolniki, w której jest kaplica (oratorium) pw. św. Anny s. 385—386.
9. Cieszęcin, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 25 III s. 391—402:
   a. Węglowice, wieś na terenie par. Cieszęcin, posiadająca kaplicę (oratorium, capella) pw. Trójcy Św. s. 394—396.
   b. Ostrowek, wieś w par. Cieszęcin, gdzie znajduje się kaplica (oratorium), której tytułu nie zapisano s. 396—397.
10. Lututow, wieś, dawniej miasto (oppidum). Kościół par. pw. Trójcy Św. i św. Mateusza ap., wizyt. 30 III s. 403—414:
    a. Swiątkowice, wieś. Filia par. Lututów z kościołem pw. św. Jana (nie podano którego) i św. Barbary pm. s. 412—413.
11. Naramice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 11 III s. 415—420.
12. Dzietrzkowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 17 III s. 423—430:
    a. Łubnice, wieś. Filia par. Dzietrzkowice z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP s. 426—429.
13. Walichnowy, wieś. Kościół par. (zbud. w r. 1723 i tr. konsekr. przez sufr. gnieźn. Kraszkowskiego) pw. św. Marcina b., wizyt. 20 III 1753 433—442.

Dziekanem wieruszowskim jest ks. Franciszek Gędkiewicz, prepozyt par. Ruda, stanowiącej ośrodek innego dekanatu s. 6, 18.

Uwierzytelnienie akt przez wizytatora, prał. Dziurkiewicza i notariusza, dziek. Latoszyńskiego s. 442.

Topogr. wykaz zwizytowanych kościołów i kaplic, sporządzony przez ks. S. Chodyńskiego na przełomie XIX i XX w. według ówczesnej, niestarannej foliacji, którą obecnie wytarto s. 443.

19

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 19.**

[2. Tytuł nad.] Akta wizytacji **generalnej** kościołów i kaplic **Archidiakonatu Kaliskiego,** przeprowadzonej w latach **1752—1755** (z polecenia arcybiskupa Adama Ignacego Komorowskiego[44]) przez prałata Aleksandra Gembarta[45].

[3. Daty krańc.] **1752—1755.**

[4. Opis zewn.] Łac.— 2° 30,9×19 cm).— Stron VIII, 895a; str. czyste: 361a, 538a, 539a, 895a.— Oprawa z r. 1973 w skaj. Brzegi barwione na czerwono.

[5. Sygn. daw.] **159** cz. (Inw. 1918, Chodyński).— № 4 cz. — zamiast № 17 cz. (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Do r. 1973 pozycje 19 i 20 nin. repertorium stanowiły jedną, bardzo grubą księgę. Ponieważ obecnie wypadło ją ponownie oprawić, całość materiału — dla wygodniejszego korzystania i uniknięcia w przyszłości potłuczenia ogromnego kloca — rozbito na dwa tomy.— Opracowana wizytacja jest generalną a o takiej jej randze świadczy tytuł wypisany na egzemplarzu przechowywanym w Gnieźnie, przynależność do serii lustracji prym. Komorowskiego, przewidzianej w tymże okresie dla całej archidiecezji (zob. poz. 18), oraz dekrety reformacyjne, wydawane przez prał. Gembarta.— Mamy tu do czynienia z wizytacją ogólną (łącznie zewnętrzną i wewnętrzną).— Jest to drugi egzemplarz czystopisu akt. Egzemplarz pierwszy, posiadający tytuł oryg. i foliowany, znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie pod sygn. E 22b.— Tytuł akt, którego w księdze brakuje, miał być wypisany na s. I, zajętej później przez sygn. dawniejsze.— Omawiane akta składają się z właściwych sprawozdań wizytacyjnych i dekretów reformacyjnych, idących w lustrowanych instytucjach zaraz po protokołach.— Prał. Gembarth przeprowadzał wizytację również według instrukcji 19-to punktowej (jak w poz. 18), ale paragrafów tych notariusz nie numerował, co z kolei utrudnia śledzenie tekstu oraz identyfikację „modus visitationis".— Spośród dokumentów, odnoszących się do strony formalnej odprawiania wizytacji księga przynosi 2 dokumenty. Pierwszy jest odpisem nominacji A. Gembarta na

---

[44] Zob. przyp. 41.

[45] Aleksander Mikołaj **Gembarth** (1701—1762) h. Jastrzębiec, syn Hieronima i Marcjanny z Kamieńskich h. Ogończyk. Doktorat obojga praw uzyskał w Rzymie. Był dziekanem, następnie archidiakonem, a potem prepozytem i oficjałem kaliskim, kanonikiem i oficjałem gen. gnieźnieńskim, kanonikiem wieluńskim, proboszczem par. Parzno. Po śmierci prymasa Komorowskiego w r. 1759, został wybrany na wikariusza kap. i administratora gen. archidiecezji. (Korytkowski P. II 49—50.— ADW: AAG. Wiz. 19—20).

wizytatora gen., wystawionej przez a-bpa Komorowskiego (s. III—V), drugi kopią okólnika, skierowanego przez wizytatora do duchowieństwa archidiakonatu kal. (s. V—VII).— Protokoły i dekrety powizytacyjne ułożono w księdze dekanatami w następującej kolejności: 1) kaliski, 2) krotoszyński — bez miasta Krotoszyna, 3) pleszewski — te trzy mieszczą się obecnie w poz. 19; 4) stawiszyński, 5) stawski — ostatnie dwa objęte są pozycją 20.— Opisywane akta są najobszerniejszymi spośród opracowanych dotąd 20 pozycji wizytacji gnieźnieńskich. Do zalet tej wizytacji (podobnie jak sygn. 18) należy uwzględnianie kaplic prywatnych, przeważnie dworskich, i pustelni. Akta powołują się często na poprzednie wizytacje kościołów, szczególnie archid. Gałczyńskiego z r. 1719. Cytują także zaginioną dzisiaj lustrację archid. Żychowicza z r. 1639 (s. 200, 205).— Notariuszem wizytacji był ks. Mateusz Chylewski [46], sekretarz Kapituły i Konsystorza For. Kaliskiego. Zapisał on wszędzie daty dzienne odwiedzanych urzędowo kościołów, co przejmuję do zawartości księgi. Dzięki temu wiadomo, że czynność wizytacyjna trwała aż na przestrzeni 4 lat, chociaż z drugiej strony obowiązek ten wykonywano z przerwami, biorąc także w jednym dniu po 3 parafie.— Rękopis przekazany w l. 1821—1822 z Gniezna do Kalisza, skąd po r. 1885 został przewieziony do Włocławka.— Ogół powyższych uwag odnosi się również do następnej (20) pozycji.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

A-bp A. I. Komorowski powierza (Skierniewice, 26 listopada 1751 r.) prałatowi A. Gembartowi przeprowadzenie wizytacji gen. kościołów w archidiakonacie kaliskim („Diploma pro visitando Archidiaconatu Calissiensi") s. III—V.

Prał. A. Gembarth powiadamia (Kalisz, 9 maja — na s. 1: 17 kwietnia — 1752 r.) duchowieństwo archidiakonatu kaliskiego o zbliżającej się wizytacji gen. i nakazuje mu odpowiednio przygotować do niej podległe sobie sprawy („...tenor Innotescentialium pro visitandis ecclesiis") s. V—VII.

I. Dekanat kaliski s. VIII, 1—361:

1. Szkalmierzyce, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 19 VI 1752 s. 1—34.
   — Spis wotów przy obrazie Matki Boskiej, słynącymi łaskami s. 9—11.
2. Dobrzec, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 18 IV 1752 s. 34—55:
   a. Rypinek, wieś. Filia par. Dobrzec z kościołem pw. św. Gotarda b. s. 48—50.

[46] Ks. Mateusz Chylewski, notariusz Kapituły i Konsystorza For. Kaliskiego, uwidoczniony w oryg. tytule egzemplarza gnieźnieńskiego tej wizytacji.

3. Droszew i Droszewo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 19 IX s. 55—71.
4. Kucharki Militum, wieś. Kościół par. pw. Trójcy Św., wizyt. 19 IX s. 71—87.
5. Sobotka — nie zaznaczono, czy miasto, czy wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP (nazwany tu bazyliką s. 101), wizyt. 20 IX s. 87—105.
6. Gorzno, wieś. Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 20 IX s. 105—116.
7. Szczury, wieś. Kościół par. pw. Dedykacji św. Michała arch., wizyt. 21 IX s. 116—133.
8. Lewkowo, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP i św. Zofii m., wizyt. 21 IX s. 133—147.
9. Ociąsz i Ociąż, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 23 IX s. 147—162:
   a. Kwiatkow i Kwiatkowo, wieś. Filia par. Ociąż z kościołem, którego wezwania nie podano s. 157—158.
10. Szalone Biskupice, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 22 IX s. 162—184.
11. Rossoszyca i Rososzyca, wieś. Kościół par. pw. św. Marka ew., wizyt. 24 IX s. 184—204.
12. Gostyczyna, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 25 IX s. 204—227.
13. Ołobok, wieś. (Początkowo kaplica, później filia w par. Rososzyca, od r. 1744 samoistna parafia w rękach Cystersów). Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 30 IX 1752 s. 227—234.
14. Giżyce, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 2 X 1752 s. 234—271:
   a. Kraszowice i Kraszewice, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Katarzyny pm., afiliowana do par. Giżyce, wizyt. 2 X s. 252—271 (własny dekr. ref.).
15. Koscielnawies. Kościół prepozyturalny Benedyktynów i jednocześnie parafialny pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 26 V 1753 s. 271—286.
16. Kuchary, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 27 V s. 286—297.
17. Skrzebowa, wieś. Kościół par. nie dedykowany, wizyt. 1 IX 1753 s. 297—315:
   a. Kaplica (oratorium) pw. Zwiastowania NMP, stojąca w polu, w kierunku miasta Raszkowa s. 304—305.
18. Kalisz, miasto (civitas). Kościół prepozyturalny Kanoników Reg. Lat. i zarazem parafialny pw. św. Mikołaja [47] b., wizyt. 17 II 1755 s. 315—361:
   a. Prepozytura szpitalna z kaplicą (oratorium) pw. Trójcy Św. na Przedmieściu Wrocławskim s. 344—352.

---

[47] W Archiwum Diec. we Włocławku zachowuje się poszyt akt (nowo oprawiony w półpłótno, liczący świeżo policzbowanych 66 stron, z których s. 66 jest czysta), zawierający współczesny **odpis** sprawozdania wizyt. i dekretu ref. parafii św. Mikołaja w Kaliszu oraz zależnych odeń trzech kaplic, poświadczony przez prał. Gembarta (s. 65). Rękopis odnalazł w r. 1949 w Kaliszu ks. Librowski i przywiózł do Włocławka.

b. Kaplica (oratorium) pw. św. Walentego m. na Przedmieściu Toruńskim s. 352—353.
c. Piskorzewo, wieś w par. św. Mikołaja w Kaliszu, posiadająca kaplicę (oratorium) pw. św. Jakuba ap. s. 354.

Dziekanem dekanatu kaliskiego jest ks. Antoni Juński, prepozyt par. Skalmierzyce s. 17, 26.

II. Dekanat krotoszyński s. 362—538:

1. Szulmierżyce, miasto (oppidum), proboszcz posiada tytuł prepozyta. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 20 IX 1753 s. 362—422:
   a. Prepozytura szpitalna w mieście z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha b. s. 396—409.
   b. Kaplica (capella) pw. św. Marka ew. poza miastem, przy drodze wiodącej do Kalisza s. 409—411.
   c. Chwaliszewo, wieś. Filia par. Sulmierzyce z kościołem pw. św. Mikołaja b., niegdyś parafialnym s. 411—412.
2. Zduny, miasto (oppidum), proboszcz nosi tytuł prepozyta. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 24 IX s. 422—453:
   a. Kaplica (capella) pw. św. Marcina b., stojąca w lesie w kierunku miasta Sulmierzyc, przy której mieszka pustelnik (eremita) s. 447—448.
3. Baszkow, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 26 IX s. 454—471.
4. Kobylin, miasto (oppidum), upadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 27 IX s. 472—504:
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw. s. 498—500.
5. Wyganowo, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap. i św. Mikołaja b., wizyt. 29 IX s. 504—524.
6. Kobierno, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch. i św. Wojciecha b., wizyt. 30 IX 1753 s. 524—538.

Dziekanem miejscowym jest ks. Wojciech Michał Odorski, proboszcz par. Kobierno s. 531, 537.

III. Dekanat pleszewski s. 539—895:

1. Jedlec, wieś. Kościół par. pw. św. Floriana m., wizyt. 28 V 1753 s. 540—560.
2. Tursko, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 28 V s. 561—578.
3. Grodzisko, wieś. (Par. pod zarządem Miechowitów, proboszcz nazywany jest prepozytem). Kościół par. (fund. w r. 1198) pw. św. Mikołaja b., wizyt. 29 V s. 578—600.
4. Broniszewice, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 30 V s. 600—617.
5. Żegocin, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 15 VI 1753 s. 617—633.
6. Szymanowice, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 16 VI s. 633—651.

7. Kuczkow i Kuczkowo, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 10 XII 1754 s. 651—663.
8. Sowina, wieś. Kościół par. pw. Zwiastowania NMP i św. Michała arch., wizyt. 12 XII s. 663—677.
9. Koryta, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 13 XII s. 677—695.
10. Karmino i Karmin, wieś. Kościół par. pw. św. Barbary pm., wizyt. 14 XII s. 695—708.
11. Sosnica, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 16 XII s. 708—727.
12. Kotlin i Kotlino, wieś. Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 17 XII s. 727—741.
13. Magnuszewice, wieś. Kościół par. (po spaleniu się poprzedniego przed 2 laty) w budowie, wizyt. 18 XII s. 741—753.
14. Twardowo, wieś. Kościół par. pw. św. Piotra i Pawła ap., wizyt. 19 XII s. 753—766.
15. Kretkow i Kretkowice, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 20 XII 1754 s. 766—781.
16. Gołuchow i Gołuchowo, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 19 II 1755 s. 781—803:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Jana Chrzc., stojąca po drugiej stronie stawu s. 790—791.
17. Brzezie, wieś. Kościół par. pw. Rozesłania Apostołów, wizyt. 20 II s. 803—817.
18. Pleszew i Pleszewo, miasto (oppidum), wegetująca prepozytura par. Kościół par. pw. Ścięcia św. Jana Chrzc., wizyt. 21 II s. 817—851:
    a. Kościół pw. św. Floriana m., położony poza miastem s. 839—840.
    b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 22 II s. 843—851 (własny dekr. ref.).
19. Czermin, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 23 II s. 851—868.
20. Kowalewo, wieś. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 24 II s. 868—881.
21. Lenartowice, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 25 II 1755 s. 881—895:
    a. Kaplica (oratorium) pw. Krzyża św. na polu w Lenartowicach s. 887.

Dziekanem dekanatu pleszewskiego jest ks. Ludwik Pełka, prepozyt miejscowej parafii i kanonik kolegiaty w Choczu s. 834, 840.

20

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt.] **AAG. Wiz. 20.**

[2. Tytuł nad.] Jak w poz. 19.

[3. Daty krańc.] **1754.**

[4. Opis zewn.] Jak w poz. 19 a ponadto: cd. stron od 896 do 1580; ze

s. 899 notariusz wizytacji przeskoczył na s. 1000, na skutek czego „zyskał" 100 stron; s. 1047 nie istnieje; s. 1256b czysta.

[5. Sygn. daw.] **159** cz. (Inw. 1918, Chodyński).— № 4 cz. zamiast № 17 cz. (Spis 1857, Kons. Kal.).

[6. Uwagi] Do wyjaśnień znajdujących się w poz. 19 dodaję następujące: W księdze mieszczą się akta wizytacyjne kościołów i kaplic, położonych w dekanatach stawiszyńskim i stawskim.— Rękopis w większym stopniu, aniżeli poz. 19, uwzględnia księgozbiory kościelne. Spośród znaczniejszych zestawów książek w drugiej części nin. sygnatury wskazałem na katalogi bibliotek kościelnych w Borkowie (s. 1000—1002) i w Zborowie (s. 1016—1017).— Akta kończą się charakterystyką tabelaryczną proboszczów i pełnionego przez nich duszpasterstwa w całym archidiakonacie (s. 1577—1578) oraz współcz. spisem zwizytowanych parafii i filii (s. 1579—1580).

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

IV. Dekanat stawiszyński s. 896—1256:

1. Borkow, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 6 III 1754 s. 896—1011:
   — Katalog książek biblioteki kościelnej (44 dzieła) s. 1000—1002.
2. Zborow i Zborowo, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 7 III s. 1011—1024:
   — Spis dzieł biblioteki kościoła (37 pozycji) s. 1016—1017.
3. Kosmow, wieś. Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 7 III s. 1024—1033
4. Koscielec, wieś. Kościół par. pw. św. Wojciecha b., wizyt. 8 III s. 1033—1048·
   a. Stropieszyn, wieś w par. Kościelec, gdzie we dworze Rucińskich znajduje się kaplica (oratorium) s. 1039.
   b. Mycielin, wieś na terenie par. Kościelec, w której we dworze Gałczyńskich istnieje kaplica (oratorium) s. 1039—1040.
5. Dzierzbino i Dzierzbin, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 8 III s. 1048—1053.
6. Złotniki, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 9 III s. 1053—1068:
   a. Goliszewo i Goliszew, wieś. Parafia z kościołem jeszcze nie konsekrowanym (poprzedni był pw. Wszystkich Świętych), afiliowanym do par. Złotniki s. 1063—1066.
7. Stawiszyn, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 10 III s. 1068—1092.
   a. Prepozytura szpitalna Św. Ducha zak. Duchaków poza murami miasta, z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 11 III s. 1100—1104 (oddzielny dekr. ref.).
8. Zbiersko, wieś. Kościół par. pw. św. Urszuli pm., wizyt. 11 III s. 1092—1100.

9. Piątek, wieś. Kościół par. pw. św. Marcina b., wizyt. 11 III s. 1104—1116.
10. Tykadłow i Tykadłowo, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 12 III s. 1116—1132.
11. Russowo i Rusowo, wieś. (Powtórna erekcja parafii nastąpiła w r. 1752; w ciągu ostatnich dwóch stuleci była ona afiliowana do Tykadłowa). Kościół par. pw. św. Mateusza ap., wizyt. 12 III s. 1132—1143.
12. Kokanin, wieś. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Ignacego Loyoli, wizyt. 12 III s. 1143—1155.
13. Pamięcino i Pamięcin, wieś. Kościół par. pw. św. Jana Chrzc., wizyt. 26 V 1754 s. 1155—1169.
14. Jastrzębniki i Jastrzembniki, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 26 V s. 1169—1180:
    a. Kaplica (oratorium) w miejscowym dworze rodziny Radońskich s. 1174.
15. Rychnow i Rychnowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 26 V s. 1180—1190.
16. Zerniki, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 27 V s. 1191—1194
17. Blizanowo i Blizanow, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 27 V s. 1194—1208:
    a. Łaszkow, wieś w par. Blizanów, gdzie we dworze Molskich znajduje się kaplica (oratorium) s. 1201.
18. Lipe, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 27 V s. 1208—1218.
19. Brudzewo i Brudzew, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 28 V s. 1218—1229.
20. Chocz, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Wawrzyńca m., wizyt. 28 V s. 1229—1242.
21. Dębe i Dembe, wieś. Kościół par. pw. Najśw. Maryi P., wizyt. 4 IX 1754 s. 1242—1252.
22. Kamien i Kamion, wieś. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 4 IX 1754 s. 1252—1256:
    a. Kaplica (capella) w miejscowym dworze (tylko wzmianka) s. 1253.

Dziekanem dekanatu stawiszyńskiego jest ks. Wojciech Kuleszyński, proboszcz par. Blizanów i komendarz par. Żerniki s. 1193—1194, 1201, 1206.

V. Dekanat stawski s. 1256a—1576:

1. Malanow, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 8 III 1754 s. 1257—1269.
2. Opatowek, miasto (oppidum). Kościół par. pw. św. Doroty pm., wizyt. 16 III s. 1269—1288.
3. Raysko, wieś. Kościół par. pw. św. Michała arch., wizyt. 17 III s. 1289—1303:
    a. Marfacz, wieś na terenie par. Rajsko, w której istnieje prywatna kaplica (oratorium) Jezuitów s. 1295.
4. Koźminek i Kozminek, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Jana ap., wizyt. 17 III s. 1303—1324:
    a. Kaplica (oratorium) pw. św. Wawrzyńca m. na przedmieściu s. 1313—1314.

b. Nakwasino, wieś w par. Koźminek, posiadająca kaplicę (oratorium, prawdop. pw. św. Rocha w.) s. 1314—1315.

5. Liskowo, wieś. Kościół par. pw. Wszystkich Świętych, wizyt. 19 III s. 1325—1341:
   a. Strzałków i Strzałkowo, wieś. Filia par. Lisków z kaplicą (capella, przyp. pw. Najśw. Maryi P.) s. 1335—1337.
6. Zakrzyn i Zakrzyno, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 19 III s. 1341—1345.
7. Przespolew i Przespolow, wieś. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 20 III s. 1345—1355.
8. Tokary, wieś. Kościół par. pw. św. Andrzeja ap., wizyt. 20 III s. 1355—1372.
9. Głuchowo i Głuchow, wieś. Kościół par. nowy, nie dedykowany (stary był pw. św. Macieja ap.), wizyt. 20 III s. 1372—1383.
10. Goszczą nowi Goszczanowo, wieś, wygasająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marcina i św. Stanisława bb., wizyt. 21 III s. 1383—1401.
11. Chlewo, wieś. Kościół par. pw. św. Benedykta op., wizyt. 22 III s. 1401—1417.
    a. Gacz, wieś. Parafia z kościołem pw. św. Małgorzaty pm., afiliowana do par. Chlewo s. 1413—1415.
12. Gora, wieś. Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, wizyt. 23 III s. 1417—1430.
13. Kalinowa, wieś, podupadła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, wizyt. 24 III s. 1430—1442.
14. Staw, miasto (oppidum), zamierająca prepozytura par. Kościół par. pw. św. Mikołaja b., wizyt. 26 III s. 1442—1460:
    a. Kaplica (oratorium) na Zamku Stawskim s. 1451.
    b. Prepozytura szpitalna na przedmieściu, ale bez kościoła względnie kaplicy (oratorium), która tu dawniej była pw. św. Krzyża s. 1457.
15. Błaszki, miasto (oppidum). Kościół par. nowy, nie konsekrowany, wizyt. 27 III s. 1460—1480:
    a. Zelisław, wieś na terenie par. Błaszki, gdzie istnieje kaplica (oratorium) we dworze s. 1469.
    b. Kwaskow, wieś w par. Błaszki, posiadająca kaplicę (oratorium) dworską s. 1469.
    c. Brończyn, wieś na terenie par. Błaszki, w której znajduje się kaplica (oratorium) we dworze szlacheckim s. 1469.
16. Gruszczyce, wieś. Kościół par. pw. św. Stanisława b., wizyt. 29 III s. 1481—1494.
17. Woykow i Woykowo, wieś. Kościół par. pw. św. Małgorzaty pm., wizyt. 5 V 1754 s. 1494—1507.
18. Chełmce, wieś. Kościół par. pw. Narodzenia NMP, wizyt. 30 VIII 1754 s. 1507—1518.
19. Godziesze, wieś, zanikła prepozytura par. Kościół par. pw. św. Bartłomieja ap., wizyt. 20 VIII s. 1518—1534.
20. Iwanowice, miasto (oppidum), prepozytura par. Kościół par. pw. św. Katarzyny pm., wizyt. 1 IX 1754 s. 1534—1565:
    a. Kamionna i Kamiona, wieś. Filia par. Iwanowice z kościołem pw. Trójcy Św. s. 1555—1556.

b. Prepozytura szpitalna Św. Ducha w mieście, z kościołem pod tymże wezw., wizyt. 1 IX s. 1559—1565 (własny dekr. ref.).

21. Tłokinia, wieś. Kościół par. pw. św. Jakuba ap., wizyt. 5 IX 1754 s. 1565—1576.

Dziekanem miejscowym jest ks. Kazimierz Leśniewicz, prepozyt par. Goszczanów s. 1391, 1399.

Charakterystyka proboszczów i pełnionego przez nich duszpasterstwa, wyrażona tabelarycznie poprzez 5 dekanatów (kaliski, krotoszyński, pleszewski, stawiszyński, stawski) s. 1577—1578.

Współcz. alfab.-topogr. indeks zwizytowanych kościołów s. 1579—1580.

(Cdn.)

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE. T. 28

KATALOG RĘKOPISÓW
BIBLIOTEKI SEMINARIUM DUCHOWNEGO W LUBLINIE

OPRACOWAŁ
HENRYK DAMIAN WOJTYSKA CP

LUBLIN 1974

WSTĘP

Niniejszy katalog jest owocem dwuletniej pracy podjętej w ramach zajęć wykonywanych w Międzywydziałowym Zakładzie Historii Kultury przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1969—1971.

Dział rękopisów Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie powstał właściwie już w roku 1864/5, kiedy to zaczęto zwozić do Seminarium Lubelskiego książki i rękopisy pozostałe po zniesionych przez rząd carski klasztorach z terenu diecezji lubelskiej i podlaskiej i połączono je z księgozbiorami domu i seminarium prowadzonego od roku 1714 przez misjonarzy św. Wincentego a Paulo. W ten sposób znalazły się w Lublinie zbiory biblioteczne misjonarzy (Lublin, Krasnystaw), pijarów (Lublin, Chełm, Opole, Łuków), jezuitów (Lublin), bernardynów (Lublin, Łuków, Radecznica), reformatów (Kazimierz, Zamość, Biała Podlaska, Węgrów), kapucynów (Lublin, Lubartów), dominikanów (Lublin, Zamość, Janów Ordynacki), bazylianów (Biała, Chełm), paulinów (Włodawa, Leśna), kanoników regularnych lateraneńskich (Kraśnik), marianów (Skurzec), augustianów (Lublin), bartoszków (Węgrów), karmelitów i karmelitanek bosych, brygidek, wizytek i trynitarzy (wszyscy Lublin). Do tych z biegiem czasu dołączano nowe nabytki, czy to ze spadku po zmarłych profesorach i alumnach Seminarium Lubelskiego, czy z darowizn prywatnych, czy wreszcie z zakupów (zob. H.D. Wojtyska: *Studia nad rękopisami Biblioteki Seminarium Duchownego w Lublinie*. ABMK. T. 25: 1972 s. 209—228).

O ile drukami zgromadzonymi w ten sposób zajęto się dosyć wcześnie (głównie dzięki księdzu Ludwikowi Zalewskiemu, który nawet wydał w roku 1926 ich opis — zob. niżej w wykazie literatury), tak że w chwili obecnej stanowią one bogaty, uporządkowany i łatwo dostępny zbiór biblioteczny, o tyle rękopisy, po oddzieleniu ich od księgozbiorów, zostały zdeponowane w specjalnym pomieszczeniu i oczekiwały na uporządkowanie, opracowanie i skatalogowanie aż do chwili obecnej. W roku 1969 zawartością rękopisów szkolnych zainteresował się kierownik Międzywydziałowego Zakładu Historii Kultury przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. Marian Rechowicz. Dzięki jego inicjatywie Zakład przejął na siebie ciężar opracowania i skatalogowania wyżej wymienionych rękopisów delegując do tej pracy niżej podpisanego.

Opracowanie obejmowało początkowo tylko rękopisy nowożytne. Przy wydaniu katalogu postanowiono jednak dołączyć do nich także 14 rękopisów średniowiecznych, pochodzących w całości z klasztoru kanoników regularnych w Kraśniku. Z tych rękopisy 4—14 były już opracowane w stanie surowym przez ks. Jerzego Wolnego (z uzupełnieniami prof. V. Spunara z Pragi do rpsu 12; na polskie glosy marginalne i interlinealne w rpsach 5, 9 i 14 zwróciła uwagę p. dr Elżbieta Belcarz). Pozostałe opracowałem osobiście przy pomocy ks. dra Stanisława Wielgusa, za co składam mu serdeczne podziękowanie. Katalog nie obejmuje 41 rękopisów muzycznych (głównie z XVIII w.) i 31 rękopisów pisanych cyrylicą (też głównie z XVIII w.) opracowanych a parte.

Opracowanie zostało sporządzone według wytycznych podanych przez Centralny Zarząd Bibliotek przy Ministerstwie Kultury i Sztuki (*Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*. Wrocław 1955) tak dla rejestracji rękopisów średniowiecznych, jak i nowożytnych. Minimalne zmiany wprowadzono jedynie w mediewaliach w celu ujednolicenia charakteru całego katalogu. Brak czasu nie pozwolił na dokładniejszą identyfikację niektórych rękopisów anonimowych lub pozbawionych notatek proweniencyjnych. Przypisy biograficzne umieszczono tam, gdzie udało się zidentyfikować występujące w rękopisach osoby. Za nadesłanie biogramów serdecznie dziękuję o. Robertowi Świętochowskiemu OP, o. Janowi Bubie SP, o. Kornelowi Gadaczowi OFMCap, o. Ottonowi Filekowi OCD, o. Ludwikowi Grzebieniowi SJ, o. Januszowi Zbudniewkowi ZP oraz ks. Zbigniewowi Jakubowskiemu CRL i ks. Alfonsowi Schletzowi CM za udostępnienie mi swoich materiałów misjonarskich. Serdeczne podziękowanie składam również dyrektorowi Biblioteki Seminaryjnej ks. dr hab. Franciszkowi Greniukowi za wszelkie ułatwienia w pracy oraz p. mgr Irenie Witkowskiej za pomoc w foliowaniu rękopisów.

WYKAZ SKRÓTÓW I CZĘŚCIEJ CYTOWANYCH POZYCJI BIBLIOGRAFICZNYCH

ABMK — Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. Lublin 1959—
AJG — Archiwum OO. Paulinów na Jasnej Górze.
AMS — Archiwum Ks. Misjonarzy św. Wincentego a Paulo na Stradomiu w Krakowie.
APK — Archiwum OO. Pijarów w Krakowie.
ASK — Archiwum OO. Paulinów na Skałce w Krakowie.

Bielski Szymon: Vita et scripta quorundam e Congregatione Clericorum Reg. Scholarum Piarum in provincia Polona professorum. Varsaviae 1812.
Briquet C.M.: Les filigrans. Ed. 2. T. 1—4. Leipzig 1923.
Catalogue du personel de la Congrégation de la Mission depuis l'origine jusqu'a la fin du XVIIIe siécle. Paris 1911.

Chełmicki EK — Podręczna Encyklopedia Kościelna. T. 1—44. Wyd. Z. Chełmicki. Warszawa 1904—1916.
CML — Cathalogus Missionariorum in domo Lublinensi commorantium (maszynopis z Archiwum „Naszej Przeszłości", udostępniony przez ks. prof. A. Schletza).
Estreicher Karol [i Stanisław]: Bibliografia polska. T. 1—32. Kraków 1872—1939.
Gadacz Kornel OFMCap: Katalog rękopisów bibliotecznych Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów, 1600—1900. ABMK. T. 7: 1963 s. 95—272.
Golichowski Norbert OFMObs: Upominek dla czcigodnej braci OO. Bernardynów. T. 1. (Lektorowie XVIII w.). Lwów 1895.
Hurter Wilhelm: Nomenclator litterarius theologiae catholicae. T. 1—5. Oenoponte 1903—1913.
PSB — Polski słownik biograficzny. Kraków—Wrocław 1935—
RTK — Roczniki Teologiczno-Kanoniczne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1949—
Schletz Alfons CM: Słownik biograficzny Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Polsce. T. I (A-K), II (L-Z). Kraków 1957 (maszynopis nie paginowany, biogramy ułożone wg alfabetu).
Zalewski Ludwik: Biblioteka Seminarium Duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej. Warszawa 1926.

ŚREDNIOWIECZNE

1. *Łac. Ok. 1400. Perg. papier. 39×17 cm. K. 219. Kol. 2. Opr. sk. z 1545.*

Mszał z Kraśnika.

1) 3 modlitwy z formularza mszalnego: „[Oratio]: Deus qui post baptismi sacramentum X temporalibus praemia sempiterna, per."; „Secreta: Deus qui tuorum corda fidelium per elemosinarum X non gravare studeant sed iuvare, per."; „Complenda: Sumpsimus Domine tua sancta misteria X proveniant simul ad salutem mentis et corporis, per." s. 1.

2) Tony Kyrie i Gloria s. 1—2.

3) Wykaz świąt s. 3—8.

4) Proprium de tempore s. 9—176.

5) Prefacje z nutami gregoriańskimi s. 177—190.

6) Kanon mszy św. s. 193—200.

7) Proprium de sanctis oraz msze wotywne s. 201—456.

8) Fragment starszego rękopisu z nutami gregoriańskimi s. 457—458.

Pismo kilku rąk. Cała składka od s. 435 do 456 pisana ręką późniejszą z przełomu XV/XVI w. Atramenty: czarny, czerwony, niebieski.

Na wycinku po s. 8 ręką z XVI w.: „Qui vult salvus esse... Anno Domini 1588. Annus nimis periculosus. F. Adam Rzeczicki Canonicus Regularis Conv. Crasnicensis, A. 1580 presbiter factus".

Iluminacje: s. 193 miniatura Chrystus w studni s. 342 i 348 inicjały. Ślady po wyciętych iluminacjach na s. 9, 122, 201, 295.

Składek 21, od binionów do septentrionów. Wkładki papierowe na s. 435—436, 439—440, 449—452, 455—456.

Paginacja ołówkiem (XIX w.): 458 s.; brak s. 191—192, 418—434.

Uszkodzone: s. 9—10, 25—26, 33—34, 47—48, 61—62, 89—90, 93—94, 121—122, 127—134, 159—163, 201—202, 251—254, 261—264, 267—270, 279—284, 295—296, 321—322, 327—328, 380—381; poza uszkodzeniami tekstu, z powodu wycięcia iluminacji, są to przeważnie wycięte paski pergaminu z marginesów dolnych i bocznych.

Oprawa: deski obciągnięte skórą tłoczoną ślepo (zerwana na grzbiecie); okucia żelazne, ślady 2 klamer; na wewn. stronie pierwszej deski ręką z XVI w. notatki odnośnie świąt i „Hoc missale est Introlligatum anno virginali partus 1545".

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canon. Regul. Lateranensium" s. 1 (ręka z XVII w.).

2. *Łac. 1443. Papier. 40,5×28 cm. K. 305, w tym 1 nie zapis. Kol. 2. Opr. sk. XVI w.*

Gramatyka (encyklopedia).

[Joannes Balbus Januensis: Summa Grammaticalis valde notabilis quae Catholicon nominatur][1]. Pars I.

Inc. k. 2ra: „patet quod Gen. 2° et Eccl. XXIIII° dicendum est Geon non Gyon X Hus terra in finibus Idumeae, et interpretatur festinans vel consiliator. Sequitur registrum huius libri, videlicet primae partis... (k. 302va). De gradibus humilitatis vide in humilis etc. De aliis vide in secunda parte" (k. 303va).

Na początku ślady 5 kart wyciętych.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka. Inicjały wykonane czarnym, czerwonym i zielonym atramentem. K. nie zapisane: 304r—305v.

Składek 30, kwiniony.

Oprawa: deska obciągnięta białą skórą, tłoczoną ślepo; ślady 10 guzów i resztki 2 klamer. Stan zachowania dobry.

Proweniencja: [Kanonicy Regularni Lateraneńscy, Kraśnik]. Dawna sygn.: „6 X 284" na I wyklejce; „282" na grzbiecie; „2 B" na grzbiecie.

Filigran: w kolistej otoczce dłoń z trzema palcami (Briquet 11848?).

3. *Łac. 1443. Papier. 40,5×28 cm. K. 279. Kol. 2. Opr. sk. XVI w.*

Gramatyka (encyklopedia).

[Joannes Balbus Januensis: Summa Grammaticalis...]. Pars II.

Inc. k. 1ra: „In praesenti et in praeterito sillabas. Languidus in languico exponitur, vide etiam intimidus X Zucarium res generis neutrius, vel zucara res femini generis id est zucre, vide in mel. Sit tibi laus Criste quoniam liber explicit iste. Immensas Deo Patri omnipotenti et filio et spiritui sancto gratiarum acctiones quia nostrum Catholicon ex multis et diversis doctorum texturis elaboratum atque contextum licet per multa annorum curricula In millesimo ducentesimo octuagesimo septimo anno domini nonis Marcii ad finem usque perduxit... Et est scriptus per manus Vincentii Johannis de Kazimiria, et est finitus feria sexta in XL^{ma} in crastino Beatissimi Doctoris Thome de Aquino Anno Domini 1443. Sequitur registrum seu Tabula huius libri et cetera... (k. 278v)... septem sunt dona Spiritus sancti vide in spiritus" (k. 279vb).

Pismo 1 ręki jak w rpsie nr 2. Na początku wycięte 9 kart.

---

[1] Giovanii Balbo z Genui, napisał swój Catholicon w latach 1286—1287. Dzieło to, będące sui generis encyklopedią i zarazem podręcznikiem szkolnym, zostało wydane drukiem w Moguncji już w 1460 r. Zob. G. Zadler: Das Mainzer Catholicon. Mainz 1905.

Składek 28, kwiniony.

Oprawa: jak w rpsie nr 2; zachowały się 2 troki od klauzury oraz 5 gwoździ od guzów; brak wyklejek.

Proweniencja: jak w rpsie nr 2; dawna sygn.: „6 X 283" na k. 1r; „284" na grzbiecie.

Filigran: jak w rpsie nr 2.

4. *Łac. 1405. Papier. 30×21 cm. S. 494. Opr. sk. wsp.*

Komentarz do lekcji i ewangelii mszalnych.

[Commentarium evangeliorum et epistolarum per circulum anni cum indice].

Inc. s. 1: „Liber generationis Jhesu Cristi X Cervorum super montes aromatum etc. Explicit Testamentum Novum per manus Johannis de Schadek sub anno Domini MCCCC quinto. Laus tibi sit Xriste quoniam explicit liber iste 2° etc." (s. 478).

S. 479—493 indeks od I niedzieli Adventu.

S. 493: „...et sic est finis... Lubine" [2].

Na s. 1: „Jacobus author" ręką z XVII w.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka; s. nie zapisana: 494.

Składek 20, seksterniony.

Oprawa: deska obciągnięta skórą, zdarta z drugiej okładki, ślady 4 guzów i klauzury; wyklejka pergaminowa zawiera fragment starszego rpsu.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 1; dawna sygn.: „238", „A 20".

Filigran: półksiężyc z iglicą osadzoną na jego wewnętrznej części.

5. *Łac. 1441. Papier. 28×20 cm. S. 458. Kol. 2. Opr. deska.*

Kazania.

1) [Sermones de tempore] s. 1—256.

Inc. s. 1: [Dominica I Adventus]: „Cum appropinquaret Dominus Jherosolimam et venisset Bethphage ad montem Oliveti. Mt. XXI. Sensus litere planus est. Notandum autem quod Dominus fuit antequam aliquid esset X carnis resureccionem et vitam eternam. Amen. Est finis huius opere. Heu male finivi quia non dum bene scribere scivi. Item laus tibi sit Criste quoniam explicit liber iste, qui liber vocatur CARCER. Et est finitus feria sexta infra octavas visitationis sancte Marie. Anno Domini M°CCCCXXXXI°" (s. 256) [3].

2) [Sermo de circumcisione Domini] s. 257—260.

Inc. s. 257: „Postquam consummate sunt dies octo... O admirabile pauperium virginis matris".

3) [Sermo] s. 261—264.

Inc. s. 261: „Jhesu filii David miserere mei... Karissimi, Ezechiel propheta Dei...".

4) [Sermo in capite jejunii] s. 265—268.

Inc. s. 265: „Cum ieiunatis nolite fieri... Dominus noster Jhesus Christus qui semper desiderat salutem animarum...".

---

[2] Lubiń, klasztor benedyktynów. Wskazywałoby to na benedyktyńską proweniencję tego rękopisu.

[3] 7 lipca 1441 r.

5) [Expositio ritus et celebrationis Missae cuiusdam magistri universitatis lipcensis (Nicolai Stör) [4]] s. 267—457.

Inc. s. 267: „Reverendissimi in Xripsto Patres X et venit ad discipulos suos et invenit" (brak końca) s. 457.

Na s. 1: „Marcus author" (!), na marginesie ręką z XVII w.

Nad tekstem i na marginesach liczne wyrazy polskie pisane ręką z XV w. Wydał je wraz z krótkim opisem rpsu H. Łopaciński [4a].

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka.

Scriptor: „hic scripsit dominus Andreas vicarius Sabato ante [dominicam] Oculi sub anno Domini M°CCCC°XLI" [5] s. 223, tą samą ręką co tekst, rubro.

Składek 18, głównie seksterniony.

Oprawa: deski; skóry nigdy nie było albo zerwana; stan dobry. Na desce fragment Ewangelii św. Łukasza; przed tekstem wszywka pergaminowa z fragmentem rękopisu łac.

Prowenienc ja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 1; dawna sygn.: „A 11".

Filigran: kiść winogron z łodyżką zakręconą w formie pętli (Briquet 12998?).

6. *Łac. 1 poł. XV w. Papier. 30,5×20,5 cm. K. 164. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

1) [Joannes de Sancto Geminiano]: Sermones quadragesimales [6] k. 1r—158ra.

Inc. k. 1r: „Cum jejunatis nolite fieri sicut ypocrite tristes. Mt. VI. Secundum Thomam jejunium assumitur principaliter ad tria X Rogemus ergo Dominum ut digne cibare suo corpore nos dignetur. Amen Deo gratias" (k. 158ra).

2) [Sermo de passione Domini] k. 158ra—164rb.

Inc. k. 158ra: „Audite obsecro universi populi et videte si est dolor similis dolori meo. Trenorum. Hoc verbum poterat dicere Dominus Jhesus Xripstus cum in cruce pendebat X ut homo Xripto gracias reddat" (k. 164rb).

Na II wyklejce pacierz po łac.: Pater noster, Ave Maria i Credo.

Pismo 1 ręki, minuskuła gotycka; rps rubrykowany.

Składek 13, gł. seksterniony.

Oprawa: deska obciągnięta ciemną skórą, tłoczoną ślepo; 2 guzy metalowe i ślady po 8 innych; stan konserwacji dobry.

Prowenienc ja: 1) „Albertus Custos oppathowiensis, plebanus in Mychoczyn [7] hunc librum quadragesimale mutuavit ecclesie Cenobij in Crasnyk Anno

---

[4] Mikołaj Stör, ur. w 2 poł. XIV w. w Świdnicy, studiował w Pradze i tam był później profesorem; w 1409 r. przeniósł się na uniwersytet w Lipsku, gdzie wykładał na wydz. sztuk wyzwolonych i na wydz. teologicznym; zm. w Lipsku w 1424 r. O jego Tractatus de Eucharistie Sacramento et Misse Officio zob. M. Zahajkiewicz: Polskie traktaty teologiczno-duszpasterskie okresu przedtrydenckiego. ABMK. T. 21: 1970 s. 204.

[4a] Prace Filologiczne Akad. Um. T. 5. Kraków 1895/9 s. 66—67.

[5] 18 marca 1441 r.

[6] Giovanni da San Gimignano OP (ok. 1260—1333), jeden z największych kaznodziejów włoskich XIII/XIV w., autor siedmiu kolekcji kazań i kilku żywotów świętych; jego Quadragesimale, powstałe w l. 1304—1314, było drukowane po raz pierwszy w Paryżu w r. 1511.

[7] W tym samym czasie ów kustosz opatowski Albert Górny z Tarnowa pożyczył kanonikom kraśnickim dwa inkunabuły. Zob. L. Zalewski: Biblioteka Kanoników Regularnych w Kraśniku. Lublin 1922 s. 8.

Domini 1482", inną ręką na I wyklejce. 2) „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" k. 1ra. Dawna sygn.: „252", „A 30".

Filigran: głowa kozła z kwiatem między rogami (Briquet 14744).

7. *Łac. 1 poł. XV w. Papier. 30×22 cm. S. 568. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Bartholomeus frater: Summa de casibus [8].

Inc. s. 1: „Omnium aut ait Gregorius super Ezechielem X ut est sibi invidia etc. 2°. Explicit summa de casibus conscientie quam compilavit frater Bartholomeus ordinis fratrum predicatorum. Consummatum fuit hoc opus in civitate pysana per dominum fratrem anno Domini M°CCC°XXXVIII" (s. 561).

S. 562—567: Regestrum rerum alphabeticum.

S. 568: Fragment tekstu prawniczego.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka, rps rubrykowany.

Składek 15, seksterniony i duodeniony.

Oprawa: deska (złamana) obciągnięta skórą tłoczoną; rps zniszczony wodą, próchnieje; po restauracji karty podklejane, oprawa oklejona brązowym płótnem angielskim.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 1.

Filigran: dłoń z trzema palcami w kółku, jak w rpsie 2.

8. *Łac. 1492. Papier. 31×20,5 cm. S. 378, w tym 2 nie zapis. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Komentarz do reguły św. Augustyna i egzorty.

1) Humbertus [de Romanis]: Expositio regulae S. Augustini s. 1—375.

Inc. s. 1: „Cogitanti in de sermone qui exiit inter fratres de regula X Explicit Expositio venerabilis magistri Humberti super regulam beati Augustini episcopi. Anno Salutis M°CCCC°XCII°" [9] (s. 375).

2) [Exhortatio]: „Infirmitati mortalium X per confessionem relaxatur" s. 375.

3) [Exhortatio]: „Noli esse in capitulo sicut sathan in celo X et racio nobilis disciplina" s. 375—376.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka; rps rubrykowany.

S. nie zapisane: 377, 378.

Składek 16, głównie seksterniony.

Oprawa: deska obciągnięta ciemną skórą tłoczoną ślepo; skóra w górnej części grzbietu oberwana; zachowana 1 klamra i ślady drugiej; brak wyklejek; s. 1—75 uszkodzone w górnej części z powodu zawilgocenia; poza tym stan konserwacji dobry.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 1. Dawna sygn.: „248", „B 19".

Filigran: głowa kozła z kwiatem między rogami, jak w rpsie 6.

9. *Łac. 1431. Papier. 30×22 cm. K. 218. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

---

[8] Bartolomeo da San Concordio OP (1262—1347), lektor w studium dominikańskim we Florencji; jego Summa casuum conscientiae, zw. też Pisanella, była szeroko rozpowszechniona w średniowieczu.

[9] Humbert de Romanis OP (ok. 1200—1277), generał dominikanów w l. 1254—1263, reformator liturgii i studiów dominikańskich, pisarz ascetyczny; jego komentarze do reguły św. Augustyna wydał J. I. Berthier (Beati Humberti de Romanis opera de vita regulari. T. 1—2. Roma 1888—1889).

1) [Sermones de tempore] k. 1ra—169vb.

Inc. k. 1ra (brak 10 kart na początku): [Sermo de nativitate Christi]: „... Xristus nasceretur X Pater peccavi coram te... Per hunc Patrem dominum intelligere debemus (k. 167vb) ... et sit benedictus in secula. Amen" (k. 169vb).

2) [Postilla Crisostomi — sermones de tempore] k. 170ra—210vb.

Inc. k. 170ra: [Dominica I Adventus]: „Cum appropinquasset Jhesus Jherusalem. Mt. Crisostomus. Frequenter venit Jhesus Jherusalem X [Dominica ultima post Pentecosten]: Cum sublevasset oculos (k. 209ra) ... propter hoc legitur verbis evangelii... Rogemus... Explicit postilla Crisostomi per manus Johannis sub anno Nativitatis Domini M°CCCC°XXXI°. Et est finitus" (k. 210vb).

3) [Sermo de passione Domini] k. 211ra—217ra.

Inc. k. 211ra: „Pater in manus tuas comendo spiritum meum. Luce XXIII°. Karissimi secundum dicta doctorum X et celestem secum mansionem. Amen" (k. 217ra).

Na k. 1r: „Thadeus author", ręką z XVII w. na marginesie górnym.

Na k. 218v: Intencje i pacierz odmawiane w czasie niedzielnej sumy.

Pismo 2 rąk, kursywa gotycka; rps rubrykowany.

Składek 16, gł. seksterniony.

Oprawa: deski (obydwie złamane) obciągnięte skórą; ślady 10 guzów i klauzury; brak wyklejek.

K. nie zapisane: 217r-v, 218r.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" k. 1r. Dawna sygn.: „251", „A 17".

Filigran: głowa kozła z kwiatem między rogami, jak w rpsie 6 i 8.

10. *Łac. 1404—1405. Papier. 29×20,5 cm. K. 158. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

„Sermones quadragesimales Mgri Jacobi de Voragine" [10].

Inc. k. 2ra: „Hic incipitur liber quadragesimalis. Filia populi mei induere cilicio... solemnitas quadragesimalis inchoatur Ecclesia X multiplicate sunt infirmitates eorum. Amen (k. 177vb). Expliciunt Sermones quadragesimales per manus cuiusdam et sunt finiti ante diem festi beatae Mariae Magdalenae Tertia feria post dominicam diem [11] Laus sit Deo omnipotenti. Anno Domini H°CCCCIIII° et sic iam habemus finem" (k. 158ra).

Na k. 158r łaciński wiersz obyczajowy.

Tytuł na pierwszej wyklejce inną ręką współczesną.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka; rps rubrykowany.

Składek 13, seksterniony.

K. nie zapisane: 1v, 158v.

Oprawa: deski obciągnięte ciemną, zniszczoną skórą; ślady klauzury; I wyklejka wykonana z papierowego rpsu łac.; stan rpsu dobry.

Proweniencja: 1) „Venerabili domino Johanni de... Canonico et Off[iciali] Gnesnensi", ręką z pocz. XVI w. na wszywce. 2) „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" k. 2r, ręka z XVII w. Dawna sygn.: „230", „A 24".

Filigran: ramię z dłonią z trzema palcami.

---

[10] Giacomo da Varazze (Jacobus a Varagine) OP (ok. 1230—1298), błogosławiony, teolog, kaznodzieja, mistyk, od 1292 r. abp Genui, autor sławnej Złotej legendy; w l. 1285—1292 napisał Sermones quadragesimales, drukowane później w Brescii w r. 1483.

[11] 21 lipca 1404 r.

11. *Łac. 1 poł. XV w. Papier. 30×20,5 cm. S. 520, w tym 2 nie zapis. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

1) Sermones de tempore s. 3—517.

Na s. 3—8 [Prologus]: „Sancta Mater Ecclesia Sancto promonstrante Spiritu non sine certis causis X totus vivat in Xristo ipso prestante et cetera" (s. 8a).

S. 8a [Sermo Joannis de Abbatis villa?]: „Cum appropinquasset Jhesus Jerosolimam et venisset Bettphage etc. Math. Evangelium istud deseruit duabus dominicis, id est dominice in ramis palmarum X Cum sublevasset oculos (s. 513b) ...in tribulacionibus dominum laudans. Qui vivis et regnas per omnia secula seculorum. AMDG" (s. 517b).

2) [Jacobus de Voragine: Dominica I Adventus]: „Incipit sermo de adventu domini valde pulcer et utilis. Vide si devotissime perpendemus..." [12] s. 518a.

3) [Sermo]: „Prepara te in occursum dei tui Israel. Amos III. Quando rex aliquis vel princeps maxime dignitatis ad civitatem aliquam venturus est..." s. 518b—519a.

4) [Sermo]: „Cum audisset Johannes in vinculis... dicit evangelium quod Herodes Antipas Johannem incarceraverat..." s. 519a-b.

Na s. 520 notacja muzyczna: „Oratio Jeremie prophete. Recordare domine...".

Na s. 3: „Nicolaus author"(!), na marginesie ręką z XVII w.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka.

Składek 26, głównie kwiniony.

S. nie zapisane: 1—2.

Oprawa: deski (pierwsza złamana) obciągnięte świńską skórą, tłoczoną ślepo; 1 guz metalowy i ślady 9 innych; zszywki pergaminowe.

Prowenienc ja: 1) „Liber domini Johannis. Anno Domini 1473 librum hunc emit Sigismundus de Tharnow actu presbyter et vicarista pro tunc in Opathow Ecclesie Colloegiate sancti Martini apud honorabilem dominum pro tunc vica[rium] in villa O[a] sanctorum pro XXII gr[ossorum] qui per[a] presencia Ingenniosi Johannis de Schewna et Simonis de Coprovnicia servitoris dicti Sigismundi"[a], inną ręką na odwrocie I okładki. 2) „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 3, ręka z XVII w. Dawna sygn.: „244", „B 16".

Filigran: kwiat z listkiem na łodyżce.

12. *Łac. 1416. Papier. 30×21 cm. S. 520. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

[Anonimus Bohemus: Sermones de tempore].

Inc. s. 1a [Dominica I Adventus]: „Hora est iam nos de sompno surgere. Rom. XIII°. Quia rex noster adveniet cui occurrere necessarium est sicut hodie canitur X Et percurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret illum. Quaerentibus Jhesum ostenditur modus (s. 516a)... ut nos dignetur in praesenti sanare per graciam et in futuro per gloriam. Quod ipse prestare dignetur qui vivit et regant in secula seculorum. Amen. Anno Domini Milessimo CCCC°XVI mensis ffebruarii finitus feria VI in die sancti Valentini [13]" (s. 520b).

Na s. 520b glosa czeska: „Bud Boży milost pochwalena".

Na s. 1: „Venceslaus author", ręką z XVII w.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka; rps rubrykowany.

---

[12] Ze zbioru Sermones dominicales, ułożonego w l. 1277—1281. Zob. wyżej przyp. 10.

[a] Tekst uszkodzony.

[13] 14 lutego 1416 r.

Składek 13 różnej objętości.

Oprawa: deski obciągnięte skórą (zniszczona), ślady guzów; strony 517—520 uszkodzone; brak wyklejek.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 1, ręką z XVII w. Dawna sygn.: „B 18".

Filigran: nierozeznawalny pod tekstem.

13. *Łac. 1459. Papier. 30×21 cm. S. 798, w tym 5 nie zapis. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Wilhelmus Durandus: Rationale divinorum officiorum [14].

Inc. s. 3a (oberwana górna część karty z początkiem tekstu): „...de petra fugere oleumque de durissimo saxo X Apostolis est clavis (brak końca)" s. 796.

Na s. 433: „Expliciunt quinque partes libri Rationalis divinorum per manus Johannis de Posnania al(?) epi sic nuncupati. Et sunt scripte finiteque in Sloczima feria secunda ante festum sancti Michaelis Archangeli [15] anno Domini M°CCCCLIX. Finito opere isto sit laus et gloria Cristo".

Na s. 435a [Incipit] Sexta pars de officiis.

Pismo 1 ręki, kursywa gotycka; rps rubrykowany.

S. nie zapisane: 1—2, 434, 797—798.

Składek 29, kwiniony i seksterniony.

Oprawa: deski obciągnięte białą skórą, zniszczoną; ślady 10 guzów; brak I wyklejki, II pergaminowa obszarpana; stan tekstu dobry.

Proweniencja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" s. 3, ręką z XVII w. Dawna sygn.: „247", „B2", „B 26".

Filigran: głowa kozła z kwiatem między rogami, jak w rpsach 6, 8 i 9.

14. *Łac. 1 poł. XV w. Papier. 29×21,5 cm i mniej. K. 197. Kol. 2. Opr. sk. wsp.*

Kazania.

1) [Hieronymus de Praga]: Linea salutis [16] k. 1r—85r.

Inc. k. 1a [Prologus]: „Ve mihi quia tacui. Haec verba locutus est ysaia propheta X Et omnis qui credit in eum (k. 83rb) ...ad quod nos perducat Dominus noster Jhesus Xristus, qui cum... k. 84vb.

2) [Peregrinus de Opole: Sermones de sanctis] [17] k. 85r—136r.

---

[14] Guillaume Durand (ok. 1230—1296), bp Mende, papieski gubernator Romanii i Marchii Ankonitańskiej, kanonista i liturgista; jego Rationale divinorum officiorum zrobiło w średniowieczu ogromną karierę i było jedną z pierwszych książek drukowanych w Moguncji w r. 1459.

[15] 24 września. Miejscem napisania Rationale jest prawdopodobnie Słocina koło Rzeszowa.

[16] Hieronim z Pragi, ur. w drugiej poł. XIV w. w Pradze, zm. 1440 w Wenecji, apostoł Litwy; w czasie pobytu w Polsce w l. 1405—1410 ułożył lub wykończył m.in. swój zbiór kazań (Linea salutis aeternae, nie wydany), poświęconych komentowaniu Ewangelii; przed 1413 r. udał się do Włoch, gdzie został kamedułą.

[17] Peregryn z Opola OP, ur. przed 1260 r., zm. po 1335, przełożony dominikanów w Raciborzu i Wrocławiu, prowincjał polsko-śląskiej prowincji w l. 1305—1313 i 1322—1327; inkwizytor dla diec. krakowskiej i wrocławskiej w l. 1318—1327; jego Sermones de tempore et de sanctis, napisane w l. między 1297 a 1304, były bardzo rozpowszechnione w średniowieczu i drukowane aż 9 razy (1 wyd. Kolonia 1474—1477); zestaw wydań i rpsów u J. Wolnego (Łaciński zbiór kazań Peregryna z Opola i ich związek z tzw. „Kazaniami Gnieźnieńskimi". W: *Średniowiecze — studia o kulturze*. Warszawa 1961 s. 171—238). Nie uwzględnia on naszego rpsu, który miał w ręku już po wydaniu w/w artykułu.

Inc. k. 85ra [de S. Andrea Apostolo]: „Vestigia illius secutus est..." X [De sancto Nicolao]: „Ecce sacerdos..." k. 135v.

3) Varii sermones k. 136r—165r.

Inc. k. 136ra: „Egressa est regina Saba..." X [Sermo in] Octava dedicationis Ecclesiae. Beati qui habitant..." k. 164ra.

4) Fragmentum mysterii — passio cum notis musicis k. 165r—172v.

Inc. k. 165r: „Passio Domini nostri Jesu Xristi secundum Matheum X et altera maria sedentes contra sepulcrum (k. 172v) ...finis adest operis, posco incedere (?) laboris. Sub anno domini M°CCCC^mo XI^mo etc. Habetur finis huius operis" k. 172v.

5) Sermones varii k. 172v—196v.

Inc. k. 172va: „De sancto Vladislao. Justum deduxit... X In Corpore Xristi sermo. Venite comedite panem... k. 191rb (brak końca kazania, ostanie karty wyrwane).

Na I wyklejce pergaminowej tekst błogosławieństwa wody, paschału, chleba i jaj. Na urywku pergaminu II wyklejki pieśń „Zdrova bodz Krolevno" po polsku. Na desce II okładki od wewnątrz notatka łacińska o dziesięcinach. Wszystkie trzy fragmenty pisane innymi rękami współczesnymi. Polskie wydał H. Łopaciński [17a].

Na k. 1: „Joannes author", ręką z XVII w.

Pismo 1 ręki.

Składek 17, głównie seksterniony.

Oprawa: deski (druga złamana) obciągnięte skórą, zniszczoną, ślady 10 guzów; stan rpsu dobry.

Prowenienc ja: „Conventus Crasnicensis Canonicorum Regularium Lateranensium" k. 1r, ręką z XVII w. Dawna sygn.: „235", „B 13", „B 17".

Filigran: dłoń z trzema palcami.

NOWOŻYTNE

15/1. *Pol. 1779—1795. 35,5×23 cm. K. 389, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk. wsp.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom I. Od Chrystusa do Sykstusa I (—440) k. 11r—184v.

Na k. 184v: „Koniec I Tomu 30 Augusti 1779 w Wiedniu"; „revisus hic tomus Anno 1785 die 30 Xbris Bytemi" [18] k. 184v.

2) Tom II. Od Leona I do Jana IV (440—640) k. 186r—336v.

Na k. 186r: „Anno Domini 1795 die 5 maii initium sumpsit hic tomus regene-

[17a] Prace Filologiczne Akad. Um. T. 4. Kraków 1892/3 s. 615—618.

[18] Klasztor bazylianów w Byteniu na Białorusi. Ten i występujące w następnych częściach nin. rękopisu monastery w Leszczu, Poczajowie, Torokaniach, Żyrowicach i Żydyczynie wskazują na autorstwo bazylianina polskiego. Był nim prawdopodobnie o. Porfiry Skarbek Ważyński (1730—1804), który po ukończeniu studiów we Włoszech wstąpił do bazylianów; potem wykładał filozofię w Połocku, był generałem zakonu w latach 1772—1780 i 1787—1790; w l. 1782—1791 był opatem w Żydyczynie i od 1791 unickim biskupem chełmsko-bełzkim. Zob. Chełmicki EK, XLI s. 152; Wołyniak [Jan Marek Giżycki]: Spis klasztorów unickich bazylianów w województwie wołyńskim. Kraków 1905 s. 143. Ważyński był tłumaczem wielu dzieł włoskich na język polski. Zob. Estreicher, XXXII s. 267—270; dla identyfikacji osoby istotną jest wzmianka w rpsie 15/5 k. 146v o jego nominacji na koadjutorię opactwa żydyczyńskiego.

rationis suae", na marginesie. Na k. 386v: „Complevi altera vice assumptam huius tomi translationem in linguam vernaculam Deo juvante Anno Domini 1795 24/13 Julii".

Tekst przeplatany niebieskimi kartami z litograficznymi rycinami papieży, o których mowa.

Pismo 1 ręki; poprawki w tekście i noty chronologiczne tej samej ręki.

K. nie zapisane: 185, 387—389.

Oprawa: na grzbiecie i rogach skóra brązowa, solidna, ze złoceniami; okładki z twardej tektury; stan bardzo dobry.

Proweniencja: „Biblioteka Chełmskoj Seminarii", nadruk na I wyklejce i okrągłe pieczątki w tekście z tym samym napisem.

15/2. *Pol. 1780—1789. 35,5×23 cm. K. 355, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom III. Od Teodora do Walentyna (642—827) k. 3r—163v.

Na końcu tąż ręką: „w Poczajowie roku 1780 Dnia 24/13 Listopada" i niżej tą samą ręką, lecz innym atramentem: „revisus et castigatus hic tomus Torokaniis anno 1789 die 3 Junii" k. 163v.

2) Tom IV. Od Grzegorza IV do Agapita II (827—956) k. 166r—353v.

Na k. 166r (początek): „Roku 1780 dnia 28 Listopada tom ten wziął swój początek w Poczajowie".

K. nie zapisane: 1, 164, 165, 354.

Pismo, oprawa, ryciny i proweniencja jak w rpsie 15/1.

15/3. *Pol. 1781—1795. 35,5×23 cm. K. 369, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom V. Od Jana XII do Grzegorza VII (956—1085) k. 3r—192v.

Na marginesie k. 3r: „Hic tomus iterato studio caepit Polonico loqui idiomate anno 1795 calendis Augusti N.S.(!)". Na k. 192r (koniec): „Complevi hunc tomum... anno 1795 die 5 8bris", i pod tym: „revisus, castigatus et a mendis expurgatus hic tomus fuit A.D. 1795 die 13 8bris".

2) Tom VI. Od Wiktora III do Aleksandra III (1086—1181) k. 194r—365r.

Na marginesie k. 194r: „Poczęty tom ten Roku 1781 Dnia 1 Maja". Na k. 365r: „Complevi hunc tomum die 18 Julii Anno Christi 1781", i niżej: „revisus est hic tomus Anno 1789 die 19 Augusti cum commorarer in Monasterio Żyrovicensi occasione nundinarum Zelvensium".

K. nie zapisane: 1—2, 193, 366.

Pismo, oprawa, ryciny i proweniencja jak w rpsie 15/1.

15/4. *Pol. 1781. 35,5×23 cm. K. 371, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom VII. Od Lucjusza III do Benedykta XI (1181—1304) k. 3r—195v.

Na k. 195v: „Perfeci hunc tomum anno 1781 die 11 8bris in Suche praedio Abbatiae Leszczensis...". K. 3, 4, 176—195 uszkodzone i — o ile było można — restaurowane; z tego powodu brak na k. 3r daty rozpoczęcia tłumaczenia tomu.

2) Tom VIII. Od Klemensa V do Eugeniusza IV (1305—1447) k. 197r—370v.

Na k. 370v: „Tomum caeptum Pinsci die 12 8bris... perfeci die 8ª Xbris... in Monasterio Torokanensi anno 1781...".

K. nie zapisane: 1, 2, 371.
Pismo, oprawa, ryciny, proweniencja jak w rpsie 15/1.

15/5. *Pol. 1782—1795. 35,5×23 cm. K. 315, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom IX. Od Mikołaja V do Hadriana VI (1447—1523) k. 3r—146v.

Na k. 146v: „...hic tomus finem vidit in Monasterio nostro Żydiczynensi cum ibidem invisendi gratia R.mi Abbatis loci decumbentis commorarer. A.D. 1782 die 29 mensis Januarii".

2) Tom X. Od Klemensa VII do Pawła IV (1523—1559) k. 150r—314r.

Na k. 150r: „A.D. 1795 die 14 8bris N.S. assumpsi hunc tomum amissum depredatione domus meae per militem Moschoviticum iterum ex Italico traducere in sermonem patrium Deo juvante". Na k. 314r: „Ultimus hic tomus ex restaurandis tomibus direptis, novo studio in Polonicum idioma conversis finem vidit anno 1795 die 14 Xbris, revisus et a mendis purgatus idem fuit anno eodem die 25 Xbris".

K. nie zapisane: 2, 147, 148, 315.
Pismo, oprawa, ryciny, proweniencja jak w rpsie 15/1.

15/6. *Pol. 1782—1783. 35,5×23 cm. K. 351, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

„Dzieje Rzymskich Papieżów".

1) Tom XI. Od Piusa IV do Innocentego IX (1559—1591) k. 3r—173r.

Na k. 173r: „Zakończony tom ten w Borzemiu Roku 1782 Dnia 31 Października".

2) Tom XII. Od Klemensa VIII do Klemensa XIII (1592—1767) k. 176r—349v.

Na k. 349v zakończenie autora dzieła: „...żyje on [Klemens XIII] roku 1767, na którym kończymy przy Boskiej pomocy Dzieje przyciśnieni słabością i innymi sprawami, które nas zatrudniają...". Na k. 349v, na marginesie uwaga tłumacza: „Finem vertendo huic operi imposuimus die 9 Aprilis Anno 1783. Sit laus Deo".

K. nie zapisane: 1, 174, 351.
Pismo, oprawa, ryciny, proweniencja jak w rpsie 15/1.

16. *Łac. 1795. 34,5×20,5 cm. K. 55, w tym 27 nie zapis. Opr. półsk.*

Kazania i mowy okolicznościowe.

Zbiór sporządzony przez jakiegoś lektora lub studenta dominikańskiego. Dużo mów z okazji uroczystości szkolnych i wewnątrzzakonnych. Piękny język. Na k. 35r-v „Formulae sive modi intimationis Varia Examina".

Pismo 2 rąk.
K. nie zapisane: 1, 29—34, 36—55.
Oprawa: półskórek, stan dobry.
Proweniencja: [dominikanie]; bliższych danych brak.

17. *Łac. Pocz. XVIII w. 36,5×21,5 cm. K. 24. Brulion.*

Traktat prawny.

„Processus Judiciarius coram Judice Delegato".
Pismo 1 ręki, bardzo staranne.
Oprawa: w miękkiej okładce brulionu szczotka jakiegoś modlitewnika.
Proweniencja: brak danych.

18. *Łac. 1891—1892. 35,5×22 cm. K. 38 nie foliowanych. Zeszyt.*

Rozprawa z teologii ascetycznej.

„De S. Theresia [a Lisieux] vitae mysticae magistra. Dissertatio ad obtinendum gradum Magistri S. Theologiae".

U dołu pierwszej strony: „Z. Kwiek 1891/92 anno" [19] i na ostatniej stronie tą samą ręką: „Dla Ks. Przyjemskiego".

Pismo 1 ręki, brudnopis-autograf Z. Kwieka.

Rps składa się z nie oprawionych składek związanych sznurkiem.

19. *Łac. 1756. 32×19,5 cm. K. 377, w tym 6 nie zapis. Opr. półsk.*

Skrypt z wykładów filozofii.

„Semita ad eruditionis metam, Philosophia peripatetica, ab Illustri Clarissimo Domino M. Petro Paulo Filipowski, Philosophiae doctore, ejusdemque Regio Professore, Collega Maiore, Ecclesiarum S. Georgii in Arce Cracoviensi Custode, S. Annae Canonico [20], ac mihi vero (sic) Nicolao Antonio Joanni Cantio Dziedzicki, ejusdemque lectionis auditori pro solidando in scientiis ingenio, pro acquirendis artibus A.D. 1756-to, die vero 28-va Mensis Maji Tradita".

1) Logika k. 8r—204v.

Brak pierwszych 4 quaestiones (wyrwane karty); na końcu indeks.

2) „Physica juxta doctrinam Aristotelis et mentem D. Thomae Aquinatis" k. 1r—171v (brak końca).

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: cz. I: 205—208, cz. II: 172—173.

Foliacja oryg.: 208 k., 173 k.

Oprawa: grzbiet i okładki bardzo zniszczone.

Proweniencja: brak danych.

20. *Łac. Poł. XVIII w. 28,5×18 cm. S. 308. Zeszyt.*

Księga symboli.

Spisana według porządku alfabetycznego; na końcu indeks.

Pismo 1 ręki.

Brak s. 1—2; 2 karty nie paginowane.

Proweniencja: prawdopodobnie jezuici.

21. *Pol. 1749—1765. 35,5×20,5 cm. S. 400, w tym 13 nie zapis. Zeszyt.*

Zbiór kazań i konferencji ascetycznych.

Zawiera kazania na niedziele i święta oraz kazania tematyczne, np. o odpustach (s. 137), „de frequenti Communione sumenda" (s. 227).

Do poznania metody: „De gloria Coelesti. Exemplum methodicum pro Festo Transfigurationis Domini: thema, propositio exordii, syllogismi forma, ratio majoris, confirmatio eadem (sic) rationis, ratio minoris, conclusio syllogismi, propositio concionis" s. 229.

Do chronologii i proweniencji: „Ordo concionum habendarum a RR.DD. Alumnis Seminarii Lowiciensis [21] anno 1749" — tematy kazań dla księży: Gurowskiego, Słomińskiego, Wyczałkowskiego, Wilczyńskiego i Łąckiego (s. 237—238); kazanie „Pro festo omnium Sanctorum 1753" (s. 247); „Ad M.D.G... et S. Vincentii a Paulo...

[19] Zenon Kwiek, późniejszy administrator diecezji lubelsko-podlaskiej w latach 1914—1918.

[20] Wydał Quaestio logica de quantitate (Cracoviae 1745) i Quaestio metaphisica de intelligentia (Cracoviae 1752). Zob. Estreicher, XVI s. 224.

[21] Seminarium w Łowiczu było prowadzone przez misjonarzy św. Wincentego a Paulo.

anno 1755 in Aprili Gnesnae Collectio Materiarum pro missionibus" (s. 267—284); „Konferencya o zachowaniu reguł, 3tia Xbris 1763" (zszyta odwrotnie, s. 292); „Anno 1765, die 4 Nov." (s. 375).

W tekst włożono 4 karty wolne, pisane inną ręką współczesną: „Sztuka trzymania zdrowia" [22]; na innych 4 kartach wolnych szkice kazań.

Pismo 1 ręki.

S. nie zapisane: 29—30, 36, 289—290, 370—374, 398—400.

Luki w paginacji: 1—2, 13—20, 31—34, 37—137, 143—160, 167—170, 179—226.

Prowenienc ja: [Misjonarze św. Wincentego, Lublin?].

22. *Łac. Koniec XVII w. 31,5×18 cm. K. 217, w tym 7 nie zapis. Opr. półsk.*

Prawo chełmińskie.

1) [Jus culmense emendatum] s. 1—114.

2) [Jus culmense correctum] s. 118—342 (inne niż poprzednie).

3) Spis tytułów obydwu traktatów s. 343—367.

4) Przywileje miast polskich, głównie Warszawy, Krakowa, Poznania, Gdańska, wydane przez królów polskich od Zygmunta Augusta do Zygmunta III Wazy (odpisy) s. 369—420.

Pismo 2 rąk.

Paginacja oryg.: 1 knlb, 368 s., 6 knlb (nie zapisanych) s. 369—420.

Oprawa: półskórek, stan dobry.

Prowenienc ja: „z Biblioteki Antoniego Rostworowskiego", na I wyklejce.

23. *Łac. 1764. 31×19,5 cm. K. 87, w tym 3 nie zapis. Opr. sk.*

Wykłady teologii dogmatycznej.

„Tractatus Theologicus de Angelis, Beatitudine, et Actibus Humanis, Iuxta subtilissimam Angelici Doctoris Mentem in Cracoviensi ad Rupellam Gymnasio... propositus per R.P. Josephum Jankiewicz, Ord. S. Pauli pr. Eremitae, Sacrosanctae Theologiae Professorem ordinarium [23], annuali labore ac diligenti calamo F. Evaristi [24], Eiusdem Instituti Professi, in I-mum Annum Auditoris Theologiae... descriptus Anno... 1764 vertente in 1765".

Każda z 3 części dzieli się na kwestie, artykuły (praenotans, decidens i solvens obiectiones) i paragrafy — nawet metoda św. Tomasza.

Pismo jednej ręki. Na ostatniej karcie inną ręką spis 18 słuchaczy tych wykładów oraz wykładowców seminarium na Skałce w roku 1764/65.

Prowenienc ja: 1) Paulini krakowscy. 2) Paulini z Włodawy(?).

24. *Pol. Ok. 1747—1758. 34,5×20,5 cm. i mniej. K. 341, w tym 46 nie zapis. Opr. pł.*

Kazania różne.

---

[22] Są to wypisy z polskiego tłumaczenia dzieła Jakuba Mackenzie (The History of Health and the Art of Preserving It, Edinburgh 1751). Tłumaczenia dokonał Stanisław Bogusz Siestrzeńcewicz (1731—1825), późniejszy arcybiskup mohylowski i wydał je p.t. Sztuka trzymania zdrowia y oney historya... przełożona z angielskiego przez... Wilno 1769 (wyd. 2 Wilno 1775). Zob. Estreicher, XXII s. 16.

[23] O. Józef Jankiewicz (1726—1777) złożył profesję zakonną u paulinów w 1745 r.; studiował w Wiedniu, gdzie zdobył doktorat z teologii; był kolejno prokuratorem generalnym zakonu, wikariuszem prowincjała, profesorem teologii w Krakowie i przeorem w Wielgomłynach, gdzie zmarł 29 IX 1777 r. AJG 77 s. 721—722.

[24] O. Ewaryst Jan Grzybowski (1743—1796) złożył profesję zak. w 1761 r.; zmarł jako ekonom dóbr paulińskich w Wiewcu koło Częstochowy. AJG 77 s. 250 i Necrologus.

Zbiór kazań świątecznych i tematycznych, wiele misyjnych, przy kilku zaznaczone, że wygłoszone w Dysie.

K. 72r—89v: „Rozmyślania albo Medytacye Xiędza Bourdaloue Societatis Jesu o Roznych Materyiach Wiary y Moralizacyi. Tom Pierwszy, 1752" [25].

Na k. 215r: list Tadeusza Matusiewicza z Kobylnicy 3 III 1758, donoszący o śmierci żony. Na k. 216v szkic listu do biskupa krakowskiego z prośbą o udzielenie święceń klerykom seminarium lubelskiego.

Pismo kilku rąk. Każde kazanie pisane na osobnej składce, stąd wiele ostatnich stron w składkach jest nie zapisanych.

Oprawa: płótno malowane na czarno; grasuje kornik; grzbiet częściowo oberwany.

Proweniencja: „Ex Bibliotheca Lublinensi Congregationis Missionis", I wyklejka.

25. *Pol. 1700—1708. 32×18,5 cm. K. 424, w tym 14 nie zapis. Opr. sk.*
Kazania różne.

„Kazania ktore ubogi zakonnik Matki Bożey Xiądz Jan Damascen od Świętey Rozalyi [26] pisał y mowił wkościele (sic) Bożym do ludu zgromadzonego...".

1) Kazania na uroczystość Trójcy św. i 24 niedziele „od Troycy s." k. 1r—363v.

Na marginesie k. 1r: „Inceptum opus 1700". Na zakończenie k. 363v: „Finitum est An. 1708 die 18 July".

2) 6 kazań „na Poswięcenie Kościoła swiętego" k. 364r—399v.

Na k. 399r: „Finitum Chelmae die 10 Decembris 1708".

3) 2 kazania na odnowienie ślubów zakonnych k. 400r—409r:

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 2 knlb, 410—421.

Foliacja oryg.: 3 knlb, 421 k.

Oprawa: bardzo zniszczona, skóra z grzbietu zdarta, brak tylnej okładki; rps wymaga natychmiastowej restauracji i usunięcia kornika.

Proweniencja: 1) „Bibliothecae Collegii Chełmensis Scholarum Piarum" k. 1r. 2) „Biblioteki Chołmskoj Seminarii", drukowana naklejka na I wyklejce, w tekście okrągłe pieczątki z tym samym napisem.

26. *Łac. 1765—1766. 31×19 cm. K. 185, w tym 1 nie zapis. Opr. sk.*
Wykłady teologii.

„Tractatus Duo Theologici Speculativo-Dogmatici In Schola Angelica Septem Disputationibus Digesti Anno Domini 1766".

1) „Tractatus Speculativo-Dogmaticus In I-mam 2-dae Divi Thomae Doctoris Angelici De Virtutibus, et peccatis, gratia, iustificatione et merito. Traditus in Rupellano Conventu... [27] Explanatus a R.P. Cajetano Sołtyk Ordinis S. Pauli Primi Eremitae, SS. Theologiae Doctore, ejusque Professore primario [28], Manu vero fidelis

---

[25] Przepisane z L. Bourdaloue SJ (Oeuvres complètes. T. 1. Bar-le-Duc 1707).

[26] Katalogi pijarów znają tylko o. Jana Damascena od Matki Bożej Kalińskiego (1663—1726). Zob. S. Bielski: Vita et scripta s. 21. Czy autor nie chiał tu powiedzieć, że zaczął pisać swoje kazania od uroczystości św. Rozalii?

[27] Klasztor paulinów na Skałce w Krakowie.

[28] O. Kajetan Jacek Sołtyk (1731—1773) złożył profesję zakonną u paulinów w 1751 r., doktoryzował się z teologii w Warszawie, był kaznodzieją jasnogórskim i przeorem w Beszowej. AJG 77 s. 708.

Sibi Discipuli ac grati Fratris Evaristi Grzybowski [29], Ejusdem Instituti et Studij Theologici in Annum Secundum Alumni infimi Exaratus, Anno quo Fons Gratiae ex Utero Virginali erumpens Orbem irrigavit 1765 vergente in 1766" k. 3r—91v.

2) „Tractatus Sacer Signo Rei Sacrae Notatus... de Sacramentis... in Rupellano ad Cracoviam... Gymnasio Revelatus Per R.P. Sebastianum Wichliński OSPE, SS. Theologiae professorem actualem 2-darium [30], Exceptus a F. Evaristo, ejusdem Ordinis professo Diacono. Anno 1765 vergente in 1766" k. 92r—185v.

Na k. 2v „Auditores horum Tractatuum..." — następuje 12 nazwisk Polaków i 2 „ex provincia Croatiae".

Tytuł w ornamencie wykonanym niebieskim, żółtym i czerwonym atramentem.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Oprawa: twarda tektura obciągnięta skórą, stan dobry.

Proweniencja: paulini (bliższych danych brak).

27. *Łac.-pol. XVIII w. 30×19 cm. K. 438. Opr. zdarta.*

Kazuistyka prawnicza.

Zbiór kazusów, formularzy, przepisów prawnych w odniesieniu do różnych osób i instytucji. Dużo o stosunku pracodawców i panów do służby, o pijaństwie (s. 756—758), a przerwaniu ciąży (s. 765), o żydach (s. 382—390, 405—410) etc.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: s. 117—1093, brak początkowych 116 s. oraz końca.

Oprawa zerwana (brak).

Proweniencja: brak danych.

28. *Łac. 1822. 25,5×20 cm. K. 26, w tym 3 nie zapis. Opr. półsk.*

Wykłady teologii dogmatycznej.

„Prolegomena in Theologiam Dogmaticam secundum Systema Engelberti [Klüpfel]" [31].

K. 123r: „Finita est Deo favente Theologia Dogmatica die 19° Juni 1822ª (sic)", tąż ręką.

Pismo 1 ręki.

K. nie zapisane: 124—126.

Oprawa solidna, stan dobry.

Proweniencja: 1) „Theologia Dogmatica S.P.A.Z.", odciśnięte na grzbiecie.

2) „Proprietas Eliae Zborowski, Alumni Seminarii Lublinensis. Acquisivi anno 1840 p.o.P." [32] k. 1r, inną ręką, późniejszą.

29. *Pol. Początek XIX w. 25×19,5 cm. K. 123 nie foliow. Opr. tekt.*

„Teologia Pastoralna".

Brulion Antoniego Zborowskiego. Inc. Wstęp. § 1 „Krótki rys religijnego nauczania przed Chrystusem"; expl. § 139 „O Ostatnim Namaszczeniu".

Pismo jednej ręki.

---

[29] Zob. rps 23.

[30] O. Sebastian Franciszek Wichliński (1724— ?) profesję zakonną złożył w r. 1745; doktor teologii, przeor w Starej Wsi, prowincjał, generał komisarz (protogenerał), posiadał tytuł „ojca zakonu". AJG 65 s. 110; APP 13 s. 224.

[31] O w/w podręczniku Klüpfela zob. M. Rechowicz: Studia alumnów w Galicyjskim Seminarium Generalnym. RTK. T. 2: 1955 s. 76.

[32] Prawdopodobnie: „post obitum P." — tego, którego nazwisko podane inicjałami w proweniencji nr 1.

Proweniencja: 1) „Właściciel Eliasz Zborowski prawnie odziedziczył r. 1840 po ś- V.B." k. 1.

30. *Łac. Koniec XVIII w. 27×19,5 cm. K. 317, w tym 5 nie zapis. Opr. półsk.*

Zbiór traktatów apologetycznych.

1) „Posita Christianae Religionis veritate Catholicam Religionem demonstrare" — traktat apologetyczny k. 1r—12r.

2) Logika k. 14r—230r.

Wszystko odnośnie kryteriów poznania (w celu apologii chrześcijaństwa); polemika z Kartezjuszem, Hobbesem, Bonnetem.

3) „Expositio et Probatio Dogmatum de Divina Gratia in Compendium redacta" k. 231r—272v.

Analiza systemów Leibniza, Hobbesa i Rousseau o naturalnych siłach poznawczych człowieka. Paginacja oryg. 1—84 s.

4) O obecności Chrystusa w Eucharystii k. 273r-v.

5) „Propositiones ex Theologia Catholica Selectae" k. 275r.—280v.

a) „Religioni Catholicae inique tribuuntur mala et dissentiones (sic) occasione ejusdem ab hominibus excitatae".

b) „Solus terminorum abusus odiosas reddit Ecclesiae definitiones".

c) „Idem terminorum abusus intolerantiam Catholicam odiosam et civili societati adversam repraesentare valet".

Pismo w 2 kolumnach, każda inną ręką; ręka druga poprawia często tekst ręki pierwszej.

6) „Principia de Incarnatione" k. 282r—293r.

Jest to wykład szkolny; por. zakończenie na k. 293r.

7) „Romae Argumenta conscripta contra sequentes Propositiones. 1785, 2 Decembris" k. 294r—300r.

Dotyczy 6 zdań odnośnie sakramentów.

8) Krótkie notatki apologetyczne k. 302r—315r.

Pismo kilku rąk.

K. nie zapisane: 13, 274, 301, 316, 317.

Paginacja oryg.: 230 klb, 84 s., k. 273—317.

Oprawa: półsk., II okładka oderwana, brak stron tytułowych, ostatnie karty bardzo zniszczone.

Proweniencja: brak danych (misjonarze?).

31. *Łac. 1792. 31,5×20 cm. K. 130, w tym 4 nie zapis. Opr. półsk.*

Traktaty teologiczne.

1) „Tractatus Theologicus de Deo Ejusque divinis Attributis, Die 10 Junii Anno 1792 Lublini Inchoatus" s. 1—121.

2) „Tractatus de Deo Trino" s. 1—66.

3) „Tractatus de Deo Creatore" s. 66—123.

Wykład w oparciu o naukę Szkota.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne.

Paginacja oryg.: 2 knlb, 122 s., 3 knlb, 124 s., 2 knlb.

Oprawa: górna część II okładki wyrwana, 3 ostatnie karty zniszczone, ślady kornika.

Proweniencja: „Post obitum Adm.R.ndi Patris Wolfgangi Chodyński [33]

[33] Por. N. Golichowski: Upominek, t. 1 s. 41.

Jubilati applicatur Bibliothecae Lublinensi PP. Bernardinorum [1]817" k. 1r (knlb), inną ręką niż tekst, tąż ręką na s. 1 (k. 3r): „Ex Bibliotheca Lublinensi PP. Bernardinorum".

32. *Łac. 1795—1797. 31,5×20 cm. K. 111. Opr. półsk.*

Traktaty teologiczne.

Kontynuacja rpsu 31. Zawiera:

1) „Tractatus Theologicus de Deo Incarnato. Inchoatus Die 1-ma Augusti 1795-to" s. 1—79.

2) „Tractatus Theologicus de Divina Revelatione seu de Verbo Scripto, Lublini traditus. Inchoatus die 1 7-bris 1796-to Anno" s. 1—76.

3) „Tractatus Theologicus De Ecclesia Christi, Die 6 7-bris 1797 Lublini inchoatus" s. 1—55

Pismo 1 ręki j.w.

Paginacja oryg.: 2 knlb, 80 s., 2 knlb, 76 s., 1 knlb, 56 s.

Oprawa: j.w., stan lepszy niż w rps 31, ślady kornika.

Proweniencja: nr k. 1r i s. 1 (w cz. I) napisy jak w rpsie 31.

33. *Łac. XVIII w. 29×19 cm. K. 191, w tym 5 nie zapis. Opr. półsk.*

Traktat filozoficzny.

„Mètaphysique du R.P. Hamel" [34].

1) „Mètaphysica" s. 1—182.

2) „Psycologia" (sic) s. 183—254.

3) „Moralis seu Ethica" s. 255—374.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 1 knlb, 374 s. Po s. 181 następuje 1 k. nie paginowana, nie zapisana.

Oprawa: grzbiet ze skóry odrywający się, rogi oklejone płótnem.

Proweniencja: 1) „L. Perron" [35], tąż samą ręką zaraz po tytule; „Perron S.C.", na wyklejce II; 2) Misjonarze św. Wincentego?

34. *Łac.-franc.-pol. 1762. 33×19,5 cm. K. 108, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Alchemia.

„Collectio Nonnullorum Arcanorum Naturae, ex Varijs Selectioribus Authoribus diligenti labore extracta, et in manuscriptum ex multis cannotationibus redacta Anno Domini 1762".

1) Alchemia s. 1—32.

2) „La poudre de sympathie. Discours fait par le chevalier Digby, touchant la guerison des playes par la poudre de Sympathie" s. 33—96.

3) „Tresor des touttes sortes des secrets tirés de la Philosophie occulte" s. 97—127.

4) „Traite de la connoissance des causes magnetiques, des cures sympatiques, des transplantations" etc. s. 128—145.

5) „Secrets de m. chevalier Digby, c'set pour conserver la beauté des Dames" s. 145—155.

---

[34] Michael Hamel CM, ur. 10 V 1680 r. w diecezji Bayeux (Francja). Nie ma śladów jego pobytu w Polsce. Zob. Catalogue du personel CM s. 296.

[35] Jacques Perron CM? Zob. Catalogue du personel CM s. 473.

6) „Traktat o Fizyognomij Naturalney z uformowania Statury y Członków Ciała ludzkiego prognostykuiącey" s. 156—181.

Mówi dużo o temperamentach.

7) „Kamieni różnych opisanie z ich qualitetami" s. 182—207.

8) Sposób układania szyfru literowego s. 207—210.

Pismo 1 ręki, staranne.

Paginacja oryg.: 1 knlb, 210 s., 2 knlb (czyste).

Oprawa: półsk., okładki trochę zniszczone, ślady kornika.

Proweniencja: „Biblioth. Collegiensis Opolien. schola. piarum 1828" s. 1 (prawdopodobnie ze spadku po Lubomirskich).

35. *Łac. 1782. 33×20,5 cm. K. 14 nie foliow. Zeszyt.*

Wyciągi z książki pap. Benedykta XIV.

„De synodo diaecesana SS.mi Domini Nostri Benedicti Papae XIV. Ex Libro Tertio Folio 58 et sequentibus, Caput Secundum, de Abbatibus, Prioribus, Guardianis. Conventuum subjectorum Jurisdictioni Episcopi, tanquam Sedis Apostolicae Delegati, Ex Libro vero Nono, Caput 15-tum, Fol. 330: Nihil in Synodo Constituendum quod Regularium Privilegia laedat, Caput 16-tum, Fol. 335: Modus adhibendus in Constitutionibus respicientibus Regulares, et Caput 17-tum, Fol. 338... (wyrwane) Excerptum Anno Domini 1782, D. 28 Junij".

Jest to wyciąg notariuszowski z dzieła papieża Benedykta XIV, De synodo dioecesana (Roma 1755), sporządzony w Janowie 28 VI 1782 przez notariusza Stanisława Biernatowskiego. Zał. pieczęć biskupa łucko-brzeskiego Feliksa Turskiego.

Pismo 1 ręki.

Konserwacja: stan dobry.

Proweniencja: brak danych.

36. *Pol. 1770. 34×20. K. 119, w tym 2 nie zapis. Opr. półsk.*

Podstawowe wiadomości religijne.

„Nauka Powszechna na kształt Katechizmu, czyli krotkie objaśnienie z Pisma S., z Podania, z Historyi, y Artykułow Wiary Nauki Chrześciańskiey, Sakramentow, Modlitw, Obrzędków y Zwyczajow Kościoła, wydrukowana w Paryżu z rozkazu Karola Joachima Kolberta, Biskupa de Montpelier dla wiadomości Wiernych swey Dyecezyi Roku 1728, przetłumaczona Roku 1770" [36].

Obejmuje tylko część I.

Pismo 1 ręki.

Oprawa: ślady kornika, tekst w partiach środkowych nosi ślady zalania wodą.

Proweniencja: „Ex Bibliotheca Lublinensi Congregationis Missionis", nadruk na I wyklejce.

37. *Łac.-pol. 1735—1745. 30,5×20 cm. K. 185, w tym 12 nie zapis. Opr. półsk.*

Wypisy z prawa ziemskiego.

---

[36] Charles-Joachim Colbert de Croissy (1667—1738), jansenista, wydał w 1702 r. Catéchisme de Montpellier, potępiony w 1721 r. i następnie poprawiony w wydaniu z r. 1728; jego polskie tłumaczenie, późniejsze i nieco różne od w/w, ukazało się u misjonarzy w Warszawie w r. 1790. Zob. Estreicher, XIV s. 313.

1) „Nucleus Selectiorum Conclusionum In Lectissima Judicum Deputatorum Corona Sub auspitiis Illustris Magnifici Sługowski, Marschalci Tribunalis Regni et Vice Colonelli Sacrae Regiae Maiestatis, Tum Celsissimi Ducis ...[37] Presidentis Miaskowski, Praepositi Plocensis, Primiceri Sendomiriensis, Reclusus Ad eruditionem studiosae mentis" s. 1—54.

Jest to zbiór wyroków sądowych z lat 1735—1742.

2) Traktat prawny o szlachectwie i o prawie ordynackim s. 55—269.

3) Wypisy z ksiąg ziemskich (Decretorum libri) odnośnie dóbr rodzin Strzemeskich, Potockich, Strusiów, Kalinowskich, Lanckorońskich z lat 1550—1632 s. 271—333.

4) „Informatio graphica de Constitutionibus, Statutis, nec non Historijs, Varijsque eventibus ex Nicolao Załaszowski, Archidiacono Cathedrali Posnaniensi die 23 Aprilis 1745 decerpta"[38] s. 335—339.

5) „Selectiores aliquae annotationes ex Florentio Schoonhovio"[39] s. 343—345.

6) „Vestigium seu Quaerenda Transactionum" Lanckorońskich, Stanisławskich, Herburtów, Zamiechowskich „ex Decretorum Libris" s. 351—352.

7) Wypisy z „Horologium Principum" Antoniego Guevara[40], przepisane „Anno Domini 1744 die 30 Martij Cameneci" s. 355—356.

8) „Quaerenda pro Interesse Mg.ci Słowianowski, Pocillatoris Livoniae, die 3 Maij 1743 caepta" s. 357—364.

Obejmuje lata 1663—1741.

Pismo 3 rąk (I — nry 1, 4, 5, 6, 8; II — 2, 3,; III — 7).

Paginacja oryg.: 2 knlb, 366 s.

S. nie zapisane: 31—42, 44—48, 340—342, 346—348, 353, 354, 356, 357, 365, 366.

Oprawa: grzbiet i okładki zniszczone, odrywają się, ślady kornika.

Proweniencja: „Ex Bibliotheca PP. Capucinorum Lubartoviensium. Litt. J., Nu. 3-tius" (przekreślone) k. 2r.

38. *Łac. 1799—1826. 36,5×23 cm. K. 39, w tym 2 nie zapis. Opr. zdarta.*

Zestaw pytań na konkurs na parafie diec. chełmsko-lubelskiej.

Inc. „Quaestiones propositae ad resolvendum in Concursu indicto ad vacans Beneficium Curatum in Oppido Kazimierz, Diaecesis Helmensis et Lublinensis pro Die 5 Junii Anno 1799"; następują podobne tematy konkursów na wakujące parafie w Łukowie 1799, Białej i Zemborzycach 1800, Goraju i Włostowicach 1800, Końskowoli 1800, Prawnie 1800, Zajsławicach 1801; dalej już egzaminy ogólne aż do r. 1826. Wolna karta z tematami na rok 1825.

Pismo kilku rąk.

Pochodzenie kancelaryjne.

K. nie zapisane: 1, 39.

Oprawy brak (zerwana).

Proweniencja: Kuria Diecezjalna Lubelska?

---

[37] Następuje słowo nieczytelne z powodu uszkodzenia tekstu („Steumensis"?).

[38] M. Załaszowski (1631—1703): Jus Regni Poloniae. Posnaniae 1702. Zob. Estreicher, XXXIV, s. 120.

[39] Florent Schoonhaven (1594—1648), holenderski prawnik i poeta, autor dzieła Emblemata (Gouda 1618).

[40] Z wydania łacińskiego (Kraków 1615 lub 1635). Zob. Estreicher, XVII s. 461.

39/1—3. *Łac. 1885—1889. 27×18 cm. Opr. pł.*

Historia Kościoła.

„Boleslaus Kłopotowski, I.C. et Historiae Eccl. in... Ecclesiastica Petropolitana Academia Professor: COMPENDIUM HISTORIAE ECCLESIASTICAE. Petropoli, in Officina Lithographica V. Freiman, 1885—1889" [41].

T. I. Ab Ecclesiae primordiis ad saec. VII exitum str. 416+VI.

T. II. Medium Ecclesiae Aevum s. 565+VII.

T. III. Ab orta Pseudoreformatione ad magnam rerum in Gallia subversionem s. 320+IV.

Prowenienc ja: Biblioteka Seminarium Duch. w Lublinie.

Drugi egzemplarz tomów 1 i 3 (39a) z własności ks. Ludwika Kwieka. Kamieniodruk.

40. *Łac.-pol. Poł. XIX w. 25×21 cm. K. 92 nie foliowanych. Opr. tektura.*

Wykład teologii moralnej.

„Compendium Theologiae Moralis".

I rozdz.: „Quid sit theologia moralis et practica";

Ostatni rozdz.: „Quae Confessarius et Paenitens (sic!) agere debet (sic!) initio confessionis".

Jest to podręcznik szkolny przepisany bardzo starannie; na marginesach polskie i łacińskie glossy różnego charakteru: przysłowia, notatki z historii Polski, wiersze, próbki podań. Np. na wewn. str. tylnej okładki A tak szereguje współczesne prądy: „Deismus, politeismus, Panteismus, Spinosismus, Indifferentismus, Scepticismus, Epicureismus, Stoicus, Atheismus".

Prowenienc ja: Misjonarze św. Wincentego, Warszawa („Varsaviae ad S. Crucem" — ostatnia karta nie numer.)

41. *Pol. Koniec XVIII w. 17×12 cm. K. 64. Opr. płsk.*

Traktat moralny w 12 rozdziałach.

Rozdział I „O stanie naturalnym" — rozdz. XII „O nieszkodzeniu innym".

Brak karty tytułowej.

Pismo jednej ręki, staranne.

Prowenienc ja: 1) „Ex libris Thomae Reich (Peuch) SP" [42] k. 1r.

2) „Z Bibloteki (sic) Kollegii naj. XX PP (Pijarów) w Łukowie" k. 1r.

42. *Łac. 1738. 16×10 cm. S. 114 i 3 nie pagin. Opr. sk.*

„Fabius. Dialogus in quo Senex Fabius Juveni Herciniano Civilem Prudentiam Explicat. Editio Secunda. Anno Domini 1738 d. 12 Junii" [43].

Traktat z zakresu wiedzy o życiu i dobrych obyczajach. Odpis z tekstu drukowanego.

Pismo jednej ręki.

Oprawa częściowo zniszczona przez kornika.

Prowenienc ja: Pijarzy — Łuków s. l.

---

[41] Bolesław Kłopotowski (1848—1903), od 1877 wykładał prawo kanoniczne i historię Kościoła w Akademii Duchownej w Petersburgu, w r. 1897 został jej rektorem; w 1899 biskupem łucko-żytomierskim, a w 1901 arcybiskupem mohylowskim. Zob. M. Żywczyński, PSB, XIII s. 68.

[42] Katalogi pijarskie nie znają takiego nazwiska.

[43] Estreicher (XVI s. 154) zna tylko wydanie w Oliwie 1682.

43. *Łac.-pol. 1699. 15,5×10 cm. S. V+170, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik życia duchowego.

„Vita spiritualis, seu methodus recte et religiose vivendi, Omnibus Servire Deo volentibus Accomodata, Anno Dei Hominis 1699".

1) Definicje i metody odprawiania modlitwy s. 1—10.

2) Różne modlitwy i akty strzeliste s. 11—36.

3) Rozmyślania (metoda franciszkańska) s. 37—108.

4) „Recollectiones" (teoria i modlitwy) s. 117—138.

5) „Praecipua studia religiosi" (krótki wykaz praktyk życia doskonałego) s. 139—140.

6) „Benedictiones variae", m.i. „Exorcismus contra Mures" (s. 155), „Benedictio Cerevisiae" (s. 157), s. 141—160.

7) „Sposób gotowania się do świątobliwey śmierci" s. 161—168.

Pismo jednej ręki. Tytuł w ornamencie gałązek oliwnych.

Prowenienc ja: Franciszkańska („recommendat nobis Seraphicus Pater" s. VI).

44. *Łac.-pol. 1761. 15,5×9,5 cm. S. IV+187. Opr. sk.*

„Breve compendium saepius occurrentium Benedictionum ex Approbatis Authoribus Conscriptum Anno Domini MDCCLXI".

M.i.n. „Benedictio Lactis Maleficiati" s. 113.

Pismo jednej ręki. Nagłówki wykonane czerwonym atramentem.

Prowenienc ja: brak danych.

45. *Łac.-pol. 1675. 15,5×10 cm. K. 59, w tym 10 nie zapis. Opr. zerwana.*

Silva rerum.

1) „Liber sententiarum selectissimarum notatorumque variarum, A. 167[5]" k. 1—34v.

Są to różne przysłowia, głównie łacińskie, z klasyków rzymskich, Ojców Kościoła i pisarzy nowszych, m.in. „Machiavelus" (k. 19v).

2) „Ex cronica Gvagvini (sic). Descripti Lechiarum Reges Polonicis versibus" k. 41r—48v, 49v—52v.

Inc. „Lech. Gdzie teraz Sarmacyia, tam pustynie były..."; Expl. „...(Zygmunt III) ...jaka sprawa przystoi krolewskiey Osobie".

3) „De historia notata. Quid sit historia" k. 49r.

4) „1606. In die S. Paschae Benedictiones" k. 57v—58v.

Pismo 2 rąk. Karty nie zapis. 35—40, 53—37, 59.

Prowenienc ja: brak danych.

46. *Łac.-pol. Połowa XVII w. 16×10 cm. K. 233, w tym 13 nie zapis. Opr. sk.*

Zbiór sentencji z Pisma św., Ojców Kościoła, etc. w układzie alfabetycznym, pod poszczególnymi hasłami.

Wyjątki z jakiegoś traktatu o sztuce oratorskiej k. 227—232.

Zbiór — rozpoczęty jedną ręką, lecz kontynuowany następnie przez kilka innych — został najprawdopodobniej sporządzony dla użytku ascetycznego lub kaznodziejskiego.

Chronologia: „Campana mirabilis" św. Paulina z Noli (k. 21v), cytuje przykłady głoszonych przez nią nieszczęść, ostatni z r. 1601. Charakter pisma z poł. XVII w.

Pismo kilku rąk, wszystkie z XVII w.

Oprawa częściowo zniszczona przez kornika.

W tekst rpsu włożona wolna kartka, oryginał-kwit na dług wystawiony arendarzowi nowodworskiemu przez M. Słotwieńskiego, 11 V 1751 r.

Prowenienc ja: brak danych.

47. *Łac.-pol. 1747. 16×10 cm. S. VII+281, w tym 25 nie zapis. Opr. sk.*

Modlitewnik.

„Compendium variarum orationum ad Deum et Virginem Mariam eiusque Sanctos et Sanctas. Scriptum Varsaviae per Paulum A., Anno 1747 Die 8 Martij".

Zawiera m.in.: „Corona BMV", bardzo charakterystyczna, zbliżona do różańca, tajemnice Męki P. są przeplatane tajemnicami Dzieciństwa Chrystusa s. 24—36; różne modlitwy polskie (m.in. do św. Pawła Pustelnika, Ignacego Loyoli, Stanisława Kostki, Brygidy, świętych benedyktyńskich) s. 242—255.

Pismo jednej ręki.

S. nie zapis.: 225—237, 266—279.

Prowenienc ja: 1) „Formula dedicandi se BMV... ego Paulus..." s. 68; 2) Misjonarze lubelscy.

48. *Łac. 1747. 16,5×10,5 cm. S. VI+108, w tym 6 nie zapis. Opr. płsk.*

Skrót teologii moralnej.

„Compendium Theologiae Moralis, Ad Examen ordinandis Perutile, Variis ex Authoribus desumptum per V. Simonem Białasiewicz, in Seminario Lublinensi, Anno Dni 1747 die 31 Maij".

Układ według haseł tematycznych, uszeregowanych w porządku alfabetycznym; odpowiedzi bardzo lakoniczne; „autorów" nie cytuje.

Pismo jednej ręki.

Prowenienc ja: 1) Szymon Białasiewicz [CM]. 2) „Ex libris Rdi Josephi Zagorski CM" [44], s. 104 (inną ręką). 3) Misjonarze — Lublin.

49. *Łac.-pol. 1758. 17×10 cm. K. 94, w tym 18 nie zapis. Opr. półsk.*

Notatki nauczycielskie Pijara.

1) „Brevis Historiae Regni Poloniae collectio, profectus gratia Nobilis Juventis atque egregiae tertiam Classem in Scholis Piis frequentantis Gorae [Calvariae?] A° D^{i} 1758" k. 1—33.

Podział według dynastii (Lechi, Piasti, Jagiellonis, Sigismundi Sueciae, Augusti serenissimi).

2) „Pytania do Historyi należące" k. 36—62.

3) „Veritas Catolica (sic!), hoc est Catechesis Romana" k. 76—90. Jest to katechizm rzymski.

---

[44] Nie zidentyfikowani. Katalogi misjonarskie znają tylko Szymona Białoszewicza, który wstąpił do zgromadzenia w 1773 r. i został wydalony przed złożeniem ślubów. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 59.

Pismo jednej ręki.
Karty nie zapisane: 34—35, 63—75, 91—94.
Oprawa nieco zniszczona przez kornika.
Proweniencja: 1) Pijarzy Góra Kalwaria. 2) Pijarzy [Opole?].

50. *Łac.-pol. 1740—1741. 16×9,5 cm. K. 164, w tym 4 nie zap. Opr. płsk.*

Zbiór mów.

„Varietas Mariae Summe Delectans. Orationes Oratorum, seu Artificia Varia in Praxi proposita servitura pro commoditate et utilitate Elegantiae amatoribus. In Atheneo Luceorigensi (sic!) sub calamum data, Anno Dni quo carnem assumpsit Humanam Deus 1740 in Annum 1741".

Są to mowy na różne okoliczności, głównie na cześć urzędników świeckich.
Na wewn. str. I okładki inną ręką: „Faba S. Ignatii od Trucizny".
Pismo jednej ręki.
S. nie zapisane: 105, 106, 128, 136.
Oprawa bardzo zniszczona.
Proweniencja: Jezuici, Łuck?

51. *Łac. Pocz. XIX w. 16×9,5 cm. S. 477, w tym 20 nie zapis. Opr. płsk.*

„Manuale Caeremoniarum Romanarum. Anno Domini [b] F. Staniszewski, C.C.Mys.".

Pismo jednej ręki.
S. nie zapisane: 455—475.
Proweniencja: 1) F. Staniszewski CM.[45]. 2) „Ex libris Congr. Mis. Domus Lublin." s. 1.

52. *Łac. Koniec XVIII w. 16×10 cm. K. 154, w tym 14 nie zapis. Opr. płsk.*

„Processus Fori Spiritualis contumatialis".

Pismo jednej ręki, staranne.
Oprawa bardzo zniszczona przez kornika.
Proweniencja: „Andreae Niewiadowski", k. 1.

53. *Łac.-pol. 1728/30, 2 poł. XVIII w. 16×9,5 cm. S. 114 Opr. zerwana.*

„Tractatus compendiosus de Computo".

Pismo zasadnicze 3 rąk. Na marginesach dużo przypisów ręki czwartej, późniejszej.
Z oprawy zachowała się tylko 1 okładka.
Do chronologii: „v.g. Luna pro die 8va Decembris Anni 1730 erit..." s. 50 (ręka 1); „v.g. Anno 1728 in quo habebamus..." s. 66 (ręka 1). Szwecja przyjęła kalendarz gregoriański w 1753 s. II (ręka 2).
W tekście 3 luźne kartki z obliczeniami komputowymi i 1 z wyjaśnieniami terminów starogreckich.
Proweniencja: brak danych.

---

[b] Roku nie podano.

[45] Franciszek Staniszewski CM (1788—1843), ur. w diecezji lubelskiej, wstąpił do zgromadzenia 29 IX 1808 r. w Warszawie; na kapłana został wyświęcony w r. 1812; zmarł w Warszawie. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 80.

54. *Łac. 2 poł. XVII w. 15,5×9,5 cm. K. 106. Opr. półsk.*

Retoryka.

1) „Rhetorica", k. 2r—85v.

2) „Epitome selectarum Historiarum, Eruditionum, Fabularum Poeticarum, Insularum, Regionum, Urbium, Fluviorum, Montium celebriorum, per Alphabetum digestum, Ex Variis Authoribus collectum" k. 86—102.

3) Wypisy z ód łacińskich Horacego k. 102—103v.

4) „Elegia Supra Christum Tudentem in Horto Getsemani. Jaroslaw, 6 martii 1698" k. 104r—105v.

Pismo kilku rąk.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: „Franciscus Kozański. F. Achatius a S.mo Sacramento, Car[melita] Disc[alceatus]" [45a].

55. *Łac. 1703. 16×10 cm. K. 324, w tym 12 nie zapis. Opr. tektura.*

Zbiór wypisów retorycznych.

1) „Hierogliphica" s. 1—472.

Zbiór krótkich wierszy łac. ułożonych tematycznie. Tematyka religijna i świecka. Na s. 451—472 indeks.

2) „Gnomologia Curtiana, Id est Sententiae ex Q. Curtio et Caeteris Authoribus selectae" s. 477—490.

Ułożone wg alfabetu.

3) „Sententiae ex ipso Faminio (sic) Strada selectae" s. 490—505.

4) „Sententiae ex Horologio Principum" [46] s. 506—584.

5) „Mini sententiae" s. 589—597.

6) „Supellex sententiosa ex Seneca" s. 598—603.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: 4 knlb, 644 s.

Oprawa tekturowa bardzo zniszczona, grzbiet zdarty.

Proweniencja: „Ego sum possessor huius Libri Theodorus Turski, Auditor Eloquentiae Anno Domini 1703" k. 2 nlb, tą samą ręką co tekst.

56. *Łac.-pol. Koniec XVIII w. 15,5×9,5 cm. S. XIV+256. nie zap. 15 Opr. płsk.*

Pomoce duszpasterskie.

1) „Wyprawa w drogę Wieczności. Quomodo visitandus est infirmus" s. 1—199.

Łacińskie teksty rytuału są przeplatane modlitwami i przemówieniami polskimi. Widać wielką troskę o wyjaśnianie tekstów łacińskich i ceremonii, np. modlitwy polskie przed namaszczeniem poszczególnych zmysłów (s. 34—39); pięknie parafrazowane Ojcze nasz i Zdrowaś Maria (s. 51—61).

2) Błogosławieństwo papieru, atramentu, pióra i pieczęci s. 200—206.

Pismo 3 rąk.

Proweniencja: brak danych.

[45a] Franciszek Kozański OCD, w zakonie Akacjusz od Najśw. Sakramentu (1708—1754), pochodził z wołyńskiej rodziny szlacheckiej; profesję zakonną złożył 28 X 1728 r. w Przemyślu, na kapłana został wyświęcony w r. 1732, po odbyciu studiów teologicznych w Lublinie. Występuje w aktach prawie wszystkich klasztorów karmelickich. Zob. Archiwum Klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

[46] Antoniego Guevara. Zob. rps 37.

57. *Łac. 1731. 16×9,5 cm. S. 360, w tym 10 nie zapis. Opr. sk.*

Ceremoniał rzymski.

[Manuale caeremoniarum romanarum].

Pismo jednej ręki.

Oprawa: grzbiet zerwany.

Proweniencja: 1) „Spectant hae Caeremoniae ad R.D.P.M. Kreczkowski, Cleric. Saec. in Com. Vivent. Incepi has Caeremonias scribere A° 1731, Festo S. Mariae Magdalenae, finivi autem illas A° 1732, die 12 Martij" s. I. (to samo z dodatkiem „manu propria" powtórzone na s. 348). 2) Bartoszki, Węgrów.

58. *Łac. 1737. 16,5×10,5 cm. S. 89+190, w tym 4 nie zapis. Opr. zerwana.*

Silva rerum.

1) „Tractatus Compendiosus de Computo" z r. 1737 (cfr. przykład s. 75) s. 1—86.

2) „Rhetorica sacra" s. 1—188.

Zawiera m.in. „Modus concionandi in Missionibus ab Adm. R.D. Almeras[47] in Poloniam missus" s. 180—188.

Pismo 2 rąk. Każda z 2 części ma osobną paginację.

Proweniencja: Misjonarze św. Wincentego — Lublin.

59. *Łac. Koniec XVIII w. 16×10 cm. K. 234, w tym 14 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik liturgiczny.

„Summa Rubricarum, seu Computum, in quo omnia quae pertinent ad Officium Divinum continentur... Scriptum in Seminario Stradomensi."

1) Computus k. 4—41.

2) Summa Rubricarum s. 1—143.

3) Index Decretorum a Summis Pont. ab A. 1602 usque nunc a Patre Merato fideliter collectorum k. 1—27v.

Są to wyjątki z dekretów dla Polski w spr. liturgicznych (bardzo cenne), np. „Decretum Regni Pol. de SSmo Sepulcro, z 1 II 1744 (k. 12r). Dużo dekretów promisjonarskich. Ostatnia data 1766.

4) Kalendarz liturgiczny k. 33r—114r.

Pismo kilku rąk. Część I foliowana, cz. II paginowana, cz. III i IV foliowana.

Proweniencja: 1) „Ad usum... bkawski, Congr. Missionis", k. tyt. 2) Misjonarze św. Wincentego, Lublin.

60. *Łac. 1693. 15,5×9,5 cm. S. 435, w tym 76 nie zapis. Opr. sk.*

Książka do nabożeństwa.

„Religiosus Viator, Sanctis ad Deum et Aeternitatem Beatam contendens itineribus, Seu Variae Devotiones et Praeparationes tum ad Sacram Mensam, tum ad Mortem Sancte obeundam, Ex Variis Magni Spiritus Virorum, tum manuscriptis, tum impressis collectae Ac in §§ suos ordinate digestae Anno Viae nostrae, Viatoris Dei-Hominis 1693, Lublini".

1) „Pars Ima. Sacrum iter per Varium Dei Cultum" s. 1—92.

[47] R. Almeras, pierwszy następca św. Wincentego a Paulo, ułożył tzw. „małą metodę" przeprowadzania misji. Zob. A. Schletz: Współpraca Misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej. Kraków 1946 s. 155.

2) „Pars II. Hebdomada Sancta Ss.mae Dei Genitricis cultui deputata, seu Variae Devotiones in singulos hebdomadae dies dispositae" s. 93—224.

3) „Pars III. Sacrificium Amoris, seu modus audiendi sacrum per continuos Amoris Divini Actus cum recogitatione Passionis Dominicae. Idem modus celebrantibus servire poterit" s. 247—410.

4) „Brevis instructio pro infirmis... Ex P. Nazareno in Palmeto caelesti" s. 413—432.

Jest to zbiór modlitw i praktyk pobożnych.

Pismo 3 rąk współczesnych.

Paginacja oryginalna rękopisu: S. 432, knlb. 2. Strona 349/50 sklejona, z litanią do św. Józefa wewnątrz.

Oprawa: Skóra współcz., bardzo zniszczona przez kornika, dół grzbietu wyrwany.

Autorzy cytowani: „Ex P. Pawłowski modis in Locut. traditis"[47a] (s. 1), „Haec in R.P. Gasp. Druzbicki" (s. 41), „Thoma a Kempis" (s. 26), „Ex Speculo magno exemplorum P. Fr. Augustini Petreli, Praed." (s. 175).

Prowenienca: Jezuici — Lublin?[48].

61. *Pol. 2 poł. XVIII w. 16×9,5 cm. i mniej. K. 49. Opr. sk. wsp.*

Podręcznik rekolekcjonisty.

1) Kurs rekolekcji 8-dniowych k. 1—44v.

2) Plan rekolekcji 3 i 5-dniowych k. 45r-v.

3) „Modlitwa do Św. Wincentego a Paulo" k. 46r—47r.

4) Spis przywilejów udzielonych Misjonarzom k. 48r—50r.

Pismo jednej ręki.

Konserwacja: dobra.

Oprawa współczesna, skóra malowana na czarno, stan dobry.

Prowenienca: 1) „Ad usum D. Piotrowicz"[49] k. 2r. 2) Misjonarze lubelscy.

62. *Łac.-pol. 1 poł. XVIII w. 15×9,5 cm. K. 144, w tym 5 nie zapis. Opr. pergamin.*

Podręcznik liturgiczno-duszpasterski.

1) „Praesidium sive libellus Infirmorum" k. 7r—47v.

Zawiera: „modus ministrandi Viaticum" k. 8r—17v. „Testamentum animae" k. 18r—25v. Siedem Psalmów pokutnych (po polsku) k. 26r—47v.

2) Zbiór brewiarzowych lekcji historycznych o świętych k. 55r—84r.

3) Zbiór oficjów o świętych k. 85r—137r.

4) Index do całego tomiku k. 142r.—v.

Pismo 2 rąk.

Oprawa: pergamin malowany na zielono. K. 7 sklejona z dwu. Grzbiet oprawy prawie zjedzony przez robaki.

[47a] Zob. rps 71.

[48] Na podstawie cytowanych autorów oraz „Oratio ad... SPN Ignatium" s. 433.

[49] Ignacy Piotrowicz CM (1741—1786), ur. w Warszawie, tamże wstąpił do zgromadzenia 21 VIII 1758; w latach 1764—1767 kaznodzieja i profesor wymowy w Warszawie, w l. 1767—1780 eksklaustrowany ze względu na rodziców potrzebujących pomocy; był w tym czasie profesorem seminarium w Pułtusku i proboszczem (zob. rps 125); po powrocie do zgromadzenia pracował w duszpasterstwie, najpierw w Warszawie, a od 1782 r. w Lublinie, gdzie był dyrektorem misji; zmarł w Lublinie 8 V 1786; wybitny talent kaznodziejski. Zob. A. Schletz: Słownik biograficzny, t. 2.

Proweniencja: 1) Inną ręką: „Istum librum habeo post obitum Adm. Vdi Pris Joannis Orłowicz, cum licentia Adm. Vdi Pris Simonis Uberman, Guardiani pro tunc Conventus Lesnioviensis, AD 1729, die 24 Martii. Fr. Franciscus Kozakiewicz" k. 54v. 2) „Pater Eusebius Zaczkowski est possessor hujus Libri", wewnętrzna str. II okładki. 3) „Applicatur Biblot. (sic) Łucoviensi P.P. Bernardinorum post obitum P. Eusebii Zaczkowski 1743" k. 8r.

63. *Łac. 1758—1769. 15,5×9,5 cm. K. 124, w tym 5 nie zapis. Opr. płsk.*

„Tractatus de Locis Theologicis".

Traktat w duchu „controversiarum" o Piśmie św., papiestwie, soborach, znamionach Kościoła itp; autor cytuje głównie Bellarmina, raz „La Croix" (k. 123v). Na k. 114v—121r daje listę papieży; ostatni jest Klemens XII od 1750 (sic) jako żyjący (chodzi tu prawdopodobnie o Klemensa XIII, 1758—1769).

Na wewn. stronie I okładki: „Jakob Lukaszczyk, Katarzyna".

Pismo jednej ręki, bardzo staranne; reklamanty.

Oprawa dobrze zachowana, grzbiet i rogi obciągnięte czerwoną skórą.

Proweniencja: pieczątka na k. 6r z napisem „Biblioteka PP Capucinorum Lublini".

64. *Łac. 1703. 15×10 cm. K. 222, w tym 4 nie zapis. Opr. półpł.*

Podręcznik retoryki.

„Orator Polonus Sacer, id est concionator ad Ecclesiae Rostra, Politicus, id est senator et Nobilis Ad Comitia, Comitiola, Legationes, Nuptias, Funera, Epistolas, etc., etc., Judex et Causidicus Ad Tribunalia Regni, Judicia Terrestria, Castralia, et quaevis alia, Miles Ad Militares Commissiones, Judicia Castrorum, seu Militaria, Civis ad Magistratum Civitatensem, Rhetor Scholasticus Ad salutationes Hospitum, Gratulationes Festorum Honorumque, Praeceptis Classicorum Rhetorum Facili Methodo Juxta Normam Currentis Saeculi Instructus Calissij 1703".

Pismo jednej ręki, staranne.

Grzbiet oprawy nieco zniszczony.

Proweniencja: „Sum Domus Conventus Vlodaviensis [Paulinów] A. Dni 1724", pod tytułem, inną ręką.

65. *Łac. Poł. XVIII w. 15×9,5 cm. K. 168. Opr. zerwana.*

Ceremoniał.

„Manuale Caeremoniarum Particularium suis temporibus servandum".

1) Ceremonie na święta roku kościelnego k. 1—81.

2) „Manuale caeremoniarum episcopalium" k. 81—125.

3) „Manuale caeremoniarum particularium" na różne okoliczności, jak święcenia etc. k. 125—168.

Pismo 2 rąk. Druga — nieco późniejsza — wykorzystała wolne karty w tekście.

Oprawa zerwana, na grzbiecie ślady skóry.

Proweniencja: „R.K.S." k. 1 (ołówkiem). Innych danych brak.

66. *Łac. Połowa XVIII w. 15×9,5 cm. K. 43. Zeszyt.*

„Methodus compendiosa Reformationis Ecclesiasticae in Decretis Concilii Tridentini contenta".

Jest to wyciąg z dekretów Soboru Trydenckiego odnośnie praktycznej organizacji życia kościelnego; dużo o obowiązkach biskupów, proboszczów, seminaria etc.

Pismo jednej ręki.

Inną ręką na wewnętrznej stronie I okładki i na ostatniej stronie tekstu (k. 43r—v) mowa o przyjęciu w Polsce dekretów trydenckich i ich umieszczeniu w V Księdze Konstytucji prowincji gnieźnieńskiej.

Proweniencja: brak danych.

67. *Pol. Koniec XVIII w. 15,5×9,5 cm. K. 219, w tym 5 nie zapis. Opr. zerwana.*

Katechizm misyjny.

Każda nauka kończy się 3 przykładami.

Na s. 9—18 mowa o obowiązku wysyłania dzieci i czeladzi na naukę katechizmu w czasie misji.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: s. 3—452, w tym 6 k. wyrwanych.

S. nie zapisane: 442—452. Brak początku i końca tekstu.

Oprawa zerwana (brak) wraz z partiami tekstu.

Proweniencja: brak danych.

68. *Łac. XVIII w. 16×9,5 cm. S. 246. Opr. sk.*

Modlitewnik.

„Clavis Aurea Piis Orationibus Cunctis Viatoribus Caelestis Vitae Januam Adaperiens".

Zbiór powszechnie znanych modlitw łacińskich, wiele przed i po komunii św.

Na s. 224—244 „Toni Psalmorum" (nuty gregoriańskie).

Pismo jednej ręki, staranne. Nagłówki i inicjały pisane czerwonym atramentem. Tytuł w ornamencie słonecznika, ozdoby kwiatowe na końcu poszczególnych części.

Ślady częstego używania.

Oprawa z ciemnej skóry, zniszczona na grzbiecie.

Proweniencja: „Bibliothecae Collegii Luco[viensis] obtulit P. Milanowski Sp." [50], na k. tytułowej.

69. *Pol. Początek XIX w. 16,5×10 cm. S. 532, w tym 25 nie zapis. Opr. płsk.*

Katechizm.

Lakoniczne pytania i odpowiedzi, bez przykładów.

Pismo jednej ręki. Tekst ujęty w ramki.

Prawy dolny róg tekstu zamoczony wodą.

Oprawa nieco zniszczona. Na grzbiecie wyciśnięte złotem: „Nauki parafialne".

Proweniencja: 1) „X. Antoniego Rozańskiego" (przekreślone inną ręką), wewn. str. I okładki. 2) „Z Księgozbioru Xdza F.R. Hubera" s. I.

---

[50] Piotr Milanowski SP (1794—1846) wstąpił do zakonu w 1816 r.; po wyświęceniu na kapłana w r. 1820 uczył w szkołach pijarskich w Łowiczu, Chełmie, Wieluniu, Łukowie i Opolu Lubelskim; po powstaniu listopadowym starał się o eksklaustrację; w r. 1845 wrócił do zgromadzenia; zmarł w Radomiu. APK, Matricula II nr 63.

70. *Franc. Koniec XVIII w. 16×9,5 cm. S. 159. Opr. sk.*

„Sur les dispositions pour offrir les S.S. mysteres et pour y participer avec fruit".

Traktat ascetyczny w 17 „dispositions". Inc. „Il ny a rien, N. qui m'ait s. plus prepeur que Votre lettre..."; expl. „...ce qui vient de moy. S. Aug. lib. 15, de Trinit. c. ultimo".

Pismo jednej ręki, staranne, górna część tekstu i paginacji obcięta.

Na oprawie i w tekście ślady kornika.

Proweniencja: „Ex libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" s. 1.

71. *Łac. 1740. 15,5×9,5 cm. K. 130, w tym 8 nie zapis. Opr. sk.*

Rozmyślania rekolekcyjne.

„Locutio Dei Ad cor Religiosi In sacra Per decem vel octo dies Exercitiorum Spiritualium Solitudine Annuatim commorantis, per dies singulos digesta A P. Daniele Pawłowski [1626—1673], Societatis Jesu Theologo"[51].

Pismo jednej ręki.

Składki A_1—P_6.

Oprawa zniszczona, na brzegach ślady złoceń.

Proweniencja: 1) „Fris Seraphini Pełka[52] O. Sancti Pauli P. Eremitae die 10 7-bris 1740" k. Vv (inną ręką współcz.). 2) Jeszcze inną ręką, późniejszą: „Ex libris Fris Paulini Szaniawski[53] cum Benedictione Superiorum" k. IVr.

72. *Łac. Połowa XVIII w. 17×10,5 cm. K. 89 w tym 2 nie zapis. Opr. półpł.*

Reguły pijarów.

„Constitutiones seu Regulae Novitiorum Religionis Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piiarum (sic)".

Pismo 2 rąk.

Jeszcze inną ręką pod tytułem: „bene 1879 R".

Oprawa: grzbiet zerwany, okładki odrywające się. Ślady kornika.

Proweniencja: Pijarzy [Opole].

73. *Łac. Koniec XVII w. 16×10 cm. K. 192, w tym 2 nie zapis. Opr. pergamin.*

Podręcznik teologii moralnej.

Bardzo ściśle oparty na Sumie św. Tomasza; na początku poszczególnych paragrafów odnośniki do Sumy.

Zawiera: De sacramentis, excommunicatione, irregularitate, komentarz do 10 przykazań Bożych i Ojcze Nasz; § 5: „Excommunicationes Reservatae Papae extra Bullam Cenae" — wymienia w porządku chronologicznym wszystkie postanowienia papieży; ostatni cytowany jest Urban VIII, 1627 r.

---

[51] Jest to odpis z któregoś z pierwszych ośmiu wydań dzieła Pawłowskiego drukowanego pod tym samym tytułem (wyd. 1 Calisii 1673, wyd. 8 tamże 1685). Następnie dzieło to z uzupełnieniami, których brak w naszym rękopisie, miało jeszcze 12 wydań; było tłumaczone na polski (1675), niemiecki (1692) i hiszpański (1739). Zob. Estreicher, XXVI s. 160—162.

[52] O. Serafin Franciszek Pełka (1709—1758) profesję zakonną złożył w r. 1727; był prefektem muzyki, zmarł 1 XI 1758 na Jasnej Górze. AJG 77 s. 656, 150.

[53] O. Paulin Florian Szaniawski, kaznodzieja; profesję zakonną złożył w r. 1682, zmarł 5 V 1705 r. w Wieruszowie.

Pismo jednej ręki.
Oprawa pergaminowa odrywająca się od grzbietu.
Stan zachowania dobry.
Prowenienc ja: „Ex libris Jacobi Regulsky" k. 3r.

74. *Łac. XVIII w. 16×10 cm. K. 337. Opr. zdarta.*
„Promptuarium pro formandis processibus".
Pismo jednej ręki.
Prowenienc ja: „Bibliothecae Conventus Lucoviensis PP. Bernardinorum".

75. *Łac. 1754. 15,5×9,5 cm. S. 334, w tym 21 nie zapis. Opr. zerwana.*
Wypisy ascetyczne.

„Flores Sententiarum Ex S. Scriptura aliquantum, ex SS. Patribus plurimum, fidelissime desumpti, usui viventis Deo animae saluberrime perutiles et ad curandam salutem aeternam dulcissime Compungentes. Collecti Anno D. 1754 et Colligendi in sequentes".
Są to wypisy ułożone tematycznie według alfabetu, np. A: „Amor Dei", „Angeli" etc.
Pismo jednej ręki.
Luki w paginacji: po 309 następuje 400, po 409 — 500.
Oprawa: rps oklejony papierem w miejsce zerwanej oprawy oryginalnej.
Prowenienc ja: „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. III.

76. *Łac. Przełom XVII/XVIII w. 15,5×9 cm. K. 191, w tym 2 nie zapis. Opr. pergamin.*
Silva rerum z teologii dogmatycznej i moralnej.
1) O sakramentach k. 1—78r.
2) De actibus humanis, de legibus, de peccatis k. 79—160r.
3) „Notitiae Speciales circa Praxim Curiae Ecclesiasticae" k. 161—168r.
4) „Propositiones in materia fidei et morum a tribus SS. Pont. Alexandro VII, Innoc. XI et Alex. VIII damnatae, iuxta ordinem materiarum in unum collectae, una cum censuris et declarationibus a Clero Gallicano anno Milesimo Septingentesimo emanatis" k. 169—189v.
5) „Propostitiones quinque Jansenij Iprensis ab Innoc. X an. 1653, 9 Junij damnatae" k. 190r—v.
Nry 4 i 5 to suche teksty, bez komentarza.
Pismo 4 rąk: ręka I pisała nry 1—2 i 5; ręka II — 3; ręka III i IV — 4.
Po k. 160 wycięte 18 kart zapisanych (ślady).
Oprawa: pergamin zniszczony przez kornika, spod brązowej farby widać nuty gregoriańskie z tekstem pisanym gotykiem.
Prowenienc ja: brak danych.

77. *Pol. Początek XIX w. 16×10 cm. S. 244. Opr. sk.*
Katechizm rzymski.
Zawiera 29 długich nauk; na s. 244 indeks.
Pismo 3 rąk, staranne.
Oprawa: czarna skóra, stan dobry.
Brak stron od 238 do 242.

Prowenienc ja: 1) „Ex Libris Fri (sic) Fidelis" [54], wewn. strona I okładki. 2) „Ad usum Sebast. Chmielowski", wewn. strona II okładki. 3) Pieczątka z napisem: „Bibliotheca PP. Capucinorum Lublini" s. 1.

78. *Pol. 1823. 17,5×11 cm. S. 225. Opr. tektura.*

Katechizm.

„Obiaśnienie dokładniejsze Nauki Chrześciańskiey, ułożoney na rozkaz ś.p. Papieża Klemensa VIII Od Nayprzewielebnieyszego Kardynała Roberta Bellarmina, Przeyrzaney i Approbowaney od Kongregacyi Reformy, Przedrukowaney w Rzymie Roku 1783 A później przetłumaczoney przez iednego Kapłana z Zgromadzenia XX Maryanów z Włoskiego Języka na polski".

Oryginał R. Bellarmina: „Christianae doctrinae explicatio", napisany 1603 r.

Autor tłumaczenia: „Pisałem ten Katechizm będąc ieszcze w Nowicyacie w Skurcu r. 1823 — Ksiądz Antonin Jastrzębski Maryanin" s. 2.

Pismo jednej ręki, stan zachowania dobry.

Oprawa tekturowa bez grzbietu.

Prowenienc ja: [Marianie — Skurzec].

79. *Łac. XVIII w. 17×10 cm. K. 319, w tym 54 nie zapis. Opr. zdarta.*

Traktat polemiczny o wierze, Wcieleniu i Kościele.

M.in. o znamionach Kościoła i rzekomej herezji Honoriusza I (k. 190—195). K. 57v: „Utrum scriptura vel sensus privatus, aut Laici sint Judices controversiarum Fidei. Nota: Lutherani et Calvinistae judicem controversiarum dicunt esse scripturam ipsam et spiritum privatum, Angli vero principes, saecutores Jansenii populum et omnes Presbyteros et simplices sacerdotes, Catholici primos pastores cum Summo Pontifice. Dei vero Verbum sive scriptum sive non scriptum esse regulam secundum quam fieri debet sententia".

Pismo 2 rąk współczesnych.

K. nie zapisane: 2, 92—109, 189, 196—205, 251—252, 277, 297—318.

Oprawa: okładki tekturowe, grzbiet zerwany.

Prowenienc ja: „Bibliothecae Congregationis Missionis Domus Lublinensis" k. 319v.

80. *Pol. XVIII w. 16×9,5 cm. S. 233. Opr. płsk.*

Traktat polemiczny.

„Zohar, co znaczy splendor, iasność, światłość, z okazyi starego Żydowskiego Zoharu, Izraelitom przyświecający do poznania prawdziwego Messysza Jezusa Chrystusa. Przez X. Poszakowskiego" [55].

Pismo jednej ręki. Brak końca.

Prowenienc ja: brak danych.

81. *Pol. Połowa XVIII w. 18×11,5 cm. S. 96, w tym 8 nie paginowanych. Opr. tektura.*

Żywoty świętych.

„Kalendarz Niebieski Na każdy Rok Służący, z przykładow y Żywotow SS

[54] Prawdopodobnie kapucyn o. Fidelis Jakub Stawiński (1770—1827), ur. 16 IV 1770 w Wiskitkach; do zakonu wstąpił 8 IV 1789 r. w Lubartowie, zm. 13 VIII 1827 w Warszawie.

[55] Jest to odpis z druku o identycznym tytule, wydanego w Warszawie u jezuitów w r. 1749. Ks. Jan Poszakowski (zm. 1755), autor wielu dzieł polemicznych i historycznych, nawiązuje tu do Sohar, dzieła rabina Simeona Jochaidisa. Zob. Estreicher, XXV s. 125n.

zebrany, teraz Wierszem Polskim Nayprzewielebnieyszeij Imci Pannie Małgorzacie Mariannie Rapstyńskiey, Ksieni prześwitnego (sic) konwentu Zwierzynieckiego zakonu S. Norberta Przez W.X. Cypriana Sapeckiego S.T.D., kaznodzieie kathedralnego krakowskiego oraz w kościele Farnym Archiprezbiteralnym Panny Maryi Ordynariiusza na ten czasz, Przeora konwentu SSS Troycy Zakonu kaznodzieyskiego Przypisany y do Druku Podanij Roku Pańskiego 1722, Dnia 7 Września w Krakowie w Drukarni Franciszka Czezarego“ [56].

Pismo jednej ręki, współczesne drukowi.

Proweniencja: „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. III.

82. *Pol. 1770. 17×10 cm. K. 98, w tym 9 nie zapis. Opr. płsk.*

Matematyka i geometria.

1) „Nauka o geometrii" k. 1r—24v.

2) „Wstęp do Algiebry" k. 25r—49r.

3) „Arytmetyka" (ręki późniejszej) k. 54r—96v.

Pismo 2 rąk.

K. nie zapisane: 1—2nlb, 50—54, 97—98.

Proweniencja: kilkakrotnie na marginesie „W. Borkowski' i „An. Borkowski".

83. *Pol. Koniec XVII w. 15×10 cm. S. 212, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Silva rerum.

1) „Dyskursu Teologicznego o Troicy Przenaświętszey Rozdział Pierwszy", potem II, III etc. s. 1—110.

2) „Pro strictiori Observantia contra Perpetuitatem noxiam Praelationis in Provincia, inductam per Abusum... Notatum hoc de Patribus Provinciae Anº Dni 1697" s. 113—124.

3) „Diskurs Theologiczny o wierze" (jest to raczej długie kazanie) s. 125—210.

4) „Ad S. Joseph, Sponsum BMV... carmine polonico oratio" s. 211n.

Pismo kilku rąk, ręki I wybitnie barokowe (Dyskurs o Troicy); cytuje Śmigleckiego s. 55.

Stan zachowania bardzo dobry.

Proweniencja: „Conventus Zamoscensis [PP. Reformatorum].

84. *Łac. Koniec XVIII w. 16×9,5 cm. K. 234, w tym 20 nie zapis. Opr. pł.*

Traktat apologetyczno-teologiczny.

„Quaestiones ex tractatu de fide“ (św. Tomasza?).

W teście m.in. „Ecclesiae Romano-Catholicae evidens credibilitas aperitur", „De visibilitate Ecclesiae", antymolinistyczne traktaty „De gratia" i „De praedestinatione".

Pismo jednej ręki.

Oprawa pł. oklejona papierem.

K. nie zapisane: 46—48, 80, 86—90, 222, 233, 244, 262—266, 270, 325; w foliacji po k. 109 następuje 200.

---

[56] Zob. Estreicher, XXVII s. 83 (nie podaje jednak drukarni). O. Cyprian Sapecki OP (zm. 22 IV 1724) był autorem wielu dzieł panegirycznych i kaznodziejskich.

Proweniencja: 1) „Ex libris Thomae Trojanowski CM" [57], skreślone na wewn. str. I okładki. 2) „Ex Libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 1r.

85. *Łac.-pol. Koniec XVIII w. 15×9 cm. K. 56, w tym 2 nie zapis. Opr. płsk.*

„S[ummarium] 10 Cogitationum de M. Pascal de Judeis" [58].

Traktacik kończy się innymi, polskimi rozważaniami antyjudaistycznymi.

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: brak danych.

86. *Łac. 2 poł. XVIII w. 15×9,5 cm. S. 216, w tym 47 nie zapis. Opr. sk.*

Notatnik studenta lub profesora seminarium.

1) „Tirocinium Eloquentiae Sacrae" s. 9—76.

2) „De computo" s. 97—167.

3) „Notata de Breviario" s. 169—170.

4) „Notata de Scripturae Sacrae Exercitio" (o pożytku studium Pisma św.) s. 201—206.

Pismo jednej ręki.

Stan zachowania bardzo dobry. Złocenia na grzbiecie oprawy.

Proweniencja: 1) „M.J. Rogucki" [59] s. 1, 216. 2) „Bibliothecae Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. 3, 9.

87. *Łac. Koniec XVII w. 15×10 cm. S. 122, w tym 18 nie zapis. Opr. płsk.*

„Casus [morales] a PP Confessarijs resolvendi".

1) „Resolvit ipsos M.V.Pr Electus Gvar[dianus] Lublinensis" s. 1—6.

2) „Casus M.V. Patris Symphoriani in Conv. Casimiriensi de Paschali Confessione" s. 7—11.

3) „Resolvit sequ. casus M.V.Pr Stanislaus Guardianus Casimiriensis" s. 12—14.

4) „Resolvit casus Cracoviae M.V.P. Victor Licholaccius" s. 15—21.

5) „Casus resoluti ad S. Annam" s. 22—105.

Rękopis bezcenny dla poznania zawartości bibliotek reformatów polskich w XVII w. Cytuje, często z wykazem stron, dzieła prawie wszystkich znanych wówczas teologów zajmujących się moralną: „haec resolutio sumpta est ex Martino Doct. Navaro" (s. 15), „Cracoviae est Sporer quo ad omnes 3 tomos" (s. 19); szczególnie często cytuje „Basseum", kard. Diana, Sporera, Bonacinę, Lessiusa, Toletusa, Henriqueza, Cajetana, Sancheza, Alberta de Albertis (Paradoxa moralis de ornatu mulierum s. 33), Molina, Lugo, lecz także i Tomasza z Akwinu (s. 39), decyzje papieży Klemensa X z 1670 (s. 55) i Innocentego XI z 1679 (s. 27).

Pismo jednej ręki, staranne.

Stan zachowania kodeksu dobry.

---

[57] Przybył do Lublina 15 X 1787, by objąć urząd prokuratora domu; innych danych o nim brak. CML s. 8.

[58] Zob. C. Constantin: Pascal Blaise. W: *Dictionnaire de Theol. Cath.* T. 11 s. 2143—2150.

[59] Mateusz Rogucki CM (1731—1761) z diecezji chełmińskiej, do zgromadzenia wstąpił 22 V 1753 r. w Warszawie; studiował teologię w Wilnie; w 1760 r. przeniesiony na stanowisko profesora seminarium do Lublina, zmarł tamże 8 VI 1761 r. A. Schletz: Słownik biograficzny, t. 2. Por. rps 533.

Prowenienc ja: 1) „Joseph laicus de Ordine Reformatorum" s. 57. 2) „N.B. Andreas Tysbyrek" s. I (inną ręką). 3) [Reformaci z Lublina lub Kazimierza].

88. *Pol. Koniec XVIII w. 17×10,5 cm. i mniej. S. VI+483, w tym 7 nie zapis. Opr. sk.*

Rozmyślania rekolekcyjne.

„Kapucyn na osobności przez dni dziesięć rozmyślaiący, albo ćwiczenia duchowne dla Braci Mniejszych Kapucynow O.S. Franciszka, przez Oyca Kajetana a Bergamo kapucyna ułożone a teraz z Włoskiego języka na Polski przez pewnego tegoż zakonu kapłana przetłumaczone, z pozwoleniem zwierzchności do druku podane w Krakowie" [60].

Pismo 4 rąk, do str. 30 staranne. Wiele składek wszytych odwrotnie. Stan zachowania tekstu dobry. Na grzbiecie oprawy ślady kornika.

Prowenienc ja: [O. Kapucyni — Lublin].

89. *Łac.-pol. XVIII w. 17,5×11,5 cm. K. III+77, w tym 7 nie zapis. Opr. półpł.*

„Dogma Lutheranorum".

W 10 rozdziałach zbija 10 podstawowych twierdzeń nauki luterańskiej: o Piśmie św. jako regule wiary, o usprawiedliwieniu, dobrych uczynkach etc.

Na k. 1r inną ręką, nieco późniejszą, właściwy tytuł dzieła, którego „Dogma" jest streszczeniem: „Improvidus suis Dogmatibus S. Scripturam devastans, Rectam rationem, et semetipsum evertens Lutheranismus, omnibus Christianam Veritatem amantibus exhibitus per R.P. Martinum Kreyssel SJ, Brunsbergae, [Typis Collegii Societatis Jesu], Anno Salutis 1712" [61].

Tą samą późniejszą ręką uzupełnienia i uwagi na k. Ir—IIIv oraz 59r—v. Na k. 75r—v indeks.

Pismo 2 rąk.

Oprawa z twardej tektury, brzegi tekstu malowane czerwono.

Prowenienc ja: brak danych.

90. *Pol. XVIII w. 18×10 cm. K. 38. Opr. zerwana.*

„Rozważania na 10 dni[owe rekolekcje]".

Mówi „Nauczyciel"; ponadto w każdym rozważaniu uwagi ranne, południowe i wieczorne „Jezusa z krzyża do grzesznika". Styl i układ zbliżone do Naśladowania Chrystusa Tomasza a Kempis.

Pismo kilku rąk.

Prowenienc ja: „Do Czytelnikow", dodane inną ręką „Lukowskich" k. 1r (n.b. w Łukowie istniały konwenty Bernardynów i Pijarów).

91. *Łac. Początek XVIII w. 16×9 cm. S. VI+262, w tym 4 nie zapis. Opr. płsk.*

„Regulae et Praxes Seminarii Interni Congregationis Missionis".

S. III: „Modus exercendi se ad Concionem".

Na końcu nuty gregoriańskie.

Pismo jednej ręki.

---

[60] Jest to przekład dzieła wydanego po włosku w Padwie w r. 1730. Biblioteka kapucynów w Krakowie posiada tylko późniejsze streszczenie łacińskie druku łacińskiego z r. 1755. Zob. K. Gadacz: Katalog s. 155.

[61] Por. Estreicher, XX s. 261.

Oprawa ze śladami złoceń w tekturze, trochę zniszczona. Stan zachowania tekstu dobry.

Proweniencja: 1) „Ad optatum Fri Cimerman[62] traditae a Directore Rndo Dno Grabicki[63] An 1722 I" s. V. 2) „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Varsaviensis ad S. Crucem. Seminarii Interni" s. V. 3) [Misjonarze św. Wincentego — Lublin].

92. *Łac. 1763. 19×15,5 cm. K. 345, w tym 4 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik filozofii.

„Cursus Philosophici Thomistici Annus Primus, quo philosophia rationalis, dicta Logica Maior. Principi Philosophorum Aristoteli et vel maxime menti Divi Thomae, Angelici Doctoris accomode explicari coepta, favente dignissimo Praeside, hoc est actuali Philosophiae Professore R.P. Josepho Juliano Paciorkowski[64], Ordinis S. Pauli primi Eremitae Presbytero Meritissimo, per R.F. Evaristum[65], eiusdem Instituti Professum Clericum ac huius scholae infimum Alumnum A° 1763 Scripta, diebus Novembris".

Wykład metodą scholastyczną.

Pismo jednej ręki, staranne. Tytuł w ornamencie.

Oprawa solidna z ornamentami tłoczonymi na grzbiecie. Brzegi tekstu malowane na czerwono. Stan zachowania bardzo dobry.

Proweniencja: Paulini [Włodawa].

93. *Łac. Przełom XVIII/XIX w. 18,5×12 cm. S. 151, w tym 2 nie zapis. Opr. półpł.*

„Prolegomena de Philosophia et logica generatim".

S. 150: „Finis logicae primae partis, nunc sequitur altera alio opusculo imprimenda" (!).

Pismo jednej ręki.

Oprawa bardzo zniszczona, ślady kornika.

Proweniencja: „Bibliotheca PP Capucinorum Lublini" s. 1.

94. *Pol. XIX w. 19,5×11,5, cm i mniej. K. 17, w tym 1 nie zapis. Zeszyt.*

Modlitewnik.

Rozważania nad Ojcze Nasz i 3 inne modlitwy.

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: inną ręką na okładce" Ks. S.J. Sakowski".

95. *Pol. XVIII w. 19×11,5 cm. K. 138, w tym 15 nie zapis. Opr. sk.*

Kazania misyjne.

---

[62] Jakub Cymerman CM, ur. 20 VII 1700 r. w Warszawie, przyjęty do zgromadzenia 29 V 1720 r.; w latach 1725—1727 był profesorem seminarium lubelskiego; być może spełniał tę funkcję także i później, gdyż zmarł w Lublinie po 1750 r. CML s. 3; AMS, Catalogus seminaristarum nr 288.

[63] Adam Grabicki CM (1677—1735), ur. w Toruniu 24 X 1677 r., do zgromadzenia wstąpił 19 VI 1704 r. w Warszawie; zmarł tamże 9 XI 1735 r. jako kaznodzieja. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 21; Catalogus seminaristarum nr 146.

[64] Józef Julian Paciorkowski (1733—1768) profesję zakonną złożył w r. 1750, studiował w Kroacji; był profesorem filozofii w Częstochowie i spowiednikiem apostolskim; napisał książkę Zwycięzca świata (Jasna Góra 1763); zmarł w Krakowie. AJG 77 s. 691n.

[65] Zob. rps 23.

M.in. bardzo charakterystyczne kazanie o pijaństwie (k. 73r—79r). Na k. 138r. spis kazań.

Na marginesie k. 44r.: „Panna Izabella Staniszewska" [66].

Pismo zasadniczo jednej ręki, tylko ostatnie karty pisane inną ręką.

K. nie zapisane: 122—137.

I składka i kilka kart z drugiej wydarte.

Oprawa zniszczona przez kornika.

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego?].

96. *Pol.-łac. XVIII w. 18,5×11,5 cm. S. 276+193, w tym 13 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik kleryka-katechisty.

1) Modlitwy łacińskie przed i po misjach s. 1—5.

2) „Przestroga dla kleryka na Missyą" s. 5—20.

Bardzo cenna dla poznania sposobu, w jaki przeprowadzono misje, wiadomo np. że misjonarze sami przygotowywali sobie posiłki; zawiera pouczenie jak należy uczyć katechizmu.

3) „Pacierz przed kateizmem" s. 20—24.

4) Nauki katechizmowe według nast. schematu: krótkie pytanie i odpowiedź, „pożytki", przykład. Są podzielone na 2 części, paginowane osobno: s. 25—272 i 1—185. W części drugiej nie ma przykładów.

Pismo kilku rąk.

Oprawa ze skóry z tłoczeniami na grzbiecie; stan dobry.

Proweniencja: „I.M. Bibliotheca Crasnicensi Canonicorum Regularium Lateranensium" s. III.

97. *Pol. Koniec XVIII w. 17×10 cm. i więcej. Ok. 160 kart. Ms zeszyty, lecz nie opr.*

Notatki z nauki języka greckiego.

Pismo jednej ręki.

Tekst pierwszej i drugiej składki wyrwany w prawym górnym rogu.

Proweniencja: brak danych.

98. *Łac.-pol. 1753. 17×10 cm. K. 263. Opr. sk.*

Notatnik kaznodziei.

„Gemma laboris ad coronam gloriae Dei Sanctorumque eius comparata, seu textus S. Scripturae varii, Novi et Veteris Testamenti, selectae [ex] SS. P[atribus] sententiae... pro Concionibus facilius efformandis breviter collecta, Anno 1753tio, Die 4ta Julii, Varsaviae".

Układ tematyczny według alfabetu, np. „Contritio", „Consuetudo" etc.

2) Kazania polskie.

Wiele z nich jest egzegezą Pisma św. Paginacja oryginalna 1—154 s.

Pismo jednej ręki.

Paginacja oryg.: 186 k., 154 s.

Proweniencja: „Misjonarze św. Wincentego, [Lublin?]".

99. *Niem. XVIII w. 16×10 cm. K. 103 w tym 10 nie zapis. Opr. sk.*

Modlitewniki niemieckie.

---

[66] Siostra Franciszka lub Antoniego Staniszewskiego? Por. rpsy 51, 201, 505.

1) 11 kart z niemieckiego modlitewnika drukowanego.

2) „Geistliches Vergis mein nicht mit beygefügten Morgen- Mel- Nacht- Comunion- Abend- und verschiedenen anderen andächtigen Gebetern (sic!)" k. 1—91.

Cały pisany jedną ręką, gotykiem, bardzo często był używany. Na końcu 6 kart z tekstem niem. nieczytelnym (wyblakły).

Oprawa skórzana, bardzo zniszczona.

W tekście 3 glosy polskie, m.in. „Bug pomoco temubywa, kto gona ratunek wzywa. Malusina" k. 1r.

Proweniencja: „Ferdinand Aufreiter", wewn. strona I okładki.

100. *Pol. 2 poł. XVIII w. 17×11 cm i więcej. K. 30. Opr. płsk.*

Podręcznik rolniczy.

Autor szeroko i uczenie rozprawia o uprawie roli, ziemiopłodach i hodowli. Jest to niewątpliwie odpis tłumaczenia z niemieckiego (niemieckie nazwy roślin ogrodowych).

W tekście wkładka ze spisem rozdziałów.

Na końcu „Tabella inwentarza Klucza Kluckiego". Obejmuje miasteczko Grochulice, wieś Kluki i 10 innych wsi koło Piotrkowa — dobra kapituły gnieźnieńskiej.

Pismo jednej ręki, niedbałe, karty są zapisane od brzegu do brzegu.

Proweniencja: [Bartłomiej Jacek Jeżowski — Misjonarze św. Wincentego a Paulo, Lublin] [67].

101. *Łac. Poł. XVIII w. 20×16 cm. K. 55. Opr. zerwana.*

„Dissertatio de efficatia gratiae".

Analizuje po kolei wszystkie systemy („Tomistarum, Augustinianorum, Molinae et Congruistarum, Thomassini) i zbija je, wykazując największe prawdopodobieństwo tomistycznego.

Napisane po r. 1733, gdyż cytuje konstytucję „Verbo Dei" Klemensa XII z 28 X 1733 r.

Pismo jednej ręki.

Oprawa, początek i koniec tekstu zerwane.

Proweniencja: brak danych.

102. *Łac. 1851—1864. 18,5×15 cm. S. 123., w tym 12 nie zapis. Zeszyt.*

Logika. Notatki z wykładów.

S. 110: „Stanislaus Cieslakowski 1851 anno".

S. 124: „Questiones 130. Finis Pars Logicae... Lublini anno 1864", inną ręką.

Pismo jednej ręki.

Strony nie zapisane: 111—122.

Proweniencja: Seminarium Duch., Lublin.

103. *Franc.-pol. Koniec XVIII w. 20×16 cm. K. 94, w tym 4 nie zapis. Opr. zerwana.*

Podręcznik do nauki języka francuskiego.

Na 2 pierwszych kartach koniec jakiegoś traktatu z teologii moralnej — pismo tej samej ręki.

[67] Identyfikacja na podstawie charakteru pisma: por. rps 319.

Pismo jednej ręki.
Oprawa i początek tekstu wyrwane.
Proweniencja: brak danych.

104. *Łac.-pol. 1771—1792. 19×12 cm. K. 138, w tym 5 nie zapis. Opr. tektura.*

„Liber Eloquentiae Sacrae".

1) „Praecepta Rhetoricae Ecclesiasticae de methodo rite cogitandi, necessaria ad Artem dicendi bene sacras orationes, conscripta in Gratiam Neo-Ecclesiasticorum in Seminariis degentium A.D. 1771" k. 1—64.

Glosy, poprawki w tekście i wklejki z poprawkami tej samej ręki co i tekst zasadniczy.

2) „Sacra Eloquentia Serenissimi Principis Domini Domini Michaelis Georgii Ciołek Poniatowski, Episcopi Plocensis... nomini inscripta, Authoritate Ejusdem Exc. Rev.mi Praesulis pro utilitate Concionatorum ac Seminariorum suae Dioecesis Publici juris facta Anno Domini 1774-to" k. 65—138.

Bardzo cenne, układ prawie nowoczesny, ostatnie partie opisują różne typy mów, np. polemiczne: z poganami, saracenami, żydami, heretykami etc. Estreicher nie zna tych traktatów.

Pismo 2 rąk.

Karty nie zapisane: 1—2, 136—138.

Proweniencja: Inną ręką „Hocce in Volumine sunt libri duo sive Rhetorica Sacra ad formandas Conciones praebens Methodum VV. Seminaristis compactum Anno Domini 1792", i pod tym inną ręką „Ex libris Congr. Missionis Domus Lublinensis" k. 3.

105. *Łac.-pol. 1856. 20×16 cm. K. 126, w tym 4 nie zapis. Opr. pł.*

Podręcznik liturgiki.

Pismo jednej ręki, staranne. Na końcu zestaw tytułów „prac liturgicznych" pisarzy obcych i polskich.

Proweniencja: „C.R." wyciśnięte złotem pod ozdobą krzyża na zewnętrznej str. I okładki, na drugiej okładce pod takimż krzyżem złocone „1856".

106. *Łac. Ok. 1750. 19×16,5 cm. K. 232. Opr. płsk.*

„Vita S. Vincentii a Paulo".

Tłumaczenie na łacinę z „recens" wydania francuskiego[68]; w przedmowie tłumacz zwraca się do „Fratribus Seminarii Interni Congregationis Missionis Sanctae Varsaviensis" (s. II).

Pismo kilku rąk, staranne.

Oprawa mocno zniszczona przez kornika.

Proweniencja: „Ex Libris Congregationis Missionis" (Lublin?) s. I.

107. *Łac. Początek XIX w. 21,5×18,5 cm. K. 72, w tym 5 nie zapis. Opr. tektura.*

„Institutiones Methaphysicae".

Pismo jednej ręki.

Nad tekstem łacińskim często polskie tłumaczenie.

[68] P. Collet: La vie du St. Vincent de Paul. Nancy 1748.

Oprawa tekturowa solidna, stan zachowania dobry.
Proweniencja: pod tytułem „E.A.". Innych danych brak.

108. *Łac. Wkrótce po 1723. 22×17 cm. K. 487. Opr. płsk.*
„Justi Henningi Böhmeri, Introductio in ius digestorum, tertia editio, Halae Magdeburgicae, 1723, Pars prima".

Druk, którego tekst zajmuje tylko połowę stron, jak gdyby celowo był robiony do korekty autorskiej. Ponadto każda strona tekstu drukowanego jest przedzielona czystą kartką. Tak na marginesach jak i na kartach niedrukowanych znajdują się korekty i dopisy. Tekst drukowany często przekreślony.
Pismo jednej ręki (autora?).
Oprawa i stan konserwacji bardzo dobry.
Proweniencja: brak jakichkolwiek danych.

109. *Pol. Poł. XVIII w. 15,5×9,5 cm. S. 426, w tym 4 nie zapis. Opr. sk.*
Katechizm polski.

„Pargueia (!) plus quam Sexainta (sic) elegantias gemarum in se colligens Spiritualium Fructuum, Scilicet Catehismi (sic)".
Metoda identyczna jak w katechizmie misjonarzy Kanoników Regularnych: wstęp o pożytkach nauki katechizmu „Sinite parvulos", krótkie pytania i odpowiedzi, 2 przykłady.
Pismo jednej ręki.
S. nie zapisane: 423—426.
Oprawa dobrze zachowana.
Proweniencja: 1) inną ręką na s. 1 „Ex libris R. Josephi Jastrzebski". 2) jeszcze inną ręką na wewn. str. I okładki: „Litera N. Pod literą N. Pod numerem 95 w Bibliothecae Woycieszkowskiego Kościoła znayduie sie".

110. *Łac. Koniec XVIII w. 15,5×9 cm. S. 616, w tym 11 nie zapis. Opr. zerwana.*
Ceremoniał rzymski.

Pismo jednej ręki.
Proweniencja: „R.D. Casimiri" (pod tytułem); innych danych brak.

111. *Łac.-pol. 2 poł. XVIII w. 16,5×10 cm. K. 200. Opr. płsk.*
Silva rerum z Pisma św.

Wypisy, próby egzegezy, rozważania nad autorstwem Wulgaty (k. 39) etc., bez jakiegokolwiek porządku, podziału i tytułów. Cenne dla biblisty.
Na początku ostatniej składki glosa: „Cóżciż zakazować aby o Religią jeden na drugiego nie następował, pozwalać dobrowolnie przyjąć religią, jeżeli nie pozwalać dobrowolnie iść do piekła".
Pismo jednej ręki.
Proweniencja: [Bartłomiej Jacek Jeżowski — Misjonarze, Lublin] [69].

112. *Łac.-pol.-wł. XVIII w. 15,5×10 cm. S. 326, w tym 87 nie zapis. Opr. sk.*

[69] Por. charakter pisma z rpsem 319.

Franciszkański podręcznik liturgiczno-ascetyczny dla nawiedzających chorych.

1) „Wyprawa w drogę Szczęsliwey Wiecznosci przyjacielska. Quomodo visitandus est infirmus" s. 1—218.

Modlitwy liturgiczne przeplatane są tu dowolnymi modlitwami polskimi, m.in. „Do ukrzyżowanego Jezusa przez Siedm Słow na Krzyżu mowiącego" s. 54 n.; „Postrzały Duszne Miłości Boskiey" na każdy dzień tygodnia s. 58—83.

2) „Alcuni ricordi e avisi necessarij al Religioso che ajuta a ben morire" s. 221—251 (wł.).

3) Inne praktyki dewocyjne, m.in. tekst ślubów tercjarza franciszkańskiego, prawdopodobnie w celu odnowienia ich przed śmiercią.

Pismo 2 rąk, staranne, w otoczce.

Oprawa skórzana, górny róg grzbietu wyrwany.

Proweniencja: [franciszkańska], innych danych brak.

113. *Łac. XVIII w. 15,5×9,5 cm. K. 42. Opr. płsk.*

„Prolegomena iuris".

Pismo jednej ręki, bardzo staranne.

Paginacja oryginalna: 6 knlb, 78 str.

Oprawa bardzo dobrze zachowana.

Proweniencja: brak danych.

114. *Pol. Przed 1729. 16×10 cm. K. ok. 160, w tym 10 nie zapis. Opr. pergamin.*

Katechizm misyjny.

„Introductio Cathechistica".

Nauki (po 10—12) łączą się w traktaty: 1) o wierze, 2) o nadziei, 3) o miłości, 4) o sakramentach. Wstęp „Sinite parvulos..." motywuje potrzebę uczęszczania na katechizm w czasie misji. Układ każdej nauki jest nast.: pytanie, odpowiedź, „pożytek" i 3—5 przykładów.

K. 25 przykład: „Wielebny Fundator Congr. Missionis X. Wincenty a Paulo...".

Czas powstania: Przed 1729 (data beatyfikacji św. Wincentego).

Składka 17: „Officia clerici in missionibus".

Pismo 2 rąk (druga późniejsza).

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego].

115. *Łac.-pol. 2 poł. XVIII w. 16×10 cm. K. 188. Opr. płsk.*

[B.J. Jeżowski]: Wypisy z teologii polemicznej i z medycyny.

1) „Nodus gordius, seu de vocatione ministrorum disputatio" s. 1—124.

Jest to kompletny odpis dzieła Marcina Śmigleckiego SJ pod tym samym tytułem (wyd. w Krakowie 1609), gdzie w 10 „disputationes" udowadnia, że kapłaństwo u protestantów jest nieważne [69a].

2) „O wierze dyssydentów" s. 125—172.

3) „O usprawiedliwieniu" s. 175—183.

4) „Lekarstwa na choroby ludzkie porządkiem abecadła rozłożone" — pisane od drugiego końca rpsu, nowa paginacja s. 1—211.

Pismo jednej ręki.

[69a] Zob. K. Drzymała: Polemika ks. Marcina Śmigleckiego TJ z innowiercami o powołaniu ministrów. *Nasza Przeszł.* T. 9: 1959 s. 323—356.

Pisarz: B.J. Jeżowski. Por. charakter pisma z rpsem 319.
Oprawa: pergaminowa, grzbiet zniszczony.
Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego a Paulo].

116. *Łac. 1750. 16,5×10 cm. K. 162, w tym 3 nie zapis. Opr. sk.*
Zarys teologii moralnej.

„Margarithae pretiosae e subtili Scotica Reiffenstuelianaque Concha pluribusque aliis excerptae, seu Compendium Theologiae Moralis, Iuxta doctrinam R.P. Anacleti Reiffenstuel, aliorumque D.D. Communiorem sententiam deductum et a F. Godivino Neostadiensi Capucino, p.t. SS. Theologiae Alumno conscriptum, Anno... 1750".

Jest to prawdopodobnie streszczenie Teologii Moralnej A. Reiffenstuela, OFMRef. († 1703).

Kończy paragrafem „De privilegiis Ordinis Minorum", „Compendium privilegiorum specialiter ordini nostro Capucinico concessorum".

Pismo jednej ręki.
Oprawa: dół grzbietu uszkodzony.
Proweniencja: [Kapucyni — Lublin lub Lubartów] [70].

117. *Łac.-pol. XVIII w. 16×10 cm. K. 96. Opr. płsk.*
[Praxes seminarii interni Congregationis Missionis].

Kodeks zawiera m.in. modlitwy, partie reguł misjonarzy św. Wincentego, sposób wypełniania obowiązków seminaryjnych i praktyk pobożnych. Na ostatnich 6 s. nie paginowanych indeksy.

Na ostaniej karcie studium głów.
W tekście glosy, wklejki, sentencje ręki późniejszej.
S. 79 szkic kazania polskiego.
S. 407 na marginesie „Lublin", „Lubelska".
Pismo zasadnicze jednej ręki.
Paginacja oryginalna: s. 1—109, następuje 200—209, 300—309 itd. aż do 806, 3 knlb. Początkowe karty bardzo uszkodzone przez kornika.
Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego — Lublin].

118. *Niem. 1753. 16,5×10 cm. K. 40, w tym 1 nie zapis. Opr. tekt.*
Reguły misjonarzy św. Wincentego.

„Satzungen oder Regülen denen Mitt Brüdern der Wersamlung (sic) Missionis von Unserem heiligen Vatter Vincentio a Paulo worgestellet (sic), geschrieben im Jahr 1753".

Tytuł na okładce „Praxes seminarii Interni Germanico Idiomate scriptae".
Pismo jednej ręki, gotyk niemiecki.
Paginacja oryginalna: s. 80.
Oprawa: czerwona tektura, tylna okładka oderwana.
Proweniencja: Misjonarze św. Wincentego [Lublin?].

119. *Łac. XVIII w. 16×10 cm i więcej. K. 48, w tym 2 nie zapis. Obwoluta papierowa.*

„De Incarnationis Mysterio".

---

[70] Por. rps 28.

Jest to traktat tomistyczny (komentarz do Sumy św. Tomasza?) nie znanego autora.

K. 40v: „Novissime Lutherus et Calvinus docebant non esse colendos Sanctos".

Pismo jednej ręki, staranne.

Stan konserwacji dobry.

Proweniencja: brak danych.

120. *Łac. 2 poł. XVIII w. 13×8 cm. K. 169, w tym 17 nie zapis. Opr. sk.*

Notatnik ascetyczny nowicjusza lub kleryka jezuickiego.

1) „Exercitia Spiritualia S.P. Ignatii" k. 1r—37v.

2) Postanowienia i praktyki pobożne wg różnych autorów jezuickich, np. „Ex patre Lancicio" [71] (k. 57r), „Industriae RP Druzbicki" [72] (k. 86v i 155v), „vide Pat. Tylkow[ski] praxi 14 pag. 1045" [73] (k. 116r) — k. 37v—118v.

3) „Servitii mariani pars II i III" k. 119r—149v.

4) „Mortificationes menstruae" k. 140r—149v.

5) „Vita novelli religiosi" k. 150r—155r.

Pismo kilku rąk, staranne.

Oprawa: stan dobry.

Proweniencja: ręką podobną do tej, która pisała postanowienia: „Collegium Nobilium Societatis Jesu. RP Caietanus Lencowski" k. 1r i wewn. str. I okładki.

121. *Łac. 1743. 13×7,5 cm. K. 82, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Konstytucje pijarów.

„Constitutiones Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum. A.D. 1743".

Pismo jednej ręki, staranne. Tekst ujęty w ramki.

Oprawa: skóra artystycznie tłoczona, stan dobry.

Proweniencja: 1) „Remigii a SS.ma Trinitate Scholar. Piar. [74] mpp." k. 1r. 2) Inną ręką, na karcie tytułowej „Chelm. Bibliothecae Domus".

122. *Łac. XVIII w. 13×8 cm. K. 203, w tym 37 nie zapis. Opr. zdarta.*

Ceremoniał rzymski.

Pismo 1 ręki.

Oprawa zdarta, jedynie na grzbiecie zachowała się skóra.

Paginacja oryginalna: s. 312, knlb 37 (nie zapisane).

Proweniencja: „Ex libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. 1.

[71] Mikołaj Łęczycki SJ (1574—1652), świątobliwy zakonnik, wybitny pisarz ascetyczny; z którego z jego licznych dzieł wyjęto w/w myśli, trudno ustalić.

[72] Kacper Drużbicki SJ (1590—1662), do zakonu wstąpił w r. 1609 w Krakowie: prowincjał jezuicki w latach 1629—1633 i 1650—1653; wybitny pisarz ascetyczny i kaznodzieja; wśród jego wydanych pism nie ma Industrii. Zob. Estreicher, XV s. 332—342. Nie wspomina też o nich S. Bednarski (PSB, V s. 403—404).

[73] Wojciech Tylkowski SJ (1624—1695), filozof i pisarz ascetyczny; tu mowa o jego Praxis parochialis ex variis synodis, ss. canonibus, decisionibus apostolicis d.d. collecta. (Varsaviae 1693). Zob. Estreicher, XXXI s. 467.

[74] Maciej Chochołowski (1723—1756), w zakonie Remigiusz od. św. Trójcy; wstąpił do zakonu w 1740 r., kształcił się w Międzyrzeczu, Rzeszowie i Krakowie; po święceniach kapł. w r. 1752 uczył w kolegiach pijarskich w Warężu, Łukowie i Piotrkowie; w l. 1755—1756 był kaznodzieją w Łukowie i następnie w Rzeszowie, gdzie zmarł. APK, Matricula nr 234.

123. *Łac.-pol. XVIII w. 16×10,5 cm. K. 60, w tym 1 nie zapis. Okładka papierowa.*

Dialectica.

W tekście odwołuje się do Arystotelesa i jego „interpretem" Silvestro Mauro [75].

Pismo 1 ręki. Na marginesie glossy ręki drugiej.

Prowenienc ja: brak danych.

124. *Łac. XVIII/XIX w. 14,5×9,5 cm. K. 37, w tym 18 nie zapis. Opr. płsk.*

Rituale sacramentorum.

Pismo 1 ręki, bardzo staranne, imitacja druku, rubryki.

Ślady częstego używania.

Prowenienc ja: „Ex Libris Marcell...", ołówkiem pod tytułem.

125. *Pol. 1750—1756. 17,5×10 cm. K. 263, w tym 11 nie zapis. Opr. płsk.*

Kazania misjonarza św. Wincentego a Paulo.

Szkice i brudnopisy kazań, każde na osobnej składce, zszyte razem.

W tekście dane do czasu i miejsca, w którym były wygłoszone, np. „In Botorz de Judicio" (k. 10r), „Exordium concionis de condonatione iniuriarum... in Botorz" (18r), „Concio de peccato mortali 1765" (k. 230r), „Concio de penitentia Plociae composita" (209r). Na k. 247 i 252 kazanie na odwrocie dokumentu wystawionego przez ks. J. Piotrowicza, Przewodów, bez daty.

Pismo 1 ręki, poprawki w tekścei tejże ręki.

Oprawa: I okładka i pierwsza strona zerwane.

Prowenienc ja: [Misjonarze św. Wincentego a Paulo].

126. *Łac.-pol. 2 poł. XVIII w. 16×10 cm. K. 152, w tym 6 nie zapis. Opr. płsk.*

Materiały rekolekcyjne misjonarza św. Wincentego a Paulo.

1) Plany rekolekcji dla kapłanów, świeckich, kleryków, misjonarzy św. Wincentego, zakonnic s. IV—XIII.

2) Pomoce kaznodziejskie odpisane z różnych autorów; układ tematyczny s. I—III, 1—264.

Autorzy najczęściej cytowani: „Woyna Duchowna" [76] (s. 2), Tomasz a Kempis (s. 2), „Exercitia spiritualia Dufrene Jezuitae in 8°" [77] (s. 2), „vide Rodericium" (s. 43) [78], „Okęcki y Skarszewski Rekollekcye duchowne" (s. 101) [79].

3) Litanie: do Najśw. Sakramentu, św. Józefa, św. Wincentego a Paulo, Najśw. Serca Jezusa s. 265—279.

---

[75] Silvestro Mauro SJ (1619—1687), komentator Arystotelesa w duchu św. Tomasza z Akwinu.

[76] Autor anonimowy: dzieło miało w latach 1683—1782 aż 7 wydań. Por. Estreicher, XIV s. 78.

[77] Maximilianus Dufrène (1688—1765), niemiecki pisarz ascetyczny, autor popularnych Rudimenta historica. Augsburg 1727—1730 (6 tomów).

[78] Alfons Rodriguez SJ (1538—1616), profesor teologii moralnej w Valladolid, od 1585 mistrz nowicjatu; tu chodzi o jego Ejercicio de perfección. Sevilla 1609.

[79] Rekollekcye dla duchownych z rozkazu J.W.X. A. Okęckiego, w Warszawie, w drukarni XX Missyonarzów roku 1784 (por. Estreicher, XXIII s. 206); Skarszewski Wojciech: Rekollekcye dla duchowieństwa diecezyi Chełmskiej y Lubelskiey. Warszawa 1792. Estreicher (XXVIII s. 172) uważa, że są one identyczne z rekolekcjami Okęckiego.

4) Notatki odnośnie curriculum vitae autora rpsu i jego rodziny (śluby zakonne 1779, pobyt kolejno w domach zak. we Włocławku, Warszawie, Siemiatyczach i od 1786 w Lublinie. Ostatnia data wspomniana: śmierć matki 1789) s. 289.

Pismo jednej ręki.

Paginacja oryginalna: s. XIV, 290.

Oprawa: zniszczona, skóra z grzbietu zerwana.

Prowenienc ja: „Ex Libris F. Szymczykiewicz S[acerdotis] C[ongregationis] M[issionis]" s. III.

127. *Łac. Po 1744. 15,5×9,5 cm. K. 106, w tym 13 nie zapis. Opr. płsk.*

Podręcznik liturgiki.

Na 4 ostatnich składkach „Resolutiones S. Rituum Congregationis" dla Polski, ostatnia z 1744 r.

Pismo zasadnicze 1 ręki.

Oprawa: zniszczona częściowo przez kornika.

Prowenienc ja: „Ex Libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis".

128. *Łac. 1748—1751. 15,5×9,5 cm. K. 89, w tym 11 nie zapis. Opr. zerwana.*

Notatnik studenta teologii.

1) Kwestie biblijne k. 1—29.

Hermeneutyka i egzegeza. Co znaczy „Juda", „Szebet", „Sceptrum Judae", „70 tygodni Daniela"; powołuje się m.in. na Calmeta k. 27r.

2) „Quaestio de Gratia" k. 32—39.

3) „Liberium alicui Formulae ex tribus Sirmiensibus subscripsisse, et Athanasium condemnasse mera est Arianorum fabula" k. 40—46v.

4) „Synopsis Constitutionum Benedicti Pont. Maximi" k. 48—58.

Są to streszczenia konstytucji Benedykta XIV za lata 1748—1751.

5) „Notitia Conciliorum Generalium" — historia soborów powszechnych k. 64r—70r.

6) „De communicatione idiomatum in Christo" k. 72—78v.

7) „Quae requiruntur dispositiones in Sacrae Theologiae Candidato" k. 80r—84r.

8) „Conclusiones ex universa Tabacologia, sive de primo constitutivo et ultimo resolutivo hominis" — żartobliwy traktat o zażywaniu tabaki k. 80r—84v.

Pismo kilku rąk.

Oprawa i pierwsze kartki wydarte.

Prowenienc ja: brak danych, (jezuici?).

129. *Łac. 1784. 15×9,5 cm. K. 130, w tym 16 nie zapis. Opr. zdarta.*

Mowy i wypisy kaznodziejskie (retoryczne).

1) 9 mów o tematyce religijnej, m.in. pasyjnej k. 1r—85v.

2) „Practica documenta" — pouczenie jak wychowywać dzieci, być uczciwym, rozsądnym etc. k. 98r—109v.

3) „Axiomata Bedae Venerabilis", wg alfabetu do „I" k. 110r—123v.

4) Spis odprawionych intencji mszalnych za miesiące wrzesień-listopad 1784 roku k. 124r—125r.

Pismo 3 rąk współczesnych, staranne, do k. 81 ujęte w ramki.

Karty nie zapisane: 86—97, 126—130.

Prowenienc ja: brak danych.

130. *Łac. XVIII w. 15×9 cm. K. 115, w tym 23 nie zapis. Opr. zerwana.*

Pontyfikał rzymski.

Pismo 2 rąk, staranne, ujęte w ramki.

Paginacja oryg.: s. 17—246.

Brak pierwszych 16 s. Rps rozlatuje się; dolny margines na s. 17—32 wypalony.

Proweniencja: brak danych.

131. *Franc. Pocz. XIX w. 16×9,5 cm. S. 186. Opr. tektura.*

Myśli i rozważania religijno-filozoficzne autorów francuskich.

Zawiera m.in.:

1) „La contemplation de la nature conduissant l'homme à son auteur". Inc. „Le prince du jour paroit à mes yeux dans un éclat." s. 1.

2) „De la necessite de croire un être suprême" s. 7—20.

Kończy: „Voyez Oeuvres completes de Voltaire".

3) „Quelques pieces tirées de la collection complette des Oeuvres de Voltaire, ou Questiones sur l'Encyclopedie" s. 25—80. Obejmuje: „Fanatisme".

4) „Quelques passages tirés d'une livre intitule La connaissance de soi meme" s. 80.

5) „Quelques passages des Memoires de Madame de Warens"[80] s. 149—182.

Pismo 1 ręki, staranne.

Oprawa: urwany prawy górny róg I okładki i część grzbietu. Ślady kornika.

Proweniencja: 1) „Wincenty Piotrowicz[81] darował Bibliotece Towarzystwa ćwiczącego się w naukach 1813" s. 1. 2) „Z biblioteki Kollegium XX Piiarów w Lukowie za Rektorstwa X Rodeckiego[82] 1829 r." s. II.

132. *Łac. XVIII w. 19×14 cm. K. 159. Opr. pergamin.*

Podręcznik logiki.

„Logica, seu de (sic) scientia rectum rectae rationis usum exhibente, memoriae causa compendiosa seu sufficienti methodo proposita".

Wykład metodą scholastyczną. Często cytuje Arystotelesa i Tomasza z Akwinu.

Pismo 2 rąk.

Oprawa: pergaminowa zniszczona, ślady złoceń i ornamentów.

Proweniencja: brak jakichkolwiek danych.

133. *Łac. 1798—1801. 19×11 cm. K. 300, w tym 6 nie zapis. Opr. płsk.*

Wykłady filozofii O.J. Krajewskiego OFMRef.

1) „Institutionum physicae pars prima, seu physica generalis, ex variis tum veterum tum recontiorum physicorum mo[nu]mentis excerpta, Ven. Joannis Duns Scoti doctoris subtilis et aliorum classicorum philosophorum ingenio conformata, et in conventu Pultoviensi Ordinis Minorum S.P.N. Francisci Reformatorum...: tradita anno domini 1798vo" s. 1—182.

Na s. 182 tąż ręką: „Fr. Julius Krajewski L[ector] P[hilosophiae] mp". Na s. 183 tąż ręką: „Auditores hujus physicae generalis fuere..." (następuje 7 nazwisk).

---

[80] Louise-Eléonore De La Tour Du Pil, baronne de Warens (1700—1762), przyjaciółka J.J. Rousseau.

[81] Kanonik pułtuski; por. rps 524.

[82] Są znani dwaj pijarzy Radeccy, lecz żyli oni nieco wcześniej. Katalog pijarskich rektorów łukowskich zaginął. Informacja ks. Jana Buby SP.

2) „Institutionum physicae pars secunda, seu physica particularis ex libris Aristotelis... (itd. jak wyżej) Tradita anno domini 1799, die 2 Septembris" s. 1—279.

M.in. po analizie różnych systemów kosmograficznych, analizuje i przyjmuje „systema mundi Copernicanum" s. 36.

Na s. 182 tąż ręką spis 8 słuchaczów tego kursu i podpis J. Krajewskiego.

3) „Psychologia seu animastica, menti Ven. Joannis Duns-Scoti... axacte accomodata, in conventu Pultoviensi... tradita anno... 1801, die 17 Januarii inchoata" s. 1—115.

Na s. 28 rozprawia się z Hobbesem („materialista") i J. Berkeleyem („Idealista"). Na s. 114 tąż ręką: „Finivi ad calamum die 29 Maij 1801", następuje podpis J. Krajewskiego i lista 8 słuchaczów tego kursu.

Na s. 116—126 indeks do całości.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: każdy traktat paginowany osobno s. 190+282+128.

Oprawa: solidna, stan dobry.

Proweniencja: [reformaci].

134. *Łac. Koniec XVIII w. 18×11,5 cm. S. 225. Opr. płsk.*

„Historia ecclesiastica".

Periodyzacja wg wieków. S. 154: „Ex saeculo VIII excerpta". Po tym następuje „Saeculum XVI et XVII" aż do kontrowersji jansenistycznej. Polski nie uwzględnia.

Pismo 1 ręki.

Oprawa bardzo zniszczona.

Proweniencja: brak jakichkolwiek danych.

135. *Pol.-łac. Poł. XVIII w. 17×10 cm i mniej. K. 117, w tym 47 nie zapis. Opr. tekt.*

Materiały kaznodziejskie.

1) „Brevis collectio variarum propositionum conformium Evangeliis legi solitis per annum, tam dominicis diebus quam etiam festis... His adjectae sunt ideae et partitiones de materiis quae solent tractari in missionibus" s. 1—97.

Są to krótkie myśli zebrane: a) tematycznie s. 1—31; b) na niedziele s. 31—58; c) na święta s. 73—97. Na stronach nie paginowanych po 97 jest indeks alfabetyczny w/w materiału.

2) „Ideae et particiones ex Paulo Ecclesiasta descriptae anno 1743 pro dominicis per annum omnibus ac festis Domini, B.V. Mariae et sanctorum" s. 1—64.

Są to wypisy z Pisma św.

Pismo 3 rąk. Najstarsze jest pismo 2 rąk drugiej części rpsu. Ręki autora pierwszej części rpsu (najnowszej) są także tytuł, glosy marginesowe i indeks do części 2 na s. 65—78.

Oprawa: tylna okładka tekturowa wraz z ostatnimi stronami tekstu zerwana.

Proweniencja: [misjonarze św. Wincentego].

136. *Łac. XVIII w. 16×9,5 cm. K. 147. Opr. płsk.*

Ceremoniał.

„Tractatus de rubricis Breviarii et Missalis".

Pismo 2 rąk.

Proweniencja: „X. Ossolinski" k. (1).

137. *Łac.-Pol. 1699. 16,5×10 cm. K. 115, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Tłumaczenie partii Nowego Testamentu z łaciny na polski.

Tłumaczenie słów, frazesów i zdań NT obejmuje koniec Ewangelii św. Jana i listy apostolskie, m.in. „Notitie z listu Pawła S. do rzijmian" k. 27r—36r.

Na k. 7r i 8r modlitwa po polsku, innej ręki.

Pismo 1 ręki. Czasem zdania są zaczynane czerwonym atramentem.

Oprawa: skóra malowana na czarno, zniszczona szczególnie na grzbiecie.

Proweniencja: „Z Biblioteki Bialskiey Zakonu Sw. B[azylego] W[ielkiego] Roku 1699".

138. *Pol. Pocz. XIX w. 17×11,5 cm. K. 164, w tym 2 nie zapis. Opr. sk.*

Modlitewnik osoby świeckiej.

1) „Modlitwy codzienne" s. 19—200.

Niektóre są niezwykle ładne i głębokie, np. „Prosba za wspólbraci" s. 118.

2) „Rozpamiętywania" na różne święta roku kościelnego s. 201—253.

3) Modlitwy za różne osoby s. 253—277.

4) Litanie s. 277—310.

M.in. „Omiłosierdziu bożym z Pisma S. wybrana" s. 280—294.

5) Różne nabożeństwa o Męce Pańskiej s. 310—332.

Pismo 1 ręki, staranne, ujęte w ramki.

Oprawa: I okładka oderwana razem z początkowymi 18 stronami tekstu; rps rozlatuje się.

Paginacja oryginalna: s. 19—343.

Proweniencja: brak danych do identyfikacji.

139. *Łac.-pol. Koniec XVIII w. 18,5×11 cm i mniej. K. 188, w tym 5 nie zapis. Opr. zdarta.*

Zbiór traktatów polemicznych antyprotestanckich i antyracjonalistycznych.

1) Obrona autentyczności historii Mojżesza przeciw deistom k. 1r—6v.

2) „Demonstratio Dei ex specie, ordine et administratione universi" k. 7r-v.

3) „De religione" (że jest naturalna człowiekowi) k. 8r—9r.

4) „De lege evangelica" k. 9v—15v.

5) Traktat o religii (bardzo solidnie udokumentowany) k. 16r—47v.

6) „De Ecclesiae auctoritate in re theologica" k. 48r—51v.

Cytuje Kalwina, Institutiones (k. 48v) oraz Bellarmina (k. 51r).

7) „De traditionibus" k. 52r—57v.

8) „De peccato originali" k. 58r—59v.

9) „De librorum canonicorum divinitate" k. 60r—69v.

10) „De Socinianismo" k 70r—72r.

(Sociniani=naturalistae=deistae k. 70r).

11) „De animorum natura" k. 72r—81r.

12) „De muchammedana religione" k. 81r—83v.

13) „De satisfactione Christi" k. 84r—86v.

14) O sakramentach chrztu, spowiedzi i Eucharystii k. 86v—88v.

15) „Wypisy z Amerykanki, w których daie się sprawa naszey wiary, wgląda wiey początki i fundamenta i one rozważa" k. 89r—109v.

16) „De notis quibus vera Christi Ecclesia a quavis alia dignoscitur" k. 110r—114v.

17) „Coprzeszkadza Protestantom dozupełnego z Kościołem Rzymskim zjednoczenia" k. 115r—154r

18) „Quorumvis novatorum secta non est apostolica" k. 154r—163v.

19) „Oratio Guilielmi Estii, S. Theologiae Doctoris et Professoris, Cancellarii Duacensis theologica, anno 1597, 14 Octobris habita: Haereses nostri temporis jam olim condemnatas esse" k. 163v—168r.

2) „Eiusdem [Estii] oratio: Praeter unam catholicam fidem non esse salutem. Anno 1587, 22 Septembris" [83] k. 168r—173r.

21) „Prologus Ecclesiastici non est canonicus, ita Cornelius a Lapide citans Jansenium et alios" k. 173v—175v.

2) „Notata pro solutione obiectionum contra divinitatem Librorum Machabaeorum" k. 174r—175r.

23) „Słabość rozumu w poznawaniu rzeczy" k. 182r—185r.

24) „Przeciw deistom" k. 186v—187r.

25) „Christi praesentia corporalis in Eucharistia ex praescriptione et ex communi Ecclesiarum consensu demonstratur" k. 187v—188v.

Pismo 1 ręki (B.J. Jeżowskiego CM — por. rps 319).

Oprawa zerwana, ślady skóry na grzbiecie.

Prowenienc ja: [Misjonarze św. Wincentego a Paulo].

140. *Łac. Poł. XVIII w. 15,5×9 cm. K. 231. Opr. zerwana.*

Ceremoniał rzymski.

Pismo kilku rąk.

Początek tekstu aż do art. 6 wyrwany (brak).

Oprawa wraz z początkiem tekstu zerwana (brak).

Prowenienc ja: brak danych.

141. *Łac. ok. 1762. 15,5×9,5 cm. K. 153. Opr. zerwana.*

Podręcznik liturgiki.

Pismo kilku rąk.

W przykładach obliczeń komputowych cytowany rok 1762.

Oprawa i początek tekstu zerwane (brak).

Prowenienc ja: brak danych.

142. *Łac. XVIII w. 15×10 cm. K. 164, w tym 6 nie zapis. Opr. zerwana.*

Traktaty prawne i moralne.

1) „De Censu" k. 1r—53v.

2) „De usura" k. 58r—86r.

„Caput 2. De contractu nostri regni usitatissimo" k. 66v—74r („modum faciendi hunc contractum haberii in iure polonico apud Herbortum fol. 120 in Statutis regni Poloniae Cracoviae 1553 impressis...").

3) „De restitutione" k. 88r—115r.

4) „De peccatis capitalibus" k. 117r—161v.

Często cytuje św. Tomasza i komentarz Cajetana.

[83] Wilhelm Hessel van Est (zm. 1613), profesor i kanclerz akademii w Douai, polemista antyprotestancki. Obydwie w/w mowy są odpisami z jego Orationes theologicae XIX (Duaci 1614).

5) „De beneficiis ecclesiasticis" k. 162r—164v.

Brak końca.

Pismo 1 ręki, staranne. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów wykonane czerwoną farbą.

K. nie zapisane: 54—57, 87, 116.

Oprawa wraz z początkiem i końcem tekstu zerwana.

Proweniencja: brak danych.

143. *Łac. XVIII w. 15,5×9,5 cm. K. 99, w tym 4 nie zapis. Opr. płsk.*

Silva rerum.

1) „Abbreviatio historiae sacrae, ecclesiasticae, et politicae" k. 1v—20v.

Zawiera opisy wydarzeń biblijnych, znaków zodiaku, dane z geografii Europy (cytuje m.in. „Descriptio Poloniae" M. Kromera, k. 15r) i z astronomii (cyt. Cardanus k. 18v).

2) „Quae sunt celebriores urbes in orbe terrarum" k. 21v—29v.

3) „Quaestiones" z historii i geografii k. 30r—42v.

4) Przysłowia łacińskie i francuskie k. 35v—42v.

5) Kwestie prawno-historyczne odnośnie do papieża, kardynałów, cesarstwa i różnych państw k. 43r—69v.

6) „De Antichristo" k. 70r—83r.

7) „De variis nominibus quae variis hominibus imposita fuerunt" k. 83r—89r.

8) Różne opowieści k. 89r—96v.

Pismo jednej ręki.

Stan konserwacji: dobry.

Proweniencja: Superekslibris „De la Bibliotheque de Mr. Le Pr. Alexandre Lubomirski" [84].

144. *Łac. Koniec XVIII w. 18×11,5 cm. K. 156. Opr. zdarta.*

Skrót teologii moralnej.

Ujęty w formie pytań i odpowiedzi, podobnie jak examen ordinandorum.

Pismo jednej ręki, bardzo staranne.

Paginacja oryg.: s. 43—354.

Oprawa zdarta wraz z początkowymi (s. 1—42) i ostatnimi stronami tekstu.

Proweniencja: brak danych.

145. *Pol. XVIII w. 18,5×12 cm. K. 189. Opr. sk.*

Katechizm.

Zawiera 105 nauk. Załączone są 94 przykłady ilustrujące przerobiony materiał, wyznanie wiary oraz „Rejestr nauk".

Pismo jednej ręki.

Oprawa skórzana, bardzo zniszczona na grzbiecie, brzegi tekstu farbowane na czerwono.

Proweniencja: brak danych.

146. *Łac.-pol. Koniec XVIII w. 18,5×12 cm i mniej. K. 86. Opr. zdarta.*

Rozważania ascetyczne.

[84] Po śmierci księcia Aleksandra Lubomirskiego, jego córka Rozalia z Lubomirskich Rzewuska podarowała w latach 1816, 1818, 1828 i 1847 około 300 dzieł z księgozbioru Lubomirskich w Opolu bibliotece kolegium pijarów opolskich. Zob. Zalewski s. 236.

M.in. „De amore Christi" s. 75—90; „Notata de morte" s. 153—156; „Myśli moralne o świecie, miłości etc" s. 157—169.

Pismo jednej ręki (B.J. Jeżowskiego C.M.).

Paginacja oryginalna: 192 s., brak 20 początkowych.

Oprawa całkiem zdarta wraz z pierwszymi i ostatnimi stronami tekstu.

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego][85]; ślady powiązań z wizytkami, por. „Modlitwa oddaiąca siebie i całe Zgromadzenie Nayświętszey Maryi" s. 191.

147. *Łac.-pol. 1746. 15×9 cm. K. 69, w tym 10 nie zapis. Opr. sk.*

„Wyprawa w drogę wieczności dusz ludzkich, pasterzom pogotowiu Anno 1746, die 10 Augusti".

Załączony obszerny rachunek sumienia wg 10 Bożych Przykazań (k. 4—21) oraz błogosławieństwo misjonarzy przed i po misji „a parocho danda" (k. 56—59).

Pismo jednej ręki.

Oprawa i stan konserwacji bardzo dobre.

Proweniencja: „Domus Lublinensis Congregationis Missionis" (inną ręką) k. 2r.

148. *Łac. XVIII w. 12,5×8 cm. K. 87 nie foliowanych. Opr. sk.*

Konstytucje pijarów.

Jest to odpis z jakiegoś druku.

Pismo jednej ręki, staranne; brak początku.

Proweniencja: [pijarzy].

149. *Łac.-pol. XVIII w. 16×10 cm. K. 41 nie foliowanych. Opr. zdarta.*

Podręcznik leczniczy.

„Scholae Salernitanae effata practica salutis honestae conservandae ex Galeno, Aetio, Avicenna, Rhaze et alijsque (sic) celeberrimis medicis desumpta".

Pismo jednej ręki.

Proweniencja: brak danych.

150. *Łac.-pol. 1749. 16,5×10 cm. K. 71. Opr. półperg.*

Podręcznik liturgiczno-ascetyczny.

1) „Direkcya tygodniowa" dla arcybractwa różańcowego; zawiera intencje modlitw i modlitwy na wszystkie dni tygodnia k. 1—16v.

2) „Ordo ministrandi sacramentum extremae unctionis" k. 17r—53v.

3) „List polecający wystawiony dla Marcina Zarańskiego jałmużnika klasztoru dominikanów w Janowie Ordynackim przez przełożonego tego klasztoru Antonina Pinińskiego k. 54r—55v.

4) Formuła listu polecającego wystawionego przez magistrat Janowa Ordynackiego dla NN pielgrzymującego do Częstochowy, „datt. w Janowie R.P. 1749" k. 56r—57r.

5) „Benedictiones variae" (ręce późniejsze) k. 60r—70r.

Pismo zasadniczo jednej ręki, tej samej, która napisała na k. 70r: „Proba calami et atramenti Fratris R.di Erasmi Łada".

Scriptor: „Pr.Fr. Erasmus Łada subscripsit" k. 16v, 70r.

---

[85] Identyfikacja na podstawie charakteru pisma B.J. Jeżowskiego C.M.; por. rps 319.

Ostatnia karta wklejona poprzecznie jest fragmentem listu pisanego inną ręką współczesną.

Proweniencja: [dominikanie, Janów Ordynacki].

151. *Łac. 1789. 16×9,5 cm. S. 100, w tym 4 nie zapis. Obwoluta papierowa.*

„Excommunicationes".

1) „Casus reservati S. Sedi" s. 1—51.
2) „Casus episcopo reservati per universam Poloniam" s. 53—60.
3) „Series suspensionum" s. 61—85.
4) „Series interdictorum" s. 85—95.

Pismo jednej ręki.

K. nie zapisane: s. 96—100.

Do określenia daty powstania rpsu: „1789" s. 1.

Stan konserwacji: dobry.

Proweniencja: „Ex libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" s. 1.

152. *Pol. 1773. 15×9 cm. K. 41 nie paginowanych, w tym 9 nie zapis. Opr. półperg.*

Podręcznik leczniczy.

Zawiera także kilka brudnopisów listów. Przy jednym z nich na marginesie: „73.10.7br" k. 38v.

Pismo jednej ręki.

Oprawa: okładki tekturowe z trokami skórzanymi.

Proweniencja: brak danych; z treści listów wynika, że duchowny.

153. *Łac. XVIII w. 17,5×10 cm. K. 33. Zeszyt.*

Kazania.

1) Koniec kazania o końcu świata k. 1—2v.
2) „De iis quae homini post mortem circa corpus eveniunt" k. 3r—8v.
3) „Hominis vitalitas" k. 9r—12v.
4) Że wszystko ma swój czas k. 12v—21v.
5) „Dies extremi judicii" k. 24r—33v.

Pismo jednej ręki (B.J. Jeżowskiego C.M.).

Oprawa: obwoluta papierowa z wzorami kwiatów. Całość stanowi 1 składkę.

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego][86].

154. *Łac.-pol. Koniec XVIII w. 18×10,5 cm. i mniej. K. 332 w tym 22 nie zapis. Opr. zdarta.*

Silva rerum.

1) „Notata ad directionem morum scitu utilia" (łac.)[87] k. 1r—4r.
2) „Motiva contritionis" i inne uwagi ascetyczne (pol.) k. 5r—47v.
3) „Forma gregis pastor ex animo, compilavit Nicolaus Kieszkowski, Abbas Horodiscensis Congr. Benedictiono-polonae, 1774 Cracoviae impressa"[88] k. 48r—52r.
4) „Regulae S. Francisci in servando regimine (łac.) k. 52r—53v.

---

[86] Identyfikacja na podstawie charakteru pisma B.J. Jeżowskiego; por. rps 319.
[87] Numery 1—5, 7—9 i 11—12 pisane ręką B.J. Jeżowskiego C.M.; por. rps 319.
[88] Zob. Estreicher, XIX s. 256.

5) Kazanie na 14 niedzielę po Zielonych Świątkach (pol.) k. 53v—55v.

6) Wywody antyheretyckie, „De variis modis convincentibus hereticum", z glosami B.J. Jeżowskiego (łac.) k. 56r—70v.

7) Rozważania ascetyczne k. 71r—84r.

8) Gramatyka łac. k. 88r—104v.

9) Retoryka k. 106r—136r.

10) O świecie i człowieku jako stworach Bożych. Wypowiedzi Leibniza, Gassendiego, Kartezjusza i Newtona k. 139r—156v.

11) Algebra k. 157r—169r.

12) Mechanika, geometria i astronomia (w przykładach cyt. Lublin) k. 169v—189r.

13) „Tajemnic natury wyliczenie" [89] k. 190r—192v.

14) Geografia k. 193—196v.

15) Zoologia i botanika k. 196v—205v.

16) Psychologia k. 205v—207v.

17) „Regulae communes syllogismi" k. 210r—211v, 220r—223v.

18) „De fallaciis" k. 212r—216v.

19) Co sądzą o Bogu „Theistae" k. 224r—225v.

20) „Cogitationes hominum" k. 226r—227v.

21) „O przysłowiach niemieckich" — gramatyka jęz. niemieckiego k. 228r—247v.

22) O chorobach epileptycznych k. 248r—249r.

23) Rozważania ascetyczne o poznaniu rzeczy k. 251r—273v.

24) „O patryotyzmie i uprzedzeniach" k. 275—284r.

25) Ginekologia i seksuologia k. 285r—320r.

Cytuje m.in. „Journal de Medicine na miesiąc styczeń 1759".

26) „O robactwie w człowieku" (medycyna) k. 321r—326v.

Pismo kilku rąk.

K. nie zapisane: 85—87, 97, 102, 105, 137—138, 208, 209, 217—219, 235, 250, 274, 327—332.

Właściciel rpsu: B.J. Jeżowski C.M. (na podstawie charakteru pisma).

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego].

155. *Łac. 1777. 17×11 cm. K. 46, w tym 3 nie zapis. Opr. płsk.*

Notatnik studenta.

1) „Eloquentia" k. 1r—35v.

2) „De nonnullis Arithmeticae vulgaris paradigmatis, seu de speciebus quinque numerationum" k. 1r—8r.

Pismo jednej ręki, staranne; tekst ujęty w ramki.

Paginacja obydwu traktatów osobna, drugi pisany od końca.

Konserwacja dobra.

Proweniencja: 1) „Ao 1777, die 25 Martii. A. Szymański" [90], wklejka tylna, ręka autora rpsu. 2) „Ex libris Congregationis Missionis Domus Lublinensis" k. 1r.

---

[89] Wyjątki z książki Józefa Lisikiewicza, zm. 1824 (Fizyka czyli wiadomość natury, Sandomierz 1779). Por. Estreicher, XXI s. 333.

[90] Prawdopodobnie „Alumni Szymański". Chodzi niewątpliwie o Feliksa Szymańskiego CM, ur. 5 VII 1755 r. w archidiecezji gnieźnieńskiej, który wstąpił do zgromadzenia 26 I 1775 w Krakowie. Zob. Catalogue du personel CM s. 582.

156. *Łac. Koniec XVIII w. 16,5×9,5 cm. K. 108, w tym 35 nie zapis. Opr. sk.*

Podręcznik wymowy.

1) „Modus agendi cum Haereticis" k. 2r—v.
2) „Modus exercendi se ad conctionem (sic)" k. 3r—4v.
3) „Tyrocinium Eloquentiae Christianae" k. 6r—44v.
4) „Methodus Concionandi ad usum Congregationis Missionis" k. 46v—50v.
5) 8 kazań rekolekcyjnych k. 51v—73r.

Pismo 2 rąk, staranne.

Foliacja oryg.: k. 73+35 nie zapisanych.

Konserwacja dobra. Na k. 45v kolorowy ornament.

Proweniencja: 1) „Ex Libris Ignatii Markiewicz"[91] k. 1r. 2) [Misjonarze św. Wincentego, Lublin].

157. *Pol.-łac.-lit. 1716. 16×10 cm i mniej. S. 1094, w tym 108 nie zapis. Opr. sk.*

Zielnik oraz załączone:

1) „TOY Knigiałey trum pas moksło krikscioniszko surinkimas. W tey książsce krotkie nauki chrześciańskiey zebranie" — tekst dwujęzyczny (12 kart nie pag.).
2) „O kruszcach rozmaitych" s. 423—453.
3) „Przyrodzenie Planet Niebieskich" i opis części roku s. 580—621.

Na końcu, od s. 1031 indeks alfabetyczny.

Pismo kilku rąk, niedbałe.

Do określenia daty „A. 1716", na marginesie recepty s. 667. Pierwsze 12 kart nie paginowane.

Oprawa zniszczona przez kornika, szczeg. na grzbiecie.

Proweniencja: brak jakichkolwiek danych.

158. *Łac.-pol. XVIII w. 16×9,5 cm. S. 272, w tym 4 nie zapis. Opr. sk.*

Notatnik studenta.

1) Examen ordinandorum s. 1—149.
2) Jak należy postępować z różnymi osobami; przestrogi łac. wierszem s. 160—162.
3) „Casus reservati Papae et Episcopo" s. 165—182.
4) Punkty do rozmyślań na rekolekcje s. 183—211.
5) Casus morales s. 213—265.

Pismo dwu rąk.

Oprawa bardzo zniszczona przez kornika.

Proweniencja: brak danych.

159. *Pol. Przełom XVIII/XIX w. 17×9,5 cm. K. 168, w tym 1 nie zapis. Opr. zerwana.*

Katechizm.

„Nauka chrześciańska".

---

[91] Ignacy Markiewicz CM, ur. 8 II 1750 r. w diecezji chełmińskiej, przyjęty do zgromadzenia 3 XI 1767, wystąpił z niego w Lublinie w r. 1786. AMS, Catalogus domorum et personarum s. 55.

Pismo 1 ręki, staranne.

Prowenienc ja: „Biblioth. Coll. Lucoviensis Scholarum Piarum" k. 1r.

160. *Pol. 1834. 20×12 cm. S. 349. Opr. płsk.*

Katechizm.

„Zbiór Nauki Chrześciańskiey i Moralny (sic), czyli Obyczaiowey z roznych najlepszych Autorow dla użytku początkowey Młodzi zebrane a przez Tomasza Dziaczkowskiego, Nauczyciela Elementarnego Instytutu Prywatnego ułożone. W Lublinie 1834 Roku" [92].

Na s. 273—340 „Dodatek do Nauki Moralno-Obyczajowej z Niemieckiego".

Pismo 1 ręki, staranne.

Stan zachowania dobry; oprawa zniszczona na grzbiecie.

Prowenienc ja: „Józefa Mankiewicza roku 1864/5", ręką późniejszą na ostatniej stronie.

161. *Pol. 1792. 20×17 cm. K. 37 w tym 2 nie zapis. Opr. płsk.*

„O progressyach i Trygonometryi".

2 zeszyty oprawione razem, każdy pisany inną ręką.

Autorzy: I zeszyt: „Ten sextern trygonometryi iest Jana Kobylanskiego", tą samą ręką co i tekst, w kole. II zeszyt: „Antoni Kobylański, die 29 Februarii A° 1792", tą samą ręką co tekst.

Oprawa: stan dobry.

Prowenienc ja: 1) Superexlibris księcia Aleksandra Lubomirskiego, jak w rpsie 143. 2) [Pijarzy w Opolu] [93].

162. *Pol. 1829. 20,5×17 cm. K. 289, w tym 1 nie zapis. Opr. płsk.*

Traktat apologetyczno-społeczny.

„Mistereologia analityczno-przyrodzona".

„Przez mystereologię n.-p. rozumiemy naukę, w której przez rozbiór poięć nabytych przy użyciu łask przyrodzonych przychodzi się do poznania praw przynaymniey niektórych będących przedmiotem obiawienia" k. 1r.

Pismo 1 ręki. Na marginesie i okładkach nieco glos 2 rąk (jedna pisze po rosyjsku).

Oprawa: stan dobry.

Prowenienc ja: 1) „29 Septem. 1829 r[ok]u w Uniwer[sytecie] K[rólewstwa] P[olskiego] w Warszawie. Ant. Paszyc", pod tytułem, tą samą ręką co tekst. 2) „Z. Paszyc", pod powyższym, inną ręką.

163. *Łac. Koniec XVIII w. 20×16,5 cm. K. 413, w tym 42 nie zapis. Opr. płsk.*

Podręcznik fizyki i chemii.

1) „Systematis Physico-Chemici theoretico-practici Sciagraphia... a J.J. Langio, Halae 1745" [94].

Druk, 72 s., każda karta druku przedzielona kartą zapisaną ręcznie, notatki paralelne do tekstu drukowanego.

---

[92] Nie znane Estreicherowi (Bibliografia XIX wieku).

[93] Zob. rps 143.

[94] Johann Joachim Lange (1698—1765), profesor filozofii i matematyki na uniwersytecie w Halle, od 1723 roku członek Akademie der Wissenschaft w Berlinie; wydał wiele prac z dziedziny przyrodoznawstwa.

2) „Sciagraphiae Systematis Physico-Chemici Illustratio... a Joanne J. Langio" s. 1—303.

Pismo 2 rąk.

Oprawa solidna, stan dobry.

Prowenienc ja: brak danych.

164. *Łac. 1799. 20,5×17,5 cm. K. 131, w tym nie zapis. 6. Opr. płsk.*

Synteza teologii moralnej, apologetycznej i dogmatycznej.

„Theologiae Universae in moralem, polemicam et speculativam divisae compendium, ex selectis quibusdam magis usitatis Autoribus succencte collectum per R.P. Thaddaeum Ordinis Minorum S.P. Francisci Capucinorum pro tunc SS Theologiae Lectorem Deffinitoremque Provinciae Poloniae [95]. Anno a Partu Virginis 1799".

Na końcu rozdz. XXIII „Resolutiones juris pro Capucinis", także polskich.

Nie wymienia autorów, na których oparł tę syntezę.

Pismo jednej ręki, staranne; tekst ujęty w ramki.

Oprawa solidna, brzegi farbowane na czerwono.

Prowenienc ja: Kapucyni (bez bliższych danych).

165. *Łac. 1718—1719. 20×15,5 cm. K. 192. Opr. płsk.*

Podręcznik filozofii.

1) „Scientia naturalis sive Phisica disputationibus philosophicis explicata... Anno... 1718 in annum 1719, Die 24 Junii" k. 1—155.

2) „Scientia ultranaturalis seu Metaphisica, connaturalis menti Aristotelis et mori recepto disputationibus explicata... Anno... 1719, Die 26 Junii" k. 156—192.

Pismo jednej ręki.

Oprawa bardzo zniszczona, środkowa część tekstu poważnie uszkodzona przez kornika.

Prowenienc ja: 1) „Bibliotheca Lub[linensis] Schol. Piarum" k. 1r. 2) „Biblioth. Collegi (sic) Opolien[sis] Scholar. Piarum BMV" k. 2r, inną ręką na marginesie [96]. 3) „Ex Cathalogo Librorum R.P. Joannis Woźnicki, indigni Sacerdotis" k. 2r, jeszcze inną ręką na marginesie dolnym.

166. *Łac. 1794—1797. 20×12 cm. K. 266, w tym 4 nie zapis. Opr. tekt.*

Podręcznik filozofii.

„Philosophia Peripatico-Scotistica, Menti Ven. Servi Dei Joannis Duns-Scoti... conformata, Religiosae Juventuti Ordinis Minorum S.P.N. Francisci Reformatorum in Conventu ad S. Petrum de Alcantara Vęgroviensi... per Patrem Justinianum From A.D. 1794, Mense Septembris proposita".

1) „Dialectica" s. 1—118.

2) „Logica maior" s. 1—112.

3) „Metaphisica" (wykładana w Węgrowie 1795) s. 1—204.

4) „Ethica" s. 1—78.

Na k. 77 dzień zakończenia wykładów w Węgrowie: „1797 die 18 Junii".

---

[95] O. Tadeusz Stanisław Krawczyński OFMCap (1749—1811). Zob. jego biogram napisany przez K. Gadacza w PSB (XV s. 254) i tegoż Katalog (ABMK. T. 7: 1963 s. 135—136).

[96] Dowodzi to, że nie całą bibliotekę pijarów lubelskich przewieziono po zamknięciu tej fundacji do Łukowa, jak twierdzi Zalewski s. 240.

Pismo 1 ręki (innej ręki jest tylko „Additamentum" na k. 1).
Paginacja oryg.: każdy traktat osobno, jak wyżej.
Stan konserwacji dobry.
Proweniencja: [Reformaci, Węgrów].

167. *Łac. XVIII w. 20,5×17 cm. K. 130. Opr. zdarta.*
[Compendium Logicae].
Pismo jednej ręki. Poprawki tejże ręki w tekście.
Oprawa wraz z początkowymi stronami tekstu zdarta (nie zachowała się).
Proweniencja: brak danych.

168. *Łac. 1728—1730. 19,5×16 cm. K. 199, w tym 2 nie zapis. Opr. płsk.*
Podręcznik dialektyki i logiki.
1) „Magistra scientiarum in spinosa Peripathetici cursus via neo derigens (sic), seu Dialectica. In Domo Praepositurali Węgrowiensi, fundationis Illustrissimae Domus Corvinorum[97] explanata Anno... 1728, die 6 Septembris" k. 2r—67v.
Na k. 67v: „Anno 1730 die 31 Maii".
2) „Philosophia rationalis seu Logica, in Domo praepositurali Wengroviensi Tradita Anno Domini 1728, die 12 Novembris" k. 68r—198v.
Cyt. św. Tomasza k. 70r.
Pismo 2 rąk, staranne.
Oprawa i konserwacja: stan dobry.
Proweniencja: [Bartoszki, Węgrów].

169. *Pol. Przełom XVIII/XIX w. 20×17 cm. K. 104. Opr. papier.*
Podręcznik kulinarny.
„Gospodarstwo Mieyskie i Wieyskie" (cfr. s. 73).
Zbiór polskich i obcych przepisów kulinarnych („nie trzeba się dziwić, ze nauka orobocie miodu tak jest krotko opisana, bo będąc pisana w Luxemburgu, gdzie miody nie są tak pospolite iak w Polszcze..." s. 72).
Pismo jednej ręki. Na szerokim marginesie glosy tejże ręki (do rozdz. 13) oraz ręki innej.
Paginacja oryg. tylko do s. 144.
Proweniencja: „Jan Kostrzewski", inną ręką na s. 174.

170. *Łac.-pol. 1722—1767. 19,5×16 cm. K. 306. Opr. płsk.*
Zbiór przykładów retorycznych.
„...HUS ex Eremo, Divinissimi trium Regnorum Apostoli Sancti Adalberti, sancto et indefesso illius Apostolico Zelo obtentus, a Rhetoribus Patrio Idiomate in honore eiusdem Sancti dicatus Anno 1732".
Zawiera mowy, kazania, wiersze, listy i epitafia okolicznościowe, np. „Oratio gratulatoria S. Stanislai Costcae ex notatione nominis" (s. 160, cfr. inną 269).
Pismo kilku rąk i prawdopodobnie kilku posiadaczy z różnych okresów. Poszczególne składki (składka zaczynająca się na s. 448 nosi datę „1722", składka na s. 291 nazwisko jej autora ta sama ręka „Stephani Kobylański") zostały prawdopodobnie zebrane razem i oprawione w r. 1767.
Paginacja oryg.: 613 s.

[97] Krasińscy wraz z biskupem łuckim A. Wyhowskim byli fundatorami w r. 1711 domu i seminarium bartoszków w Węgrowie.

Proweniencja: „pro Bibliotheca Conventus Janoviae P.M.G. (Panny Marii Gratiarum? [98]) OP 1767" s. 1.

171. *Łac. Koniec XVIII w. 21,5×16 cm i mniej. K. 295, w tym 2 nie zapis. Opr. płsk.*

Notatki z teologii, Pisma św. i historii Kościoła.

1) „Wiadomości z Saliana o pożytkach krolestw do lepszego zrozumienia Pisma św." [99] k. 1r—v.

2) Drobne notatki z Pisma św. i teologii k. 2r—14r.

3) „Regulae quaedam ijs qui scripturi sunt Theologiam et Moralem in Publicis Regni Poloniae Universitatibus docendam inservientes. Cracoviae Dabamus Anno Aerae vulgaris 1778" k. 15r—16r, 19r.

4) „Historia Ecclesiastica" (schemat) k. 16v—18v.

5) Silva rerum z Pisma św. k. 19r—245r.

Zawiera m.in. egzegezę Apokalipsy św. Jana (k. 104r—122v), egzegezę Nowego Testamentu (k. 164r—203v), egzegezę Starego Testamentu (k. 127r—162v), „Ordo genealogiae Jesu Chr." (k. 204r—225r), „Chronologica ordinatio NT" (k. 227r—245).

6) „Commentarius in Vetus Testamentum R.P. Jacobi Dirini e Soc. Jesu" k. 247r—271v.

7) „Analogia Veteris et Novi Testamenti" k. 272r—285v.

8) O prześladowaniach Kościoła k. 286v—287v.

9) Notatki z historii papiestwa (wakanse Stolicy Ap. etc.) k. 288r—293v.

10) Spis duchownych z kilku dekanatów diecezji płockiej, ręka B.J. Jeżowskiego k. 124r—125v (luźna karta, nie należąca organicznie do całości rpsu).

Pismo kilku rąk. Nr 1, 5, 7 i 10 ręki B.J. Jeżowskiego [100], do którego prawdopodobnie należał cały rps.

Oprawa zniszczona, szczególnie na rogach dolnych.

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego].

172. *Niem. Koniec XVIII w. 16×10 cm. K. 78, w tym 3 nie zapis. Opr. sk.*

Regulamin wojskowy.

Pismo 1 ręki. Tytuły kaligrafowane czerwonym atram.

Oprawa sk. malowana na zielono, stan dobry.

Proweniencja: „Bibliothecae Collegii Opoliensis Scholarum Piarum accessit 1805 sub rectoratu A.R.P. Adolphi Chraczyński" [101] s. 1.

173. *Łac. 1759. 15,5×9 cm. K. 272. Opr. płsk.*

Regulamin seminaryjny Misjonarzy św. Wincentego.

„Praxes Seminarii Interni, seu consuetudines generales Congregationis Missionis, conscriptae in Domo Stradomiensi ad Cracoviam, Anno Domini [1759]".

Pismo 1 ręki.

Stan dobry.

Na s. 1 inną ręką: „oratio ad S. Patrem" i tąż ręką pod spodem: „A° 1780, die 16ª 9-bris, feria 6ª R.D.J.B. Ł.C.M. scripsit".

[98] Tytuł kościoła dominikanów w Janowie Ordynackim.

[99] Wypisy z dzieła Jacques Salian SJ, 1557—1640 (Annales ecclesiastici Veteris Testamenti ab orbe condito usque ad Christi mortem, Paris 1619—1624).

[100] Por. charakter pisma B.J. Jeżowskiego w rpsie 319.

[101] Zob. Bielski: Vita et scripta s. 176—177.

Właściciel: „Franciscus Zimirski D. 27 7bris 1788 uczył się na ni...", na I wyklejce.

Proweniencja: [Misjonarze św. Wincentego].

174. *Łac. 1747. 15,5×9,5 cm. K. 130. Opr. sk.*

Zbiór modlitw i przepisów Misjonarzy św. Wincentego.

1) Modlitwy codzienne s. 1—35.
2) Regulae Congregationis Missionis" s. 37—46.
3) „Regulae Seminarii Interni" s. 47—248.
4) Modlitwy różne s. 302—310.

Pismo 1 ręki.

Paginacja oryg.: S. 1—249, 300—310 (pomyłka w numerowaniu).

Stan dobry.

Proweniencja: 1) tąż ręką co tekst: „L.I." (s. 1). i „die 27ma Januarii 1747 Anno" (s. 248). 2) [Misjonarze św. Wincentego].

175. *Łac. 1765. 16×10 cm. K. 132, w tym 9 nie zapis. Opr. płsk.*

Regulamin seminaryjny Misjonarzy św. Wincentego.

„Regulae Seminarii Interni Domus Stradomiensis ad Cracoviam, constriptae A° 1765, Diebus Septembris finitae".

Pismo 1 ręki.

Oprawa: stan dobry, grzbiet obciągnięty białą skórą.

K. 2, 3 wyrwane.

Proweniencja: 1) na ostatniej k. oberwanej do połowy: „...Gralius" i inną ręką: „Rudolphus". 2) [Misjonarze św. Wincentego, Lublin].

176. *Łac. 1764. 15×9,5 cm. K. 106. Opr. płsk.*

Ćwiczenia duchowe seminarium Misjonarzy św. Wincentego.

„Praxes Seminarii Interni Congregationis Missionis".

Pismo zasadnicze 1 ręki, dodatki 2 innych rąk.

Scriptor: „Finitum hoc opus... Anno Domini 1764-to, die 29 Octobris a Fratre Russocki, Clerico Congregationis Miss." [102] k. 102v.

Inną ręką na I wyklejce: „a. 1781 die 26 augu.".

Proweniencja: 1) „Ad usum seminarii Interni Varsaviensis", na I wyklejce, obok dodane inną ręką: „Stradomiensis". 2) [Misjonarze św. Wincentego, Lublin].

177. *Łac. 1770. 17×10 cm. K. 63, w tym 13 nie zapis. Opr. płsk.*

Podręcznik życia duchowego dla nowicjuszów kapucyńskich.

„Memoriale saluberrimum quod indignus Magister suis Neo-Professis in Christo Jesu Filiis quotidie inspiciendum aeterna pro memoria tradidit Anno 1770".

Jest to zbiór nauk o postępie w doskonałości oraz wskazań i modlitw dla nowicjuszów kapucyńskich („Sed Tu mi Neo-file Capucine!" k. 8v).

Pismo 1 ręki, staranne.

Stan konserwacji dobry.

Proweniencja: 1) „P.F. Cajetani Cap..." [103] k. 1r. 2) [Kapucyni, Lublin].

[102] Idzi Russocki CM, ur. w diecezji krakowskiej 1 IX 1737 r., przyjęty do zgromadzenia w Krakowie 3 X 1754. Por. Catalogue du personel CM s. 584.

[103] Kajetan z Łucka? Zob. rps 378.

(Cdn.)

BP WINCENTY URBAN

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

MUZEUM ARCHIDIECEZJALNE WE WROCŁAWIU ORAZ KATALOG JEGO ZBIORÓW

(C. d.)

III. MALARSTWO

A. GOTYK

a. Ikonografia Chrystusa Pana

1. Epitafium olejne na drzewie. Malarz czesko-śląski, na czerwonym tle Chrystus ukoronowany, po obu stronach stoją Matka Boża i św. Jan, u stóp krzyża klęczą fundatorowie, rok 1400, wym. 190×141 cm.
Wrocław — z kościoła św. Idziego.
Nowack, 144.
Braun — Wiese, 172.
Sygn. 27.

2. Pokłon Trzech Króli. Obraz malowany na drzewie, na odwrocie czterech uczonych dysputujących, ze „szkoły mistrza Barbary", część ołtarza, czas 1460—1470, wym. 105×85 cm.
Wrocław, kościół Bożego Ciała.
Nowack, 150.
Braun — Wiese, 185.
Sygn. 145.

3. Chrystus w tłoczni mistycznej. Obraz olejny na drzewie, malarz wrocławski, obraz przedstawia Chrystusa tłoczącego wino, na złotym tle Chrystus uginający się pod ciężarem krzyża, tłoczący wino w winnej prasie, czas powstania 1480—1490 rok (1486—1487), wym. 148×108 cm.
Wrocław — kościół Bożego Ciała.
Kn 2129.
Nowack, 146.
Braun — Wiese, 188.
K. Fedyk, Gotycki obraz Chrystus w tłoczni mistycznej w Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, Lublin 1968, maszynopis, str. 125 ilustr., praca mag. z historii sztuki, pisana pod kier. ks. prof. dra Władysława Smolenia.
Sygn. 28.

4. Chrystus na Górze Oliwnej. Obraz olejny na drzewie, mistrz wrocławski, Chrystus modlący się na Górze Oliwnej, anioł z kielichem i krzyżem, wokół śpiący uczniowie, u dołu klęczy kanonik — fundator, obraz nagrobny, koniec XV wieku, wym. 140×112 cm.
Wrocław — z kościoła św. Marcina.
Kn 2405.
Nowack, 76.
Sygn. 9.

5. Chrystus zmartwychwstający. Obraz olejny na drzewie, mistrz wrocławski, tło złote, na pierwszym planie klęczy kanonik — fundator adorujący Chrystusa Zmartwychwstałego, dalej Maryja, św. Andrzej, św. Barbara, św. Dorota, św. Katarzyna, u stóp Chrystusa śpiący żołnierz, obraz nagrobny, koniec XV wieku, wym. 140×112 cm.
Wrocław — z kościoła św. Marcina.
Kn 2406.
Nowack, 77.
Sygn. 11.

6. Cierniem koronowanie Chrystusa Pana. Skrzydło tryptyku malowane na drzewie, u góry cierniem koronowanie Chrystusa, u dołu św. Michał Archanioł z mieczem i wagami, na odwrocie zniszczone malowidło św. Jana Ewangelisty, przemalowane, wiek XV, wym. 170×64 cm.
Kwicz, pow. Wrocław.
Kn 1550.
Nowack, 80.
Sygn. 12.

7. Chrystus na Krzyżu. Skrzydło tryptyku, malowane na drzewie, u góry Chrystus ukrzyżowany, u dołu św. Jerzy zabija smoka, na odwrocie zniszczone malowidło św. Jana Chrzciciela, przemalowane, wiek XV, wym. 170×64 cm.
Kwicz, pow. Wrocław.
Kn 1550.
Nowack, 80.
Sygn. 13.

8. Opłakiwanie Chrystusa. Obraz malowany na drzewie, na pierwszym planie Chrystus zdjęty z krzyża, podtrzymywany przez św. Jana, za którym trzech mężczyzn stojących opłakuje Chrystusa, Najświętsza Maryja Panna i święte niewiasty, na tle Jerozolima, krzyż Chrystusa i dwóch łotrów na krzyżu, górna część obrazu ozdobiona jest ornamentem renesansowym, rok 1507, wym. 218 cm, obraz konserwowany w 1952 roku,
Wrocław — katedra.
Nowack, 104.
Sygn. 21.

9. Ukrzyżowanie. Obraz olejny na drzewie, na złotym tle Chrystus na krzyżu wśród łotrów, w tyle po lewej stronie Jerozolima, niżej grupa niewiast płaczących, pod krzyżem grupa jeźdźców, rok 1522, wym. 252×188 cm.
Wrocław — kościół św. Idziego.
Kn 2.
Nowack, 167.
Sygn. 30.

10. Ostatnia Wieczerza. Obraz olejny na drzewie, Chrystus z 12 apostołami zgrupowanymi dokoła stołu, z lewej strony na pierwszym planie klęcząca postać fundatora, obok piesek ogryzający kość, nieco dalej kosz owoców, wiek XV, wym. 115×105 cm.
Kn 2266.
Sygn. 34.

11. Predella ze sceną Chrystusa Pana i 12 apostołów. Obraz malowany na drzewie, koniec XV wieku, wym. 147×35 cm. Konserwowany w 1912 roku.
Minkowice Oławskie.
Nowack, 84.
Sygn. 109.

12. Skrzydło ołtarzowe, malowane na drzewie. Pokłon Trzech Króli i św. Antoni ze świnką, św. Jerzy, z drugiej strony Zwiastowanie, Chrystus Pan i narzędzia Męki Pańskiej, rok 1500, wym. 199×81 cm.
Wichów, pow. Kożuchów.
Nowack, 87.
Sygn. 123.

13. Obrzezanie, Cierniem Koronowanie. Obraz malowany na drzewie, wiek XV, wym. 49×27 cm.
Lusina, pow. Środa Śląska.
Kn 2314.
Nowack, 101.
Sygn. 156.

14. Święte Rodzeństwo. Predella, obraz malowany na drzewie, grupa złożona z 25 osób, w środku Najświętsza Maryja Panna z Dzieciątkiem i św. Anną, wiek XV, wym. 203×56 cm.
Herzogswalde.
Kn 1806.
Sygn. 936.

15. Zwiastowanie. Obraz malowany na desce, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 76×44,5 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 943.

16. Nawiedzenie. Obraz malowany na desce, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 76,5×44,5 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 944.

17. Narodzenie Chrystusa. Obraz malowany na drzewie, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 16,5×44,5 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 945.

18. Pokłon Trzech Króli. Obraz malowany na drzewie, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 76,5×45 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 946.

19. Ofiarowanie Pana Jezusa w świątyni. Obraz malowany na drzewie, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 77×44,5 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 947.

20. Pan Jezus naucza w świątyni. Obraz malowany na drzewie, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 77×44 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 948.

21. Chrystus Zmartwychwstały. Obraz malowany na drzewie, z cyklu maryjnego, wiek XV, wym. 76×44 cm.
Kleszczowice.
Kn 2321.
Sygn. 949.

22. Narodzenie Chrystusa. Obraz malowany na drzewie. Na tle renesansowego pałacu klęczy Matka Boża, Dzieciątko Jezus spoczywa w żłóbku, św. Józef stoi ze świecą, otacza dziesięciu aniołków, rok 1500, wym. 80×60 cm.
Wrocław.
Sygn. 1014.

23. Narodzenie. Obraz malowany na drzewie, wiek XV, wym. 105×74 cm.
Ubocze.
Sygn. 1032.

24. Obrzezanie. Obraz malowany na drzewie, wiek XV, wym. 105×74 cm.
Ubocze.
Sygn. 1033.

25. „Vir Dolorum". Tempera na desce lipowej, dwustronna, obraz wotywny, z drugiej strony nie dokończony portret, rok 1520, pochodzenie nie znane, wym. 90×67 cm.
Nowack, 250.
Steinborn. 40.
Sygn. 2531.

26. Opłakiwanie Chrystusa. Obraz wotywny, malowany, tempera na desce dębowej, ok. 1500 roku, wym. 73×71 cm.
Olszanice k. Zagrodna.
Sygn. 2535.

27. Ukrzyżowanie. Resztki ołtarza; pole środkowe: Chrystus na krzyżu, Najświętsza Maryja Panna, św. Jan Ewangelista oraz fundator; pola boczne: św. Piotr i św. Paweł; na odwrocie: widoczne kontury obrazów. Po roku 1500, uszkodzony, konserwowany w 1971 r., wym. 121×158 cm.
Z kościoła św. Łazarza we Wrocławiu. Przekazał ks. Czesław Wehrstein 4.III.1971 r.
Sygn. 3462.

b. Matki Boskiej

1. Madonna Karmiąca. Obraz malowany na drzewie, tzw. Madonna Grecka, ok. 1400 roku, wym. 22×20 cm.
Neustadt (Prudnik).
Kn 1742.
Sygn. 1068.

2. Zaśnięcie Matki Boskiej. Obraz, tempera, drzewo lipowe, mistrz czesko-śląski, na złotym tle przez środek ukosem stojące łóżko, przed nim klęczy Matka Boska podtrzymywana przez św. Jana, poza nim św. Piotr w tiarze i apostołowie, jeden z apostołów klęczy przed Matką Boską, pierwsza ćwierć XV wieku. Lutsch (IV, 384) określa czas powstania obrazu na ok. 1500 rok, wym. 179×133 cm., konserwowany w 1954 r.
Wielowieś, pow. Gliwice.
Kn 2229.
Nowack, 24.
Braun — Wiese, 174, 180.
Sygn. 1.

3. Matka Boska Królowa Różańca Świętego. Obraz malowany na drzewie. Matka Boska — Wybawicielka dusz w czyśćcu cierpiących, sceny bolesnych

tajemnic Różańca Świętego, wym. 206×155 cm, wiek XV.
Wierzbno Oławskie.
Kn 681.
J. Jungnitz, Die Rosenkranztafel im Breslauer Diözesanmuseum, Breslau 1912.
A. Schultz, Breslauer Malereinnung, *Schles. Kirchenblatt* 1867 s. 159.
Nowack, 139.
Braun — Wiese, 191.
Sygn. 104.

4. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz na drzewie, mistrz wrocławski, na zielonym tle Madonna z Dzieciątkiem, św. Jan Chrzciciel, św. Barbara, św. Bernardyn. U stóp Najśw. Maryi Panny klęczy kanonik — fundator, polecany przez św. Jana, obraz nagrobny, koniec XV wieku, wym. 147×117 cm.
Wrocław — z kościoła św. Marcina.
Nowack, 74.
Sygn. 7.

5. Matka Boska z Dzieciątkiem pod baldachimem. Obraz olejny na drzewie, mistrz wrocławski, obok postacie świętych Jadwigi, Henryka, Wincentego, Jana. Przed Matką Boską klęczy kanonik — fundator, którego św. Jadwiga poleca Maryi Pannie, obraz nagrobny, koniec XV wieku, wym. 140×112 cm.
Wrocław — z kościoła św. Marcina.
Nowack, 75.
D. Stankiewicz, Konserwacja późnogotyckiego obrazu ze sceną Zwiastowania. *Rocz. Szt. śl.*, t. 8: 1971.
Sygn. 8.

6. Wniebowzięcie Matki Boskiej. Obraz olejny na drzewie, mistrz wrocławski; na złotym tle czterej aniołowie unoszą Maryję Pannę ku niebu; po lewej stronie św. Maria Magdalena, św. Jadwiga, św. Barbara; po prawej — apostołowie; na pierwszym planie klęczy kanonik — fundator, obraz nagrobny, koniec XV wieku, wym. 140×112 cm.
Wrocław — z kościoła św. Marcina.
Kn 2401.
Nowack, 77.
Sygn. 10.

7. Narodzenie i Nawiedzenie Najśw. Maryi P. Skrzydło ołtarzowe, malowane olejno na drzewie; górna część Narodzenie Matki Bożej; dolna — Nawiedzenie św. Elżbiety, 1490 rok, wym. 286×80 cm.
Pochodzi z Głogowa.
Nowack, 91.
Sygn. 17.

8. Matka Boża i św. Anna. Obraz olejny na drzewie lipowym, Matka Boska siedzi, trzymając Jezusa, obok św. Anna, 6 aniołków oraz grupa czterech mężczyzn, u góry złoty ornament, połowa XVI wieku (ok. 1520 r.), wym. 114×82 cm., konserwowany w 1931 r.
Wrocław, kościół św. Wojciecha.
Kn 986.
Nowack, 143.
Steinborn, 37.
Sygn. 26.

9. Zaśnięcie Matki Boskiej. Obraz z cyklu maryjnego, malowany na drzewie, koniec XV wieku, odnowiony, wym. 75×44 cm.
Kn 2321.
Sygn. 152.

10. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na drzewie, skrzydło gotyckiego ołtarza, wym. 194×81 cm.
Kn 883.
Sygn. 1263.

c. Święci

1. Postacie świętych. Skrzydło ołtarzowe, malowane na drzewie, „szkoła mistrza św. Barbary"; u góry św. Jan Chrzciciel, u dołu św. Maria Magdalena; na odwrocie Nawiedzenie i ucieczka do Egiptu, z lat 1460—1470, wym. 216×87 cm.
Wrocław — kościół Bożego Ciała.
Nowack, 93.
Braun — Wiese, 185.
Sygn. 18.

2. Postacie świętych. Skrzydło ołtarzowe malowane na drzewie, „szkoła mistrza św. Barbary"; u góry św. Jan Ewangelista, u dołu św. Helena; na odwrocie obrzezanie, z lat 1460—1470, wym. 216×87 cm.
Wrocław, kościół Bożego Ciała.
Nowack, 93.
Braun — Wiese, 185.
Sygn. 19.

3. Scena z Jakubem. Obraz olejny na drzewie, przypisywany mistrzowi ołta-

rza św. Barbary. Jakub nawraca Philetusa, grupa zbiorowa z 10 osób, tło złote, ornamentacja tła, rama, u góry półkole, 1400 rok, wym. 182×104 cm.
Nysa.
Kn 2262.
Nowack, 134.
Sygn. 24.

4. Św. Anna Samotrzecia. Obraz olejny na drzewie, mistrz wrocławski, św. Anna siedząca w otoczeniu stojących, ze św. Stanisławem i św. Mikołajem, tło złote z banderolami, dolna część obrazu — kwiaty, 1500 rok, wym. 176×132 cm.
Leśnica.
Nowack, 141.
Sygn. 25.

5. Św. Walenty. Obraz olejny na drzewie, po bokach cztery sceny z życia tegoż świętego, wiek XV, wym. 124×98 cm.
Górny Śląsk.
Sygn. 39.

6. Św. Jadwiga. Figura drewniana, przyścienna, wydrążona od tyłu, przedstawia świętą w książęcej koronie z kościołem w ręku, nikłe ślady polichromii, wiek XV, wys. 119 cm.
Gierczyn.
Nowack, 134.
Sygn. 110.

7. Skrzydło ołtarzowe. Obraz malowany na drzewie, z jednej strony św. Katarzyna i św. Barbara, św. Zofia z trzema córkami, z drugiej zaś św. Iwon, św. Wolfgang, św. Jadwiga i św. Magdalena. Obraz ten należy do tryptyku, którego środkowa część przedstawia św. Annę Samotrzecią w otoczeniu św. Mikołaja i św. Stanisława Biskupa (Sygn. 25), wiek XV, wym. 177×68 cm.
Leśnica, pow. Wrocław.
Nowack, 140.
Sygn. 117.

8. Skrzydło ołtarza szafkowego z czterema figurami drewnianymi apostołów, przemalowane, wiek XV, wym. 176×75 cm.
Sygn. 118.

9. Skrzydło ołtarza szafkowego z czterema figurami drewnianymi apostołów, przemalowane, wiek XV, wym. 176×75 cm.
Sygn. 119.

10. Legenda z życia św. Katarzyny. Obraz malowany na drzewie, dysputa św. Katarzyny z filozofami pogańskimi, koniec XV wieku, restaurowany, wym. 75×44 cm.
Kn 2329.
Sygn. 148.

11. Legenda z życia św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Obraz malowany na drzewie, cudowne rozbicie kół męczeńskich przez chmurę gradową, koniec XV wieku, restaurowany, wym. 75×44 cm.
Kn 2330.
Sygn. 149.

12. Legenda z życia św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Obraz malowany na drzewie, ścięcie św. Katarzyny, koniec XV wieku, restaurowany, wym. 75×44 cm.
Kn 2331.
Sygn. 150.

13. Św. Anna Samotrzecia. Obraz malowany na drzewie, po obu stronach stoją św. Jadwiga i św. Elżbieta, górna część obrazu ozdobiona złotym ornamentem, na tle dwa anioły, wiek XV, wym. 172×117 cm.
Nysa.
Nowack, 20.
Sygn. 924.

14. Św. Katarzyna Aleksandryjska. Obraz malowany na drzewie, pustelnik podaje świętej figurkę Matki Boskiej, wiek XV, wym. 76×46 cm.
Kleszczowice.
Kn 2329.
Sygn. 942.

15. Skrzydło ołtarza tryptyku gotyckiego. W górnej części św. Mikołaj, w dolnej św. Wawrzyniec i św. Hieronim, tempera na desce, z licznymi ubytkami, wiek XV.
Witków, 28.III.1969 r.
Sygn. 2628.

d. Obrazy nagrobne i portrety

1. Portret rodziny Marschall i Rorau. Obraz malowany na płótnie, u góry św. Jan Chrzciciel, herb rodziny, trzech ry-

cerzy, trzech kanoników, rok 1446, odnawiany w 1782 r., wym. 182×131 cm.
Kn 567.
Nowack, 336.
Sygn. 1357.

2. Obraz nagrobny prałata Melchiora Loys (zm. 1491 r.), malowany na drzewie, fundator klęczy modląc się przed Chrystusem na krzyżu, obok którego stoi z lewej strony Matka Boska Bolesna a z prawej św. Jan Ewangelista, wiek XV, wym. 130×100 cm.
Wrocław — katedra.
Kn 7.
Nowack, 142.
Sygn. 71.

B. RENESANS

a. Ikonografia Trójcy Świętej

1. Tron Łaski. Obraz nagrobny, wotywny biskupa Adama Weiskopfa, zm. 1605 r. i jego brata Stanisława, malowany na drzewie; dwaj kanonicy — fundatorowie, jeden z nich w infule, adorują Trójcę Przenajświętszą: Boga Ojca, Chrystusa Pana, którego Ciało zdjęto z krzyża i Ducha Świętego, wiek XV (lata 80-te), wym. 123×94 cm.
Pochodzi z kościoła Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu.
Kn 2654.
Steinborn, 53.
Lutsch, I, 185.
Wrześniowski, 141.
Sygn. 72.

b. Chrystusa Pana

1. Pokłon Trzech Króli. Obraz malowany na drzewie, tryptyk renesansowy, w środku Najświętsza Maryja Panna z Dzieciątkiem przyjmuje hołd od najstarszego mędrca, na lewym skrzydle św. Józef, na prawym dwaj mędrcy, wym. 115×157 cm.
Sygn. 99.

2. Ucieczka do Egiptu. Płaskorzeźba w drzewie, Matka Boska z Dzieciątkiem jadąca na osiołku i św. Józef, polichromowana, początek XVI wieku, wym. 60×35 cm.
Lubnów k. Paczkowa.
Nowack, 67.
Sygn. 146.

3. Obrzezanie. Obraz malowany na drzewie, na odwrocie resztki zniszczonego malowidła, początek XVI wieku, wym. 90×95 cm.
Kn 1173.
Sygn. 147.

4. Ołtarz skrzydłowy. Figura rzeźbiona Chrystusa Pana na krzyżu, Matki Bożej i św. Jana Ewangelisty, św. Mikołaja, św. Barbary oraz cztery obrazy malowane Męki Pańskiej, na odwrocie „Ecce Homo", Mojżesz, wiek XVI, wym. 193×122 cm.
Dziergowice k. Koźla.
Nowack, 148.
Lutsch, IV, 288.
Sygn. 621.

5. Dwunastoletni Pan Jezus w świątyni. Obraz nagrobny, malowany na drzewie, po lewej stronie u dołu postać fundatora w czarnym habicie, wiek XVI, wym. 82×61 cm.
Kn 241.
Nowack, 125.
Sygn. 974.

6. Chrystus na Górze Oliwnej. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina (1500—1540), ucznia Albrechta Dürera. Obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Melchior, 1513 rok, wym. 99×51 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 975.

7. Cierniem Ukoronowanie Pana Jezusa. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Roch, wiek XVI.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 976.

8. Pan Jezus upada pod krzyżem. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej; Pan Jezus jest kopany i bity,

na odwrocie św. Agnieszka, wiek XVI, wym. 99×50 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 977.

9. Sąd nad Jezusem u Kajfasza. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Jakub, wiek XVI, wym. 98,5×50,5 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 978.

10. Biczowanie Pana Jezusa. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Sabina, wiek XV, wym. 98,5×50,5 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 979.

11. Pan Jezus upada pod krzyżem. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie nie rozpoznany święty, wiek XVI, wym. 98×50,5 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 980.

12. Jezus przybity do krzyża. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Jerzy, wiek XVI, wym. 98×50 cm.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 981.

13. Jezus podnoszony na krzyżu. Obraz malowany na drzewie przez Hansa Leonarda Schäufelina, obraz z cyklu Męki Pańskiej, na odwrocie św. Maria Magdalena, wiek XVI.
Kn 1628.
Nowack, 205.
Sygn. 982.

14. Alegoria zreformowanego Kościoła. Marcin Luter głosi kazanie, Filip Melanchton słucha spowiedzi, obraz malowany na drzewie; w głębi poza kaplicą skały, oraz sceny Ukrzyżowania i Zmartwychwstania Pana Jezusa, ok. 1570 roku, wym. 163×117 cm.
Nowy Kościół k. Sokołowca (Falkenheim).
Kn 2372.
Nowack, 197.
Steinborn (s. 40) datuje ten zabytek na ok. 1530 r.
Sygn. 988.

15. Ukrzyżowanie. Chrystus Pan na krzyżu, Najświętsza Maryja Panna i św. Jan Ewangelista po bokach, oraz św. Jan Chrzciciel i św. Łazarz jako biskup; fundator klęczy, tło obrazu — Jerozolima. Drzewo, ok. 1600 roku, wym. 88×136 cm. Obraz uszkodzony, spojenia desek pęknięte, górna poprzeczka spajająca na odwrocie oderwana, wskutek tego jedna deska wklęsła, konserwowany w 1971 r.
L. Burgemeister, G. Grundmann, Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau, Breslau 1934, I, 144.
Sygn. 3461.

c. Najświętsza Maryja Panna

1. Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Józefem. Obraz malowany na drzewie, scena przyjęcia hołdu dwóch królów, mianowicie Kaspra i Melchiora, wiek XVI, wym. 70×57 cm.
Sygn. 69.

2. Zaślubiny Najświętszej Maryi Panny. Obraz malowany na drzewie; poza św. Józefem i Najświętszą Maryją Panną, kapłan udzielający ślubu, z lewej strony — grupa mężczyzn, z prawej — kobiet, początek XVI wieku, wym. 171×116 cm.
Snowidza, pow. Jawor.
Lutsch, III, 400.
Nowack, 179.
Braun — Wiese, 200.
Sygn. 124.

3. Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny. Obraz malowany na drzewie, Maryja klęczy na tle czerwonej katedry, anioł zwiastujący trzyma berło z banderolą z napisem wokół: „Ave, Maria...", początek XVI wieku, wym. 93×72 cm.
Kn 2563.
Sygn. 154.

4. Matka Boska z Dzieciątkiem w glorii

na księżycu; u góry dwa aniołki podtrzymują koronę. Obraz malowany na drzewie, wiek XVI, wym. 77×57 cm.
Sygn. 1810.

5. Skrzydło ołtarzowe. Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem podającym jabłko; powyżej, na tle trzech mężczyzn, niewiasta z dzieckiem; obraz malowany na drzewie, początek XVI wieku, wym. 159×62 cm.
Miszkowice k. Kamiennej Góry.
Nowack, 69.
Sygn. 1831.

6. Obraz Matki Boskiej, malowany na desce, wiek XVI, wym. 75×54 cm.
Sygn. 1816.

7. Matka Boska. Obraz wotywny, olejny, deska, wiek XVI (?), wym. 24×20 cm.
Sygn. 3060.

d. Święci

1. Św. Urszula i św. Olimpia. Obraz malowany na drzewie, wym. 147×34 cm.
Sygn. 961.

2. Św. Agnieszka i św. Apolonia. Obraz malowany na drzewie, święta trzyma baranka w ręku, wym. 147×34 cm.
Sygn. 962.

3. Skrzydło ołtarza szafkowego. Obraz malowany na drzewie, u góry św. Cecylia, u dołu nie rozpoznana święta, trzymająca w ręku lilię z Dzieciątkiem, wym. 133×47 cm.
Turów.
Sygn. 963.

4. Nie rozpoznany święty biskup. Obraz malowany na płótnie, bez żadnych symboli a tylko z pastorałem, wym. 149×80 cm.
Sygn. 964.

5. Skrzydło ołtarzowe. Św. Anna i trzech legendarnych małżonków; św. Anna trzyma książkę i jabłko, obraz malowany na drzewie, początek XVI wieku, wym. 159×62 cm.
Miszkowice (Michelsdorf), pow. Kamienna Góra.
Nowack, 69.
Sygn. 1830.

6. Św. Hieronim. Obraz olejny na desce, wiek XVI, wym. 68×50 cm.
Ofiarował ks. Mikołaj Wojtas 24.VIII.1964 r.
Sygn. 3449.

e. Ołtarze, obrazy nagrobne treści świeckiej i różnej

1. Ołtarz główny. Pochodzi z katedry we Wrocławiu, cztery skrzydła ze scenami z życia św. Jana Chrzciciela, deska dębowa, polichromia, malował Bartłomiej Fichtenberger, rok 1591. Po wojnie 1945 r. przechowywany był w kościele w Szamotułach; do Wrocławia polecił go odesłać arcybiskup poznański Antoni Baraniak.
Lutsch, I, 169.
Burgemeister, I, 111.
C. Müller, Deutsche Malerei des XVI Jahrhunderts in Schlesien. Ein Überblick mit anschliessendem Katalog. *Schles. Heimatpflege*, Bd. 1: 1935 s. 204—214.
Frey, 35—36.
Steinborn, 54.
Sygn. 2675.

2. Obraz nagrobny Fryderyka Kanitz-Talwitz (zm. 12.IX.1582 r.) i jego żony, malowany na drzewie. Fundatorzy z córeczką, dawniej zmarłą, klęczą u stóp Ukrzyżowanego, po obu stronach obrazu 8 herbów rodzinnych, na dole sygn. CBR, wiek XVI, wym. 170×150 cm.
Niewodniki.
Kn 244.
Nowack, 282.
Sygn. 43.

3. Obraz nagrobny kanonika dra Mikołaja Weidnera (zm. 9.I.1556 r.), malowany na drzewie lipowym. Samarytanin opatruje rannego, po lewej stronie klęczy fundator, któremu Chrystus wygłasza przypowieść o miłosiernym samarytaninie. Dr Weidner w pismach swych zwalczał Lutra i Melanchtona. Autorem dzieła jest prawdopodobnie Andrzej Riehl St., 1556 rok, wym. 160×123 cm.
Wrocław — kościół św. Marcina.
Nowack, 171.
Steinborn, 44.
Lutsch, I, 184.
Burgemeister, II, 170.
Sygn. 47.

4. Obraz nagrobny kanonika Lassoty z Toszka (zm. 31.III.1563 r.), malowany na płótnie. Fundator klęczy w otoczeniu

św. Jana Ewangelisty, św. Wincentego i św. Jana Chrzciciela, przypatrując się triumfalnemu wjazdowi Chrystusa do Jerozolimy, przy udziale rozentuzjazmowanej rzeszy ścielącej szaty i gałązki palmowe pod stopy, w głębi zamek Betphage, powierzchnia przemalowana, wiek XVI, wym. 167×131 cm.
Wrocław — katedra.
Kn 5.
Nowack, 177.
Sygn. 48.

5. Obraz nagrobny Wawrzyńca Potschela (zm. 1539 r.), kanonika katedralnego i kolegiaty św. Krzyża oraz proboszcza kościoła św. Idziego, malowany na drzewie. Fundator polecany przez św. Jana Ewangelistę i św. Wincentego klęczy przed Chrystusem, który wypędza przekupniów z gotyckiego przedsionka świątyni, lata 1540—1550, wym. 182×130 cm.
Kn 6.
Nowack, 175.
Lutsch, I, 178.
Steinborn, 43.
Sygn. 64.

6. Obraz nagrobny Macieja z Laissnitz i jego dwóch żon, malowany na drzewie. Fundatorowie, klęcząc, rozmyślają nad tajemnicami życia Chrystusa: Narodzenia, Ukrzyżowania, Zmartwychwstania i Wniebowstąpienia, ok. 1575 roku, wym. 167×125 cm.
Nowack, 304.
Sygn. 73.

7. Obraz nagrobny burmistrza Henryka Krzysztofa z Kamiennej Góry (zm. 1615 r.), malowany na drzewie. Ołtarz renesansowy w ujęciu holenderskim, scena Chrystusa Pana na Górze Oliwnej, rok 1618, wym. 290×140 cm.
Kn 336.
Nowack, 173.
Sygn. 74.

8. Obraz nagrobny z ołtarzykiem renesansowym, malowany na drzewie. Fundator adoruje „hołd Trzech Króli", rok 1588, wym. 115×98 cm.
Sygn. 75.

9. Obraz nagrobny, malowany na drzewie. Fundator — kanonik, klęcząc, adoruje „złożenie do Grobu", połowa XVII wieku.
Kn 1598.
Nowack, 200.
Sygn. 76.

10. Papież Grzegorz XIII i św. Bernard. Obraz malowany na desce, w środku przy świętym narzędzia Męki Pańskiej, z lewej strony u góry Chrystus Ukrzyżowany, z prawej — Matka Boża z Dzieciątkiem, u dołu zakonnicy i zakonnice; na drugiej stronie portret pap. Grzegorza XIII, obraz wotywny, wiek XVI, wym. 136×109 cm.
Nowack, 283.
Sygn. 1352.

11. Obraz nagrobny Grzegorza Mehla, malowany na drzewie. Fundator klęczy przed Chrystusem Panem, który z grupą apostołów przebacza jawnogrzesznicy. Na tle symboliczna figura przedstawiająca Kościół, siedząca na symbolach czterech ewangelistów; z drugiej strony Synagoga, trzymająca w ręku głowy zwierząt z całopalenia, koniec XVII wieku, wym. 121×114 cm.
Stare Bogaczowice.
Kn 938.
Nowack, 169.
Sygn. 77.

12. Obraz wotywny kanonika głogowskiego Michała Hildebrandta (1582—1640). Kanonik klęczy przed ołtarzem, na którym znajduje się krucyfiks. Anioł stojący poza klęczącym wskazuje ręką na krzyż, obraz malowany na desce, wiek XVII, wym. 193×154 cm.
Wrocław.
Kn 701.
Nowack, 86.
Sygn. 1421.

13. Dama z gitarą. Obraz renesansowy, malowany na drzewie, dama w czerwonej szacie, siedząca, przed nią rozłożone nuty na stole zarzuconym tkaniną, wym. 36×31 cm.
Nowack, 270.
Sygn. 1399.

14. Wywyższenie węża miedzianego. Obraz olejny na desce, wyjęty ze zniszczonego epitafium, druga połowa XVI wieku.

Roztocznik, pow. Dzierżoniów, 1967 r.
Sygn. 2568.

15. Obraz na desce. Zachowana połowa postaci, drzewo, na odwrocie płótno naklejone, złocone, wiek XVI.
Sygn. 2801.

16. Dwa skrzydła ołtarza szafkowego. Tempera na desce, wym. 134×58 cm.
Sygn. 3345.

17. Dwa skrzydła ołtarza szafkowego. Tempera na desce, wym. 105×43 cm.
Sygn. 3346.

C. BAROK

a. Trójca Święta

1. Trójca Święta. Obraz malowany na płótnie, u dołu z lewej strony klęczą duchowni ze św. Piotrem, z prawej — rycerstwo ze św. Pawłem, wym. 180×106 cm.
Sygn. 1354.

2. Tron Łaski. Obraz olejny na płótnie, początek XVII wieku, wym. 192×136 cm.
Stary Wiązów.
Sygn. 2565.

b. Chrystus Pan

1. Obraz nagrobny Krzysztofa z Gellhorn, malowany na drzewie przez Holendra Dirk van Hogstraten. Przedstawia Zmartwychwstanie Chrystusa Pana, rama o formach gotyckich, wiek XVII, wym. 264×151 cm.
Kn 4.
Nowack, 290.
Sygn. 83.

2. Obraz Chrystusa Bolesnego, malowany na płótnie przez Feliksa Antoniego Schefflera. Wiek XVIII, wym. 55×42 cm.
Nowack, 242.
Sygn. 87.

3. Narodzenie Chrystusa Pana w szopce betlejemskiej. Obraz malowany na drzewie, Najświętsza Maryja Panna adoruje Dzieciątko w towarzystwie św. Józefa, stojącego ze świecą w ręku. W głębi u góry aniołowie zwiastują pasterzom Narodzenie Chrystusa, wiek XVII, wym. 144×135 cm.
Kn 843.
Nowack, 292.
Sygn. 128.

4. Chrystus Ukrzyżowany, Maryja i św. Jan. Wykonanie z koralami na podkładzie metalowym, ażurowym, posrebrzanym, ośmiobocznym, ozdobionym ptakami, aniołkami i kwiatami, rok 1682. Napis: „Mors. Me fecit Spatarius Panormitanus", wym. 57×51 cm.
Nowack, 248.
Sygn. 223.

5. Sąd Kajfasza. Obraz malowany na drzewie, wym. 153×56 cm.
Dittmansdorf.
Kn 313.
Sygn. 925.

6. Narodzenie Chrystusa Pana. Obraz malowany na desce, wym. 68×52 cm.
Sygn. 931.

7. Jezus Naigrawany. Akwarela, rok 1611, wym. 45×35 cm.
Kn 2784.
Sygn. 985.

8. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na drzewie, wotywny, u dołu klęczą fundatorowie, początek XVII wieku, wym. 87×82 cm.
Sygn. 1001.

9. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na drzewie, wotywny, u stóp krzyża, na tle miasta, klęczy rodzina fundatorów, rok 1648, wym. 72×52 cm.
Sygn. 1063.

10. Wniebowstąpienie. Obraz na desce, Chrystus na obłoku wśród aniołów, u dołu apostołowie i święte niewiasty, wym. 134×97 cm.
Sygn. 1353.

11. Chrystus Ukrzyżowany. Obraz olejny na desce, sygn. M.L. 1655, wym. 135×97 cm.
Sygn. 2518.

12. „Grający w kości o szaty Chrystusa". Obraz olejny na płótnie, autor J.G. Cuyp, rok 1630, wym. 105×200 cm.
Żelazno.
Sygn. 2516.

13. Ostatnia Wieczerza. Tempera na desce lipowej, wiek XVII, wym. 114×45 cm.
Żórawina, 1967 r.
Sygn. 2566.

14. Narodzenie Pana Jezusa i pokłon pasterzy, „Heilige Nacht". Wiek XVIII.
Dzierżoniów (Reichenbach).
Sygn. 2773.

15. Św. Rodzina: Matka Boska, św. Józef, Dziecię Jezus. Matka Boska całuje Dzieciątko. Obraz olejny na desce, barokowy, rama barokowa, wym. 40×31 cm.
„Eigentum des Klosters Trebnitz (Schlesien)".
Sygn. 2835.

16. Pan Jezus Ukrzyżowany. Obraz wotywny, olejny, płótno, na ramce 1572 rok, odnowiony w 1855 r.
Sygn. 3072.

17. Wniebowstąpienie. Obraz olejny, deska, wiek XVII, wym. 133×59 cm.
Sygn. 3122.

18. Zmartwychwstanie Chrystusa Pana. Obraz olejny, malowany na desce, Chrystus Zmartwychwstały z czerwoną szatą, niżej czterej żołnierze, u dołu dziewięć postaci klęczących (wśród nich dwie niewiasty) oraz troje dzieci, trzymające czerwone krzyżyki, herb, wiek XVII, wym. 88,5×65 cm. Odnowiony 1.II.[19]54. Na odwrocie naklejki: 1) Nr 306, 2) Nr 2353 (napis zatarty). Przekazała Kuria Arcybiskupia we Wrocławiu 8.V.1971 r.
Sygn. 3691.

c. Najświętsza Maryja Panna

1. Obraz nagrobny kanonika Marcina Geiera, wykonany przez Jakuba Eyblwiesera. Obraz malowany na płótnie, fundator klęczy na otoku ziemi, modląc się przed Niepokalaną Dziewicą w niebie, która poleca go Chrystusowi, a przez Niego Trójcy Świętej, rok 1744, wym. 153×112 cm.
Wrocław.
Kn 1319.
Nowack, 286.
Sygn. 80.

2. Matka Boska Loretańska. Obraz ołtarzowy w ujęciu czeskim, malowany na drzewie, przedstawia Matkę Boską; klęczą przed nią św. Wacław i św. Karol Boromeusz, rok 1657, wym. 150×131 cm.
Nowack, 288.
Sygn. 89.

3. Matka Boska Bolesna. Obraz malowany na płótnie, dzieło Feliksa Antoniego Schefflera, wiek XVIII.
Nowack, 243.
Sygn. 88.

4. Madonna z Dzieciątkiem ze św. Anną, św. Józefem i św. Joachimem. Obraz malowany na płótnie, korona metalowa, wym. 58×45 cm.
Sygn. 933.

5. Kopia obrazu Matki Bożej z Krzeszowa słynącego łaskami. Obraz malowany na drzewie, wym. 68×46,5 cm.
Krzeszów.
Sygn. 934.

6. Matka Boska z Dzieciątkiem, postać w płaszczu szeroko rozpostartym, podtrzymywana przez aniołów, u jej stóp klęczą zakonnicy, obraz wotywny, rok 1624, wym. 111×93 cm.
Sygn. 956.

d. Święci

1. Ukamienowanie św. Szczepana. Obraz malowany na płótnie przez Michała Willmanna, po 1668 roku, wym. 77×47 cm.
Lubiąż.
Kn 1085.
Nowack, 245.
Sygn. 78.

2. Obraz 14 Orędowników, malowany na płótnie. Dzieciątko Jezus, czerwonym krzyżem Joannitów na piersi, króluje nad 14 Orędownikami: Dionizy, Erazm, Błażej, Wit, Katarzyna, Barbara, Akacjusz, Krzysztof, Cyriak, Małgorzata, Eustachy, Idzi, Jerzy, Pantaleon, koniec XVII wieku, wym. 210×136 cm.
Sygn. 81.

3. Męczeństwo św. Apolonii. Obraz malowany na płótnie, J. Kynast, rok 1759, rama u góry w półkole, wym. 106×65 cm.
Żórawina.
Nowack, 198.
Sygn. 82.

4. Św. Hieronim. Obraz malowany na płótnie, wiek XVII, wym. 93×74 cm.
Nowack, 253.
Sygn. 86.

5. Św. Piotr. Obraz malowany na płótnie, przed świętym na otwartej księdze leży duży klucz, po lewej stronie widoczny kogut, wiek XVII, wym. 100×72 cm.
Sygn. 127.

6. Św. Anna Samotrzecia. Obraz malowany na drzewie, wym. 154×56 cm.
Dittmansdorf.
Kn 314.
Sygn. 926.

7. Św. Tekla. Obraz malowany na płótnie, postać na stosie, w ręku krzyż, u góry dwa aniołki z wieńcem i palmą męczeńską, u stóp lew, niedźwiedź i kłębiące się węże, wym. 55×40 cm.
Sygn. 932.

8. Św. Barbara. Obraz malowany na drzewie, wym. 174×120 cm.
Sygn. 935.

9. Św. Piotr. Obraz malowany na płótnie (Michał Willmann), wym. 12,5×9 cm.
Kn 686.
Sygn. 957.

10. Św. Paweł. Obraz malowany na płótnie, naklejony na tekturę (Michał Willmann), wym. 12,5×9 cm.
Kn. 686.
Sygn. 958.

11. Św. Anna uczy Najświętszą Maryję Pannę czytać. Poza św. Anną stoi św. Joachim z książką, u góry dwa aniołki, jeden z wiankiem, drugi z lilią, obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 93×65 cm.
Sygn. 1811.

12. Św. Maria Magdalena. Obraz olejny na płótnie, barokowy, owal, wym. 85×72 cm.
Tyniec Mały, 18.IX.1967 r.
Sygn. 2607.

13. Czternastu Wspomożycieli. Obraz olejny na płótnie, wiek XVIII.
Sygn. 2774.

14. Św. Robert Bellarmin siedzący przy pulpicie w bibliotece oraz piszący przed krzyżem. Obraz olejny, na płótnie, rok 1621, wym. 176×126 cm.
Sygn. 2989.

15. Św. Dionizy (?). Obraz olejny, płótno, wiek XVII, wym. 82×60 cm.
Katedra wrocławska, 1959 r.
Sygn. 3069.

16. Św. Marek. Obraz olejny, deska, wiek XVII.
Sygn. 3097.

17. Św. Mateusz. Obraz olejny, deska, wiek XVII.
Sygn. 3101.

18. Nie zidentyfikowany święty. Obraz na drzewie, na odwrocie napis: „Bernardino Lavino... Mainoni". Załączona fotografia obrazu i notatka: „Bernardino Luini geb. 1479 in Luino, gest. 1531. Mailänder Schule unter Einfluss von Leonardo da Vinci. Aus Erbschaft Mainoni", wym. 17×13 cm.
Kuria Arcybiskupia, Wrocław 12.V.1970 r.
Sygn. 2659.

19. Św. Tekla. Obraz olejny na płótnie, barokowy, wym. 94×74 cm.
Tyniec Mały, 18.IX.1967 r.
Sygn. 2601.

20. Św. Hieronim. Obraz na desce, olejny, jedna część odłamana i zagubiona. Na obrazie widoczna część drzewa, kapelusz kardynalski, księga, czaszka, zegar piaskowy. Św. Hieronim w prawej ręce trzyma krzyż, w lewej kamień, postać w połowie obnażona, wiek XVII, wym. 19×35 cm.
Dar p. Malewiczowej z Wrocławia, 1.VI.1971 r.
Sygn. 3695.

e. Różne

1. Pożar katedry i sąsiednich domów na Ostrowiu Tumskim we Wrocławiu. Obraz malowany na drzewie, rok 1759, wym. 108×65 cm.
Wrocław.
Sygn. 84.

2. Zgon nie zidentyfikowanej osoby. Obraz malowany na płótnie, barokowy, przy łożu konającego 8 osób, w środku papież i kardynał, wym. 53×45 cm.
Sygn. 1147.

3. Obwieszczenie herolda. Obraz malowany na płótnie przez Pieter von Laar (1582—1642), wiek XVII, wym. 94×82 cm.
Nowack, 272.
Sygn. 1020.

4. Pejzaż letni. Obraz malowany na płótnie, inicjały „SR", rok 1650, wym. 71×84 cm.
Sygn. 1024.

5. Portret Flandrinusa. Obraz wotywny, malowany, tempera, rok 1648, wym. 110×78 cm.
Pracze Odrzańskie, 1961 r.
Sygn. 2538.

6. Pielgrzym. Obraz olejny, wiek XVII.
Sygn. 2811.

D. ROKOKO

a. Trójca Święta

1. Trójca Święta. Obraz malowany na płótnie, przechowywany w rezydencji biskupiej, podpis „Rubens"; Bóg Ojciec podtrzymuje ciało Chrystusa Pana, na bokach dwa aniołki trzymające narzędzia Męki Pańskiej, wym. 63×51 cm.
Sygn. 1009.

2. Obraz wotywny. W środku obrazu, w owalu u stóp Ukrzyżowanego, klęczy para fundatorów, wokoło, na tle barokowych ram, mniejsze owalne portrety całej rodziny fundatorów, u góry Bóg Ojciec; obraz malowany na desce, rok 1713, wym. 195×150 cm.
Swojec, ofiarowany w 1949 r.
Sygn. 1802.

3. Bóg Ojciec. Obraz olejny, płótno, w gipsowych ramach o motywach roślinnych, wiek XVIII, wym. 170 cm.
Sygn. 2523.

4. Trójca Święta. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII. wym. 82×70 cm.
Łomnica, pow. Jelenia Góra.
Sygn. 3049.

5. Trójca Święta. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII.
Sygn. 3081.

6. Trójca Święta. Obraz malowany na płótnie, wym. 70×47 cm.
Sygn. 969.

b. Chrystus Pan

1. Biczowanie Chrystusa. Obraz malowany na płótnie, scena według wizji stygmatyczki św. Katarzyny, wym. 72×56 cm.
Krzeszów.
Sygn. 955.

2. „Ecce Homo". Obraz malowany na drzewie, przedstawia Chrystusa siedzącego w cierniowej koronie, wym. 116×70 cm.
Sygn. 959.

3. Naigrawanie z Chrystusa Pana. Obraz malowany na płótnie, wym. 133×86 cm.
Sygn. 960.

4. Biczowanie. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, wym. 76×22 cm.
Kleszczowice.
Kn 2333.
Sygn. 990.

5. Cierniem Ukoronowanie. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, wym. 76,5×46 cm.
Kleszczowice.
Kn 2334.
Sygn. 991.

6. Pan Jezus upada pod krzyżem. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, wym. 76×46 cm.
Kleszczowice.
Kn 2335.
Sygn. 992.

7. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, wym. 76×46 cm.
Kleszczowice.
Kn 2336.
Sygn. 993.

8. Pan Jezus w Koronie Cierniowej. Obraz malowany na płótnie, wym. 66×53 cm.
Sygn. 995.

9. Naigrawanie z Chrystusa Pana. Obraz malowany na płótnie, wym. 68×50 cm.
Kn 673.
Sygn. 1006.

10. Głowa Chrystusa Pana. Obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 38×36 cm.
Sygn. 1011.

11. Narodzenie Chrystusa Pana. Obraz malowany na płótnie, Matka Boża trzyma Jezusa na rękach, widoczny św. Józef, z lewej strony św. Elżbieta trzyma na rękach św. Jana Chrzciciela, obok św. Zachariasz, z lewej u góry Bóg Ojciec w otoczeniu aniołków; na pierwszym planie u dołu narzędzia ciesielskie, wiek XVIII, wym. 100×67 cm.
Kn 767.
Sygn. 1016.

12. Ostatnia Wieczerza. Obraz malowany na drzewie, wym. 169×98 cm.
Sygn. 1030.

13. Ostatnia Wieczerza. Obraz malowany na płótnie, wym. 115×75 cm.
Sygn. 1036.

14. Chrystus. Obraz malowany na płótnie, „Ecce Agnus Dei", wym. 47×34 cm.
Sygn. 1060.

15. Święta Rodzina. Obraz malowany na płótnie, na tle zburzonego posągu bożka, wiek XVIII, wym. 40×25 cm.
Sygn. 1264.

16. Chrystus Zmartwychwstały. Płótno, haft jedwabny, wym. 93×73 cm.
Sygn. 1355.

17. Przemienienie Pańskie. Obraz malowany na płótnie, wym. 60×45 cm.
Sygn. 1814.

18. Naigrawanie z Chrystusa Pana. Obraz na płótnie ramy drewniane, wym. 78×67,5 cm.
Zwrócono z Krzeszowa 4.VIII.1970 r.
Sygn. 2663.

19. Naigrawanie z Chystusa Pana. Obraz na płótnie, bez ram, wym. 121×87 cm.
Zwrócono z Krzeszowa 4.VIII.1970 r.
Sygn. 2664.

20. Głowa Chrystusa. Obraz olejny na płótnie, wym. 62,5×50 cm.
Kn 1759.
Sygn. 2270.

21. Święta Rodzina. Matka Boża z Dzieciątkiem i św. Janem Ewangelistą, obraz olejny na desce, wym. 27×20 cm.
Kn 1495.
Sygn. 2276.

22. Święta Rodzina. Św. Anna z Dzieciątkiem na kolanach, Matka Boża klęczy podtrzymując nóżki Dzieciątka, poza nimi św. Józef, wym. 20×27 cm.
Kn 1495.
Sygn. 2275.

23. Pokłon Trzech Króli. Obraz malowany na desce, ludowy, wiek XVIII, wym. 118×87 cm.
Żelazno, 1953 r.
Sygn. 2517.

24. Złożenie do Grobu. Obraz olejny na desce, wym. 134×95 cm.
Sygn. 2519.

25. Ostatnia Wieczerza. Rok 1754, wym. 320×240 cm.
Oława.
Sygn. 2527.

26. Ostatnia Wieczerza. Obraz malowany na płótnie, koniec XVIII wieku, wym. 180×125 cm.
Dar ks. Alfreda Sabischa, 1960 r.
Sygn. 2529.

27. Zdjęcie z Krzyża. Chrystus, Najświętsza Maryja Panna, anioł; obraz olejny, wykonany na płótnie, wiek XVIII, rama złocona, barokowa.
Sygn. 2752.

28. Chrystus i pocałunek Judasza. Obraz olejny, malowany na desce, owalny, sakiewka, koszyk, narzędzia męki, widoczny herb kolorowy, wiek XVIII.
Sygn. 2819.

29. Rzeczy ostateczne. „Memorare novissima tua et in aeternum non peccabis" — Eccles. 7,4. Chrystus na krzyżu, insygnia męki, sąd, ukoronowanie w niebie Matki Boskiej, piekło, czyściec, obraz olejny na płótnie, wiek XVIII, wym. 90×74 cm.
Sygn. 2851.

30. Narodzenie Pana Jezusa w Betlejem. „Sculp. Ant. Freindt, Olomucii", jedwab kolorowy, „Thesenbild von 1704", wiek XVIII, „Erbschaft v. Max. Ganczarski,

Gr. Strehlitz", zm. 1925 r., wym. 85×60 cm.
Sygn. 2874.

31. Święta Rodzina. Na dole napis „Aurora". Tło wschodzącego słońca, obraz olejny, płótno, wym. 77×55 cm, wiek XVIII.
Sygn. 2990.

32. Święta Rodzina. Na dole napis „Meridies". Pan Jezus przy stole w otoczeniu dwóch aniołów, św. Józef i Matka Boża, obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 76×55 cm.
„Aus Würben [Wierzbno], Kr. Schweidnitz".
Sygn. 2997.

33. Święta Rodzina. Matka Boska, św. Józef. Na dole napis: „Vesperae". Pan Jezus z miską w ręku, obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym, 76×55 cm.
Sygn. 2998.

34. Matka Boska z Dzieciątkiem. Na dole napis „Nox", u góry płonąca lampka, zarysy śpiącego św. Józefa, obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 68×52 cm.
Wierzbno k. Świdnicy.
Sygn. 3106.

35. Złożenie do grobu Pana Jezusa. Obraz olejny, deska, wiek XVIII.
Sygn. 3082.

36. Święta Rodzina. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 142×95 cm.
Sygn. 3113.

37. Ukrzyżowanie Pana Jezusa. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 115×85 cm.
Sygn. 3116.

38. Dźwiganie Krzyża. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 144×94 cm.
Sygn. 3117.

39. Zdjęcie z Krzyża. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 144×94 cm.
Sygn. 3118.

40. Pan Jezus dźwigający krzyż. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 140×105 cm.
Sygn. 3119.

41. Ukrzyżowanie Pana Jezusa. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 146×115 cm.
Sygn. 3120.

42. Pan Jezus na śmierć skazany. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 132×85 cm.
Sygn. 3124.

43. Pan Jezus i niewiasty na Drodze Krzyżowej. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 132×88 cm.
Sygn. 3125.

44. Pan Jezus upada pod krzyżem. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 132×88 cm.
Sygn. 3126.

45. Pan Jezus spotyka Matkę Najświętszą. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 132×88 cm.
Sygn. 3127.

46. Chrystus ukazujący rany boku swego. Obraz olejny, płótno, wym. 63×48 cm.
Sygn. 3344.

47. Dwa przedstawienia Drogi Krzyżowej. Obraz olejny na płótnie, wym. 222×150 cm.
Sygn. 3354.

c. Aniołowie

1. Anioł stróż i dziewczynka. Obraz malowany na płótnie, na tle pejzażu, z lewej u góry dwa herby, wym. 223×172 cm.
Sygn. 1358.

d. Najświętsza Maryja Panna

1. Skrzydło ołtarzowe, malowane na drzewie. Z jednej strony anioł ze Zwiastowania, z drugiej św. Bartłomiej, koniec XVIII wieku, wym. 137×53 cm.
Sygn. 918.

2. Skrzydło ołtarzowe, malowane na drzewie. Z jednej strony Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny, z drugiej św. Andrzej, koniec XVIII wieku, wym. 138×55 cm.
Sygn. 919.

3. Matka Boska poleca Trójcy Świętej modlącego się fundatora. Obraz wotyw-

ny, malowany na drzewie, wym. 185×118 cm.
Sygn. 938.

4. Matka Boska Bolesna. Obraz malowany na płótnie, Matka Boża ma serce przebite mieczem, wizje Męki Pańskiej, wym. 185×122 cm.
Sygn. 939.

5. Matka Boska Bolesna. Obraz malowany na płótnie, wym. 63×52 cm.
Kn 842.
Sygn. 970.

6. Najświętsza Maryja Panna. Obraz malowany na płótnie, Matka Boża przedstawiona jest z Dzieciątkiem Jezus, trzymającym krzyż w ręku, wym. 134×97 cm.
Sygn. 1012.

7. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz „S. Maria de bono succursu", wiek XVIII, odnowiony w 1822 roku, wym. 123×72 cm.
Ebersdorf.
Sygn. 1013.

8. Zwiastowanie. Obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 88×62 cm.
Sygn. 1015.

9. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na płótnie, aureola z gwiazd, wiek XVIII, wym. 117×82 cm.
Sygn. 1019.

10. Maryja w kwiatach. Obraz malowany na płótnie, antepedium, wym. 133×81 cm.
Sygn. 1035.

11. Madonna siedząca. Płaskorzeźba w drzewie, postać w aureoli, u stóp główka aniołka, wym. 21×14 cm.
Sygn. 1048.

12. Zwiastowanie. Obraz malowany na marmurze, wym. 26×21 cm.
Kn 1118.
Sygn. 1049.

13. Nawiedzenie. Obraz malowany na drzewie, wiek XVIII, wym. 37×30 cm.
Sygn. 1091.

14. Matka Boska z Dzieciątkiem. Obraz malowany na płótnie, na tle nieba, słońca i gwiazd, u dołu grupa zakonników, wiek XVIII, wym. 34×28 cm.
Sygn. 1265.

15. Obraz Matki Boskiej. Kompozycja przedstawiająca 19 wizerunków łaskami słynących obrazów Matki Boskiej, malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 185×130 cm.
Kn 1202.
Sygn. 1801.

16. Matka Boża z Dzieciątkiem. Rzeźba w drzewie, wydrążona, wym. 117×33 cm.
Kn 2437.
Sygn. 1815.

17. Matka Boska z Dzieciątkiem na księżycu. Ponad Matką Boską dwaj aniołowie z koroną, poniżej kościół i zabudowania klasztorne, obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 77×60 cm.
Sygn. 2238.

18. Matka Boska z Dzieciątkiem. Postacie na tle kwitnących drzew, jedwabna tkanina, inicjały „FN", wym. 34×42 cm.
Sygn. 2277.

19. Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny. Obraz na płótnie, pochodzi ze Lwowa, wiek XIX, ślad przebicia obrazu bagnetem przez żołnierza w 1941 r.
Dar Jana Dorosza, 2.I.1970 r.
Sygn. 2652.

20. Matka Boska Bolesna. Obraz na płótnie, olejny, szata niebieska; na odwrocie: „Aus Grüssau für die Landesh. Kirche erworben und mit Rahmen versehen 1871. Puschman Caplan", Nr. 635.
Sygn. 2832.

21. Nawiedzenie św. Elżbiety. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 109×83 cm.
Sygn. 3033.

22. Matka Boska. Obraz wykonany na płótnie i desce, tło złociste, postać w koronie, napis „Rom".
Sygn. 3038.

23. Zwiastowanie. Obraz olejny na płótnie, barok, wym. 266×210 cm.
Sygn. 3349.

24. Zwiastowanie. Obraz olejny na płótnie, wym. 75×53 cm.
Sygn. 3351.

e. Święci

1. Ołtarzyk drewniany z obrazem św. Jana Nepomucena. Malowany na desce, rok 1791, wym. 114×67 cm.
Kn 337.
Sygn. 287.

2. Św. Jan Nepomucen. Rzeźba w drzewie, z czterema aniołkami, wiek XVIII, wym. 37 cm.
Sygn. 474.

3. Św. Alojzy. Obrazek owalny, malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 26 cm.
Sygn. 530.

4. Św. Stanisław Kostka. Obrazek malowany na płótnie, w ramkach owalnych, wiek XVIII, wym. 25 cm.
Sygn. 581.

5. Św. Małgorzata. Obraz malowany na płótnie, postać świętej ze smokiem u stóp, uwiązanym na łańcuchu, trzymanym przez nią w ręku; w drugiej ręce krzyż, wym. 76×55 cm.
Sygn. 950.

6. Kamienowanie św. Szczepana. Obraz malowany na płótnie, święty klęczy, oczy ma wzniesione ku niebu, obok dwaj oprawcy z kamieniami, wym. 63×50 cm.
Sygn. 952.

7. Śmierć św. Benedykta. Obraz malowany na drzewie, kształt ośmioboku, święty w habicie, dalej aniołowie, z lewej strony Chrystus na krzyżu, wym. 58×47 cm.
Kn 706.
Sygn. 953.

8. Śmierć św. Józefa. Obraz malowany na płótnie, obok klęczy Matka Boska, wym. 77×43 cm.
Kn 443.
Sygn. 954.

9. Św. Piotr. Obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 98×77 cm.
Sygn. 986.

10. Św. Paweł. Obraz malowany na płótnie, święty z otwartą księgą, wiek XVIII, wym. 97×77 cm.
Sygn. 987.

11. Św. Maciej. Obraz malowany na płótnie, święty z lancą, wym. 77×62 cm.
Sygn. 999.

12. Śmierć nie zidentyfikowanego świętego. Obraz malowany na płótnie, na pierwszym planie u góry przedstawiony Chrystus Pan, Matka Boża i dwóch świętych, z lewej u góry Trójca Święta, przy łożu świętego anioł i postać niewiasty w koronie.
Sygn. 1002.

13. Św. Jan Ewangelista. Obraz malowany na płótnie, postać świętego z księgą, wym. 71×59 cm.
Kn 1017.
Sygn. 1003.

14. Św. Mateusz Ewangelista. Obraz malowany na płótnie, wym. 71×59 cm.
Kn 1017.
Sygn. 1004.

15. Św. Barbara. Obraz malowany na płótnie, postać z kielichem i pateną, anioł trzyma nad głową wieniec, wym. 76×67 cm.
Sygn. 1005.

16. Św. Jan Nepomucen. Obraz malowany na płótnie, postać z krzyżem w ręku, przed nim trupia głowa i list zalakowany, z lewej strony u dołu aniołek z kłódką na szyjce, wiek XVIII, wym. 74,5×58,5 cm.
Sygn. 1007.

17. Święty biskup. Obraz malowany na płótnie, kształt okrągły, wym. 32×32 cm.
Sygn. 1010.

18. Św. Liberiusz. Obraz malowany na płótnie, biskup stoi, obok anioł podaje mu talerz, wym. 105×75 cm.
Warnbrunn.
Kn 271.
Sygn. 1018.

19. Św. Jerzy. Obraz malowany na drzewie, wym. 111×55 cm.
Sygn. 1021.

20. Św. Maria Magdalena. Obraz malowany na drzewie, wym. 156×73 cm.
Grębowice.
Sygn. 1031.

21. Św. Augustyn. Obraz malowany na

jedwabiu, rok 1713, wym. 111×88 cm.
Kn 2260.
Sygn. 1034.

22. Nie zidentyfikowany święty. Obraz malowany na płótnie, wym. 99×75 cm.
Nysa.
Kn 964.
Sygn. 1037.

23. Św. Hieronim. Obraz malowany na płótnie, święty w jaskini, przed nim lew, wym. 44×36 cm.
Sygn. 1053.

24. Św. Onufry. Obraz malowany na płótnie, święty w jaskini, na pierwszym planie księga i trupia głowa, wym. 44×37 cm.
Sygn. 1054.

25. Głowa św. Jana Chrzciciela. Obraz malowany na drzewie, wym. 40×27,5 cm.
Sygn. 1055.

26. Św. Anna i Matka Boża. Św. Anna uczy czytać Najśw. Maryję P., obraz malowany na płótnie, autor Feliks Antoni Scheffler, rok 1752, wym. 36,5×26 cm.
Nowack, 261.
E. Dubowy, Felix Anton Scheffler, Ein Beitrag zur Kunstgeschichte des 18. Jahrhunderts. (Sonderabdr. aus dem Jahrb. 1925 des Vereins für Christliche Kunst).
Sygn. 1056.

27. Św. Liberiusz. Obraz malowany na płótnie, wym. 60×44 cm.
Sygn. 1057.

28. Nie zidentyfikowany święty. Obraz malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 65×49 cm.
Sygn. 1061.

29. Nie zidentyfikowany święty. Obrazek malowany na płótnie, owalny, wym. 26×20 cm.
Landeshut (Kamienna Góra).
Sygn. 1403.

30. Św. Augustyn. Obraz malowany na płótnie, wym. 56×44 cm.
Kn 442.
Sygn. 1406.

31. Apostołowie. Trzynaście obrazów olejnych przedstawiających apostołów i św. Pawła, malowanych na płótnie, wym. 48×38 cm.
Kn 1494.
Sygn. 1812.

32. Św. Jadwiga. Obraz olejny na płótnie; święta klęczy pod krzyżem, Chrystus przemawia do niej, odjąwszy rękę od krzyża, wiek XVIII, wym. 73×57 cm.
Sygn. 1819.

33. Św. Jan Chrzciciel. Przedstawiony na tle pejzażu, przemawia do 9 osób, tempera na płótnie, wym. 65×50 cm.
Ebersdorf.
Sygn. 1818.

34. Św. Kwiriak. Obraz malowany na płótnie.
Sygn. 1826.

35. Św. Aja. Obraz olejny na płótnie, święta trzyma krucyfiks w rękach, stojąc przed stołem, na którym znajduje się koszyk z listami, święta ma zarzucony płaszcz podbity gronostajami, połowa XVIII wieku.
Sygn. 2230.

36. Św. Piotr. Święty ma oczy wzniesione ku niebu, obraz olejny na płótnie, wym. 82×66 cm.
Sygn. 2266.

37. Głowa św. Piotra. Obraz olejny na płótnie, w pozłacanych ramach drewnianych, wym. 31×23 cm.
Sygn. 2280.

38. Św. Augustyn. Obraz malowany na płótnie, wym. 33×26 cm.
Sygn. 2340.

39. Św. Hieronim. Obraz na płótnie, wym. 117 cm.
Żelazno.
Sygn. 2386.

40. Śmierć św. Józefa. Obraz olejny na płótnie, wiek XVIII, wym. 170×150 cm.
Sygn. 2525.

41. Św. Krzysztof w otoczeniu Matki Bożej i świętych. Obraz olejny na płótnie, wiek XVIII (Michał Willmann?), wym. 117×90 cm.
Wrocław, SS. Sercanki.
Sygn. 2511.

42. Św. Antoni Padewski. Obraz olej-

ny na płótnie, wiek XVIII, wym. 85×72 cm.
Tyniec Mały, 18.IX.1967 r.
Sygn. 2614.

43. Św. Florian. Obraz olejny na płótnie, rok 1799, wym. 115×90 cm.
Tyniec Mały, 18.IX.1967 r.
Sygn. 2615.

44. Św. Jan Chrzciciel, głoszący pokutę „Ecce Agnus Dei". Obraz na płótnie, wiek XVIII, wym. 67×50 cm.
Seminarium Duchowne, Wrocław.
Sygn. 2654.

45. Św. Dominik wskrzeszający zmarłego. Obraz na płótnie, ramy drewniane, wym. 142×107 cm.
Zwrócono do Muzeum z Krzeszowa 4.VIII.1970 r.
Sygn. 2662.

46. Czterech ewangelistów. Cztery obrazy na płótnie, wym. 33,5×26 cm.
Zwrócono z Krzeszowa 4.VIII.1970 r.
Sygn. 2665.

47. Św. Antoni. Obraz olejny, wiek XVIII. „Eigentum des Klosters Trebnitz", 37×29 cm.
Sygn. 2755.

48. Św. Anna, Matka Boża, Dziecię Jezus. Obraz olejny na płótnie, wiek XVIII.
Sygn. 2833.

49. Św. Józef. Obraz olejny wykonany na płótnie, wiek XVIII.
Sygn. 2826.

50. Św. Kumarnisa. Obraz olejny na płótnie, wym. 65×48 cm. Pochodzi z Nowego Kościoła.
Sygn. 2849.

51. Św. Piotr. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 64×56 cm.
Sygn. 2999.

52. Św. Franciszek Ksawery. Obraz olejny, wiek XVIII, wym. 169×97 cm.
Sygn. 3017.

53. Ścięcie św. Barbary. Obraz olejny, płótno, wym. 146×88 cm.
Sygn. 3029.

54. Św. Ignacy Loyola (?) i Najświętsza Maryja Panna z Dzieciątkiem Jezus. Obraz olejny, płótno, wym. 142×107 cm.
Sygn. 3031.

55. Św. Jan od Krzyża (?). Obraz olejny, deska, wiek XVIII, wym. 117×89 cm.
Sygn. 3032.

56. Św. Bartłomiej Apostoł. Obraz olejny, płótno, wiek XVII, wym. 110×88 cm.
Sygn. 3036.

57. Św. Antoni. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 172×107 cm.
Sygn. 3065.

58. Św. Agata. Obraz olejny, deska, wiek XVIII.
Sygn. 3070.

59. Nie zidentyfikowana święta. Obraz olejny, płótno.
Depozyt katedry we Wrocławiu, 1953 r.
Sygn. 3056.

60. Nie zidentyfikowany biskup. Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3058.

61. Św. Maria Magdalena. Obraz na płótnie, wykonał Scheffler, rama barokowa, złocona, wym. 74×59 cm.
Sygn. 3452.

f. Obrazy treści świeckiej

1. Scena bitwy. Obraz malowany na płótnie, wym. 49×66 cm.
Kn 2736.
Sygn. 1000.

2. Pejzaż zimowy. Obraz malowany na płótnie, wym. 79×62 cm.
Sygn. 1025.

3. Sylwetkowy portret rodzinny. Wym. 64×41 cm.
Szprotawa.
Kn 1250.
Sygn. 1046.

4. Pejzaż. Obraz malowany na płótnie. Grupa rycerzy powracających z wyprawy i niewiast witających, wym. 67×50 cm.
Sygn. 1062.

5. W zatoce. Obraz malowany na płótnie, rok 1729, wym. 54×39 cm.
Sygn. 1077.

6. Wnętrze domu. Obraz malowany na płótnie, wym. 56×41 cm.
Sygn. 1078.

7. Nie zidentyfikowany papież. Obraz malowany na płótnie, wym. 39×32 cm.
Sygn. 1079.

8. Portret. Obraz malowany na płótnie, owalny, ostatniego opata z Henrykowa; był nim Konstantyn II Gloger (1793—1810), zm. 18 czerwca 1814 r. w Paczkowie; wym. 32×24 cm.
Versuch einer Geschichte des vormaligen Fuerstlichen Cisterzienser-Stiftes Heinrichau bei Münsterberg in Schlesien, Breslau 1846, 254 nn.
Kn 1260.
Sygn. 1080.

9. Pejzaż. Obraz malowany na desce, wym. 46×31 cm.
Sygn. 1081.

10. Pejzaż. Obraz malowany na drzewie, wym. 38×27 cm.
Sygn. 1082.

11. Portret. Obraz malowany na płótnie, owalny, ostatniej ksieni trzebnickiej Dominiki v. Giller, wym. 32×24 cm.
Kn 1261.
Sygn. 1145.

12. Klasztor w Lubiążu. Obraz malowany na płótnie, naklejony na dyktę, wym. 40×29,5 cm.
Sygn. 1266.

13. Drzewo genealogiczne Księstwa Śląsko-Jaworskiego. Obraz malowany na pergaminie, owal, wiek XVIII, wym. 92×77 cm.
Kn 1982.
Sygn. 1803.

14. Audiencja u kardynała. Obraz olejny na desce, przedstawiający kardynała siedzącego na tronie, przed nim klęcząca zakonnica, która trzyma za rękę młodą dziewczynę, obok kardynała stoją dwie osoby; w drugiej sali, w głębi widać grupę kilku osób, wym. 62×49 cm.
Sygn. 2284.

15. Obraz haftowany. Rok 1738, wym. 32,5×27,5 cm.
Pochodzi z Mieroszowa k. Wałbrzycha. Dar ks. Tadeusza Jaworskiego 28.IX.1969 r.
Sygn. 2640.

16. „Progenies regum Poloniae et ducum Silesiae ex familia Piastae, quae desiit in Georgio Wilhelmo 1675". Obraz, płótno, konserwowany w 1970 r., wym. 114×84 cm.
Sygn. 2672.

17. Kościół św. Wawrzyńca we Wrocławiu. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 2890.

18. Nysa. Obraz tkany z jedwabiu.
Sygn. 2891.

19. Papież w otoczeniu kardynałów. Obraz olejny, płótno, wym. 210×158 cm.
Sygn. 3114.

20. Postać męska w płaszczu królewskim. Obraz na płótnie, wym. 286×230 cm.
Sygn. 3368.

g. Grafika — litografia

1. Płytka mosiężna z napisem: Matka Boża. Z kościoła koło Raciborza, z wyrytym rysunkiem kościoła, wym. 7,5×5,5 cm.
Kn 1839.
Sygn. 554.

2. Św. Jadwiga. Grafika oprawiona w owalnych ramach, wym. 31×26 cm.
Kn 1116.
Sygn. 1146.

3. Rodzina Najświętszej Maryi Panny. Sztych kolorowy na pergaminie, kompozycja dwurzędowa 25 osób, wiek XVI, odnowiony w 1966 roku, wym. 19,5×26 cm.
Wrocław.
Sygn. 1800.

4. Sztych z roku 1752 („Tableau du Titiek"), „Jakob Folkema sculpsit".
Dar Jana Budkiewicza, Wrocław.
Monte Cassino 73/1; 28.VIII.1967 r.
Sygn. 2591.

5. Mikołaj Fischer, proboszcz z Ząbkowic Śląskich. Zmarł 18.IV.1858 r., litografia.
Sygn. 2864.

6. Św. Paweł. Litografia, „sculp. F. De Loucunont Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2865.

7. Św. Filip. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2866.

8. Św. Mateusz. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2867.

9. Św. Tomasz. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2868.

10. Św. Tadeusz. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2869.

11. Św. Szymon. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2870.

12. Św. Jan Ewangelista. Litografia, „Cister. Kloster Neuzelle".
Sygn. 2871.

13. Wrocław. Litografia, wiek XIX.
Sygn. 2872.

14. Wrocław. Płyta litograficzna z tekstami polskimi.
Sygn. 2924.

15. Krajobraz. Litografia.
Sygn. 2949.

16. „Die Sobottenburg auf dem Zobtenberge". Litografia.
Sygn. 2950.

17. „Gasthaus und Kapelle auf der Schneekoppe". Litografia.
Sygn. 3016.

18. „Prospectus coenobii Czarnowancensis". Litografia.
Sygn. 3020.

19. „Landeshut". Litografia.
Sygn. 3078.

h. Rysunek i inne

1. Św. Jan Nepomuk. Miniatura, rysunek sylwetkowy tuszem w winietce akwarelowej, wym. 10×8 cm.
Kn 2414.
Sygn. 405.

2. Św. Ildefons. Miniatura, rysunek sylwetkowy, tuszem w winietce akwarelowej, wym. 10,5×8,5 cm.
Kn 2414.
Sygn. 406.

3. Opat Strabach (zm. 1809 r.). Miniatura, rysunek sylwetkowy, tuszem na winietce złoconej, wym. 13×10 cm.
Kn 1388.
Sygn. 407.

4. Ksieni Trzebnicy. Miniatura, rysunek tuszem, wym. 8×7 cm.
Kn 1739.
Sygn. 408.

5. Portret profesora Segnitza. Miniatura owalna, w czarnych ramkach, wym. 18×16 cm.
Kn 2216.
Sygn. 443.

6. Profesor August Benner. Rok 1844, wym. 13×11 cm.
Kn 2143.
Sygn. 453.

7. Św. Małgorzata. Rysunek węglem, druga połowa XVIII wieku, wym. 42×33 cm.
Kn 1265.
Sygn. 994.

8. Katedra we Wrocławiu. Rysunek węglem, wym. 63×49 cm.
Sygn. 2342.

9. Katedra we Wrocławiu. Fasada, rysunek węglem, wym. 63×49 cm.
Sygn. 2343.

10. Katedra we Wrocławiu. Widok na pałac biskupi, rysunek węglem, wym. 63×49 cm.
Sygn. 2344.

11. Dziewczyna przy śniadaniu. Obraz na papierze, wykonany węglem.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2783.

12. „Vera effigies sacri Vultus Jesu Christi, Roma, Basilica S. Petri".
Sygn. 3021.

13. Wnętrze kościoła. Rysunek ołówkiem. „Ex haereditate Simchen".
Sygn. 3041.

14. Ks. Piotr Skarga. Obraz wykonany ołówkiem, papier, kopia dzieła Jana Matejki.
Sygn. 3086.

i. Akwarela

1. Św. Anna Samotrzecia, Najświętsza Maryja Panna i św. Joachim. Akwarela w winietce z haftu, wiek XVIII.
Sygn. 454.

2. Obrazek Matki Bożej. W kształcie serca, akwarela, oprawa wyszywana dżetami i kamieniami, wiek XIX, wym. 13×12 cm.
Sygn. 456.

3. Matka Boża z Dzieciątkiem. W stylu ludowym, akwarela, umieszczona w ramce z lusterkami, wym. 8×5 cm.
Sygn. 461.

4. Chrystus Ukrzyżowany. Akwarelka w oprawie, w kształcie serca, wyszywana dżetami, wym. 12 cm.
Sygn. 465.

5. Madonna z Dzieciątkiem. Miniaturowy obrazek akwarelowy, owalny, w ramce z lusterkami, wym. 8 cm.
Sygn. 487.

6. Św. Grzegorz. Obrazek akwarelowy za szkłem, ozdobiony kwiatami i kamieniami kolorowymi, wiek XVIII, wym. 26×20 cm.
Sygn. 518.

7. Św. Tomasz z Akwinu. Akwarela, wym. 28×23 cm.
Kn 1529.
Sygn. 1051.

8. Anioł. Akwarela, anioł trzymający banderolę z napisem: „Vivat Josephus", rok 1856, wym. 14,5×11 cm.
Sygn. 1065.

9. Podwórko. Akwarela, wym. 40×30 cm.
Sygn. 1259.

10. Pejzaż. Akwarela, wym. 40×30 cm.
Sygn. 1260.

11. Madonna z Dzieciątkiem. Akwarela, wym. 28×24 cm.
Sygn. 1262.

12. Kościół pokapucyński w Prudniku, od 1812 roku protestancki. Akwarela.
Sygn. 2255.

13. Konstantynopol. Akwarela, wym. 65×51 cm.
Sygn. 2265.

14. Krajobraz. Akwarela, przedstawia rozbawione towarzystwo na tle pejzażu, wym. 14×14 cm.
Sygn. 2278.

15. Matka Boska z Dzieciątkiem w koronie i berłem. Akwarela, wykonana przez M. Auera w Monachium, wiek XIX, wym. 23×16 cm.
Simchen.
Nowack, 311.
Sygn. 2361.

16. Krajobraz. Rzeka, łodzie, akwarela.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław 1946 r.
Sygn. 2706.

17. Św. Jerzy. Akwarela.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław 1946 r.
Sygn. 2708.

18. Zając. Akwarela, Johan Paschwitz, Breslau.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław 1946 r.
Sygn. 2724.

19. Fronton katedry we Wrocławiu. Akwarela, Zagórski 1959 r.
Dar bpa Wincentego Urbana, 1960 r.
Sygn. 2757.

20. Ebersdorf, Bauerhof. Obraz, akwarela.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2748.

21. „Beata Maria Virgo Mater Misericordiae. Ad Portam Acialem. Sacrum Poloniae Millennium", Białystok 20.XI. 1966 r., akwarela.
Dar bpa Wincentego Urbana, 1970 r.
Sygn. 2745.

22. Chrystus i św. Tomasz Apostoł. Akwarela na tekturze, Artur Kampf.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2786.

23. „Josef und Mariens Vermählung". Akwarela.
Dar Zdzisława Grabskiego, Warszawa 20.V.1970 r.
Sygn. 2988.

24. Krajobraz. Akwarela, dr Herbert Gruhn.
Sygn. 2993.

25. Krajobraz górski. Akwarela, dr Herbert Gruhn.
Sygn. 2994.

26. Św. Jadwiga z Trzebnicy. Akwarela, wiek XIX.
„Kloster Trebnitz".
Sygn. 3050.

j. Różne

1. Św. Rodzina. Plakieta owalna, w ramce ażurowej, srebro, początek XVIII wieku, wym. 11×10 cm.
Sygn. 457.

2. Św. Barbara. Obrazek malowany na pergaminie, wym. 9,5×6,5 cm.
Lubomierz.
Kn 1874.
Sygn. 475.

3. Nie zidentyfikowany święty. Obrazek pastelowy, w oprawie z dwoma orłami austriackimi, z mieczami i koroną, wym. 12×9 cm.
Kn 2606.
Sygn. 549.

4. Płytka — obrazek fajansowy, malowany plastycznie. Matka Boża i czterech aniołków, rok 1738, wym. 16,5×11,5 cm.
Sygn. 916.

5. Wnętrze gotyckiego kościoła, obraz malowany kredką, w ramkach pod szkłem, wym. 61×52 cm.
Sygn. 1064.

6. Kościół w Schwarzheindorf. Powiększenie fotograficzne, naklejone na kartonie, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1098.

7. Wnętrze kościoła Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1099.

8. Kościół w Kolonii. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1100.

9. Katedra w Naumburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1101.

10. Zamek królewski w Gethausen. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1102.

11. Kościół Najświętszej Maryi Panny **w Kolonii.** Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1103.

12. Kościół zamkowy w Quedlinburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1104.

13. Kościół w Laach. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1105.

14. Kościół św. Michała w Hildesheim. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1107.

15. Wnętrze kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1108.

16. Kościół św. Elżbiety w Marburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1109.

17. Wnętrze katedry w Kolonii. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1110.

18. Kościół w Gelhausen. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1111.

19. Kościół w Strasburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1112.

20. Katedra w Kolonii. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1113.

21. Katedra w Freibergu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1114.

22. Odrzwia katedry w Hildesheim. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1115.

23. Kościół w Gelnhausen. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1117.

24. Św. Gereon w Kolonii. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1118.

25. Katedra w Worms. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1119.

26. Kościół w Hildesheim. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1120.

27. Katedra w Hildesheim. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1121.

28. Katedra w Kolonii. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1122.

29. Kościół św. Elżbiety w Marburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1123.

30. Katedra i kościół w Trier. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1124.

31. Kościół w Schwarzheindorf. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1125.

32. Katedra w Naumburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1126.

33. Kościół św. Elżbiety w Marburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1127.

34. Kościół w Strasburgu. Powiększona fotografia, naklejona na karton, wym. 98×78 cm.
Sygn. 1128.

35. Szkic głowy. Obraz olejny, wym. 50×40 cm.
Sygn. 1261.

36. Pejzaż górski. Malowany na płótnie, wym. 149×107 cm.
Sygn. 1381.

37. Grupa trzech osób na tle cmentarza. Obraz malowany na płótnie, rok 1851, wym. 132×108 cm.
Sygn. 1382.

38. Jezioro Tegernce. Malowane na płótnie przez Karola Triebela, wym. 129×99 cm.
Sygn. 1383.

39. Las. Malowany na płótnie, wym. 114×86 cm.
Sygn. 1384.

40. Las. Malowany na płótnie; na pierwszym planie jeleń i sarny, wym. 161×110 cm.
Sygn. 1386.

41. Pejzaż zimowy. Malowany na płótnie, wym. 131×92 cm.
Sygn. 1387.

42. Morze. Obraz malowany na płótnie, wym. 116×79 cm.
Sygn. 1388.

43. Pejzaż górski. Malowany na płótnie, wym. 133×94 cm.
Sygn. 1389.

44. Pejzaż górski. Malowany na płótnie, wym. 141×96 cm.
Sygn. 1390.

45. Salzburg. Obraz malowany na płótnie, wym. 143×104 cm.
Sygn. 1391.

46. Matka Boża. Obrazek.
Sygn. 2508.

47. Śmierć św. Jana Nepomucena. Obraz malowany na tekturze.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2707.

48. Krajobraz japoński. Jedwab.
Depozyt bpa Wincentego Urbana, 1968 r.
Sygn. 2762.

49. Krajobraz. Przyroda, tektura, olejny,

Ed. V. Wörndle. Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2747.

50. Głowa dziewczyny. Obraz olejny, W. Hartmann 1919 r.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2744.

51. Św. Jerzy. Obraz.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2738.

52. Parowóz. „Breslau".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2739.

53. Matka Boska Ostrobramska. Obraz słomkowy.
Dar bpa Wincentego Urbana, 1960 r.
Sygn. 2743.

54. Krajobraz. Papier naklejony na płótnie.
Sygn. 2770.

55. Towarzystwo przy stole. Obraz olejny, tektura.
Sygn. 2771.

56. Matka Boska z Dzieciątkiem. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 2772.

57. Główka dziecka. Obraz olejny na płótnie, W. v. Wuendle.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2775.

58. Głowa dziewczyny. Obraz olejny, tektura, W. v. Wuendle.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2776.

59. Krajobraz. Wykonanie olejne, tektura.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2777.

60. Szewc przy pracy. Obraz olejny, tektura, Paul Hoecker.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2779.

61. Wnętrze zakrystii. Obraz olejny, malowany na tekturze.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2784.

62. Owoce. Obraz olejny, A. Plontke.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2785.

63. Matka Boska Pasawska. Papier na płótnie.
Sygn. 3087.

64. Bratki — kwiaty. Obraz olejny, tektura, „K.D.".
Sygn. 3088.

65. Kościół. Obraz olejny, tektura.
Sygn. 3089.

66. Postać zakonnicy. Obrazek wyklejony.
Sygn. 2796.

k. Portrety

1. Obrazek dwustronny, malowany olejno na pergaminie. Z jednej strony biskup Eliasz Daniel Sommerfeld, sufragan wrocławski (zm. 1742 r.), z drugiej św. Józef z Dzieciątkiem, ramka czarna, wym. 17,5×14 cm.
Kn 131.
Sygn. 419.

2. Portret ks. Jerzego kardynała Koppa (1887—1914), malowany na płótnie, wym. 97×72 cm.
Nowack, 320.
Sygn. 2887.

3. Portret kobiety. Obraz malowany na płótnie, wym. 40×39 cm.
Sygn. 1253.

4. Portret biskupa Franciszka Ludwika Neuburga (1685—1732). Wiek XVIII, wym. 112×86 cm.
Nowack, 54.
Sygn. 1359.

5. Portret duchownego. Malowany na płótnie, wym. 164×113 cm.
Sygn. 1360.

6. Portret Hieronima Barbo. Malowany na płótnie, wym. 114×95 cm.
Sygn. 1361.

7. Portret Ludwika Barbo, biskupa Treviso (1437—1443). Wym. 114×95 cm.
Nowack, 324.
Sygn. 1362.

8. Portret archidiakona Piotra Gebauera. Malowany na płótnie, wiek XVII, wym. 125×107 cm.
Sygn. 1363.

9. Portret Longinusa Schmidta. Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 85×68 cm.
Kn 2677.
Sygn. 1364.

10. Portret biskupa Ludwika Franciszka Neuburga. Malowany na płótnie, wym. 84×64 cm.
Sygn. 1365.

11. Portret Jana Maurycego Strachwitza, biskupa sufragana we Wrocławiu (1721—1781). Malowany na płótnie, wym. 76×60 cm.
Nowack, 333.
Sygn. 1366.

12. Portret Franciszka Szafatusa. W perspektywie dwa kościoły, u dołu księgi i paleta z farbami, wym. 107×62 cm.
Sygn. 1367.

13. Portret mężczyzny. Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 82×77 cm.
Kn 987.
Sygn. 1368.

14. Portret duchownego. Malowany na płótnie, wiek XVII, wym. 100×83 cm.
Sygn. 1369.

15. Portret opata z kościoła św. Wincentego we Wrocławiu. Malowany na płótnie, wym. 99×78 cm.
Sygn. 1370.

16. Portret duchownego. Malowany na płótnie. wym. 97×79 cm.
Sygn. 1371.

17. Portret Gustawa Hauke, proboszcza kościoła św. Michała we Wrocławiu (1867—1881). Malowany na płótnie, wym. 56×53 cm.
K. Engelbert, Geschichte der Pfarrei St. Michael in Breslau, Breslau 1941, 91 nn.
Sygn. 1373.

18. Portret ksieni z Lubania. Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 102×70 cm.
Nowack, 338.
Sygn. 1374.

19. Portret biskupa Emanuela Schimońskiego (1824—1832). Malowany na płótnie, wiek XIX, wym. 107×86 cm.
Nowack, 317.
Sygn. 1375.

20. Portret Andrzeja Michała, opata z Krzeszowa. Malowany na płótnie; na dole napis: „Andreas Michael abbas Gryssoviensis", wym. 67×54 cm.
Sygn. 1376.

21. Portret Karola II Ferdynanda, królewicza polskiego, biskupa wrocławskiego (1625—1655). Malowany na płótnie, naklejony na tekturę, wiek XVII, wym. 98×78 cm.
Nowack, 208.
Sygn. 1377.

22. Portret Karola Józefa, księcia austriackiego, biskupa wrocławskiego. Malowany na płótnie, wiek XVII, wym. 93×74 cm.
Kn 15.
Nowack, 210.
Sygn. 1378.

23. Portret ks. proboszcza Baucke. Malowany na płótnie, prawdopodobnie przez A. Ziemmermanna, wym. 66×52 cm.
Nowack, 307.
Sygn. 1379.

24. Portret duchownego. Malowany na płótnie, wym. 90×71 cm.
Sygn. 1380.

25. Portret Fryderyka Wielkiego. Malowany na płótnie, wym. 135×103 cm.
Sygn. 1385.

26. Portret ks. Jerzego kardynała Koppa. Malowany na płótnie, wym. 127×90 cm.
Nowack, 320.
Sygn. 1393.

27. Portret cesarza Wilhelma. Malowany na płótnie, wym. 160×100 cm.
Sygn. 1395.

28. Portret papieża Piusa IX. Malowany na płótnie, wym. 139×95 cm.
Sygn. 1396.

29. Portret kardynała. Malowany na płótnie, wym. 139×95 cm.
Sygn. 1397.

30. Portret biskupa. Malowany na płótnie, wym. 137×94 cm.
Sygn. 1398.

31. Portret kanonika Kirchnera. Malo-

wany na blasze, owalny, wiek XVII, wym. 40×33 cm.
Sygn. 1400.

32. Portret Józefa Anzelma Anschelmera. Pastel, wiek XVIII, wym. 44×33 cm.
Kn 1435.
Sygn. 1401.

33. Portret przełożonej Elżbietanek Pauliny Hubrich. Akwarela, rok 1862, wym. 25×18 cm.
Kn 2476.
Sygn. 1402.

34. Portret ks. kardynała Melchiora Diepenbrock. Malowany na płótnie, wym. 26×22 cm.
Kn 1077.
Sygn. 1404.

35. Portret opata Cystersów. Malowany na płótnie, wym. 51×33 cm.
Kn 448.
Sygn. 1405.

36. Portret papieża Leona XII. Malowany na płótnie, wym. 50×36 cm.
Kn 1971.
Sygn. 1407.

37. Portret ostatniego opata na Piasku we Wrocławiu Jana Strobacha (1783—1810). Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 49×43 cm.
Kn 1387.
Sygn. 1408.

38. Kanonik Tworek. Pastel, wiek XVIII, wym. 33×31 cm.
Sygn. 1409.

39. Portret opata Jana Strobacha. Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 91×69 cm.
Nowack, 202.
Sygn. 1410.

40. Portret kanonika Jana Nepomucena Köhlera. Malowany na płótnie, wym. 90×72 cm.
Nowack, 201.
Sygn. 1411.

41. Portret damy. Malowany na płótnie, wym. 90×65 cm.
Sygn. 1412.

42. Portret Zygmunta Passoni, opata na Piasku (1724—1732). Malowany na płótnie, wiek XVIII, wym. 86×69 cm.
Nowack, 203.
Sygn. 1413.

43. Profesor Bauncke, dyrektor Seminarium. Obraz malowany na płótnie, wym. 67×50 cm.
Sygn. 1414.

44. Portret zakonnicy z księgą. Poza nią krucyfiks: malowany na płótnie, wym. 73×59 cm.
Sygn. 1415.

43. Profesor Bauncke, dyrektor Seminy na płótnie, wym. 67×50 cm.
Kn 2231.
Sygn. 1416.

46. Portret starca. Malowany na płótnie, wym. 80×58 cm.
Sygn. 1423.

47. Portret Filipa II Schaffgotscha (1748—1795). Rokoko, na płótnie, w ramach.
Nowack, 55.
Sygn. 2357.

48. Portret „Pfarrer Anton Hoffmann in Kalkau, geb. 1.11.1797 — gest. 18.8. 1868".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2705.

49. Portret „Johannes Fuhs canonicus Glogoviae et parochus in Kosthenthal, natus in Potsdam 1763, Adamsky 1801".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2709.

50. Portret „Fanny Fuhs, nata in Potsdam 1777, Adamski 1801".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2712.

51. Portret „Maria Theresia Hoffbauer, geb. Böhm, geb. 19.XI.1793 in Landau, gest. 2.VI.1875 in Schweidnitz".
Sygn. 2714.

52. Portret „Josef Engelbert (1826—1881)".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2715.

53. Portret ks. Wincentego Urbana. Olejny, płótno, malował Czesław Skawiński 1955 r., wym. 75×60 cm.
Dar bpa Wincentego Urbana, 1970 r.
Sygn. 2746.

54. Portret duchownego. Obraz olejny, tektura.
Sygn. 2765.

55. Portret ks. Melchiora kardynała Diepenbrock. Obraz olejny, na płótnie, zniszczony, wym. 22,5×28 cm.
Sygn. 2798.

56. Portret Magdaleny Lorinser. Płótno, olejny, rok 1830, na ramce nr 2428.
Sygn. 2821.

57. Portret Ignacego Lorinser. Obraz olejny na płótnie, pinx. Schmidt, rok 1830, na ramce 2428.
Sygn. 2822.

58. Portret ks. Jerzego kardynała Koppa. Wykonany węglem, Ferd. Scholtz 1895.
Sygn. 2823.

59. Portret ks. Józefa Jungnitz'a. Wykonany ołówkiem-węglem.
Sygn. 2824.

60. Portret ks. Alfonsa Nowack'a. Wykonany węglem.
Sygn. 2825.

61. Portret ks. Kurta Engelberta. Fotografia.
Sygn. 2827.

62. Portret opata. Obraz olejny, na płótnie, w herbie litery (5), wym. 82×68 cm.
Sygn. 2845.

63. Portret ksieni Marii Magdaleny Widermann (1799—1810) w Szprotawie. Obraz olejny, na płótnie, „1817 von Magister Keller in Melmitz inventarius", wym. 63,5×51 cm.
„Aus Sprotau", 1899 r.
Sygn. 2846.

64. Portret ksieni Marii Alojzy Meyer (1781—1807) z Głogowa. Obraz olejny, na płótnie, wym. 66,5×50 cm.
Sygn. 2847.

65. Portret Gotliba Liebich (1709—1751). Obraz na płótnie, olejny, na otwartej księdze: Psalm 25, 7: „Die Angst Führe meines...", wym. 89×65 cm.
Sygn. 2848.

66. Portret M. Bernardyny Knitz. Wym. 61×53 cm.
Wrocław, Elżbietanki Czarne.
Sygn. 2850.

67. Portret opata Cystersów z Krzeszowa. Napis: Sub tuum praesidium; u góry Matka Boska z Krzeszowa (S. Maria de Gratia). Obraz olejny na płótnie, wiek XVIII, wym. 208×113 cm.
Sygn. 2852.

68. „Ludovicus Barbo, epus Tarvisinus". Obraz olejny, na płótnie, wym. 113×95 cm.
Sygn. 2853.

69. Kanonik Abraham Ignacy Kirchner von Lilienkirch, zm. 21.VI.1688 r. Obraz olejny na płótnie, pod herbem A.D. 1685, wym. 120×91 cm.
Sygn. 2854.

70. „Joannes Jacobus Brunetti, scholasticus can. Wratislaviensis". Obraz olejny, na płótnie, wym. 130×95 cm.
Sygn. 2855.

71. „P. Eutichius Leistritz, Sil. Liebaviensis (nat. 1762, sac. 1787)". Obraz olejny, na płótnie, wiek XVIII, wym. 112×77 cm.
Sygn. 2856.

72. Papież Paweł II (1464—1467), Pietro Barbo. „Vermutlich aus dem Nachlass des Breslauer Weihbischofs Barbo von Waxenstein". Obraz olejny, na płótnie, wym. 113×95 cm.
Sygn. 2857.

73. Portret duchownego. Obraz olejny, na płótnie, wiek XVIII, wym. 105×84 cm.
Sygn. 2858.

74. Biskup Henryk Förster. Portret, papier „von Prälaten Buschman".
Sygn. 2860.

75. Portret Siostry M. Joanny Wolfin, zm. 1771 r. Obraz olejny, na płótnie, wym. 60×45 cm.
Sygn. 2861.

76. Portret dra J. Sauer, rektora Seminarium Duchownego. „Von seinen Alumnen 1852/53", litografia.
Sygn. 2873.

77. Portret biskupa. Fotografia, nr 1802.
Sygn. 2876.

78. Portret prof. Ritter. Wrocław.
Sygn. 2881.

79. „Dr. Augustin Weltzel, Probst von Tworkau", zm. 1897 r. Płótno, portret olejny, wym. 44 X 35 cm.
Sygn. 2882.

80. Portret dziewczyny. Obraz olejny, na płótnie i tekturze, Helga 1947, wym. 40×35 cm.
Sygn. 2885.

81. Biskup Henryk Förster. Portret.
Sygn. 2886.

82. Henryk Förster jako proboszcz w Kamiennej Górze. Obraz olejny, na płótnie.
Sygn. 2893.

83. Portret nie zidentyfikowanej osoby. Obraz olejny, na płótnie, aetatis 40, anno 1651.
Sygn. 2899.

84. Biskup Leopold Sedlnicki, zm. w 1871 r. Portret, litografia.
Sygn. 2901.

85. Biskup Anastazy Sedlag, zm. w 1856 r. Pelplin.
Sygn. 2904.

86. „Emmanuel de Schimoni-Schimoński". Portret, litografia.
Sygn. 2914.

87. „Maria Crescentia Ord. S. Patris Francisci zu Kaufbeyern, geb. 16.10.1688, gest. 5.4.1744". Obraz olejny, płótno.
Sygn. 2916.

88. „Dompropst Nickel". Portret piórkowy.
Sygn. 2917.

89. Papież Grzegorz XVI.
Sygn. 2919.

90. Kanonik Józef Wawrzyniec Wick. Portret.
Sygn. 2920.

91. Ksieni z Lubania. Rok 1898, obraz olejny, płótno.
Sygn. 2921.

92. Karol Ignacy Lorinser. Portret.
Sygn. 2923.

93. Karol Proske. Portret.
Sygn. 2925.

94. Biskup Henryk Förster.
Sygn. 2926.

95. Biskup Henryk Förster.
Sygn. 2927.

96. Dr Ign. Ritter.
Sygn. 2928.

97. „Antonius Hasecki, parochus Gutensis. Sculp. B. Strahowski", reprodukcja miedziorytnicza.
Sygn. 2929.

98. Kan. Alojzy Wache (1810—1855).
„Geschenkt von Hedwig Blümel", 1906 r.
Sygn. 2930.

99. „Johann Cochleus Thumbherr", zm. w 1552 r. Rysunek.
Sygn. 2933.

100. „Johannes Cochleus, Thumbherr zu Breslau", zm. w 1552 r.
Sygn. 2939.

101. Portret zakonnika. Obraz olejny, tektura.
„Eigentum A. Nowack, Kloster Himmelwitz".
Sygn. 2934.

102. E. Schall. Portret olejny, deska.
Sygn. 2935.

103. O. Anastazy Kleinwächter, OFM, gwardian z Góry św. Anny.
Sygn. 2936.

104. E.F. Movers.
Sygn. 2938.

105. Ks. Karol Antoniewicz, M. Zojons 1857.
Sygn. 2948.

106. Biskup Henryk Förster.
Sygn. 2953.

107. Portret duchownego. W stroju szarym, trzyma w ręku książeczkę do nabożeństwa; obraz olejny, płótno, na dole napis, mal. H. Henke 1866, wym. 40×28 cm.
Sygn. 2964.

108. Kardynał Melchior Diepenbrock. Obraz olejny, płótno, wiek XIX, wym. 40×31 cm.
Sygn. 2965.

109. „Franz Xaver Schneider, Kreuzherr aus Neisse (1752—1809), Oekonomieinspektor in Kunzendorf, gest. als Kreuzin-

spectorprobst in Ratibor, selbstgemaltes Bildnis". Na odwrocie napis, że w 1878 r. o restaurację portretu postarał się Corb Hübner. Na ramce napis: „Aus Wachtelkunzendorff von H.L. Hübner, von dieser geschenkt an G.R. Kutsche, aus dessen Nachlass dem Museum geschenkt 30.9.1939", wym. 95×72 cm.
Sygn. 2966.

110. „Angelus Silesius". Obraz olejny, płótno, „gemalt von Frl. Kügele nach dem Original im Brüderkloster in Dresden", wym. 42×30 cm.
Kn 2075.
Sygn. 2968.

111. „Bernard Galbiers, letzter Abt von Rauden", zm. 16.VII.1819 r., obraz olejny, płótno, wym. 41×73 cm.
Sygn. 2970.

112. Rektor dr Sdralek, Münster. Obraz olejny, płótno, wym. 80×56 cm.
Sygn. 2971.

113. Ks. Adolf kardynał Bertram, zm. w 1945 r. Obraz olejny, płótno, wym. 120×83 cm.
Sygn. 2975.

114. Ks. Jerzy kardynał Kopp, zm. w 1914 r. Obraz olejny, płótno, wym. 120×83 cm.
Sygn. 2976.

115. Ks. dr Józef Jungnitz. Obraz olejny, płótno, „gemelt von Maria Gräfin Matuschka", wym. 60×48 cm.
Sygn. 2977.

116. Dr Herbert Grünn. Portret wykonany węglem, białą kredką, mal. Joh. M. Avenarius, wym. 60×50 cm.
Sygn. 2991.

117. Portret mężczyzny z pióropuszem. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 93×80 cm.
Sygn. 2992.

118. Portret duchownego.
Sygn. 3018.

119. Szymon Sobiech, rektor Seminarium Duchownego we Wrocławiu, litografia, J.D. Grüsson, Wrocław.
Sygn. 3019.

120. „Ehrendomherr Dr. Franz Heide in Ratibor". Litografia.
Sygn. 3022.

121. Ks. Melchior kardynał Diepenbrock, zm. 1853 r. Litografia.
Sygn. 3023.

122. „Marcus Maria Graf v. Bombelles, Marschall von Frankreich, Pfarrer von Oppersdorff, Letzter Intitul. Prälat von Ober-Glogau (1744—1822)".
Sygn. 3026.

123. „L. Pelldram, Bischof von Trier". „Geschenkt von H. Hoffmann in Striegau 16.12.1908". Litografia.
Sygn. 3034.

124. Portret niewiasty. „Eigentum Frau Elly Raulfs".
Sygn. 3035.

125. Ks. Jerzy kardynał Kopp. Obraz olejny, płótno. A. Paetzel, Wrocław.
Sygn. 3039.

126. „Ludovicus abbas Lubucensis 1696, obiit 1729". Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3043.

127. „Joannes Ernestus Strachwitz". Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 77×60 cm.
Sygn. 3048.

128. „Sommerwerk Bischof von Hildesheim". Obraz olejny, płótno, wiek XIX. Spuścizna po kard. R. Bertramie.
Sygn. 3054.

129. Ks. Jerzy kardynał Kopp. Obraz olejny, płótno, wiek XX, wym. 111×74 cm.
Sygn. 3055.

130. Prałat Antoni Philippi, „geb. 1827, gest. 28.6.1910". Obraz olejny, tektura, wiek XX.
Sygn. 3062.

131. Kanonik Wilhelm Baron v. Pl. Litografia.
Sygn. 3067.

132. „Anna Maximiliana von Zakrzowsky, geb. 1704, mal. Cosel 1774". Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3073.

133. „Hieronymus Klebelly, der letzte

Probst des i.d. 1811 Säkularisierten Magdalerinnen Stifts in Naumburg a/Queis, geb. 1762, gest. 1836". Akwarela, papier.
Sygn. 3080.

134. „Professor Dr. Anton Jungnitz, gestorben 1831". Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3090.

135. Portret kanonika. Obraz olejny, deska.
Sygn. 3091.

136. Portret arcybiskupa.
Sygn. 3094.

137. Portret opata z Seitsch. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII.
Sygn. 3096.

138. Portret nie zidentyfikowanej osoby. Tektura, obraz olejny, S. Blach 1923 r.
Sygn. 3098.

139. Portret prepozyta. Płótno, obraz olejny, na dole napis: „St. K. Praepositus ab anno 1772, obiit...".
Sygn. 3099.

140. Portret prepozyta. Płótno, obraz olejny, na dole napis: „J.M. Praepositus a dato 7 septem. 1781 (?)".
Sygn. 3100.

141. Portret krzyżaka z czerwoną gwiazdą. Papier, akwarela.
Sygn. 3103.

142. Portret duchownego. Scena męczeńska niewiast, na ramie napis: „Messanensis gloria"; deska, obraz olejny, owalny, wym. 39 cm.
Sygn. 3105.

143. „Lucas abbas Lubensis 1769, desiit 17.10.1783". Płótno, obraz olejny.
Sygn. 3107.

144. Portret mężczyzny. Płótno, obraz olejny, wiek XVIII.
Sygn. 3110.

145. Portret kardynała. Obraz olejny, owalny, płótno.
Sygn. 3111.

146. Portret prepozyta. Obraz olejny, płótno. Na dole napis (zatarty): „J.K. praepositus... 1771".
Sygn. 3112.

147. Papież Pius XII. Papier, portret wykonany ołówkiem.
Sygn. 3128.

148. Biskup wrocławski Nanker (zm. 1341). Obraz olejny, tektura, wiek XX.
Sygn. 3129.

149. Ks. Adolf kardynał Bertram. Papier.
Sygn. 3131.

150. Dr Paweł Gierich (P. Rochus OFM z klasztoru w Karłowicach).
„Geschenkt von Alfons Nowack, 1891".
Sygn. 3138.

151. Portret kanonika. Obraz olejny, płótno, wym. 76×90 cm.
„Aus Dombibliothek in Breslau".
Sygn. 3141.

152. Portret kanonika. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII, wym. 37×43 cm.
Sygn. 3142.

153. Portret Flandrinusa. Deska świerkowa, tempera, malowany po roku 1648, wym. 110×78 cm.
Pracze Odrzańskie.
Sygn. 3144.

154. Portret młodego mężczyzny.
Sygn. 3146.

155. Superintendent dr C. H. Postel (zm. 1861 r.). Obraz olejny, płótno, zniszczony, wym. 196×98 cm.
Otrzymano w 1961 r.
Sygn. 3147.

156. Portret kanonika. Obraz olejny, płótno, wiek XVIII.
Sygn. 3148.

157. Portret duchownego. Obraz olejny, płótno, wiek XX.
Sygn. 3155.

158. Portret J. Pausewang (?). Obraz olejny, płótno, 1929 rok.
Sygn. 3156.

159. Portret duchownego. Obraz olejny, tektura. Na odwrocie: „Johann fecit. Par. Joseph Simon Hoffstetter, datum 1 April 1824, Breslau".
Sygn. 3160.

160. Portret dziewczyny. Papier, kreda, wym. 8,5×7 cm.
Sygn. 3181.

161. Dwustronny portret (mężczyzny i kobiety). Miniaturowy, wym. 2,5×2 cm.
Sygn. 3200.

162. Portret księdza. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 3288.

163. Portret księdza. Pastel.
Sygn. 3291.

164. Opat Hochberg. Pastel, owalny.
Sygn. 3294.

165. Portret ks. dra Piotra Śledziewskiego, dyrektora Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (1947—1950). Obraz olejny, płótno, mal. Zygmunt Wrześniowski.
Sygn. 3470.

166. Papież Pius XII. Obraz olejny na płótnie, rok 1939, wym. 100×75 cm.
Sygn. 3355.

167. Portret ks. Józefa Lenartowicza, proboszcza w Lubczy (diec. Tarnów). Kapelan Zakładu dla Nieuleczalnie Chorych w Tarnowie, uczony, astronom, dypl. architekt, muzyk, rzeźbiarz, pisarz, budowniczy, wym. 61,5×45,5 cm. Malował: Ferd. Olesiński 1884 r.
Dar Danuty Tuskiewicz, Cieplice Zdrój, 1971 r.
Sygn. 3690.

168. Ks. Michał Wyszyński. Urodził się w Wyżnianach 21 września 1890 r., zmarł we Wrocławiu w 1972. Profesor prawa kanonicznego i rzymskiego we Lwowie, Toruniu i Wrocławiu. Portret olejny, płótno, wym. 67×77 cm. Mal. Antoni Michalak.
Podarował 11 lutego 1972 r. brat zmarłego.
Sygn. 3709.

169. Ks. kanonik Kochański, proboszcz parafii Wyżniany, woj. Tarnopol. Portret olejny, płótno, wym. 53×66 cm, wiek XIX. Malował Stanisław Batowski (Lwów).
Dar ks. prof. Michała Wyszyńskiego, 1972 r.
Sygn. 3710.

170. Ks. kanonik Pająk, proboszcz parafii Wyżniany, woj. Tarnopol. Portret olejny, płótno, wym. 53×66 cm. Malował Stanisław Batowski (Lwów).
Dar ks. prof. Michała Wyszyńskiego, 1972 r.
Sygn. 3711.

171. Ks. infułat Franciszek Niedzballa, kanonik kapituły metrop. we Wrocławiu, instalowany w 1941 r. Portret olejny, płótno. Malował Czesław Skawiński w 1954 r.
Sygn. 3743.

172. Ks. Piotr Jaroszek, kanonik kapituły kat. we Wrocławiu, instalowany w 1952 r. Portret olejny, płótno. Malował Czesław Skawiński w 1954 r.
Sygn. 3744.

173. Ks. Tadeusz Kruszyński, dziekan Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Portret olejny, płótno. Malował Czesław Skawiński w 1956 r.
Sygn. 3745.

174. Ks. infułat Jan Piskorz, wikariusz kapitulny w Katowicah. Portret olejny, płótno. Malował Czesław Skawiński w 1956 r.
Sygn. 3746.

175. Duchowny. Portret olejny na płótnie. Na odwrocie: „peint par J. Huise 1796".
Sygn. 3748.

l. Obrazy na szkle

1. Św. Józef całuje Dzieciątko Jezus w rączkę. Obrazek malowany na bibułce, umieszczony między dwoma szkiełkami w ramce złoconej, wiek XVIII, wym. 14×11 cm.
Kn 2224.
Sygn. 418.

2. Sylwetka popiersia Józefa Knauera, wikariusza kapitulnego we Wrocławiu. Popiersie umieszczone za szkłem, na odwrocie autograf Knauera, rok 1809, wym. 14×10 cm.
Kn 1011.
Sygn. 441.

3. Dziecię Jezus z ptaszkiem. Płaskorzeźba z wosku, w kwiatach ze sztucznymi kamieniami, wym. 22×16 cm.
Sygn. 442.

4. Najświętsza Maryja Panna z Dzie-

ciątkiem. Obrazek na szkle, okrągły, rok 1675, wym. średn. 15 cm.
Sygn. 449.

5. Św. Jan Ewangelista. Obrazek na szkle, okrągły, rok 1675, wym. średn. 16 cm.
Sygn. 450.

6. Zwiastowanie Najśw. Maryi P. Odcisk ebonitowy, wiek XIX, wym. 11,5×7 cm.
Kn 1215.
Sygn. 451.

7. Zmartwychwstanie Chrystusa Pana. Odcisk ebonitowy, wiek XIX, wym. 11,5×7 cm.
Kn 1215.
Sygn. 452.

8. Najświętsze Serce Jezusa. Obrazek ozdobiony aplikacją, dżetami i kolorowymi kamykami, zachowany pod szkłem, okrągły, wym. 16 cm.
Sygn. 546.

9. Ukrzyżowanie. Wykonane z bursztynu pod szklanym kloszem; ołtarzyk, na którym stoi wysoki krzyż z Panem Jezusem; obok postacie Matki Bożej i św. Jana; podstawa ogrągła, drewniana, wym. 40 cm.
Kn 603.
Sygn. 615.

10. Obraz Dzieciątka Jezus trzymającego krzyż i koronę cierniową. Malowany na szkle, wym. 16,5×11 cm.
Sygn. 850.

11. Dzieciątko Jezus z barankiem. Obraz malowany na szkle, wym. 16,5×11 cm.
Sygn. 851.

12. Grób Chrystusowy. Obraz malowany na szkle, wym. 17,5×12,5 cm.
Sygn. 852.

13. Zwiastowanie. Obraz malowany na szkle, wym. 18×13 cm.
Sygn. 853.

14. Św. Franciszek. Obraz malowany na szkle, wym. 22,5×14,5 cm.
Sygn. 854.

15. Św. Florian. Obraz malowany na szkle, wym. 18×17 cm.
Sygn. 855.

16. Św. Rozalia. Obraz malowany na szkle, na żółtym tle, wym. 19×13 cm.
Sygn. 856.

17. Św. Rozalia. Obraz malowany na szkle, na ciemnym tle, wym. 19×13 cm.
Sygn. 857.

18. Św. Rodzina. Postacie stojące, u dołu inicjały: JMJ, obraz malowany na szkle, wym. 17,5×12,5 cm.
Sygn. 858.

19. Św. Michał Archanioł. Obraz malowany na szkle, wym. 28,5×20,5 cm.
Sygn. 859.

20. Św. Jan Kanty. Scena spowiedzi, obraz malowany na szkle, wym. 28,5×18,5 cm.
Sygn. 860.

21. Św. Rozalia. Obraz malowany na szkle, wym. 27,5×17,5 cm.
Sygn. 861.

22. Trójca Święta. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 862.

23. Jezus, Maryja, Józef. Obraz malowany na szkle, wym. 27,5×18 cm.
Sygn. 863.

24. Św. Tekla. Obraz malowany na szkle, święta trzyma w ręku palmę i krzyż, wym. 29×19 cm.
Sygn. 864.

25. Św. Józef. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 865.

26. Pieta. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 866.

27. Św. Ignacy. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 867.

28. Anioł Stróż. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 868.

29. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na szkle, wym. 27,5×18 cm.
Sygn. 869.

30. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na szkle, wym. 27,5×18 cm.
Sygn. 870.

31. Pasja. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.

32. Św. Wendelin. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 872.

33. Jezus z Nazaretu. Obraz malowany na szkle, wym. 27,5×18 cm.
Sygn. 873.

34. Dzieciątko Jezus z barankiem. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 874.

35. Dzieciątko Jezus z gołąbkiem. Obraz malowany na szkle, wym. 27×18 cm.
Sygn. 875.

36. Św. Barbara. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 876.

37. Św. Teresa. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 877.

38. Pożegnanie Maryi z Jezusem. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 878.

39. Serce Jezusa. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 879.

40. Św. Anna i Maryja Panna. Obraz malowany na szkle, wym. 28,5×17,5 cm.
Sygn. 880.

41. Matka Boska Bolesna. Obraz malowany na szkle, wym. 28×17,5 cm.
Sygn. 881.

42. Najświętsza Maryja Panna. Obraz malowany na szkle, wym. 28×18 cm.
Sygn. 882.

43. Najśw. Maryja Panna z sercem. Obraz malowany na szkle, wym. 28,5×18,5 cm.
Sygn. 883.

44. Ukrzyżowanie. Kość i macica perłowa, pod szkłem, wym. 34×28 cm.
Kn 2690.
Sygn. 928.

45. Obraz z relikwiami. W ramach pod szkłem, wym. 41×38 cm.
Kn 920.
Sygn. 983.

46. Obraz z relikwiami. W ramach pod szkłem, wym. 41×38 cm.
Kn 920.
Sygn. 984.

47. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na szkle, u dołu pożar Kłodzka, wym. 43×30 cm.
Sygn. 1139.

48. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na szkle, wym. 38×27 cm.
Sygn. 1140.

49. Pieta. Obraz malowany na szkle, Serce Maryi przebite 7 strzałami, wym. 20×13 cm.
Sygn. 1141.

50. Aniołowie adorują Przenajświętszy Sakrament. Obraz malowany na szkle, wym. 26×18 cm.
Sygn. 1142.

51. Ukrzyżowanie. Obraz malowany na szkle, wym. 26×18 cm.
Sygn. 1143.

52. Krzyż. Obraz malowany na szkle, oprawiony w drzewie, wym. 35 cm.
Sygn. 1144.

53. Św. Józef. Płaskorzeźba w marmurze, w ramach za szkłem, wym. 28×21 cm.
Sygn. 1199.

54. Św. Augustyn. U góry serce gorejące, obraz malowany na szkle, wym. 28×18,5 cm.
Wrocław, 1949 r.
Sygn. 1804.

55. Św. Elżbieta. Święta obdarowuje żebraka klęczącego u jej stóp, obraz malowany na szkle, wym. 28×18,5 cm.
Wrocław, 1949 r.
Sygn. 1805.

56. Św. Benedykt. Obraz malowany na szkle, święty w czarnej sukni z szerokimi rękawami i kapturem, w ręku pastorał opata, u góry kula ognista, wym. 17×12,5 cm.
Kn 2108.
Sygn. 2285.

57. Św. Scholastyka. Obraz malowany na szkle, święta w habicie, z pastorałem

w ręku, u góry gołębica, wym. 17×12,5 cm.
Kn 2109.
Sygn. 2286.

58. Lis i bocian (uczta u lisa). Obraz malowany olejno, pod szkłem, wym. 67×52 cm.
Sygn. 2356.

59. Anioł. Obraz na szkle, rokoko.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2756.

60. Św. Jadwiga. Obrazek na szkle, wiek XIX.
Sygn. 2799.

61. Postać niewiasty z ptakiem. Naklejka na szkle.
Sygn. 2800.

62. Św. Anna. Obraz na szkle 1797 rok.
Sygn. 3115.

63. Medale na szkle i skórze (2).
Sygn. 3188.

64. Kwiaty na szkle. („Zum Andenken 1855").
Sygn. 3199.

65. Malowidło na szkle. Autor C. G. Knaefel, rok 1766, wym. 32×28 cm.
Sygn. 3357.

66. Najświętsza Maryja Panna (Niepokalane Serce). Obraz malowany na szkle-lustrze, sztuka ludowa, wiek XIX, wym. 42×31 cm.
Sygn. 3457.

I. Obrazy na blasze

1. Św. Franciszek z Asyżu. Obraz malowany na blasze, wym. 8,5×6,5 cm.
Kn 1124.
Sygn. 477.

2. Obraz Matki Boskiej Bolesnej. Malowany na blasze, wiek XVIII, wym. 13×10 cm.
Sygn. 480.

3. Madonna z Dzieciątkiem i św. Jan. Madonna na tle pejzażu, siedzi pod drzewem karmiąc Dzieciątko, obok św. Jan podaje jabłko, przy nim leżący baranek; malowany na blesze, wiek XIX.
Sygn. 482.

4. Matka Boska Częstochowska. Z drugiej strony św. Józef z Dzieciątkiem. Obrazek na blasze miedzianej, wym. 9 cm.
Sygn. 486.

5. Św. Augustyn. Obraz malowany na blasze w czarnych ramkach pod szkłem, wym. 26×21,5 cm.
Sygn. 526.

6. Św. Antoni Padewski. Figura ołowiana, wym. 5,5 cm.
Kn 754.
Sygn. 545.

7. Św. Józef z Dzieciątkiem. Obraz malowany na blasze, wym. 24,5×20 cm.
Kn 2112.
Sygn. 930.

8. Chrystus Pan. Obraz wotywny, postać Chrystusa ociekającego krwią, z krzyżem, u podnóża widoczna postać fundatora, obraz malowany na blasze miedzianej, wym. 123×108 cm.
Sygn. 937.

9. Objawienie św. Pawła. Obraz malowany na blasze, kopia Rubensa, wym. 63×48 cm.
Sygn. 1026.

10. Portret damy. Obraz malowany olejno na płycie żelaznej, początek XVIII wieku, wym. 82×66 cm.
Sygn. 1028.

11. Matka Boża Meksykańska. Obraz malowany na blasze miedzianej, napis: „Nicolaus Euriquez Fac. Mexici A., rok 1776, wym. 42×30 cm.
Kn 2217.
Sygn. 1044.

12. Św. Józef. Obraz malowany na blasze, wym. 16×13 cm.
Sygn. 1047.

13. Św. Stanisław Kostka. Obraz malowany na blasze, wym. 17×14 cm.
Sygn. 1050.

14. Pieta. Obraz malowany na blasze miedzianej, Matka Boża przedstawiona na tle góry z martwym ciałem Chrystusa Pana na kolanach, dwa opłakujące anioły, wiek XVIII, wym. 74×59 cm.
Sygn. 1058.

15. Portret papież Leona XIII. Wyko-

nany z blachy mosiężnej, rok 1884, wym. 56×45 cm.
Kn 1820.
Sygn. 1094.

16. Plakieta srebrna. Trybowana, zdobiona kamieniami, obrazek przedstawia anioła stróża i Pana Jezusa, wiek XVIII, wym. 35×32 cm.
Sygn. 2249.

17. Ukrzyżowanie. Po lewej stronie krzyża stoją Matka Boża i św. Jan, u stóp św. Maria Magdalena; obraz malowany na blasze, wiek XVIII, wym. 53×37 cm.
Lipowa.
Kn 2449.
Sygn. 2260.

18. Chrystus w Ogrójcu klęczący. U góry trzy główki aniołków i kielich, obraz owalny, malowany na blasze, wiek XVIII, wym. 53×37 cm.
Lipowa.
Kn 2450.
Sygn. 2261.

19. Madonna z Dzieciątkiem. Najśw. Maryja P. trzyma na poduszce śpiące Dzieciątko, u góry dwie główki aniołków; obraz olejny na blasze miedzianej, wiek XVIII, wym. 32×25 cm.
Kn 2426.
Sygn. 2279.

20. Matka Boska Częstochowska. Obraz na blasze, wym. 17×12,5 cm.
Sygn. 2610.

21. Postać świętego. Obraz olejny na blasze, (Humilitas).
Sygn. 2902.

22. Przyroda żywa, kury. Obraz malowany na blasze, mal. Henryk Ledsenbar, zm. 2.IX.1884 r.
Sygn. 2906.

23. Ukrzyżowanie Chrystusa. Obraz olejny, blacha, wiek XIX.
Sygn. 3044.

24. Sześć obrazów malowanych na blasze: 1) Niepokalana, 2) Zwiastowanie, 3) Wniebowzięcie N. Maryi P., 4) Zdjęcie Chrystusa z krzyża, 5) Narodzenie św. Jana Chrzciciela, 6) Nawiedzenie św. Elżbiety (?). Wym. 43×35 cm, wiek XVII.
Parafia Tyniec n. Ślężą.
Depozyt ks. Jana Dworzańskiego, 19.II.1971 r.
Sygn. 3456.

25. Pan Jezus. Obraz malowany na blasze, olejny, sztuka ludowa, wym. 41×31 cm., wiek XIX.
Sygn. 3458.

m. Drzeworyty

1. Kościół „Neudorf b. Oppeln". Drzeworyt.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2741.

2. Drzeworyty ze scenami z życia św. Jadwigi, Elżbiety, Gertrudy, Kunegundy (9 scen).
Sygn. 2841.

n. Miedzioryty

1. Św. Paulina. Miedzioryt.
Sygn. 2859.

2. Św. Tomasz z Akwinu. Miedzioryt. „Eigenthum Kurt Engelbert".
Sygn. 2896.

3. Św. Jacek. Miedzioryt.
Sygn. 2897.

4. Katedra we Wrocławiu przed 1759 r. Miedzioryty.
Sygn. 2910.

5. Obrazy i figury Matki Bożej na Śląsku. Miedzioryt i odbitka miedziorytu.
Sygn. 2937.

6. Biskup Marcin Gerstmann, namiestnik Śląska, rok 1578. Portret, miedzioryt.
Sygn. 2942.

7. Papież Pius IX. Miedź.
Sygn. 2943.

8. Miedzioryt ze scenami z życia Pana Jezusa. Pan Jezus i św. Piotr, Zesłanie Ducha Św., Wniebowstąpienie Pana Jezusa, Pan Jezus i Maria Magdalena, Zwiastowanie NMP, Narodzenie Pana Jezusa, Ogrójec, Ukrzyżowanie (cztery obrazy).
Sygn. 3024.

9. Matka Boska „du Mont St. Apolinaire". Miedzioryt, rytownik Józef Keller, według Ernesta Degera.
Sygn. 3037.

10. Sakrament chorych. Miedzioryt.
„Von Ehrendomherr Doer, 1900".
Sygn. 3102.

o. Malarstwo cerkiewne

1. Matka Boża z Dzieciątkiem, św. Mikołaj, św. Michał i św. Jerzy. Obrazek cerkiewny, malowany na drzewie, wym. 27×20 cm.
Sygn. 439.

2. Św. Barbara. Obrazek prawosławny, wycinany w drzewie, wym. 10×5 cm.
Kn 2597.
Sygn. 559.

3. Wjazd Pana Jezusa do Jerozolimy. Obrazek cerkiewny malowany na desce, wym. 36×31 cm.
Sygn. 971.

4. Ikona rosyjska. Obraz malowany na drzewie, wym. 35×31 cm.
Głogów.
Kn 1666.
Sygn. 1067.

5. Ikona rosyjska. Obraz malowany na drzewie, wym. 27×22,5 cm.
Kn 2475.
Sygn. 1069.

6. Ikona. Obraz „Przemienienie Pańskie", malowany na drzewie, wym. 31×26 cm.
Kn 2404.
Sygn. 1070.

7. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz olejny, wykonany na płótnie, ikona, w barokowej ramie, wiek XVIII.
Sygn. 2549.

8. Ikona — Wniebowzięcie. Obraz malowany na drzewie, wym. 31×26 cm.
Kn 2474.
Sygn. 2258.

9. Wizerunek Chrystusa na krzyżu. Po bokach św. Jan i Matka Boża, u góry Bóg Ojciec, płytka miedziana, napisy objaśniające w języku ruskim, wym. 21,5×13,5 cm.
Sygn. 2580.

10. Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus. Ikona, wiek XVIII, wpływy bizantyńskie.
Otrzymano 18.XII.1969 r.
Sygn. 2650.

11. Matka Boska z Dzieciątkiem. Ikona, obraz na drzewie, wym. 51×40 cm.
Przeniesiony 1.IV.1970 r. ze składnicy kurialnej.
Sygn. 2655.

12. Chrystus Pan. Ikona, metal złocony.
1. „Gekauft von Bildhauer Hennelk in Breslau".
2. Ks. Kurt Engelbert.
Sygn. 2701.

13. Św. Mikołaj. Ikona, drzewo, blacha pozłacana, wiek XVII, wym. 26×23 cm.
Sygn. 2842.

14. Św. Mikołaj. Ikona, drzewo, blacha, obraz oszklony.
Sygn. 2843.

15. Ukrzyżowanie. Ikona, postać Pana Jezusa malowana na drzewie, twarz Matki Boskiej i św. Jana Ewangelisty malowana, reszta wycięta w blasze, rama barokowa za szkłem, wym. 82×68 cm.
Sygn. 2844.

16. Matka Boska z Dzieciątkiem. Ikona, obraz na desce, przednia część pokryta blachą. Wiek XVIII, wym. 44×54 cm. Obraz przywieźli prawdopod. Polacy z okolic Lwowa w 1945 r. Konserwowany w 1971 r.
Depozyt ks. Edwarda Zadęckiego, proboszcza z Olszan, dek. Strzegom, 4.II.1971 r.
Sygn. 3707.

p. Witraże

1. Św. Barbara. Witraż, z kościoła w Tyńcu n. Ślężą, sporządzony prawdopodob. według rysunku Albrechta Dürera, wiek XVI, wym. 33,5×43,5 cm. Witraż jest w stanie uszkodzonym, ma pięć otworów.
Przekazał ks. Jan Dworzański, 19.II.1971 r.
H. Lutsch, Die Kunstdenkmäler der Landkreise der Reg.-Bezirks Breslau, Breslau 1889, II. 422.
R. Pfeiderer, Attribute der Heiligen, Ulm 1898, 82.
Sygn. 3460.

2. Św. Anna. Witraż („Anna von Mann"), wym. 63,5×32,5 cm.
Sygn. 2836.

3. Św. Urszula. Witraż („Ursel von Flekenstein"), wym. 63,5×32,5 cm.
Sygn. 2837.

r. Kartony witrażowe

1. Karton witraża do kaplicy Przenajświętszego Sakramentu. Projekt Tadeusza Wojciechowskiego (5 części), 1952 rok.
Sygn. 2358.

2. Kartony witraża do okna wschodniego katedry wrocławskiej, Projekt Tadeusza Wojciechowskiego, cztery główne postacie i rozeta.
Sygn. 2360.

3. Cztery kartony do witraża głównego w katedrze. Św. Jan Chrzciciel, św. Wincenty, św. Bartłomiej i Henryk Pobożny. Projekt prof. Wojciechowskiego.
Sygn. 2378.

4. Piętnaście części do projektu witraża prof. Antoniego Michalaka w katedrze, w oknie transeptu, pt. „Powrót Ziem Odzyskanych".
Sygn. 2379.

5. Projekty kolorowe do witraży w katedrze we Wrocławiu. Wykonali prof. Antoni Michalak i prof. Stanisław Pękalski, 10 zdjęć.
Sygn. 2380.

s. Fotografie

1. Fotografia papieża Piusa X. Powiększona, wym. 150×102 cm.
Sygn. 1392.

2. „Paul Engelbert, geb. 23.10.1855, gest. 31.10.1929". Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2710.

3. Papież Pius XI. Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2711.

4. Rzeźnia, ubijanie byka. Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2713.

5. „Otto Engelbert und Anna geb. Michael".
Depozyt ks. Kurta Engelberta.
Sygn. 2716.

6. Otto i Anna Engelbert z dziećmi. Fotografia, rok 1888.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2717.

7. Fotografia nie zidentyfikowanej osoby. Rok 1864.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2718.

8. „Hedel Engelbert, geb. 13.3.1913 in Königshütte". Fotografia.
Sygn. 2719.

9. Papież Pius XI. Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2720.

10. Ks. Adolf kardynał Bertram. Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2721.

11. Ratusz w Wiązowie. Fotografia, rok 1868.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2732.

12. Fotografia kupców.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2737.

13. „Josef Laugwitz-Jola, geb. Depine mit Tochter Hedek". Fotografia.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2740.

14. Głowa Chrystusa cierniem ukoronowanego. Papier, fotografia.
Sygn. 2803.

15. Papież Paweł VI. Fotografia kolorowa.
Sygn. 2829.

16. Prof. dr Markgraf. Fotografia.
Sygn. 2878.

17. „Hermann Wendelstadt, Assistent an der Dombibliothek in Breslau", zm. 4.XI. 1923 r. Fotografia.
Sygn. 2879.

18. „Archivar Karl", zm. 1925 r. Fotografia.
Sygn. 2883.

19. Chrystus Ukrzyżowany. Fotografia.
Sygn. 2903.

20. Ks. Alojzy Fietzek. Fotografia.
Sygn. 2909.

21. Błogosławiona Eufemia. Fotografia, 17.I.1907 r.
Sygn. 2911.

22. „Johann Nepomucen Heyne, ordinatus Wratislaviae 7.4.1828". Fotografia.
Sygn. 2915.

23. Ks. Melchior kardynał Diepenbrock. Fotografia.
Sygn. 2951.

24. Ks. Adolf kardynał Bertram, zm. w 1945 r. Fotografia portretu.
Sygn. 2967.

25. Papież Jan XXIII. Fotografia kolorowa.
Sygn. 2974.

26. Św. Jadwiga. Fotografia rzeźby ze Świdnicy.
Sygn. 2985.

27. Erwin Gruhn, zm. 15.III.1915 r. (Olszewka). Fotografia.
Sygn. 2993.

28. „Jacobus Salcza, episcopus Wratislaviensis 1520—1539". Fotografia z XX wieku.
Sygn. 3015.

29. „Prälat Adolf Franz". Fotografia.
Sygn. 3028.

30. Ks. infułat Kazimierz Lagosz, wikariusz kapitulny we Wrocławiu 1951—1956. Fotografia.
Sygn. 3068.

31. Arcybiskup lwowski Józef Bilczewski, zm. w 1923 r. Fotografia.
Sygn. 3132.

32. Nie zidentyfikowany biskup. Fotografia.
Sygn. 3267.

33. Dr Henryk Förster. Fotografia (reprodukcja druk.).
Sygn. 3297.

34. Arcybiskup lwowski Eugeniusz Baziak, zm. 15.VI.1962 r. Fotografia.
Sygn. 3409.

35. Ks. Józef Bilczewski, zm. 1923 r. Fotografia.
Sygn. 3410.

36. Ks. Józef Bilczewski, zm. 1923 r. Fotografia.
Sygn. 3411.

37. Ks. Józef Bilczewski, zm. 1923 r. Fotografia.
Sygn. 3412.

t. Malarstwo XIX i XX wieku

1. Baranek. Obrazek wyszywany drobnymi paciorkami, wym. 13,5×12 cm.
Sygn. 420.

2. Oblicze Pana Jezusa. Obraz olejny, wykonany na podobieństwo tego, który miał przysłać Agar, znajdujący się w Rzymie w klasztorze św. Sylwestra, w ramkach introligatorskich, początek XIX wieku, wym. 15×12,5 cm.
Sygn. 458.

3. Oblicze Najświętszej Maryi Panny. Miał je malować św. Łukasz, wzór znajduje się w Rzymie w kościele Najśw. Maryi Panny Większej, początek XIX wieku, wym. 15×12,5 cm.
Sygn. 459.

4. Nie zidentyfikowana święta. Obraz malowany olejno na płótnie, mal. Hermann z Opola, rok 1836; popiersie świętej w koronie, z rozpuszczonymi włosami, wym. 40×33 cm.
Kn 2492.
Sygn. 927.

5. Nie zidentyfikowana święta. Obraz malowany na płótnie, święta z księgą, wym. 56×42 cm.
Kn. 769.
Sygn. 929.

6. Chrystus umywający nogi apostołom. Obraz malowany na płótnie, wym. 172×109 cm.
Sygn. 940.

7. Św. Urszula. Obraz malowany na płótnie, wym. 216×103 cm.
Sygn. 941.

8. Portret Fröblicha. Obraz olejny na płótnie, owalny, rok 1822, wym. 42 cm.
Stary Henryków.
Kn 687.
Sygn. 951.

9. Wnętrze kościoła. Obraz malowany

na płótnie przez Otto Hamela, wym. 118×97 cm.
„Oberamergau".
Sygn. 965.

10. Msza święta. Obraz malowany na płótnie, ujęty moment podniesienia, wym. 137×119 cm.
Kn 2387.
Sygn. 966.

11. Nie zidentyfikowany święty. Obraz malowany na płótnie, postać modli się przy świecy z krzyżem w ręku, wym. 86×69 cm.
Sygn. 967.

12. „Magnificat". Obraz malowany na desce, Maryja klęczy w środku między aniołami, śpiewającymi i grającymi, wym. 72×102 cm.
Kn 1017.
Sygn. 968.

13. Portret papieża Piusa VII. Wym. 60×45 cm.
Kn 1970.
Sygn. 972.

14. Wnętrze kościoła. Obraz malowany na płótnie, przedstawiony ołtarz, wym. 62×44 cm.
Sygn. 973.

15. Dzieciątko Jezus z krzyżem. Obraz malowany na płótnie, u dołu napis: „Jesus Nasarenus Rex Iudeorum", wym. 125×95 cm.
Sygn. 989.

16. Św. Elżbieta, „Cud różany". Obraz malowany na płótnie przez Karola Müllera z Düsseldorfu; na tle zimowego krajobrazu stoi święta w towarzystwie męża i sługi oraz trzyma kosz napełniony kwiatami; rok 1864, wym. 86×69 cm.
Nowack, 251.
H.W. Singer, Allgemeines Künstler-Lexicon. Leben und Werke der berühmtesten bildenden Künstler, Frankfurt a.M. 1898, III, 265.
Sygn. 1008.

17. Ukazanie się Matki Bożej w La Salette. Obraz malowany na płótnie, scena na tle pejzażu górskiego oraz dwojga dzieci, rok 1846, wym. 111×86 cm.
Kn 944.
Sygn. 1017.

18. Portret starszego mężczyzny o kulach. Obraz malowany na płótnie, obok dziewczynka ze skrzypcami, na odwrocie napis: „Copie nach Scholtz Lorgenfoll", wym. 117×95 cm.
Sygn. 1022.

19. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na płótnie, kopia Rafaela, wym. 98×68 cm.
Sygn. 1023.

20. Bitwa pod S.J. d'Aeze. Płótno, wym. 75×62 cm.
Sygn. 1027.

21. Kościół św. Agnieszki poza murami Rzymu. Akwarela, malował Adalbert Willmann, rok 1928, wym. 33×27 cm.
Sygn. 1029.

22. Maryja z Dzieciątkiem. Obraz wyszywany paciorkami, wym. 35×28 cm.
Kn 2301.
Sygn. 1038.

23. Kościół św. Grzegorza w Rzymie. Akwarela, malował Adalbert Willmann, wiek XX, wym. 37×22 cm.
Sygn. 1039.

24. „Ecce Homo". Obraz malowany na płótnie, zmęczony Chrystus z łańcuchem na szyi, wym. 66×48 cm.
Kn 881.
Sygn. 1040.

25. Chrystus upada pod krzyżem. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, św. Weronika, wym. 66×51 cm.
Sygn. 1041.

26. Złożenie do Grobu. Obraz malowany na drzewie, z cyklu Męki Pańskiej, wym. 66×51 cm.
Sygn. 1042.

27. Ostatnia Wieczerza. Obraz malowany na płótnie, wym. 72×55 cm.
Sygn. 1043.

28. Św. Jadwiga. Obraz malowany na płótnie, mal. Carolus Zienser, rok 1807, wym. 62×42 cm.
Sygn. 1045.

29. Kościół Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu. Reprodukcja kolorowa, wym. 37×27 cm.
Sygn. 1052.

30. Wnętrze kościoła św. Doroty we Wrocławiu. Obraz malowany na płótnie, mal. Promitz, wym. 50×40 cm.
Kn 2784.
Sygn. 1059.

31. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na płótnie, wym. 39×29 cm.
Sygn. 1071.

32. Katedra wrocławska i sąsiednie domy. Akwarela, rok 1907, wym. 78×58 cm.
Sygn. 1072.

33. Św. Jadwiga. Akwarela, święta trzyma kościół i figurkę Matki Bożej, u dołu kościół i klasztor w Trzebnicy, wym. 50×41 cm.
Sygn. 1073.

34. Kwiaty. Obraz malowany na płótnie, wym. 36×68 cm.
Sygn. 1074.

35. Las. Obraz malowany na płótnie, wym. 55×42 cm.
Sygn. 1075.

36. Wnętrze piekarni. Obraz malowany na płótnie, wym. 58×45 cm.
Sygn. 1076.

37. Portret A. Schnaobelta. Malowany na płótnie, rok 1825, wym. 52×45 cm.
Sygn. 1083.

38. Portret kanonika Latzel. Malowany na płótnie, wym. 61×45 cm.
Nysa.
Kn 2436.
Sygn. 1084.

39. Portret biskupa Emanuela Schimońskiego. Pastel, rok 1832, wym. 50×35 cm.
Kn 2507.
Sygn. 1085.

40. Portret ks. Jerzego kardynała Koppa. Obraz malowany na płótnie, wym. 46×36 cm.
Kn 1987.
Sygn. 1086.

41. Martwa natura. Obraz malowany na płótnie, wym. 42×38 cm.
Sygn. 1087.

42. Podprzeor Stainer. Obraz malowany na pergaminie, rok 1810, wym. 38×29 cm.
Kn 2461.
Sygn. 1088.

43. Pejzaż nocny. Obraz malowany na desce, wym. 28×21 cm.
Sygn. 1089.

44. Portret damy. Malowany na płótnie, wym. 45×31 cm.
Sygn. 1090.

45. Św. Jadwiga. Obraz malowany na płótnie, święta przedstawiona jest na tle lasu z koszem żywności, myśliwy; święta tuli do siebie sarnę. Mal. Wohnlich, rok 1872, wym. 63,5×51 cm.
Nowack, 252.
Sygn. 1092.

46. Portret papieża Piusa IX. Haftowany, wym. 65×65 cm.
Kn 2550.
Sygn. 1093.

47. Grobowiec św. Jadwigi. Fotografia oprawiona, wym. 25×22 cm.
Trzebnica.
Sygn. 1149.

48. Sześć wizerunków apostołów. Malowane na tekturze, naklejone na dykcie, wym. 46×40 cm.
Jemielnica.
Kn 2562.
Sygn. 1152.

49. Martwa natura. Obraz malowany na płótnie, wym. 37×32 cm.
Sygn. 1250.

50. Kwiaty. Obraz malowany na płótnie, wym. 42×33 cm.
Sygn. 1251.

51. Pejzaż. Obraz malowany na płótnie, przedstawia wierzby nad potokiem, wym. 50×42 cm.
Sygn. 1252.

52. Martwa natura. Obraz malowany na płótnie, wym. 34×28 cm.
Sygn. 1253.

53. Podwórko. Obraz malowany na płótnie.
Sygn. 1254.

54. Kwiaty. Obraz malowany na płótnie.
Sygn. 1255.

55. Portret mężczyzny. Obraz malowany na płótnie, wym. 40×33 cm.
Sygn. 1256.

56. Portret kobiety. Obraz malowany na płótnie, wym. 48×42 cm.
Sygn. 1257.

57. Św. Małgorzata. Obraz malowany na płótnie, naklejony na deskę, wym. 85×65 cm.
Sygn. 1356.

58. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz malowany na płótnie, wiek XIX, wym. 242×122 cm.
Sygn. 1394.

59. Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej Malowany na płótnie, wym. 52×35 cm.
Kn 2302.
Sygn. 1417.

60. Chrystus ukazuje się Marii Magdalenie jako ogrodnik. Obraz malowany na desce, wym. 67×50 cm.
Sygn. 1418.

61. Św. Jan Ewangelista. Obraz malowany na desce, wym. 92×29 cm.
Sygn. 1419.

62. Św. Łukasz. Obraz malowany na desce, wym. 92×29 cm.
Sygn. 1420.

63. Kościół św. Wincentego we Wrocławiu. Akwarela, rok 1885, wym. 32×24 cm.
Kn 1832.
Sygn. 1422.

64. Pejzaż, motyw z Egiptu, Nil. Obraz malowany na płótnie, wym. 79×56 cm.
Sygn. 1424.

65. Reprodukcja obrazu Matki Boskiej Pasawskiej. Druk pokryty farbą, u dołu napis w językach czeskim, łacińskim i niemieckim, wym. 64×45 cm.
Kn 1579.
Sygn. 1806.

66. Podniesienie Krzyża Świętego. Obraz przedstawiający cesarza-pokutnika całującego krzyż, podnoszony w asyście biskupa i św. Heleny oraz kilku osób, wiek XIX, wym. 46×32 cm.
Sygn. 1817.

67. Święta Rodzina ze św. Janem. Obraz olejny na płótnie, wiek XIX, wym. 82×59 cm.
Sygn. 1820.

68. Pejzaż Ferdynanda Ruszczyca. Obraz olejny, wym. 30×46 cm.
Wrocław.
Sygn. 2244.

69. Nagietki Pankiewicza. Obraz olejny na płótnie, wym. 60×39 cm.
Wrocław.
Sygn. 2245.

70. Lubiąż. Obraz olejny, przedstawia w dali kościół i klasztor, wym. 56×45 cm.
Opactwo w Lubiążu.
Sygn. 2254.

71. Męczeństwo świętego. Postać męczennika, przywiązana do drzewa przez dwóch oprawców, u nóg świętego piesek, wym. 23×16 cm.
Sygn. 2256.

72. Pustelnia w lesie. Obraz składający się z wielu szybek, malowany białą farbą, wym. 24×20 cm.
Kn 1823.
Sygn. 2257.

73. Pejzaż. Motyw z miejscowości Ludów Śląski, wym. 41×32 cm.
Sygn. 2259.

74. Pejzaż. Widok znad Odry na kościół Najświętszej Maryi Panny na Piasku we Wrocławiu, wym. 76×49 cm.
Sygn. 2262.

75. Narodzenie Chrystusa Pana. Dzieciątko złożone na sianie w otoczeniu Matki Bożej, św. Józefa oraz pasterzy, u góry dwa aniołki, wym. 60×50 cm.
Kopia Coreggia.
Kn 89.
Sygn. 2263.

76. Kościół drewniany w Syrini. Obraz olejny na płótnie, mal. Jerzy Rasel, wym. 90×69 cm.
Kn 1670.
Nowack, 281.
Sygn. 2267.

77. Św. Jan Chrzciciel. Obraz olejny na płótnie, wym. 71×62 cm.
Kn 2429.
Sygn. 2268.

78. Kościół w Św. Katarzynie. Obraz olejny na płótnie, wym. 77×59 cm.
Kn 2653.
Sygn. 2269.

79. Wnętrze kościoła w Kamieniu Pomorskim. Obraz olejny na płótnie, mal. Łukasz Mrzygłód, wym. 73×59 cm.
Kn 2693.
Sygn. 2271.

80. Kościół w Pniszowicach. Obraz olejny na płótnie, mal. Jerzy Rasel, wym. 89×69 cm.
Kn 1669.
Nowack, 280.
Sygn. 2272.

81. Głowa Chrystusa Bolesnego. Reprodukcja graficzna A. Dürera, wym. 62×50 cm.
Sygn. 2281.

82. Głowa Chrystusa Bolesnego. Druk kolorowy, naklejony na płótnie, reprodukcja Dürera, wym. 52×41 cm.
Sygn. 2282.

83. Odbitki głów pap. Benedykta XIV i bpa księcia Lichtensteina („Benedictus XIV P.M., princeps de Lichtenstein episcopus Olomucensis").
Sygn. 2287.

84. Zwiastowanie. Reprodukcja kolorowa, oprawiona w drewnianą pozłacaną ramkę, wym. 71×60 cm.
Sygn. 2321.

85. Chusta św. Weroniki. Reprodukcja kolorowa, wym. 71×60 cm.
Sygn. 2322.

86. Głowa starca. Obraz olejny, mal. Linke.
Sygn. 2323.

87. Chrystus Pan i Maria Magdalena. Obrazek z kości słoniowej, wym. 18×14 cm.
Sygn. 2341.

88. Św. Anna oraz apostołowie Piotr i Paweł. Dwa szkice olejne, wym. 60×45 cm.
Przemyśl, 1951 r.
Sygn. 2524.

89. Łodzie na morzu. Obraz olejny na płótnie, mal. Singer, wiek XX, wym. 56×36 cm.
Sygn. 2530.

90. Ostatnia Wieczerza. Obraz malowany na płótnie.
Wrocław, kościół św. Stanisława, 1966 r.
Sygn. 2556.

91. Madonna z Dzieciątkiem. Obraz olejny na desce, epitafijny, w złotych ramkach, wiek XIX, wym. 120×67 cm.
Bolesławiec, 1967 r.
Sygn. 2567.

92. Matka Boska z Dzieciątkiem. Obraz na tekturze, górna część: Bóg Ojciec, Duch Św., aniołki; na dole postać klęczącej fundatorki, wym. 84×45 cm.
Wrocław, dar Sióstr M.B. Miłosierdzia, 1967 r.
Sygn. 2572.

93. Madonna della Stella i dwa aniołki. Obraz na tekturze, trójdzielny, wym. 44×38 cm.
Wrocław, dar Sióstr M.B. Miłosierdzia, 1967 r.
Sygn. 2573.

94. Św. Augustyn. Obraz olejny na płótnie, owal, początek XIX wieku, wym. 85×72 cm.
Tyniec Mały, 18.IX.1967 r.
Sygn. 2606.

95. Pejzaż. Obraz olejny na dykcie, mal. E. Brandt, wym. 67×47 cm.
Nowa Ruda, 3.X.1968 r.
Sygn. 2621.

96. Judyta. Obraz na płótnie, kopia z XIX wieku (Christophano Allani?), wym. 133×87 cm.
Nowa Ruda, 3.X.1968 r.
Sygn. 2622.

97. Pejzaż, pożar zamku. Obraz na płótnie, porwanie Sabiny (?), wym. 144×104 cm. Kopia z XIX wieku? (Böcklin?).
Nowa Ruda, 3.X.1968 r.
Sygn. 2623.

98. Chrystus w Ogrójcu. Obraz na płótnie, Jos. Goebel pinx., rok 1831, wym. 116×84 cm.
Dar ks. Jana Kani z Jaszkowej Dolnej k. Kłodzka i bpa Andrzeja Wronki, 9.X. 1969 r.
Sygn. 2641.

99. Pan Jezus na krzyżu. Kopia obrazu z Milatyna w archidiecezji lwowskiej, malowana na płótnie; na dole napis: „O mój cudowny w Milatynie Boże, niech mię Twa łaska w potrzebie wspomoże".

Dar ks. Józefa Mroza, Wrocław, 21.X.1969 r.
Sygn. 2643.

100. Obrazek nie zidentyfikowanej świętej.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2681.

101. Krajobraz. Kościół — tkanina, obraz. „Strehlen — Wansen 26.6.1911".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2702.

102. Św. Augustyn, św. Grzegorz, św. Hieronim, św. Ambroży. Obrazy malowane na tekturze, wym. 12,5×10 cm. „Gekauft von Bildhauer Henneck".
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2703.

103. „Kloster Heinrichau". Obraz, wiek XIX.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2704.

104. Św. Antoni. Rok 1906.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2722.

105. „Kloster Leubus". Obrazek, 17.VII. 1923 r.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2723.

106. „Colona di Constantini" (S. Maria Maggiore, Roma). Mal. ks. Bronisław Mazur, obraz olejny na tekturze.
Dar ks. Ignacego Różyckiego i ks. Kazimierza Lagosza, rok 1953.
Sygn. 2725.

107. Kardynał Stanisław Hozjusz. Obraz.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2726.

108. Papież Pius XI. Błogosławieństwo apostolskie dla Pawła i Klary Engelbert w 1924 r.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2727.

109. Obraz Matki Bożej.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2728.

110. Katedra w Kamieniu Pomorskim. Obraz.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2730.

111. Ukrzyżowanie. Wycinanka, wiek XIX.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2731.

112. Kościół w Świdnicy. Obraz.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2733.

113. Kościół w Złotoryi.
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2734.

114. „Hirschberg" (Jelenia Góra).
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2735.

115. „Görlitz, Peterskirche" (Zgorzelec).
Depozyt ks. Kurta Engelberta, Wrocław, 1946 r.
Sygn. 2736.

116. Krajobraz. Wieś, pasterz, owieczki, żeńcy, obraz olejny.
„Eigentum des Klosters Trebnitz".
Sygn. 2749.

117. Kwiaty. Obraz olejny, płótno, mal. W. Melzer.
Depozyt ks. A. Heinke, 1945 r.
Sygn. 2750.

118. Święta Rodzina. Obraz olejny, płótno.
Sygn. 2751.

119. Kwiaty. Obraz olejny na tekturze, mal. W. Melzer.
Depozyt ks. A. Heinke, 1945 r.
Sygn. 2753.

120. Niewiasta — wnętrze izby. Obraz olejny, tektura, mal. A. Breuer.
Dar A. Plontke i ks. A. Heinke.
Sygn. 2754.

121. Matka Boska z Dzieciątkiem. Obraz tryptyku, św. Rudolf, św. Iwon, W. v. Woerndle, wiek XX.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2778.

122. Pan Jezus i Samarytanka. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 2782.

123. Sarenka. Obraz olejny, tektura, prof. Wasner, rok 1918.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 2806.

124. Głowa Chrystusa. Obraz olejny na płótnie; napis: „Deus videt, audit, ordinat omnia potentia, sapientia, bonitate, infinitate supereminet omnia. Pater, Filius — Verbum, Spiritus. Speculum Dei-

tatis divinitus monstratum beato in Helvetiis eremitae Nicolao a Ponte Leonis sive Lövenbruck dicto, obiit V. mart. 1487".
Składnica w Żelaźnie.
Sygn. 2810.

125. Fronton katedry wrocławskiej. Obraz malowany na gipsie, ramka złocona, wiek XX.
Sygn. 2828.

126. Madonna Sykstyńska. Raffaello Santi, kopia, wiek XIX, obraz olejny, deska, wym. 100×70 cm.
Dar ks. Kazimierza Lagosza, 9.XII.1956 r.
Sygn. 2838.

127. Starzec nad otwartą księgą. Obraz olejny na płótnie, „gemalt von Strecher, Breslau", wym. 70×54 cm.
Sygn. 2839.

128. Krajobraz, wulkan. „Cister. Kloster Neuzelle, aufgegeben 25.II.1817", wym. 16×12 cm.
Sygn. 2877.

129. Opactwo Cystersów w Jemielnicy (Himmelwitz), założone w 1280 r. Mal. J. Langer według obrazu Wernhera (Topographia Silesiae).
Pochodzi z Prudnika — „(Neustadt O/S.), 25.1. 1902".
Alfons Nowack.
Sygn. 2884.

130. Pobojowisko, widok miasta, kościoła. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 2892.

131. Św. Piotr. Obraz olejny na płótnie, „Inwentar des Landeshutter Pfarrhauses".
Sygn. 2895.

132. „Das Fürst-Bischöfliche Jagd-Schlösschen in Thiergarten bei Ottmachau".
Sygn. 2889.

133. Krajobraz. Miasto, mal. E.I., 24.IX. 64.
Sygn. 2898.

134. Krajobraz. Obiekt olejny, Krause Wittgenau.
Sygn. 2900.

135. „Kapellenberg bei Neustadt".
Sygn. 2907.

136. Św. Józef de Cupertino. Obraz olejny.
Sygn. 2912.

137. Obraz z jedwabiu. Napis: „Haec est mega-philosophia".
Sygn. 2913.

138. Zuckmantel, klasztor „Maria Hilf". Obraz wyklejony.
Sygn. 2922.

139. Liebenthal. Widok.
Sygn. 2932.

140. Klasztor Cystersów w Jemielnicy. Obraz olejny, płótno, mal. nauczyciel Nocoń, rok 1894.
Sygn. 2940.

141. „Stammhaus aus Petersdorf der Familie Liebich". Obraz olejny, tektura.
Sygn. 2952.

142. „Neisse nach der Belagerung 1807. Ausgenommen von C.J. Brosig", litografia.
Sygn. 2969.

143. Krajobraz. Moorauge, rok 1935.
Sygn. 2995.

144. Św. Piotr i Jan uzdrawiają chromego. Obraz olejny, płótno, wym. 85× 62 cm. „Aus Wallendorff (Włochy), 28.9. 1916".
Sygn. 2996.

145. Krajobraz. Płótno, obraz olejny, dr Gruhn, wym. 56×41 cm.
Sygn. 3000.

146. Chrzest Pana Jezusa. Obraz olejny, tektura, wym. 80×61 cm. „Aus Wallendorff 28.9.1916".
Sygn. 3001.

147. „Maria Hilf bei Zuckmantel, 11.11. 1919".
Sygn. 3008.

148. „Das Preussenhaus in Karlsbrum. Geschenk des Pfarrers H.J. Hübner. Neustadt O/S. 4.6.1920".
Sygn. 3009.

149. Madonna. Joseph Jansens, rok 1911. Repr. Bruckmann.
Sygn. 3010.

150. „Christus am Kreuz, aus der Dürer-Mappe".
Sygn. 3011.

151. Krajobraz. Płótno, obraz olejny („Im Garten des Sandstiftes, gemälde von Eduard Enzmann"), wym. 60×50 cm.
Sygn. 3012.

152. Johannesberg. Obraz olejny.
Sygn. 3025.

153. Róże. Obraz olejny, płótno, Niec von Esenbach, rok 1886.
Artur Heinke.
Sygn. 3040.

154. Św. Józef. Obraz olejny, płótno, wiek XIX.
Winkler, 1856.
Sygn. 3042.

155. Graf Bellestren. Obraz olejny, deska, wiek XIX, wym. 27×21 cm.
Sygn. 3045.

156. Buhaj. Obraz olejny, tektura, A. Pausewang 40.
Artur Heinke, 1945 r.
Sygn. 3046.

157. Lilie. Obraz olejny, tektura.
Sygn. 3047.

158. Nie zidentyfikowany święty. Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3051.

159. Niepokalane Serce Maryi Panny. Obraz olejny, płótno, wiek XIX.
Sygn. 3052.

160. Krajobraz. Ruiny, owce pasące się, „Eigentum von Rechtsanwaldt Dr. Joh. Strzybny".
Sygn. 3059.

161. Ukrzyżowanie Pana Jezusa. Amitte E. Randt, 1929, „Altes Stiftanbild 16. Jahrhundert Donnersmark".
Sygn. 3061.

162. Mężczyzna. Obraz olejny, tektura.
Sygn. 3066.

163. Nie zidentyfikowany święty. U jego stóp mężczyzna i niewiasta z dzieckiem.
Sygn. 3071.

164. „Amideus de Amideis". Na odwrocie Pan Jezus w świątyni przed uczonymi w Piśmie.
Sygn. 3074.

165. Wnętrze celi. Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3076.

166. Matka Boska Częstochowska. Obraz olejny, płótno, wiek XIX.
Sygn. 3077.

167. Głowa dziewczyny. Obraz olejny, płótno, W. de Wornde.
Artur Heinke, 1945 r.
Sygn. 3079.

168. Kościół i Plac św. Piotra w Rzymie. Papier.
Sygn. 3084.

169. Święta Rodzina. Płótno, obraz olejny.
Sygn. 3092.

170. Wenecja, wyspa S. Giorgio. Papier, druk.
Sygn. 3093.

171. Święta Rodzina. Płótno, deska, obraz olejny.
Sygn. 3104.

172. Kościół św. Piotra w Rzymie, Papier.
Sygn. 3108.

173. „Przyjęcie mieczy". Obraz olejny, płótno.
Sygn. 3109.

174. Święta Rodzina. Papier.
Sygn. 3121.

175. Kościół św. Piotra — Zamek Anioła. Papier.
Sygn. 3123.

176. Św. Stanisław Kostka. Papier, rok 1948.
Sygn. 3130.

177. Krajobraz. Papier, węgiel, J.Ed. Tanner.
Sygn. 3133.

178. Głowa. Malarstwo współczesne, tektura.
Sygn. 3134.

179. Cztery obrazy Drogi Krzyżowej: 1) Upadek pod krzyżem, 2) Zdjęcie szat, 3) Przybicie do krzyża, 4) Dźwiganie krzyża.
Sygn. 3135.

180. Nie zidentyfikowana święta. Obraz olejny, deska, wym. 110×100 cm.
Sygn. 3139.

181. „Ecce Homo". Obraz olejny, owalny, płótno, wiek XIX.
Sygn. 3140.

182. Zdjęcie z Krzyża. Obraz olejny, płótno, wiek XIX, wym. 87×74 cm.
Sygn. 3145.

183. Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus w otoczeniu wieńca kwiatów (róże, lilie). Wiek XIX, wym. 166×105 cm.
Sygn. 3214a.

184. Matka Boska Bolesna. Obraz olejny na płótnie, wiek XIX.
Sygn. 3274.

185. Bóg Ojciec z Matką Bożą. Obraz olejny na płótnie.
Sygn. 3277.

186. Św. Jan. Obraz olejny na płótnie, wym. 125×90 cm.
Sygn. 3279.

187. Dzieciątko Jezus. Obraz olejny na dykcie, wym. 118×97 cm.
Sygn. 3280.

188. Nie zidentyfikowany święty. Obraz olejny na płótnie, wym. 113×86 cm.
Sygn. 3282.

189. Św. Józef z Dzieciątkiem. Obraz olejny na płótnie, wiek XX, wym. 134×60 cm.
Sygn. 3286.

190. Kapłan w konfesjonale.
Sygn. 3292.

191. Widok fragmentu osiedla w Reinerz. Płaskorzeźba wykonana z papieru.
Sygn. 3293.

192. Św. Jan Chrzciciel. Obraz olejny na płótnie, wiek XIX.
Sygn. 3295.

193. Matka Boska Bolesna trzymająca Chrystusa i siedem mieczy. Obraz olejny, płótno, wiek XIX, wym. 80×60 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3413.

194. Postać kobiety. Obraz olejny na płótnie, Artur Kampf, wym. 65×42 cm.
Ks. Artur Heinke, 1945 r.
Sygn. 3439.

195. Św. Błażej. Obraz olejny, płótno, wym. 119×93 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3440.

196. Św. Dorota. Obraz olejny, wym. 100×74 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3441.

197. Św. Augustyn z sercem. Obraz olejny, płótno, wym. 95×75 cm.
Sygn. 3442.

198. Biczowanie Pana Jezusa. Obraz olejny, płótno, wym. 92×68 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3443.

199. Św. Jan Nepomucen. Obraz olejny, płótno, wym. 108×83 cm.
Sygn. 3444.

200. Św. Otylia. Obraz olejny, płótno, wym. 121×77 cm.
Sygn. 3445.

201. Święta Rodzina. Obraz olejny, płótno, wym. 115×92 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3446.

202. Św. Sebastian. Obraz olejny, płótno, wym. 118×92 cm.
Tyniec Mały.
Sygn. 3447.

203. Św. Wawrzyniec. Obraz olejny, płótno, wym. 120×93 cm.
Sygn. 3448.

204. Ucieczka Lota. Kopia Rubensa, drzewo, wym. 50×36 cm.
Depozyt ks. Artura Heinke, 1945 r.
Sygn. 3450.

205. Matka Boska z Dzieciątkiem. Obraz, drzewo, płótno, wym. 64×48 cm.
Quentin Matsis.
Sygn. 3451.

206. „Madonna di Foligno" na Watykanie. Raffael Sanzio, obraz olejny malowany na płótnie, kopia; u dołu postać św. Jana Chrzciciela, Franciszka, Hieronima oraz klęczący fundator, wym. 76×105 cm.
W. Rothes, Die Madonna in ihrer Verherrlichung durch die bildende Kunst, Köln 1905.

Przekazała Kuria Arcybiskupia we Wrocławiu, 8.V.1971 r.
Sygn. 3692.

207. Św. Paweł Apostoł. Ikona, Andrej Rublev, Staatliche Tret'jakov=Galerie, Moskwa, ok. 1407 r., kopia z 1971 r.
Ofiarował ks. Wiktor Brudz, salezjanin, proboszcz z Grzymalina k. Lubina Legnickiego, 31.V.1971 r.
Sygn. 3694.

208. Matka Boska Ostrobramska. Obraz słomkowy.
Dar z 1971 r.
Sygn. 3696.

u. Oleodruki

1. Pojmanie Chrystusa. Oleodruk, wym. 41×31 cm.
Kn. 2390.
Sygn. 1807.

2. Madonna. Oleodruk.
Sygn. 3273.

3. Św. Rodzina. Oleodruk, wym. 100×71 cm.
Sygn. 3276.

4. Św. Jan Bosko. Oleodruk, wym. 97×70 cm.
Sygn. 3281.

5. Św. Jadwiga. Oleodruk.
Sygn. 3298.

6. Miniatura indyjska. Oleodruk.
Sygn. 3353.

v. Obrazy woskowe

1. Popiersie kardynała. Wykonane z wosku na aksamitnym tle, w złoconych ramkach za szkłem, wym. 19,5×17 cm.
Sygn. 440.

2. Popiersie biskupa Emanuela Schimońskiego. W ramkach okrągłych, wykonane z wosku, pod szkłem, wym. 11 cm.
Kn. 1590.
Sygn. 476.

3. Św. Jan Nepomucen. Figura z wosku, ozdobiona aplikacją i kolorowymi kamykami, w ramce pod szkłem, wym. 21×18 cm.
Sygn. 542.

4. Chrystus Zmartwychwstały. Figura z wosku, ozdobiona aplikacją i kolorowymi kamykami, zachowana w ramkach pod szkłem, wym. 21×18 cm.
Sygn. 541.

5. Relikwiarz. Madonna z Dzieciątkiem, odlew z wosku, ozdoby z kolorowych kamyków i sztucznych kwiatów, wym. 55×46 cm.
Kn. 2699.
Sygn. 997.

6. Relikwiarz. Odlew z wosku, medalion ozdobiony kolorowymi kamykami i sztucznymi kwiatami, wym. 52×42 cm.
Sygn. 998.

7. Wotum. „Sanctus Bernardus, Roma", postać w wosku.
Dar ks. Jana Dębskiego, 1970 r.
Sygn. 3154.

8. Portret cystersa. Wosk (2 obrazki).
Sygn. 3171.

(Cdn.)

MARIAN HAŁASA
S. ELŻBIETA W. ŁUKASIEWICZ OSU

Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI OŚRODKA ARCHIWÓW, BIBLIOTEK I MUZEÓW KOŚCIELNYCH PRZY KUL ZA ROK 1972

1. DOKSZTAŁCANIE ZAWODOWE

Zwyczajem lat ubiegłych Ośrodek ABMK przy KUL zorganizował i przeprowadził w dniach 27—29 czerwca 1972 r. seminarium specjalistyczne z zakresu archiwistyki kościelnej, przeznaczone wyłącznie dla sióstr zakonnych (3-cie z kolei, jako ciąg dalszy poprzednich). Seminarium odbywało się w gmachu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, a prowadził je ks. prof. dr hab. Stanisław Librowski. Seminarium trwało trzy dni i miało za temat „aktualne potrzeby archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich w Polsce". Udział wzięło 85 sióstr reprezentujących 47 rodzin zakonnych z całej Polski.

2. AKCJA WYDAWNICZA

W roku sprawozdawczym wydano i rozprowadzono tomy 24 i 25 organu Ośrodka ABMK *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* o łącznej objętości 804 stron. Ze względu na tematykę, ujęcie i objętość na podkreślenie zasługują następujące pozycje: ks. S. Librowski: *Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku* (t. 24—25).— *Katalog obcojęzycznych czasopism i wydawnictw zbiorowych Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*, oprac. zbior. pod red. W. Nowodworskiego (t. 24).— Ks. B. Kumor: *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, nr 3* (t. 24).— Ks. B. Kumor: *Granice metropolii i diecezji polskich (968—1939), indeks* (t. 24).— Ks. S. Librowski: *Dwadzieścia pięć tomów czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* (t. 25).— J. Rył: *Katalog inkunabułów zespołu seminaryjnego Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie* (t. 25).— *Zbiór dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej*, wyd. ks. B. Kumor (t. 25).

3. MIKROFILMOWANIE ZBIORÓW KOŚCIELNYCH

W roku bieżącym kontynuowano prace nad mikrofilmowaniem zbiorów kościelnych. Mikrofilmowano akta i rękopisy zbiorów:

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie	131 830 str.
Wykonano kopie pozytywowe dla tegoż archiwum i Ośrodka ABMK	263 660 „
Łączna ilość pozytywów i negatywów wyniosła	395 490 str.

4. USŁUGI MIĘDZYWYDZIAŁOWE

Wykonano mikrofilmy i negatywy dla poniższych instytucji:

Katedry Historii Sztuki Starożytnej	3 096 str.
Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce	440 „
Zakładu Prawa Kanonicznego	374 „
Łączna ilość wyniosła	3 910 str.

Ponadto pracownia wykonała odbitki fotograficzne dla następujących agend KUL:

Rektoratu	format	13×18	cm —	212 szt.
Rektoratu	„	18×24	„ —	105 „
Rektoratu	„	30×40	„ —	24 „
Zakładu Historii Filozofii	„	18×24	„ —	110 „
Zakładu Prawa Kanonicznego	„	18×24	„ —	374 „
Towarzystwa Naukowego KUL	„	18×24	„ —	16 „
Razem				841 szt.

5. INNE PRACE USŁUGOWE

1. Wśród usług o charakterze informacyjnym udzielono szeregu odpowiedzi na kwerendy z kraju i zagranicy. Tu należałoby zaliczyć poszukiwania prof. dra Gerarda E. Weila, kierownika Sekcji Biblijnej i Masoretycznej w Instytucie de Recherche et d'Histoire des Textes w Nancy (Francja), przedsięwzięte za pośrednictwem Biblioteki Narodowej w Warszawie, za rękopisami biblijnymi w języku hebrajskim. Rozesłana ankieta przez Ośrodek ABMK do wszystkich bibliotek kościelnych i zakonnych przyniosła kilka pozytywnych odpowiedzi.

2. Na zaproszenie Komisji Archiwalnej Polskiego Towarzystwa Historycznego w obradach tegoż Towarzystwa, odbytych w Radomiu w dniach 25 i 26 listopada 1972 r., wzięli udział i wygłosili koreferaty ks. prof. dr hab. Stanisław Librowski i ks. prof. dr hab. Bolesław Kumor, opublikowane następnie w *Materiałach Sesji „Archiwa Warsztatem Pracy Historyka"* cz. II, Toruń 1972.

3. Z archiwum mikrofilmów Ośrodka ABMK korzystało w roku sprawozdawczym 125 osób, w tym pracownicy nauki Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

S. MARIA LAURENCJA JĘDRZEJCZAK NM

SPRAWOZDANIE Z SEMINARIUM ARCHIWISTYKI KOŚCIELNEJ, POŚWIĘCONEGO AKTUALNYM POTRZEBOM ARCHIWÓW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ŻEŃSKICH W POLSCE,

PRZEPROWADZONEGO NA KUL W LUBLINIE W DNIACH 27—29 VI 1972

1. AKCJA SZKOLENIOWA ARCHIWISTÓW KOŚCIELNYCH NA KUL

Do istotnych zadań Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (skrót: Ośrodek ABMK lub tylko: Ośrodek) należy szkolenie i dokształcanie zawodowe pracowników zbiorów kościelnych. Takich kursów dokształcających dla wszystkich trzech grup religijnych zbiorów kulturalnych Ośrodek ABMK przeprowadził już kilkanaście, a dla pracowników archiwów kościelnych — kilka [1].

W r. 1967 odbyło się tygodniowe seminarium dla pracowników wszystkich rodzajów archiwów kościelnych w Polsce: diecezjalnych oraz zakonnych, męskich i żeńskich. Przerobiono na nim ogół spraw z tej dziedziny: kancelarii urzędów kościelnych, składnic akt i archiwów [2]. Ponieważ jednak zarówno kierownictwo kursów archiwalnych, jak też ich uczestnicy doszli do wniosku, że lepiej się stanie, jeżeli w przyszłości (celem wygładzenia zdobytej już teorii i praktyki) spotkania takie będą przeprowadzane w mniejszych grupach osobowych oraz dla poruszenia węższej problematyki, w r. 1969 urządzono seminarium archiwalne tylko dla zakonnic. Powodowano się tu nie tylko pragnieniem osiągnięcia większej specjalności, ale przede wszystkim faktem, że zakonnice dotychczas najmniej brały udziału w poprzednich ogólnych kursach dokształceniowych, gdy tymczasem są one zatrudniane zarówno we własnych archiwach, jak też — w charakterze sił pomocniczych — w zbiorach diecezjalnych. A ponieważ nadto są one do nauki chętne i na ogół pojętne, zdecydowano właśnie doprowadzenie tej grupy pracowników archiwalnych do jakiegoś końca w przygotowaniu zawodowym. Z tego zaś powodu, iż w r. 1967 otrzymały one wystarczający pokarm z tematyki odnoszącej się do samych archiwów, na seminarium r. 1969 podano im obszerną porcję w postaci profilaktyki archiwalnej, mianowicie odnośnie kancelarii i składnic akt urzędów zakonów i zgromadzeń żeńskich w Polsce [3].

2. CEL I ZADANIA TEGOROCZNEGO SEMINARIUM

Z tej przyczyny, że zarówno kierownik kursów archiwalnych przy Ośrodku ABMK, jak też same siostry uznały, iż seminarium ogólne z r. 1967 i specjalistyczne

[1] Sprawozdania z nich przeważnie były zamieszczane na łamach niniejszego czasopisma.

[2] Por. K. Sobul: Sprawozdanie z seminarium archiwistyki kościelnej, przeprowadzonego na KUL w roku 1967. *Arch. Bibl. Muz.* T. 16: 1968 s. 279—282.

[3] Por. K. Sobul: Sprawozdanie z seminarium archiwistyki kościelnej, poświęconego kancelariom i składnicom akt zakonów i zgromadzeń żeńskich w Polsce, [przeprowadzonego na KUL w roku 1969]. *Arch. Bibl. Muz.* T. 20: 1970 s. 195—202.

z 1969 odpowiedziały swym zadaniom, dlatego na razie dla zakonnic skończono z dokształcaniem kursorycznym, a niniejszy zjazd został pomyślany i urządzony na tematy przedłożone przez same siostry archiwistki, czyli „na zapotrzebowanie społeczne". Tegoroczne zebrania odbywały się przeto nie w formie tradycyjnych wykładów i ćwiczeń, ale na sposób konwersacji i dyskusji czyli „na wolnej stopie" — na tematy przedstawione przez uczestniczki.

Już bowiem w dniu 15 kwietnia 1972 r. (w rozesłanych powiadomieniach do urzędów zakonnych) kierownik kursów archiwalnych na KUL prosił nie tylko o zgłaszanie się na seminarium, ale także o przysyłanie na określony czas przedtem podpisanych wniosków do konsultacji i dyskusji na zjazd, który wziął sobie za główny cel rozwiązanie maksymum spraw odnoszących się do aktualnych potrzeb i bolączek archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich oraz podejmowanych w nich prac.

3. ORGANIZACJA I PRZEBIEG ZJAZDU

Urządzeniem i przeprowadzeniem obecnego seminarium zajął się, jak zwykle, „mały zarząd" Ośrodka ABMK, a więc ks. prof. dr hab. Józef Rybczyk, jego dyrektor, ks. prof. dr hab. Bolesław Kumor — sekretarz gen., oraz ks. prof. dr hab. Stanisław Librowski, referent archiwalny tejże instytucji, stały organizator i kierownik kursów archiwalnych na KUL.

Sprawami organizacji zewnętrznej zajmował się więc ks. Kumor a pomagała mu s. Elżbieta Waleria Łukasiewicz OSU, natomiast opracowanie metodyczno-naukowe spotkania, zatem: jego plan, prowadzenie wykładów i ćwiczeń w nowej formie itd. należały do obowiązków i uprawnień ks. Librowskiego.

Najprzód więc przygotowano i rozesłano zawiadomienia o projektowanym kursie do wszystkich urzędów generalnych i prowincjalnych zakonów i zgromadzeń żeńskich w całym kraju, prosząc o zgłoszenia oraz punkty, nad którymi miano obradować. Oto przykład takiego pisma:

Ośrodek Archiwów, Bibliotek
i Muzeów Kościelnych
przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim,
Lublin, ul. Chopina 27

Lublin, 14 kwietnia 1972 r.

Zgromadzenie Sióstr „Wspólnej Pracy"
od Niepokalanej Maryi,
Włocławek, ul. M. Buczka 9

Uprzejmie powiadamiamy, że w dniach od 27 do 29 czerwca 1972 r. włącznie (wtorek, środa, czwartek) odbędzie się na KUL w Lublinie (Al. Racławickie 14) trzydniowe seminarium z archiwistyki kościelnej dla P.T. kierowniczek archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich na stopniu wyższym czyli z domów generalnych, głównych, macierzystych i prowincjalnych.

Seminarium to, pod ogólnym tytułem „Aktualne potrzeby archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich" będzie prowadzone w formie wspólnej dyskusji i konsultacji. Rozwiązywane będą wspólnie bieżące bolączki podległych nam zbiorów odnoszące się do: 1) strony organizacyjnej archiwum (nazwa archiwum, jego personel, pomieszczenie, pracownia i księgozbiór podręczny, kancelaria, budżet), 2) pracy w archiwum (rewindykacja, koncentracja, scalanie i ekstradycja akt, konserwacja, porządkowanie i inwentaryzowanie archiwaliów: dokumentów, zespołów akt i kolekcji, udostępnianie, sprawozdania z działalności, publikacja inwentarzy, dalsze dokształcenie), 3) innych jeszcze spraw, zgłoszonych przez uczestniczki zjazdu.

Seminarium tegoroczne będzie prowadził ks. prof. dr Stanisław Librowski. Prosimy o przygotowanie się do dyskusji według podanych wyżej punktów. Najlepiej będzie, jeżeli poszczególne archiwa (archiwistki) przyślą na piśmie pod naszym

adresem punkty, które pragnęłyby poddać pod dyskusję, wspólną radę, rozstrzygnięcie...

Zgłoszenia indywidualne, z podaniem imion i nazwisk, oraz dezyderaty odnośnie zagadnień, jakie mają być poruszane na seminarium (punkty), prosimy nadesłać na adres Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL (Lublin, ul. Chopina 27) do dnia 20 maja 1972 r. Przy zgłoszeniu prosimy o zaznaczenie, czy uczestniczka seminarium będzie miała zapewnione zakwaterowanie i utrzymanie we własnym zakresie, czy też oczekuje tego od nas. Początek seminarium we wtorek o godzinie 8 rano. Szczegółowy plan zajęć zostanie ogłoszony po otwarciu kursu. A więc zapraszamy.

ks. S. Librowski, kierownik Seminarium — ks. J. Rybczyk, dyrektor Ośrodka — ks. B. Kumor, sekretarz gen. Ośrodka.

Nie wszystkie jednak siostry nadesłały wiadome punkty. Przysłane zaś zostały przez kierownika odpowiednio rozpracowane i przedkładane na posiedzeniach do ogólnych rozstrzygnięć. Niektóre dopiero w czasie obrad (zachęcone odwagą poprzednich) przedstawiały swoje wątpliwości i bolączki, a rozwiązywania ich — jako dokonywane ex promptu — było zarówno dla kierownika seminarium, jak też dla stawiających pytania nie mniej usatysfakcjonowane niż owych poprzednich, nieco przecież przemyślanych.

Jakkolwiek zakonnice z natury chętne są do pogłębiania swej wiedzy, kierownictwo Ośrodka ABMK nie omieszkało równocześnie wysłać pisma do biskupa Bronisława Dąbrowskiego, sekretarza Episkopatu Polski i kierownika Wydziału Episkopatu do Spraw Zakonnych z prośbą o poparcie przygotowywanej akcji. A oto treść pisma, o którym mowa:

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Lublin, ul. Chopina 27

Lublin, 15 kwietnia 1972 r.

Sekretariat Prymasa Polski na ręce Ks. Biskupa Bronisława Dąbrowskiego, Warszawa, Dziekania 1

Najprzewielebniejszy Książe Biskupie!

Uprzejmie donosimy, że Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim urządza w dniach od 27 do 29 czerwca 1972 r. trzydniowe seminarium archiwistyki kościelnej dla P.T. kierowniczek archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich na stopniu wyższym (z domów generalnych, głównych, macierzystych i prowincjalnych). Załączamy Ekscelencji przykładowy egzemplarz naszego zaproszenia zakonnicy — archiwistki na to seminarium. Zwracamy się niniejszym do Księdza Biskupa, ażeby przy najbliższej okazji zechciał zachęcić odpowiednie władze zakonne do czynnego udziału w organizowanym przez nas spotkaniu.

Prosimy Ekscelencję o przyjęcie wyrazów głębokiej czci

ks. S. Librowski, kierownik Seminarium — ks. J. Rybczyk, dyrektor Ośrodka — ks. B. Kumor, sekretarz gen. Ośrodka.

Przed samym zaś kursem wystosowano trzecie pismo — do Rektoratu KUL, podające do wiadomości datę odbycia się seminarium oraz proszące o odpowiednią gościnę dla niego w postaci potrzebnych pomieszczeń na zajęcia, zakwaterowanie i skorzystanie ze stołówki. Oto treść pisma:

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Lublin, ul. Chopina 27

Lublin, 21 czerwca 1972 r.

oraz
Katedra i Seminarium
Nauk Pomocniczych Historii (Kościoła)
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego,
Lublin, al. Racławickie 14

P.T. Rektorat
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w/m.

Uprzejmie podaję do wiadomości, że Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL oraz Katedra i Seminarium Nauk Pomocniczych Historii (Kościoła) KUL urządzają w dniach 27—29 czerwca 1972 r. (wtorek — środa — czwartek) seminarium archiwistyki kościelnej dla zakonnic, poświęcone aktualnej problematyce archiwów zakonów i zgromadzeń żeńskich w Polsce.

Wzorem lat ubiegłych pragniemy odbywać swoje zajęcia (wykłady i ćwiczenia) na I piętrze gmachu uniwersyteckiego w sali 29. Ponadto, dla celów pomocniczych seminarium, chcielibyśmy zająć sąsiednie sale — 28a i 29a. Jednocześnie prosimy o pomoc w zakwaterowaniu i wyżywieniu uczestniczek zjazdu.

ks. prof. dr S. Librowski,
ref. Ośrodka ABMK d/s archiwalnych,
kier. Katedry Nauk Pomoc. Hist. KUL,
kier. Seminarium.

Ponieważ w zakonach i zgromadzeniach siostry archiwistki, jak inne, podlegają dość częstym zmianom, na kurs obecny przybyła (od r. 1967) znaczna liczba archiwistek świeżych. W następstwie tego wypadło, chociaż marginesowo, przy okazji omawianych problemów powtórzyć — właśnie dla tych adeptek sztuki archiwalnej — nieco materiału dwu ostatnich kursów. Całe szczęście, że kierownictwo kursów archiwalnych na KUL stale dysponuje wyczerpującą bibliografią archiwalną, podręcznikami, pomocami fachowymi — zwłaszcza kompletami poczwórnych instrukcji inwentaryzacyjnych, wreszcie drukami (formularzami) inwentaryzacyjnymi, w które (w zastępstwie nieobecnej s. Krystyny Sobul) zaopatrywała uczestniczki, szczególnie te nowe, s. Jędrzejczak.

W czasie pracowitych trzech dni wiele spraw omówiono, ustalono, zaspokojono. Siostry — w znacznej mierze przygotowane do pracy w archiwach, posiadające nie rzadko stopnie naukowe lub zdobywające je, — były bardzo zadowolone ze spotkania. Kierownictwo kursu i Ośrodka ABMK z satysfakcją stwierdzało ów zapał do nauki i pracy w zbiorach kulturalnych Kościoła. W czasie przerw rozdawano uczestniczkom m.in. opublikowane sprawozdanie z poprzedniego (1969) seminarium w opracowaniu s. K. Sobul [4]. Zapowiedziano też następny zjazd za trzy lata (1975).

4. UCZESTNICZKI OBECNEGO SEMINARIUM

Wszystkie uczestniczki tegorocznego kursu wymieniam alfabetycznie zakonami i zgromadzeniami, a w nich poszczególne nazwiska również abecadłowo [5].

Zgrom. SS. Augustianek (Kraków) — s. Klara Grelewicz;
Opactwo PP. Benedyktynek w Żarnowcu — s. mgr Małgorzata Borkowska;
Zgrom. SS. Benedyktynek-Samarytanek Krzyża Chryst. (Samaria) — s. Asunta Sasadeusz, s. Irena Wachowiak;
Zgrom. SS. Bernardynek (Łowicz) — s. mgr Joanna Wegner;
Zgrom. Córek Bożej Miłości (Kraków) — s. Teresa Barteczko, s. Aleksandra Ostrowska;

[4] Por. przyp. 3.

[5] Poniższe zestawienie zostało opracowane na podstawie materiału dostarczonego przez s. Elżbietę W. Łukasiewicz OSU, sekretarkę Ośrodka ABMK.

Zgrom. SS. Córek Maryi Wspomożycielki (Salezjanki, Pogrzebień) — s. mgr Jadwiga Kondratowicz, s. Janina Walędzik;
Zgrom. Córek Najczystszego Serca Maryi P. (Nowe Miasto) — s. mgr Barbara Konobrodzka;
Zgrom. SS. Św. Dominika (Biała Niżna) — s. Estera Markowska, s. Urszula Michalik, s. Agnieszka Wiśniowska;
Zgrom. SS. Najśw. Duszy Chrystusa P. (Kraków) — s. Sykstusa Korpaczewska;
Zgrom. SS. Wspomożycielek Dusz Czyśćcowych (Nowe Miasto) — s. Bożena Cacko;
Zgrom. SS. Św. Elżbiety, prowincja katowicka — s. Leticja Musioł;
— prowincja nyska — s. Wirginia Wylężek;
— prowincja poznańska — s. mgr Kazimiera Bartkiewicz;
— prowincja toruńska — s. Marta Domachowska;
— prowincja warszawska — s. Pia Dębińska (albo Dębicka);
— prowincja wrocławska — s. Eufemia Schaefer, studentka;
Zgrom. SS. Felicjanek (Przemyśl) — s. mgr Aleksandra Jamuła;
Zgrom. SS. Franciszkanek Maryi (Krzyżanowice) — s. Maria Goretti Wicher;
Zgrom. Franciszkanek Misjonarek Maryi (Warszawa) — s. Stanisława Bieda;
Zgrom. SS. Franciszkanek od Pokuty (Orlik) — s. Stefania Baś, studentka, s. mgr Helena Lesman;
Zgrom. SS. Imienia Jezus (Warszawa) — s. mgr Krystyna Trela;
Zgrom. SS. Św. Jadwigi (Katowice) — s. Celina Gorol, s. Juliana Kowalik;
Zgrom. SS. od Św. Józefa (Tarnów) — s. Teresa Bernacka, s. mgr Zofia Lasko;
Zgrom. SS. Kanoniczek Ducha Św. (Duchaczki, Kraków) — s. mgr Klara Antosiewicz;
Zgrom. SS. Karmelitek Dzieciątka Jezus (Sosnowiec) — s. Maria Szumilas, s. dr Ludmiła Wieliczko;
Zgrom. SS. Św. Katarzyny (Braniewo) — s. Joanna Staniszewska;
Opactwo PP. Klarysek w Starym Sączu — delegat ks. kap. mgr Henryk Cempura;
Zgrom. SS. Matki Bożej Miłosierdzia (Warszawa) — s. Janina Mikołajczyk, s. Maria Łakomska;
Zgrom. SS. Miłosierdzia Św. Wincentego (Szarytki), prowincja chełmińska — s. Urszula Piekarska;
— prowincja krakowska — s. mgr Adolfina Dzierżek, s. mgr Stanisława Motyka;
— prowincja warszawska — s. Zofia Kulawiak;
Zgrom. SS. Małych Misjonarek Miłosierdzia (Orionistki, Zalesie Górne) — s. mgr Irena Jastrzębska, s. Jadwiga Szmul;
Zgrom. SS. Misjonarek Apostolstwa Katol. (Pallotynki, Gdańsk) — s. Sylwina Krzyżak, s. Gracjana Tymińska;
Zgrom. SS. Misjonarek Św. Rodziny (Białystok) — s. Stefania Bartkowska, s. Wacława Puciłowska;
Zgrom. SS. Św. Michała Arch. (Michaelitki, Miejsce Piastowe) — s. mgr Wiktoria Japoł;
Zgrom. Misyjne Służebniczek Ducha Św. (Racibórz) — s. Edeltranda Nowak;

Zgrom. SS. Wynagrodzicielek Najśw. Oblicza P. Jezusa (Warszawa) — s. Janina Dudek, studentka KUL;
Zgrom. SS. Pasterek od Opatrzności Bożej (Jabłonowo Pom.) — s. Mirosława Karkocka, s. Helena Mendat;
Zgrom. SS. Najśw. Rodziny z Nazaretu (Nazaretanki), prowincja krakowska — s. Helena Łęska, s. Bogumiła Stelmaszuk;
— prowincja warszawska — s. dr Helena Markiewicz, s. dypl. Jadwiga Piątkowska;
Zgrom. SS. Serafinek, prowincja krakowska — s. Cherubina Umińska, s. Dobrosława Wciślak;
— prowincja przemyska — s. Sawia Jabłońska, s. Złotosława Krupa, s. Zofia Niziołek;
Zgrom. SS. Najśw. Serca Jezusowego (Sacré Coeur, Warszawa) — s. Anna Chamiec;
Zgrom. SS. Niepok. Serca Maryi (Częstochowa) — s. mgr Euzebia Piekarczyk, s. mgr Maria Rygielska;
Zgrom. SS. Sług Jezusa (Warszawa) — s. mgr Czesława Kulpińska;
Zgrom. SS. Służebnic Dobrego Pasterza (Piaseczno) — s. Danuta Wielgot;
Zgrom. SS. Służebniczek (Dębickie) — s. Martyniana Bewszko, s. Joanna Światłowska;
Zgrom. SS. Służebniczek (Starowiejskie) — s. Teofila Kudryk, s. Alojza Rogóż, s. Teofila Wesołowska;
Zgrom. SS. Służebniczek (Śląskie), prowincja katowicka — s. mgr Wenerabilis Guzy, s. mgr Ancylla Ziaja;
— prowincja leśnicka — s. Bernardeta Stoewer;
Zgrom. SS. Służek NMP (Mariówka Opocz.) — s. Janina Cwajda, stud. KUL, s. Maria Dańko, stud. KUL, s. mgr Maria Figura, s. mgr Kazimiera Kowalczyk, s. mgr Stanisława Latek;
Zakon Św. Urszuli U.R. (Urszulanki Czarne, Kraków—Lublin) — s. mgr Beatryks Banaś;
Zgrom. SS. Urszulanek SJK (Urszulanki Szare, Pniewy) — s. mgr Augustyna Winnicka;
Zgrom. SS. Wspólnej Pracy od Niepok. Maryi (Włocławek) — s. mgr Augustyna Gabryś, s. Agnieszka Jabłonowska, stud. KUL, s. dypl. Laurencja Jędrzejczak;
Zgrom. SS. Boskiego Zbawiciela (Salwatorianki, Goczałkowice—Zdrój) — s. Mieczysława Dudała, stud. KUL;
Zgrom. SS. Zmartwychwstania Pańskiego (Zmartwychwstanki, Kęty) — s. mgr Zofia Łuszczkiewicz.

W sumie w spotkaniu wzięło udział 87 uczestniczek z kilkudziesięciu zakonów i zgromadzeń, względnie z ich prowincji zakonnych.

KS. KAZIMIERZ RULKA

WYSTAWA POŚWIĘCONA MIKOŁAJOWI KOPERNIKOWI W SEMINARIUM DUCHOWNYM WE WŁOCŁAWKU

Jubileusz kopernikowski zmobilizował także Seminarium Duchowne we Włocławku do uczczenia naszego rodaka, który według świadectwa tradycji uczęszczał do tutejszej szkoły katedralnej. Wyraziło się to w zorganizowaniu 18 marca 1973 r. akademii poświęconej Kopernikowi, na której ks. prof. dr Stanisław Librowski wygłosił referat pt. *Tradycje kopernikowskie Włocławka.* Wystawa ilustrująca życie i działalność polskiego astronoma (firmowana przez Bibliotekę Seminarium Duchownego we Włocławku) była uzupełnieniem tej uroczystości.

Ekspozycja została urządzona na korytarzu I piętra we frontowym gmachu Seminarium Duchownego przed 18 marca i trwała do końca czerwca 1973 r. Eksponaty prezentowano w specjalnych oszklonych gablotach wystawowych (użyto 11 takich gablot).

Wystawa została zrealizowana według uprzednio ułożonego planu: 1) czasy, środowisko i życie, 2) podobizny, 3) dzieła, 4) działalność, 5) myśl kopernikowska, 6) przeciwnicy i zwolennicy (2 gabloty), 7) Kopernik w literaturze i sztuce, 8) jubileusze kopernikowskie, 9) Kopernik a Włocławek. Ponieważ przy planowaniu ekspozycji przyjęto założenie, aby napisy informacyjne ograniczyć do koniecznego minimum, wyżej wymienione tytuły nie zostały umieszczone na gablotach. Urządzający bowiem wystawę sądził, że eksponaty powinny mówić same za siebie. Uzupełniono zatem jedynie elementy opisu bibliograficznego, jeżeli nie można ich było uwidocznić przez otworzenie książki na odpowiedniej stronie.

Przy wyborze pozycji na wystawę korzystano z *Bibliografii kopernikowskiej* H. Baranowskiego (Warszawa 1958), która wykazuje produkcję piśmienniczą na interesujący nas temat do 1955 roku włącznie (stanowi też ona jeden z wystawionych przedmiotów).

Materiał wystawowy stanowiły w głównej mierze książki ze zbiorów Biblioteki Seminaryjnej im. Księży Chodyńskich we Włocławku. Część pozycji wypożyczono od osób prywatnych: ks. prał. J.P. Grajnerta i ks. prał. J. Oświecińskiego. Uzupełnieniem tego zasobu były numery czasopism, pocztówki, znaczki pocztowe, fotokopie oraz plansze z odpowiednimi napisami. O oprawę dekoracyjną zadbali klerycy Seminarium.

Wystawę otwierała specjalna tablica informacyjna, w pierwszej zaś gablocie umieszczono kilka napisów-haseł (T. Peipera, motto Kopernika, dwa wyjątki z *Listu dedykacyjnego*).

Pozycje wystawione w następnej nawiązywały do środowiska czasów współczesnych Kopernikowi. Oto niektóre z nich: K. Górskiego *Dom i środowisko rodzinne Mikołaja Kopernika* (Toruń 1968), M. Boguckiej *Ziemia i czasy Kopernika* (Wrocław 1972), Z. Nowaka *Kultura umysłowa Prus Królewskich w czasach Kopernika* (Toruń 1972), J. Adamczewskiego *Polskie miasta Kopernika* (Warszawa 1972) oraz *Mikołaj Kopernik i jego epoka* (Warszawa 1972), szkic historyczny

J. Remera pt. *Toruń* (Toruń 1962), a także zbiór pocztówek z reprodukcjami widoków miast (z XVI w.), w których żył i działał Kopernik.

Z życiorysów M. Kopernika na uwagę zasługuje jeden z najstarszych opublikowany w *Scriptorum Polonicorum Hekatontas* S. Starowolskiego (Frankfurt 1625 s. 83—84). Z innych dawnych biografii naszego rodaka wystawiono opracowania autorstwa D. Szulca (Warszawa 1855), C. Flammariona w przekładzie F. Sulimierskiego (Warszawa 1873), I. Polkowskiego (Gniezno 1873) oraz A. Zdanowicza w *Rysie dziejów literatury polskiej* (t. 1. Wilno 1874 s. 576 nn.).

Trzecia gablota zawierała reprodukcje (z książek i czasopism) podobizn M. Kopernika. Wokół artykułu S.R. Brzostkiewicza *Jak wyglądał Kopernik* (Urania. R. 44: 1973 s. 51 n.) ułożono portrety według wyobrażeń kilku nieznanych artystów z XVI w., T. Stimmera, M. Bacciarellego i innych.

Z kolei uwidoczniono wydania dzieł Kopernika. Z racji braku w zbiorach Biblioteki Seminaryjnej wcześniejszych przedruków *De revolutionibus* umieszczono tu jedynie reprodukcje kart tytułowych wydań z XVI i XVII wieku, nad gablotą zaś umieszczono na planszy wykaz wszystkich ważniejszych, całościowych i fragmentarycznych, edycji tego pomnikowego dzieła. Miejsce centralne zajmowało piękne wydanie warszawskie z tekstem łacińskim i tłumaczeniem polskim z 1854 r. Nie pominięto też przedruku księgi I z roku 1953 (Warszawa). Natomiast odbicie facsimilowe w pierwszym tomie *Dzieł wszystkich* dotarło do Biblioteki Seminaryjnej dopiero po zorganizowaniu wystawy. O zainteresowaniach filologicznych Kopernika zaświadczał przekład z greckiego na łacinę *Listów* Teofilakta Symokatty (Warszawa 1953), a z innych ważniejszych prac udało się wyeksponować *Sposób urządzenia monety* (Wybór pism. Kraków 1926).

O różnorodnej działalności Mikołaja Kopernika informowały opracowania: J. Czyńskiego *Kopernik et ses traveaux* (Paris 1847), *Spicilegium Copernicanum* (Braunsberg 1873), *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512—1537* zebrane i wydane przez M. Biskupa (Warszawa 1971), *Działalność publiczna Mikołaja Kopernika* tego samego autora (Toruń 1971) oraz inna praca tegoż napisana wspólnie z J. Dobrzyckim pt. *Mikołaj Kopernik — uczony i obywatel* (Warszawa 1972), szkice monograficzne kilku autorów sygnowane ogólnym tytułem *Mikołaj Kopernik* (Warszawa 1965), E. i P. Rybków *Kopernik — człowiek i myśl* (Warszawa 1972), a także album pn. *Świat Kopernika.*

W szóstej gablocie wyłożono te pozycje, które ukazują myśl Kopernika, ze szczególnym uwzględnieniem jego wkładu do astronomii. Tło stanowiły dawniejsze i nowsze opracowania przedstawiające całościowo teorię astronomiczną. O wkładzie Kopernika do tej dziedziny wiedzy informowały bezpośrednio: J.R. Ravetza *Astronomia i kosmologia w dziele Kopernika* w przekładzie J. Dobrzyckiego (Wrocław 1965), J. Dobrzyckiego *Astronomia przedkopernikowska* (Toruń 1971), C. Iwaniszewskiej *Astronomia Mikołaja Kopernika* (Toruń 1971), B. Bienkowskiej *Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII wieku* (Wrocław 1971), T. Przypkowskiego *Z dziejów myśli kopernikowskiej* (Warszawa 1972) oraz E. Rybki *Cztery wieki rozwoju myśli kopernikowskiej* (Warszawa 1972).

Dwie następne gabloty poświęcone były przyjęciu myśli kopernikowskiej w świecie. W pierwszej wokół artykułu S.R. Brzostkiewicza pt. *Potępienie i tryumf* (Urania. R. 43: 1972 s. 332 nn.) ułożono na planszach wypowiedzi M. Lutra, G. Galilei i G. Bruno odnoszące się do teorii heliocentrycznej. Deklaracje te uzupełniały książki: G. Galilei *Dialog o dwu najważniejszych układach świata Ptolomeuszowym i Kopernikowym* (Warszawa 1962) oraz *Giordano Bruno przed trybunałem inkwizycji* (akta procesu w przekładzie W. Zawadzkiego. Warszawa 1953).

Plansze z podobiznami kontynuatorów myśli kopernikowskiej i reprodukcje kart tytułowych najważniejszych ich dzieł stanowiły materiał ekspozycyjny ósmej gabloty. Widzieliśmy wśród nich J. Brożka (XVII w.), J. Keplera (1571—1630), I. Newtona (1642—1727), M.W. Łomonosowa (1711—1765), B. Fontenelle'a (1657—1757), J. Heweliusza (1611—1687), S. Lubienieckiego (1623—1657) oraz J. Śniadeckiego (1756—1830).

Kopernik w literaturze i sztuce — tak można zatytułować następną gablotę. Wystawiono w niej powieści (M. Smolarskiego *Pierścień z Apollinem* i *Światło nad księgami*, M.H. Morstina *Kłos panny*, L. Turkowskiego *Ziemia i niebo*, J. Broszkiewicza *Samotny podróżny*), programy widowisk teatralnych, reprodukcje obrazów (A. Lessera, J. Matejki), fotosy z filmu *Kopernik* (reż. Cz. i E. Petelscy), wykaz utworów muzycznych skomponowanych specjalnie na obecny jubileusz, zbiór znaczków pocztowych i fotografie pomników.

Jedną gablotę poświęcono też jubileuszom kopernikowskim. Zaznaczono w niej jedynie te ostatnie: rok 1953 i 1973. Przez odpowiednio dobrane informacje starano się ukazać rozmiary uroczystości jubileuszowych na całym świecie. Wyrazem zainteresowania kół kościelnych był list ojca św. Pawła VI do prymasa Polski S. Wyszyńskiego w związku z inauguracją Międzynarodowego Roku Kopernikowskiego.

Na koniec znalazł swój wyraz patriotyzm lokalny, starano się bowiem ukazać związki Kopernika z Włocławkiem. Tradycja implikuje mu pobyt w katedralnej szkole włocławskiej. Taki pogląd reprezentowali m. in. S. Chodyński (*Szkoła katedralna włocławska*. Włocławek 1900), M. Morawski (*Monografia Włocławka*. Włocławek 1933) i Z. Arentowicz (*Włocławek*. Włocławek 1937). Kopernikowi przypisywany jest także zegar słoneczny na południowej ścianie katedry, który uwidoczniony był na specjalnym fotogramie. Wszystkie te eksponaty mają swoją wymowę, ale czy stanowią one wystarczającą podstawę do tradycji kopernikowskich Włocławka?

ZBIÓR DOKUMENTÓW KOLEGIATY I KAPITUŁY ZAMOJSKIEJ

WYDAŁ KS. BOLESŁAW KUMOR

(C. d.)

Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 28: 1974

Nr 117

Druga erekcja kanonikatu penitencjarza przy kolegiacie.

Skierbieszów, 15 I 1762.

Walenty Franciszek Salezy Wężyk, biskup chełmski zatwierdza fundację ks. Walentego Smarzyńskiego i za zgodą kapituły zamojskiej zamienia tytuł prebendy penitencjarii na kanonikat penitencjarza przy tejże kolegiacie. Kanonik penitencjarz obok dotychczasowych obowiązków prebendarza winien nadto odprawić w miesiącu jedną mszę św. za duszę Walentego kapłana.

Or. *nie znany* [1].
Kop. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. nr 415. Acta capitulorum generalium tam ordinariorum, quam extraordinariorum. Vol. 3 (1750—1825) s. 57—61 (Wpis wtg or. 15 I 1762); tytuł wpisu:* Erectio canonicatus.

Valentinus Franciscus Salesius de Osiny Wężyk [2] ——. In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Supra gregem Dominicum pro moderno statu dioecesis nostrae divinitus Nobis concreditum vigiles speculatoris vices, prout de super concessum habemus, exercentes, eam optimam eius partem firmumque ac solidum arbitramur stabilimentum, ut in fidei animarumque ne-

[1] *ADL A nr 133. Acta iudiciaria et episcopalia R.D. Valentini Francisci Salesii Wężyk ep. Chelm. 1750—1765 k. 148—149: jest wprawdzie wpis* Erectio illustris adm. rdi Smarzyński ad canonicatum praebendae Paczovianae, *odnoszący się do erekcji kanonikatu penitencjarza, ale posiada całkowicie inny formularz. Nie posiada też dokumentów ingrosowanych, lecz tylko ich streszczenie.*

[2] *Walenty Franciszek Salezy Wężyk, zob. dokum. nr 115 przyp. 1.*

cessariis providam circumspectamque personarum Deo famulantium pietatem, eruditionem et exempla cum Dei gloriae incremento virtutum et aeternae salutis recipiat adminicula. Cum igitur nulla melior reperiri queat ratio per quam et spiritualis fructus crescat et eminentia profulgentes allacriores reddantur ad operandum in vinea Domini, congregantesque pullos sub alas misericordiae eius, quatenus e luto et faece resurgentes, citius fine sibi praefixo fruantur et beatius vivant. Proinde laudandam circa praemissa praeter ceteras virtutum illustris adm. rdi Valentini Smarzyński [3] canonici et praebendarii poenitentiariae Paczovianae in ecclesia nostra collegiata Zamoscensi, qui huiusmodi praebendae (ut infra) fructus et census augmentando et eandem ad titulum canonicatus eiusdem nostrae collegiatae ecclesiae evehi desideravit et humillime supplicari fecit, quatenus votis et desideriis eius annuamus et forma iuris in his procedamus per citiorem exhibitionem voluntatis nostrae. [Et ne] alicui praeiudicium inferre videamus, praeprimis literas cridae contra omnes et singulos ius vel interesse aliquod se habere putantes et praetendentes extradi mandavimus. In termino itaque hodierno ex iisdem cridae literis in vim citationis generalis seu citati publici ex cancellaria nostra emanatis et debite per affixionem valvis memoratae ecclesiae nostrae collegiatae Zamoscensis factam executis, proveniente, in publica causarum audientia comparens personaliter idem illustris adm. rdus Valentinus Smarzyński actor, contumaciam omnium et singulorum dictis cridae literis citatorum et non comparentium accusavit et in eorum contumaciam inscriptionem officiosam super summam 2 millium flor. Polon. in castro Grabovecensi feria 3 in crastino festi s. Thomae Apostoli [22 XII] anno immediate elapso 1761 factam et recognitam, qua mediante eadem summa in bonis villae Udrycze [4] mgci Antoni Deboli vexilliferi Lubaczoviensis vicecapitanei castri eiusdem Grabovecensis [5] haereditaria, in censuum annuum reemptionalem futuro pro tempore et in aevum praebendario poenitentiario fundi praefati Paczoviani in memorata ecclesia collegiata Zamoscensi est locata, idque in ordine ad elevandum eandem praebendam poenitentiariam ad titulum canonicatus in supradicta collegiata, idque in fundamento recursus capitularis eiusdem ecclesiae in virtute decreti eiusdem vblis capituli generalis Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae die 16 mensis septembris anno elapso lati [6] in partiali capitulo obtenti subinserti, eandem inscriptionem in omnibus illius punctis, articulis, clausulis, nexibus, ligamentis et conditionibus universis affirmari, comprobari et ratificari, dictam summam capitalem 2 millium flor. Polon. efficientium una cum censu annuo reemptionali per 7 a quolibet centum provenienti immunitati et libertati ecclesiasticae, nec non praebendae poenitentiariae eiusdem fundi Paczoviani pro tempore existenti possessori adscribi, incorporari, inviscerari, eandem praebendam poenitentiariam primaevae erectionis Paczovianae vigore huiusmodi affundationis ad titulum canonicatus in ecclesia toties repetita Insigni Collegiata Zamoscensi erigi et eidem futuro pro tempore existenti poenitentiario omnibus privilegiis, quibus ceteri in ibidem existentes canonici gaudere, frui debere, sine quavis oppositione decerni, onera et obligationes, scilicet quatenus futurus pro

[3] *Walenty Smarzyński, zob. dokum. nr 115 przyp. 2.*

[4] *Udrycze, zob. dokum. nr 117 przyp. 4.*

[5] *Antoni Deboli, zob. dokum. nr 117 przyp. 2.*

[6] *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 415. Acta capitulorum generalium. Vol. 3 (1750—1825) s. 55 (1759), 57 (1761).*

tempore existens, sicut praemittitur, canonicus eiusdem et poenitentiariae eiusdem succedanei possessor et possessores pro anima sua, videlicet Valentini sacerdotis singulis cuiuslibet anni mensibus ante aliquot privilegiatum altare in dicta ecclesia collegiata Zamoscensi absolvat et ad ea explenda perpetuis temporibus sub onere conscientiae obligari, defectus omnes tam iuris quam facti, si qui circa praemissa irrepsere, suppleri et sanari, atque his omnibus robur authoritatis ordinariae et perpetuae firmitatis pariter et decreti de super apponi, literasque approbationis, confirmationis, ratificationis, affundationis et erectionis in forma solita decerni et extradi mandari, debita cum instantia postulavit. Cuius quidem inscriptionis tenor sequitur estque talis:

(Następuje dokument ks. Smarzyńskiego nr 116 i Antoniego Deboli nr 117).

Michael Georgius de Mieszki Mieszkowski burgrabius castrensis Ravensis [a] ad hunc actum subdelegatus. De verbo ad verbum ex prothocollo inscriptionum, prout in eodem continet, parti effectuanti extradere mandavit ex actis castrensibus capitanealibus Grabovecensibus depromptum.

Nos vero Valentinus episcopus Chelmensis pium ac salutare eiusdem illustris affundatoris propositum ex vi officii nostri ad effectum paterna pietate promovere et deducere cupientes, ante omnia interessatos quosvis legitime citatos, diutius ultra horam audientiae expectatos et non comparentes, contumaces, prout merito erant, suadente iustitia reputavimus et in eorum contumaciam praeinsertam inscriptionem in omnibus et singulis illius punctis, clausulis, articulis, nexibus, ligamentis et conditionibus universis approbavimus, confirmavimus, ratificavimus, robur authoritatis ordinariae et perpetuae firmitatis pariter et decretum de super apposuimus, et super eadem summa capitali 2 millia flor. Polon. efficientem et censum ab eodem quotannis per 7 a centum quolibet provenientem, erectam primitive praebendam poenitentiariam Paczovianam in ecclesia nostra collegiata Zamoscensi ad titulum canonicatus eiusdem ecclesiae collegiatae ereximus et futurum pro tempore existentem praebendarium, quatenus omnibus eiusdem vblis capituli privilegiis gaudere et uti licite ac debite valeat, concessimus atque memoratam praebendam eiusque possessores semper et in aevum pro canonicis in illa ecclesia nuncupando fecimus. Sed intuitu huiusmodi affundationis futuro eiusdem praebendae possessori onera et obligationes similiter, prout censum augmentando, quatenus idem singulis anni mensibus unam missam pro anima Valentini sacerdotis ante aliquot altare privilegiatum in toties repetita ecclesia collegiata absolvat et continuo a Christi fidelibus recurrentibus confessiones excipiat, idque in persona sua imposuimus et ad explenda sub onere conscientiae futuros eosdem praebendarios obligavimus. Ius patronatus et praesentandi ad eandem praebendam et canonicatum vbli capitulo eiusdem ecclesiae collegiatae reservavimus, defectus omnes tam iuris quam facti, si qui circa praemissa intervenerint, supplevimus et sanavimus, prout quidem reputamus, approbamus, confirmamus, ratificamus, apponimus, concedimus, facimus, imponimus, obligamus, reservamus, supplemus et sanamus. In quorum fidem ——. Datum Skierbieszoviae die veneris 15 mensis ianuarii anno Domini 1762. Valentinus episcopus.

---

a *Całego zdania brak w kopii.*

Nr 118

Erekcja prebendy różańcowej przy Kolegiacie Zamojskiej.

Skierbieszów, 15 V 1765.

Walenty Franciszek Salezy Wężyk, biskup chełmski na prośbę rady miejskiej Zamościa eryguje prebendę różańcową dla kapelana bractwa różańcowego przy kolegiacie zamojskiej. Na uposażenie prebendy przeznacza różne czynsze, zapisane na rzecz bractwa. Równocześnie biskup wyznacza obowiązki kapelanowi. Prawa prezenty i patronatu przysądza radzie miejskiej w Zamościu.

Or. *nie znany.*

Kop. 1. *ADL Nr A 133. Acta iudiciaria et episcopalia R.D. Valentini Francisci Salesii Wężyk ep. Chelm. 1756—1765 k. 255—266; tytuł wpisu:* Erectio praebendae Ssmi Rosarii in ecclesia collegiata Zamoscensi (*Wlg or.*); **2.** *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 114. Status capellae Rosarianae ad Insignem Collegiatam Zamoscensem existentis — — ex 14 XI 1773 s. 1—18 (Kopia niniejsza posiada duże zmiany w formularzu).*

Valentinus Franciscus Salesius de Osiny Wężyk [1] — —. In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Decet, ut Beatissimae et sine labe Conceptae Virginis Mariae nomen non tantum viva voce, sinceris cordibus et votorum nostrorum obsequiis prosequamur, verum etiam illud aeternae memoriae mentibus devotorum inscribatur. Hinc est, quod praenobilis magistratus Zamoscensis in memoriam reducens beneficia ab eadem gloriosissima Virgine Maria satis sibi abundanter praestita, pro maiori incremento cultus et veneratiōnis ipsius et in remedium salutis animae suae summarum variarum, variis temporibus a suis praedecessoribus testamentis ultimae voluntatis eorum legatarum et successive super bona eiusdem magistratus Zamoscensis locatarum, reliquarum vero adscriptarum infra suo ordine, de actu et data specificandarum summarium porrexit, Nobisque humiliter supplicavit, quatenus tam dictas summas legatas, quam successive ad laudem intemeratae Virginis Mariae coram variis actis authenticis officiose adscriptas pro fundatione et erectione Ssmi Rosarii in capella Beatissimae Virginis Mariae ecclesiae nostrae collegiatae Zamoscensis applicaremus.

Nos itaque laudabile dicti praenobilis magistratus Zamoscensis desiderium, considerando modum et formam in talibus observari solitam, ne alicui in praemissis praeiudicare videamur, literas cridae seu edicti publici contra omnes interessatos termino iusto ex cancellaria nostra praemittendas esse statuimus. Itaque in termino ex dictis cridae literis debite sub die 22 mensis aprilis anno ad praesens currenti 1765 ex cancellaria nostra emanatis et die 28 mensis et anni eiusdem coram populo, ad divina audienda congregato, in ecclesia nostra collegiata Zamoscensi per adm. rdum Antonium Piecek eiusdem ecclesiae collegiatae Zamoscensis vicarium publicatis proveniente, coram Nobis ad iusta reddenda causasque audiendas personaliter comparentes nobiles et spectabiles Martinus Wesołowski senior, Ioannes Szyc advocatus, Antonius Zieliński, Carolus Lipowski, Adalbertus Witowski, Iacobus Łękowski consules, Theodorus Pikuziński, Adalbertus Małecki consulares, Mathias Adamowski et Sylvester Usiński scabini suis totiusque magistratus advocatialis, consularis et scabinalis civitatis Zamoscensis nominibus principaliter actores, ante omnia contumaciam

[1] *Walenty Franciszek Salezy Wężyk, zob. dokum. nr 115 przyp. 1.*

omnium ius et interesse aliquod ad infrascripta communiter vel divisim se habere putantium et praetendentium, dictis literis cridae citatorum et non comparentium accusaverunt et in eorum contumaciam oblatis legationibus variis testamentariis et inscriptionibus officiosis ex actis authentice dempromptis, in forma iudicialiter productis, huiusmodi legationes et inscriptiones officiose inscriptas in omnibus et singulis illorum punctis, clausulis, articulis, nexibus, ligamentis et conditionibus universis approbari, confirmari, ratificari, robur authoritatis ordinariae et perpetuae firmitatis pariter et decretum desuper apponi, dictas summas capitales et census ab iisdem provenientem libertati et immunitati ecclesiasticae atque capellae rosarianae Beatissimae Virginis Mariae in ecclesia Zamoscensi eiusque promotori pro tempore existenti adscribi, applicari, incorporari et inviscerari, desuper promotorem seu capellanum rosarianum de novo erigi, fundari et dotari, onera fraternitatis rosarianae promotori seu capellano imponi et ad explenda sub vinculo conscientiae obligari, constituti et ordinari, ac alia omnia et singula etiam cum ordinatione iuris patronatus in posterum necessaria et opportuna statui et decerni, debita cum instantia petierunt et postulaverunt. Quarum legationum et inscriptionum et quidem primae tenor sequitur talis:

(Następuje dokument nr 50).

Tandem non subsecuta exsolutione summae capitalis inter spectabilem provisorem rosarianum et nobilem Charlecka decretum in officio advocatiali et scabinali Zamoscensi 1745 feria 2 ante festum Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae [2], iam vero sabbatho ante festum s. Aegidii abbatis proximo anno Domini 1755 intromissio tenoris sequentis:

(Następuje dokument nr 111).

Secundae legationis et quidem testamenti gnosi Andreae Rzeszotarski die 4 ianuarii anno Domini 1659 conditi et ad acta castrensia Crasnostaviensia feria 2 post Dominicam ramis Palmarum Quadragesimalem porrecti punctum tale:

Do kaplice do Rosarii Panny Przenajświętszej odkazuje zł 500, cuius summae securitas per illustrem et mgcum olim Martinum Zamoscensem ordinatum palatinum Bracławiensem, Bełsensem et Płoskieroviensem capitaneum [3] in castro Lublinensi sabbatho post Dominicam Iubilate proximo anno Domini 1680 super molendino Zamoscensi inscripta est. Cuius submissionis punctum tale: Quartam summam 500 flor. Polon. capellae Rosarii Beatissimae Virginis Mariae in eadem collegiata Zamoscensi sitae super bonis suis, videlicet molendino Zamoscensi provisori eiusdem capellae [4]. Quae transactio hic tota non inseritur propter vetustatem et impossibilitatem legendi.

Tertiae tenor eiusmodi:

(Następuje dokument nr 51).

Pro altera simili summa assecuratio manualis tenoris sequentis:

(Następuje dokument nr 53).

Tandem iuxta supremi tribunalis Zamoscensis decretum feria 4 post festum

[2] *WAP Lublin. Nr 33. Advocatialis Zamoscensia k. 309'—310; tytuł wpisu:* Inter provisorem Ssmi Rosarii et nobilem Charlecka.

[3] *Marcin Zamoyski, zob. dokum. nr 105 przyp. 24.*

[4] *WAP Lublin. Nr 6. Castrensia Crasnostaviensia. Inscriptiones — nie posiadają tego dokumentu.*

SS. Trium Regum in anno Domini 1721 latum subsecuta est exdivisio in fornice murato lapideae suprascripti hblis Lędza proportionaliter summae iunctim 600 flor. Polon. a qua census pendet [5].

Quartae vero summae inscriptio in domo quondam Tyszovieciana ad praesens successorum Domaradcianorum, scilicet 500 flor. Polon. feria 3 post Dominicam Invocavit Quadragesimalem proxima, vigorae inscriptionis venditoriae in officio advocatiali recognitae [6]. Decretum vero altimarium eiusdem officii advocatialis inter spectabilem provisorem actorem et successores Domaradcianos citatos latum feria 6 ante Dominicam Septuagesimae proxima anno Domini 1756 et haec summae absque obligatione legata [7].

Quintae — feria 6 ante festum s. Martini P. et C. proxima vigore submissionis per ifidelem Berko Leyzorowicz iudaeum incolam Zamoscensem in officio advocatiali recognitae super domo et fundo eiusdem, ad praesens possessioni infidelis iure sartoris iudaei incolae Zamoscensis subiectae summae 150 flor. Polon. [8]. Quae summa testamento adm. rdi olim Pauli Pełczyński vicarii ecclesiae collegiatae Zamoscensis sub die 11 mensis februarii anno 1671 manualiter conscripto est legata [9] et per illmum loci ordinarium pro tunc approbata pro censu annuo reemptionali disposita, ex quo censu disposuit unam missam in octava Omnium Sanctorum pro animabus in purgatorio existentibus pro tunc suffragio egentibus per adm. rdos vicarios in capella rosariana decantandam et in casu non acceptationis per eosdem dedit potestatem confraternitati, ut per alium sacerdotem satisfieret voluntati eius et ab hac summa tantummodo penditur census quotannis per flor. septem.

Sextae summae 300 flor. Polon. legatio per olim nobilem Theresiam Krobska sine ulla obligatione facta et super bonis infidelis Oszyja Jozwowicz iudaei incolae Zamoscensis locata, ut patet ex submissione eiusdem feria 4 post festum Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae proxima anno 1710 in officio advocatiali Zamoscensi recognita [10].

Septimae summae mille flor. Polon. legatio per perillem et adm. rdum Laurentium Sikorski decanum infulatum Zamoscensem itidem sine ulla obligatione, quae summa haeret in bonis lapideae quondam Dybzovianae in post Ziemeccianae ad praesens nobilis et spectabilis Adalberti Małecki consulis Zamoscensis possesioni subiectae, ut patet ex submissione feria 6 ante festa solemnia Pentecosten proxima anno Domini 1715 in officio advocatiali recognita Zamoscii [11]. Ratione solutionis superius expressae summae ac census per multos annos retenti ab eadem summa provenienti cum nobili et spectabili Małecki iudiciis Zamoscensis tribunalis bina prolata decreta et quidem primum anno 1752, alterum anno 1754. In virtute eorum decretorum per officium advocatiale et scabinale Zamoscense intromissio in fornicem inferiorem, nec non cameram ligneam data in retenta provisionali summa

[5] *WAP Lublin. Nr 11. Acta Tribunalis Zamoscensis (1713—1745) k. 612—619'; tytuł wpisu:* Decretum inter hblem Nagrodzki fiscalem Zamoscensem et nobilem Sakman actores et possessores bonorum Lędzovianorum citatos.

[6] *WAP Lublin. Nr 36. Advocatialia Zamoscensia (1756—1760) k. 32' nn. nie ma tego dokumentu, podobnie jak nr 30 — Advocatialia Zamoscensia (1721—1734) k. 8 nn.*

[7] *WAP Lublin. Nr 36. Advocatialia Zamoscensia (1756—1760) k. 12—12'.*

[8] *WAP Lublin. Nr 36. Advocatialia Zamoscensia (1756—1760) k. 124' nie posiada tego dokumentu, podobnie jak nr 30 — Advocatialia Zamoscensia (1721—1734) k. 83 nn.*

[9] *WAP Lublin. Nr 22. Advocatialia Zamoscensia (1671—1674) k. 9 (Jest tu wpis testamentu ks. Dobraszewskiego, profesora Akademii Zamojskiej).*

[10] *WAP Lublin. Nr 28. Advocatialia Zamoscensia k. 835—836; tytuł wpisu:* Debet infidus Osias Juwowicz flor. 600 Polon. capellis Ssmi Rosarii et dnorum Literatorum.

[11] *WAP Lublin. Nr 29. Advocatialia Zamoscensia k. 521—521'; tytuł wpisu:* Debet honestus Dybza flor. 1000 capellae Ssmi Rosarii.

flor. 756 flor. Polon. ad extenuationem eiusdem anno 1755 et ab actu intromissionis a supra scripta summa flor. 1000 Polon. per eundem nobilem et spectabilem Małecki nullus census solutus.

Octavae summae feria 5 ante festum s. Margarethae V. et M. proxima anno 1715 vigore submissionis in officio advocatiali Zamoscensi flor. 100 Polon. in domo olim famatorum Adami et Mariannae Pankiewicze ad praesens Budzyńskie coniugum locata [12]. Ab hac vero summa cum a multis annis census non fuerit persolutus, ideo per decretum officii advocatialis et scabinalis Zamoscensis feria 6 post Dominicam Iubilate proxima anno 1761 subsecutum similis summae 100 flor. Polon. est adiudicata, quae simul iuncta efficit flor. 200 Polon. [13].

Nonae summae flor. 300 Polon. inscriptio in fornice murato lapideae Lyszkoviczovianae vigore exdivisionis feria 6 post festum s. Mathiae Apostoli et Evangelistae proxima anno Domini 1717 [14].

Decimae summae legatio scilicet 2 millium flor. Polon. per vblem Bębnowski subsecuta et feria 3 in crastino festi s. Margarethae V. et M. in castro Grabovecensi per gnosum Antonium Krupski venatorem Bracławiensem recognita [15]; deinde decreti condescendentialis feria 2 post Dominicam Laetare Quadragesimalem proxima anno Domini 1742 lati, tum complanationis inter adm. rdum Thomam Kotonowicz promotorem et illustrem mgcam Anastasiam de Bogusze hrabina Żarnowska die 8 augusti anno Domini 1754 conscripta in castro Crasnostaviensi sabbatho post festum s. Aegidii Abbatis proximo anno Domini 1756 ablata [16]. Quae summa in bonis villae Suchowola [17] locata pro censu annuo reemptionali a quo censu proveniente decreto officii consistorii generalis Chełmensis anno 1722 die 4 februarii iniunctum est, quatenus rdus promotor Ssmi Rosarii duas missas in quolibet mense, videlicet unam pro animabus domus Bębnovscianae, alteram pro vivis et defunctis eiusdem nominis et domus absolveret, atque in exhortationibus circa rosarium haberi solitis, tam vivorum prosperitatem, quam defunctorum memoriam populo insinuaret et recommendaret [18].

Undecimae — flor. 50 Polon. pro piis operibus legatae inscriptio super horto et pomario Szubartowiczoviano feria 6 post Dominicam Misericordiae proxima 1734 in officio advocatiali Zamoscensi factae [19].

Duodecimae — flor. 300 Polon. legatorum securitas inscripta est per famatos Casimirum et Annam Bąkowskie coniuges super fundo vacuo famatorum Romański Czub feria 4 pridie festi s. Mariae ad Nives anno Domini 1734 [20].

Decimae tertiae — 500 flor. Polon. assecuratio in campis Lubecianis vigore decreti Congregationis Almae Confraternitatis Beatissimae Virginis Mariae die 14 men-

---

[12] *Tamże k. 534—535; tytuł wpisu:* Debent famati Pankiewiczowie flor. 100 capellae Ssmi Rosarii.

[13] *WAP Lublin. Nr 37. Advocatialia Zamoscensia (1760—1777) k. 34—35.*

[14] *WAP Lublin. Nr 29. Advocatialia Zamoscensia k. 708'—710'; tytuł wpisu:* Exdivisio lapideae Łyszkiewiczovianae.

[15] *WAP Lublin. Nr 60. Castrensia Grabovecensia. Decreta i Inscriptiones nie posiadają tego dokumentu.*

[16] *WAP Lublin. Nr 62. Castrensia Crasnostaviensia. Relationes i nr 21 Inscriptiones — nie posiadają tego dokumentu.*

[17] *Suchowola, wieś, pow. Zamość, wojew. lubelskie.*

[18] *ADL A nr 122. Acta consistorii Chelmensis et acta causarum curiae episcopalis R.D. A. Fredro et J.F. Szaniawski ep. Chelm. ex annis 1721—1725 — pod dniem 4 II 1722 dokumentu tego nie ma.*

[19] *WAP Lublin. Nr 30. Advocatialia Zamoscensia k. 993 nn. — brak tego wpisu.*

[20] *WAP Lublin. Nr 33. Advocatialia Zamoscensia k. 1018'—1019; tytuł wpisu:* Debent famati Bąkowscy.

sis octobris anno 1736, tum alterius iudiciorum supremi tribunalis Zamoscensis feria 4 post festum s. Martini P. et C. proxima anno 1750 prolatae [21]. Quam summam olim nobilis et spectabilis Ioannes Lubecki provisor Ssmi Rosarii superrestavit ex calculo et in hocce summa in memoratos campos per officium advocatiale feria 4 ante festum s. Thomae Apostoli proxima anno superius expresso 1750 data intromissio [22].

Decimae quartae summae 300 flor. Polon. legatio in suffragium animarum parentum Mariannae Nowakowska est expressa absque obligatione determinata et vigore submissionis feria 6 post Dominicam Septuagesimae proxima anno 1743 in officio advocatiali Zamoscensi per honestam Mariannam Bojkowszczanka Nowakowska [23] recognita decreto eiusdem officii feria 6 post Dominicam Iubilate proxima anno 1746 absque contractus manualis inter adm. rdum Thomam Kotonowicz promotorem et infideles Meszko et Rusia Nosowicze coniuges [24] sub die 24 septembris anno 1760 conscripti in fundo Bojakowsciano locati.

Decimae quintae summae 500 flor. Polon. olim per nobilem Simonem Suszewski testamento ultimae voluntatis eius sub die 19 februarii anno 1742 condito subsecuta est legatio. Quae summa feria 3 post festum Conversionis s. Pauli Apostoli anno 1747 vigore submissionis in iudicio commissoriali arcis Zamoscensis recognitae [25] et consensus illmi dni Thomae ordinati Zamoyski palatini Lublinensis die 6 nevembris anno 1743 emanati super synagoga Iosephoviensi est locata [26].

Decima sexta summa 100 flor. Polon. per olim honestam Reginam Drabińska legata est feria 3 post Dominicam Iubilate proxima anno Domini 1745, vigore submissionis per honestam Mariannam Ksykowa secundo voto Abudowiczowa relictam viduam in officio advocatiali Zamoscensi recognita super agro eiusdem Ćwierć dicto locata [27].

Decima septima similis summa 100 flor. Polon. per eundem honestam Drabińska est legata et anno eodem feria 5 post Dominicam Iubilate proxima, vigore submissionis per honestos Mathiam et Catharinam Traczykowie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agris eorundem ad praesens vero honesti Gregorii Maximiak locatae [28].

Decima octava summa 50 flor. Polon. locata super domo famatorum Petri et Sophiae Grabowieckich coniugum feria 5 post Dominicam Quinquagesimae proxima anno 1749, vigore submissionis eorundem in officio advocatiali Zamoscensi, sed per quem legata non constat [29].

Decima nona summa 300 flor. Polon. legata per nobilem olim Michaelem Makowski mediante testamento die 17 septembris anno 1748 per eundem condito et

---

[21] *WAP Lublin nie posiada ksiąg tegoż trybunału z lat 1750—1754.*

[22] *WAP Lublin. Nr 33. Advocatialia Zamoscensia k. 716.*

[23] *WAP Lublin. Nr 32. Advocatialia Zamoscensia k. 66'—67; tytuł wpisu:* Inscribit summam 300 flor. Polon. honesta Boykowiczanka.

[24] *Tamże k. 368—369; tytuł wpisu:* Provisor Ssmi Rosarii inter Catherinam Boykowska.

[25] *WAP Lublin. Nr 11. Acta Tribunal. Zamoscens. k. 987 nn. — nie posiadają tego dokumentu; najwcześniejszy wpis z r. 1747 to feria 5 in crastino festi Conversionis s. Pauli Apostoli.*

[26] *WAP Lublin. Nr 32. Advocatialia Zamoscensia k. 92' nn. i k. 528 nn. — brak tego dokumentu.*

[27] *WAP Lublin. Nr 33. Advocatialia Zamoscensia k. 50'—51; tytuł wpisu:* Debet Abadawiczowa zł 100 ad capellam Ssmi Rosarii; *k. 51'—51; tytuł wpisu:* Debent Andruszczakowie flor. 100 ad capellam Ssmi Rosarii.

[28] *Tamże k. 52'—53; tytuł wpisu:* Debent Traczykowie summam flor. 100 ad capellam Ssmi Rosarii.

[29] *Tamże k. 588'—589.*

vigore submissionis per honoratos Alexandrum et Catharinam Axovie coniuges anni 1749 feria 2 in crastino Dominicae Oculi Quadragesimalis recognitae in officio advocatiali Zamoscensi et super bonis eorundem locatae [30].

Vigesima summa per hblem et spectabilem Euxeniam primo voto Skurczyńska, secundo voto Czopacka, deportata scilicet 200 flor. Polon. feria 5 anni 1750 post festum ss. Viti et Modesti Mm., vigore submissionis per spectabilem et honestum Ioannem Misiakowicz consulem Zamoscensem in officio advocatiali recognitae super praedio eiusdem locatae [31].

Vigesima prima — 300 flor. Polon. binis decretis, primo anno 1754 altero 1758 prolatis, est adiudicata in bonis famati Ioannis et Clarae Michnowskie coniugum, vigore eorundem submissionis feria 2 ante festum ss. Simonis et Iudae Apostolorum proxima anno 1751 recognitae locatae [32].

Vigesima secunda summa 100 flor. Polon. in officio advocatiali Zamoscensi per ingenuum Ioannem Pliskiewicz, vigore submissionis eiusdem feria 4 post Dominicam Invocavit Quadragesimalem 1752 anno recognitae, super bonis eiusdem [33].

Vigesima tertia — 50 flor. Polon. itidem in officio advocatiali Zamoscensi per famatum Iacobum et Mariannam Glińskie coniuges sabbatho post festum solemnia Paschatis proximo anno Domini 1754, vigore submissionis eorundem recognitae super bonis suis locatae [34].

Vigesima quarta — 300 flor. Polon. anno eodem sabbatho post Dominicam conductus Paschae, vigore submissionis per famatos Sebastianum et Annam Biernackie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae, super fundo quondam Szopinsciano nunc eorundem Biernackie extat. Haec summa decreto officii eiusdem anno 1755 est adiudicata et census ab eadem summa quotannis penditur per flor. 15 Polon. [35].

Vigesima quinta — 160 flor. Polon. anno eodem feria 5 post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae, vigore submissionis per honestos Ioannem et Annam Ichnatowiczowna Maxymiaki coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agro eorundem locatae [36].

Vigesima sexta 50 flor. Polon. anno eodem superius expresso 1754 feria 2 ante festum s. Thomae Apostoli proxima, vigore submissionis per famatum Iacobum et Mariannam Glińskie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super bonis eorundem [37].

Vigesima septima — 150 flor. Polon. et quidem prima summa 100 flor. per honestam Reginam, altera 50 flor. Polon. per honestam Constantiam Brzyska sunt legatae. Iam vero feria 2 post festum Assumptionis in coelum Beatissimae Virginis Mariae anno Domini 1755, vigore submissionis per famatos Mathiam et Agnetem Adamowskie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super bonis eorundem inscriptae [38].

Vigesima octava — 100 flor. Polon. anno Domini 1756 feria 5 post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae proxima, vigore submissionis in officio advo-

---

[30] *Tamże k. 596'—599.*

[31] *Tamże k. 686'—687'.*

[32] *WAP Lublin. Nr 35. Advocatialia Zamoscensia (1749—1755) k. 216—217; tytuł wpisu:* Debent flor. 300 Ssmi Rosarii Michnowscy.

[33] *Tamże k. 233—234; tytuł wpisu:* Debent summam 100 flor. Ssmi Rosarii Pliszkiewicz.

[34] *Tamże k. 455'—456; tytuł wpisu:* Debent summam 50 flor. famati Glińscy.

[35] *Tamże k. 458'—459'; tytuł wpisu:* Debent flor. 300 famati Bernaccy.

[36] *Tamże k. 472'—473'; tytuł wpisu:* Quietatur flor. 160 famati Dmetrykiewiczowie.

[37] *Tamże k. 512—512'; tytuł wpisu:* Debent flor. 50 capellae rosarianae Glińscy.

[38] *Tamże k. 551'—552; tytuł wpisu:* Debent flor. 50 capellae rosarianae Adamowscy.

catiali Zamoscensi per honestam Andream Bornatycki recognitae super agro eiusdem [39].

Vigesima nona — 100 flor. Polon. anno 1759 sabbatho post festum s. Margarethae V. et M. proximo, vigore submissionis per famatam Annam Bąkowska relictam viduam in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super bonis eiusdem [40].

Trigesima — 100 flor. Polon. summa est legata per famatam Elisabeth Krasowska, iam vero feria 2 ante festum s. Martini P. et C. proxima anno superius expresso 1758, vigore submissionis in officio advocatiali Zamoscensi per famatos Augustinum et Mariannam Czyżykowskie coniuges recognitae super domo eorundem [41].

Trigesima prima — 200 flor. Polon. anno eodem feria 2 post festum Immaculatae Conceptionis gloriosae Virginis Mariae proxima anno eodem, vigore submissionis per famatos Andream et Sophiam Bortatyckie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agris eorundem [42].

Trigesima secunda — 2500 flor. Polon., ex qua mille floreni Polon. legati sunt per olim gnosum Felicianum Tarzynieski [43], reliqui vero 1500 flor. Polon. eidem summae adiuncti sunt per executores eiusdem olim gnosi Tarzynieski et per loci ordinarium approbati, quae summae vigore submissionis per gnosos Georgium Kawe et Susannam Berentowa coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super lapidea quondam Wentonoviana censu annuo sunt locatae.

Trigesima tertia — 150 flor. Polon. anno 1760 die 20 martii vigore submissionis manualis per infidelem Iacob et Rochla Lewkowicze coniuges datae actis advocatialibus Zamoscensibus feria 6 post Dominicam Laetare Quadragesimalem proxima anno eodem superius expresso oblatae in domo quondam Boruch Abramowicz, ad praesens eorundem infidelium Lewkowicze, pro pendente censu annuo locatae [44].

Trigesima quarta — 50 flor. Polon. anno eodem feria 2 in crastino Dominicae Iudica Quadragesimalis, vigore submissionis per famatos Mathiam et Catharinam Brzezickie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agro eorundem Kurylakowszczyzna dicta itidem locatae [45].

Trigesima quinta — 100 flor. Polon. anno 1761 sabbatho pridie Dominicae Iudica Quadragesimalis, vigore submissionis per gnosam Elisabetham Wendrowna Piotrowska in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super praedio eiusdem [46].

Trigesima sexta — 100 flor. Polon. anno eodem feria 6 post festum solemnia Paschatis proxima, vigore submissionis per famatos Iosephum et Eufrosinam Markiewicze coniuges in officio advocatiali recognitae super bonis eorundem. Haec summa est deportata de lapidea Balewiczoviana [47].

Trigesima septima — 200 flor. Polon. anno eodem in actu superius expresso sabbatho ante festum Exaltationis s. Crucis proximo, vigore submissionis per famatos Iacobum et Franciscam Witkowskie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi

---

[39] *WAP Lublin. Nr 38. Advocatialia Zamoscensia k. 87'—88; tytuł wpisu:* Debent flor. 100 Bornatyccy Ssmi Rosarii.

[40] *Tamże k. 414—414' — brak tego dokumentu.*

[41] *Tamże k. 367'; tytuł wpisu:* Debent flor. 100 Czyżykowscy capellae rosarianae.

[42] *Tamże k. 371'—373; tytuł wpisu:* Debent flor. 200 Bortatyccy.

[43] *Felicjan Tarzynieskī, bliżej nie znany.*

[44] *WAP Lublin. Nr 38. Advocatialia Zamoscensia k. 637' nn.*

[45] *Tamże k. 370'—371; tytuł wpisu:* Debent flor. 50 Braniccy Ssmi Rosarii.

[46] *WAP Lublin. Nr 37. Advocatialia Zamoscensia (1760—1777) k. 21'; tytuł wpisu:* Gnosa Elisabeth Piotrowska Ssmi Rosarii debet flor. 100.

[47] *Tamże k. 28—28'; tytuł wpisu:* Famati Markiewicze capellae BMV Rosarianae flor. 1000 debent.

recognitae, in domo quondam Skurczynsciana ad praesens successorum eorundem famatorum Witkowskie locatae [48].

Trigesima octava — 100 flor. Polon. anno eodem, quo supra, feria 6 pridie festi s. Antonii C., vigore submissionis per infideles Hela et Szendla Iozwowicze coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super domo quondam Lentarowiczowiana ad praesens eorundem [49].

Trigesima nona — 200 flor. Polon. anno eodem feria 5 ante festum Praesentationis Beatissimae Virginis Mariae proxima, vigore submissionis per famatos Ioannem Kaisz sutorem Zamoscensem et Franciscam coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super domo eorundem; quae summa deportata per nobilem Annam Hartmanowa [50].

Quadragesima — 100 flor. Polon. anno 1762 feria 6 in crastino festi s. Ioannis Baptistae, vigore submissionis per honoratos Adalbertum et Agnetem Czowiki coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super domo, fundo et horto eorundem [51].

Quadragesima prima — 50 flor. Polon. anno eodem, quo supra, feria 2 in crastino festi Assumptionis in coelum Beatissimae Virginis Mariae, vigore submissionis per famatam Annam Bąkowska relictam viduam in officio advocatiali recognitae super bonis eiusdem, quae summa ex bonis honorati Romański est deportata [52].

Quadragesima secunda 240 flor. Polon. anno 1764 feria 6 post Dominicam Oculi Quadragesimalem proxima, vigore submissionis per honoratam Mariannam Borowska relictam viduam et Sebastianum Borowski filium eius in officio advocatiali Zamoscensi super agris eorundem recognitae [53].

Quadragesima tertia — 100 flor. Polon. sub actu simili, vigore submissionis per honoratos Gabrielem Kucyk et Annam coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agro eorundem, quae summa est deportata ex agris Balewiczovianis [54].

Quadragesima quarta — 1000 flor. Polon. legata per nobilem Annam Wiernicka in anno missarum, et anno 1764 feria 2 infra octavas festi Ssmi Corporis Christi Domini nostri, vigore submissionis per honoratam Elisabeth de Misiaczkiewicze primo voto Szmydtowa, secundo Łękawska honorati Iacobi Łękawski consortem coram iudicio supremi tribunalis Zamoscensis recognitae in lapidea eiusdem [55].

Quadragesima quinta — 50 flor. Polon. anno eodem 1764 feria 4 ante festum s. Bartholomaei Apostoli proxima, vigore submissionis per hblem Andream et Agnetem Kowalskie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super casa, fundo et horto eorundem [56].

Quadragesima sexta eodem anno sabbatho pridie festi s. Catharinae V. et M.

---

[48] *Tamże k. 116'; tytuł wpisu:* Famati Witkowskie ad capellam BMV Rosarianae flor. 200 debent.

[49] *Tamże k. 68—68'; tytuł wpisu:* Infideles Iozwowicze coniuges ad capellam confraternitatis Ssmi Rosarii debent 100 flor.

[50] *Tamże k. 143'—144.*

[51] *Tamże k. 187; tytuł wpisu:* Czowiki confraternitati Ssmi Rosarii summam 100 flor. debent.

[52] *Tamże k. 197'; tytuł wpisu:* Debet Bąkowski summam 50 flor. confraternitati Ssmi Rosarii.

[53] *Tamże k. 295—295'; tytuł wpisu:* Borowscy summam flor. 200 ad capellam Ssmi Rosarii debent.

[54] *Tamże.*

[55] *Tamże k. 308—308'.*

[56] *Tamże k. 319'—320; tytuł wpisu:* Kowalskie summam 50 flor. ad capellam Ssmi Rosarii debent.

nobilis et spectabilis magistratus Zamoscensis emit domum a famatis Anna Sumecka relicta vidua et Francisca legitimi voti Jastrzębska, secundi Głowacka filia eius, dictamque domum cessit et donavit pro residentis adm. rdi promotoris nunc et pro tempore existentis, vigore inscriptionis venditoriae in officio advocatiali Zamoscensi recognitae [57].

Quadragesima septima — 100 flor. Polon. anno 1765 feria 2 in crastino festi Trium Regum, vigore submissionis per honoratos Petrum et Catharinam Ciurusie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super agro eorundem [58].

Quadragesima octava — 100 flor. Polon. anno eodem feria 6 post Dominicam Invocavit Quadragesimalem proxima, vigore submissionis per infideles Aron et Esterka Jekowicze coniuges iudaeos Zamoscenses in officio advocatiali Zamoscensi recognitae, super domo quondam Wozniakowsciana investitae infidelis Nona Szmerkowiczowa, ad praesens eorundem Jekowicze [59].

Quadragesima nona — 100 flor. Polon. legata per famatam Annam Kamińska relictam viduam pro apparentia capellae ex censu proveniente. Et actu eodem superius expresso, vigore submissionis per famatos Iacobum et Sophiam Susersz-czowskie coniuges in officio advocatiali Zamoscensi recognitae super domo et fundo et horto eorundem [60].

Denique summa quinquagesima 4 millium flor. Polon. per adm. rdum Mathiam Stanislaum Szeynowski Ssmi Rosarii in ecclesia collegiata Zamoscensi promotorem commendatorium nobili et spectabili magistratui Zamoscensi capellae Ssmi Rosarii in eadem ecclesia collegiata Zamoscensi applicandam donat feria 6 post festa solemnia Paschae 1765. Quam summam nobiles ac spectabiles Adalbertus Witkowski et Anna coniuges sabbatho post Dominicam conductus Paschae proximo anno superius expresso 1765 super omnibus bonis suis inscribunt [61].

Nos itaque Valentinus Franciscus Salesius de Osiny Wężyk Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Chelmensis nominatus Premisliensis eques Aquilae Albae, attento termino ex literis cridae, debite, ut a tergo apparebat et ex conservatione eorundem legitime in diem hodiernam incidentibus, visis quoque ac legi Nobis factis inscriptionibus super variis summis coram variis actis recognitis almam confraternitatem Ssmi Rosarii Beatissimae Virginis Mariae in ecclesia Insignis Collegiatae Zamoscensis existentem concernentibus, superius de actu et data specificatis, tam quoad census quam quoad obligationes, ante omnia discussis et bene trutinatis controversiis partium ab utriusque in iudicio praesenti factis. Quoniam vble capitulum collegiatae Zamoscensis per suum procuratorem, illustrem adm. rdum Victorinum Pawłowski eiusdem capituli canonicum [62], bonas intentiones personarum devotarum per varias inscriptiones et testamenta ultimae voluntatis in fundandam praebendam rosarianam dispositas. Magistratus vero Zamoscensis bonum opus in perficiendo ad optatum finem easdem deducere conantis, nudis allegationibus et rationibus non iure fundatis evertere et impedire satagens, proinde easdem

---

[57] *Tamże k. 341'—342.*

[58] *Tamże k. 349—349'.*

[59] *Tamże k. 353—353'.*

[60] *Jw.*

[61] *Tamże k. 360—360'.*

[62] *Ludwik Wiktoryn Pawłowski rozpoczął wykłady na Akademii Zamojskiej w r. 1749, wykładał ortografię, później gramatykę (1750), poetykę (1751), retorykę (1753), logikę (1755), prawo cywilne (1760), a następnie polskie (1762), kanonik zamojski (1757), doktorat z prawa uzyskał dopiero w 1783 r. Zmarł w r. 1785. Wiadomość o profesorach s. 59, 227.*

uti absque fundamento non attentis in contumaciam partis se praetextuose opponentis, ac erectionem rosarianae praebendae in ecclesia collegiata Zamoscensi illegaliter impedientis, summas inscriptionibus variis authenticis curam varris actis recognitis in erectionem praebendae rosarianae dispositas et aream cum domo pro residentia praebendarii rosariani in ipsa extructa, libertati et immunitati ecclesiasticae adscripsimus, incorporavimus, invisceravimus, nec non easdem in beneficium ecclesiasticum ac titulum canonicum ereximus.

Quas quidem summas in duas sortes distinctas esse volumus, videlicet unam in commodam sustentationem promotoris, alteram in ornamentum et decorem capellae rosarianae. Census a prima sorte summarum quotannis provenientes per futurum praebendarium rosarianum pro tempore existentem recipiendos applicavimus. Onera et obligationes intuitu perceptionis fructuum rdus promotor iuxta nexum et obloquentiam legationum obligantium ad absolutionem missarum certis diebus et temporibus et praecipue ex censibus a summis prima 150 flor. Polon. per rdum olim Pełczyński legata missas octo per octavam Omnium Sanctorum. Secundo 2 millium flor. Polon. per vblem Bębnowski clericum legantem duas missas quolibet mense, videlicet unam pro animabus domus Bębnowscianae, alteram pro vivis et defunctis eius nominis et domus. Tertia 1 mille flor. Polon. legata per nobilem Annam Wietnicka missas quatuor in anno absolvat assignavimus. Respectu vero censuum a reliquis summis provenientium rdum promotorem concernentibus, siquidem nullae sunt certae expressae obligationes, proinde quatenus idem rdus promotor devotionem rosarianam promoveat, votivas cantatas diebus sabbathinis de Beata Maria Virgine, tum festis primae et secundae classis Beatissimae Virginis Mariae atque qualibet dominica prima cuiuslibet mensis, ac in festis sanctorum Dominici et Hyacinthi pro fundatoribus et benefactoribus rosarianis decantet, contiones in festis Beatissimae Virginis Mariae et Nominis Iesu habeat, rosarium cum confratribus rosarianis diebus festivis et dominicis horis consuetis mane et vespere per se, sive per alium, decantari faciat. Praetera officium defunctorum unius nocturni sum laudibus ac missam cantatam pro animabus fundatorum, confratrum ac consororum eiusdem confraternitatis rosarianae immediate post festum, vel sequenti die Beatissimae Virginis Mariae Rosarianae (si non fuerit impeditus duplici aliquo festo) absolvat, statuimus, ac ad absolvenda praemissa sub vinculo conscientiae obligavimus. Ius patronatus ad praedictam praebendam rosarianam praenobili magistratui civitatis Zamoscensis reservavimus, ad quam semper praeferendus erit ex nativis civitatis Zamoscensis, sive ex reliquis civitatibus in dominio ordinationis Zamoscensis reperibilibus, idque in fundamento privilegii primaevae fundationis civitati Zamoscensi collati. In defectu vero talis personae bene meritis de ecclesia collegiata Zamoscensi praentandus erit decrevimus, cuius merita per Nos et per nostrum officium cognoscenda daclaravimus. Ab altera vero sorte summarum per Nos in ornamento et decorem capellae rosarianae divisa et quidem a summis: prima 500 flor. Polon. superius numero primo posita, super horto vacuo quondam famatorum Sokołowskich; secunda numero 5to posita super horto Tyszovienciano ad praesens successorum Domaradcianorum flor. 500 Polon., tertia 1000 flor. Polon. super lapidea quondam Dabzoviana in post Ziomacciana ad praesens Małecciana, quarta sub numero 13 super fundo vacuo Romańskich, quinta sub numero 14 — 500 flor. Polon. super campis Lubeccianis, sexta numero 15 — 300 flor. Polon. super

fundo Boykowsciano, septima numero 19 super domo Grabowieckich flor. 100 Polon., octava numero 24 — 500 flor. Polon. super bonis Glińskie, nona numero 25 — 300 flor. Polon. super fundo Szopinsciano ad prasesens Bernackich, decima numero 17 — 50 flor. Polon. super domo Czyżykowskie, duodecima numero 34 — 150 flor. Polon. super domo infidelium Lewkowicze, decima tertia numero 33 — 50 flor. Polon. super agris Kurylakowszczyzna, decima quarta numero 36 — 100 flor. Polon. super domo Wędrowna Piotrowska, decima quinta numero 40 — 200 flor. Polon. super domo Kaisze, decima sexta — 100 flor. Polon. numero 40 super fundos et horto Swierszczowskich, ratione submissionum eorundem in actis officii advocatialis Zamoscensis recognitarum sub datis actus superius expressis, provisiones annuas per provisores confraternitatis eiusdem recipiendas et in decus et ornamentum dictae capellae convertendas obligatos esse, sententiavimus. Dictosque provisores de perceptis provisionibus et earum expensis ad praestandum singulis annis calculum coram delegato ex vbli capitulo ecclesiae collegiatae Zamoscensis per Nos, nostrosque illmos successores pro tempore existentes, approbato et in praesentia rdi promotoris itidem pro tempore existentis ac seniorum confraternitatis faciendum obligatos esse decrevimus. Locum in stallo ac in processionibus post praebendarium Ssmae Trinitatis in eadem ecclesia collegiata institutum saepe dicto praebendario rosariano assignavimus, Quem etiam rd̄um promotorem pro tempore existentem respectu divini cultus ac bonis ordinis in praedicta ecclesia servandi, ut vblis capituli dispositionis subiaceat, debitamque reverentiam perilli rdo decano praestet. Confessiones tempore Paschali ac festis solemnioribus in publico confessionali excipiat, nec non processionibus, thurificationibus, aspersionibus, reliquisque divinis officiis celebrandis superpelliceatus adsit, si forte aliquando contigerit absentare ab ecclesia, semper et toties quoties opus fuerit, facultatem a perilli ac rdo decano et perilli et rdo ecclesiae collegiatae custode ad praesens et pro tempore existente facultatem implorabit, quae visis rationibus non erit ipsi deneganda, authoritate nostra ordinaria obstrinximus. Defectus omnes iuris et facti sique qui in praemissis quomodolibet intervenerint, supplevimus et sanavimus, literas fundationis, erectionis, dotationis, confirmationis, ratificationis reliquasque desuper necessarias ex cancellaria nostra extradere mandavimus. In quorum fidem — —. Dedimus Skierbieszoviae die 15 mensis maii anno Domini 1765. Valentinus episcopus.

Nr 119

Fundacja na rzecz Seminarium Zamojskiego.

Zamość, 17 V 1766.

Or. *nie znany.*

Kop. 1. *ADL A nr 134. Acta iudiciorum administratorialium sede vacante episcopatus Chelmensis R.D. J.A. Trembiński, administratoris generalis a die 17 VI 1765 — 20 VI 1765, nec non acta iudiciaria R.D. Felicis Pauli Turski, ep. Chelm. ex annis 1765—1771 s. 95—102;* **2.** *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 272. Liber documentorum seminarii clericorum Zamoscensis antiquae et novae fundationis s. 56—59 (Kopia współczesna);* **3.** *Nr 279. Zapisy na seminarium s. 6—12 (Kopia współczesna; kop. 1—3 w transumpcie z 7 I 1767).*

Teresa z hrabiów Michowskich ordynatowa Zamoyska [1], niegdyś śp. JWImc.

[1] *Teresa z Michowskich Zamoyska, zob. dokum. nr 114 przyp. 6.*

pana Tomasza na Zamościu ordynata Zamoyskiego wojewody lubelskiego [2] pozostała wdowa i ja Klemens Józef na Zamościu ordynat Zamoyski, płoskierowski, tarnawacki starosta, J.K.M. i Rzeczypospolitej półkownik [3], tegoż JWImc. pana wojewody lubelskiego z tąż JWImc. panią Teresą z hrabiów Michowskich syn spłodzony, tym listem naszym zeznajemy, iż widząc niechybną potrzebę ufundowania kościoła we wsi Huta Krzeszowska [4] nazwanej, do klucza krzeszowskiego w województwie ruskim w ziemi przemyskiej leżącego, należącej do kościoła krzeszowskiego parafialnego o dwie mile odległej, częstym zalewkiem wód uciśnionej, dla których mieszkańcy nie tylko w dni świąteczne częstokroć bez nabożeństwa i słuchania ofiary boskiej pozostać, ale dzieci bez chrztu, ludzi zmarłych bez pogrzebu gdziekolwiek chować muszą; podobnie we wsi Stróży [5] do klucza kraśnickiego w województwie lubelskim leżącej, należącej do miasta, lubo nie tak oddalonej, często jednak dla złych dróg i wylewków wód równą niesposobność dojścia do kościoła ponoszącej, wystawienia kaplicy ku wygodzie dworu i ludzi tamże mieszkających potrzebujących, umyśliliśmy na chwałę Boga w Trójcy Świętej jedynego, to jest we wsi Hucie Krzeszowskiej kościół pospolicie nazwany filiam kościoła krzeszowskiego, we wsi zaś Stróży kaplicę za konsensem JJWW. biskupów i pasterzów ufundowane. Jakoż ja Teresa wojewodzina lubelska, gdy już tak kościół w Hucie Krzeszowskiej wystawiłam, jako i kaplicę we wsi Stróży wymurowałam, do których ołtarze i wszelkie potrzeby jedne już są, drugie wkrótce niechybnie przygotowane zostaną, chcąc pomienionym kościołowi i kaplicy i tamże pracującym posagi opatrzeć, a mając sumę 45 tysięcy złotych polskich w złocie na wsi ordynackiej Lipsku [6] zwanej z przyległościami, w ziemi chełmskiej a powiecie krasnostawskim leżącej, prawem zastawnym mocą konstytucyi koronnych rozciągającą się przez cessyją urzędowną sobie od JWImc. pana Jana Zamoyskiego [7] starosty lubelskiego w grodzie krasnostawskim w roku 1763 zeznaną, służącej, na której to sumie zapisany był dług pewny JWImci księdzu Godziembie de Laskarys arcybiskupowi zenopolitańskiemu patryarsze jerozolimskiemu [8] na podobnąż sumę 45 tysięcy złotych polskich, ale w roku teraźniejszym zapłaciłam, jako kwit autentyczny w grodzie łuckim zapisany, a potym w grodzie krasnostawskim także w roku teraźniejszym oblatowany świadczy. Z tej zatem sumy tak na posag kościołowi Huty Krzeszowskiej, jako i na supplement imci księdza wikarego dożywotniego teraz i na potym będącego funduję i wyznaczam sumę 14 tysięcy złotych polskich, od której to sumy procent po pięć od sta naznaczam. Jak zaś fundacyja ta czyni się z niechybnej potrzeby na pomoc wielebnym w Bogu imci księży proboszczów krzeszowskich, którzy dla odległości miejsca i czę-

[2] *Tomasz Zamoyski, zob. dokum. nr 71 przyp. 1.*

[3] *Klemens Józef Zamoyski, zob. dokum. nr 114 przyp. 6.*

[4] *Huta Krzeszowska, wieś, pow. Biłgoraj, wojew. lubelskie.*

[5] *Stróża, wieś, pow. Kraśnik, wojew. lubelskie.*

[6] *Lipsko, wieś, pow. Zamość, wojew. lubelskie.*

[7] *Jan Jakub Zamoyski, 9 ordynat, wojew. podolski (od 1790), starosta lubelski; zmarł w r. 1790. W. Dworzaczek,* dz. c., tabl. 135.

[8] *Jerzy Hieronim Laskary h. Godziemba, studiował w Rzymie jako teatyn, po czym pracował jako prefekt kolegium teatyńskiego we Lwowie (1738), prepozyt kolegiackiej kapituły w Ołyce. W r. 1731 został biskupem in part. zenopolitańskim, zasłynął jako reformator Akademii Zamojskiej (1746), był opatem w Żółkwi (1748). Mianowany przez pap. Benedykta XIV tyt. arcybiskupem teodozyjskim, został powołany przez tegoż papieża do Rzymu. W późniejszym okresie został mianowany tytularnym patriarchą jerozolimskim. Zmarł w r. 1801.*

stych wylewków wody rzeki Tanwi [9] wielką mają trudność w administrowaniu sakramentów, tak niewątpliwie że nie tylko z dobrowolnego zezwolenia tegoż imci księdza biskupa pasterza i dobrodzieja przez te wszystkie względy, teraz administracyja świętych sakramentów w często wspomnianej wsi Hucie od tegoż imci księdza plebana kościoła filialnego Huty Krzeszowskiej przyłączona będzie, ile dla pewniejszej sustentacyjej i wygody imc pan ordynat syn mój grunt pewny do tego kościoła przyłącza. Takowym tedy sposobem ufundowany dożywotni tegoż kościoła kapłan od imci pana ordynata i na potym od sukcessorów jego prezentowany zwyczajem oryginalnych funduszów ś.p. Jana Zamoyskiego kanclerza, hetmana wielkiego koronnego być ma i wszystkiej dependencyjej od wielebnego imci księdza proboszcza krzeszowskiego co do przystojności życia duchownego podlegać będzie powinien.

Co się zaś tyczy kaplicy murowanej we wsi Stróży, tej administracyją oddaję pod staranie przewielebnego w Bogu imci księdza przeora i przełożonego konwentu kraśnickiego [10], obligując, aby tenże i następcy jego tęż kaplicę tak co do światła i innych potrzeb, jako i co do reparacyjej utrzymywali dziada słusznego, lub kościelnego dla straży i posługi trzymali i księdza jednego spomiędzy siebie do utrzymowania codziennego nabożeństwa utrzymywali. Że zaś zakonne życie od klauzury na długi czas oddalać się nie pozwala, przeto zapobiegając potrzebnej duchowej modestyjej, oddaję to do ułożenia JW. imci biskupa pasterza i dobrodzieja w jakim czasie, czyli co miesiąc, czyli co ćwierć roku, ciż imc. księża wikariuszowie odmieniać się mają; to tylko szczególnie ostrzegając, iż gdyby teraźniejszy lub następca dziedzic o odmienienie tego imci księdza wikarego obligował, w każdym czasie odmieniony a na miejsce jego inny przysłany być powinien. A lubo żadnej obligacyjej oprócz jednej mszy w roku za fundatorów miejsca odprawić się powinnej i oprócz utrzymania codziennego osobliwie też w dni świąteczne nabożeństwa na wspomniany fundusz nie wkładam, jednakże tak na posag wspomnianej kaplicy, jako i na pracujących temuż przewielebnemu imci księdzu przeorowi konwentu kraśnickiego jako i całemu konwentowi temuż wielebnych księży kanoników regularnych, z wyznaczeniem wiecznego po 5 od sta procentu sumę złotych polskich 10 tysięcy z tejże sumy na dobrach Lipsku zostających zapisuję, prócz tego stół przyzwoity tenże syn mój w dworze stróskim niżej wyznaczonym sposobem wyznaczam.

Resztującą zaś sumę 20 tysięcy złotych polskich z pomienionej wyżej sumy 45 tysięcy złotych polskich na dobrach Lipsku zostających zapisuje się i ustępuje z równym po 5 od sta procentem przewielebnemu imci księdzu prefektowi kolegium seminarzyskiego zamojskiego jako i całemu tegoż kolegium, a na utrzymanie i fundusz dwóch kleryków nowych lub więcej, ile podług okoliczności czasu drogiego lub taniego z takowego prowentu wyżywić się może, aby pomieniony imc ksiądz prefekt na wspomnianej fundacyjej z procentu od sumy 20 tysięcy złotych polskich po 5 od sta wyznaczonego, tychże kleryków jako wyżej otrzymywał, sprawując im sukienki, jeśliby z nich który dla ubóstwa sprawić sobie nie mógł, a po wyjściu z seminarium tych dwóch lub więcej innych na miejsce ich i tak wiecznie wspomnianej fundacyjej zadość czynił. Oprócz tego na każdy miesiąc msze święte cztery, dwie na moją intencyją, dwie na intencyją syna mego ordynata, po śmierci zaś za dusze nasze

[9] *Tanew, rzeka, prawy dopływ Sanu.*

[10] *Konwent kanoników regularnych laterańskich w Kraśniku uposażył Jan z Tęczyna w 1468 r. Kasata jego nastąpiła w 1864.*

przez siebie lub przez kogo innego odprawiał, wziąwszy sobie lub komu innemu dawszy z tegoż prowentu od sumy 20 tysięcy złotych polskich zwyczajne stypendium tynfa jednego, to jest złoty jeden i groszy 8 za każdą mszą. Wolno zaś będzie i prędzej nie wiązać się do miesiąca odprawić, aby tylko wszystkie zupełnie odprawione były. Od tysiąca zaś pozostały procent co roku na ubogich wspomożenia potrzebujących tenże imc. ksiądz prefekt, aby rozdał obowiązuję. Ci zaś dwa lub więcej klerycy mają słuchać i raz w miesiąc na tęż intencyją świętą mają przyjmować Komunię, których to kleryków przyjmowanie do seminaryum oddaję Prześwietnej Kapitule Zamojskiej z tym dołożeniem, aby pierwsi byli do takowej promocyjej miasta tego, lub innych dóbr ordynacyjej obywatele.

Takowym tedy sposobem rozdysponowawszy na fundusze sumy 45 tysięcy złotych polskich tym jako wyżej porządkiem, jako to do kościoła filialnego Huty złotych polskich 14 tysięcy, do kaplicy stróskiej imc. księżom kanonikom regularnym konwentu kraśnickiego sumę 10 tysięcy złotych polskich, na fundusz dwóch kleryków 20 tysięcy złotych polskich, na wsparcie ubogich złotych 1000, cessyją autentyczną w grodzie którymkolwiek z wolnym dopuszczeniem intromisyi i z wszelkim prawem zastawnym państwem i własnością, z gotową na tychże dobrach ewikcyją, zaznać deklaruję i natychmiast ustępuję. A lubo też dobra zastawne znaczniej od pomienionej sumy przynoszą procent, lubo prowizyja kościelna po 7 od sta jest pozwolona, z tym wszystkim dla wiecznego sumy pomienionej przy dobrach tychże zachowania i dla nieuchybnego corocznie, nie uważając na żadne lata nieszczęśliwe, ani na przeciwne prawa, dyspozycje, dochodzenia, procentu po 5 od sta tylko wieczny i nigdy nieodmienny wyznaczam, który dopóki mi Bóg życia pozwoli sama z posesyjej tanże procent, jak wyżej na fundusze rozdysponowany, z najpierwszych procentów corocznie wypłacić za kwitami powinni będą, a to pod wolnym dóbr jako sumę często wspomnianą obciążonych odebraniem obowiązuję.

Ja zaś Klemens Józef ordynat Zamoyski nie tylko przez prawa mojej ordynacyjej zamojskiej do utrzymania promocyjej chwały boskiej wykonaną obowiązany przysięgą, ale przy temż opisu funduszu tejże ordynacyjej czynienia nowych gdzie potrzeba erekcyi, pozwoloną mając władzę, gdy poczynione niniejszą erekcyją przez JWImc. dobrodziejkę matkę moją arcypotrzebne własnym jej groszem fundusze wspierają się, na zapisanej sumie złotych polskich 45 tysięcy na dobrach Lipsku ordynackich zastawnym sposobem zostającej, przez antecessorów moich z pozwoleniem Rzeczypospolitej zaciągnionej i dekretami assekurowanej, w której to te dobra już lat kilkadziesiąt dotąd nie przynosiły pożytku, teraz zaś oprócz rezerwowanej dla tejże JWImc. dobrodziejki possesyjej, z której jednak poczynione fundusze opłacać będzie na potym już dla mnie i do sukcessorów moich też dobra znaczne zyski przynoszące do używania i do istotnej potrzeby przyjdą, z tą tylko kondycyją, aby lubo teraz zastawa więcej 10 procentu obfitością swoją przynosi po 5 tylko od sta od wyrażonego zastawnego kapitału podług nieniejszego funduszu ja, lub sukcessorowie moi wypłacili. A do tego przy tym oczywistym dla ordynacyjej mojej zysku, gdy kościół filialny Huty Krzeszowskiej, kaplica stróżka i seminaryum zamojskie z prawdziwie niechybnej potrzeby fundowane, sum swoich ewikcjonalnych pewnej i nieoddalonej wyciągają ewikcyjej, a tą legacyją, ile że nowego nie czynią długu, ja prowidować osobliwie obligowany jestem. Zaczym teraźniejszym fundacyjonalnym listem zapewniam, że z sumy

pomienionej 45 tysięcy złotych polskich z tychże dóbr Lipska ani ja, ani sukcessorowie moi spłacać i znosić nie będą, ale mając w zysku aktualną posesyją, determinowany procent po 5 punktualnie i corocznie płacić obowiązuję i przyrzekam za siebie i sukcessorów moich. Co się tycze partykularności funduszu kościoła filialnego Huty Krzeszowskiej, ponieważ i na posag kościoła i na sustentacyją księdza i organisty JW. matka i dobrodziejka moja 14 tysięcy determinowała bez nadania gruntu, jednak ku wygodzie tegoż księdza i organisty obejść się nie może, przeto grunt tenże na ogród, łąki i zasianie osobliwą erekcyją wyznaczyć i nadać deklaruję. Że zaś przy kaplicy teraz murowanej z imci kanoników regularnych konwentu kraśnickiego zawsze destynowany siedzieć będzie ku utrzymaniu nabożeństwa, zaczym onemuż we dworze stróskim, czyli to u imc. pana ekonoma, czyli u possessora (ile ze mną dla warowania odmiany, czyli mutacyjej innej subsystencyjej assekurowania dworskiego wiktu obmyślić nie może) raz na zawsze wikt, to jest obiad i kolacyję wyznaczam, a takową expens possessorowi lub ekonomowi kompensować za siebie i sukcessorów moich zapisuję. Którą to fundacyją dla większego waloru i wagi roborować przez siebie lub plenipotentów moich przyrzekam i na chwałę Boga Najwyższego rękami naszemi przy pieczęciach podpisujemy. Działo się w Zamościu dnia 27 maja roku Pańskiego 1766. T. Zamoyska, Klemens ordynat Zamoyski.

Nr 120

Potwierdzenie urzędowe fundacji na rzecz seminarium w Zamościu.

Grabowiec, 17 VI 1766.

Teresa z Michowskich Zamoyska oraz Ignacy Balicki w imieniu Klemensa Józefa Zamoyskiego stwierdzają wobec urzędu grodzkiego w Grabowcu, że zgodnie z dokumentem erekcyjnym uposażają kościół filialny w Hucie Krzeszowskiej, kaplicę murowaną w Stróży koło Kraśnika i zapisują legat 20 tys. złp. na seminarium duchowne w Zamościu.

Czps. *WAP Lublin. Nr 71. Castrensia Grabovecensia. Inscriptiones s. 707—708.*

Kop. 1. *ADL A nr 134. Acta iudiciorum administratorialium sede vacante episcopatus Chelmensis R.D. J.A. Trembiński administratoris generalis a die 17 VI 1765—20 VI 1765, nec non acta iudiciaria R.D. Felicis Pauli Turski, ep. Chelm. ex annis 1765—1771 s. 102—104;* **2.** *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 272. Liber documentorum seminarii clericorum Zamoscensis antiquae et novae fundationis s. 59—60;* **3.** *Nr 279. Zapisy na seminarium s. 12—14 (Kopie współczesne w transumpcie z 7 I 1767).*

In castro Grabovecensi feria 3 post festum Ss. Viti, Modesti et Crescentiae Martyrum proxima (17 VI) anno Domini 1766 ad effectuationem partis, cuius interest, personaliter et officiose factam, officium praesens castrense Grabovecense inscriptionem robotoriam infrascriptam ex prothocollo inscriptionum depromptum, tenoris sequentis:

Camparens personaliter illustris mgca Theresia de Michow Zamoyska palatina Lublinensis [1] olim illmi mgci Thomae in Zamość ordinati Zamoyski palatini Lublinensis [2] consores derelicta vidua et mgcus Ignatius Balicki vice-

[1] *Teresa z Michowskich Zamoyska, zob. dokum. nr 114 przyp. 5.*

[2] *Tomasz Zamoyski, zob. dokum. nr 71 przyp. 1.*

palatinus districtus Urzędoviensis palatinatus Lublinensis [3] in virtute speciali plenipotentiae per illustrem mgcum Clementem Iosephum in Zamość ordinatum Zamoyski Płoskieroviensis, Tarnavacensis capitaneum [4], sibi ad omnes actus de actu et data eius in castro Grabovensi feria 2 in crastino festi ss. Petri et Pauli Apostolorum anno 1760 concreditae [5], sani etc. recedendo recognoverunt [s. 708] et quilibet illorum suo pro interesse recognovit. Quia ipsi et quidem illustris mgca Zamoyska palatina Lublinensis sola per se iam vero mgcus Ignatius Balicki vicepalatinus Urzędoviensis in virtute suprascriptae plenipotentiae, nomine eiusdem illustris mgci Clementis Iosephi in Zamość ordinati Zamoyski Płoskieroviensis, Tarnavacensis capitanei, pro cuius ratihabitatione cavet et se praesentibus inscribit, fundationem certam in literis pergameneis ecclesiae filiali in villa Huta Krzeszowska [6] nunc primum erectae, tunc capellae in villa Stróża [7] ad oppidum Kraśnik pertinente, noviter restauratae, nec non seminario Zamoscensi per recognoscentem illustrem mgcam Theresiam de Michow Zamoyska palatinam Lublinensem et eundem illustrem mgcum Clementem Iosephum in Zamość ordinatum Zamoyski de data eius in Zamość die 27 maii anni nunc currenti 1766 [8] collatas, subscriptas et sigillis geminis pensilibus munitas vim erectionis, accessionis summae 40 millium flor. Polon. super Lipsko [9] in districtu Crasnostaviensi et in ordinatione Zamoysciana iacentibus haerentis, in se praeseferens in omnibus eorundem punctis, clausulis, articulis, nexibus etc. approbant, confirmant, roborant, ratificant, idque sub vadio summae 45 millium flor. Polon., pro quo forum ubiquinarium sibi ac successoribus suis assignando etc. T. Zamoyska, Ignacy Bielecki.

Nr 121

Zabezpieczenie sumy 45 tys. złp. na dobrach Lipsko.

Grabowiec, 17 VI 1766.

Teresa z Michowskich Zamoyska przenosi zapis 45 tys. złp., przeznaczonych dla kościoła filialnego w Hucie Krzeszowskiej, dla kaplicy w Stróży k. Kraśnika i na seminarium duchowne w Zamościu, na dobra ordynackie Lipsko.

Czps. *WAP Lublin. Nr 71. Castrensia Grabovecensia. Inscriptiones s. 708—710.*
Kop. 1. *ADL A nr 134. Acta iudiciorum administratorialium sede vacante episcopatus Chelmensis R.D. J.A. Trembiński, administratoris generalis a die 17 VI 1765—20 VI 1765, nec non acta iudiciaria R.D. Felicis Pauli Turski, ep. Chelm. ex annis 1765—1771 s. 104—107;* **2.** *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 272. Liber documentorum seminarii clericorum Zamoscensis antiquae et novae fundationis s. 60—61;* **3.** *Nr 279. Zapisy na seminarium s. 14—17 (Kopie współczesne w transumpcie z 7 I 1767).*

Actum in castro Grabovecensi feria 3 post festum ss. Viti, Modesti et Crescentiae Martyrum proxima (17 VI) anno Domini 1766. Ad affectationem

[3] *Ignacy Balicki, wicewojewoda urzędowski, właściciel Zielonki i Mierzączka (1766). J.N. Boniecki, dz. c., t. 1 s. 86 n.*
[4] *Klemens Józef Zamoyski, zob. dokum. nr 114 przyp. 6.*
[5] *WAP Lublin. Nr 71. Castrensia Grabovecensia. Inscriptiones s. 357—358.*
[6] *Huta Krzeszowska, zob. dokum. nr 120 przyp. 4.*
[7] *Stróża, zob. dokum. nr 120 przyp. 5.*
[8] *Zob. dokum. nr 120.*
[9] *Lipsko, zob. dokum. nr 120 przyp. 6.*

partis, cuius interest, personaliter et officiose factam, officium praesens castrense capitaneale Grabovecense cessionem certam infrascriptam prothocollo inscriptionum deprompti tenoris sequentis:

Comparens personaliter illustris et mgca Theresia de Michow Zamoyska palatina Lublinensis [1] olim illmi mgci Thomae in Zamość ordinati Zamoyski palatini Lublinensis [2] consors derelicta vidua, sana etc. recedendo etc. recognovit. Quia ipsa se iure infrascripto, videlicet de summa 45 millium flor. Polon. super bonis Lipsko [3] ad ordinationem Zamoyscensem spectantibus in terra Chelmensi districtu Crasnostaviensi iacentibus, modo obligatorio, primum et originaliter per olim illustres et mgcos Zamoyskie, enteactos ordinatos, praemittente lege eo nomine sancitae, in obligationem bonorum eorundem cum attinentiis, mediantibus transactionibus, utpote contractu triennali obligatorio et inventario subsecutis, apud olim mgcum Kamiński subdapiferum Czerniechoviensem [4] olim mgcae Mariannae de Radzimińskie in post mgci Andreae Wolski [s. 709] subiudicis terrae his Bełsensis consortis [5], priorem maritum contracta, ac in post mediante consensu die 28 decembris in Zwierzyniec 1748 anno per olim mgcum Thomam in Zamość ordinatum Zamoyski palatinum Lublinensem ad eximenda praefata bona in rem mgci Witski [6] dato, quam contractu obligatorio subsecuto eidem mgci Witski cessa. Iam vero per eundem perilli et adm. rdi Trębiński infulato Zamoscensi [7] ab eodem vero mgco Remigiano Trębiński [8] dimissa, tandem ad illustrem mgcum Ioannem Iacobum binominis Zamoyski capitaneum Lublinensem [9] cum iure deventa, per eundem vero illustrem et mgcum Zamoyski capitaneum Lublinensem, mediante itidem consensu ab illustri mgco Clemento Iosepho oridnato in Zamość Zamoyski capitaneo Płoskieroviensi et Tarnavacensi filio suo dato sibi recognoscenti coram actis castrensibus Crasnostaviensibus feria 5 in vigilia festi Nativitatis s. Ioannis Baptistae anno Domini 1763 [10], una cum iure obligatorio ac possessione peractaque evictione cessa, idque inhaerendo novae erectionis suae literis pergameneis per se recognoscentem et charissimum filium suum illustrem mgcum Clementem Iosephum in Zamość ordinatum Zamoyski pro ecclesia filiali in villa Huta Krzeszowska [11], tum pro capella in villa Stróża [12], ac pro seminario in Zamość, sitis, sub die 27 anno currenti in Zamość collatis; et quidem summa 14 millium flor. Polon. ex eadem summa 45 millium flor. Polon. proveniente, eidem ut supra ecclesiae filiali in villa Huta Krzeszowska noviter erectae ac rectori eiusdem ecclesiae nuc et pro tempore existentibus. Iam vero de summa 10 millium flor. Polon. ex eademmet 45 mil-

[1] *Teresa z Michowskich Zamoyska, zob. dokum. nr 114 przyp. 5.*

[2] *Tomasz Zamoyski, zob. dokum. nr 71 przyp. 1.*

[3] *Lipsko, zob. dokum. nr 120 przyp. 6.*

[4] *Stanisław Kamiński h. Sulima podstoli czernihowski.*

[5] *Jędrzej Wolski h. Lubicz na Uherze, Dyputyczach i Weremowicach, podsędek chełmski, fundator reformatorów i pijarów w Chełmie. Był żonaty z Marianną Radzimińską. K. Niesiecki, dz. c., t. 8 s. 403.*

[6] *Witski h. Leliwa, bliżej nie znany.*

[7] *J. A. Trębiński, zob. dokum. nr 95 przyp. 1.*

[8] *Remigiusz Aleksander Trębiński, cześnik lubaczowski, żonaty z Franciszką Małowską, brat Jana Aleksandra. K. Niesiecki, dz. c., t. 9 s. 113.*

[9] *Jan Jakub Zamoyski, 9 ordynat (do 1790), wojew. podolski (1770), starosta lubelski. Zmarł w 1790. W. Dworzaczek, dz. c., tabl. 135.*

[10] *WAP Lublin. Nr 23. Castrensia Crasnostaviensia. Inscriptiones (1759—1766) k. 189—189', 189'—190', 190'—191', 191'—192', 192'—193, 193—193'.*

[11] *Huta Krzeszowska, zob. dokum. nr 120 przyp. 4.*

[12] *Stróża, zob. dokum. nr 120 przyp. 5.*

lium flor. Polon. rdo et adm. praeposito conventus Krasnicensis ordinis canonicorum regularium nunc et pro tempore existentibus totique conventu pro conservanda capella unius ex communitate sua sacerdotis et famuli ecclesiastici, iuxta tenorem literarum fundationalium lapsa, de actu exaratarum. Ad extremum de summa 21 millium flor. Polon. ex supra [s. 710] dicta summa bonis Lipsko inhaerente adm. rdo rectori seminarii Zamoscensis totique eidem seminario et quidem 20 millium flor. Polon. pro fovendis et alendis duobus clericis in praedicto seminario in perpetuum sustinendis, mille vero flor. Polon. summa hac ratione, ut proventus eius in pauperes et egenos per eundem rdum rectorem seminarii Zamoscensis quotannis distribuatur. Summa eadem videlicet 45 milium flor. Polon. totaliter iuncta et, ut supra, distributa, eisdem sessionariis suis, salvis per omnia conditionibus et clausulis in originali erectione supra de actu connotata, tam quoad possessionem bonorum, quam quoad provisiones per 5 a centum perpetui pendendas, aliosque articulos praecustoditos in toto manentibus, nec non de totali iure suo obligatorio contractu et inventario punctique transactionibus ceditae omneque et integrum ius suum etc. transfert. H.s.p.r. etc. T. Zamoyska.

Nr 122

Potwierdzenie zapisu na rzecz Seminarium Zamojskiego.

Skierbieszów, 7 I 1767.

Feliks Paweł Turski, biskup chełmski na prośbę ks. Dominika Rydulskiego, kanonika i prefekta seminarium zamojskiego potwierdza zapis 20 tys. złp. uczyniony przez Teresę z Michowskich i Klemensa Zamoyskich na rzecz seminarium zamojskiego.

Czps. *ADL A nr 134. Acta iudiciorum administratorialium sede vacante episcopatus Chelmensis R.D. Alexandri Trembiński, administratoris generalis a die 17 VI 1765 — 20 VI 1765, nec non acta iudiciaria R.D. Felicis Pauli Turski, ep. Chelm. ex annis 1765—1771 s. 94—108; tytuł wpisu:* Approbatio summae 20 millium flor. Polon. pro fundatione clericorum in seminario Zamoscensi seu erectio.

Kop. 1. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 272. Liber documentorum seminarii clericorum Zamoscensis antiquae ac novae fundationis s. 55—62 (kopia współczesna);* **2.** *Nr 279. Zapisy na seminarium s. 5—18 (Kopia autentyczna, pap. z pieczęcią wyciśniętą przez wosk i własnoręcznym podpisem biskupa).*

Anno Domini 1767 die mercurii 7 mensis ianuarii Skierbieszoviae. Coram illmo exclemo dno Felice Pauli Turski [1] — — comparens personaliter illustris adm. rdus Dominicus Rydulski IU professor canonicus Zamoscensis, seminarii Zamoscensis praefectus [2], produxit literas certas originales fundationis aliquot clericorum in seminario Zamoscensi in pergameno scriptas, manibus illmorum Theresiae de Michowsciis Zamoyska palatinae Lublinensis [3] et Cle-

[1] *Feliks Paweł Turski, s. Mikołaja h. Rogala i Katarzyny Poleskiej h. Poraj. Ur. 14 I 1729, studiował w Rzymie, gdzie otrzymał doktorat obojga praw (1754). W r. 1754 został kanonikiem gnieźnieńskim fundi Sobiekursko, a następnie kanonikiem warszawskim, prepozytem kaliskim, prepozytem gnieźnieńskim (1759), wreszcie biskupem chełmskim (1765—1769), łuckim (1770—1790) i krakowskim (1790—1800). Zmarł 31 III 1800. J. Korytkowski, Prałaci i kanonicy, t. 4 s. 152—156.*

[2] *Dominik Rydulski, doktor obojga praw, wykładał na Akademii Zamojskiej analogię (1747), poezję (1748), retorykę (1750), logikę (1752) prawo kościelne (1754—1784), piastował też urząd dziekana i rektora tejże Akademii (1768 nn.), kanonik zamojski (1749), prefekt seminarium zamojskiego (1759). Zmarł w 1795. Wiadomość o profesorach s. 57 n.*

[3] *Teresa z Michowskich Zamoyska, zob. dokum. nr 114 przyp. 5.*

mentis ordinati Zamoyski, Płoskieroviensis, Tarnavacensis capitanei, exercituum S.R.M. et Reipublicae colonelli [4] subscriptas, ac sigillis eorundem munitas, nec non trasactiones quasdam intuitu dictae fundationis in castro Grabovecensi factas, praefatamque fundationem officiosas, in omnibus et singulis illarum punctis, clausulis, articulis, nexibus, ligamentis et conditionibus universis respective ad dictam fundationem clericorum roburque authoritatis ordinariae et perpetuae firmitatis pariter et decretum desuper apponi, summam pecuniariam in dictis literis expressam libertati et immunitati ecclesiasticae adscribi, applicari, incorporari, inviscerari, debita cum instantia postulavit. Quum quidem literarum et transactionum tenor sequitur talis:

(Następuje dokument nr 120).
(Następuje dokument nr 212).

De verbo ad verbum, prout in eodem prothocollo inscriptionum continetur, parti effectuanti extradere mandat.

(Następuje dokument nr 122).

De verbo ad verbum, prout in eodem prothocollo inscriptionum continetur, parti effectuanti extradere mandavit. Ex actis capitanealibus Grabovecensibus depromptarum. Corr. Mieszkowski, lectum per Dobrzański.

Nos igitur Felix Paulus Turski — — visis et lectis literis originalibus fundationis duorum vel plurium clericorum pro ratione temporis in seminario Zamoscensi fovendorum in pergameneo scriptis, manibus illmorum Theresiae de Michowsciis Zamoyska palatinae Lublinensis et Clementis ordinati Zamoyski, Płoskieroviensis, Tarnavacensis capitanei, exrcituum S.R.M. colonelli subscriptis ac sigillis eorundem munitis, nec non transactionis authenticis supra expressis, intuitu dictae fundationis in castro Grabovecensi factis, ante omnia piissimam voluntatem et insignem pro promovendo cultu divino suprafatorum illmorum fundatorum liberalitatem plurimum collaudavimus, praefatamque fundationem sive literas fundationis cum suis respective obligationibus, nec non inscriptiones officiosas admissimus, easdemque in omnibus et singulis illarum punctis, clausulis, articulis, nexibus, ligamentis et conditionibus universis respective ad dictam fundationem duorum vel plurium clericorum approbavimus, confirmavimus, ratificavimus roburque authoritatis ordinariae et perpetuae firmitatis apposuimus, summam pecuniariam pro praefata fundatione clericorum, dictis literis fundationis expressam, libertati et immunitati ecclesiasticae adscripsimus, applicavimus, incorporavimus, invisceravimus, literasque admissionis, approbationis, confirmationis, ratificationis, adscriptionis, applicationis, incorporationis, inviscerationis ex cancellaria nostra extradi mandavimus. In quorum fidem — —. Datum die et anno, quibus supra. Felix episcopus.

Nr 123
Dekret reformacyjny dla Kolegiaty Zamojskiej.

Skierbieszów, 20 VIII 1770.

Feliks Paweł Turski, biskup chełmski po przeprowadzeniu wizytacji kolegiaty zamojskiej (29 I 1770) wydaje dekret roformacyjny, dotyczący porządku

[4] *Klemens Józef Zamoyski, zob. dokum. nr 114 przyp. 6.*

służby Bożej, odprawiania anniwersarzy, odbywania kapituł generalnych i partykularnych, nierezydowania kanoników przy kolegiacie, administracji i rewizji dóbr kolegiaty, obowiązku utrzymywania wikariuszy przez prałatów, praw patronackich kapituły, władzy kapituły i poszczególnych prałatów w stosunku do kleru i kolegiaty, archiwum i biblioteki kapitulnej, budynków kościelnych, kolegium wikariuszy i jego majątku, obowiązków wikariuszy, kleru niższego i jego precendencji w kolegiacie, szpitali, bractw kościelnych i banku pobożnego, oraz czynszów kościelnych i związanych z nimi ciężarów.

Or. *ADL A 134. Acta iudiciorum administratorialium sede vacante apiscopatus Chelmensis R.D. A. Trembiński, administratoris generalis a die 17 VI — 20 VI 1765, nec non acta iudiciaria R.D. Felicis Pauli Turski, ep. Chelm. ex annis 1765—1771 s. 499—522; tytuł:* Decretum reformationis pro ecclesia collegiata Zamoscensi sub tempus visitationis generalis illmi excelmi et rdmi Felicis Pauli Turski Dei et Apostolicae Sedis gratia ep. Chelm. — — in termino ac prorogatione visitationis generalis incidente die 29 ianuarii anno Domini 1770 Zamoscii (*Poszyt pap., współopr., przy końcu pieczęć biskupa Turskiego, wyciśnięta przez wosk i jego podpis własnoręczny).*

Kop. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 9. Decreta reformationum pro ecclesia collegiata Zamoscensi ex annis 1630—1770 s. 1—24 (Kopia współczesna).*

Post peractam ecclesiae nostrae cathedralis visitatione Deo auxiliante, feliciter Nos contulimus immediate ad visitandam hocce ecclesiam collegiatam Zamoscensem, tanquam inter ceteras dioecesis nostrae ecclesias insignem, in qua peractis iuxta pontificale solemnibus adhortationibus, processumve perlustrationis, confirmationis atque scrutiniorum nostris, ea, quae ad reformationem externam et internam necessaria conspeximus, infrascriptis articulis, in Domino declaramus et publicamus.

De neglecta e x e c u t i o n e d e c r e t o r u m reformationis.

Praeprimis decreta reformationis antiqua in hac ecclesia collegiata ignorari et quasi nulla conservari archiva, multominus exequi deprehendimus, praecipue ea de causa, quod aliquae personae iisdem decretis, si moneantur et notentur, facile eorundem decretorum supplicationem procurant, et sui non tantum salutarem visitationis effectum impediunt, verum etiam regulam certam divinorum, vitae ac regiminum sibi suisque communitatibus, capitulari, vicariali, nec non capellaniis et confraternitatibus ecclesiae innovatam et praescriptam, una cum necessaria rememoratione fundationum et obligationum nomine, gravi damno animarum anferunt et abscondunt [s. 500], totaliterque rem in pristinam resuetudinem sepeliri miseri patiuntur. Quapropter, ne et nostra visitatio videatur quasi in incertum currere et monita salutaria quasi aerem verberare, monemus arcte omnia in Domino vble capitulum Zamoscense, tanquam corpus principale cum suo perillo decano infulato regimini dictae ecclesiae expositum, quatenus sub gravi conscientiae beata et onera stricte respondendi, de damnis ac praeiudiciis, quae ex suppressione decretorum, literarum et ordinationum pastoralium quarumvis cultui divino rebusque ecclesiae spiritualibus et temporalibus iam emerserunt, vel emergere poterunt, adnimadvertat, serio contra eiusmodi suppressores eademque authoritati ordinariae, si et in quatenus capitulari non paruerint, puniendos deferant. Interea vero novos contractus ex actis actorum visitationis seu visitationum omnium antiquorum et recentiorum per suum procuratorem fieri curet, omniaque decreta praeterita nostrorum illmorum praedecessorum in unum volumen colligi et redigi impensis communibus faciat, collectaque et redacta in capitulis suis generalibus sub initio gerendorum relegi et accommodari atque exe-

cutioni debitae demandari, sive illa pro clero maiori, sive minori ecclesiae collegiatae fuerint lata. Studeant et non intermittant eo modo, prout et decreta capitularia priora relegi et examinari in posterioribus capitulis generalibus, quoad suam executionem diligenter debent. Lecta et examinata in archivo capitulari asserventur.

De ordine divinorum et mulctis.

Licet ex statutis et decretis capitularibus percepimus attendentiam generalem ad ordinem divinum residere penes vblem capitulum, iamque hunc ordinem non pridem per tabellam mediante nostra approbatione confectam et in sacristia appensam, reformatum esse et stabilitum cognovimus, quia tamen ob carentiam specialis attendentiae idem ordo saepe vacillat et invertitur, multo magis ob defectum monitionum, mulctarum et poenarum rursus violabitur. Proinde eandem ordinationem divinorum manu nostra et sigillo munitam actis capitularibus pro regula inseri, illiusque attendentiam specialem et quotidianam perilli adm. rdo Alexandro Trembiński decano infulato et capituli praesidente [1], cui etiam cura animarum specialiter incumbit, eiusque [s. 501] successoribus demandamus, praecipue ex eo, quod idem perillis decanus memor esse debet, quia non frustra principatum in ecclesia sua et capitulo teneat, nec gratis panem Christi in vinea eius edere sit constitutus, nisi saltem praepesaepius clero minori invigilat et ordinem divinorum iuxta ecclesiarum collegiatarum et ordinationem illmorum loci ordinariorum promoveat, negligentiisque suis ac totius cleri in divinis primus consulat et occurrat. Ad ipsum enim peculiari ratione spectat frequenter indagare de missarum conventualium, quotidiano cantu et earum applicatione, de horarum canonicarum et similium officiorum cursu, vel intermissione, de confessionum signanter paschalium deque sacramentorum recto usu et administratione, de vicariorum numero providendorum atque eorum muniis inculcandis, nec non de quorum numero capellanorum et presbyterorum officiis diurnis et hebdomadalibus, porro de totius cleri vita et conversatione paterne sollicitum esse ac investigare, ut sic ordo divinorum in ecclesia hac sanctius decurrat et remissio subiectorum in exequendo cultu divino arceatur. Cum tamen ex scrutiniis didicimus, ob praemissam neglectam attendentiam negligi et cultum divinum ita, ut nec tabella illa divinorum per Nos approbata caute servetur, nec ordinatio pro rdis vicariis per illmum Valentinum Wężyk praedecessorem nostrum [2] approbata, ad effectum praecipue quoad mulctas et carentias deducitur, nec decreta reformationum in aliqua notitia ipsius principalis rectoris ecclesiae ex executione permanent, totamque culpam suam idem rector retrudat in quemdam defunctum suae potestatis arcendi subiecta efficaciter et negligentiam divinorum morumque dissonantiam in ipsis corrigendi, quoad tamen pro vano praetextu spectato iure communi decanorum ex decretis reformationum anterioribus, perquam firmiter manutenere et servari quotidie facere, eundem ordinem promovendum iterum perilli decano, ultra legem communem et legem specialem erectionis praescribimus, atque clerum inferiorem totum ecclesiae collegiatae, sive in vicariis, sive in capellanis consistentem eius continuae inspectioni subordinamus et subiicimus, ut eiusdem cleri minoris, etiam non expectato capitulo generali, omni tempore et necessitate ac iustitia suadente, quoad negligentiam duntaxat divinorum et morum seu actio-

[1] *Jan Aleksander Trębiński, zob. dokum. nr 95 przyp. 1.*

[2] *Walenty Franciszek Salezy Wężyk, zob. dokum. nr 115 przyp. 1.*

num [s. 502] civilium correctionem, habeat necessariam potestatem. Eademque praemissa paterna monitione in quantum negligentes in cura animarum, in horo atque in aliis ecclesiae et capellarum officiis inobedientes, absentes, rixosos, ebriosos, luxuriosos seu alias in similibus et notoriis accusatos et criminosos pro qualitate delicti mulctis pecuniariis, recolletionibus, ieiuniis, carceribus et aliis poenis medicinalibus, corporalibus (exceptis censuris) feriat et puniat authoritate sua delegata, quam ipsi decano nunc et pro tempore existenti praesenti ordinatione nostra, salvo ad Nos recursu in excessu poene etc. gravioribus delictis loci ordinariae authoritati reservatis, concedimus et tribuimus. Quam ob rem, ut punctator negligentiarum et praesentiarum in divinis unus et alter punctator seu observator morum constituatur in capitulo generali sintque fideles et iurati demandamus. Mulctasque sive illas, quae ex decani sententia a minori clero acciderunt, sive illas, quae vel a praelatis vel canonicis intuitu omissionis divinorum in capitulo detrahentur, prout detrahi debent, pro fabrica ecclesiae et aedificiorum vicarialium convertendas esse statuimus. Quarum mulctarum taxatis siquidem iam pro collegio vicariorum est per ordinationem anno Domini 1764 factam et anno 1765 sub tempus visitationis generalis approbatam, subsecuta. Eandem taxationem per Nos authoritate nostra ordinaria una cum reliquis articulis ordinationis pro eodem collegio vicariali approbamus, et attendentiam executionis eorundem articulorum vbli capitulo Zamoscensi committimus, utque sibi similem pro collegio suo praelatorum et canonicorum, nullo excepto, carentiarum constitutionem et taxationem proportionatam in primo generali capitulo conficeret et absque respectu personarum easdem carentias capitulariter exigi et taliterque negligentias confratrum suorum in officiis divinis refrenare, ordinamus et iniungimus ita, ut nec praelati, decanus, scholasticus et custos, quoties ex turno celebrare neglexerint, neque pro ratione legitime absentiae, suae alium ex capitularibus surrogaverint, ab huiusmodi mulcta eximantur sub carentia vocis activae et passivae et in subsidium sequestri participationis, si quis praelatus vel canonicus renuerit sponte portionem suae mulctae ad massam carentiarum reponere aeque ac vicariis et capellaniis.

De anniversariis.

Tabellas anniversariorum omnium antiquorum et recentiorum, tam annexorum praebendis canonicalibus, quam separatorum fructificantium et nonfructificantium, sive communitati capitulari, sive vicariali divisim vel collatim servientium, etiam capellanis, praebendariis, altaristis quacunque fundatione [s. 503] et legata speciali compententium, ordinate cum summaria specificatione fundatoris animae, qualitatis summae, loci seu bonorum inscriptionis, temporis annui census, obligationum ac aliorum requisitorum vle capitulum in congressu generali capituli, recisis erectionibus, testamentis et inscriptionibus absque approbationibus, eorundem anniversariorum conficiat sive confici curet, atque huiusmodi tabellam pariter, prout de tabella ordinis divinorum processit, in sacristia appendendam, primo authoritati ordinariae examinandam et approbandam exponat, per suum procuratorem generalem. Quia vero ex scrutiniis consistit Nobis anniversaria quatuor pro fundatoribus ecclesiae collegiatae cessasse, item anniversarium synaxistae cuiusdam Kępulu, non obstante provenientia census suppressum esse, item alia anniversaria vel immutata esse, vel statis temporibus idque nisi prius census reddat non absolvi; hortamur ideo in Domino vble capitulum, quatenus circa expositionem conficiendae, ut supra, tabellae, plane Nos nostramque authori-

tatem informet de causis et rationibus cessationis, suppressionis vel imminutionis voluntatum ultimorum. Interes vero omnia anniversaria quaecunque ex lege fundationis et praebendarum canonicalium, aut ex testamentis approbatis et inscriptionibus, aut ex iusta stipulatione et amputatione vblis capituli incumbunt absolvenda, regulariter vindicentur, aut si nulla spes vindicationis comperta fuerit, pro reductione onerum, vel extinctione obligationum ubi de iure recurratur districte praecipimus. Cum autem anniversaria consequatur distributio, haec quatenus visa prius notula praecedentiarum per procuratorem generalem ex sententia duorum praelatorum, vel his absentibus, duorum canonicorum seniorum fideliter, salvo iure accrescendi, exequatur, statuimus ita videlicet, ut pro absentibus capitularibus partis reliquae communitati accedet, pro vicariis accrescat proportionate vicariis, pro capellaniis seu praebendariis respective aliis absentibus eiusdem classis presbyteris praesentibus distributio augeatur. Hanc deinde massam anniversariorum cum de alia capitulari Nobis non constat, quoties opus fuerit subiicimus libertati sequestrandi et exigendi, mulctas sive carentias superiori articulo de ordine divisionum debitas per vble capitulum faciendas, et in massam carentium, sive in carbona speciali sub regestro procuratoris intacte recondendas. Quod si ex hac massa plena satisfactio pro negligentia et culpa taxata alicuius haberi non posset, statuimus, ut vble capitulum [s. 504] ponat arestum super salariis, tam canonicalibus quam vicarialibus, donec negligens vel inculpatus aliquis de maiori vel minori clero, canonicus vel vicarius, messae carentium satisfaciat. Monemus eos, qui exigerint census vel salaria numerant, ut non prius numerant, nisi detractis mlctis, capellani quoque seu praebendarii similibus mediis, vel aliis civilis redigantur ad satisfaciendum pro culpis et negligentiis suis deductis. Anniversarium demum, nisi aliter fundatio velit, sub tempus capitulorum generalium celebratur.

De capitulo generali et partiali.

Graviter accepimus peragi capitula et consilia cito et perfunctorie, ac ideo personas capitulares peregrinas esse in statutis, decretis et negotiis, tam suae communitatis quam aliarum huic ecclesiae collegiatae adscriptarum et subordinatarum, comperimus. Ordinamus igitur et statuimus, ut attenta necessitate regulandorum statutorum et recapitulatione decretorum, deinde tractatione materiarum et inductione resolutionum ad acta capitulariter faciendis, tampus saltem quinque dierum capitulis generalibus concedatur, ea distinctione condita, ut per triduum detur locus negotiis mere communibus capituli et ecclesiae concludendis, biduum vero audientiis et negotiis communitatum adseiunctarum, ut sunt (vicarialia, mansionaristica, seminaristica, confraternitatum, psalteristica, musica, hospitalium, poenitentiariorum et capellanorum) tribuunt. Tractentur vero negotia cum hac regula, ut puncta antequam resolvantur, praecipue graviora anticipentur, maturae deliberationi votantium communicantur, neque aliter sessiones capitulares terminantur, nisi descriptis diligenter conclusionis per fidelem secretarium actorum et subscriptis in libro per praesidentem capitulariter actis. Quia vero in scrutiniis devenimus ad gravem perfidiam personarum nonnullorum, quod secreta capituli in odium votantium saecularibus, etiam praecipue aulae Zamoscensis serviliter prodant, Nos pro posse cupientes obviare huic fermento malitiae et praxi atque securitati consiliorum et votantium prospicere, mandamus, ut omnes et singuli praelati et canonici conclave capituli intrantes semper in accessu ipso, sive ad generale sive ad partiale capitulum convene-

rint, iuramentum super servandis secretis eiusdem consilii et capituli ad s. Evangelium renovent et iterent. Quo si autem de propalato secreto aliqua fama et suspicium oriretur, serio in sequenti capitulo proditor perquiratur omensque in consensu tacito pectore iurent [505]] nemini id propalasse, nec scire proditorem. Detectus nihilominus aliquo casu proditor tanquam periurius a voce activa et passiva a capitulo et stallo pluralitate votorum excludatur ad annum, nisi gravitas materiae suadet privationem, nam tunc cum proditore actis in consistorio nostro generali instituatur. Pariter procedendum esse in capitulo generali cum iis capitularibus, qui se praetextuose a consiliis in materia odiosa ob respectum personarum, vel timorem vanum atque scitu et consensu capituli subtrahunt, delegationes et commissa sibi negotia, aut subterfugiunt, aut sincere ac fideliter non exequunt, aut quomodolibet unionem fraternam in sortes procidunt et effectum negotiorum ecclesiasticorum per negligentiam, vel per affectationem praepediunt; decrevimus partialia idem capitula in negotiis perimentibus ecclesiae et communitatum, salva approbatione generalis capituli, peragi per residentes toties quoties opus fuerit, iustum et necessarium reputamus, modo illa in praeiudicium generalitatis non convertantur, sed in gravioribus absentes etiam extra Zamoscium per seniorem praelatum vel canonicum residentem, aut per procuratorem generalem, literis convenientur. Absentes vero cursori significanti viales solvant, sive illi avisati venerint, sive non venerint pro eodem partiali capitulo. Literae autem innotescentiales sive intimatoriae brevibus, sine specificatione materiae a convocante conficientur, subscribantur, verbi gratia: Intimatur praesens capitulum partiale omnibus et singulis praelatis et canonicis ecclesiae collegiatae Zamoscensis in negotio gravi capitulariter exponendo, pro die N. et hora N. Praesidens N. absque sigillo capitulari. Cursori ad deferendum intra, et si opus fuerint et extra Zamoscium, tradantur, subscribatque cursor a tergo, quos arivaverit, ut constet de subterfugientibus et absentibus a consiliis boni communis.

De absentia canonicis.

Reperimus in hoc actu visitationis generalis signanter tres canonicos continuo ab ecclesia et capitulis generalibus absentari, scilicet: illustres adm. rdos Iosephum Węgier [3], Thomam Karwosiecki [4] et Victorinum Pawłowski [5], ut nec ad visitationem nostram et scrutinia communia comparuerint, nec Nobis, nec vbli capitulo rationes absentiarum suarum bonis testimoniis legitimaverint. Proinde canonice eosdem praedictos canonicos monemus, quatenus obsequiis ecclesiae collegiatae et capituli non desint in futurum aut conscientiis suis tempestive [s. 506] ante processuum, quoad privationem formandorum per resignationem consulant. Praecipimus autem vbli capitulo eiusque generali procuratori procedi contra tales iuxta legem in casu non emendationis iniungimus. Licet vero canonici Karwosiecki ob debita a variis creditoribus con-

[3] *Józef Węgier ukończył kolegium jezuickie we Lwowie, filozofię i teologię w Zamościu, od r. 1735 wykładał tamże filozofię i teologię, ortografię, a następnie analogię (1736). Doktorat artium i filozofii otrzymał w 1739 r., po czym wykładał historię (1742), prawo kościelne (1746). W r. 1738 został kanonikiem zamojskim, w r. 1759 zrezygnował z profesury w Akademii Zamojskiej. Wiadomość o profesorach s. 53 n., 203 n.*

[4] *Tomasz Karwosiecki, zob. dokum. nr 109 przyp. 6.*

[5] *Wiktoryn Pawłowski, bakałarz artium i filozofii, wykładał na Akademii Zamojskiej ortografię (1749), następnie gramatykę (1750), poezję (1751), retorykę (1753), logikę (1755), prawo cywilne (1760), a następnie polskie (1762). W r. 1757 został kanonikiem zamojskim. Zmarł w 1785 r. Wiadomość o profesorach s. 59.*

tracta, Pawłowski autem ob retenta ex calculo suo procuratoriali et varia alia debita ecclesiae et civibus Zamoscensibus exsolvenda, fructus praebendarum suarum canonicalium per submissiones suas in sequestrum posuerunt et invadiaverunt, quod dolendum in hoc communitate ecclesiastica contigisse novum ac turpe cognovimus, sciant tamen aberrati se per patientiam nostram relevatos esse, dispensatos non esse debitis obsequiis ad quod Deo et ecclesiae huius praestendum iure fundationis deessent, quinimo illas diligentiori animadversioni vblis capituli subiungimus et donec Deo et ecclesiae et hominibus prompte satisfacere curaverint, pro inhabilibus ad officia et beneficia hactenus declaramus et insistendo monitioni canonice in decreto reformationis ab illmo olim Valentino Wężyk praedecessore nostro iam appositae utraque dupla monitione canonica monemus.

De revisione et administratione b o n o r u m.

Bona stabilia huic ecclesiae et capitulo servientia ex primaeva erectione pientissimi fundatoris magni olim Ioannis Zamoyscii supremii Regni cancellarii et exercituum ducis [6] libenter data comperimus, alia decanalia pro decano et vicariis decanalibus, ut sunt bona Matcze [7] cum attinentiis et bona Sułowek [8], alia pro scholastico concionatore, quatuor canonicis et quatuor vicariis canonicalibus, ut sunt bona Chmielek [9], Rakówka [10] et Zawadka [11], alia custodialia pro custode ecclesiae destinata, ut est Branewka [12]. Quia tamen revisionem horum bonorum praecipue bonorum Matcze et Sułowek stante possessione perillis moderni decani, licet ex actis capitularibus et scrutiniis didicimus assignatum fuisse, nondum extitisse effectuatam idque non culpa delegatorum ex capitulo, sed potius declinatione perillis decani, per famam publicam acsi de sylvarum desolatione inculpati, percepimus. Bona nihilominus Chmielek per perillem Melchiorem Kochnowski archidiaconum Chelmensem et custodem Zamoscensem [13] ac illustrem Valentinum Smarzyński canonicum [14] delagatos, item custodialia villa Branewka per perillem Balthasarum [s. 507] Dulewski cathedralem Chelmensem et Zamoscensem ad praesens scholasticum [15] fuisse ex mente capituli et quoad eorum statum ab aliquot annis perlustrata comperimus. Proinde statuimus ab hinc, ut saltem quolibet triennio vble capitulum revisionem praefatorum bonorum fundationalium omnium per suos delegatos exacte faciat, meliorationemque illorum vel deteriorationem describi et actis connotari sub poena compensationis damnorum ex ne-

---

[6] *Jan Zamoyski, zob. dokum. nr 1 przyp. 2.*

[7] *Matcze, zob. dokum. nr 1 przyp. 5.*

[8] *Sułówek, zob. dokum. nr 41 przyp. 20.*

[9] *Chmielek, zob. dokum. nr 6 przyp. 9.*

[10] *Rakówka, zob. dokum. nr 6 przyp. 10.*

[11] *Zawadka, zob. dokum. nr 41 przyp. 12.*

[12] *Branewka, zob. dokum. nr 6 przyp. 7.*

[13] *Melchior Jan Kochnowski, doktor filozofii i obojga praw, powołany na profesora Akademii Zamojskiej (1739), wykładał początkowo poetykę (1749), a następnie retorykę (1743), wymowę (1747—1750), prawo polskie (1751—1753), a w latach 1758—1782 prawo kościelne. Pełnił też obowiązki dziekana, kwestora, kilkakrotnie rektora i prokanclerza (1773—1784) Akademii. W r. 1745 został kanonikiem, a następnie kustoszem (1765) zamojskim i archidiakonem chełmskim (1762). Przez dłuższy czas pełnił obowiązki oficjała generalnego chełmskiego. 22 X 1775 został konsekrowany na biskupa pomocniczego w diecezji chełmskiej. Zmarł 3 IV 1788. Wiadomość o profesorach s. 55—57; St. Tworek, Kochnowski Melchior Jan. W: Pol. słow. biogr., t. 13 s. 217 n.*

[14] *Walenty Smarzyński, zob. dokum. nr 115 przyp. 2.*

[15] *Baltazar Dulewski, zob. dokum. nr 94 przyp. 1.*

glecta revisione emergentium, nom obstante renitentia vel subterfugio, curet et renitentes seu subterfugientes loci ordinario deferat. Quia vero Nobis innotuit praedicta bona deteriorationem potissimam passa esse in sylvis et aedificiis et in subditis, cum per contractus arendatorios personis saecularibus pro arbitrio possessorum dimitterentur, ideoque inhibemus iisdem praelatis et canonicis eorundem bonorum possessoribus et administratoribus, quatenus personis non ecclesiasticis ad vitanda ob iurgia haecce bona ecclesiastica numquam dimittere, nisi spectata evidenti bonorum utilitate, audeant, consensumque specialem ad contrahendum loci ordinarii et vblis capituli generalis ante omnia procurent, sub nullitate contractus et poenis contra inobedientes statutis demandamus. Quoniam tandem contentiones aliquoties exortas fuisse inter vicarios et scholasticum ac canonicos fundi Chmielek occasione administrationis bonorum et quantitatis salarii, ita ut licet iam per iustitiam illmi olim Valentini Wężyk praedecessoris nostri et complanationem partium liberam ab eodem illmo praedecessore nostro approbatam, sospitae fuerint, nihilominus et coram Nobis per eosdem vicarios ex quadam saecularium mala suggestione cum laesiva pie defuncti praedecessoris nostri et canonicorum circumscriptiones resuscitatae apparuerunt. Proinde Nos spectata primaeva erectione ecclesiae, in qua regimen praelatis et canonicis, tam in ecclesia quam in bonis eiusdem, alias capitulo non tamen vicariis praescriptum est et permutatis vel alienatis eorundem bonorum solis praelatis et non vicariis ibidem a sapientissimo fundatore prohibetur. Spectato idem inmemorabili usu continuo et praxi communi, quae est optima legis interpres, quod vicarii numquam cumulativum regimen in bonis fundationalibus cum praelatis et capitulo habuerunt, praeter salaria, quae ipsis per administratores bonorum canonicos perpetuo pendebunt, non obstante distantia [s. 508] a literis et lege erectionis donatione civili, quae praedicta bona Chmielek, neque in sustentatione scholastici et canonicorum, nec non vicariorum canonicalium in castro Lublinensi cedit et donat, siquidem donatio aequivalet patri et filio servire, non tamen aequale regimen bonorum simul utrique competere potest, atque vicarii canonicales non propter se, sed in gratiam canonicorum in choro ad labores academicos avocatorum per pientissimum fundatorem in vices chori canonicali suppllendas, indulgentia summis pontificis Clementis VIII [16] sunt superaddicti iure, merito concordatum inter partes tanquam iuri conforme et ab illmo praememorato praedecessore nostro super regimen bonorum et quantitate salarii ac residentia canonicali pro vicariis destinata, aliisque punctis in toto iterum authoritate nostra ordinaria approbamus, confirmamus perpetuumque silentium hac in parte rdis vicariis canonicalibus fundi Chmielek sub poena centum imperialium a quolibet pro fabrica ecclesiae persolvendorum imponimus, administrationem vero bonorum Chmielek iuxta possessionem eiusdem fundi, sive vbli capitulo debere, competere denuo declaramus et statuimus.

De iure et obligatione praelatorum f o v e n d i v i c a r i o s.

Iure erectionis primaevae obligari decanum ad fovendos vicarios circa ecclesiam collegiatam quinque, duos ex bonis Matcze, tres vero ex proventibus beneficii parochialis Szczebrzeszynensis [17] in subsidium decanatus incorporati comperimus. Licet autem ex statutis antiquis vblis capituli Zamoscensis de

[16] *Klemens VIII, papież, zob. dokum. nr 4 przyp. 1.*
[17] *Szczebrzeszyn, zob. dokum. nr 6 przyp. 13.*

officiis et obligationibus decani edocemur, ab initio morem fuisse quatuor tantum vicarios per decanum foveri, de quinto autem controversia loci ordinario pro tunc existenti subiecta erat, ad decidendum. Cum tempore tamen tantum duos conservatos esse a decanis demortuis informamur, modernus autem unum vicarium ab aliquot annis in eadem ecclesia conservat, propter allegatam diminutionem proventuum et avulsa bonorum decanalium, quae causa siquidem ad forum contentiosum ad instantiam rdorum vicariorum canonicalium et illmi dni haeredis ordinati, tanquam ecclesiae patroni interveniente, ab aliquot annis deducta est, tamque in distincto decreto nostro spectanda erit. Idcirco his frustraneum esset rem iterare eandem, quia tamen vicarii decanales praecipue duo, ut ex contextu erectionis collegiatae ecclesiae de alendis duobus vicariis constat, existerant ante eiusdem ecclesiae collegiatae erectionem cum praeposito sive parocho ad curam animarum in parochia Zamoscensi gerendam [s. 509], intuitu cuius grossi Pragenses inter fora civitatensia computati per fundatorem ab incolis et parochianis favore operariorum in cura animarum praescripti sunt et non praestantur ex domibus, nec ex araturis parochianorum aliquid decimatur, prout ad Nos quaerelae super hoc perlatae sunt. Proinde obligationem muneri in persona perillis decani conformiter ad anteriora decreta reformationum, specialiter contra parochianos suos, iure agendi et vindicandi declaramus. Siquidem in hoc puncto iura expressa earum Nobis (in causa praetextu vicariorum fovendorum nondum produxit, non est opportuit cives et parochianos adcitavit. Deinde scholasticum et canonicos quatuor fundi Chmielek obligatos esse ex iisdem bonis quatuor vicarios suos fovere et salariare, prout constanter ab antiquo per eosdem usque hodie circa ecclesiam eandem foventur et salariantur. Quia vero moderni vicarii quatuor in aequa lance cum decanalibus vicariis in erectione quoad ius vocationis suae ad vicariatum et conservationis positi, non contenti quod per revisionem officiorum canonicorum suorum sive praesentationem ad ordines et ecclesiam vocantur et promoveantur, non minus ac vicarii decanales vocarii et promoveri ab origine solebant et solent, sed ob aequalem in bonis Chmielek fundationem aequaliter cum suis canonicis per praesentationem promoveri ab illmo collegiatae patrono iterato cupiunt et non sine perturbatione pacis ecclesiasticae, inde pendentiam quondam et excussionem iuris canonicalis aemulantes quaerunt, nec sententia illmo olim Valentini Wężyk episcopi praedecessoris nostri super hoc iure praetenso Skierbieszoviae [18] anno 1764 circa concordatum partium ad lites dirimendas apositae acquiescunt. Nos igitur licet praerogativas omnes illmorum haeredum ordinatorum etiam hac in parte praesentationis vicariorum collegiatae parati essemus, pro qua Nobis literae donatoriae bonorum Chmielek anno 1600 in castro Lublinensi per pientissimum fundatorem factae, cum reservatione iuris patronatus ad canonicos et vicarios fundi eiusdem pro se et suis successoribus insinuatae sint, sed quoniam negotio huic etiam Nos explorato ex actis nullum ab origine fundationis statum praesentationis vicariorum ab illmis praedecessoribus ordinatis deteximus, prout praesentationes praelatorum et canonicorum eiusdem fundationis deteguntur factae ab iisdem [s. 510] illmis ordinatis patronis reperiuntur, per quod convincimur impossibile esse, ut lateret patronos ius praesentandi vicarios ex eodem fonte, ex quo fonte praesentabant praelatos et canonicos, et nihilominus dum iure suo uterentur quoad praelatos et canonicos, eodem iure

[18] *Skierbieszów, zob. dokum. nr 16 przyp. 3.*

suo quoad vicarios nunquam usi sunt, nec plurimae visitationes generales ecclesiae collegiatae in decretis suis reformationis aliquam super hoc quaerelam ab illmo patrono vel vicariis audierunt vel resolverunt. Nec insuper iudicium capituli pro promovendo ad beneficia in erectione praesentatum aliquando pro vicariatu illmis patronis dabatur, nec ab iisdem patronis requirebatur. Immo cum decanales vicariatus ex eadem erectione collegiatae debiti vacarent pariter, prout et duo vicariatus arcenses dicti hactenus vacant, illmi ordinati ad eorum praesentationem non se ingesserunt. Praeterea censemus illmos patronos ab initio erectionis et donationis bonorum cessisse iuri suo quoad viariatus conferendos et vicarios providendos favore capituli seu praelatorum et canonicorum tanquam eorum, qui suos adiutores aptos et idoneos cum utilitate ecclesiae quaerere, probare et salariare debent. Ac stante pro praelatis et canonicis usu immemorabili atque alteris saeculi praescriptione iudicamus illmum praedecessorem nostrum supramemoratum bono iure eosdem praelatos et canonicos fundi Chmielek circa possessionem conservasse, quos etiam et Nos, attenta maiori ecclesiae utilitate, pace et cleri minoris necessaria subordinatione, conservamus, confisi in Deo ac pietate illmi dni moderni haeredis ordinati palatini Podoliae, quod hanc onerosam in conscientia vicariorum ad curam animarum et chorum vocationem et collationem non effectabit, sed ecclesiam collegiatam suam, qua etiam iure communis non excluditur a simili vicariorum suorum provisione in paritate cum aliis collegiatis more suorum praedecessorum relinquet, dummodo decanus, scholasticus et canonici non deficiant in obligatione providendi in tempore ecclesiae et choro idoneos pro se vicarios.

De praesentandis ex iudicio capituli.

Perspeximus etiam vble capitulum habere ius et obligationem ex erectione ecclesiae collegiatae ferendi iudicii pro subiectis ad praesentationem illmorum dnorum haeredum ordinatorum promovendis ad beneficia eiusdem collegiatae et alia curata intra dominium ordinationis Zamoscianae sita viris academicis, nec non vicariis affecta. Quod ius intelleximus [s. 511] illmum perspicacissimum fundatorem reliquisse ad avertendum damnum ecclesiae et animarum, ne alias minus digni praesentarentur, seu alias alia de causa vocarentur, secus si negligentia in praesentando intervenisset, ut episcopus Chelmensis iudicio capituli delecto viro sacerdotium conferret. Cum autem dioecesim nostram beneficium Mokrolipense [19] curatum cum damno animarum vacet et legitimo caret ecclesia pastore, proinde monemus vble capitulum, ut ad regendam illam desolatam et orbatam ecclesiam proponat iudicio suo subiectum ad praesentandum illmo dno patrono necessitatique et paupertatem illius beneficii sibi affecti officialiter exponat. Deinde ex actis capitularibus didicimus iterari et variari iudicia in deterius. Siquidem illustrem canonicum Wagner [20], non obstante incompatibilitate eius canonicatus inter candidatos ad beneficium curatum fuisse in capitulo computatum et relictis emeritis viribus promotum, cui promotus retentionem et dispensationem super incompatibilitate sua elabente iam anno coram Nobis non producit nec comparet. Idcirco vblem capitulum in Domino adhortamur, ut postposito omni affectuatione in iudiciis fe-

[19] *Mokrelipie, zob. dokum. nr 76 przyp. 4.*

[20] *Maciej Franciszek Wagner, doktor filozofii i obojga praw (1784), początkowo pracował w kolonii akademickiej w Ołyce (1757) a następnie wykładał w Zamościu poetykę (1761), logikę (1763), fizykę (1765), prawo polskie (1769). Kanonikiem zamojskim został w r. 1765. Zmarł 31 III 1800. Wiadomość o profesorach s. 62.*

rendis diligenter sit, maturitatemque et iustitiam servet, alias culpa in praesentando in suam communitatem redundat. Interea illustrem canonicum Wagner, licet hactenus patienter in beneficio curato toleravimus, monemus eundem, quod si in determinis adhuc trium mensium ab actu publicationis decreti praesentis dispensationem Sedis Apostolicae non produxerit, ecclesiam seu beneficium ab initio ipso iure vacans iam ex nunc pro vacanti declaremus, et alteri ex delectione per iudicium capituli viro supplendo negligentiam in erroris correctione, vigore ipsius erectionis, conferemus, nisi canonicatui suo renuntiare noluerit.

De a u t h o r i t a t e capituli et u n i f o r m i t a t e in ecclesia.

Intelleximus deinceps minorem clerum levipendere monita maiorum seu capituli et tam personas capitulares in choro et conclavi capitulari difformi habitu absque reverentia loci et connexus apparere, quam alios minores de clero familiariter ad praelatos et canonicos ipsumque capitulum accedere et aliquando contendere. Quod autem familiarius est per ecclesiam, stalla et confesionalia in saecularibus paliis, vulpineis, lupinis, ursinis, pileisque paribus saepe saepius consedere et reverentiam domus Dei atque eius praepositorum minus habere. Hortamur igitur imprimis perillem decanum, a cuius inspectione proxima haec omnia pendet, quatenus maioritatis et obedientiae iure exacte sustineat et decentiam [s. 512] cleri in ecclesia inculcat uniformitatemque habitus, a sacris canonibus praescriptam, praecipiat et contra spiritus huius saeculi spiritu apostolico agat, ut in capite suo sentiant membra residere authoritatem Christi. Tanto magis membra cum capite unita et in capitulum adunata eidem monitioni nostrae, uti parcant volumus, et ad vitandam vilipensionem praelati et canonici graviter se tanquam exemplaria minoris cleri ubique gerant. Maiores minoribus iuxta monita dantes, fraternae charitatis non oblivis-cantur. Contemptores autem personarum et monitorum capitularium in faciem capitulariter aeque cum his, qui decretorum capitularium contemptores et non executores deprehendantur. Uniformitas autem habitus choralis, canonicalis et clericalis in ecclesia, stalla, processionibus iuxta temporum stationes servetur, nullusque capitularium in stallo ecclesiae vel capituli sub tempus devotionis aut consilii non superpelliciatus audeat consedere, nec mantolletorum usu per loca et domos saecularium aut in deambulationibus suburbanis abutantur, scientes, quod ea quae ad chorum serviunt ad forum non expediunt. Signanter vero animadversio capitularis fiat in eos, qui in stallis et confessionalibus contra reverentiam loci et sacramentorum atque officiorum divinorum paliis pelliceis superpelliceum suum et pallis saecularibus viatoriis, capita sua cooperire in hieme praesumant, et sive illi canonici sive vicarii et capellani fuerint mulctis condignis arceantur.

De a r c h i v o capituli.

Satis mirari non possumus disordinem et negligentiam, quod vble capitulum procuratorem generalem canonicum habeat, nullum autem locum actorum et munimentorum secure conservandorum teneat, bibliothecamque ipsam libris rotalibus olim refertam direptioni et corruptioni exponat. Proinde statuimus, quatenus destinato loco intra ecclesiam securo pro archivo, omnia iura fundationalia ecclesiae et praebendarum quarumvis, documenta originalia et authentica vble capitulum de manibus particularium personarum recipiat et mediante iuramento fidelem comportationem eorundem iurium, actorum et decretorum iniungat, summarium receptorum et comportatorum confici faciat, atque constituto speciali et iurato ex capitularibus archivii et actorum custode simul-

que bibliothecario, eadem iura diligentius, edoctumque quanta damna in iuribus per incendium antiquis domorum haec ecclesia passa est [s. 513], securis inter muros sub clavibus asservari, procuratoresque generales ad ordinate tenendum archivum et regestrandum compelli curet, ordinamus. Bibliothecamque sacram restabiliri et integre conservari, aut si inutilis videatur et locus illi aptior daretur, Bibliothecae Academicae sub regestro, salva communicatione librorum ad usus ecclesiae uniri praecipimus, in eo autem loco, ubi nunc libri asservantur, seu capella armaria pro archivo iurium provideantur.

De fabrica ecclesiae et aedificiorum.

Non minus admirati sumus fabricam ecclesiae huius collegiatae ab initio fundationis non esse completam, locum enim distinctum sacristiae nullum et turrim pro campanili ab aliquot annis captam huc usque non consummatam cum damno, dedecore habet, et ea, quae pro campanis duplex contignatio murorum a fundamentis elevata conspicitur, subsecuta esse ex summa quandam capituli sex millium a quodam saeculari benefactore donata, nec non ex retentis variis ecclesiae censibus in thesauro ordinationis, continuata esse dignoscitur, prout et nonnulla tectorum ipsius ecclesiae atque substitutae ecclesiae restauratis ex iisdem censibus variorum ecclesiasticorum per gratiam illmi dni Ioannis Zamoyski [21] olim tutoris, nunc haeredis ordinati in rem fabricae restitutis, subsecuta esse, per deputatum quondam gnosum Kawe arcensem architectum ex regestris colligitur, nec non quondam pars eorundem retentionum censuum in ampliationem ac restaurationem domus muratae originaliter canonicalis fundi Chmielek, nunc etiam vicarialis conversa esse deducitur. Nos igitur animadvertentes, quod complementum fabricae ecclesiasticae multa desideratur nullaque massa et fundus certus pro continuatione et conservatione eiusque fabricae aliarumque fabricarum in capitulo reperitur, multa spe in Domino confisi et in beneficentia illmi dni ordinati patroni, quod dum per suam pietatem aliis ecclesiis benefacere non cessat, etiam huic matrici ecclesiarum Zamoscensium per suam iustitiam manum suam liberalem porrigat et ea, quae ad complementum materialis fundationis desiderant, pro gloria sui nominis fundatricii suorumque praedecessorum perficiat. Obsecramus vble capitulum et hortamur in Domino, ut non desinunt deprecari Maiestatem divinam pro conservatione longaeva illmi sui patroni modrni eiusque lectissima conserte et familia domus, nec simul erubescant frequenter frequentius pulsare ad officium, eius gratia et sepulchra maiorum suorum eiusque fabricae consummationem accelerare dignetur. Quod tanto firmius speramus, quanto certo certius scimus, qui etiam [s. 514] ad fabricam hospitalis pauperum circa ecclesiam collegiatam ac certis summis retentis apud praepositum hospitalarem atque decreto officii nostri generalis liquidatis et assignatis inchoatam. Denique fidem illmus dnus patronus et fundator respexit consummationemque eiusque fabricae hospitalaris ex thesauro suo fieri ordinavit. Cui etiam patrono Nos ipsi nomine pauperum gratias facimus et benedictiones coelestes apprecamur.

Quod autem summum istius ecclesiae dedecus observavimus ex defectu fabricae et servatoris, hoc est quia omnia supellex lignea et varia utensilia reponantur intra ecclesiam sub choro, cum variis asseribus et arcis. Percepimus vero, quod antiquitus prope caemeterium erat remissorium seu receptaculum constructum pro his rebus asservandis et recondendis, sed hoc perillis

[21] *Jan Jakub Zamoyski, zob. dokum. nr 122 przyp. 9.*

modernus decanus ampliando sua aedificia disiicere et tollere cum aliis mansionariorum domunculis fecit. Quocirco mandamus perilli moderno decano Alexandro Trembiński, quatenus aliud aedificium pro reponendis his utensilibus ecclesiae necessariis per iustitiam construi et restitui curet, vel sub moderno campanili murato, ad excludendas etiam ibidem faeditates, cameras claudi ac intra eas repositorium fieri faciat. Licet autem vlbe capitulum ex dispositione arcensi plures census ecclesiasticos ad rem fabricae convertit, sciat tamen id absque authoritate loci ordinarii illegitime factum esse, similiaque in futurum sub poenis gravibus vitet et de praeteritis perquirat, num aliquae missae et obligationes, stante retentione censuum, non fuerunt intermissae, nam has suppleri tanquam suffragia animarum non obstante conversione peculii pro fabrica debere, declaramus. Praecipue autem suppleat ex super existentibus retentis apud illustrem Victorinum Pawłowski canonicum Zamoscensem, quod autem a supplemento missarum supersit, pro apparatu sacristiae ad communem cleri et sacrificiorum usum convertatur.

Quantum ad fabricam domus vicarialis.

Ex domo canonicali fundi Chmielek conversa vble capitulum iuxta recessus et decreta in actis capituli eandem fabricam et domum ne pessumdetur curet et introspectionem, ut decet, cum perilli dno decano, tam eiusdem domus quam inhabitantium communem atque diligentem habeat, per id tamen concordata et obligationes inter illustres canonicos et vicarios fundi Chmielecensis minime volumus irritari, sed salva esse debere et non obstante, quod regimini et inspectioni vblis capituli haecce domus subiecta sit declaramus. Quando enim haec domus [s. 515] communi habitationi vicariorum non tantum canonicalium, sed etiam decanalium ad stabiliendam praecipue mensam communem praesignata et destinata sit, iustum est, ut vble capitulum canonicorum cum perilli decano huic collegii vicariali praesit, sicut in ecclesia praeest, habeat attendentiam super integritate et honestate tam residentiarum quam personarum. Quia vero favore istius fabricae restaurandae illustres canonici Chmielecenses contribuerunt et ad mensam communem aperiendam denuo ex sortibus suis contribuent, restat ut perillis decanus intuitu suorum vicariorum fovendorum et pro iustitia et pro pietate favore istiusmet fabricae stabiliendae et conservandae exemplo aliorum ac abundantius contribuat, quod absque nostro compulsu illustrem futurum in Domino speramus. Ut autem dispositionibus et quaerelis de conservatione fabricae huius collegii, ut sunt fundamenta, parietes tuta restauranda vel reaedificanda a providentia vblis capituli seu praelatorum et canonicorum pendeat, pro qua canon aliquis seu census pro conductione cubiculorum seu mansionculorum a personis ecclesiasticis tantum locandis, quae collegium vicarium Chmielecensium non intrant, constituatur et exigat cum mulctis simul conservetur, ac pro fabrica convertentur, quos usque maior pondus per Dei providentiam et benefactorum liberalitatem accesserit, minor autem fabrica, ut est fenestrarum, forium, formacum, caminorum, claustrorum et id genus destructis, atque culpa inhabitantium deterioritatis a cura et reparatione uniuscuiusque vicarii possidentis omnino dependeat, ut sic integritati et munditiei domus prospiciatur, immo ab inhabitantium cura pondeat nivium ex tectis deiectis, ut canalium vulgo rynwy expurgatio, per negligentiam enim inhabitantium oculis nostris vidimus, a quas nivium per canales et tecta penetrasse ad mansiunculas vicariales et cum damno fabricae atque sanitati humanae pavimenta superiora et inferiora corrupisse. Qua deinde accepimus culpam esse architecti in murorum principalium et tectorum

penultima reaedificatione multosque defectus et scissuras grandes apparere. Ideoque vble capitulum hortamur, ut cum successoribus gnosi Kawe demortui architecti ceptum negotium ratione calculi et damnorum eiusdem fabricae prosequi et perficere non intermittat. Regestraque omnia perceptarum et expensarum pro fabrica ecclesiae et eadem domo nec non pro campanili facturum recipi in archivo conservari et authoritati nostrae ordinariae [s. 516] ad iustificandum reproduci indilate curet, demandamus. Quod etiam et de fabrica hospitalis perceptis atque expensis serio praecustodimus et procuratores fabricarum sive ordinarios sive surrogatos praemonemus.

De reliquis aedificiis ecclesiasticorum.

Reperimus etiam superextare antiqua aedificia in sanctuario ecclesiae inter domos ac aedificia perillis decani, nec non custodis consistentia. Unum quod ab adm. rdo seniore vicariorum et praebendario Ssmae Trinitatis, alterum quod olim a Prochniewicz custode [22] ecclesiae tenebatur et possidebatur, hactenus ob antiquitatem et non conservationem proximae ultimae ruinae subiecta et summo periculo incendiis exposita, in quibus personae saeculares partim ministerio ecclesiae servientes, partim extraneae pauperes collocantur. Nulli autem curam reaedificationis et conservationis eorundem aedificiorum inesse, sed minorem clerum ex affundatis et ministros ecclesiae alios conquaeri audivimus, quod non habeant ubi caput reclinent. Quoniam igitur vble capitulum varias affundationes ab anitquo ad ecclesiam admissit, nec tamen susceptionem affundationum curet et providit, de collocando clero affundato et aedificiorum conservatione, statuimus quatenus culpam suam ferat et a procuratione harum domorum se non subtrahat, attendatque affundatis, ut domos sibi ad habitandum sanctuario concessas conservet, et ultimae desolationi non relinquat, alies de proprio supplere debet, ob ipsa iura patronatus. Quod etiam de aedificiis praepositurae s. Nicolai ac mansionariorum intelligendum esse, tum de praesidentia residentiarum poenitentiariis vel cantoribus, synaxistis et musicis censendum esse iudicamus. Quia vero pro reparatione domunculae adm. rdi senioris vicariorum certa summa decreto officii nostri generalis contra adm. rdum Antoniewicz [23] desolatorem eiusdem domunculae adiudicata est, vble capitulum attendat, ut haec portio pro eadem reparatione per adm. rdum modernum seniorem convertetur, quod etiam adm. rdus SS. Trinitatis promotor et praebendarius pro parte sibi respective in hoc aedificio servienti fieri curet ordinamus. Nihilominus si adm. rdus senior modernus, quod congruum est, inter communitatem collegii vicarialis collocari voluerit, non secus collocetur, nec alias, nisi soluto canone pro mansioncula et pro mensa communi aequaliter contribuat, quod idem de aliis affundatis, sive praeposito s. Nicolai, sive praebendario SS. Trinitatis, sive aliis ecclesiasticis viris cavemus, ut nisi soluto canone et ad mensam communem contributione atque frequentia collocentur, ne alias culinae et loci aut familia diversa et difformis introducatur, sed domus illa collegii [s. 517] vicarialis uniformis sit. Et si qui collocari in ea voluerit ab uno procuratore et communi domus atque praefecto dependeant. Domunculae autem illae ligneae eo casu pro aliis ministris ecclesiae disponantur. Praepositus tamen s. Nicolai memor sit, quod in domo man-

[22] *Maciej Prochniewicz, doktor filozofii, profesor analogii (1659), kusztosz zamojski. Zmarł w r. 1664. Wiadomość o profesorach s. 42, 148.*

[23] *Ks. Antoniewicz, profesor kolonii akademickiej w Ołyce (przed 1753), odwołany przez kapitułę do Zamościa, wykładał tu filozofię i był seniorem kolegium wikariuszy. Wiadomość o profesorach s. 60, 232.*

sionariorum tanquam suae communitatis praefectus manere de congruo debeat, suisque mansionariis procurandis invigilare.

De communitate et massa vicariorum.

Quo ab initio desiderabatur, hoc per gratiam Dei ad praesens optima voluntate rdorum praelatorum et canonicorum pendentim ad effectum deduci, videlicet stabilimentum communitatis et victus communis rdorum vicariorum huius Insignis Ecclesiae Collegiatae conspicimus et gaudemus. Ad firmandam huiusmodi ecclesiasticorum communitatem et mensam praeter ea, quae superius de reparatione et aedificiis disposuimus, in Domino statuimus et vbli capitulo signanter autem perilli dno decano infulato exequendum demandamus:

1° Quatenus per delegatum ex capitulo status praesens materialis domus reaedificatae et restaurandae quoad omnes partes superiores et inferiores cum numero stationum et inventario clausurarum quorumvis, nec non utensilium communium exacte describatur. Cuius exemplar unum sit penes communitatem vicariorum, alterum penes capitulum asservatur.

2° Leges huius communitatis respective quoad ordinem massae praescribantur et approbationi nostrae subiiciantur.

3° Procurator massae communis distinctus a procuratore censuum et collectore avidentium constituatur et ad placitum seu vota communitatis saltem semel in anno eligatur, aut reeligatur praevioque calculo de perceptis et expensis mensae per communitatem in regestris quietatur.

4° Nulli cohabitatores, nisi qui pacifici essent et commensales esse et eisdem legibus parere vellent, intra domum admittantur, sexus autem muliebris prorsus excludatur, unaque muliere circiter sexagenaria et uno famulo ad ligna secanda pro foro conduci, ad aliaque communia obsequia custodiae domus opportuno seu uno coquo et uno custode famulo sint contenti.

5° Absentes a mensa sine causa et scitu procuratoris, excepta vera infirmitate, nihil participent, sed portio accrescat praesentibus vel pauperibus.

6° Pueros nullos in mensa communi teneant, praeter unum communem dispensatorem, qui etiam mensae fercula deferet et obsequia mensae praestabit.

7° Omnes de salariis suis vicarii 200 flor. per annum ad manus procuratoris mensae tempestive per quartualia enumerant, unde vicarii [s. 518] decanales saltem ad 400 flor. pro victu et amictu per perilles decanos salariantur cavemus; quidquid autem circa calculum boni procuratoris supersit communibus, id vel aequaliter inter omnes commensales restituatur, vel pro refectione utensilium refectorii et culinae convertantur.

8° Ordo consessus iuxta antiquitatem sacerdotii et stalli in choro ad mensam servetur, salva tamen rdi senioris, qui aliter vicedecanus dicitur, in quantum ad mensam contribuet praecedentia immo et decanalium vicariorum supra canonicales, si aequaliter ad omnia in ratione onerum et expensarum domus, cum suo perilli decano et patrono concurrent praelatione, et salva civilitate ad alios commensales per communitatem pro distintione personarum conservanda.

9° Benedictio et gratiarum actio mensae communis fiat et lectio sacra, spatio primi et secundi ferculi in refectorio per turnum adhibeatur, neoaccedentibus tamen vicariis hoc munus per unum mensem continuo incumbat.

10° Ordinatio eiusdem communitatis quoad alia iuxta decretum illmi praedecessoris nostri eiusque pro tunc delegati sub anno 1764 et 1765 descripta et facta integre observetur et reasumatur perpetuo volumus et remandamus,

mulctaque contra nolentes parere legibus mensae communis adiiciantur iniungimus.

De obligationibus rdorum vicariorum in ecclesia.

Informati insuper sumus sub tempus huius visitationis generalis rdos vicarios deficere in suis obligationibus mutui auxilii quoad curam animarum et divina officia. Proinde Nos defectu non debere perillem dnum decanum pati, sed eos in vicariis subito corrigere et sanare pro cura sua animarum directiva debet pronuntiamus. Si autem sunt defectus, quia dum unus currens ex turno abiit ad infirmum, eo absente alii vicarii ad alios plures infirmos vocati obligationem incurrentem retrudunt, disputant et retardant et faciunt pariter, dum uno vel plures sponsi ad confessionem accedere volunt, reliqui vicarii eos ad currentem et occupatum vicarium remittunt et angustiant et sic in aliis accidere audimus. Volumus igitur, ut a perilli decano et vicariis, ut dum currens, in actuali cursu administrationis vicarius vicecurrentiam suppleat in promptu ex ordine, ut si ultimus fuerit currens, vel vicecurrens, primus in ordine vicariorum senior sive alius liber pro tunc [s. 519] vicarius sequens vicecurrentiam sive vicecurrentias sustineat et sic deinceps servetur, nolentesque mulctis et poenis compellantur. Quod attinet ad chorum et reliqua, pro quibus pulsus anticipatione specialiter pro matutino saltem quadrante ante horam inchoationis praemitti debet et pro vesperis duae candelae minores accendantur. Praecipue dum hebdomadarius vicarius intonat et cantat cum cantore more parochiali vesperas superpelliceatus non in scamnis ecclesiae, sed in stallis presbyterii vicarialibus, prout intonationem in medio gradus chori ante altare faciendum sedeat, ac in eodem medio orationes decantet et perseveret ad finem completorii. Omnes etiam vicarii in solemnibus vesperis et horis canonicis, praesentibus praelatis vel absentibus, ad pulpitum cum versibus et responsoriis decantandis vel praecinendis et inchoandis more ecclesiarum collegiatarum accedere non erubescant; ex turno et obligatione hebdomadarius ex vicariis descendat ex stallo suo et in medio infra gradum chori cantet verbi gratia „iube Domine benedicere", „in manus tuas Domine" et similia, taliterque reverentiam et recumbentiam super stallis suis usitabunt. Dum autem praelati et canonici sub tempus horarum canonicorum die praecipue festo et dominicis reperiuntur, tunc et hi superpelliceati sive rocchettati in stallo non erubescant praecurrere antiphonam, adhibita stola, et orationem decantere iuvareque chorum. Hora autem canonica finita aut matutino, dum spatium temporis notabile intercedit, non descedatur ex choro, nisi „Sacrosanctae" dicto iuxta rubricas et in his allique caeremoniis sacris regentes seminarii et ladudabiles usus maiorum ecclesiarum consulatur et non vilipendantur. Caeroferii quoque thuriferarii, capparii, dalmatiatae iuxta ritum adhibeantur, nec ab his officiis rdi vicarii se subtrahant cum seminaristis, aut in solos seminaristas hanc obligationem retundant monemus et perilli dno decano, sive residenti cuipiam canonico seniori hanc regularitatem chori et divinorum iuxta superius dicta attendentiam, punctatori etiam in ordine mulcta significandam committimus et inculcamus.

De praecedentia in choro minori et obligationibus.

[s. 520] Conquesti sunt adm. rdi praepositus s. Nicolai et promotor SS. Trinitatis, quod non praeferantur in stallo et processionibus iuxta morem antiquum, vel saltem ipse ordo praecedentiae contra decreta disputatur. Proinde Nos sopiendo controversias eundem praepositum s. Nicolai, insistendo decreto

illmi Iosephi Szembek praedecessoris nostri [24], in praecedentia super praepositum hospitalium conservamus, id tamen iuvat, ut communitatem mansionariorum ex qua ipsi praerogativa haec exurgit praelationis re ipsa foveat, prout at praepositus hospitalarius communitatem pauperum curare et fovere tenetur, ne eorum tituli cum decessu communitatum decidant. Post hoc vero praepositus s. Nicolai et hospitalium locum teneat. Senior vicariorum et vicarii omnes tanquam curam animarum gerentes decanales et canonicales iuxta vocationem et antiquitatem respectivam sacerdotii sese consequantur. Deinde capellani seu promotores SS. Rosarii, SS. Trinitatis et capellanus literatorum atque poenitentiarius simplex subsequantur, demum mansionarii locum tenebunt cum reliquis altaristis ante clericos seminaristas, tandem seminaristae ante crucem in processionibus locum semper habeant. Candelis tamen de minori choro presbyterii nisi in funebri processione utantur, quas solis praelatis et canonicis deferre coram Sanctissimo fuit in usu et esse debet. Hunc ipsum ordinem in stallis sacerdotum esse et sub tempus thurificationum praescribimus, eo distincto, quod cum vicarii ex officio suo cantum in choro sustineant et praecentores agant, illi sub tempus horarum canonicarum et vesperarum proprius altari stalla cum suo rdo seniore teneant, a dextris et sinistris usque ad intermedia ostia stallorum canonicalium. Deinde vero presbyteri ad chorum non obligati, sed tantum ad assistendum divinis processionibus, vesperis, thurificationibus, aspersionibus ac reliqua stalla ordine occupant, ita ut incipiendo ab ostiis intermediis stallorum et chori praepositus s. Nicolai tenet dexteram et alter hospitalaris sinistram, deinde promotores, capellani, poenitentiarii, altaristae simplices et mansionarii per ordinem, ut in processione sedeant. Pro seminaristis vero, si deficerent stalla, scamma simplicia seorsiva praeparentur ad finem stallorum [s. 521], non tempore officii decantandi et anniversariorum, collocanda. Quod si quis choro inferiori ob absignatam arrogantiam subterfugeret ordinem praescriptum in processionibus et stallis et sese absentaret ab assistentia divinorum et stallo, duplici (per punctatorem notatus) mulcta in capitulo feriatur, decernimus et ab anniversariorum emolumentis removeatur. Id enim de affundato clero atque capellanis agendum erit vbli capitulo, praecipue perilli dno decano rectori ecclesiae et vicariorum speciali, si approbationes curare neglexerint et adiuvare ecclesiam in confessionibus audiendis contempserint.

De hospitalibus et confraternitatibus.

Innotuimus quod per adm. rdum Bodakowski praepositum hospitalarem status ecclesiae hospitalaris et aedificiorum in materialibus sit neglectus et ipse legata fundique varii per eius senectutem et imbecillitatem animi avelluntur non vindicantur. Proinde monemus ipsum toties et ab illmis praedecessoribus nostris monitum, quatenus aut renuntiat huic beneficio, aut coadiutorem suae imbecillitati ex necessitate ab officio nostro generali super additum in regimine huius praepositurae suae hospitalaris et vindicatione non impediat, immo notitiam negotiorum et iura necessaria communicet ipsi et sub poena privationis atque compensationis damnorum concredat ipsique pro viribus cumulative agat, et calculationem de perceptis atque expensis vbli capitulo iuxta praxim antiquam facere cum adiutore sibi dedito non subterfugiat, distincte praecipimus. Praecipimus autem et aliis promotoribus, capellanis et provisoribus capellarum, ut a rationibus dandis de perceptis et expensis dele-

[24] *Józef Eustachy Szembek, zob. dokum. nr 105 przyp. 33.*

gatis capitularibus iuxta morem antiquum non subterfugiant, et ea, quae bonum ordinem et integritatem hanc collegiatam minime declinent, omnes enim, qui recte agunt, non fugiunt lumen aspicientium, sed vadunt in lumen, ut videant opera [s. 522] eorum bona. Nullus autem in vinea censetur operarius fidelis, qui subordinari recusat patrifamilias vineae et domus Dei, praecipue vero ubi agitur de legatis et accessione vel amissione eorum, de sepulchrorum ecclesiae provenientiis et carbonis ab horum rationibus nullus promotor, capellanus et provisor sit liber in ecclesia volumus et ordinamus.

De monte pietatis.

Didicimus etiam ex actis scriptis vblis capituli curam montis pietatis extitisse ex mente pientissimi olim magni Ioannis Zamoyski fundatoris penes decanum et scholasticum praelatos spirituales ecclesiae collegiatae, ad praesens vero cura haec et administratio translata est ad saeculares personas civitatis Zamoscensis, ex qua translatione et rationes dandae loci ordinariis primis iure communi montium pietatis et miserabilium personarum protectoribus. Iam sunt quaedam privata authoritate subtractae, sed quod maximum iniustitiae peccatum cognovimus et ex perspectione iurium huius montis pietatis observavimus, quod sensus seu emolumentum a summa capitali proveniens pro alendis pauperibus, studiosis, civitatensibus et nobilibus destinatum in limine fundationis, hodie convertatur pro incolis et artificibus civitatis Zamoscensis, qui sola capitalis summae participatione et negotiatione illius gaudere et dotari iuxta praescriptum eiusdem fundatoris debent. Proinde Nos pro authoritate nostra pastorali hanc iniustitiam de conscientiis ovium mearum avertere volentes, declaramus incolas Zamoscenses et cives solos nulliter fuisse constitutos (exclusis spiritualibus) administratores eius montis pietatis, nulliterque fructus summae eiusdem montis studiosis pauperibus subtraxisse et subtrahere. Ideoque coram Deo eius fundatione ecclesiastica ad restitutionem administrationis et fructuum perceptorum (salva pro ipsis summa capitali ad negotiandum) in Domino, eosdem tanquam intrusos provisores teneri premonemus, praemonitos esse volumus.

De summis ecclesiae et censibus ac oneribus.

Informati sumus de negligentia procuratorum, quod summa octo millium flor. Polon. haeres super bonis Ulanow [25] pro cera et necessitatibus ecclesiae, tum alia summa octo millium super generalitatem iudaeorum palatinatus Wolhiniae haerens pro capella musica tam alia summa pro anniversario Pawołowiciano ac aliis obligationibus super synagoga Zamoscensi et aliis intra ordinationem Zamoscensem sitis, una cum censibus retentis non repetuntur, nec iure vindicantur. Mandmus igitur vbli capitulo, ut et negligentiam sui procuratoris sive procuratorum efficaciter corrigat et media ad vindicandum opportuna adhibeat et provideat. Quia vero praepositus s. Nicolai et promotor SS. Trinitatis conquaerunt de oneribus et obligationibus missarum, ac quod census summarum fundationis eorum non correspondeant oneribus iisdem; proinde in ordine ad obtinendum reductionem missarum et onerum debere adscitari fundatores vel successores eorum et patronos, num vellent augere vel acquiescere desideratae reductioni, declaramus, cum nisi ea conditione facultatibus Sedis Apostolicae uti possumus.

In quarum fidem — —. Actum et publicatum Skierbieszoviae die 20 mensis augusti anno Domini 1770. Felix episcopus [26].

[25] *Ulanów, miasteczko, pow. Nisko, wojew. rzeszowskie.*

[26] *Feliks Paweł Turski, zob. dokum. nr 123 przyp. 1.*

Nr 124

Dekret redukujący obowiązki mszy fundacyjnych.

Krasnystaw, 12 XI 1770.

Feliks Paweł Turski, biskup chełmski, na prośbę kleru kolegiaty zamojskiej, w oparciu o pełnomocnictwa pap. Klemensa XIV, dokonuje redukcji obowiązków mszy fundacyjnych. Redukcja ta dotyczy mszy fundacyjnych kaplicy św. Mikołaja, prepozytury szpitalnej, prebendy Trójcy Przenajśw., kanonii fundii Muszyński, kapelanii św. Jana Kantego, kapelanii młodzieży akademickiej, kolegium wikariuszy przy kolegiacie, kanonii fundi Kłopocki, kanonii fundi Rutowski, prebendy penitencjarzy, kapelanii bractwa literackiego, kanonii fundi Brzeski — Nietyxa.

Or. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 172. Reductio missarum 1770—1800 s. 45—75 (Poszyt pap., k. 15, 1 nie zap., 34×20,5 cm, przy końcu pieczęć biskupa Turskiego, wyciśnięta przez wosk i jego własnoręczny podpis); tytuł oryginału:* Decretum.
Kop. **1.** *ADL A nr 135. Acta iudiciaria R.D. Melchioris Ioannis Kochnowski, archidiaconi cathedralis Chelmensis ex annis 1765, nec non acta officii generalis Chelmensis ex annis 1764—1767 s. 356—380; tytuł wpisu:* Decretum reductionis et unionis onerum et missarum praebendas ecclesiae collegiatae Zamoscensis afficientium *(Włg or. wpis 12 X 1775);* **2.** *Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2387/I. Zbiór dokumentów z XVI—XVIII w. k. 319—360.*

Felix Paulus Turski [1] — —. Ad sollicitas et diuturnas preces cleri ecclesiae nostrae collegiatae Zamoscensis praeangustia conscientiam principaliter agentis, praemissis edictis et adcitationibus dnorum fundatorum, collatorum et successorum debite executis, in termino hodierno legitime adveniente, adhibita etiam opera vicarii nostri officialis generalis, in contumaciam quorumvis citatorum et non comparentium, iuxta datam declarationem nostram in decreto reformationis ecclesiae eiusdem anno praesenti factam, authoritate apostolica sub datum Romae die 16 septembris anno 1769 specialiter Nobis a Sacra Congregatione Concilii impertita, deinde a Ssmo domino nostro Clemente XIV papa feliciter moderno [2] die 1 maii anno currenti 1770 benigne, quoad facultates ampliata et concessa, ad discussionem iurium, donationum, onerum et obligationum praebendas in praefata ecclesia collegiata post primitivam eius affundatas et adiectas respicientium, accedendum esse duximus, prout perpensis iudicialiter causis et rationibus, accedimus et reductionem infrascriptam in Dei nomine de consilio etiam iuris peritorum praeferimus et publicamus.

[s. 46] Capella s. N i c o l a i.

Comparens personaliter adm. rdus Iosephus Dunczewski praepositus capelae s. Nicolai et communitatis mansionariorum [3] eiusdem capellae et alterius s. Andreae Apostoli in ecclesiae collegiata affundatae, reproducta citatione literali in ordine ad reductionem servienti, exposuit iudicialiter quomodo praebenda quatuor mansionariorum cum suis obligationibus in una et altera capella vacent ob gravia onera missarum et officii de Beata choraliter decantandarum et decantandi in fundatione praescriptarum et praescripti, quibus

[1] *Feliks Paweł Turski, zob. dokum. nr 123 przyp. 1.*

[2] *Klemens XIV, papież rządził Kościołem w latach 1769—1774.*

[3] *Józef Duńczewski, prepozyt kolegium mansjonarzy w kaplicy św. Mikołaja, doktor filozofii (1754) i obojga praw, profesor geometrii na Akademii Zamojskiej (1762—1771), kanonik zamojski (1761) i proboszcz w Starym Zamościu. Zmarł w r. 1780. Wiadomość o profesorach s. 63.*

oneribus quia ob diminutos proventus et census non correspondent, salaria annua presbyteri se submittere iisdem refugiunt, patiitque communitati suae plane desertae remedium et moderamen adferri et collapsas obligationes ac centum numeri reduci iuxta propositionem salariorum atque restabiliri. Proinde Nos verificatis narratis, visis lectisque literis fundationalibus, libris inscriptionum ac regestris perceptarum et expensarum, nec non testimoniis fide dignis, constare de necessitate reductionis onerum et unionis praebendarum advertimus ex eo:

1° Quad haec communitas mansionariorum olim, ut colligitur, circa annum 1610 a Nicolao Kislicki decano primo infulato Zamoscensi [4] iunctim cum Mathia Lesniowski castellano Bełsensi liberaliter fundata iam fuit, ob mutationem pretii rerum et calamitates collapsa et per Iacobum Skwarski decanum pariter Zamoscensem, mediante affundationis 12 millium flor. Polon. cum adiectis novis oneribus anno Domini 1649 aliquo modo restabilita [5], sed et haec affundatio ob easdem rationes temporis calamitosi et [s. 47] mutationis pretii rerum ac monetae argenteae reductae ad aera minuta similia casui obnoxia subiecta esse conspicimus.

2° Quod eandem communitatem constituere debent personae ad altaria duorum capellarum et chorum servientes, praepositus videlicet cum quatuor mansionariis et duo cantores, ex quibus unus scholirega, in numero personae septem, quarum presbyteri omnes imprimis teneantur una cum cantoribus officium de Beata Virgine Maria integrum quotidie in choro capellae decantare, deinde similiter et missas votivas, unam de Ssma Trinitate, alteram de Beata Virgine Maria in capellis s. Nicolai et s. Andreae Apostoli continuo per omnes dies et hebdomadas, exceptis diebus Maioris Hebdomadae, choraliter decantare et etiam vicarios in confessionibus audiendis adiuvare, ac ecclesiam obsequiis ornare, idque pro salario annuo unicuique cum victu et amictu computato ad flor. 221 Polon. tantum ascendente, excepto praeposito, qui 300 flor. et duobus cantoribus, quorum unus 60, alter 40 flor., pro toto labore gaudent. Ex quo colligitur mansionarios cum praeposito teneri ad missas 720 decantandas et cursum Beatae quotidie in choro obeundum. Nihilominus si ad rationem manualis eleemosinae missae cantatae per duos florenos more regionis reducerentur, pro solis missis in mansionarios census distribuendus requiritur numero 1440 flor. Polon. Communitas autem haec non possidet, nec percipit tantum annuum censum a summis fundatis et affundatis 20700 flor. Polon., scilicet flor. (iuxta regestra praepositi calculata) 1409. Novem igitur floreni Polon. certi supersunt et praeterea desiderantur huic communitati salaria pro onere cursus Beatae, pro cantoribus [s. 48] fovendis, pro cera et supellectili capellae, pro iurium et censuum repetitione, pro contributione capitali ac pro conservatione domus communis mansionariorum, supplenda et quod maximum praepositus pro cura et administratione congruo salario indigere solutis missis supra enumeratis agnoscitur.

3° Quod a summis capitalibus census originaliter in fundatione expressus et inscriptus est per octo a centum, hodie vero ex praxi communi regionis non solvitur, nisi per septem et aliquando minus a cento, iamque salaria communitati per fundatores taxata cum censu diminuto, diminuta esse probantur. Idcirco volentes praedictae communitati collapsae succurrere et pias in-

[4] *Mikołaj Kiślicki, zob. dokum. nr 22 przyp. 18.*

[5] *Zob. dokum. nr 36.*

tentiones fundatorum, quantum vires proventuum sinunt, manutenere, interea pro moderna circumstantia praedictam communitatem ad tres personas praepositi et duorum mansionariorum presbyterorum redigimus et duos cantores distincte fovendos adiungimus. Onera vero missarum votivarum ad 360 reducimus et unimus, utque praepositus iuxta erectionem praesit communitati et choro capellae ac diebus solemnioribus, nec non feriis quartis nonnulis hebdomadae, missas numero 40, iam autem mansionariorum unus 163, alter totidem 163 omnibus diebus anni (nisi diebus hebdomadae sacrae quibus legent) missas alternatim decantare absque intermissione teneantur statuimus. Teneantur pariter omnes mansionarii cum praeposito iuxta eandem fundationem cursus seu officium integrum de Beata Virgine Maria mane et vespere, una cum cantoribus peritis adiunctis, voce gravi et distincta, nec non missas diebus dominicis et festis, signanter autem solemnioribus, quibus ipse praepositus in cantu celebrare obstrinctus est, unitis vocibus choralibus mansionarii decantare aliisque obligationibus in fundatione et [s. 49] affundatione appositis satisfacere, quas in toto conservamus. Propterea censum per fundatores in summis capitalibus demonstratum et deminutum, salariaque ibidem taxata reducimus ad rationem eleemosinae manualis et unimus eo modo, ut praepositus, attenta eius cura et administratione et onere cantandi, gaudeat cum victu et amictu flor. Polon. 400, unus mansionariorum intutitu missarum ad altare et in choro cantandarum 163 (exceptis festis, quibus duo cantores soli uniti cantabunt) salarium flor. per quartualia solvendorum 326 obtinent, intuitu vero cantus officii de Beata choro flor. 54 habent, sicque cum mensalibus seu victu et amictu gaudeat per annum pro toto stipendio flor. 380. Non minus alter mansionarius propter simile onus missarum et chori similem portionem annuam lucretur. Cantoribus vero, uni qui et scholiregus esse debet, flor. 100, alteri 80 assignamus aeque per quartualia a praeposito solvendos. Ordinem vero missarum praescribimus, salvo ritu ecclesiae, conformando Nos in parte voluntati fundatorum, quatenus missa votiva prima de Ssma Trinitate in capella s. Andreae, ubi et scamma choralia eo fine parata subsistunt, decantetur per unum mansionariorum, sive propter incidentiam turni per praepositum. Altera votiva de Beata Virgine Maria per alterum mansionariorum feria secunda in capella s. Nicolai, feria tertia item de Trinitate in dicta capella s. Andreae Apostoli reassumatur, feria quarta de Requiem vel de festo, si illud inciderit pro anima Iacobi Skwarski[6] affundatoris in capella, feria sexta de Trinitate suo loco s. Andreae, die sabbati de Beata in capella s. Nicolai et sic deinceps [s. 50] hebdomadatim per vices alternas personarum et capellarum praedictae missae votivae de Trinitate et Beata, vel etiam tempore quo votivae prohibentur de festo vel feria decantari debent et ad intentionem tam fundatorum Nicolai et Mathiae, quam affundatorum respective applicari, super quo conscientiam praepositi et mansionariorum eius oneramus. Volumusque, ut in futurum, ne praebendae praedictorum mansionariorum et obligationes deserantur et vacent, mansionarii per inscriptionem provisionis canonicam ad suas praebendas, quae in titulum, stante hac reformatione, authoritate nostra ordinaria erigimus, per collatores qui habent ius praepositum praesentandi vocentur.

Quoniam autem salaria supra assignata communitati mansionariorum cum cantoribus adiunctis efficiunt summam totalem 1340 flor., residuum igitur

[6] *Jakub Skwarski, zob. dokum. nr 22 przyp. 22.*

census annui ex praedicto fundo et fundis provenientes 109 flor. cum reliquis interim obliteratis licet exigius legatis et in censum locatis, ut sunt 500 flor. Iacobi Zawisza, 600 flor. Agnetis Giermzicka, 200 flor. Stanislai Gaworski, quae saltem in parte vindicabilia cum suis censibus esse reputamus, pro cera et supellectili altarium providenda, nam portio sacristiae olim exdivisa vix pro vino ad tot praefatas missas sufficiat. Item pro conservatione domus mansionariorum ac vindicatione censuum applicamus et moderatam erogationem massae communis, salvo calculo de diligentiis omnibus, nec non perceptis et expensis iuxta voluntatem fundatorum, vbli capitulo Zamoscensi per praepositum praestando, eidem praeposito commendamus. Siquidem autem non constat de mente et obligationibus minutiorum praedictorum [s. 51] legatorum, unde et iuxta mentem Iacobi Skwarski affundatoris feriis quartis de Requiem collecta fieret pro benefactoribus et in aliis votivis memento eorum omnium addiceretur, iniungimus. Quodsi demum aliquo tempore futuro primaevae fundationis redintegratio summarum valor antiquus et census integritas redderit, ex tunc praesentem reductionem onerum et unionem praebendarum cessare debere declaramus, taliterque salvis reliquis in literis fundationis obligationibus authoritate, ut supra, apostolica et nostra ordinaria statuimus, definimus et pronuntiamus in Dei nomine. Quantum ad legatum 500 flor. Polon. anni 1685 altari contiguo capellae s. Nicolai sub titulo s. Michaelis applicatum et eum sub censu atque obligatione 36 missarum praeposito mansionariorum serviens, attinet; siquidem census reductus est ab octo ad septem et valor monetae antiquioris diminuitur deduciturque, quod tantum 35 flor. pro 36 missis accidunt nihilque pro cera et apparatu atque iurium vindicatione provisum est. Idcirco pari ratione, ut supra, de capella s. Nicolai dictum est, attenta necessitate cerae et vini et apparatuum praedictas missas ad 24 reducimus pro anima Zofiae legatricis quolibet mense per duas absolvendas et applicandas.

Praepositura xenodochialis.

Secundo: adm. rdus Antonius Piecek vicarius ecclesiae collegiatae Zamoscensis et pro tempore commendarius ecclesiae suburbanae sut titulo Beatissimae Mariae Virginis Lauretanae et hospitalium pauperum duplicium deputatus, productis iuribus et adcitatione in contumaciam citatorum, personaliter exposuit fundationem dictae ecclesiae ac praepositi hospitalis esse praeaggravatam oneribus et obligationibus missarum [s. 52], nam ex vi fundationis primae Sikorscianae dictae sub anno die 7 novembris factae et anno 1715 die 8 martii Crasnostaviae officiosis literis approbatae [7], fundus praepositi constituit in summa censuali 4000 flor. Polon. et horto, a qua census modernus provenit flor. 210 tantum, eo quod summa praefata 4000 sparsim locata sit ab origine super communitatibus multifariis calamitatibus depauperatorum, ita ut iam tertia pars census inscripti plane non reddatur, nec repeti speratur ab ipsis. Intuitu vero praedicti fundi et census annui fundator praeposito hospitalari a se, ut praemittitur, fundato imposuit obligationes duarum missarum in hebdomada et tertia quolibet mense, quae sunt in numero 116. Insuper regimen et curam duorum hospitalium et asportationem pauperum sub divo et in plateis iacentium ad hospitalia sollicitudinem circa infirmos, adiutorium confessionum in ecclesia collegiata Zamoscensi, vigilantiam extra fortalitium in suburbio infirmorum, obsequium celebrantibus de-

[7] *Zob. dokum. nr 75.*

canis infulatis Zamoscensibus praestandum, ac alia imposuit, et quod maximum curam et vindicationem reddituum ac censuum communitates hospitalares concernentium, quae in 60 prope locis sparsim et minutim locati sunt, ipsi soli adiecit. De sartis tectis vero conservandis ecclesiae hospitalaris et aedificiorum, de contributione capitali ad 16 florenos per annum ascendente, de vindicatione iurium nihil statuit et providet. Propterea subiunxit servire praeposito hospitalari affundationem Sarbievianam ab anno 1715 2000 flor. Polon., a qua census dubius per annum flor. Polon. 140, pro hoc autem duae missae in hebdomada sunt adiectae cum onere [s. 54] dierum et alternatim privilegiatorum. Denique unius mille flor. est vestigium in actis civitatis Zamoscensis pro praeposito eodem sub anno 1726 recognitum, sed de fundatore et obligatione non constat et nisi 25 flor. in vim census annui solvantur, petiitque supra narrata onera moderari.

Nos igitur lectis literis fundationis supra expositae et verificatis narratis, fundatorem Leurentium Sikorski [8] mixtim taxative et demonstrative in sua fundatione processisse et multiplices obligationes praeposito hospitalari simulque capellano suo impositas non taxasse reperimus. Et quia dixit in sua erectione anno 1714 fundo praepositum, qui xenodochiis Zamosciis praesit memor iudicii divini, commoditati pauperum non suae, studeat et omnino habeat diligentiam, ne sub dio et sterquilinio pauperes iaceant, quo est primum et principale praeposito onus assignatum, nullum vero respectu huius oneris salarium legitur appositum. Cum vero idem fundator inferius 4000 flor. Polon. cum horto pro fundo perpetuo eidem praeposito assignasset, obligationes ipsi intuitu fundi imposuit duarum missarum in hebdomada pro anima sua unius, et parentum suorum alterius, tum tertiae missae quolibet mensae pro animabus Adriani et Mariannae absolvendae et absolvendarum, eundemque praepositum etiam ad alia obsequia ecclesiae collegiatae obstrinxit, quod est capellaniae munus et eo intuitu censum ipsi sine praefixione salarii totum applicavit. Siquidem autem ob non securam locationem fundi super synagogis et domibus iudaeorum, tum ob frequentes calamitates et depauperationem atque obserationem censualistarum vix hodie 210 flor. ex praedicto fundo pro censu recipitur. Idcirco, moderando rem pro circumstantia temporis praesentis, supradicto praeposito hospitalari ecclesiae et domus Lauretanae respectu administrationis duorum hospitalium [s. 54] et curae spiritualibus et temporalibus pauperum, censum praefati fundi Sikorsciani et hortum assignamus, et quatenus tres missas quolibet mense pro animabus in fundatione eadem nominatis, videlicet unam pro anima Laurentii sacerdotis, alteram pro parentibus eius, tertiam pro animabus Adriani et Mariannae absolvat et applicet, statuimus. Quantum autem ad affundationem 2 millium ex legatione illmae Sarbiewska [9] palatinae Mazoviae cum onere duarum missarum ad altare privilegiatum pariter in hebdomada absolvendarum anno 1715 in castro Belsensi inscriptam. Siquidem ab hac summa, licet secure videatur locata et census vidicabilis esse supponitur, diminutus est proventus in flor. 20 nihilque pro vino et cera, apparatibus ac vindicatione iurium legatrix providit. Idcirco quatenus praepositus unam missam quolibet hebdomada per sex menses anni, iam autem per reliquos sex menses anni duas missas pro anima legatricis, non existentibus privilegiatis coram quocunque altari etiam in

[8] *Wawrzyniec Sikorski, zob. dokum. nr 57 przyp. 7.*

[9] *Sarbiewska, żona prawdopodobnie Stanisława Sarbiewskiego h. Prawdzic, wojew. mazowieckiego. K. Niesiecki, dz.c., t. 1 s. 192.*

ecclesia Lauretana liberis diebus hebdomadae regulariter absolvat et applicet, donec integer census iuxta inscriptionem vindicatus et repetitus fuerit, pronuntiamus. Deinde quoad summam 1000 flor. Polon. capitalem anno 1726 in actis advocatialibus Zamoscensibus pro praeposito cum proveniente hactenus exiguo censu 25 flor. recognitam, perquirendam esse documentum et testamentum ad explorandum legatorem et eius voluntatem omnino decrevimus. Interea censum hunc cum obligatione praepositi, ut habeat circa sacrificia sua memento defuncti incerti benefactoris, pro vindicatione censuum et iurium praepositurialium applicamus. Quamprimum denique praepositus in futurum signanter fundum principalem Sikorscianum cum censu [s. 55] originaliter in scripto integre rehabere et possidere poterit. Ex tunc suprascripta reductio missarum erit nulla et ita ex mente Sedis Apostolicae in Dei nomine iudicamus, definimus et mandamus.

Praebenda Ssmae Trinitatis.

Tertio: comparens personaliter rdus Cantius Derberdrasiewisz promotor Ssmae Trinitatis institutus, reproducta citatione et fundatione, exposuit se gravatum esse onera decantandi officii seu coronae de Ssma Trinitate cum populo quavis dominica et missis quinque certis diebus et ad certa altaria in hebdomada perpetuo absolvendis, ut fusius scheda sua iudicialiter ad acta reposita obloquitur, nullum vero sibi recurrenti ad habitandum locum et aedificium fundator providit, sed intuitu praedictorum onerum 7 millia tantum pro fundo cum censu per octo a centum super synagoga iudaeorum Zamoscensium per erectionem anno 1715 assignavit sibi et inscripsit. A quo fundo 7000 iam non solvitur more Regni huius tantum per septam a cento diminuitur, ergo census in flor. annuis 70, hoc est ab uno mille fundi. Deinde altaria, quibus sunt annexae missae per fundatorem in ecclesia et sacristia non sunt instructa requisitis, nec coram ipsis celebrari solet, petitque moderari pro iustitia praedicta onera et restringi, praecipue quod mgci dni successores Rulikowsciani citati, ex quo collatio translata est ad capitulum Zamoscense praedictae praebendae, complere censum decedentem non permittant. Proinde Nos visa citatione, verificatis narratis perspectisque iuribus fundationis, quoniam de facto et irrevocabiliter diminutus est census ad flor. 70 ita, ut per fictionem iuris censeatur unum mille ex fundo originali decessisse, nam et ultima decreta generalis commisionis [s. 56] Reipublicae Varsaviae anni 1765 die 29 iulii inter iudaeos et eorum creditores lata, census per octo a centum inscriptos non aliter quam per septem ab eodem cento exsolvi debere ecclesiis, dedlararunt. Idcirco unam obligationem missae feria sexta impositam extiguimus, aliis quatuor in hebdomada absolvi debitis, et aliis obligationibus in eadem fundatione praescriptis, manentibus salvis. Quia vero hic et nunc altaria privilegiata pro defunctis desunt, proinde missas praefatis altaribus annexas, coram aliis altaribus ecclesiae collegiatae, praefixis tamen per fundatorem diebus, nisi infirmitas vera aliqua diem impedierit, quae sequenti libera die supplenda erit, celebrare permittimus. Rationem vero extinguendi unam obligationem pro uno mille desumpsimus ex ipsa dispositione mgci olim Michaelis Rulikowski fundatoris, quod siquidem in eadem fundatione pro alio capellano censum 2000 per octo a centum assignavit et duas illi obligationes missarum intuitu utriusque mille imposuit [10]. Itaque mens ipius colligitur, quod pro obligatione unius missae hebdomadalis

[10] *Zob. dokum. nr 67.*

sensum unius mille applicaverit. Quodsi vero census integer iuxta inscriptionem vindicatus fuerit aliquo fato, uc tunc et illa obligatio supressa reassumi quod debeat statuimus, et eadem qua supra authoritate apostolica pronuntiamus.

Praebenda canonicatus Murzyniani.

Quarto: comparuit personaliter illustris adm. rdus Olgierd canonicus Zamoscensis [11] reproducens citationem et iura canonicatum suum concernentia in contumaciam omnium citatorum exposuit, suam praebendam canonicalem consistere in fundo capitali 4000 flor. Polon. ab Alberto Murzyński praeposito Uhnoviensi per medium et ab alio [s. 57] Alberto Łabęcki canonico Zamoscensi per medium collato et approbato, a quo fundo census per octo a centum inscriptus, hodie et ab antiquo ex lege Regni decessit ad numerum per septem a cento, obligationes vero intuitu praedicti census diminuti et tantum in 280 flor. in certis Polon. consistentis manent non diminutae. Tenetur enim ad tres missas in qualibet hebdomada absolvendas pro fundatore et affundatore, eo non obstante, quod ex turno canonicali tenetur ad conventuales in ecclesia collegiata Zamoscensi et festis missas decantandas aliisque officiis canonicalibus et capitularibus satisfacere et expensas varias subire, petiitque sibi missas illas tres in hebdomada reduci ad unam alias, ut in scheda fusius. Proinde Nos visis iuribus subsidiariis, cum de originali erectione non constet, verificatisque et iustificatis narratis. Quoniam respectu dictae praebendae canonicalis duo officia incumbunt beneficiato, scilicet canonicalia et capellanatus missis cantatis et lectis onerata, fundus autem 4 milium originales ab anno 1660 in suo valore monetae intrinseco est mutatus, cum pretio rerum atque census ab eo proveniens post inscriptionem suam per octo a centum quoad numerum partem octavam more regionis amisit, quoad valorem vero monetae intrinsecus iuxta tabellas reductionis grossorum et florenorum antiquorum pro duobus florenis aut grossis unum vix florenum aut grossum continet, praecipue vero ab uno mille in synagoga iudaeorum Turobinensium haerente ob confragrationem domorum iudaicorum census annuus non solvitur et vindicatione difficili subest. Ideoque tres missas legendas in hebdomada et alteram in quolibet mense pro animabus utriusque Adalberti sacerdotum confundatorum alteribus vicibus hebdomadarum et mensium absolvendas et applicandas iuxta morem antiquam reducendum esse duximus ac reducimus. Quamprimum autem fundus ad suum valorem primaevum et census [s. 58] ad suum numerum restitutus fuerit in Regno, ex tunc praemissa reductio subiaceat nullitati et ita authoritate apostolica definimus ac declaramus.

Capellanatus sancti Ioannis Cantii.

Supradictus illustris canonicus Zamoscensis Nicolaus Olgierd, qua procurator Academiae et Universitatis, subiunxit in libello suo existere capellaniam manualem fundi Graboviciani 2 millia capitulis summae anno[a], a quo fundo census annuus hodie provenit tantum flor. 140. Obligationes autem ex monumentis tantum academicis et usu probantur consistere in duobus missis qualibet hebdomada ad altare s. Ioannis Cantii feria secunda et sexta absol-

[11] *Mikołaj Onufry Olgierd, doktor filozofii i teologii. Powołany na Akademię Zamojską (1753), wykładał ortografię (1753), analogię (1755), poetykę (1756), retorykę (1758), wymowę (1760), logikę (1762), fizykę (1764), teologię spekulatywną (1765) i moralną (1777—1784), kanonik zamojski (1761) i przemyski. Zmarł w 1806 r. Wiadomość o profesorach s. 60.*

a *Roku nie podano.*

vendis. Insuper eidem, qui fuerit capellanus incumbit curam capellae et altaris eiusdem Sancti habere, atque pro cera et vino contribuere flor. 20, patiitque ob diminutionem pariter census et curam capellae incumbantem, praedictas obligationes moderari cum difficile sit, ut praedictus capellanus distinctus valeat ex praedicto censu sustentari, nec de approbatione et admissione per loci ordinarium huiusmodi fundi et obligationum in actis ordinariis constat. Proinde Nos, verificatis narratis visaque citatione in contumaciam citatorum, praedictum fundum Grabovicianum 2 millia admittendo, et immunitati ecclesiasticae adscribendo, pro capellano, qui curam haberet capellae s. Ioanni Cantii in ecclesia collegiata et supellectilis eius, assignamus et applicamus una cum censu ab eodem fundo proveniente, et obligationem ipsi unius missae qualibet hebdomada ad altare eiusdem s. Ioannis Cantii pro anima fundatoris, salva contributione 20 flor. pro cera et vino, absolvendum, attenta diminutione census pretio rerum, perpetuo incorporamus, eundemque fundationem penes unum [s. 59] ex canonicis, tenuioris fundi qui sunt, qualis est canonicus supradictus Murzynianus, sive alius qui diligentem curam gesserit ex electione Universitatis Academiae esse debere statuimus et authoritate qua supra apostolica moderando definimus.

Capellanatus studiosorum.

Expositum item est per procuratorem Universitatis Zamoscensis existere pro altero capellano studiosorum, qui studiosis missam in tempore statuto celebraret et confessiones eorum audiret, fundationem Simonis Birkowski 2600 flor. Polon. a quibus census per septem tantum a cento percipitur. Item legatum gnosi olim Mathiae Mozdziarski 1000 flor. Polon. cum censu per septem a quolibet cento super synagoga Szczebrzeszynensi inscriptum. Item alia minutiora sacellae s. Ioannis Cantii et capellanis celebrantibus servientia, prout vestigia ex actis academicis demonstrantur cum variis arbitriis academicorum ordinationibus. Obligationes tamen et voluntates legatorum et benefactorum expresse documentis non deducuntur, petitum est, tam ratione capellani quam fundorum, legatorum et obligationum, deficientibus documentis et spe adinventionis eorum, aliquid pro authoritate ordinaria et apostolica hac de re moderari et decerni. Proinde Nos, audito ut supra postulato tanquam in legatis piis nimium obliteratis, volentes aliquo modo intentioni benefactorum et suffragiis eorum animarum succurrere, quoniam informati sumus per procuratorem Academiae et ex actis variis certificati sumus, summas praedictas Simonis Birkowski et Mathiae Mozdziarski fructificare et capellano studiosorum pro tempore annuo 200 flor. solvi easdem summas admitendo et immunitati ecclesiasticae adscribendo, unimus, coniungimus et aliis etiam legatis superexistentibus, licet exigius [s. 60] in parte tamen vindicabilibus, adunamus, atque pro capellano eorundem studiosorum convertimus eo modo, ut per inscriptionem canonicam provisionis semper esse possit; utque ipsi per procuratorem Academiae 300 flor. ad minimum inscribantur et pendantur quolibet anno ordinamus, utque intuitu huius annui stipendii missam unam pro anima Simonis Birkovii qualibet feria quinta, iam vero pro anima Mathiae Mozdziarski et aliis omnibus benefactoribus et legatoribus ignotarum obligationum duas missas quolibet mense diebus dominicis vel festis in capella s. Ioannis Cantii absolvat et applicet, ita ut pro anima Mathiae missae duodecem communes celebrentur et applicentur per eundem capellanum, qui studiosis statuta hora missam celebrare et confessiones eorum excipere, quoties opus fuerit, tenebitur. Reliqua vero legata pro decore capellae

s. Cantii servientia et vindicabilia, ut serio vindicentur, pro decore capellae convertantur, nec per vicarium piae voluntates benefactorum perire permittantur districte praecipimus. Et ita authoritate apostolica et nostra ordinaria pro hac parte decernimus et pronuntiamus ad tempus, quousque de alia expressa voluntate bene factorum hic non specificatorum non consisterit et census detectus documentis vindicatus non fuerit.

Vicarii ecclesiae collegiatae Zamoscensis.

Quinto: comparuit personaliter adm. rdus Paulus Romanowicz [12] Insignis Collegiatae Zamoscensis vicarius collegii vicariorum dictae ecclesiae procurator, reproducta citatione ex parte collegii sui principaliter agentis in contumaciam quorumvis citatorum et non comparentium, exposuit communitatem suam esse tum gravatam oneribus missarum, tum in conscientia sua anxiam [s. 61] ob dubia et deperdita legata.

1° Enim obstrincta est ad legendum missam propriam pro anima Ioannis qualibet feria tertia ad maius altare ex inscriptione flor. mille in synagoga Turobinensi anno 1667 feria 4 post Dominicam Conductus, de qua obligatione primo non constat ex tempore inscriptionis, nec de eius approbatione ex actis. Secundo quia iuxta inscriptionem per octo a centum census non percipitur, sed tantum per septem, ad praesens vero ob conflagrationem domorum iudaicorum in Turobin [13] vix medietas census praemittitur et in periculo amissionis integri census communitas manet.

2° Item obligatur eadem communitas ex alia inscriptione flor. 200 anno 1698 in crastino s. Agnetis in bonis Feygiela iudaei Zamoscensi ad cantandam missam quolibet quartuali pro defunctis vicariis intuitu census ab eadem summa assignati. Haec vero obligatio a multo tempore cessavit, nec reassumi potest ex eo, quod domus iudaei praedicti exdivisa sit inter creditores per potioritatem et in cellario subterraneo collocata est supra dicta summa capitalis cum aliis summis variorum creditorum, ac altera summa vicariali censuali flor. 300 in eodem cellario haerentium, a qua summa posteriore et superiore census non exsolvitur et cellarium nondum locatum ob praeaggravationem summarum manet, nec de obligationibus intuitu 300 flor. ex inscriptione constat.

3° Item vestigium est obligationis cantandi missam de Passione [Domini] Christi qualibet feria sexta ex inscriptione flor. 1000 Ioannis Sieprawski custodis collegiatae Zamoscensis [14] super lapidea iudeae Iudzina dictae, antea Izraelowiczoviana vocitata in censum locatorum, tum vero de approbatione et usu praedictae obligationis hucusque non constat, neque census actu percipitur, ex ratione quod iudea parte non citata curavit, deportavit et locavit [s. 62] dictam summam Sieprawscianam in alia domo iudaica magis oberrata cum censu 35 flor. Polon. assignato et detractione flor. 45 iuxta inscriptionem solvi debitorum, super quo censu communitas vicariorum litem inchoavit, parvam tamen spem saltem medietatis census habet, quae medietas etiamsi vindicabitur, non erit sufficiens ad satisfaciendum missis cantatis totius anni.

4° Item vestigium legati 100 flor. per Ioannem Baran apud Gawłowicz

---

[12] *Paweł Romanowicz, prokurator kolegium wikariuszy (1770), kanonik penitencjarz, powiększył znacznie fundusze tejże kanonii. Wiadomość o profesorach s. 88.*

[13] *Turobin, wieś, pow. Krasnystaw, wojew. lubelskie.*

[14] *Jan Sieprawski, doktor teologii, profesor etyki (1662), kanonik a później kustosz zamojski, prepozyt w Turobinie, rektor Akademii Zamojskiej (1666—1668). Zmarł 3 VIII 1681. Wiadomość o profesorach s. 43.*

locatorem pro missis quatuor quolibet quartuali absolvendis, sed hoc legatum cum suo censu reperiit, et ubi haereat summa non constat.

5° Item habet communitas iunctim cum capitulo Zamoscensi summam mille flor. ex fundatione Georgii Zamoyski [15] super synagoga Ianoviensi iudaeorum locata, a qua medietas census una vbli capitulo, altera communitati nostrae deservit, quondam pro duabus missis in hebdomada absolvendis, ut colligitur ex actis visitationis ecclesiasticis destinata, ad praesens vero anniversario iunctim absolvendi, nescitur cuius dispositione conversa.

6° Item vestigium est legati 350 flor. Polon. per Balthasarum Napiórkowski super bonis parocianis, deinde infidelis Manelowicz dati et inscripti cum obligatione unius missae in hebdomada, census ab ea percipitur, sed nunc primum voluntas benefactoris dedecta est et ob exiguitatem census 24 flor. moderationi hanc obligationem communitas subicit.

7° Item summa 300 flor. Polon. ex legato Sigismundi Kamiński [16] pro una missa in hebdomada. Item alia 200 flor. per Annam Swięcicka [17] legata pariter pro una missa in hebdomada, a quibus census in totum efficit ad praesens flor. 35 ex locatione in bonis Zwiartówek [18] proveniens, quae summae ob antiquitatem in valore mutatae sunt [s. 63] cum suo censu, propterea et obligationes etiam mutationem merentur, prout iam per decretum mutatae sunt.

8° Summa 100 flor. ex legato Ioannis Łaziński pro 4 missis singulis quartualibus absolvendis in contubernio sartorum inscripta. Denique summa flor. 300 ex legato Stanislai Wiśniowski in bonis Abrek [19] et Onużczak olim inscripta pro una in hebdomada in actis ecclesiasticis huius loci detegitur, sed ab his binis ultimis summis nullus census ab antiquo percipitur et bona, super quibus inscriptiones fuerunt, propter varias deportationes immutata sunt et summae ignorantur. Itaque petiit idem, qui supra procurator, praemissa legata quoad census et obligationes respective cognosci, reduci, moderari, prout fusius in schedis et citatione.

Proinde Nos visa citatione, verificatis et iustificatis narratis, nemine contradicente:

1° usum et possessionem sufficere pro anima Ioannis, ut pro eo prima legatur, siquidem vero summa 1667 legata it valore intrinseco et censu decrevit et ad praesens conflagrationem iudaeorum census, tum non solvitur, tum de eius integra provenientia in futurum dubitatur. Idcirco pro ratione quotae recipiendae missae absolvuntur, quas ad rationem manualis eleemosinae computandae esse in anno declaramus et determinamus, ita, ut attento rerum pretio et temporis alligatione, missa a floreno una et grossis sex Polonicis computetur et pars decima pro vindicatione detrahatur ex censu.

Ad 2 -um. Intuitu vero legati 200 flor. et alterius 300 flor. Polon. ad praesens iure potioritatis ad abaeratum cellarium detrusi, vindicato legato aut locato cellario ad proportionem census ab utraque summa respective percipiendi, detractis litis expensis, missae pro vicariis defunctis cum adiecta collecta pro benefactoribus mortuis decantetur tot, quantum [s. 64] census reci-

---

[15] *Jerzy Zamoyski, zob. dokum. nr 15 przyp. 2.*

[16] *Zygmunt Kamiński, bliżej nie znany.*

[17] *Anna Święcicka, zapewne h. Jastrzębiec, bliżej nie znana.*

[18] *Zwiartówek, wieś, pow. Tomaszów Lubelski, wojew. lubelskie.*

[19] *A. Abrek, zob. dokum. nr 57 przyp. 1.*

piendus indicabit, cantatam pro ratione eleemosinae manualis a florenis duobus et chorum atque coram aliis florenis duobus compensando.

Ad 3 -um. Pariter vindicata summa et censu procedendum esse quoad votivas de Passione Domini Sieprawscianas, prout supra articulo secundo ordinavimus.

Ad 4 -um. Detecta locatione summae et vindicatione census ad rationem eleemosinae manualis a floreno uno et grossis sex ob alligationem temporis. Cum missis quartualibus similiter procedatur.

Ad 5 -um. Standum esse usui antiquo, quoad anniversarium Georgii Zamoyski episcopi.

Ad 6 -um Quoad legatum antiqum 350 flor. Polon., a quo hodie census tantum 24 flor. percipitur, siquidem nunc primum voluntas benefactoris detecta est pro una missa in hebdomada, idcirco obligationem hanc, attento decremento valoris intrinseci et census, ad 12 missas quotannis absolvendas ad intentionem benefactoris reducimus, salva cera et vino atque vindicatione compensandis. Pro retroactis vero annis anniversarium unum per omnes vicarios cum nocturno uno defunctorum et missis lectis ac cantata pro anima benefactoris indilate absolvatur.

Ad 7 -um. Pariter de legato flor. 300 per Sigismundum Kamiński, tum flor. 200 per Annam Święcicka factis et super bonis Zwiartowek stabilibus antiquitus locatis cum censu hodierno annuo 35 flor. Polon., cum obligatione recenter detecta duarum respective missarum in qualibet hebdomada anni, siquidem valor intrinsecus antiquus summarum mutatus esse ex ipso numero missarum 104 digonscitur, cum census non correspondet missae uni vix grossis decem compensandae, pro cera, vino, apparatu ac iurium vindicatione nihil provisum est et propterea, ut [s. 65] coniicimus onera deserint et deserare vellet clerus. Proinde praedictas hebdomadales nunc detectas obligationes pro circumstantia moderna rescindimus et attentis expensis aliis non provisis, ut pro anima Sigismundi missae decem, pro anima Annae missae octo intra annum quemlibet absolvantur et quidquid ab expensis necessariis ac vialibus in repetitione census supererit eleemosina pauperibus tribuatur. Pro retroactis vero annis, ut similiter anniversarium unum eo modo, quo supra et iuxta decretum anno praesenti in iudicio officii nostri generalis per providentiam latum, absolvatur.

Ad 8 -um. Siquidem bona cum legato et censu non deteguntur, idcirco iudicium nostrum super hoc suspendimus, taliterque in omnibus praemissis articulis authoritate nostra delegata apostolica, donec summae et census ad pristinum statum restitutae fuerint, pronuntiamus et sententiamus.

Canonicatus Kłopocianus.

Sexto: comparens personaliter illustris adm. rdus Andreas Kostkiewicz canonicus Zamoscenis fundi Kłopociani [20], reproducta citatione in contumaciam omnium non comparentium exposuit se esse nimis gravatum obligationibus in fundo appositis, petiitque se ab iisdem pro iustitia liberari, prout in scheda est etc. Nos igitur, visa citatione perspectisque iuribus fundationem hanc canonicatus Kłopociani iuxta narrata reccurrentia, exigui fundi onerum vero gravium esse adinvenimus et valorem intrinsecum fundi originalis ab anno

[20] *Andrzej Kostkiewicz, doktor filozofii i obojga praw (1781). Był profesorem w Ołyce, a od 1761 w Zamościu. Tu wykładał ortografię, następnie gramatykę i analogię (1761), retorykę (1762), logikę (1763, 1769), wymowę (1766), fizykę (1770), prawo cywilne (1773—1784). Był kanonikiem zamojskim (1768), chełmskim (1780). Zmarł 22 II 1798. Wiadomość o profesorach s. 63.*

1671 pariter et census ad dimidium hoc tempore decrevisse verificavimus et collegimus. Idcirco considerato fundo primitivo in capitali cum suis additamentis 3162 flor. Polon. constituto, a quo census annuus 220 flor. grossi 15 tantum ad praesens percipiutur, intuitu cuius fundi et census ad tria officia per Adream Kłopocki [21] fundatorem obstrinctus esse dignoscitur, canonicus vero ad munia canonicalia turnosque missarum conventualium in ecclesia collegiata consecutive sequendas, item ad tres missas in hebdomada votivas lectas in capella s. Magdalenae statutis diebus absolvendas, denique ad curam eiusdem capellae sustinendam, attenta ratione victus, amictus et residentiae pro decentia canonicali requisitae, ad quae fundator minus prospexit, nec providit, spectata temporum circumstantia, praedictas tres missas hebdomadales altari et diei, non servato etiam ritu ecclesiae in fundatione praescriptas, ad numerum trium missarum quolibet mense et in eadem capella absolvendarum et ad intentionem triplicem fundatoris applicandarum reduximus. Utque lectae votivae nisi diebus illis, quibus ex ritu ecclesiae licitae sunt, adhibeantur cavimus. Siquidem autem alia legata Andreae Rzeszotarski [22] flor. 300 gnosi Ludovici Szanski [23] similiter flor. 300 eidem capellae sunt adscriptae et super diversis synagogis iudaeorum ac etiam bonis ordinationis inscripta esse constat, de obligationibus tamen non constat, et census ob varias calamitates et malas locationes denegatur. Proinde diligentiam et vindicationem eidem canonico Kłopociano tanquam curatori capellae s. Magdalenae speciali eorundem legatorum iniungimus, utque ex censu vindicando decor capellae sustineatur, et memoria legatorum per collectam pro benefactoribus in missis supra designatis adiungatur, donec de expressa voluntate constiterit interea ordinamus, et ita authoritate apostolica in Dei nomine declaramus et definimus.

Canonicatus Rutovianus.

Septimo: Comparens personaliter vblis Ioannes Human M.O.C. specialis plenipotens illustris ad. rdi Iosephi Sikorski [24] canonici Zamoscensis [s. 67], reproducta citatione nomine sui principalis tanquam valetudinarii, exposuit, quomodo praebenda canonicatus Rutoviani, quam suus principalis possidet in ecclesia collegiata diminuta est in suo sat exiguo originali fundo et censu ab anno 1720 constituto et proveniente, nam summa flor. 400 Polon. in bonis oppidanorum Skierbieszoviensium locata, ob defectum officiose inscriptionis ab initio vindicatur et vindicari nequit, aliae summae ob malam locationem nihil fructificaverunt et nisi tantum a summa 2000 in bonis Dzierążnia [25] locatorum, census etiam diminutus provenit in flor. 140 Polon. pro victu, amictu et residentia canonicali et ab 800 flor. in lapidea Arakiełowiciana inscriptis flor. 46 in totum. Obligationes vero intuitu totius fundi 5000 flor. Polon. per erectionem indicati canonico, ultra munia et turnos canonicales missarum conventualium in ecclesia collegiata, impositae sunt, videlicet tres missae quolibet hebdomada absolvendae ad intentionem fundatoris et affundatoris cum obligatione diei et altari et onere providendae sibi cerae et vini, ideoque petiit easdem obligationes suo principali reduci. Nos igitur perspecta erectione, iuribus et oneribus visaque citatione et excusationibus collatorum citatorum civium Zamoscensium super impossibilitate sua augendi praebendae canonicalis

[21] *Andrzej Kłopocki, zob. dokum. nr 44 przyp. 1.*
[22] *Andrzej Rzeszotarski zapewne h. Junosza, bliżej nie znany.*
[23] *Ludwik Szański, bliżej nie znany.*
[24] *Józef Sikorski, zob. dokum. nr 57 przyp. 7.*
[25] *Dzierążnia, wieś, pow. Tomaszów Lubelski, wojew. lubelskie.*

Rutovianae, licet canonicatum praedictum attento decessu fundi et census pro extinguibili reputaremus, nihilominus caristiae temporum et instabilitati rerum, prout ipsa erectio conqueritur in suo contextu originali, defectus omnes imputando, attenta necessitate victus, amictus pro decentia canonicali et turnis canonicalibus spectatis onera quaevis in principali fundo Rutoviano apposita, extinguimus et nisi ad 12 missas ad intentionem fundatoris pro quolibet [s. 68] mense unam computando ab hinc absolvendas canonicum Rutovianum obstringimus. Onus tamen unius missae ex fundo accessorio Choynaciano in capella Annuntiatae Beatissimae Virginis Mariae assignatum libera die et quoties infirmitas non praepedierit tempus eidem canonico reservamus et praecustodimus tollerandum. Vindicationem nihilominus summarum capitalium et census ad evitandam extinctionem praebendae canonicalis seriam iniungimus. Et ita authoritate apostolica in Domino iudicamus et pronuntiamus.

Praebendae poenitentiariorum.

Octavo: comparens personaliter illustris ad. rdus Valentinus Smarzyński canonicus poenitentiarius [26] et adm. rdus Franciscus Matlikiwicz etiam poenitentiarius [27] ecclesiae collegiatae, reproducta citatione, exposuerunt se esse ex fundatione Paczoviana praeaggravatos in eo, quod erecti in titulum praebendis suis habeant annexum onus quotidie matutinis horis in confessionalibus sedere, confessiones poenitentium excipere, quod satis esset et nihilominus sibi a fundatore impositas binas unusquisque in hebdomada aliari s. Ioannis Cantii et diebus obligatas ad absolvendum habent, idque ad intentionem fundatoris. Fundus autem 15500 flor. Polon. cum censu per septem eorum in synagogis iudaeorum et bonis minus certis locatus regulariter non fructificat, praecipue his temporibus calamitosis: 3 millia steriliter iacent, summa deinde apud iudaeos Turobinenses haerens ob conflagrationem oppidi illius et domorum periculo interitus subest, ac census integer denegatur, nec in tempore percipitur. Ideo reccurrentes coguntur ex subsidio eleemosinarum pro missis subsistentiam suam curare et residentiam sibi, quam fundator non providit per domos alienas ad habitandum quaerere et providere, petieruntque sibi praedicta onera moderari, prout in scheda. [s. 69] Nos igitur, visa citatione publicata perspectaque erectione anni 1752 ac obligationibus verificatis praebendarum poenitentiariorum praedictarum, attento quod sessio in confessionali quotidiana aequipareatur vinculis et administratio sacramenti poenitentiae sit pars curae animarum gravissima, exigatque vires graves, doctos et multae patientiae, item attento fundo mediocri pro victu, amictu aliisque necessitatibus poenitentiariorum servienti et quod fundator eorum praebendas monoculas habere voluit, de loco tamen et aedificio ad residendum suis praebendariis non prospexit, onera missarum duarum in hebdomada utrique poenitentiario respective imposita ad unam missam in qualibet hebdomada per unumquemque praebendarium respective ad intentionem fundatoris diebus sibi non impeditus ad altare s. Ioannis Cantii absolvendam et absolvendas reduximus, salvis aliis oneribus in erectione appositis authoritate apostolica pronuntiamus et definimus.

Capellanus literatorum.

Nono: comparens personaliter et per suum plenipotentem adm. rdus Mar-

[26] *Walenty Smarzyński, zob. dokum. nr 115 przyp. 2.*

[27] *Franciszek Matlikiewicz, doktor filozofii, studiował w Krakowie, był profesorem w kolonii akadem. i kanonikiem kapituły w Ołyce (1733—1736). Po rezygnacji został proboszczem w Krupem. Wiadomość o profesorach s. 177.*

tinus Barański vicarius ecclesiae collegiatae et capellae Beatae Virginis Mariae sub titulo Annuntiationis atque confraternitatis literatorum civium Zamoscensium capellanus manualis, verbo et scriptis exposuit, reproducta citatione, quod sit missis cantatis et lectis capellae praedictae et diebus per varios legantes et benefactores alligatis, nec authoritate ordinaria approbatis, praeaggravatus, siquidem dominicis et festivis omnibus ultra anniversaria, quartualia et votivas Rorate, tenetur missam 102 decantare, tum lectas in simili quasi numero intra annum albsolvere ex praescripto et usu confraternitatis, ad rationem quorum onerum a summis censualibus per confraternitatem sibi cessis, non habet stipendium nisi flor. 396 per annum difficulter a variis censualistis intra et extra Zamoscium repetendum et vindicandum, petiitque sibi in praemissis remedium et moderamen adferri, oneraque reduci, prout in scheda et regestris productis fusius etc. [s. 70] Nos igitur, auditis praemissis, lectisque regestris et inscriptionibus fundorum capellae et confraternitati literatorum servientibus, siquidem nullus fundator et benefactor aliquid inscripsit pro capellano fovendo et constituendo, sed tantum pro missis absolvendis in eadem capella lectis, praecipue quod confraternitas ex instituto suo per se missas decantare et capellanos ad aleemosinam manualem sibi conducere ad cantum missarum ab origine solebat. Nunc vero postquam eadem confraternitas a missa literatorum decantanda defecit et in numero suo personarum imminuta est, proventus legatos pro missis privatis et decore capellae convertit pro capellano et choro conducto ad cantum earundem dominicis et festis diebus missarum, quas immutatis diebus feriatis, per benefactores praescriptis, capellano cantanti applicare pro iisdem benefactoribus eadem confraternitatem disposuit. Idcirco cum advertamus immutatas esse voluntates in parte suorum benefactorum et difficultatem conducendi capellanos ad onera missarum statutis diebus absolvendarum, percipimusque ex regestris perceptarum et expensarum fundos esse diminutos et census difficulter vindicabilis, tolerandum interea esse morem per confraternitatem eandem et capellanos conduci solitos introductum censuimus eo modo, ut ex fundo Dramisciano capellanus iuxta inscriptionem super bonis Czartowiec[28] anno 1679 factam, teneatur respectu census flor. a 2 millibus provenientis in sua capella ad unam missam lectam in hebdomada et unam in mense pro animabus Nicolai et Mariannae, feriis tamen statutis, idque salva contributione pro cera et vino et salva vindicatione census, alius iuxta inscriptionem. Item ex fundo Łosieciano intuitu census ex agris pendi soliti teneatur ad missas 24, missam lectam a floreno uno grossis sex propter alligationem capellae computando, pro cera et vino reliquus census, qui hodie saltem ad triplum comparative ad valorem antiquum reduci debet, ut efficeret florenos 36 contribuatur. Ex fundo Lipsciano 1300 [s. 71] flor. Polon. iuxta testamentariam dispositionem et inscriptionem anni 1656 intuitu census 91 teneatur ad anniversarium semel in anno pro anima Ioannis sacerdotis et parentum eius apta feria post festum s. Francisci Seraphici decantandum. Quia vero haec obligatio parva est, obligamus insuper capellanum, ut subeat cantum missarum dominicis et festis diebus confraternitati usitatum, cui reliquos etiam minutiores fundos et census antiquos et novos includendo et Zwierzchowscianum et Woźniakowscianum et alios iuxta schedam, per antecedaneum capellanum connotatam, capellae et capellano adscriptos adiungimus, ex quibus censum annuum supputavimus et reperimus ascendere ad 112

[28] *Czartowiec, wieś, pow. Tomaszów Lubelski, wojew. lubelskie.*

flor. pro statu Nobis ad praesens adhibito. Intuitu vero huius census et illius Lipsciani missas praefatas literatorum dominicis et festivis diebus decantet, ex quibus 20 missas applicet pro benefactoribus capellae in communi, sex vero specifice applicet, scillicet pro benefactoribus Zwierzchowsciis missas quatuor, iam vero pro Woźniakowsciis duoas, tabellam nominum benefactorum in capella teneat, reliquas cantatas liberas teneat (exceptis anniversariis quartualibus et votivis Rorate, quae distinctim conducuntur et solvuntur) ordinamus. Confraternitas autem ex aliis censibus chorum provideat, atque capellae consulat et praecipue capellanum sibi erigi curet, qui ut colligitur stipendium ad flor. 400 eidem deservire potest, volumus. Et ita praemissis omnibus authoritate apostolica et etiam nostra ordinaria decidimus et definimus.

Praebenda canonicatus Brześciani et Netixana.

Comparens perosnaliter perillis Laurentius Żłoba canonicus cathedralis Chelmensis et collegiatae Zamoscensis [29], reproducta citatione quorumvis [s. 72] interesse habentium, exposuit fundum et praebendam suam canonicalem originaliter in summa 5000 flor. Polon. erectam anno 1648, deperiis invindicabiliter quoad tres partes cum suo censu, ita ut ex illis quinque tantum remanet summa fundationalis 1286 flor., a qua adhuc census percipitur flor. 90 pro victu, amictu et tota subsistentia canonicali, obligationes vero per fundatore Simonem Brzeski [30] in erectione canonicatus appositae praeter munia et turnos canonicales in ecclesia collegiata manent duae missae, una qualibet hebdomada anni et altera quolibet mense ad intentionem fundatoris absolvendae, petiitque sibi praemissa onera missarum reduci et per unionem praebendae Netixanae dictae, quae hucusque in titulum non fuit erecta, cum obligationibus pariter moderandis de subsistentia sibi circa ecclesiam hanc collegiatam benigne provideri, prout fusius in scheda etc. Nos igitur, visa citatione legitime executa et verificatis narratis perspectisque literis erectionis et decretis diminutionem fundi probantibus, siquidem nisi pars quarta summae capitalis scilicet 1286 flor. Polon. canonicatui Brzesciano servientibus ob malam locationem eiusdem fundi superexistit, a qua reliqua parte census 90 flor. Polon. annuatim adhuc difficulter solvitur, licet huiusmodi canonicatus pro extinguibili declarandus esset, eundem tamen pro decore ecclesiae conservando, tantum onera duarum missarum privatarum, salvis turnis quoad missas conventuales et aliis officiis in ecclesia praedicta collegiata sustinendis, exstinguimus. Utque canonicatus Brzescianus donec sorte aliqua fundus vindicabitur [s. 73] et redintegrabitur cum suo censu, circa sacrificia sua fundatorem Simonem habeat perpetuo in memento statuimus. Interea eidem canonicatui praebendam manualem Netixanam ex legato gnosi olim Marci Netixae in capella s. Andreae et Mathiae intra eandem ecclesiam collegiatam Zamoscensem ab anno 1647 fundatam in fundo summae capitalis 3 millium flor. Polon., non tamen in titulum erectum, unimus et incorporamus cum suo respectivo annuo censu. Quae quidem praebenda Netixana, siquidem onera trium missarum habet alligata capellae s. Andreae, quae hodie non est instructa suo apparatu ad missas cele-

[29] *Wawrzyniec Żłoba (Czercycki), doktor filozofii (1754) i obojga praw (1783), profesor ortografii (1757), analogii (1758), fizyki (1759, 1761), logiki (1760), wymowy (1763), prawa cywilnego (1765). Prepozyt kaplicy św. Mikołaja (1763), kanonik zamojski (1765), chełmski (1766), oficjał generalny diecezji chełmskiej (1790), prałat kanclerz kapituły chełmskiej (1791), biskup nominat pomocniczy chełmski (29 II 1792), nie prekonizowany jednakże przez Stolicę Apostolską. Zmarł 13 XI 1804. Wiadomość o profesorach s. 61.*

[30] *Szymon Brzeski, fundator kanonii fundi Brzeski, oficjał bracławski w diecezji łuckiej.*

brandas et ad easdem missas binas in hebdomada, tertiam in mense, intuitu census per octo a centum pro illo tempore, quo grossus unus aequicalebat hodiernis grossis in Regno tribus, fundator praescripsit, ad praesens presbyteri haec onera ob non correspondentem censum et cum difficultate repeti solitum subterfugiebant. Idcirco, ut praedictus canonicus Brzescianus suffragiis et missis in fundatione praescriptis diligentius satisfaceret et census vindicaret, eundem a capella liberamus et unam missam in mense rescindimus, salvo manente pro benefactoribus componentibus eandem praebendam Netixanam et salvis 40 flor. pro cera et vino ad sacristiam, ac aliis per fundationem obligationibus intra collegiatam ecclesiam persolvendis et adimplendis, donec canonicatus praedictus Brześcianus fuerit ad subsistentiam canonici alio modo inpinguatus. Et ita quoad praebendam, prout et ad aliis superioribus articulis, fundationes quasvis [s. 74] legata ecclesiae huic collegiatae Zamoscensis adscriptas et moderatas concludimus quoad immutationem voluntatum ultimarum et suffragiorum diminutionem, nisi per exigentia temporis calamitosi fundationum in suo valore et censu immutatarum et diminutarum, proque consideratione paupertatis et fragilitatis reccurrentium supra specificatorum, accessimus ex indulto apostolico. Propterea cupimus a clero eiusdem ecclesiae ardentiores orationes fieri pro fundatoribus et benefactoribus ad Deum Salvatorem nostrum, ut infinitus valor passionis Domini nostri Iesu Christi et sacrificiorum eius suppleat omnem defectum et diminutionem suffragiorum animarum. Praesensque decretum ex praescripto indulti apostolici communicandum fore in synodo dioecesano, quae primo locuta fieri mandamus, illudque manu nostra subscripsimus et sigillo nostro muniri fecimus. Datum die et anno, ut supra in actis die 12 novembris anno 1770. Felix episcopus.

Nr 125

Zarządzenie kapituły w sprawie kaznodziejów przy kolegiacie.

Zamość, 10 I 1779.

Kapituła zamojska na polecenie biskupa chełmskiego wyznacza ze swego grona egzaminatorów dla kaznodziejów kolegiackich. Tych ostatnich zachęca do rzetelnego głoszenia słowa Bożego w świątyni kolegiackiej w Zamościu.

Czps. *ADL A nr 138. Acta iudiciaria et officialia R.D. Melchioris Ioannis Kochnowski, suffraganei et officialis generalis Chelmensis a 20 III 1776 ad 10 I 1779 k. 419; tytuł wpisu:* Ordinatio de concionatoribus.

In nomine Domini amen. Insistendo litterae pastorali et mandato illmi excelmi et rdmi dni episcopi loci ordinarii nostri gratiosissimi deputatur in examinatoribus concionatorum religiosorum illes et adm. rdi ecclesiae collegiatae Zamoscensis canonici: Karasiewicz [1], Kostkiewicz [2], Muszyński [3], quibus et illmus notarius consistorii generalis additur. Coram quibus vel saltem uno

---

[1] *Paweł Karasiewicz, doktor filozofii i teologii (1782), profesor analogii (1762), poetyki (1763), retoryki (1766), wymowy (1769), logiki (1771, 1773), fizyki (1772), teologii spekulatywnej (1776) i teologii polemicznej (1784), kanonik zamojski (1768) zmarł w 1799. Wiadomość o profesorach s. 63.*

[2] *Zob. dokum. nr 124 przyp. 20.*

[3] *Maciej Muszyński, doktor filozofii i teologii (1782), profesor ortografii (1767), analogii (1769), poetyki (1770), retoryki (1772), wymowy, logiki (1775), fizyki (1777), teologii polemicznej i dogmatyki (1778—1784), kanonik zamojski (1777), proboszcz w Łukowej (1786) i w Mokremlipiu (1798). Wiadomość o profesorach s. 65.*

eorum comparens a suo superiore ordinis expositus in opus ministerii evangelizandi reproducere debet patentales expositionis suae, deinde examinari succinte de notitia testamenti eorum libros et epistolas legat et intelligat, interpretari eosdem libros maxime evangelicos iuxta sensus theologum catholicorum et sanctorum patrum probe sciat, an concordantiam habeat et notitiam rhetoricae ecclesiasticae quoad materiam et formam apte disponendam retineat et callcat. Quam notitiam exemplaribus quoque manuscriptis suis conciones et doctrinas probare poterit. Quibus sic et similiter examinatis ac probatis dabitur fidele testimonium ab examinatore super habilitate clausum, quod obtento ad fidei professionem in cancellaria consistorii generalis coram notario vel officio emittendam et connotandam admitteretur. Licentiamque concionatoris publici in scriptis obtinebit ab illmo dno loci ordinario, sive eius officio generali subscribendam.

Hortabuntur vero eiusmodi concionatores a dnis examinatoribus, quatenus muneri praedicationis suae diligenter incumbant, a politicis materiis, multo magis dicteriis prophanis et scurilibus atque iocosis, nec non ab illis extravegantibus propositionibus, quae probari veraciter nequeant, praecipue in concionibus panegiricis sanctorum et funebribus, tum ab historiis fideliter ab Ecclesia non approbatis et saecularibus, tum a prostitutione peccatorum individua aliisque morum et personarum offendiculis publicis, abstineantur sub poena privationis licentiae.

Datum Zamoscii anno Domini 1779 die 10 ianuarii. Melchior episcopus suffraganeus [4].

Nr 126

Wcielenie Zamojszczyzny do diecezji przemyskiej.

Lwów, 22 II 1782.

Gubernium Lwowskie donosi biskupowi przemyskiemu J.T. Kierskiemu, że na mocy nadwornego dekretu ces. Józefa II z 29 I i 13 II 1782 r. część diecezji chełmskiej wraz z Zamościem, pozostająca w granicach Galicji, została inkorporowana do diecezji przemyskiej. Gubernium poleca biskupowi natychmiastowe przejęcie jurysdykcji kościelnej.

Or. *nie znany.*

Kop. *ADP (Archiwum Diecezjalne w Przemyślu) nr 88. Litterae et edicta Excelsi Gubernii ad R.D. Thaddaeum Kierski, ep. Prem. a tempore revindicationis Regnorum Galiciae et Lodomeriae emanata. Vol. III (1781—1782) nr 531 s. 61—62; tytuł wpisu:* Incorporatio dioecesis Helmensis 22 februarii 782.

Notam facio hisce illmae rdmae Dominationi Vestrae [1] resolutionem Sacrae Caesareo Regiae Majestatis [2], datam 29 et praesentatam 13 februarii a.c., quatenus pars ea Helmensis dioecesis, quae intra cordonem sita est et a tempore

[4] *Melchior Kochnowski, zob. dokum. nr 124 przyp. 13.*

[1] *Józef Tadeusz Kierski h. Jastrzębiec (1706—1783), wyświęcony na kapłana w 1733 r., kanonik poznański (1734), a następnie prepozyt tejże kapituły (1738). W r. 1736 został biskupem pomocniczym poznańskim, a w r. 1759 — sekretarzem koronnym. W r. 1760 otrzymał order Orła Białego, zaś w r. 1768 został biskupem przemyskim. Zmarł 16 I 1783. A. Gilewicz, W.A. Serczyk, Kierski Józef Tadeusz. Pol. słow. biogr., t. 12 s. 428 n.*

[2] *Ces. Józef II (13 III 1741 — 20 II 1790), syn Marii Teresy, król niemiecki (1764), cesarz i współrządca z matką (1765), a po jej śmierci jednowładzca (1780); system nazwany od jego imienia powstał wcześniej, ale za jego rządów rozwinął się wszechstronnie.*

mortis illmi rdmi Alexandrowicz[3] vacat, episcopatui Premisliensi sine mora incorporetur, reditus vero bonorum mensae episcopalis, his in Regnis existentium, pro dotatione eorum in hoc Regno episcoporum, quorum proventus per futuram separationem dioecesium diminuetur, interea asserventur. In cuius igitur altissimi mandati obsequium illma et rdma Dominatio Vestra vacantem in hoc Regno Helmensis dioeceseos partem absque minima mora in spiritualibus et disciplinariis dirigendam assumet, atque Gubernio processum suum ad clerum, tam regularem quam saecularem, eatenus edendum et publicationem supremae huius voluntatis continentem, ad inspiciendum et approbandum quantocius transmittat, ut incolae dictae dioeceseos etiam ex parte politica ad agnoscendam hanc novam illmae ac rdmae Dominationis iurisdictionem in spiritualibus admoneri possint.

Nr 127

Biskup Kierski donosi o przejęciu jurysdykcji kościelnej w Zamojszczyźnie.

[*Przemyśl*], *1 V 1782.*

Biskup J.T. Kierski donosi Gubernium Lwowskiemu, że zgodnie z zaleceniem nadwornego dekretu przejmie jurysdykcję kościelną w galicyjskiej części diecezji chełmskiej, ogłosi o tym ludowi i duchowieństwu, a dla wygody tychże zamierza ustanowić oficjalat generalny w Zamościu, a na stanowisko oficjała proponuje biskupa Melchiora Kochnowskiego, dotychczasowego sufragana chełmskiego. Biskup prosi gubernium o wyznaczenie dla urzędników oficjalatu odpowiedniego uposażenia, oraz o zapośredniczenie zgody nadwornej kancelarii wiedeńskiej na wysunięte propozycje.

Or. *nie znany.*
Kop. *ADP nr 88. Litterae et edicta Excelsi Gubernii ad R.D. Thaddaeum Kierski, ep. Prem., vol. III (1781—1782) nr 531 s. 62—63; tytuł wpisu:* Responsum 1 maii 782.

Excelme et illmae Domine. Cum Augustissima Majestas[1] de 29 et praesentata 13 februarii a.c. clementissime resolverit, ut pars illa Chelmensis dioeceseos, quae his in Regnis sita est, episcopatui meo Premisliensi incorporaretur, in obsequium huius altissimae resolutionis per litteras Excellentiae Vestrae de 22 februarii mihi intimatae, hisce diebus modo primum ea qua par est reverentia receptae, processum ad clerum saecularem et regularem eo intuitu edendum Excellentiae Vestrae communico, cuius publicationem post subsequendam ab Excelso Gubernio inspectionem et restitutionem accelerare non negligam. Interea opportunum est, ut ad agnoscendam et recipiendam meam iurisdictionem spiritualem etiam ex parte politica tam clero quam populo intimetur moderna altissima voluntas et dispositio. Signanter vero necessariam fore intimationem ab Excellentia Vestra faciendam existimo rdmo Kochnowski[2], qua administratori moderno illius dioecesis, ut ab hinc me, qua

[3] *Alojzy Witold Aleksandrowicz (1728—1781), kanonik lwowski, proboszcz skalski k. Kamieńca (1769), dziekan kapituły przemyskiej, kustosz gnieźnieński (1773), koadiutor chełmski i biskup ordynariusz chełmski (1780). Zmarł 12 IX 1781. A. Kossowski, Aleksandrowicz Jan Alojzy. Pol. słow. biogr., t. 1 s. 68.*

[1] *Ses. Józef II (1780—1790), zob. dokum. nr 126 przyp. 2.*
[2] *Melchior Kochnowski, zob. dokum. nr 124 przyp. 13.*

suum loci ordinarium recognoscat et in negotiis spiritualibus recursus faciat. Cum autem occasione huiusmodi incorporationis ad administrandam rite in spiritualibus et disciplinariis iurisdictionem pro maiori totius cleri et populi illius partis commoditate rdmum Kochnowski suffraganeum Chelmensem, virum omni exceptione maiorem, in partem solicitudinis meae pastoralis vacare, eundemque vicarium in spiritualibus et officialem generalem quoad partem incorporatae dioecesis constituere in animo habeam, supplicandum mihi venit Excelso Gubernio, quatenus mediante sua ad augustissimam aulam repraesentatione de congrua, tam eiusdem officialis generalis quam aliarum personarum ad cancellariam consistorialem necessariarum, pensione et variorum eiusdem cancellariae onerum supportatione providere dignetur.

Nr 128
Utworzenie oficjałatu generalnego w Zamościu.

Brzozów, 22 VI 1782.

Józef Tadeusz Kierski, biskup przemyski, zgodnie z zarządzeniem ces. Józefa II, oglasza przejęcie jurysdykcji kościelnej nad diecezją chełmską w granicach zaboru austriackiego. Celem sprawniejszego zarządu ustanawia dla tej części diecezji oficjalat generalny w Zamościu, a na stanowisko oficjała generalnego powołuje biskupa Malchiora Jana Kochnowskiego.

Or. *nie znany.*

Druk. 1. *ADL A nr 148. Acta iudiciaria et officialia pro parte dioecesis Chelmensis in Regnis Galiciae et Lodomeriae sitae R.D. Melchioris Ioannis Kochnowski, suffraganei Chelmensis sub Thaddaeo Kierski, ep. Prem. ex annis 1782—1783 k. 2 a (Druk współczesny); 2. Nr 409. Rozporządzenia biskupów chełmskich i przemyskich 1777—1791 s. 141 (Druk współczesny).*

Iosephus Thaddaeus de Kiekrz Kierski[1] ——. Universo cleri —— pastoralem nostram benedictionem. Noverint fraternitates vestrae sub die 22 mensis februarii anni currentis ad Nos ab Excelso Regnorum Galiciae et Lodomeriae Gubernio Leopoliensi directas esse literas, iisdemque intimatam altissimam Sacratissimae Caesareo Regiae et Apostolicae Majestatis[2] d.n.C. voluntatem, quomodo haecce Augustissima Majestas sub data die 29 et praesentata 13 mensis suprafati februarii clementissime resolverit, partem eam dioeceseos Chelmensis, quae in his Regnis Galiciae et Lodomeriae sita est, ac a tempore mortis illmi et rdmi olim Aloysii Witoldi Alexandrowicz episcopi[3] eius ultimi et immediati possessoris vacat, episcopatui nostro Premisliensi incorporandam et per Nos absque mora in spiritualibus et disciplinaribus assumendam regendamque esse voluit. Nos igitur in obsequium altissimae eiusmodi voluntatis primam literam nostram pastoralem ad fraternitates vestras dirigimus et ordinamus, hortantes easdem, ut praefatae Helmensis dioecesis his in Regnis existentem partem dioecesi nostrae Premisliensi, sicut praemissum est, incorporatam et invisceratam esse sciant. Nosque sui verum et indubitatum pastorem agnoscant, tamque nostris ordinationibus quam illmi et rdmi Melchioris Ioannis Kochnowski episcopi Dionysiensis, suffraganei et archidiaconi cathedralis Helmensis equitis ordinis s. Stanislai Episcopi et Martyris[4] in partem solicitu-

[1] *Józef Tadeusz Kierski, zob. dokum. nr 126 przyp. 1.*
[2] *Ces. Józef II (1780—1790), zob. dokum. nr 126 przyp. 2.*
[3] *Alojzy Witold Aleksandrowicz, zob. dokum. nr 126 przyp. 3.*
[4] *Melchior Jan Kochnowski, zob. dokum. nr 124 przyp. 13.*

dinis nostrae pastoralis vocati atque quoad hancce incorporatam dioecesis Helmensis partem, pro maiori totius cleri et populi commoditate, cum plenitudine quarumvis facultatum constituti vicarii in spiritualibus et officialis nostri generalis (ab hinc non iam Helmensis, sed Zamoscensis nominandi) mandatis quibusvis obtemperent. Quae dum fraternitatibus vestris authoritate nostra ordinaria magnopere commendamus, insuper iisdem pastoralem nostram benedictionem peramanter impertimur. Praesentesque via cursoria ordinaria per illustres locorum decanos ad singulas, tam parochiales quam regularium quorumvis incorporatae supra expressae dioecesis Helmensis ecclesias dirigi et transmitti; transmissas et receptas valvis maioribus earundem ecclesiarum affigi, ac populo ad divina congregato per respective locorum parochos et superiores post conciones breviter et succincte Polonico idiomate aliquo die dominico vel festo publicari volumus. In quorum fidem — —. Datum Brzozoviae [5] in palatio nostro episcopali die 22 iunii anno Domini 1782.

Nr 129

Nominacja wikariusza generalnego dla austriackiej części diecezji chełmskiej w Zamościu

Brzozów, 22 VI 1782

Józef Tadeusz Kierski, biskup przemyski, po wcieleniu galicyjskiej części diecezji chełmskiej do biskupstwa przemyskiego, mianuje biskupa M.J. Kochnowskiego, sufragana chełmskiego i kustosza zamojskiego, wikariuszem generalnym dla tejże części diecezji. Równocześnie deleguje mu pełną władzę do spełniania jurysdykcji kościelnej na tym terenie z prawami subdelegacji z wyjątkiem obsadzania prałatur i kanonii przy kolegiacie zamojskiej.

Or. *nie znany.*

Kop. *ADL A nr 148. Acta iudiciaria et officialia pro parte dioecesis Chelmensis in Regnis Galiciae et Lodomeriae sitae R. D. Melchioris Ioannis Kochnowski, suffraganei Chelmensis sub Thaddaeo Kierski, ep. Prem. ex annis 1782—1783 k. 3a—4a.*

Iosephus Thaddaeus de Kiekrz Kierski [1] — — illmo et rdmo Melchiori Ioanni Kochnowski [2] — — fraternam observantiam. Cum Augustissima Caesareo Regia et Apostolica Majestas sub die 29 et praesentata 13 mensis februarii anni currentis resolverit clementissime, partem eam dioecesis Helmensis, quae in his Galiciae et Lodomeriae Regnis sita est, ac a tempore mortis illmi et rdmi olim Aloysii Witoldi Alexandrowicz episcopi [3] eius ultimi et immediati possessoris vacat, episcopatui nostro Premisliensi incorporandam et per Nos absque mora in spiritualibus et disciplinariis assumendam regendamque esse voluerit. Nos igitur parendo huic altissimae voluntati, nec non commodo spirituali eiusdem incorporatae partis dioecesis Helmensis prospiciendo, ut faciliorem et occurrentibus negotiis recursum et celeriorem iustitiae administrationem habere possit, fraternitatem vestram cuius excellentissimas animi dotes ac in rebus gerendis maximam dexteritatem optime no-

[5] *Brzozów, miasto powiatowe, wojew. rzeszowskie, dawna rezydencja biskupów przemyskich.*

[1] *Józef Tadeusz Kierski, zob. dokum. nr 126 przyp. 1.*

[2] *Melchior Jan Kochnowski, zob. dokum. nr 124 przyp. 13.*

[3] *Alojzy Witold Aleksandrowicz, zob. dokum. nr 126 przyp. 3.*

tam compertamque habemus, in partem solicitudinis nostrae pastoralis invitandam ac vicarium in spiritualibus et officialem generalem nostrum pro eadem nova incorporata dioecesis parte constituendum esse duximus, uti quidem in Dei nomine invitamus et constituimus per praesentes ad beneplacitum nostrum valituras, dantes et concedentes fraternitati vestrae plenam et omnimodam potestatem ac specialem mandatum per et intra dictam incorporatam dioecesis partem causas omnes et singulas ad forum ecclesiasticum de iure et consuetudine quocumque modo spectantes, maiores et minores, criminales et civiles, personales et reales ac mixtas et inter quascunque personas motas et movendas audiendi, et servata forma iudiciarii processus, seu etiam summarie et de plano cognoscendi, indecisas et pendentes continuandi, ac debito modo et ordine iuris terminandi. Iurisdictionemque eiusmodi in quasvis personas praefatae incorporatae dioecesis spirituales et saeculares ac etiam in regulares utriusque sexus et cuiuslibet instituti, exercendi, sententias interlocutorias et definitivas ferendi, easque iuxta praescriptum iuris, etiam invocato bracchio saeculari, executioni demandandi, citationum, monitorum, inhibitionum et aliorum his similium, literas decernendi et relaxandi, contumaces et inobedientes reique iudicatae non parentes censuris ecclesiasticis comprimendi, eosque ab officiis, beneficiis, prout iuris est, suspendendi, privandi et deponendi, ab iisdemque censuris, tum etiam aliis quibusvis Nobis quocunque modo reservatis in utroque foro absolvendi, contra simoniacos, blasphemos, sacrilegos, aliorumque quorumvis criminum, quorum cognitio pertinet ad forum ecclesiasticum reos et publicum scandalum fidelibus praebentes, cuiuscunque status et conditionis sint, ex officio inquirendi, convinctos, servato iure in procedendo et modo in puniendo, castigandi, vel pro sumendis poenis ad quem de iure remittendi, poenasque decreti rescindendi, super bannis ante contractus matrimoniales de iure praerequisitis ex causis iustis, tum quibusvis impedimentis matrimonium habentibus propriam parochiam, ex causis gravibus (rarissime tamen) parochos ad assistendum matrimonium assignandi, causas omnes matrimoniales, tam quoad separationem a foro quam quoad divortium a vinculo, tum professionem religiosorum cognoscendi, iudicandi, decidendi, ecclesias, altaria et oratoria, tam aedificata quam aedificanda, benedicendi, indulta pro capellis quibusvis (non amplo tam quam ad decursum unius anni), tum etiam ab esum carnium iuxta dispositionem iuris concedendi, interdicta relaxandi, in irregularitatibus et votis dispensandi, libros typo imprimendos approbandi, aut pro exigentia rei reprobandi. Facultatem non residi penes ecclesias ex causis gravibus et iustis ac non frequenteret breve tempus, tum etiam consensus ad arendandos beneficiorum proventus concedendi, literas commendatitias et testimoniales, tum habilitatis concedendi, ad beneficia quaevis curata et simplicia cuiuscunque iuris patronatus sint (exceptis praelaturis et dignitatibus et canonicatibus ecclesiae Insignis Collegiatae Zamoscensis), servatis de iure servandis, instituendi, commissarios monialium tum confessarios earundem etiam regularibus subiectarum ordinarios et extraordinarios ac capellanos deputandi, licentias pro ingressu in clausuras monasteriorum earundem monialium pro rebus tantum necessariis, medico, hirurgo, artificibus operariis et baiulis, ac etiam stante infirmitate confessario, similiter pro egressu e monasterio iisdem monialibus ex causa rationabili, tum pro accessu ad crata impertiendi. Resignationes beneficiorum etiam ex causa permutationis recipiendi, erectionibus, unionibus, dismembrationibus ecclesiarum quarumvis, si necessitas et utilitas earundem

postulaverit, authoritatem suam interponendi, onerosas obligationes missarum et aliarum devotionum ex vi fundationis impositarum, ob circumstantias iustas et causas graves (non tamen illas, quae iam sunt reductae) reducendi et ad proportionem censuum moderandi. Concursus ad beneficia indicendi et testimonia de dignioribus exhibendi, coadiutores ecclesiarum parochialium imperitis et infirmis dandi, fundationes quasvis, pia legata, testamenta defunctorum clericorum approbandi, admittendi et ratificandi, aut ob defectum solemnitatum de iure requisitarum cassandi, et pro nullis declarandi. Post defunctos clericos intestatos derelicta quaevis (non alias nec aliter tamen, nisi ad mentem altissimarum caesareo regiarum ordinationum) disponendi, locationes et conductiones proventuum beneficialium, ac alios licitos et honestos contractus admittendi. Usum pontificalium per et intra illam partem dioecesis exercendi et dandi, nec non dimissorias extra dioecesim neoordinandis concedendi, ad obeundas suas vices Zamoscii cum simili vel limitata potestate iudices duos surrogandi. Decanos foraneos in ante creatos manutenendi, aut ex causa iusta immutandi et novos deputandi, ecclesias tam saeculares quam regulares, quorumvis utriusque sexus etiam conventuum formalium, toties quoties opus fuerit, tum collegiatam Zamoscensem quoad clerum, tam maiorem quam minorem, visitandi et inspiciendi, officiales cancellariae, uti notarium, matrimoniorum defensorem, regentem et fiscalem creandi, acta publica aperiendi, instrumenta quaevis in occurrentibus variis negotiis extradendi. Verbo omnia et singula (praeter superius excepta) quaecunque Nosmetipsi facere, gerere et exequi possemus, etiamsi maiora fuerint et talia, quae mandatum speciale exigunt, faciendi, gerendi et exequendi. Mandamus itaque omnibus et singulis praefatae incorporatae partis dioecesis Helmensis, iurisdictioni nostrae ordinariae subiectis, spiritualibus et saecularibus, ut fraternitatem vestram in spiritualium vicarium et officialem nostrum generalem agnoscant, eidemque tum dominis iudicibus per ipsum subrogandis, in omnibus praemissis et aliis quibusvis ad officium eiusmodi officialatus generalis spectantibus pareant, obediant, obtemperent, debitamque reverentiam exhibeant. In quorum fidem — —. Datum Brzozoviae[4] in palatio nostro episcopali die 22 iunii anno Domini 1783.

Nr 130

Unia kanonikatu fundi Paczoski z kanonią penitencjarią.

Zamość, 28 X 1782.

Melchior Jan Kochnowski, biskup dionyzeński i oficjał generalny zamojski, na prośbę kapituły zamojskiej przyłącza kanonię fundi Paczoski do kanonii penitencjarii i tworzy jedną prebendę kanonicką, oraz określa obowiązki kanonika penitencjarza.

Czps. *ADL A nr 148. Acta iudiciaria et officialia pro parte dioecesis Chelmensis in Regnis Galiciae et Lodomeriae sitae R.D. Melchioris Ioannis Kochnowski, suffraganei Chelmensis sub Thaddaeo Kierski, ep. Prem. ex annis 1782—1783 k. 36—37'; tytuł wpisu:* Decretum unionis praebendae Paczovianae canonicatui poenitentiario in ecclesia collegiata Zamoscensi latum et publicatum.

Kop. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 51. Akta i dokumenty dotyczące kanonii penitencjarii fundi Paczoviani z lat 1761—1839 s. 8—14, 38—42.*

---

[4] *Brzozów, zob. dokum. nr 128 przyp. 5.*

Coram illmo rdmo dno Melchiore Ioanne Kochnowski [1] — — in eius publica causarum audientia, comparens personaliter rdus Paulus Romanowicz Insignis Collegiatae Zamoscensis vicarius [2] vblis capituli Zamoscensis ad infrascripta specialis plenipotens, in termino hodierno ex literis cridae, debite ut a tergo apparebat executis et conservatione in actis in diem hanc devenienti, contumaciam omnium et singulorum ius et interesse aliquod ad unionem praebendae Paczovianae canonicatui poenitentiario in ecclesia collegiata Zamoscensi faciendam habentium, vel se hebere putantium coniunctim vel divisim et praetendentium, literis cridae citatorum, quatenus non comparentium accusavit. In quorum contumaciam proposuit quandoquidem ob mutatas circumstantias temporum diminutionem publicam censuum a summis capitalibus provenientium, praebenda poenitentiaria altera Paczoviana congruam sustentationem pro altero sacerdote habere nequit et propterea a morte olim adm. rdi Francisci Matlikiewicz [3] ultimi illius et immediati possessoris hucusque vacat. Proinde inhaerendo iuribus clare disponentibus praebendam unam ob paupertatem seu insufficientiam suam ad sustentationem canonicam sacerdotis posse uniri alteri praebendae, insistendo concilio Tridentino, praebendam poenitentiariam in ecclesiis cathedralibus, collegiatis et aliis locis insignioribus, etiam cum unione proventuum alicuius praebendae, constituere episcopis disponenti, attento assensu vblis capituli Zamoscensis, uti patroni dictae praebendae Paczovianae vacantis super unione eiusdem praebendae canonicatui poenitentiario Insignis Collegiatae Zamoscensis sub actum in capitulo partiali 1782 anno die 1 mensis maii emanato [4], praefatam praebendam Paczovianam, suppresso illius titulo cum omnibus summis, censibus, obventionibus, nunc et in perpetuum, canonicatui poenitentiorio in ecclesia collegiata Zamoscensi constituto et canonice erecto, authoritate ordinaria uniri, incorporari, inviscerari debita cum instantia petiit et postulavit.

Et in continenti quoniam erectio originalis pro duobus poenitentiariis in ecclesia collegiata Zamoscensi de anno Domini 1753 die mercurii 6 mensis iulii facta [5], et post authoritate ordinaria approbata, habet in se quasdam obligationes non clare expressas, utpote quod satis fieri possit obligationi sedendi in confessionali quotidie impositae per aliam personam sacerdotalem idoneam, saecularem vel regularem, tum quomodo finis devotionis ad quem sedere poenitentiarium fundator obligavit intelligendus sit, item tres menses de iure concilii Tridentini canonicis, ut possint a sua ecclesia abesse, non sunt expressi in posteriore erectione elevationis, videlicet unius praebendae poenitentiariae ad canonicatum poenitentiarium ecclesiae collegiatae Zamoscensis anno Domini 1761 die veneris 16 mensis octobris [6], tum si personaliter dictus canonicus poenitentiarius ad infirmum praerequiratur ibidem sacramenta infirmo poenitentiae, Eucharistiae et extremae unctionis admini-

---

[1] *Melchior Jan Kochnowski, zob. dokum. nr 124 przyp. 13.*

[2] *Paweł Romanowicz, wikariusz a nieco później (po 1782) kanonik penitencjarz zamojski; zwiększył wydatnie uposażenie tejże kanonii. Żył jeszcze w 1792 r. Wiadomość o profesorach s. 88, 275.*

[3] *Franciszek Matlikiewicz, doktor filozofii, kanonikiem zamojskim i profesorem na Akademii został w r. 1733; 27 VI 1736 r. zrezygnował i otrzymał parafię Krupe. Wiadomość o profesorach s. 177.*

[4] *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 415. Acta capitulorum, vol. 3 (1750—1825) s. 206 n.*

[5] *Zob. dokum. nr 110.*

[6] *Zob. dokum. nr 115.*

straret, vel infirmum in viam salutis aeternae disponat, deobligetur a sedendo in confessionali pro tunc in ecclesia, vel si episcopo pontificaliter celebranti assistat, adeoque pro tunc in confessionali non possit sedere, adeoque has conditiones et obligationes non sat clare expressas ad pacem et tranquilitatem conscientiae poenitentiariorum dilucidari humiliter supplicavit, salvo etc.

Et illmus et rdmus dnus supranominatus Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus Dionysiensis — — pro iudiciis sedens, audita suprascripta instantia, visis lectisque literis cridae, legitime sub die 3 mensis augusti anno currenti publicatis et executis, ante omnia omnes et singulos ius et interesse aliquod ad unionem praebendae Paczovianae canonicatui poenitentiario Insignis Collegiatae Zamoscensis habere, vel se habere putantium et praetendentium, ultra horam audientiae expectatos et non per se, nec per suos procuratores comparentes, contumaces prout merito erant, suadente iustitia, reputavit, in quorum contumaciam tulit decretum, prout scheda illudque in cancellaria se publicaturum declaravit, hac sua sententia mediante, praesente perilli rdo Andrea Kostkiewicz IUD et professore, ecclesiarum cathedralis Chelmensis et Insignis Collegiatae Zamoscensis canonico [7] et me Francisco Brzeski actorum consistorii generalis Zamoscensis notario substituto [8]. Et illmus rdmus dnus Melchior Ioannes Kochnowski — — aperiendo teminum pro versato habitum dedit ad acta sententiam manu propria subscriptam tenoris sequentis, videlicet: Nos igitur Christi nomine invocato, matura deliberatione praehabita, de consilio iurisperitorum, attento statu fundationis Paczovianae, deinde statu affundationis Smarzinscianae, subsequente vero statu reductionis obligationum praebendis binis poenitentiariorum dictis impositarum ac praescriptarum, qualiter hi status ob varias temporis, regionis et legis publicae mutationes necessario sequelam suae etiam mutationis in primitiva institutione sua passae sunt, quinimo etiam ex causa reductionis publicae censuum ecclesiasticorum et summarum fundationalium sub varium ius regionale distractionis ac divisionis in eas perplexitates devenerunt, ut sacerdotes pertaesi facile praefatas praebendas poenitentiarias de insufficientia substantiae incusare, ac deserere cogerentur, atque de earundem praebendarum oneribus et obligationibus, tam in primaeva fundatione simplici quam in subsequente affundatione se elevatione unius praebendae in canonicalem, appositis et incumbentibus, saepenumero iurisdictioni loci ordinariae conqueri iidem sacerdotes non cessarent, prout id ex statibus variatis ab anno erectionis 1753 aliisque documentis et processibus, diversi modo coram iudicio praesenti reproductis, eruitur et evidenter constat. Idcirco spectata necessitate et inhaerendo dispositioni sacrosancti concilii Tridentini de uniendis praebendis signanter in ecclesiis maioribus [9] favore canonici poentientiarii conservandi privilegiata, nec non authoritate ordinaria ad exequendum commissa deferendum esse instantiae vblis capituli ecclesiae collegiatae et parochialis Zamoscensis per suum specialem rdum plenipotentem et mediante consensu capitulari expositae, assentiendum pro unione duximus, vacantem alteram praebendam post obitum adm. rdi Francisci Matlikiewicz eamque derelictam canonicali prae-

[7] *Andrzej Kostkiewicz, doktor filozofii i obojga praw (1781), profesor w Olyce, a następnie w Zamościu (1761), gdzie wykładał ortografię, gramatykę i analogię (1761), retorykę (1762), logikę (1765), wymowę (1766) fizykę (1770) i prawo cywilne (1773/84); był też kanonikiem zamojskim (1768) i chełmskim (1780). Zmarł 22 II 1798. Wiadomość o profesorach s. 63.*

[8] *Franciszek Brzeski, profesor kolonii akademickiej w Olyce i scholastyk tamtejszej kapituły kolegiackiej (1716—1722). Zob. Wiadomość o profesorach s. 176.*

[9] *Sess. XXI de reform. cap. 5 (Concilii Tridentini canones et decreta s. 107).*

bendae poenitentiariae cum omnibus iuribus, summis, proventibus et emolumentis respectivis, authoritate qua fungimur ordinaria, in effectu unimus, adscribimus, incorporamus et invisceramus, ut scilicet unus canonicus poenitentiarius in dicta ecclesia collegiata utraque praebenda Paczoviani et Smarzoviani fundi tanquam una portione congrua pro semper et perpetuo gaudeat, possideat et fruatur locumque amplius collationis adiunctae praebendae in ecclesia et capitulo seorsim non habeat. Et quoniam pars agens et simul de muneris poenitentialis regula temporali per erectionem definita expressam declarationem et definitionem pro canonico poenitentiario in eadem ecclesia collegiata ac simul parochiali serviente exigit et postulat, Nos proinde licet in erectione originali sub datum Zamoscii die 6 mensis iulii anno 1753 facta, tempus sessionis poenitentiarii in confessionali ecclesiae generice determinatum esse perspeximus, quod poenitentiarii ad perseveranter audiendos confessiones matutinis horis totius ecclesiasticae devotionis quotidie teneantur, declaramus id officium poenitentiale strictissime diebus dominicis, festis et solemnioribus aliis intra ecclesiam collegiatam accipi et observari debere ob concursum populi et exigentiam poenitentium in ecclesia hac confiteri volentium, neque confessarium recedere debere, nisi necessitate legitima, uti summi sacri habendi, respirii brevis, aut missae suae privatae absolvendae ad unam mediam horam avocatus fuerit. Diebus tamen feriatis et populo duntaxat absente sufficere, si in confessionali praedictus canonicus poenitentiarius, absentibus poenitentibus, ad finem vitivae in capella s. Nicolai celebranda sedeat, determinamus et definimus. Quod vero attinet declarationem alterius clausulae propositae, an videlicet eidem muneri satisfieri possit a canonico poenitentiario per substitutum in locum sui alium sacerdotem saecularem vel regularem ad audiendas confessiones approbatum, id fieri posse, modo id non fit saepe et sine causa, decernimus et declaramus. Quantum spectat ad tres menses canonici a sua ecclesia sese absentandi de iure concilii permissos, modo id non fiat in magnis festivitatibus, neque sub tempus confessionis paschalis, aut per continuos tres menses, etiam illustrem canonicum poenitentiarium posse abesse, non substituto in locum sui alio sacerdote, pronuntiamus et decernimus. Insuper cum munus poenitentiarii sit pars curae animarum specialis in parochiali ecclesia, ideo quoties poenitentiarius ordinarius (de quo res nunc agitur) per infirmos poenitentes avocatus de confessionali in domum, ut eat, fuerit, iieritque per se ad infirmum pro ministerio sacramenti poenitentiae, vel alterius erga moribundos obsequia actu qua vocatus et electus, toties satisfacere eum muneri suo et fundationi censemus, nec pro tali casu absentiae a confessionali ordinario teneri canonicum poenitentiarium in templo, nec ad admittendam portionem fructus et emolumentis alicuius sibi debiti in capitulo stringi valeat, ordinamus. Taliterque salvis ceteris obligationibus ex fundationis et reductionis missarum decreto incumbentibus adimplendis poenitentiarium canonicum imposterum geri debere in suo munere decernimus et sententiamus. Melchior Kochnowski.

Nr 131
Prośba kapituły o zachowanie Akademii Zamojskiej.

Zamość, 27 III 1783.

Kapituła zamojska zwraca się do sejmu galicyjskiego z prośbą o pośrednictwo w Gubernium Lwowskim i u ces. Józefa II o potwierdzenie praw

i przywilejów Akademii i kapituły, oraz o zezwolenie na działalność obydwu instytucji w dotychczasowym wymiarze.

Or. *Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2387/II. Zbiór dokumentów XVI—XVIII w. (bez paginacji pod datą 27 III 1783).*

WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 304. Kapituła zamojska prosi władze austriackie o pozostawienie Akademii 1783 ss. 3 (Brulion).

Excelsi status Regnorum Galiciae et Lodomeriae. Capitulum ecclesiae collegiatae Zamoscensis generaliter congregatum perquam officiosissime interpellat authoritatem vestram rogatque humillime praesentibus, ut pro approbatione iurium, privilegiorum et praerogativorum scholarium Academiae Zamoscensis ad Augustissimam Majestatem dominum nostrum clementissimum sese interponere Viennam, immo respective et ad Excelsum loci Gubernium non dedignetur, atque benigne allaboret, ne eadem Academia per consequens ipsummet capitulum in statu quo conservatum, aliquid in futurum detrimenti patiatur. Causam vero et rationem interpellandi habet:

1° Quia ex erectionibus suis, prope ducentorum annorum usu firmatis, idem capitulum et Academiae Zamoscensis unum corpus efficiunt influentiamque, vi iurium connexorum in muniis suis ad invicem tenent, adeo ut posita unius instituti academici aliqua mutatione, alterum institutum capitulare sentiret derogationem, tanquam coetus doctoralis, praesidentialis et conacademicus.

2° Quia olim Respublica Polona utriusque huius instituti iura et privilegia indivisim confirmare et praecustodire aliquoties dignata est, tanquam iura inseparabilia et mutuis vinculis dotationis ac regiminis colligata et suffulta.

3° Causam deinde instandi pro manutentione et confirmatione in statu quo Academiae eiusdem habet capitulum; equidem hac Academia per serenissimos reges, incipiendo a Sigismundo III de anno 1601 [1] eiusque successoribus Wladislao IV anno 1634 [2], Ioanne Casimiro anno 1666 [3], Michaele anno 1669 [4], nec non a Sede Apostolica per quinque pontifices summos cum aliis gentium universitatibus coaequata est, illaque in suis facultatibus studiorum et praerogativarum satis fideliter pro publico laborando meruit per bina saecula in paritate aliarum universitatum pro viribus ambulare. Neque aliquando vel in religione, vel in educatione, vel in obedientia defecit, ac merita sua priora et potiora in hac parte Galliciano Russica numerantur supra omne aliud institutum scholare.

4° Ideo evenit, ut illa sola ius privativum Academia seu Universitatis in ducatu Russiae a serenissimo olim rege Michaele et sortietur et obtineret. Iam vero inter confirmatores iuris sui privativi alios successive reges Ioannem III [5], Augustum II [6], Augustum III [7] sibi computaret, ac denique sub

---

[1] *Zob. dokum. nr 9.*

[2] *Władysław IV, król polski (1632—1648) potwierdził prawa i przywileje Akademii Zamojskiej w 1634 r.*

[3] *Jan Kazimierz dokumentem z 22 V 1666 r. zatwierdził przywileje Akademii. Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2383/I. Documenta ad civitatem 1580—1782 s. 66—68.*

[4] *Michał Korybut Wiśniowiecki, król polski potwierdził przywileje Akademii i jednocześnie obdarzył jej profesorów nobilitacją dokumentem z 26 XI 1669. Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2383/I. Documenta ad civitatem 1580—1782 s. 69—72.*

[5] *Jan III Sobieski, król polski potwierdził przywilej króla Michała w dokumencie z 26 II 1676 r. Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2383/I. Documenta ad civitatem 1580—1782 s. 73—74.*

[6] *August II Sas, król polski potwierdził przywileje Akademii, nadane przez Jana III So-*

serenissimo Stanislao Augusto pariter rege Poloniae constitutionem reipublicae in anno 1764 declaratoriam [8] approbatoriamque pro se consecuta esset, quatenus inter binas Academias Polonas Cracoviensem et Vilnensem, haec tertia Zamoscensis et intermedia Academiarum circa aequalia iura et praerogativas conservaretur.

5° Quia fundator et dotator Ioannes magnae memoriae Zamoyski supremus olim Regni Poloniae cancellarius [9] non ad gloriam sui, sed ad utilitatem publicam hocce institutum academicum in his regionibus Russico Gallicianis de anno 1601 introduxit, meruitque ac meretur altam protectionem bonae voluntatis suae a statibus inclytis Regnorum Galiciae et Lodomeriae sibi praestari. Quoniam his Regnis olim ex scholaribus prima quasi fundamenta scientiarum ipse iecit per sacrificium suae substantiae et curam gloriae pro Majestatibus.

6° Licet autem haec Academia pro formalitate suae Universitatis solam tantum facultatem medicam, quae nunc in uno medico theorico consistit, sentiat se habere defectuosam, in eademque facultate graduum doctoralium collationem sicut in aliis principalioribus facultatibus exercere consuevit, non exerceat, id tantum non in defectum negligentiae, sed inopiae redundat, quae inopia suppleri cum tempore posset saltem ex fundo monasterii intra Zamoscium extincti, dummodo Augustissimae Majestatis robur iuribus innocuis et statui academico subsidium pro suprema sua in artes providentia accedere visum fuerit [10].

Igitur supplicat memoratum capitulum pro se atque pro sua consociali Academiae communitate, quatenus tam circa antiqua iura docendi, quam circa praerogativas laureandi studiosos ad obsequium Galicianorum extraneorumque subiectorum protegatur, simulque approbationi et manutentioni altissimae principis et domini nostri clementissimi Iosephi II imperatoris Augusti [11] iusto consilio vestro subiiciatur ac remonstretur. Datum Zamoscii in conclavi capitulari die 27 martii anno Domini 1783.

Nr 132

Prośba do ces. Józefa II o zachowanie Akademii i Kapituły.

Zamość, [1783].

Profesorowie, dziekani wydziałów i rektor Akademii Zamojskiej przedkładają ces. Józefowi II prawa i przywileje tejże Akademii i kolegiaty zamojskiej do zatwierdzenia.

Or. *WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 305. Pisma do cesarza w sprawie Akademii s. 1—6 (or. pap., bez pieczęci).*

Universitas Studiorum Zamoscensis in Regno Lodomeriae sita pro cle-

bieskiego, dokumentem z 30 I 1717 r. Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2383/I. Documenta ad civitatem 1580—1782 s. 75—76.

[7] *August III Sas, król polski potwierdził przywileje Akademii Zamojskiej dokumentem z dnia 25 XI 1746 r. Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2383/I. Documenta ad civitatem 1580—1782 s. 77—78, 79—80.*

[8] *Wiadomość o profesorach s. 30.*

[9] *Jan Zamoyski, zob. dokum. nr 1 przyp. 2.*

[10] *W brulionie punkt 6 cały przekreślony.*

[11] *W aktach kapituły zamojskiej brak tego dokumentu (WAP Lublin. Zesp. Kap. Zam. Nr 415. Acta capitulorum, vol. 3 (1750—1825) s. 212).*

mentissima approbatione iurium et privilegiorum suorum humillime supplicat, quae iura sequenti serie summarie deducit:

1° Erexit Universitatem Zomoscensem Ioannes Zamoyski supremus olim Regni Poloniae cancellarius et exercituum dux [1], cui erectioni subscripsit Stanislaus Gomoliński episcopus Helmensis tanquam loci ordinarius anno 1600 [2], constat id ex instrumento sub litera A.

2° Approbavit eandem Universitatem, tribuendo ei iura, immunitates et privilegia universitatum, serenissimus Sigismundus Augustus (sic) rex Poloniae anno 1601 [3] sub litera B.

3° Innovavit eandem approbationem serenissimus Wladislaus IV rex Poloniae anno 1634 [4], constat id ex instrumento sub litera C.

4° Innovavit dictam approbationem et Academiam in patrocinium suum regium atque totius reipublicae ad normam Academiae Cracoviensis cum omnibus eius privilegiis, immunitatibus, gratiisque tam a Sancta Sede Apostolica, quam a serenissimis praedecessoribus suis dicti Universitati Zamoscensi singulisque in ea personis concessis assumpsit et adaptavit serenissimus Ioannes Casimirus rex Poloniae anno 1666 [5], constat id ex instrumento sub litera D.

5° Innovavit eandem approbationem et privilegia ac in protectionem suam regiam suscepit serenissimus Michael rex Poloniae anno 1669 [6], decrevitque insuper hanc solam et unicam Academiam tanquam Studii Generalis Universitatem in ditionibus suis Ducatus Russiae esse debere, scholas vero omnes quocunque nomine erectas aut erigendas impedientes illaque generalia studia (exceptis scholis parochialibus rudimentorum) in circuitu duodecim [s. 2] milliarium ab Academia Zamoscensi ad instar Academiae Cracoviensi omnino prohibuit, insuper omnes professores eiusdem Academiae tam actu laborantes, quam etiam exprofessores optime de praefata Academia meritos ad praerogativam nobilitatis admisit, idque iuxta formam privilegii a serenissimo Sigismundo Augusto magistratui civitatis regiae Vilnensis collati, constat id ex instrumento sub litera E.

6° Innovavit eadem privilegia in omnibus punctis in forma speciali serenissimus Ioannes III rex Poloniae anno 1676 [7], constat id ex instrumento sub litera F.

7° Innovavit eadem privilegia pariter in forma speciali serenissimus Augustus II rex Poloniae anno 1717 [8], constat id ex instrumento sub litera G.

8° Innovavit denique eadem privilegia ac privilegium Michaelis regis suo quoque privilegio cum toto eius tenore inseruit serenissimus Augustus III anno 1746 [9], constat id ex instrumento sub litera H.

9° Accesserunt constitutiones Reipublicae Academiam Zamoscensem in

---

[1] *Dokument fundacyjny Akademii Zamojskiej wystawił Jan Zamoyski dnia 5 VII 1600. Zob. Wiadomość o profesorach s. 77 nn.*

[2] *Stanisław Gomoliński (w autogr. Gumuliński) podpisał fundację Akademii tegoż dnia (5 VII 1600).*

[3] *Fundację Akademii zatwierdził król Zygmunt III Waza 23 IX 1601. W dokumencie błędnie podano, że uczynił to Zygmunt August.*

[4] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 2.*

[5] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 3.*

[6] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 4.*

[7] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 5.*

[8] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 6.*

[9] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 7.*

suis iuribus salvam conservantes, idque annorum 1677, 1685, 1694, 1736, 1764 [10], sub litera J.

10° Habet praeterea Academia Zamoscensis privilegia a summis pontificibus ad instantiam tam ipsius fundatoris Ioannis Zamoyski tum aliorum eius in ordinatione seu maioratu Zamoscensi successorum comitum Zamoysciorum concessa, uti a Clemente VIII, Paulo V, Innocentio, X, Innocentio XI et Benedicto XIV indulta [11], in quibus supplentur omnes defectus iuris et facti dictae Universitatis Zamoscensis, tandem conceditur privilegium exemptionis a iurisdictione episcopi, ius creandi notarios, ius conferendi studiorum gradus in omni facultate, ceteraque privilegia, quibus aliae locorum et gentium universitates ubivis locorum et gentium institutae, illarumque rectores, magistrati, professores, scholastici et aliae personae de iure, usu, consuetudine [s. 3], aut alias quomodolibet tam ex apostolica quam imperiali seu regali authoritatibus utuntur et gaudent, ac gaudere potuerunt, pariformiter et aeque principaliter uti et gaudere possint, atque in ipsa universitate ad gradus quoscunque promoti perfruantur aeque ac alii in aliis universitatibus promoti, ita ut nulla inter eos fiat differentia, ne fictio locum habeat. Assignatur in cancellarium universitatis episcopus Helmensis, uti loci ordinarius, in protectores vero et iudices conservatores archiepiscopus Leopoliensis et episcopus Premisliensis pro tempore existentes [12]. Privilegiatur quoque in iisdem pontificiis privilegiis ecclesia collegiata Zamoscensis per eundem Ioannem Zamoyski cancellarium olim Regni Poloniae fundata et cum universitate arctissime connexa, cuius quidem ecclesiae collegiatae decano conceditur usus mitrae et baculi episcopalis et vestitus violacei coloris. Primae dignitati nempe decanatui unitur beneficium curatum seu praepositura Szczebrzeszynensis [13], canonici quatuor primaevae fundationis dispensantur a praesentia in choro ac divinis et nonnisi cathedris in Academia adstringuntur, sub litera K.

11° Exhibetur fundatio ecclesiae collegiatae in Zamość sitae et per serenissimum Sigismundum Augustum (sic) anno 1605 approbatae [14], ex qua fundatione deducitur corpus capitulare dictae ecclesiae esse intime unitum corpori Academiae. Nam: 1° canonici quatuor iubentur esse professores et tam ad praelaturas quam praebendas canonicales soli professores actu laborantes promoveri praescribuntur. 2° Ius vocandi professores ad cathedras Academiae capitulo attribuitur. 3° Administratio bonorum Academiae scholastico ex sententia capituli, suprema vero inspectio ipsi capitulo decernitur. 4° Scholastica inspectio in Academia cumulative cum rectore, potestas vero iudicandi professores scholastico primitive assignatur. 5° Studiosis litigantibus secunda instantia apud scholasticum praescribitur. 6° Ius passivum ad praelaturas et canonicatus dictae ecclesiae, tum ad beneficia curata intra ambitum ordinationis Zamoscensis sita, professoribus solis, ad beneficia vero etiam vicariis

---

[10] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 8.*

[11] *Pap. Klemens VIII wydał dokument erekcyjny dla Akademii Zamojskiej 29 X 1603; pap. Paweł V potwierdził jej przywileje 6 VI 1617; pap. Innocenty X — 26 IX 1648; pap. Innocenty XI — 20 II 1688; pap. Benedykt XIV — 7 V 1745, 23 VIII 1754 oraz 13 IX 1757. Wiadomość o profesorach s. 30.*

[12] *Należy zauważyć, że diecezja chełmska w okresie przedrozbiorowym była sufraganią metropolii lwowskiej, podobnie jak i diecezja przemyska.*

[13] *Szczebrzeszyn, zob. dokum. nr 6 przyp. 13.*

[14] *Zob. dokum. nr 9. Datę podano tu błędnie. Zatwierdzenie bowiem fundacji kolegiaty przez króla Zygmunta III Wazę miało miejsce 23 IX 1601.*

determinatur. 7° Ius iudicandi de idoneitate [s. 4] promovendorum ad praelaturas, canonicatus et parochias capitulo adiungitur, sub litera L.

12° Vita functo fundatore accesserunt dictae Universitati Zamoscensi nova studia decem et: 1° Studium theologiae scholastico dogmaticae tali modo; Georgius Zamoyski nominatus Luceoriensis [15] promisit se fundaturum in Academia Zamoscensi duas cathedras novas, unam scilicet theologiae speculativae, alteram iuris canonici, cuius promissionis est mentio in instrumento erectionis Academiae Zamoscensis. Sed quia haec promissio nescitur quo facto non est sortita suum effectum, proinde successu temporis studium theologiae scholastico dogmaticae fundatum est ab illma Catharina ducissa ab Ostrog Zamoyska [16] ex pecunia piae olim memoriae Simonis Simonidae [17] in cassa sua haerente, idque in summa florenorum Polon. 13 millium. Constat id ex instrumento ex actis antiquis rectoralibus anni 1639 deprompto sub litera J puncto 1. 2° Studium medicinae fundatum a Solski [18] medicinae in Universitate Zamoscensi professore in summa capitali flor. Polon. 17 millium inscripta anno 1653. Constat id ex instrumento testamento eiusdem Solski actis antiquis rectoralibus idiomate Polonico inserto puncto 2. 3° Studium iuris canonici fundatum a Skwarski [19] decano infulato Zamoscensi in summa capitali flor. Polon. 8 millium. 4° Studium mediae classis grammaticae, olim dictum orthographiae, fundatum a Kłopocki decano infulato Zamoscensi [20] in summa capitali flor. Polon. 1300; utraque haec fundatio, scilicet tam pro iure canonico quam pro orthographia, est in bonis Lipsko [21] ordinationis Zamoscensis, constat id ex instrumento ex actis rectoralibus antiquis anni 1693 deprompto eiusque puncto 3. 5° Studium historiae fundatum a Birkowski professore Universitatis Zamoscensis [22] in pensione annua flor. Polon. 300, constat id ex instrumento ex actis rectoralibus antiquis anni 1639 deprompto sub puncto 4. 6° Studium linguae Gallicae a Górski canonico et professore Zamoscensi [23] fundatum in summa capitali flor. Polon. 7 millium, constat id [s. 5] ex actis rectoralibus anni 1754 deprompto instrumento sub puncto 5. 7° Studium theologiae polemicae fundatum ab excelmo Andrea Zamoyski

---

[15] *Jerzy Zamoyski, zob. dokum. nr 15 przyp. 2.*

[16] *Katarzyna z Ostroga Zamoyska, zob. dokum. nr 21 przyp. 4.*

[17] *Szymon Szymonowicz (24 X 1558 — 5 V 1629) po studiach w Krakowie i za granicą otrzymał 18 IV 1590 od Zygmunta III Wazy nobilitację. Pap. Klemens VIII nazwał go poeta laureatus. W latach 1593—1629 był czynny około założenia i urządzenia Akademii Zamojskiej. Wiadomość o profesorach s. 73 n.*

[18] *Kasper Solski, doktor filozofii i medycyny, profesor fizyki (1616), rektor Akademii Zamojskiej (1622—1623, 1625—1627—1629, 1632—1633). Zmarł w 1653 r. Wiadomość o profesorach s. 38.*

[19] *Jakub Skwarski, zob. dokum. nr 22 przyp. 22.*

[20] *Andrzej Kłopocki, zob. dokum. nr 44 przyp. 1.*

[21] *Lipsko, zob. dokum. nr 120 przyp. 6.*

[22] *Szymon Birkowski (1574—1626), doktor filozofii i medycyny, brat kaznodziei Fabiana. Po studiach w Krakowie pracował początkowo w szkole parafialnej w Bieczu, a od 1594 w Zamościu. W r. 1602 został profesorem logiki, w r. 1604 przebywał na studiach medycznych w Padwie. Po powrocie wykładał medycynę i fizykę. W latach 1609—1610 był rektorem Akademii. W testamencie przekazał zapis 18 tys. złp. na fundację katedry historii. L. Zembrzuski, K. Lepszy. Birkowski Szymon. Pol. słow. biogr., t. 2 s. 105 n.*

[23] *Antoni Stanisław Górski, doktor filozofii i obojga praw, w r. 1735 był profesorem poetyki, następnie logiki (1737), fizyki (1738), prawa państwowego (1746—1749). W latach 1740—1743 i 1746—1747 był rektorem Akademii Zamojskiej. Zmarł w 1751 r. A. Kossowski, Górski Antoni Stanisław. Pol. słow. biogr. t. 8 s. 434.*

moderno comite ordinato [24] in pensione annua ex cassa eius sovenda flor. Polon. 700. Item 8° studium lignuae Germanicae fundatum ab eodem excelmo comite Zamoyski moderno ordinato in pensione annua flor. Polon. 600 ex cassa eius solvenda. Item 9° Studium hirurgiae fundatum ab eodem excelmo comite Zamoyski moderno ordinato in pensione annua flor. Polon. 1000. Item 10° studium infimae classis grammaticae fundatum ab eodem excelmo Andrea Zamoyski moderno ordinato in pensione annuae ex cassa sua solvenda flor. Polon. 600. Constat id nempe de fundatione studiorum theologiae polemicae, linguae Germanicae, hirurgiae et infimae classis grammaticae atque de pensione flor. Polon. 400, bedellis Universitatis annuatim solvenda, constat id ex instrumento ab eodem excelmo Andrea ordinato Zamoyski dato Zamoscii anno 1781 die 20 mensis martii manu eius subscripto et sigillo communito sub literis M. 11° Computatis itaque cathedris 10 primitus a Ioanne Zamoyski fundatis cum aliis 10 subsequenter affundatis efficitur numerus cathedrarum actualium in Universitate Zamoscensi numero 20. 12° Et quia cum temporum mutatione mutata quoque et minuta sunt salaria professorum, aliorum vero tenuiter fundata ex hoc motivo excelmus Andreas Zamoyski comes modernus ordinatus, tam pro auctione salariorum professoribus iam fundatis, quam pro novis cathedris a se recenter erectis et excitatis, nec non pro aliis universitatis necessitatibus assignavit ex cassa sua summam flor. Polon. 8 millium et se suosque successores ad illam quotannis Universitati pendendam obligavit, quantumve unicuique in individuo professori annuatim sit solvendum ipse determinavit, hancque obligationem et dispositionem suam factam, subscriptam et sigillo communitam dedit Zamoscii anno 1781 die 20 mensis martii.

13° Omnes professores superius specificati habent mansiones liberas, seperatas in collegio uno ad id honeste extructo.

Pro his itaque superius specificatis iuribus et privilegiis eorumque clementissima approbatione iterum iterumque humillimas preces supplicationesque deferunt. Augustissimae Majestatis devotissimi et subiectissimi rector, scholasticus, praeses facultatis theologicae, praeses facultatis iuridicae, praeses facultatis medicae et philosophiae.

Nr 133
Kasata kapituł kolegiackich w diecezji przemyskiej.

Lwów, 4 III 1784.

Gubernium Lwowskie donosi biskupowi przemyskiemu Antoniemu Wacławowi Betańskiemu, że zgodnie z rozporządzeniem ces. Józefa II z 9 i 27 II 1784 r. wszystkie kolegiaty mają być zamienione na beneficja duszpasterskie.

Or. *nie znany.*
Kop. *ADP nr 90. Literae et edicta, vol. IV (1783—1784) nr 466 s. 296—297; tytuł wpisu:* Collegiata, beneficia, praebendarii etc. ad curam animarum adstringendi.

Iuxta altissimum decretum aulicum de die 9 praesentati et 27 elapsi Sua Majestas decrevit, ut collegiales fundationes, praebendarii et praesentiarii, qui nulli curae animarum sunt adstricti iuxta consilium loci ordinarii in posterum

[24] *Andrzej Zamoyski, ordynat X (1716—1792), wojew. inowrocławski (1757), kanclerz w. koronny (1764—1767), starosta halicki, lubelski, brodnicki, rostocki. W. Dworzaczek, dz. c., tabl. 135.*

omnia eiusmodi beneficia ad administrandam curam animarum obligentur, ita ut ad dotationem novarum parochiarum convertantur. Quae suprema dispositio dno episcopo pro notitia communicatur.

Nr 134

Prośba kapituły o zachowanie kolegiaty w Zamościu.

Zamość, [4 III — 5 V] 1784.

Kapituła zamojska prosi biskupa przemyskiego A.W. Betańskiego o wstawiennictwo w Gubernium Lwowskim i u ces. Józefa II w sprawie dalszego zachowania kolegiaty zamojskiej przy jej dotychczasowej organizacji i działalności, a nadto o zatrzymanie dla dziekana kapituły przywileju pontyfikaliów.

Or. *nie znany.*
Kop. *Bibl. PAN Kraków. Sygn. 2387/I. Zbiór dokumentów z XVI—XVIII w. k. „1784" k. 3.*

Ilme Excelme et Rdme Dne Pastor Gratiosissime. Capitulum ecclesiae collegiatae Zamoscensis pastoralem interpositionem ad Augustissimam Majestatem eiusque Excelsum Gubernium Leopoliense pro conservatione suae ecclesiae in statu quo, eiusque decani infulati circa usum pontificalium aliasque praerogativas ad mentem privilegiorum apostolicorum, implorat humillime ex motivis sequentibus:

1° Quia ecclesia collegiata Zamoscensis sicut est a suo fundatore favore boni publici, nimirum non tantum ad cultum divinum peragendum, sed etiam ad administrandam Academiam Zamoscensem ac cathedras in eadem occupandas, ita huic bono publico per alterum prope saeculum utilis fuit et esse non desinit.

2° Quia scholasticus eiusdem collegiatae pro speciali officio sibi assignatum habet, ut bona Academiae administret, Academiam frequenter invisat, proffessoribus cum rectore invigilet, rectorem in officio suo remissum commoneat, causas professorum et studiosorum ex appellatione iudicat et alia plura, ut constat ex instrumento erectionis ecclesiae et Academiae.

3° [k. 1′] Quia canonici dictae ecclesiae praesertim quatuor primaevae fundationis obligantur per legem fundationis ad tractandas lectiones in Academia.

4° Quia haec ecclesia collegiata est approbata a quinque summis pontificibus, videlicet: Clemente VIII [1], Innocentio IX [2], Innocentio X [3], Paulo V [4] et Benedicto XIV [5], nec non a serenissimis regibus Poloniae et tota republica, signanter per constitutionem anni 1674 [6], vol. 5 fol. 210.

5° Pro conservanda dicta ecclesia fundator illius Ioannes Zamoyski [7] non solum successores suos iureiurando obstringit, sed etiam episcopos loci ordinarios obtestatur, immo ipsorum supremorum principum opem, auxilium et protectionem enixissime implorat, ac ne sancitum illius infringere tentantibus

---

[1] *Pap. Klemens VIII, zob. dokum. nr 4 przyp. 1.*
[2] *Pap. Innocenty IX rządził Kościołem w latach 29 X 1591—30 XII 1591.*
[3] *Pap. Innocenty X rządził Kościołem w latach 15 IX 1644 — 7 I 1655.*
[4] *Pap. Paweł V, zob. dokum. nr 11 przyp. 2.*
[5] *Pap. Benedykt XIV, zob. dokum. nr 92 przyp. 1.*
[6] *Zob. dokum. nr 131 przyp. 10.*
[7] *Jan Zamoyski, zob. dokum. nr 1 przyp. 2.*

suam authoritatem addere velint, tueantur potius per iudicem humani generis Dominum Iesum Christum rogat, ut constat ex instrumento erectionis.

6° Quia fundator hanc ecclesiam specialiter fundavit, ut exsolvisset vota Deo facta pro partis ex infidelibus victoriis, ut constat ex instrumento dotationis eiusdem ecclesiae.

7° Quia haec ecclesia sita est in civitate his in partibus nobiliorum inter oppida et bona quaevis stabilia maioratus Zamoscensis primum locum tenente, confluxum ad se specialem nobilionis populi ex confiniis Regnorum et Academiam pluribus scinetiis florentem habente. [k. 2].

8° Quia haec ecclesia habet sufficientem numerum cleri ad assistendum sibi et ad peragendum chorum et ad exercendam curam animarum, ac proinde etiam ad assistendum decano pontificaliter celebranti. Et licet, iuxta recens emanatam supremam resolutionem, clerus penes collegiatas aliasque pro choro fundationes minui deberet, superesset adhuc praebendae vicariales curam animarum annexam habentes numero 10. Habent proinde decanus infulatus sufficientem sibi pontificaliter certis temporibus celebranti, maxime quod numerus cleri longe minor requiritur ad assistendum infulato more abbatum celebranti, quam ad assistendum episcopo loci ordinario.

9° Quia pro aliquo casu necessitatis etiam religiosi locales possent supplere defectum cleri saecularis.

10° Quia interest ecclesiae et boni publici esse saltem in aliquibus civitatibus nobilioribus unam ecclesiam insignem clero nobiliore, doctiore et numerosiore institutam. Alias in occurrentibus casibus maioris momenti et difficultatibus vix superesset remedium solidae ac bono publico opportunae resolutioni.

Ex his itaque ac aliis altissimo illmi Pastoris, etiam uti protectoris apostolici iudicio visis et videndis motivis capitulum Zamoscensem pro sui manutentione ac gratiosa et favorabili ad Augustissimam Majestatem eiusque Excelsum Gubernium opinione in ordine impetrandi placeti regii iterum iterumque supplicat. Datum Zamoscii anno 1784.

Nr 135

Prośba o zachowanie Kolegiaty Zamojskiej.

Przemyśl, 5 V 1784.

Antoni Wacław Betański, biskup przemyski na instancję kapituły zamojskiej przedkłada Gubernium Lwowskiemu prośbę o wstawiennictwo u ces. Józefa II o dalsze zatrzymanie kolegiaty w Zamościu.

Or. *nie znany.*

Kop. *ADP nr 90. Litterae et edicta, vol. III (1783—1784) s. 375—376; tytuł wpisu:* Litterae ad Excelsum Gubernium favore collegiatae Zamoscensis die 5 maii 1784.

Ex annexis a vbli capitulo ecclesiae collegiatae Zamoscensis, mihi nuper transmissis, quae Excellentiae Vestrae hisce accludo, perspiciat Excellentiae Vestrae supplices eiusdem capituli preces ac motiva, quibus eas suffulcire conatur. Ne afferam Excellentiae Vestrae in legendo taedium, nolo eundem repetere, benignam tantum ad omnia momenta in supplici libello sufficienter et adaequatae explicata Excellentiae Vestrae reflexione et patrocinium imploro. Hoc unicum tantum superaddendum censui, quod praeclara Domus Zamoscia-

na erga bonum ecclesiasticum et politicum merita, nec non intaminata erga Sacratissimam Majestatem fides, postulant clementissimam rationem, ut Insignis eiusdem Ecclesiae Collegiatae per Zamoscios fundatio et dotatio in statu quo gratiose conservetur et altissimo placito approbari mereatur. Obsequia quoque Academiae Zamoscensis per bina prope saecula publico praestita, clerus ineadem sufficienter doctus, minime notatus, ut aemuletur charismata meliora, supplicat devotissime pro eandem gratiosissima sui circa antiqua privilegia et praerogativas conservatione et applacidatione, cuius obtinendae totam spem ponit in ponderosa Excellentiae Vestrae intercessione ac protectione, quam pro comperta eiusdem benevolentia minime defuturam sperando, et enixissimas preces meas favore dicti capituli Zamoscensis reiterando, maneo distinctissimo cultu. A.V. Betański episcopus [1].

Nr 136

Prośba o zachowanie przewileju pontyfikaliów.

Przemyśl, 5 V 1784.

Na prośbę ks. A. Trębińskiego, dziekana infulata kolegiaty zamojskiej, biskup przemyski Antoni Wacław Betański prosi Gubernium Lwowskie o zezwolenie temuż ks. Trębińskiemu na dalsze korzystanie z przywileju pontyfikaliów.

Or. *nie znany.*
Kop. *ADP nr 90. Litterae et edicta, vol. III (1783—1784) s. 373—375; tytuł wpisu:* Litterae ad Excelsum Gubernium die 5 maii 1784 favore Alexandri Trembiński.

Excelme Dne. Ad mandatum Excellentiae Vestrae 18 martii a.c. datum et 7 aprilis receptum, decanus infulatus Zamoscensis Alexander Trembiński [1] producet: 1° copiam privilegii Sigismundi III regis Poloniae erectionem fundationis decanatus Zamoscensis approbantis sub litera A [2]; 2° transumptum bullae Benedicti XIV papae una cum copia eiusdem vidimata sub litera B [3]; usum pontificalium eidem decano Zamoscensi concedentis. 3° copiam vidimatam executionis praefatae bullae per ilmum et rdmum Sierakowski pro tunc episcopum Premisliensem [4] sub litera C. Adiungit quoque supplicem libellum ad Augustissimam Majestatem pro impetrando super praemissis altissimo placito, ubi exposuit motiva ac lucrandum placitum regium congruentia.

Precibus eius meam insuper fortissimam interpositionem adiicio et una cum eo Excellentiae Vestrae protectionem imploro, ut idem praelatus ad decorem Insignis Ecclesiae Collegiatae Zamoscensis, nec non in satisfactionem Domus Zamoscianae, eandem ecclesiam collegiatam pluribus beneficiis dotan-

---

[1] *Antoni Wacław Betański (1715—1786), Czech z pochodzenia, kanonik katedralny w Hradcu i kolegiacki w Starym Bolesławiu (Czechy), sekretarz cudzoziemskiej ekspedycji Jana Klemensa Branickiego (1758), proboszcz w Slocinie (diec. przemyska) i Goniądzu (diec. wileńska), koadiutor biskupa J.T. Kierskiego w Przemyślu (1780), ordynariusz przemyski (od stycznia 1783), pierwszy rektor Uniwersytetu Lwowskiego (1784). Zmarł 21 I 1786. St. Łempicki, Betański Antoni Wacław. Pol. słow. biogr., t. 1 s. 475—477.*

---

[1] *Aleksander Trębiński, zob. dokum. nr 95 przyp. 1.*
[2] *Zob. dokum. nr 9.*
[3] *Zob. dokum. nr 93.*
[4] *Hieronim Wacław Sierakowski, biskup przemyski jako delegat apostolski wprowadził w życie rzeczoną bullę papieską dokumentem z dnia 26 III 1743.*

tis, in praemium quoque capituli et Academiae Zamoscensis de bono publico bene meritorum et sub hodierno pro manutentione praerogativae decano infulati. Excellentia Vestra mecum in seorsivis litteris supplicantium circa usum pontificalium gratiose conservetur. Expedit enim tam pro decore ecclesiae, quam pro excitando stimulo in viris scientia et virtute conspicuis, ut aliquam spem altioris in statu ecclesiastico promotionis et dignitatis habere possint, taliterque ad excolendum sese in doctrina et pietate allientur, quod in personis circa Academiam Zamoscensem existentibus maxime opportunum et conveniens fore dignoscitur. Quod attinet necessariam asistentiam cleri decano pontificaliter celebranti, haec ex clero ad collegiatam Zamoscensem fundato et existenti sufficere potest, nam minore numero assistentium indiget decanus infulatus, quam loci ordinarius. Iam vero, ut clerus circea dictam collegiatam fundatus in eo, quo hactenus numero conservetur, postulat et parochianorum copia, uti in civitate populosiore reperibilis et confluentium undique accessus tanquam ad locum studiis, commerciis et officii circularis consistentia praestentem et distinctum. His itaque ex motivis favorabilem Excellentiae Vestrae desideriis infulati Zamoscensis annutum humillime exposco et cum distinctissimo cultu permaneo. A.V. Betański episcopus [5].

Nr 137
Kasata Kolegiaty Zamojskiej.

Lwów, 21 V 1784.

Gubernium Lwowskie donosi biskupowi przemyskiemu A.W. Betańskiemu, że odnośnie kolegiaty w Zamościu stosuje się w całej pełni dekret cesarza z 4 II t. r., mocą którego kolegiata została skasowana i zamieniona na zwykłe beneficjum parafialne; inne beneficja proste przy kolegiacie mają być przeznaczone na uposażenie nowych parafii.

Or. *nie znany.*
Kop. *ADP nr 90. Litterae et edicta, vol. III (1783—1784) nr 590 s. 448; tytuł wpisu:* Cum fundatione collegiatae Zamoscensis iuxta universalia altissima praescripta disponendum erit. Decretum.

Constat expresse de supremo mandato de die 9 februarii a.c. quo iniungitur, ut fundationes collegiatales curam animarum ordinariam habeant annexam, eae denique aut pro curatis disponantur beneficiis, aut ad dotandas novas parochias convertuntur. Quamobrem stante regulatione parochiarum. Zamoscensis collegiatae fundatio iuxta adducta dno episcopo die 4 martii intimatae universalia suprema praescipta tractanda venit. Quod dno episcopo ad illius epistolam de 5 currentis reponitur [1].

[5] *Antoni Wacław Betański, zob. dokum. nr 135 przyp. 1.*

[1] *Dopisano:* Transmissa copia supra expressorum capitulo Zamoscensi 11 iunii 1784. *Datę powyższą należy zatem uważać za ostateczną datę kasaty kolegiaty.*

(Cdn.)

ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE

Organ Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych
przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim:

Tom 1, zesz. 1, Lublin 1959 ss. 192 (wyczerpany).
Tom 1, zesz. 2, Lublin 1960 ss. 208 (wyczerpany).
Tom 2, zesz. 1/2, Lublin 1961 ss. 392 (wyczerpany)
Tom 3, zesz. 1/2, Lublin 1961 ss. 404 (wyczerpany).
Tom 4, Lublin 1962 ss. 400 (wyczerpany).
Tom 5, Lublin 1962 ss. 392 (wyczerpany).
Tom 6, Lublin 1963 ss. 395 (wyczerpany).
Tom 7, Lublin 1963 ss. 305 (wyczerpany).
Tom 8, Lublin 1964 ss. 304 (wyczerpany).
Tom 9, Lublin 1964 ss. 286 (wyczerpany).
Tom 10, Lublin 1965 ss. 307 (wyczerpany).
Tom 11, Lublin 1965 ss. 312 (wyczerpany).
Tom 12, Lublin 1966 ss. 288 (wyczerpany).
Tom 13, Lublin 1966 ss. 300 (wyczerpany).
Tom 14, Lublin 1967 ss. 269 (wyczerpany).
Tom 15, Lublin 1967 ss. 289.
Tom 16, Lublin 1968 ss. 314.
Tom 17, Lublin 1968 ss. 267.
Tom 18, Lublin 1969 ss. 352.
Tom 19, Lublin 1969 ss. 351.
Tom 20, Lublin 1970 ss. 374.
Tom 21, Lublin 1970 ss. 407.
Tom 22, Lublin 1971 ss. 402.
Tom 23, Lublin 1971 ss. 403.
Tom 24, Lublin 1972 ss. 404.
Tom 25, Lublin 1972 ss. 400.
Tom 26, Lublin 1973 ss. 400.
Tom 27, Lublin 1973 ss. 400.
Tom 28, Lublin 1974 ss. 416.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 125168523

Cena 100 zł

KUL